

TRANSFERRED

FRANCISCI
COLLI
COLLEGII AMBROSIANI
DOCTORIS
. D E
ANIMABUS PAGANORUM
LIBRI QUINQUE.

In quibus de iis qui veteri sæculo in utroque sexu celeberrimi
fuerunt disputatur, ac de eorum sempiternis præmiis,
aut suppliciis, pro ea quæ de rebus divinis hauserant
cognitione, & pro cuiusque vitæ institutis, ac
moribus, ex Sanctorum præcipuè Pa-
trum, & gravissimorum Scriptorum
decretis, atque auctoritate
copiosissimè differitur.

EDITIO SECUNDA A MULTIS MENDIS EXPURGATA.

MEDIOLANI,

Typis Joseph Richini Malatettæ Impreis. Reg. Camer.
MDCCXXXVIII.

Joseph Richini

MAR 29 1937

9450

OCT 22 1958

Facultas Collegii Ambrosiani.

Tibi Francisco Collio Collegii Ambrosiani Do-
ctori, Libros quinque de Animabus Pagano-
rum, omnium Doctorum suffragiis, consensu-
que receptos, imprimendi facultatem concedimus.

Antonius Salmatia Collegii Ambrosiani
Præses suo, & Collegarum nomine.

1621. Die 18. Decembris .

Imprimatur Fr. Jo. Baptista Spadius Vic. S. Inquis. Mediol.

*Fr. Al. Bariola Augustinianus Consultor S. Offitii pro Illu-
strissimo D. Cardinali Archiepiscopo .*

Vidit Saccus pro Excellentiss. Senatu .

BENEVOLO

LECTORI.

DE Animabus Paganorum
inscripsimus primū hoc
volumen, quòd indaganda sa-
lus, aut perditio earum anima-
rum, quæ in quæstionem addu-
cuntur, totius operis scopus sit.

Verū quia sedem, quam in
altera vita iusto Dei iudicio na-
ctæ sint, rimari fas non erat sine
exacta discussione operum, quæ
olim ediderant, dum agebant
vitam hanc mortalem; ideo ope-
ræ pretium fuit de virtutibus,
ac vitiis earundem differere; si-
cuti nonnulla, quæ ad investi-
gandam animorum salutem ni-

hil

hil conducere videntur reticere
non potui, ne operis perfectioni,
& justo desiderio lectoris deef-
sem. E contra verò in discepta-
tionem adduci non potuerunt
aliqui magni nominis philoso-
phi, quòd ad ferendum de eo-
rum fine iudicium nihil mihi
Sanctorum Patrum monumenta
suppeditarent, quorum auxilio,
& testimoniis maximè innixus
rem hanc humanis mentibus
planè ignotam aggressus sum.
Dignum porro admiratione est,
intueri insignem omnium fermè
Paganorum, qui hoc tomo com-
prehenduntur, inconstantiam,
ubi de rebus divinis sermo est;
quilibet enim à se ipso dissidens

agnitæ aliquando veritatis immemor plane comperitur ; nam sæpè supremæ unius majestatis agnitores, atque etiam cultores fuerunt philosophi, verùm omnes tandem repudiata veritate, quam profitebantur, succumbentes suorum temporum erroribus, falforum Deorum turbam coluerunt, ac ea, quæ aliis crimini dederant, ferino impetu sunt secuti.

Quod ad ordinem spectat, priorem iis Paganis locum assignavimus, quos vetustate præstantiores cæteris fuisse ex probatis Scriptoribus observare licuit. Vale, & alterum tomum magna in parte confectum brevi expecta.

Nomina eorum Gentilium,
qui hoc priori volumine
continentur.

Melchisedech

Job

Eliphaz

Subites

Sophar

Helii

Sephora, &

Phua obstetrices

Balaam

Regina Saba

Mercurius Trismegistus

Orpheus

Homerus.

Numa Pompilius.

Thales

Solon

Chilon

Pittacus

Bias

Cleobolus

Periander

Pythagoras

Heraclitus

Anaxagoras

Plato

Socrates.

FRANCISCI COLLI

COLLEGII AMBROSIANI DOCTORIS,

DE ANIMABUS PAGANORUM

Libri Quinque .

LIBER PRIMUS.

De Operibus Paganorum .

C A P. I.

OPERIS ARGUMENTUM.

CUm de salute, aut damnatione cujuslibet Pagani agere operis sit immensi, duximus planè necessarium de illis dumtaxat differere, quos olim velut divinitus è cœlo missos demirabatur antiquitas. Et licet non me fugiat, sine divino afflatu neminem mortalium ingenii viribus certam de æterno præmio, aut supplicio animorum habere posse cognitionem, cum hæc sint arcana divinæ voluntatis consilia; probabilibus tamen conjecturis, & argumentis hoc venari nos potuisse sine ulla temeritatis notâ putavimus, si Sanctorum Patrum vestigiis insistentes ex Paganorum operibus, vivendi ratione, & institutis, quæ, dum mortalem vitam vivebant, observavere, maturum simul, ac probabile ferremus judicium, nihilque ex nostro sensu deponentes una eorum auctoritate niteremur. Hunc autem priorem totum in quinque libros ita dividemus, ut in primo liberi arbitrii Paganorum vires expendantur, quales esse possint ad bene, laudabiliterque operandum (quod operi nostro pernecessarium est, & ad Paganorum sedem, quam morientes in altera vita sortiti fuerint, dignoscendam, plurimum prodest): mox de variis mentes infidelium

Operis partitio.

lium erudiendi rationibus, quibus divinum numen uti consuevit: tum tribus deinceps libris disputabimus de illustrioribus Paganis, qui Salvatoris nostri in carne adventum præcesserunt. Quod si divina gratia, ut precor, nobis benignè adfuerit, brevi dabimus in publicum alterum volumen, quo reliqua suscepti argumenti pars absolvetur.

Pagani nominis origo, & usus.

C A P. I I.

Philastrius
lib. de hæret.

D. Isidorus
lib. 8. origi-
num cap. 4.

Tullius pro
domo sua.

A Pagano rege Deucalionis, & Pyrrhæ filio ductum Paganorum nomen putat Philastrius, cujus opinioni ne planè assentiar rei faciunt obscuritas, perpetuum Scriptorum omnium silentium, & solita fingendi licentia Poëtæ Hesiodi, cujus duntaxat utitur testimonio ad assertionis suæ confirmationem Philastrius. Aliam hujus nominis radicem assignant ii, qui è Pagis natam docent: consueverant enim antiquitus rustici ædes, ac domicilia extra urbes non procul à fontibus ædificare, quò facilior esset aquæ usus, ex quo more hi factum esse arbitrantur, ut omnes, qui ruri habitabant, è Pagis nomen mutuati vulgò Pagani appellarentur. Divus Isidorus Hispalensis nominis hujus originem con-
sectans, eam non ab omnibus, sed à nonnullis duntaxat Atheniensium Pagis arbitratur esse profectam, dum inquit: [Pagani ex Pagis Atheniensium dicti, ubi nati sunt; ibi enim in locis agrestibus, & Pagis gentiles lucos; idolaque statuerunt, & à tali initio vocabulum Pagani sortiti sunt]; in quo sensu illud Marci Tullii dictum pro domo sua reor accipiendum: [Nullum est in hac urbe Collegium, nulli Pagani, aut Montani]. Quamquam non ignoro, ut graves doctrina viri tradunt, olim Romanos etiam cives, & Urbanos eodem vocabulo appellari consuevisse; cujus nominis causa, & origo quatuor Tribus fuerunt, quibus urbs Romana quandoque divisa fuit, quæ quia Pagi dicebantur, propterea etiam in eis degentes Pagani appellabantur. Verùm quia secunda illa Pagani nominis ratio communior semper fuit, ideò per translationem cœpit usurpari pro eis, qui vel ingenio hebetes, & ignari, vel obscuri fama, vel nullis exculti virtutibus erant; ad quem sensum alludens Persius vates sub initium suæ poëseos, arrogantisæque crimen fugiens, se ipsum, veluti poëticæ artis modicè callentem, semi-Paganum appellat:

*Nec fonte labra prolui caballino,
Nec in becipiti somniasse Parnaso
Memini, ut repente sic Poëta prodirem
Heliconiadas, Pallidamque Pyrenem
Illis relinquo, quorum imagines lambunt*

*Hedere sequaces : ipse semi-Paganus
Ad sacra vaturn carmen affero .*

Hinc Cæsarii juris periti eadem nominis hujus metaphorica translatione utentes, Pagani nomine, homines obscuræ famæ, & ignobiles passim expriment, uti pluribus in medium adductis hac de re testimoniis cum ex Cæsareo, tum ex Pontificio jure petitis, probat Petrus Gregorius Tolosanus in partitionibus juris lib. 1. tit. 5. cap. 7. num. 1. & lib. 19. Syntagmatis juris p. 2. cap. 1. nu. 2. & 3. Hincque demum Pagani nomen de iis usurpatum est, qui nulla armorum gloria illustres, quietam vitam bellici strepitus nesciam traducebant, qua nominis significatione usus Juvenalis, hæc prodidit :

Petrus Gregorius Tolosanus.

Juvenalis Satyra 16.

*Citiùs falsum producere testem
Contra Paganum possis, quam vera loquentem
Contra fortunam armati .*

Ubi per Paganum, rusticum à militia remotum, & miseris à milite afflictatum modis intelligendum esse constat; immo non Poëtæ solum, sed etiam juris periti plerumque sequi videntur eam loquendi consuetudinem, quæ viros à militibus separatos uno Paganorum nomine appellat de reg. jur. Pan. Et hæc in profanis historiis de nomine Paganorum prodita reperio.

Quibus non absimilia sunt, quæ Sancti Patres de hac eadem voce loquentes scripta reliquere pluribus in locis, in quibus eos, qui neque nomen in Christianam militiam dederunt, neque sub Salvatoris nostri vexillo militaverunt unquam, retenta translationis ratione Paganos nominant, ut testis est B. Augustinus in argumento ad libros de Civitate Dei ad hunc modum scribens : [Cujus (Romæ) everfionem deorum falsorum, multorumque cultores, quos usitato nomine Paganos vocamus, in Christianam religionem referre conantes solito acerbius, & amarius Deum blasphemare ceperunt.] Hæc ille, qui in eandem sententiam libro de opere Monachorum super illis verbis Divi Pauli [factus sum Judæis Judæus] irridens malam nonnullorum loci illius explanationem hæc habet : [Finxit & Paganum, & sacrificavit idolis, quia dicit factum fuisse iis, qui sine lege sunt, quasi sine lege. Quos utique non nisi gentiles, quos Paganos dicimus, vult intelligi?] Et post pluribus interjectis, subdit : [si Græcos, quos etiam Paganos dicimus.] Quibus testimoniis clarè constat, apud D. Augustinum non modò idolorum cultores, verum etiam gentiles, & Ethnicos omnes, qui alienæ à religione Christiana sectæ studiosi sunt, communi Paganorum nomine significari; quod passim in Epistolis, in libro de Divinatione Dæmonum cap. 1., & libro de quinque Hæresibus tradit eodem in sensu idololatrias, & à Christiana disciplina abhorrentes homines Paganos appellans. Rectè igitur Beatus Hieronymus gentem quamlibet idolorum cultricem Paganos nominat, cum inquit :

Sanctorum Patrum de nomine Paganorum testimonia.

Aug. tom. 5.

Tom. 3.

D. Hieron. tom. 7. in ps.

[Siquidem Pagani deos suos digito ostendunt, & ob id ingerunt nobis impropria;] & lib. 5. Commentariorum in Isaiam cap. 19. eandem facit horum nominum, Gentis, Pagani, & Ethnici significationem, sic scribens: [De nostris temporibus nemo dubitat, quod comparatione Christianorum omnes Ethnici, quasi mulieres sint infirmas habentes sententias, & quidquid dixerint, verti in stultitiam;] in qua sententia Ethnicorum nomine eos omnes, qui Christianam fidem non colunt, vult intelligi. Hanc ipsam Pagani nominis significationem secutus Eusebius, non ille Cæsariensis, de morte B. Hieronymi in epistola, quam ad Damasum misit: [Heu quot, inquit, hodie sacro sunt renati baptismo, & Christiano funguntur nomine, quibus foret melius non fuisse. Est enim gehennalis poena Paganorum infinito minor, quam malorum Christianorum infirmitas.] Sic Eusebius, qui, ut ex verbis ipsis patet, per Paganos nito minor, haud dubie accipit eos, qui fidei catholicæ decreta ignorant. Si brevem hac de re Magni Gregorii sententiam adire quis vellet, clarè intelligeret, eum non absimili in sensu Pagani vocabulum usurpasse, dum epistol. 70. ad Millitum Abbatem data tradit, quæ ratione festa Paganorum in sacras Christianorum cæremonias commutanda sint; quo loci omnes idolis servientes posse eo nomine exprimi innuere videtur; sicuti pariter non uno in loco operum suorum, quos alii Patres Paganos dicunt, gentiles, seu gentes promiscuè appellat. Hanc ipsam nominis Paganorum vim esse pluribus in locis meminit Beda. Ad extremum S. Ambrosius singulari vir ingenio, ac penè divino in hanc eandem nominis interpretationem concessit, qui cum hanc ipsam quæstionem posuisset: [Cur Pagani in sacris velarent oculos,] nullo modo ab explicata hætenus aliorum SS. Patrum mente abest; & merito, quis enim alienos à Civitate Dei, idest à Christiana republica viros, per quam ad immensum divinæ bonitatis pelagus tutum iter patet, Paganos non appellabit? cum terrenis cupiditatibus illecti infelicem in vicis, ac pagis peccatorum vitam mox in sempiterna supplicia commutandam traducant. Enim verò hanc nominis proprietatem à Sanctis Patribus usurpatam maximè laudant, & sequuntur Antonius Augustinus in epitome juris Pontificii lib. 12. cap. 2. ubi [Infideles Gentiles, seu Pagani, inquit, ii dicuntur, qui Christianitatis bonum suscipere renuunt, & idolis imolant, vel genua curvant;] & Petrus Gregorius Tolosanensis adductis antea locis, quorum opinioni jus Canonicum adest tit. 100. [Ne Christianum mancipium hæreticus, vel Judæus, vel Paganus habeat, vel possideat.]

At cum ista Pagani nominis significatio translationi, & metaphora nitatur: potest ne peculiaris, & propria ratio afferri, cur idolorum cultores à Scriptoribus Ecclesiasticis Pagani dici cœperint? An fortè tunc profluxit appellatio, cum Christianorum Imperatorum, qui rem Ecclesiasticam auxere, legibus sic diruta sunt idolorum fana, & vetita gentilium sacra, ut infideles pagos adire cogentur, cum thus suis adolere diis vellent; nempe hoc verum putare

Eusebius, cu-
jus opera ha-
bentur in to-
9. D. Hiero-
nymy.

Pœna Paga-
norum infi-
rmitas minor,
quam malo-
rum Christia-
norum.

S. Hier. tom.
2.

S. Ambrosius
tom. 3. p. 397.
juxta Roma-
nam editio-
nem.

Antonius Au-
gustinus.

Azor. tom. 2.
cap. 20.

tavere aliqui. Sed cum æquè in pagis, ac civitatibus Imperatorum leges, ac jura valerent, cur è pagis notionem hanc profluxisse arbitrabimur? cur eadem facilitate non potuerunt clam in civitatibus, ac in pagis sua profana sacra Gentiles facere? Ergo ni ad secundam opinionem supra allatam hæc eorum revocetur sententia, vix probabilis censenda est.

*Quo in sensu Paganorum, & Gentilium nomen
in hoc opere sit usurpandum.*

C A P. III.

ATque communis ista est Sanctorum Patrum de vi nominis Paganorum sententia, quam ego ut veram, & germanam non inficio, sic cum ea limitatione hoc loco arbitror usurpandam, ut in primis Paganorum nomine eos intelligamus, de quibus dubium esse potest, an hi idololatriæ vitio caruerint in statu naturæ corruptæ culpa protoparentis nostri, & tamen iidem Deum universi molitorem cognoverunt nullo supernaturalis fidei lumine illustrati, ac eum etiam pro liberi arbitrii, & humanæ imbecillitatis viribus sæpe numero coluerunt, legis naturæ præcepta, quoad fieri potuit, custodientes, abstinentesque ab his sceleribus, quibus infici solet communiter genus humanum. De his enim non spernenda quæstio oriri potest; an divina adjuti gratia ejus aspectu nunc fruantur, cujus olim majestatem, bonitatem, sapientiam, infinitamque in res humanas potestatem venerati sunt; an cum cæteris potius nefariis idolorum cultoribus Dei nullam omnino cognitionem habentibus ad tenebrosam inferni carcerem damnati sint. Verùm quia gentilis, seu gentilitatis vocabulum duplicem similiter apud Sanctos Patres significandi vim habere reperio. Altera enim est, de qua D. Isidorus Hispalensis sic prodidit: [Gentiles sunt, qui sine lege sunt, & nondum crediderunt, dicti autem Gentiles, quia ita sunt, ut fuerunt geniti, idest sicut in carne descenderunt sub peccato scilicet idolis fervientes, nec dum regenerati, proinde gentiles primitus nuncupabantur. Ipsi dicuntur græcè Ethnici.] Duplex gentilis notio. D Isidorus lib. 8. originum cap. 4. Gentiles cur ita dicti.

Altero vero est, quam usurpat Joannes Chrysostomus in explanatione eorum verborum magni Pauli, [gentes, quæ legem non habent &c.] dum inquit: [Gentiles autem hic appellat non eos, qui idololatriæ essent, sed eos, qui Deum colerent, qui naturali legi parentes exceptis Judaicis cæremoniis ea omnia custodiebant, quæ ad pietatem conferrent, qualis erat Melchisedech cum suis omnibus, qualis erat Job, quales erant Ninivitæ, qualis erat Cornelius;] idcirco de gentilibus etiam in hac postrema notione sumptis agendum erit. At quia à nascentis mundi primordiis ad hoc præsens usque nostri temporis spatium, tres humanæ naturæ status recensentur, naturæ, legis, & gratiæ; quorum primus fuit à lapsu Adæ

s. Jo. Chrysost. ad Rom. 2. De quibus etiam gentilibus agendum sit.

Adæ usque ad legem circumcidendæ carnis Abrahæ datam : secundus ab Abrahami temporibus ad ortum usque Salvatoris nostri : & tertius à partu Virginis ad extremam iudicii diem ; ideo quæ à nobis dicuntur, paucis quibusdam annotatis de illis Gentilibus, qui in primo naturæ statu vixere, de duplici alio naturæ statu intelligenda erunt ; nam licet major Paganorum copia esset, antequam caducis humanæ naturæ spoliis verbum indueretur, quam post susceptam mortalitatem, haud tamen inficiandum est, per hæc ipsa nostri ævi tempora, dari posse homines, ad quos Evangelica fax delata non fuerit, velut ex certis historiarum monumentis constat, in quibus de Indis, de Sinensibus, de Japonensibus, aliisque novi orbis hominibus agitur, quorum aliqui diu in cæcis ignorantie tenebris fuerunt, omni penitus Jesu Christi divinitatis cognitione carentes, jam secuta ejusdem ad annos mille quingentos nativitate.

*In Paganis nullas virtutes, sed peccata tantum
reperiri plures senserunt.*

C A P. IV.

Ad Rom. 11.
Quis novit
sensum Do-
mini &c.

Qua ratione
auctor uti ve-
lit in feren-
do de Paga-
norum salu-
te, aut perdi-
tione aterna
iudicio.

Matthæi 7. à
fructibus eo-
rum cogno-
scetis eos.

Occulta esse mortalibus divina de salute hominum consilia adeò certa est Apostoli sententia, ut is temeritate non careat, qui certo iudicii sui calculo se de his aliquid decernere posse arbitraretur, cum nec ipsi cœlestes spiritus, qui beatitatis dono fruuntur, citra revelationem divinam de prædestinatione, aut reprobatione hominum sententiam cognoscant, ni eam exitus ipse declaret. At quia, istud divinæ voluntatis arcanum, quod certa cognitione attingi non potest, à Sanctis Patribus perquiri solet quibusdam conjecturis, ideò nos eisdem secuti, hujus operis, in quo de sempiterna morte, aut Paganorum vita agendum est, initium capiemus ab operibus Paganorum; quippe quæ vel iudice Christo domino unicum esse possunt hujus rei indagandæ iudicium; quales enim sunt hominum operationes, tales etiam esse consueverunt earum auctores. Hac regula, quæ in re abditissima, cæteris omnibus conjecturis tutior est, sic nos utemur, ut nihil de Paganorum salute, aut damnatione sumus pronunciaturi, quod ex eadem regula apertè non colligatur; quemadmodum insignes Theologos observasse agnosco ex iis, quæ de Paganorum, seu Infidelium moribus agentes tradidere. Jure autem ab hac quæstione exordimur, quòd illa totius ædificii nostri excitandi sit firmamentum. Etenim cum nullis hominibus, qui libero arbitrio, usuque rationis utuntur, ad beatitatem aspirare liceat, ni probè, ac piè vivant, & operen-

Gregorii Ari-
minensis opi-
nio 2. sent.
d. 41. a. 2. con-
clus. 2. cor-
rol. 3.

tur, cogimur imprimis vocare in quæstionem, an bona opera possint Pagani, & Gentiles efficere; ea enim si negentur illis, protinus firmum aliqui præsidium argumenti nostri totum ruit, quod olim demoliri conatus est Gregorius Ariminensis, qui cum hanc ipsam,
de

de qua agimus, quæstionem posuisset, his verbis suam de Pagano-
 rum operibus sententiam tradit: [Nullus actus hominum simplici-
 ter infidelium est moraliter bonus,] moxque, quid nomine infide-
 lis simpliciter dici intelligat, explicans addit: [Dico autem simpli-
 citer infidelium, ad excludendum Schismaticos, Hæreticos, Catho-
 licos, & reliquos, qui aliquo modo credunt, & aliqua fide cogno-
 scunt Deum.] Sic Gregorius, ex cujus verbis colligo, non omni-
 bus Paganis, juxta illius mentem, denegandos esse actus morali
 bonitate præditos, sed iis duntaxat, qui prorsus veri Dei cogni-
 tionis, & fidei expertes sunt; ex quo sequitur, excipiendos esse
 eos infideles, & Paganos, qui licet nullo supernaturalis fidei lumi-
 ne illustrati essent, unius tamen veri Dei cultores nonnunquam
 fuere, quales fuisse existimo non paucos antiqui ævi Philosophos,
 de quibus suo loco peculiare quæstiones à nobis instituendæ sunt,
 Hinc, ut hoc quoque obiter moneam, clarè Lector per se cognos-
 cere potest, Dominicum Sotum perbenignè Ariminensis senten-
 tiam interpretari, cum de præsentī quæstione agens inquit: [Prio-
 ris namque affirmationem in nullo unquam ex catholicis offendi.
 Nam etsi quosdam videam Gregorio Ariminensi eam notam inurere,
 attamen hoc solum ille astruit, quod nemo citra auxilium speciale
 valet, vel minimum præstare opus bonum morale. Censet autem
 eum, qui est in peccato, immo & eum, qui foris est extra fidem,
 auxilium hujusmodi suscipere, quo bene agat moraliter.] At præ-
 ter istud, quod tradidisse Ariminensem d. 28. non inficior, quid
 aliud adducta à nobis paulo ante ejusdem Doctoris verba ostend-
 unt, quam purè infidelem nullius bonæ actionis esse posse effe-
 ctorem, quod Dominicus Soto non concedit, reclamantibus cæteri-
 us omnibus Theologis, quorum communis vox, & sententia est,
 patronum esse Ariminensem contrariæ opinionis, quam antea do-
 cuerat Linconiensis sermone de Adventu, cujus initium est. Erunt
 signa in Sole &c. dum inquit: [In doctrina quoque morali Philo-
 sophorum, & in conversatione multorum gentilium, ut Scipionum,
 Africanorum videbantur lucere hujusmodi splendidæ Stellæ virtu-
 tum. Sed nunc verè manifestum est, quòd sine fide Christi nulla
 est vera virtus in alicujus doctrina, & conversatione,] cujus rei
 assignans rationem subdit: [Non enim potest esse amor ordinatus,
 ubi contemnitur, aut non amatur, quod maximè amandum est.
 Cum verò non amerur, nisi quod scitur, aut creditur, patet quòd
 qui nescit, aut non credit Dominum Jesum Christum, non amat
 quod maximè amandum est, quia propter in tali non est virtus.]
 Si autem seclusa fide Christi, nulli creaturæ ordinatus amor esse
 potest, dubio procul quælibet Pagani Christum ignorantis operatio
 vitiosa censenda est, quandoquidem bonum opus sine ordinato
 amore esse non potest.

Cur ab ope-
 rum bonita-
 te auctor ex-
 ordiatur.

Dominic. So-
 to lib. 1. de
 natura, &c
 gratia c. 19.

Linconiensis
 apud Caprer.
 2. d. 41. art. 2.

Rupertus Eliphatus in prima dist. primi non modò voluit, Apud Jo. Ma-
 quod allati doctores tradiderunt, verum etiam (in quo nunc sacri-
 Coacillii Trident. censuram effugere non posset) arbitratur, quam-
 libet

Apud Jo. Ma-
 jor. 2. d. 13.
 qu. 1.

Hæreticorū
colluvies.

libet rationalis creaturæ operationem, ni habitualis gratia adsit, esse peccato obnoxiam, in cujus opinionem iverunt Thomas Bravadinus, Lutherus a. 36. Philippus Melanchthon in apologia confessionis Augustanæ, Bucerus in libro de concordia controversiarum; cui etiam errori astipulantur Calvinus lib. 2. institutionum cap. 3. Kemnitius in examine Concilii Tridentini sess. 6. canone 7. & cætera colluvies, à qua non procul absuit Dionysii Cisterciensis opinio, qua docet sine gratia justificante nullum præceptum observari posse, ac quod turpius est, pauperibus erogantem eleemosynam peccare, si habitualis desit gratia.

Dionysius Cisterciensis 1.
dist. 17. q. 1.

Cap. 1.

Cap. 64.

Allatæ opinioni varia videntur adesse sacri eloquii testimonia, in quibus omnia Paganorum, & Infidelium opera ceu mala reprehenduntur. Isaias enim ait: [Incensum abominatio est mihi,] & mox subdit [calendas vestras, & solemnitates vestras odivit anima mea,] & rursus [facti sumus, inquit, ut immundus omnes nos, & quasi pannus menstruatur universæ justitiæ vestræ,] si ergo, diem festum agere, incensum Deo offerre, ac opera justitiæ sectari, abominatio est coram Deo in peccatore summi numinis religionem custodiente; quanto magis similes Paganorum operationes aversabitur Deus? Ad hæc, sine fide impossibile est placere Deo, at nullus fidei, de qua loquitur S. Paulus, particeps est infidelis, ergo quæcunque illius sint opera, ingrata Deo non esse non possunt, veluti longa, & accurata oratione adversus Julianum Pelagianæ hæresis sectatorem probat Beatus Augustinus. Præterea quilibet Paganus est extra catholicæ religionis ambitum: atqui Christo domino auctore: [Sicut palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis.] Amplius qualis est natura operantis, talis est & operatio; quis enim unquam collegit de spinis uvas, aut de tribulis ficus: aut quænam arbor bona malos fructus tulit, aut quæ mala bonos? & tamen malas esse arbores Paganos res per se nimium clara est. Quod si, ut ad Romanos clarè testatur S. Paulus, [omne quod non est ex fide peccatum est,] dubio procul ab infideli perpetratum opus à peccati turpitudine haud poterit vindicari. Deinde, Apostoli sententia est, omnia munda mundis; inquinatis autem, & infidelibus nihil esse mundum. Postea, sicut [quod natum est ex carne caro est,] ita quod ex infideli, & pagano proficiscitur pravum erit infidelitatis opus.

Cap. 14.

Joannis 3.

Varia huic opinioni adesse SS. Patrum testimonia.

C A P. V.

NEque ad faciendam huic opinioni fidem desunt varia sanctorum Patrum testimonia; etenim (ut in præsens fileam de mente S. Augustini, qui contra Pelagianos hoc unum perpetuò docuisse videtur) hanc sententiam apertè defendit Clemens

mens Alexandrinus lib. pedagogiæ 3. in eo capite, cui titulum fe- Clem. Alex.
cit. [quòd solus Christianus sit bonus, dum scribit. A bonis au- cap. 6.
tem Christianis possunt bona possideri. His autem bonis nihil est
divitius. Hi sunt ergo soli divites.] At si soli divites sunt Christi
fidem sectantes, soli etiam duntaxat erunt boni. Dominicus Ba Dominicus
gnes, ut hoc ipsum probaret, adduxit D. Hieronymum in com Bagnes 22. q.
mentariis super epistolam D. Pauli ad Galatas 3. editis, dum ex- 1. a. 4.
plicaret verba illa, [tanta passi estis,] & in cap. 24. Hieremiæ Lib. 5.
Prophetæ. Verùm neutro in loco aliquid, quoquo modo præsent
sententiæ favens, haberi potest ex D. Hieronymo; satius igitur D. Hier.
istud ostendi potest ex iis quæ in 13. cap. prophetiæ Ezechielis pro
didit ad hunc modum de Ethnicis loquens. [Quorum fuit Pytha
goras & Zeno, à quo Stoici Indorum Brachmanes & Ætiopum
Gymnosophistæ, qui ob victus continentiam miraculum sui genti
bus tribuunt. Rectèque dicuntur parietem linire, & aliquam fortit
tudinem polliceri. Sed quia Christi non habent condimentum, va
nus est eorum labor, & peritura ædificatio. Nisi enim dominus
ædificaverit domum, in vanum laborant, qui ædificant eam.] Di
vus præterea Gregorius Nyssenus lib. de perfecti Christiani forma Greg. Nyffe
egregiè tractans illam B. Pauli sententiam; [omne quod non est nus prope fi
ex fide peccatum est,] in hanc concessit opinionem, cum inquit : nem.
[Nam, ut quidquid non est ex fide Paulus peccatum dicit ; ita Ad Rom. 14.
nos eodem modo cogitantes, planè possumus affirmare, quæcum
que non respiciunt Christum, seu verba, seu opera sint, seu cogi
tationes, illa omnia ad id omnino spectare, quod Christo contra
rium est ; qui enim extra lucem, & vitam est, is in tenebris prorsus,
& morte non esse non potest, quamobrem si quod ex Christo
non fit, & cogitatur, illi, quod est bono contrarium, conjunctum
est.] Et ecce quam clarum sit ex Greg. Nysseno, omnia pagano
rum opera, qui à lege, & cognitione Christi distant plurimum fœ
ditate peccati, quod solum Deo contrarium dici potest, polluta
esse? Meritò igitur laudanda est D. Prosperi sententia, qui lib. 1. D. Prosper
de vocatione gentium ponderans dignitatem, & valorem operum, cap. 7.
infidelium, qui magnis præcelluisse virtutibus videntur, hæc scri
bit. [Quia etsi fuit, qui naturali intellectu conatus sit vitiis relu
ctari, hujus tantum temporis vitam steriliter ornavit, ad veras au
tem virtutes, æternamque beatitudinem non profecit, sine cultu
enim veri Dei etiam quod virtus videtur esse, peccatum est, nec
placere ullus Deo sine Deo potest ; qui verò Deo non placet, cui
nisi sibi, & Diabolo placet?] Sic Prosper, qui idem persequens Cap. 23.
argentum libro contra Collatorem : [Quæ autem hominis natura,
inquit, etiam si excellentissimis artibus, & cunctis mortalium eru
ditionum polleat disciplinis justificari ex se non potest, quia bonis
suis malè utitur, in quibus sine cultu veri Dei, impietatis, immun
ditiæque convincitur ; & unde se defendi existimat, accusatur] &
paulo post : [Quid iste impiam infidelium libertatem naturalibus in
struit bonis, & propriis vult justificari principiis?] in quo testi
monio

monio non solum vides lector, hominem propriis non posse justificari principiis, ut catholicum dogma fert, verum etiam immunditias, & impietates infidelium virtutes à Divo Prospero appellari, qui etiam ejusdem libri cap. 28. hæc, quæ ad stabiliendam præsentem opinionem mirificè conducunt, scripta reliquit. [Puto autem istum verisimilitudine decipi, & in specie falsarum errare virtutum, dum ea bona, quæ non possunt, nisi ex Dei munere haberi, etiam in impiorum animis existimat reperiri, idè scilicet, quia multi eorum sint justitiæ, temperantiæ, continentiae, & benevolentiae sectatores, quæ omnia non frustra quidem, neque inutilia habent, multumque ex eis in hac vita honoris, & gloriæ consequuntur. Sed quia in iis studiis non Deo, sed Diabolo serviunt, licet habeant temporalem de vana laude mercedem, ad illam tamen beatarum virtutum non pertinent veritatem;] & statim veluti in summam omnia conferens, ita subdit [manifestissimè patet in impiorum animis nullam habitare virtutem, sed omnia opera eorum immunda esse, atque polluta habentium sapientiam non spiritualem, sed animalem, non cœlestem, sed terrenam, non Christianam, sed diabolicam, non à Patre luminum, sed à Principe tenebrarum, dum per ea ipsa, quæ non haberent, nisi dante Deo, subduntur ei, qui primus recessit à Deo.] Nec illa ejusdem sententia omittenda est, quæ in ordine sententiarum ex S. Augustini scriptis erutarum 106. est; ubi [omnis, inquit, infidelium vita peccatum est, & nihil est bonum sine summo bono. Ubi enim deest agnitio æternæ, & incommutabilis veritatis falsa virtus est etiam in optimis moribus;] at si falsa, & captiosa dicenda virtus est, quæ in optimis moribus consistit, quæ in Paganis vera virtus esse poterit? Divus Fulgentius hanc ipsam quæstionem ampla oratione pertractans lib. 2. de Incarnatione, & gratia Jesu Christi, idem sentire videtur, dum illud S. Pauli testimonium explicans [gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt] putat non de infidelibus, & incredulis, sed de divino gratiæ auxilio justificatis, & fidelibus duntaxat esse accipiendum. Fulgentii verba sunt: [Quem quidem Apostoli locum hi, qui gratiæ contradicunt, gentibus incredulis assignare contendunt ex hoc videlicet, quòd etiam illi, qui fidei gratiam non recipiunt, illa, quæ ad honestatem morum, & humanæ societatis vinculum pertinent, naturali quadam lege sic servant, ut etiam eos, qui illa violare contendunt, judiciorum æquitate, ac severitate coërceant. Ubi minus attendunt, Apostolico suam sententiam prorsus enervari sermone;] statimque per reliquum capituli, de justis hominibus gratia divina adjutis Paulinam sententiam intelligendam esse docet. Præterea ejusdem libri cap. 26. inexcusabiles paganos fuisse arbitratur, ob eam duntaxat rationem, quòd, etsi Deum cognovissent, non dilexissent tamen ex charitate; isti enim, inquit Fulgentius, Quia sine gratia fidei, quæ per charitatem operatur, Deum cognoverunt, ipsa sua cognitione inexcusabiles facti sunt; cur non ergo etiam laudabiliter operantes paganos peccasse

Sent. 106.

D. Fulgentius
cap. 25.

Idem cap. 26.

casſe putandum erit, cum opera illa ex Salvatoris noſtri fide haud proficiſcerentur? Eandem ſententiam ſecuti ſunt divi Gregorius D. Gregor. Mag. tom. 2. lib. 3. indi- catione 12. Magnus, & Bernardus, ille enim epiſtola 33. ad Theodolindam Longobardorum Reginam, [ſicut enim, inquit, rami ſine virtute radicis areſcunt, ita opera quantumlibet bona videantur, nulla ſunt, ſi à ſoliditate fidei diſjungantur.] Hic verò de infidelibus lo- quens [Sed neque opera, ait, quàmvis recta rectum cor efficere ſufficiunt ſine fide, quis enim rectum dicet hominem non placen- tem Deo? ſine fide autem impoſſibile eſt placere Deo; qui non pla- cet Deo non poteſt illi placere Deus, nam cui placet Deus, Deo diſplicere non poteſt.] Paganos autem Deo gratos eſſe quis dicat?

Adeſt tandem huic opinioni efficax ratio. Etenim, quò humana operatio nulla peccati labe infecta ſit, non ſolùm ſuis circumſtan- tiis ornari debet, verùm etiam recta intentione, hanc enim ad lau- dabilem operationem perneceſſariam eſſe teſtatur D. Bernardus, D. Bernardus tom. 1. ſer. 15. de modo be- ne vivendi. 6. Ethicorũ. cum inquit, [tale erit opus, qualis fuerit intentio tua] veluti antea docuerat cum Ariſtotele Beatus Auguſtinus enarratione in pſal. 31. ſed in paganis pravam, ac inordinatam eſſe intentionem vel ex eo conſtat, quòd non ad veri Dei gloriam, quemadmodum S. Paulus præcipit, ſed ad falſorum Deorum honorem etiam ea opera, quæ iuſta eſſe videntur, referunt; nam ſicuti veri Dei cul- tor ſe, ſuæque omnia amore ultimi ſinis in Deum refert, ſic è re- gione Paganus ſupernaturalis fidei lumine deſtitutus, ſe, ſuæque omnia idolis vover.

Paganis denegandas non eſſe virtutis operationes.

C A P. VI.

AT Paganorum juſtas eſſe aliquando operationes quamplurimi theologorum, & Sanctorum Patrum tradidere. Et in primis Angelicus doctor hujus opinionis patronus fuit 22. q. 10. S. Thomas: a. 4., & 2. ſent. d. 41. a. 2., ubi diſertis verbis docet Paganos, qui nullius meritoria operationis effectores eſſe poſſunt, opera morali bonitate prædita, quæ humanæ naturæ vires non excedunt, patrare poſſe. Nec aliud docuerat. 1. 2. q. 65. a. 2., ubi [virtutes, inquit, morales, prout operativa boni in ordine ad finem, qui non exce- dit facultatem naturalem hominis, poſſunt per opera humana acqui- ri, & ſic acquiſitæ ſine charitate eſſe poſſunt, ſicut fuerunt in mul- tis gentilibus.] D. Thomæ opinionem poſtmodum amplexus eſt Durandus 2. ſent. d. 41. q. 1. nu. 8. motus ea præcipuè de cauſa, Durandus: quòd aliter paganus nullo modo ſe ad fidem præparare poſſet, quòd magnum inconueniens eſſe, quàmvis nullum ſit, arbitratur Duran- dus. Eidem præterea opinioni ſubſcripſerunt Cajetanus 22. & Do- minicus Bagnes citato loco, Joannes major 2. ſent. d. 28. q. 1. & 2. Ricardus de Mediavilla 2. d. 41. q. 3., qui etſi de juſtificante

gratia loquatur, dum sine habituali gratia bonè operari posse paganos asserit, non tamen arbitratur, aliud divinæ majestatis auxilium, quod naturæ terminos excedat in hujusmodi paganorum operationibus exigi. Idem dogma secuti sunt Gregorius de Valentia, Gabriel Vasquez, & quotquot doctores nostris hisce temporibus theologicam hanc difficultatem scriptis illustrarunt.

Origenes lib.
2. in Epist. ad
Rom. cap. 2.

Sed non hi solum, verum etiam theologis omnibus vetustiores Sancti Patres in eandem sententiam conspirant, ut facit Origenes Adamantius, qui explanans illud Apostoli dictum: Redder unicuique secundum opera ejus, inquit, [Quod ut ego capere possum de Judæis, & Gentibus, dicit, utrisque nondum credentibus. Potest enim fieri, ut vel ex his, qui in lege sunt, si quis persuasione quidem communitus Christo non credit, operetur tamen, quod bonum est, justitiam teneat, misericordiam diligit, castitatem, & continentiam servet, modestiam, lenitatemque custodiat, atque omne bonum operetur. Hic, etiam si vitam non habeat æternam, quia credens soli Deo vero, non credidit & filio Jesu Christo, quem misit, tamen gloria operum ejus, & pax, & honor poterit non perire.] Sic Origenes de Judæo, qui cum fide Mediatoris careat, jure Gentili, & Pagano assimilari potest. Verum, quod de Judæis, id etiam de Gentilibus arbitratur Origenes sic scribens. [Sed & Græcus, idest Gentilis, qui cum legem non habeat, ipse sibi est lex, ostendens opus legis in corde suo, & naturali ratione immotus, sicut vidimus nonnullos in Gentilibus, vel justitiam teneat, vel castitatem servet, vel prudentiam, temperantiam, modestiamque custodiat. Iste licet alienus à vita videatur æterna, quia non credit Christo, & intrare non possit in regnum cœlorum, quia renatus non est ex aqua, & Spiritu sancto, videtur quod per hæc, quæ dicuntur ab Apostolo, bonorum operum gloriam, & honorem, & pacem perdere penitus non possit,] cujus rei attingens rationem. [Si enim, inquit, secundum ea, quæ in superioribus differuimus, videtur Apostolus condemnare Gentiles, ex eo quod naturali intelligentia cum cognovissent Deum, non sicut Deum magnificaverunt; quo modo non putamus, quod etiam collaudare eos possit, & debeat, si qui in his cognoscentes Deum, sicut Deum magnificaverunt?] Hactenus ex Origene, cujus postrema de honore, ac pace paganorum ob virtuosas operationes, sententia, si de mundana pace, ut intelligi debet, accipiatur, vera est, sicut de Romanis idipsum tradit D. Augustinus de Civitate Dei, secus repellenda, quandoquidem in futuro seculo sive ad pacem, & animi tranquillitatem, sive ad honorem paganis, & infidelibus nihil profutura sunt egregia quæcumque facinora. Tradit idem super illis D. Pauli verbis: Gen-

Lib. 5. cap.
12. & 15. &
ad Marcellinum
ep. 5.

S. Ambrosius
lib. de Abraham.
Genesis 20.
cap. 2.

tes quæ legem non habent. Non est absurdum, quod docet Ambrosius qui dum Ægyptiaci regis pagani opera laudat, non obscure testatur, esse in paganis bonum opus, quod solum laudibus dignum est. Etenim secum ipse perpendens historię Genesis partem illam, quæ docet Ægyptiorum regem legibus naturæ permotum Abraham Saram

Saram uxorem, quæ se sororem illius finxerat, reddidisse, ac insuper custodibus comitatum eundem, ne quid detrimenti caperet, dimisisse, hunc in modum scribit. [Et si natura ferus, ac barbarus, tamen significat etiam exteris, ac barbaris moribus esse curam pudoris, & adulterii etiam sibi crimen cavendum;] at sui pudoris curam gerere, adulteriique vitare scelus quis bona esse opera inficiabitur? in quibus tamen custodiendis sollicitum fuisse idololatram Regem sacro contextui adhærens narrat Ambrosius, qui miram humanæ naturæ vim ad rectè operandum etiam in pessimis hominibus non admiratur, cum inquit: [Nec mirum si barbarus jus novit naturæ &c. ita major lex naturæ, quam legum præscriptio est. Non mirum ergo, si & iste Ægyptius rex Deum timuit, qui hominem non timebat, & pœnam solvit adulterii, qui nullis reus tenebatur legibus, statimque ut alienam cognovit esse uxorem, non solum marito reddidit, verum etiam profecutores dedit, qui deducerent eum, ne quis de populo barbaro irrogaret violentiam vel peculio viri, vel uxoris pudori.] Ex quo Beati Ambrosii testimonio clarè habemus, idolorum cultores timoris Dei, qui initium sapientiæ à Regio vate dicitur, nonnunquam esse participes. Eundem esse de hac difficultate D. Hieronymi sensum colligo ex iis, quæ tradit in Matthæum, ubi explanans ea Evangelii verba, [ite ergo ad exitus viarum, &c.] ac nomine eorum, qui in exitibus viarum commorantur, Paganos intelligens, eos sæpè numero virtutibus esse deditos concedit & lib. 2. commentariorum in epist. ad Galatas, infideles bona virtutum opera efficere, ac moribus probis esse docet. Quid? an non parens divinæ eloquentiæ Chrysostomus ab hac veritate stetit? [Propterea enim, inquit ille, admiratione digni sunt (gentiles) quod nec lege illis opus fuerit, & omnia, quæ legis erant, præstiterunt, suis ipsorum mentibus, opera, non litteras insculpentes;] & post multos versiculos; [sufficit enim, ait, loco legis conscientia, & cogitatio.] Per hæc rursus ostendit, Deum sic hominem finxisse, ut possit per se virtutem eligere, ac vitium declinare: & homilia 67. in Matthæum, cum absolute de flagitiosis hominibus, sive illi fideles, sive infideles sint, ageret, malos bonas sæpius exercere posse operationes testatur his verbis: [Alioquin verò, nec potest malus omnino malus esse, sed evenit, ut & aliquid habeat boni, neque bonus esse omnino, sed & nonnulla soleat habere peccata;] Quod si adducta hæcenus sanctorum Patrum testimonia tibi satis non sunt, consule B. Anselmum, qui multoties citatam Pauli sententiam explicans, in paganis plerumque agnoscendas esse virtuosas operationes docet. Cum Anselmo faciunt Theodoretus, Oecumenius, & Catharinus, quorum vota in fontibus agnoscat, qui velit. Ad horum sententiam se accommodat Claudius S-yssellus tractatu de divina providentia p. 2. a. 2. Dominicus Soto lib. 1. de natura, & gratia cap. 21. & omnes ferme quotquot theologicam hanc difficultatem enuclearunt.

B. Hieronymus in Matth. cap. 22.

Et in epist. ad Galatas. D. Chrysostomus in epist. ad Rom. cap. 42.

Hom. 67. in Matthæum. sub initium.

S. Anselmus in illud: Gentes, quæ legem non habent.

In cap. 2. ep. ad Rom. Theodoretus.

Oecumenius Catharinus.

In eadem ep. D. Pauli.

Claudius S-yssellus, Dominicus Soto.

Exod. cap. 1. ræ

ræ testimonio : [Timuerunt autem obstetrices Deum & non fecerunt juxta præceptum regis . Benè ergo fecit Deus obstetricibus , & quia timuerunt obstetrices Deum , ædificavit eis domos] . At Deus non pravis operibus gentilium , quales Ægyptiacæ obstetrices erant , sed rectis , ac justis duntaxat actionibus retributionem solet elargiri ? frustra igitur sapiens in dubium vocare poterit , num aliquando paganis bona opera tribuenda sint , cum istud nimium clarè ex sacro eloquio constet .

Objectio . At timuisse obstetrices Deum dicuntur ? Quid tum ? num propterea hoc uno timore Dei permotæ infidelitati , & Paganismo ,

Solutio . est . Nempe , ut hinc intelligamus , etiam eorum animos , qui Deis alienis serviunt , pulsari interdum veri Dei timore , ac notitia , quam à natura cuilibet rationali creaturæ insitam esse patrum testimoniis fuisse probavimus . Ex quo præterea colligitur (quod in hac questione caput est) non omnia eorum opera , qui sese idolorum cultui manciparunt , depravari circumstantia mali finis , qui in infidelibus , & paganis est idolum , ad quod suas pagani , ut plurimum , actiones dirigunt , quandoquidem in illis cum habituali in idolâ intentione nonnunquam actualis , & iuxta veri Dei intentio insurgit , veluti obstetricibus contigisse vidimus .

Efficax ad extremum ratio nostræ huic assertioni fidem conciliat , liberum enim humanæ voluntatis arbitrium post corruptam , ac depravatam originali labe naturam in paganis non perit ; at oblitteratum esset , si gentiles nullius boni operis , in quo maximè arbitrii perfectio cernitur , effectores esse possent . Quòd si dicas , non nasci istud ex liberi arbitrii , sed ex variarum circumstantiarum defectu , quæ ad justam recti operis perfectionem exiguntur . Debilis est responsio , cum nulla hujusmodi esse possit in paganis circumstantia , qua omnes eorum operationes necessariò depraventur ; non enim ea est fidei Mediatoris necessitas , cum ea duntaxat operibus ex divina gratia originem trahentibus debeatur ; non pagani intentio mali finis , hoc est , idolum , vel creatura , cum ea non semper in omnibus paganorum operibus vigeat , immò plerumque soleat retractari , aut actualiter , ut de Obstetricibus creditu non est difficile , aut virtualiter , sicuti contingit , cum commotus naturali miseratione paganus pauperi , & egeno eleemosynam erogat : non originale tandem peccatum , quoniam justitiæ originalis perfectio , cujus privationem induxit originalis culpa , haud necessaria est operibus naturali , sive morali bonitate præditis .

Variis viis defenditur nihil repugnare, quominus pagānis rectæ operationes concedantur. Hoc sensisse SS. Clementem Alexandrinum, Hieronymum, & alios .

C A P. VII.

NOs variis sanctorum Patrum, ac theologorum testimoniis, certa- que ratione commoti, secundam sententiam amplecti- mur, pro certo arbitantes, in paganis, ac gentilibus vir- tuosas operationes reperiri, quæ ad naturalem duntaxat felicitatem spectant, quamvis in iisdem haud reperiri possint eæ virtutes, qui- bus iter ad cælestem patriam panditur; hoc est, putamus fuisse in Paganis actus ex genere suo morali bonitate imbutos, non tamen æternæ salutis, aut præmii alicujus meritorios. Hujus opinionis no- stræ ea ipsa sunt firmamenta, quibus secundam opinionem munivi- mus. Illud quod objiciebatur, peccatoris incensum abominatio nem esse coram Deo, arbitramur de illis peccatorum operibus in- telligendum esse, quæ sunt aspersa labe hypocrisis, quæque ex mulata tantum religionis specie, non autem ex vero sive Dei, sive virtutis amore proficiscuntur, quales erant per ea tempora opera- tiones Judaici populi, in quem per Prophetam invehebatur Deus, quemadmodum ex textu sacro colligi potest. [Ubi væ genti, in quit, peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis, dereliquerunt Deum &c.] Quare licet non minus aver- setur Deus opera gentilium, quam Judaici populi incensum, si in- utrisque idem malus finis lateat; fieri tamen, immò reipsa sæpius contingere solet, ut magis sincero naturalis virtutis affectu non ni- hil naturæ legibus consentaneum operetur Paganus, quàm deprava- tæ voluntatis peccator, quem minis terret sanctus vates: ad quem sensum revocandæ sunt illæ insignes Sanctorum Patrum sen- tentiæ, quibus docent, non solum graviora daturus esse supplicia peccatores veri Dei cognitione præditos, quam infideles; vel cer- tè de iis malis operibus Deo reddendam esse à fidelibus rationem, quæ si pagani effecissent, justo Dei judicio non gravibus adeò pœ- nis mularentur. Nisi fortasse dicere malimus, ideò divinæ indi- gnationi obnoxium fuisse populi Judaici incensum, quòd eo, ve- luti quadam divinæ majestatis agnitione, satisfactum Deo pro per- ditissimis moribus, ac flagitiis suis per summam ignorantiam, & temeritatem peccatores arbitrabantur, quasi verò victima, & in- censi oblatio æterno numini exhibita justum esset pro quolibet gra- vissimo scelere obsequium.

Responsio ad eas rationes, quibus probatur, nullas in Paganis esse virtutes. Cur incensū Judæorū abo- minatio corā Deo dicatur in scripturis.

Illius verò D. Pauli sententiæ, [sine fide impossibile est placere Deo] germanus sensus est, Deo ut beatitudinis fonti, & elargito- ri nullum hominis opus in ordine ad consummatam felicitatem adi-

Qua ratione adipiscendam gratum iri, quod non sit fidei supernaturalis lumē intelligendū illustratum, hoc enim aded planè necessarium est, ut eo deficientē illud:

Sine fide impossibile est placere Deo. te nulla spes esse his possit ad gloriam, de qua Sanctus Paulus loquitur. Verū pleraque alia Deo, non ut beatitudinis datori, sed ut totius universitatis molitori (qui nempe cuncta è nihilo excitavit, ac nihil odit eorum, quæ fecit) attrident, licet ab eo ducant originem, qui nullo fidei lumine est excultus; cujusmodi ea esse putamus peccatorum, ac paganorum opera, quæ cum recta ratione, humanisque legibus congruunt, hæc enim, cum spectata eorum natura, non solum bona sint, verū etiam, servatis circumstantiis ad laudabiliter operandum necessariis, ritè efficiantur, Deo displicere nullo modo possunt, quamvis justo ejusdem Dei judicio haud digna beatitudine censeantur.

Quo sensu Salvatoris sententia Joannis 15. explicanda est, cum nullus, qui supernaturalis fidei nexu Christo non adnectitur, exercere possit operationes, quæ fructus æternæ prædestinationis, & electionis jurè dici possint, quamvis humanis mentibus virtuosæ, atque egregiæ videantur.

Duplex humanæ actionis principium.

Operationem conditioni ac naturæ sui principii similem esse, vel ex eo convincitur, quod effectus causas imitari vulgatum sit philosophiæ decretum. Duplex tamen humanæ operationis principium assignari potest; unum, cui attribui; alterum, à quo effici solet opus. Illud suppositum philosophico nomine, istud verò voluntas appellatur; nec dubium, quin ex his duobus pensanda sit boni, vel mali operis natura. At utrumque bifariam rursus considerari debet, nempe in re nostra perpendi potest Paganus, & ut paganus est, & ut homo est, quem ab initio suæ condicionis Deus naturæ bonæ participem constituit. Si priori modo sumatur, nulla superest dubitandi ratio, quin paganus sui conditoris ignarus, ac vitiis deditus boni quicquam committere non possit, cum sit arbor non modò sterilis, verū etiam mala: sed si secundo in sensu vel pagani nomen, vel ejus voluntatem usurpes, potis est paganus justus, ac boni operis esse auctor, cum & naturam boni operis amicam à Deo sortitus sit, cujus vires, etsi debiles in bonum, & per exiguæ, nullæ tamen non sunt; immò cum & ea polleat potestate, quæ licet, (si habitus spectetur) creaturæ potius, quàm creatori adhæreat, sæpè tamen ex recta actuali intentione, quæ operationis oculus à divina scriptura nominatur, bonum opus patrare potest; quid enim obstat, quominus gentilis pauperum egestati provideat solo miserationis humanæ affectu commotus? quod sine dubio opus bonitate præstans dicendum est; nam cum illud sublevandæ mendicitatis alienæ opus efficiat infidelis, promovente ad istud naturalis miserationis affectione, quæ in eam operationem, ut naturæ principiis consentaneam, fertur, cur meritam boni operis laudem pagano denegabimus, qui naturæ ductu, si minus explicitè, at implicitè saltem Deum tamquam sui operis verum finem testari videtur?

Ejus autem testimonii, quod ad Romanos 14. consignatum est, Germanus plures esse possunt explicationes. Si doctorem Angelicum audiamus, verba illa [omne quod non est ex fide peccatum est] interpretanda erunt, non quòd omnia infidelis opera fæditate peccati fordescant, sed quòd bona etiam Pagani opera cum aliis peccatis, quibus pagani vita irretitur, semper copulata sint, cum sine Mediatoris nostri fide, quæ in pagano deest, peccata non tollantur. Licet clarius etiam interpretari nobis liceat prædictum Pauli testimonium, de iis operibus, quæ ex infidelitate, tamquam ex principio influente proficiuntur. Si Ricardo credimus, hunc sensum Apostoli sententia habebit, quidquid non est ex fide, hoc est, contra fidem, peccatum est. At mihi sacri codicis seriem meditati verissima ea visa est præsentis sententiæ explicatio, quæ fidei voce non putat significari eam virtutem, quæ inter theologicas primum sibi locum vendicat, sed potius iudicium rationis, seu synderesim, & conscientiam, itaut hic sit Pauli sensus: quidquid operatur homo, quod haud esse efficiendum dicat iudicium rationis, quæ synderesis, seu conscientia à theologis appellatur, à peccato excusari non potest, ut divinè explicat S. Joannes Chrysostomus hom. 26. ad Romanos, qui hunc ipsum D. Pauli locum secundum literalem intelligentiam tractans [Non quod, inquit, immundus sit cibus, sed quod non ex fide; non enim mundum esse credit, sed tamen immundum attigit; Cum enim quod edit, mundum esse non considerat, nec credat, quo modo non peccasse crederetur?] Ex quo clarè cognosci potest, nullam cum opinione nostra de bonis paganorum operibus habere oppositionem citatum S. Pauli testimonium, sicuti pariter quod ultimo loco adducebatur, nempe [omnia munda mundis &c.] cum id ad eundem intellectum trahendum esse nemo non videat.

Nunc adducta SS. Patrum testimonia expendamus. Et in primis SS. Patrum Clementis Alexandrini mentem menti nostræ non adversari satis ipsa testimonii verba declarant. Nam esto faciamus, solos Christianam fidem sanctè custodientes divites esse, num gentilibus, & paganis propterea nulla esse poterit patrandi boni operis potestas? qui etsi bonis non nunquam operationibus polleant, divites tamen dicendi non sunt, cum sint expertes fidei Mediatoris, quæ sunt veræ divitiæ, ac indeficiens thesaurus. Neque illud fortius est, quod ex D. Hieronymo objiciebatur, ex quo potius nostra, quam opposita sententia colligitur, cum doceat aliquam duntaxat virtutis speciem, & adumbratam bonitatis similitudinem aliis contemplandam præbuisse paganos, uti verba illa indicant: [Rectèque dicantur parietem linire, & aliquam fortitudinem polliceri]; quod voluisse Sanctos Patres Gregorium Magnum, & Bernardum arbitror, eò enim duntaxat illorum spectabant sententiæ, ut palam esset, patrata paganorum opera sine Christi fide ad spiritalem humanæ mentis renovationem nullius esse ponderis, & momenti.

Cæterum liberè fatendum est (ne eò Patrum sententiæ trahantur, quòd

Epist. III.
Patrum testi-
moniis non
adhærere li-
citiū aliquan-
do ex August.
sent.

quò pervenire violenti non nisi attractu possunt) Divum Gregorium Nyssenum, ac cum Augustino Prosperum, & Fulgentium pro opposita nobis opinione iis in locis pugnasse. At, in re, neque ad fidei nostræ religionem, neque ad Ecclesiæ mores spectante, (qualis est præfens disputatio) sat datum illis fuerit, si tot alios Patres gravitate, ac doctrina insignes oppositæ, ac veræ sententiæ defensores eisdem objiciamus, cogitemusque præterea eosdem in nostram sæpè opinionem discesisse. Ut plerique insignes theologi fecisse Augustinum tradiderunt, in cujus vera sententia agnoscenda etsi infundantur in primis S. Th. p. 2. q. 65. a. 2. Dominicus Soto lib. 1. de natura, & libero arbitrio cap. 21. Bartho. Med. p. 2. q. 109. a. 2. Ruardus Taper, Driedo, Andreas de Vega, Vasquez, & alii, adhuc tamen ignotum est certum illius dogma de hac quæst. ob varia illius in utramque partem testimonia. Si fortassis quempiam delectaret opinari, Augustinum omnes rectas virtutis moralis actiones à paganis removisse, velletque nihilominus tueri oppositum, ad evitandam temeritatis notam, huic erit opportunum illud, quod ad Fortunatianum scribens, libere fassus est idem Augustinus, docens, quo modo prudens, ac catholicus scriptor erga sua, & aliorum Patrum decreta licitè, ac securè versetur. [Neque enim (verba sunt Augustini) quorumlibet disputationes, quamvis catholicorum, ac laudatorum hominum, velut scripturas canonicas habere debemus, ut nobis non liceat, salva honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare, atque respuere, si forte invenerimus, quod aliter senserint, quam veritas habet, divino adjutorio, vel ab aliis intellecta, vel à nobis. Qualis ego sum in scriptis aliorum, tales volo esse intellectores meorum]. Sic Augustinus, de cujus mente satis.

Pro enucleatione tandem ejus firmamenti, cui tota appositæ opinionis structura nititur, non multo labore opus est, cum illud ex his, quæ hæctenus disputata sunt, satis pateat, quandoquidem minimè opus est, ut omnia paganorum opera, durante infidelitatis statu, ad infidelitatem referantur, sicuti à contrario haud necesse est, ut vir fidelis quodlibet opus suum in fidem dirigat; imò ceu hic non ideo à fide deficit, quia reus fit aut venialis, aut lethalis culpæ, ita neque paganus, quamvis aliquando probè operetur, ab infidelitate recedit.

Num pagani soli liberi arbitrii potestate virtutum operationes exerçant.

C A P. VIII

Cæterum sciscitari quispiam hoc loco posset, qua virtute, quibusve auxiliis pagano liceat virtutis exercere opera, num ad istud solius liberi arbitrii potestas sufficiat, an verò pecu-

culiare divinæ gratiæ auxilium exigatur . Alexander Alensis 3. p. q. Prima opi-
 69. memb. 1. a. 2. , Albertus Magnus 2. d. 28. a. 1. Autistodorensis ^{nio Alex. A-}
 lib. 2. summæ tract. 11. cap. 1. Marsilius 1. q. 20. a. 3. propof. 4. ^{lenfis , &}
 & 5. , & in 2. q. 27. prope finem ad tertiam rationem . Gregorius ^{aliorum .}
 2. d. 28. q. 1. a. 1. Joannes Gierſon tractatu de vita ſpirituſuali al-
 phabeto 61. litt. G. , Abulentiſ in cap. 29. Matthæi q. 174. 175.
 176. Alphoñſus à Caſtro , & alii , Paganis ad virtutum opera ne-
 ceſſarium eſſe divinæ gratiæ auxilium arbitrantur , illis vocibus ſa-
 cræ ſcripturæ permoti , quibus monemur , non in humanam pote-
 ſtatem , ſed in Dei virtutem eſſe conjiciendum quidquid boni hu-
 mana fragilitas operatur , cujuſmodi ſunt hæc , & ſimilia ſcripturæ Joannis 15.
 teſtimonia . [Sine me nihil poteſtis facere . Quid habes quod non 1. Cor. 4.
 accepſti ? Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis , quaſi 2. Cor. 3.
 ex nobis , ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt . Deus eſt , qui opera-
 tur in nobis velle , & perficere pro bona voluntate] . Amplius
 ducuntur auctoritate non modò Conciliorum Arauſicani , Milevita-
 ni , & Tridentini , in quibus ſancitum legimus , neminem libero
 bene uti poſſe arbitrio , niſi per Chriſtum , ſed etiam ſummorum
 Pontificum , ac ſanctorum Patrum teſtimoniis , quæ innumera penè
 à theologis recentioribus adducuntur . Et poſtremo variz eis ra-
 tiones ſuffragantur , quarum (ut de cæteris ſileam) ea una , ac præ-
 cipua eſt , quòd fideles ipſi ſe à Deo adiuvari in bonis operibus
 exequendis enixè poſtulant ; quorſum igitur id à Deo nobis libera-
 liter tribui ſollicita prece petimus , quod ſolius liberi arbitrii vires
 præſtare poſſunt ?

Ex adverſo tamen nec impares numero , nec minori præſtantes Secunda o-
 auctoritate theologi è ſola humanæ poteſtatis virtute enaſci poſſe ^{pinio magi-}
 opera virtutum docent . Magiſter ſent. 2. d. 26. cap. ult. D. Tho. ^{ſtri , & alio-}
 p. 2. q. 109. n. 2. juxta Cajetani , Soti , & Medinæ interpretatio- ^{rum .}
 nem , D. Bonaventura 2. d. 28. a. 2. q. 2. & 3. Ricardus a. 1. q. 1.
 Scotus ibidem , Durandus , quamvis de gratia habituali duntaxat
 loquatur , Gabriel Biel q. 1. a. 2. concl. 1. & 2. in canonem miſ-
 ſæ lect. 78. dub. 4. K. L. uſque ad L. Driedo libro 1. de libero ar-
 bitrio tract. 2. cap. 2. p. 2. ſub initium , Andreas de Vega opu-
 ſculo de juſtificatione q. 12. Cajetan. p. 2. q. 109. a. 2. Soto libro 1.
 de gratia , & libero arbitrio cap. 21. Petrus Alliacenſis 1. p. 9. litt.
 R. Almaynus tractatu 1. moralium cap. 16. Major 2. d. 28. q. 1.
 licet etiam probabilem oppoſitam opinionem judicet , & , ut uno
 verbo dicam , omnes ferme alii doctores , quorum firmamenta pe-
 tere lector poteſt ex iis , quæ nos probantes in Paganis opera vir-
 tutum eſſe admittenda , attulimus .

Alii neque illi , neque iſti ſententiæ ſubſcribentes tertiam hujus Terria opi-
 nodi diſſolvendi rationem adinvenere , quæ idonea videtur tum ad ^{nio :}
 Patrum , & Conciliorum explananda teſtimonia , tum ad mutuam
 utriuſque contrariæ opinionis , ſi quæ eſſe poſſet , concordiam . Ea
 verò hujusmodi eſt . Quamvis libertas , ac poteſtas liberi arbitrii
 nullo ſuperaddito divinæ gratiæ auxilio , quod ſit ordinis ſuperna-
 tura-

turalis, bonâ virtutum opera perficere possit, ad ea tamen exequenda, gratiam, quæ naturalis ordinis terminos non excedat, sibi planè exigit. Juxta quam opinionem primo aspectu nullo negotio commota inter utramque opinionem lis sedari posse videtur; nam dum conceditur, superaddito divinæ gratiæ ad bonas operationes liberum arbitrium egere beneficio, satis & primæ opinioni, & sanctorum Patrum testimoniis, quæ gratiam exigunt, tribuitur, & secunda aliorum theologorum haud refellitur opinio, quæ solum supernaturalis gratiæ auxilium excludit, cum sufficere vires arbitrii opinatur.

Auctoris sententia.

Enim verò ex his tribus sententiis mihi, cui hæc, quæ ab aliis diligentissimè tractata sunt, velut in transcurso tangere, incumbit necessitas, postrema opinio præter cæteras arridet, quippe quæ planior, divinæ scripturæ, sacris Conciliis, ac Sanctis Patribus congruentior videtur, & à qua neminem ex citatis doctoribus discrepaturum arbitror, si ea ut à nobis intelligitur, eis olim ad contemplandum objecta fuisset, ad cujus apertam cognitionem nonnulla nosse oportet.

Primò auxilium illud divinæ gratiæ, quod ad bonas operationes necessarium est, à dono creationis quidem distinguitur, sed ad rerum dumtaxat naturalium ordinem revocari debet, quod motio quædam appellari potest, qua Deus hominem ad rectè, laudabiliterque operandum suaviter allicit.

Secundò certis in dies patet experimentis, humanam voluntatem, quæ bonæ, vel malæ operationis causa esse solet, sic cæcam esse, ut nihil moliri possit, nisi id, quod amplectitur, à judicio rationis ei fuerit objectum.

Tertiò hominis voluntas in res sibi ab intellectu objectas sic liberè dominatur, ut in illius potestate situm sit, ex pluribus, quodcunque maluerit eligere.

Quartò hominis intellectus ab extrinseco movetur, ac pulsatur principio, in iis maximè operationibus, quæ somnum, & quietem, atque alia ejusmodi humanæ necessitatis munera sequuntur.

Gratiæ Dei Hinc (ut ad contemplationem nostræ assertionis revertamur) necessitas undivini gratiæ naturalis ordinis confurgit necessitas; quandoquidem de divinæ non nisi largitatis munus est, ut pagani intellectus, cui innumeræ malæ cogitationes vel à Dæmone, vel ab alio quovis extrinseco principio objici poterant, ad bonum contemplandum à Deo primitus excitetur, ac ut excitata mox ab intellectu voluntas, quæ sæpius rationis detrectat judicium, propositum bonum amplectatur. Et quis gratiæ beneficium inficiari potest, qui pendat, adeò sibi propitium cæleste numen esse, ut quodammodo, (si ita loqui licet) sollicitum fuerit seminandi in agro mentis nostræ castas cogitationes, hominem ad bene operandum invitantes, repressis Diaboli insidiis; immò, quis gratiæ datorem Deum in his operationibus non agnoscat, qui viderit liberam hominis potestatem

tem ad vitia potius , quam ad honesta opera inclinatam suavi Dei attractu ad rectè agendum moveri, quemadmodum acerrimus divi-
 næ gratiæ propugnator tradidit Augustinus, qui hoc ipsum ponde- Aug. cap. 18.
 rans lib. 20. de peccatorum meritis, & remissione hunc in modum
 scribit . [Quid enim habes , quod non accepisti ? Nam si bonis
 libera quædam voluntas ex Deo est, quæ adhuc potest esse vel bo-
 na , vel mala , bona verò voluntas ex nobis est , melius est id ,
 quod à nobis , quam quod ab illo est . Quòd si absurdissimè dici-
 tur , oportet fateantur etiam , bonam voluntatem nos divinitus
 adipisci] ; ex quo testimonio vides , bonam voluntatem, qua quis
 aggreditur , ac morali bonitate conditum opus perficit, in divinam
 gratiam conjicere Augustinum , uti re ipsa eadem Augustini ætate
 florens B. Hieronymus eidem gratiæ istud tribuit , sic scribens . S. Hierony.
Tom. 4. fol.
204. & fol.
656.
 [In nostra ergo positum est voluntate , vel facere quid , vel non
 facere ; ita duntaxat , ut quidquid boni operis volumus , appeti-
 mus , implemus , ad Dei gratiam referamus ; quia juxta Aposto-
 lum , dedit nobis , velle , & perficere] . Quæ D. Hieronymi ver-
 ba valdè opportuna sunt ad assertionis nostræ illustrationem, nam
 ex illis & clarè liberi arbitrii potestas ostenditur , ad cujus perfe-
 ctionem attinet velle , & nolle operari : & divinæ gratiæ subsidium
 exprimitur ; dum ei omnes in bonum operationes tribuuntur ; ea
 enim est divinæ providentiæ , ac munificentiæ natura , ut eos etiam,
 qui conditorem suum turpiter ignorant , his, atque similibus donis
 non destituat , uti non modò ex tacta ratione , verùm etiam ex
 pluribus sanctorum Patrum testimoniis clarum fiet.

*Divinæ gratiæ auxilium ad virtutis opera
 necessarium Paganis præsto esse.*

C A P. I X.

AT quia dignum admiratione est , quod de gratia etiam paga-
 nis à Deo parata , & multoties exhibita in superiori capite
 innuimus, (cum ii toties divinæ majestatis , & gratiæ de-
 fertores fuerint , ex quo jurè etiam ipsi divinis destitui auxiliis de-
 berent , cum desertores deferendi videantur ;) è re nostra fuerit
 in præsens consignatis sacre pagine, ac Sanctorum Patrum senten-
 tiis , distinctius ostendere , Deum omnibus Paganis eam gratiam
 impertiri , quam sancti Patres necessariam esse docent ad patran-
 dum virtutis opus . Et quamvis haud sit improbandum , quod de
 Paganis , ac infidelibus literis prodidit Dominicus Soto lib. 1. de Domin. Soto.
Cap. 21.
 gratiâ , & libero arbitrio, eos non solum divino favore adjuvari ad
 ea etiam , quæ operari possunt viribus arbitrii , sed etiam sæpe
 numero supernaturalia quædam obtinere auxilia, quibus tamen nul-
 lo modo mollescant , ac disponantur ad gratiam ; nos nihilominus Paganis su-
pernaturalia
dona dari.
 in hoc capite generatim duntaxat de prædicto gratiæ auxilio age-
 mus,

mus, nihil curiosius inquirentes de nonnullis Paganorum operibus supernaturali gratia suffultis.

Sacræ Scripturæ testimonia.

A sacris ergo literis ordiamur, nam, etsi in illis nullibi hoc de paganis aperte, ac peculiariter tradatur, certissimum tamen est, divinum istud naturalis gratiæ auxilium nec involutè, nec uno in loco indicari: hoc enim significasse arbitror sapientem, qui justitiæ, ac divinæ providentiæ naturam perpendens ait. [Non enim subtrahet personam cujusquam Deus, nec verebitur magnitudinem cujusquam; quoniam pusillum & magnum ille fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus:] atqui divinæ providentiæ non est minimum opus, homini etiam pagano ea auxilia suppeditare, quibus ad bonum perveniat, quo in sensu præclara illa D. Joannis Apostoli sententia intelligenda est. [Deus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum]; Similisque est pariter illius Paulinæ sententiæ sensus. [Deus vult omnes homines salvos fieri &

Sap. 6.

in agnitionem veritatis venire]. Quod tunc maximè adimplet divina bonitas, cum hominum mentes veritatis splendore illustrat, ac voluntatem ad virtutis opera allicit. Cæterum non citatis tantum locis prædicat, atque omnibus contestatur Paulus ad Galatas idem scribens. [An Judæorum Deus tantum? non ne, & gentium? immo & gentium;] sed etiam novi, & veteris testamenti divinæ majestatis præcones idem fassi sunt. Hoc nempe docuit Isaias, cum varia divinæ bonitatis beneficia universo hominum generi collata expendens, inducit Deum veluti de gravissimo ingrati

Cap. 6.

hominum animi crimine hisce verbis conquerentem. [Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, & non feci ei?] tacite nimirum declarans, se omnia in humanum genus, quæ Dei vinea est, divinæ largitatis beneficia contulisse, quamvis ad literam de populo Judaico loquatur. Hoc traditur Matth. cap. 23. [quoties volui, inquit, congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti]. Hoc etiam gravissimorum theologorum declarat solemne decretum, quo decernunt, Deum omnibus bene pro virili operantibus suam gratiam largiri. Et hæc de sacris scripturis.

1. ad Tim. 2.

Nunc quò manifestius deprehendatur, quam sit certa, & infallibilis ista de Paganorum auxiliis opinio, nonnullorum Sanctorum Patrum sententias, & decreta, è quibus de cæteris judicium fieri poterit, ponam hoc loco. Et in primis hanc commendat opinionem B. Augustinus lib. 1. de Civitate Dei cap. 8. ubi hujusce rei causam quærens sibi ipsi ita respondet: [Cur ergo ista divina misericordia etiam ad impios, ingratosque pervenit? Cur putamus, nisi quia eam ille præbuit, qui quotidie facit oriri solem suum super bonos, & malos, & pluit super justos, & injustos]. Sic Augustinus, qui idem argumentum doctè, copioseque tractavit lib. 4. de gratia subitam Assueri regis ex indignatione acquisitam lenitatem demirans, & lib. 4. adversus Julianum latissimè. Hoc haud

Cap. 6.

Isaias cap. 5.

Matth.

SS. Patrū auctoritates.

Aug. de Civ. Dei.

Aug. cap. 24.

S. Ambrosius.

locum,

locum, [Deus vult omnes homines salvos fieri,] hunc in modum scribit. [Nam utique qui legem omnibus dedit, nullum excipit à salute.] Sed & clarius in Evangelium Lucæ lib. 5. idem testatur. [Immò omnibus adest (nempe Christus gratiæ largitor), quia ubicunque semper est, qui complet omnia. Nulli enim deficit, nos deficimus. Nulli inquam defuit, superabundat omnibus]: opportuna videlicet largiendo divinæ gratiæ subsidia. Augustini, & Ambrosii vestigia palam secutus est D. Prosper de vocatione gentium, lib. 1. Sed meo judicio omnium luculentissimus est ad veritatem hanc demonstrandam Joannis Chrysostomi commentarius in Matthæum, ubi petitis è sacro eloquio Balaami, & Pharaonis exemplis, qui superstitionibus dediti erant, Deum omnibus gratia sua opitulari probat. Verùm quia hujus eloquentissimi Patris oratio pietatis plena est, placet eam hoc loco totidem verbis adscribere. [Id quod & in veteri quoque testamento est invenire, gratiam videlicet vel indignis sæpe numero fuisse opitulatam, quò inde alii quodam beneficio afficerentur. Nam, & Balaam à fide, optimoque vivendi instituto alienus erat, gratia tamen in illo ad aliorum œconomiam est operata. Similiter, & Pharaon tamen ejusmodi & ipse erat, illi tamen Deus futura demonstravit.] Hactenus ex Chrysostomo, qui non minus diserta, ac erudita oratione eandem quæstionem tractans homilia 8. in cap. 1. Joannis super illis verbis. [Deus illuminat omnem hominem venientem &c.] sic loquitur. [Illuminat profecto quantum in ipso est, si qui autem sponte suæ mentis oculis conniventibus ad hujus lucis radios aciem dirigere noluerint, non ex luminis natura in tenebris perstiterunt, sed malitia sua, qui spontè tanto se dono indignos reddiderunt. Nam, gratia in omnes diffusa est; non Judæum, non Græcum, non Barbarum, non Scytam, non liberum, non servum, non virum, non mulierem, non senem, non juvenem effugit, aut dedignatur, omnibus eadem est, omnibus se facilem exhibet, omnes pari honore advocat]. Hæc D. Joannis Chrysostomi verba vicem supplere possunt optimæ interpretationis ejus doctrinæ, quam illo vetustiores Sancti Patres Dionysius Areopagita, & Cyprianus de hac eadem Dei gratia posteritati tradiderunt, dum uterque tracta ex sole, ejusque radiis similitudine, docent, Deum æquali dispensatione in omnes sua munera effundere, quod non eo in sensu accipiendum est, quasi omnes homines æqualiter gratiæ beneficium à Deo fortiantur, cum inter suscipientes gratiam diversissimum discrimen sit, sed intelligi debet, quantum est ex parte divinæ bonitatis, quæ occultis gratiæ suæ infusionibus Deum pro viribus suis maxime inquirentes irrigare parata est. Verùm quia fortè lectori gratius erit utriusque Patris verba agnoscere, ideo nos morem ei gerentes illa adducemus. [Neque enim, inquit Dionysius, vita nobis Lib. de Cœlesti Hierarchia cap. 7. data est, cui vis illata sit, aut imposita necessitas, nec eorum, quæ providentur libertate divini radii illustrationis, quæ à providentia manat, vel obruuntur, vel obscurantur, sed oculorum mentis

S. Prosper li.
1. cap. 9. &
13.
Jo. Chrysostomus c. 7.

Idem in Jo.
an.

Lib. de Cœlesti Hierarchia cap. 7.

Tom. I. Cypriani epistolarum ante finem.

tis dissimilitudo facit , ut effluens paternæ benignitatis lucis largitio , vel omnino communicari , capique non possit , & propter eorum obstaculum , ac repugnantiam infundi , aut communionem facit dissimiles , parvas , aut magnas , obscuras , vel claras , cum unus sit , & simplex , eodemque modo semper habeat , & valdè explicatus , fususque sit divini fontis radius] . Verba Cypriani sic habent epist. 76. aliàs verò lib. 4. epist. 7. [Nam si dies omnibus æqualiter nascitur , & si sol super omnes pari , & æquali luce diffunditur ; quanto magis Christus sol , & dies verus in Ecclesia sua lucem vitæ æternæ pari æqualitate largitur , & sine sexus varietate , sine annorum discrimine , sine acceptione personæ super omnem Dei populum spiritualis gratiæ munus infundit .] Quare firmiter , ratumque sit omnibus , Deum sua providentia , quæ attingens à fine usque ad finem omnia suaviter disponit , infidelibus etiam ipsis ea gratiæ suæ suppeditare auxilia , quæ ad boni operis productionem requiri duximus .

Quæ sit virtus liberi arbitrii Paganorum ad custodiendam legis naturæ præcepta.

C A P. X.

Non virtuosas operationes , non opportunum ad eas exercendas Dei auxilium in paganis desiderari hætenus probatum est . At num quid sic probi virtutum moralium cultores esse possunt , ut ea omnia viribus propriis inviolatè custodire queant , quæ naturalis lex præcipit observari ? Affirmavit olim Pelagius ; sed quid mirum , si hostis , ac divinæ gratiæ censor Pelagius sic creatas vires extollit , ut divinam miserationem , ac supernaturalia dona contemnat , cui iusto Dei iudicio nulla consummatæ gratiæ , quæ hujus , quam agnoscere pertinaciter recusavit , exemplar est , vel exigua portio assignanda erat ? adversus quem ad unum omnes cum sanctis Patribus theologi doctores statuunt , nulli mortalium solius naturæ viribus contingere posse absolutam undequaque legis naturalis custodiam , qua non solum id , quod præcipitur , verum etiam sub ea ratione , vel intentione , qua à Deo naturæ auctore præcipitur , observari possit . Et hoc illi quidem unanimi confessione contra Pelagium ; quamvis si de materia præceptorum legis naturæ , non autem de fine Dei præcipientis sermo instituatur , inter se in hac difficultate enodanda haud omninò conveniant . Scotus enim 2. sent. d. 28. q. unica , etsi disertis verbis posse Paganum omnia peccata vitare non decernat , ea tamen tradit , quæ non involutè id significant ; etenim præterquam quòd in ordine , ac serie totius quæstionis , docet , non posse facultate naturali peccata vitare hominem si ea pro macula , & reatu sumantur , id tamen non impossibile pagani viribus tradere videtur , si pro

Scoti opinio.

pro actu defectuoso peccata sumantur . In hanc opinionem liberius abiisse Gabrielem Biel ea ipsa mihi fidem astruunt , quæ 2. Gabriel Biel. sent. d. 28. q. unica a. 2. conclus. 2. docet . Trahunt nennulli in idem dogma , Durandum loco citato q. 4. num. 6. & Abulensem Durandi, & in cap. 19. Matthæi q. 178. verum ni ego manifeste hallucinor, Tostati opinio explicatur. immeritò hoc illis attingitur, ille enim non de actuali, sed habituali tantum gratia sermonem habet, cum absque Dei gratia observari posse naturalis legis præcepta contendit, velut ex ipsis Durandi verbis convincitur, quæ sic habent ; [ergo sine gratia, & quocunque alio habitu possumus adimplere, quæ sub tali præcepto (naturæ) cadunt] : quæ satis ostendunt, Durandum nihil de actuali gratia loqui, de qua tamen quæstio oritur . Hic verò eandem perinde, ac Durandus opinionem sequitur ; etenim cum dixisset homini fas esse liberi arbitrii viribus sine gratia omnia legis præcepta quanta tum ad substantiam operum implere, statim clarius explicans, quid, vocabulo gratiæ, intelligat, sic inquit . [Et hoc accipiendo gratiam pro aliquo habitu infuso, & manente in nobis, secus autem sine gratia Dei, idest sine voluntate ejus, qui gratis, & sine merito nos movet ad agendum bonum, quia sine illa nihil possumus operari.]

Neque dicas, hæc Abulensis verba non actualem gratiam, sed communem, ac generalem Dei in omnes influxum innuere, cum nimium clarè actualem gratiam se intelligere pluribus in eodem capite testetur . Multo minus audiendi sunt, qui quæstionis hujus S. Thom. sententia à mala defensore censent fuisse Doctorem Angelicum 2. d. 28. q. 1. a. 3. quorundam interpretatione vindicatur. cum ipse actualem Dei gratiæ influxum ad præcepta implenda explicat . [Sed si gratia, inquit, pro divina voluntate gratis in nobis omnia bona causante accipiat, tunc dicendum, quod neutro homo modo sine gratia præcepta implere potest] ; ne verò quis sententiam hanc suam de generali concursu interpretaretur, addit (& ideo Pelagius erravit, qui simpliciter impleri præcepta legis sine gratia posuit) at nemo sanæ mentis asseret, Pelagium generalem Dei influentiam, qua Deus cum creaturis, ut agens unà operatur, sed solam gratiam de medio sustulisse?

Hujus opinionis unicum attingam fundamentum . Quidquid ita Paganorum vires superat, ut propria facultate illud moliri non possint, eis probro, aut crimini dandum non est, & nihilominus illis criminis loco est, non solum unius, aut alterius præcepti, sed etiam omnium transgressio ; ergo non unum, aut alterum duntaxat, sed omnia etiam posse observare putandi sunt ; immò cum ex superioribus constet, plerumque Paganos benè operari posse, cur non etiam multo tempore, & longissimo, sique hujus, vel illius præcepti fidelis custos potest esse paganus : cur etiam non omnium, maximè cum ea ordinis sint naturalis ? Possem hanc sententiam illustrioribus sacræ scripturæ, & sanctorum Patrum sententiis exornare, sed ne id agam causa sunt diligentissimæ, & acuratissimæ recentiorum theologorum institutæ, & perfectæ quæstiones, quas

quas apud eosdem pro libitu suo meditari lector poterit. Vera sequitur opinio, de qua dicam cap. 14.

Novum Claudii Seyffelli Paganos immeritò beantis inventum refellitur.

C A P. X I.

Seyffelli sententiae fundamentum.

EGo enim hic memorabo ad superiorem ferme sententiam mirum Claudii Seyffelli commentum, qui tractatu de divina providentia p. 2. a. 2. disputans super divina gubernatione, qua Deus paganos, & gentiles moderatur, ac regit, abstrusa, & recondita docet, quorum cognitio ut sit facilior, operæ pretium est, ut per partes ejus opinionem ponamus, atque unamquamque partem breviter explicemus. Primo assignat duplicem statum gentilium, qui Deum, seu primam causam agnoverunt, naturali judicio. Alterum arbitratur esse eorum, qui p̄a sollicitudine, totoque animi conatu infinitam Dei majestatem inquirentes eam coluerunt, ac inconcussè penitus totam naturæ legem observarunt. Secundo loco eos paganos collocat, quibus, etsi non tanta inquirendæ veritatis cura fuerit, ii tamen perfecti legis naturæ observatores fuere. De benignitate Dei quid primis Gentilibus polliceatur, in subsequentibus capitibus apparebit. Secundi generis paganos etiam nullo supernaturalis fidei lumine illustratos non modò æternis gehennæ incendiis non esse multandos contendit, postexpletam mortalitatem; verùm donandos esse à Deo felici, ac immortalī vitæ à suppliciis, & curarum omnium molestiis planè vacua censet, quæ mediam inter verè beatos, ac perpetuò miseros sedem teneat; verba Seyffelli, si ea audire quis avert, citato loco sic habent. [Quibus verò non tanta fuit indagandæ veritatis cura, nec tam vehemens ad divina perscrutanda studium, sed in solo naturæ lumine ambulantes à prohibitis ea lege se se continuerunt, atque erga Deum (qualemcumque unum esse rerum omnium creatorem putarunt) pietatem, erga homines verò humanum fœdus, societatemque coluere, eos terrenis suppliciis adjici nequaquam (salva justitia) posse. Sed neque absque fide, quæ sola æternæ vitæ ostium referare potest, ad illas nuptias cœlestes admitti (cum nuptiali veste carcant) affirmare velim. Cæterùm alium illis, & his pariter, qui nullum actuale peccatum committere potuerunt, diversum à damnatis locum, post præsentis vitæ cursum, designatum esse, in quo absque ullo supplicio perpetuò maneat relegati. Sed quocunque loco hæc innocentium spirituum agmina immortalem vitam agant, existimo illos divinæ bonitati ingentes habere gratias, seque felices, ac beatos in damnatorum comparatione reputare, neque beatorum invidere felicitati, sed suam ipsorum sortem æquanimitèr tolerare.] Hactenus ex Seyffello, qui non solum gentilibus possi-

bilem

bilem omnium legis naturæ præceptorum observantiam, sed facilem, ac plerisque illorum familiarem fuisse opinatur: sed immerito, quippe ei adversantur concors Patrum sententia, communis Ecclesiæ sensus, theologorum omnium ala, manifestissima divinæ scripturæ testimonia, ac firmissimæ Sacrorum Conciliorum constitutiones. Vis re ipsa agnoscere Sanctos Patres Seysselli opinionem averfari, consule, aliis relictis, Augustinum, qui mendaces, & insanos eos appellat, qui sine gratia Dei, & legem observare, & à peccatis se liberos esse opinantur. [Quanta autem est vanitas, inquit Augustinus, quanta insania, quantumque mendacium, hominem mortalem ærumnosam vitam mortali spiritu, & carne ducentem tot peccatis oneratum, tot tentationibus subditum, tot corruptionibus obnoxium, pænisque justissimis destinatum, in se ipso fidere, ut beatus sit, quando ne illud quidem, quod habet in naturæ suæ dignitate præcipuum, idest mentem, atque rationem potest vindicare ab erroribus, nisi Deus adsit lux mentium.] Sic Augustinus, cujus præclara sententia tangit radicem, ac originem infirmitatis humanæ innumeris, ut plurimum, peccatis obrutæ: ea sunt humanæ naturæ vitio protoparentis nostri vulnera, Cacodæmonis suggestiones, mundi tentamenta, carnis illecebræ, mens ipsa tandem, ratioque nostra, cujus etsi munus sit, veritatis facem præferre, ac voluntati justum, & honestum ostendere: illa eadem nihilominus variis erroribus complicata, ac cæcis sæpè tenebris involuta jacet, ni gratiæ Dei auxilio adjuvetur: sed non solum in epistolis, sed etiam in lib. de spiritu, & littera ad Marcellinum idem perpetua oratione prosequitur, tradens neminem reperiri posse, qui ea ratione, quam posuit Seyssellus, vitam traducere valeat, uti ex sacris scripturis statutum, ac definitum pro certo habet, sic scribens: [Nam si testimonia scripturarum expendamus, quibus existimo definitum, nulum hominum hic viventem, quamvis utatur libero arbitrio, inveniri sine peccato, sicuti est: Ne intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens,] & paucis interpositis. [Sed illis, inquit, acerrimè, ac vehementissimè resistendum est, qui putant sine adjutorio per ipsam vim voluntatis humanæ, vel justiciam posse perficere, vel ad eam tendendo proficere.] Quid igitur ad hæc Augustini decreta respondere poterit Seyssellus, qui haud creditu difficile putat, Paganum solo rationis iudicio ductum, non modò recta, & justa vivendi norma ad justiciam proficere, sed verius totam ipsam naturalis justitiæ perfectionem assequi posse? Quòd si viribus humanæ potestatis permotus hæc prodidit, rursus cum Augustino Seyssellus, quales sint arbitrii humani vires, contemplari debet, & absque dubio, quod hæctenus validum putavit, infirmum reperiet: [Nam neque liberum arbitrium (verba sunt Augustini) quicquam, nisi ad peccandum valet, si lateat veritatis via, & cum id, quod agendum, & quod vitandum est, cœperit non latere, nisi etiam delectet, & ametur, non agitur, non suscipitur, non benè vivitur. Ut autem diligatur, cha-

Aug. Ep. 52.
ad Macedo-
nium.

Radix huma-
næ fragilita-
tis ad pecca-
tum.

August. ad
Marcellinum
cap. 2.

Augustinus
citato loco.

caritas Dei diffunditur in cordibus nostris, non per liberum arbitrium, quod surgit ex nobis, sed per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Doctrina quippe illa, quia mandatum accepimus continenter, recteque vivendi, littera est occidens, nisi adsit vivificans Spiritus;] qui cum ab Infidelium, ac Paganorum cordibus abesset, quo modo naturæ legis præcepta custodire, aut rectam, piamque vitam agere potuerunt? quippe quos veritatis iter, quod Christus erat, latebat. Quid? si iustis, ac sub gratia Mediatoris degentibus arduum est, vel unum quandoque legis implere mandatum, nisi

Lib. adversus
Faustum 19.
cap. 7.

Christus ipse præsto adsit: [Etiam sub gratia positus (Augustini verba sunt) in hac mortali vita difficile est omnimodo implere, quod in lege scriptum est. Non concupisces: ille per carnis suæ sacrificium Sacerdos effectus impetrat nobis indulgentiam, etiam hinc adimplens legem, ut quod per nostram infirmitatem minus adimplere possumus, per illius perfectionem recuperetur, cujus capitis membra sumus,] quid inquam de Paganis, & Infidelibus, quibus nec Mediator, neque ejusdem fides, & gratia suffragantur, erit opinandum? maxime cum non de peculiari aliquo legis præcepto, sed de perfecta legis observantia sermo sit. Assentitur Augu-

S. Hier. lib. 2.

stino Hieronymus adversus Julianum docens, neminem de cordis munditia gloriari posse. [Quis gloriabitur justum se habere cor, aut quis confidet, mundum se esse à peccatis? tenemurque rei in similitudinem prævaricationis Adam.] Sic Hieronymus, qui in com-

Ad Rom. c. 5.

mentariis in epist. ad Romanos idem docuit: [Quis enim dubitat, inquit, tam sub lege positum, quàm sine lege degentes nisi Christum crediderint perituros?] at universæ legis factores nemo unquam damnari dixerit. Cum citatis Patribus conveniunt Joannes

SS. Patres contra
Seyffellū
pugnantes.

Chrysostomus in Matthæum cap. 20. Gregorius Magnus lib. 22. moralium cap. 12. S. Thomas p. 2. q. 109. art. 4. D. Bonaventura, Cyrillus Alexandrinus, Damascenus, & alii omnes. Hoc idem testatur Ecclesia, quæ sollicita prece Deum orat, ut nos ad exe-

Theologorum
Schola.

quenda divinæ voluntatis mandata adjuvet. Hoc scriptis prodiderunt Theologi, Ricardus 2. d. 28. a. 2. q. 2. & 3. Marsilius 2. d. 28. a. 2. conclus. 4. Capreolus ibidem q. 1. a. 1. conclus. 3. Soto lib. 1. de natura, & gratia cap. 22. conclus. 2. & 4. Cajetanus p. 2. q. 109. a. 4. Bartholomæus Medina ibidem, Conradus super hac q. a. 4. Vega q. 13. conclus. 6. Ruardus Taper a. 75. hæc confirmatur, & denique quotquot numerari possunt recentiores alii. Præ-

S. Scripturæ
testimonia
adversus Seyffell.
opinionem.

terea adsunt nostræ huic opinioni adversus Seyffellum sacrarum litterarum præsidia; quorum unum illud est Apostoli ad Romanos 8. [Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis.] Quo loci non aliud suadere vult Apostolus, quam virtute incarnati Verbi, ac ejusdem Passionis, justificationem, atque legis observantiam, quæ antea viribus naturæ impossibilis erat, nobis factam esse possibilem, opitulante Salvatoris nostri gratia. Secundo

cundo loco illud ejusdem Apostoli testimonium produci potest . Ad Rom. c. 7. [Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati.] Quod si vas electionis Paulus, in quo abundantissima Christi gratia fuit, ob sensus pugnam rationi reluctantis, ad peccatum alliciebatur; an non divinæ gratiæ expertes omnino Paganos peccatis non posse non succumbere censendum erit? Postremo faver idem Apostolus ad Galatas, ubi [Si enim per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est;] quibus adhærens inferre possum, si viribus liberi arbitrii absoluta legis observantia habetur, ergo gratis suum Sanguinem effudit Christus, quippe exacta legis observantia justitia ritè appellari debet, si minus supernaturalis, certe naturalis saltem, quæque omnium maxima esse potest humanæ facultati. Ad extremum videtur istud in Conciliis definitum: quandoquidem Patres Concilii Milevitani, & Arausici statuunt, ob originalem labem à primo parente in omnes homines deductam, non extinctum quidem liberum hominis arbitrium, at ita viribus attenuatum, & inclinatum esse, ut præcepta legis implere nequeat, nisi divina gratia sanetur. Et Concilii Tridentini sessione 6. cap. 13. [Formidare enim debent, inquit Patres, de pugna, quæ superest cum Carne, cum Mundo, cum Diabolo, in qua victores esse non possunt, nisi cum Dei gratia.] Si ergo Christi fidem colentibus gratiæ auxilio, ne peccent, opus est, insanæ mentis erit opinari, Paganum, & Infidelem immunem esse posse peccatorum, absoluta naturalis legis observatione. Quocirca satis mirari non possum, dogma istud Seyffello viro docto placuisse: cum vix mentis cogitatione attingam, quid ad hoc opinandum eum permoverit, ni fortassis (quod non credo) Pythagoræ, & Zenonis, hominem sine ullo crimine, & vitio vitam vivere posse docentium, opinionem prober, de quibus ita scribit Hieronymus: [Illi (hoc est Pythagoras, & Zeno) ægritudinem, & gaudium, spem, & metum, quorum duo præsentia, duo futura sunt, asserunt extirpari posse de mentibus, & nullam fibram, radicemve vitiorum in homine omnino residere meditatione, & assidua exercitatione virtutum.] Aut certe, ni Seyffello arrideret, illud de Papanis, & Gentilibus opinari, quod de electis, & affectis suis stultè mentiebatur Manichæus, cujus perabsurdam opinionem irrident Hieronymus. [Manichæus electos suos, inquit, quos inter animas Platonis in cœlestibus collocat, dicit, omni carere peccato, nec si velint posse peccare: ad tanta enim eos virtutum culmina transcendisse, ut carnis operibus illudant.] At hæc deliramenta Seyffello fide, ac doctrina nobili placuisse haud crediderim, cum illud vix homini originali justitia prædito, addita insuper Dei gratia, istud verò non nisi confirmatis in gratia Mediatoris accidere posse, optimè sciret.

Ad Galatas cap. 2.

Concilium Arausicanū, & Trid.

Adversus Pelagium, & Celsipontem, Pythagoræ, & Zenonis sententia.

Ibidem:

Ejusdem Seysselli de Paganorum animabus è seculo migrantibus minus tutum decretum, quo eis felicitatem quandam naturalem pollicetur.

C A P. XII.

SEd majorem mihi admirationem auget, quod de paganis ex hac vita mortali migrantibus asserit Seyssellus. Ait enim: [Cæterum alium illis, & his pariter, qui nullum actuale peccatum committere potuerunt, diversum à damnatis locum post hujus præsentis vitæ cursum designatum esse, in quo absque ullo supplicio perpetuò maneant relegati.] Quis enim theologorum, ne dicam, sanctorum Patrum, vel per suspensionem locum hunc attigit unquam? in quo parvulis ante rationis usum decedentibus consociati ii, qui ratione usi sunt, diversentur, nullis acti cruciantis? Quis ridiculam non agnoscit hanc esse opinionem, quæ culpa originali, & actuali mortifera infectos animos ad felicem quandam, & naturalem beatitudinem destinat? quasi verò firmum nostræ fidei decretum non sit, omnes adulta ætate, ac sufficienti rationis usu ad malitiam peccati agnoscendam è terris decedentes hominum spiritus divina gratia pollentes vel ad cœleste domicilium (si justitiæ Dei satisfecerint) vel ad ignem purgantem, si non satisfecerint, vel ad infernalem specum, si peccati nævis, & maculis infecti fuerint, properare?

At inquit Seyssellus. [Etsi carnis fragilitate allekti aliquando transgressi sunt, lumine intellectus, & vi insitæ animæ rationis compuncti reatum suum cognoscentes pœnitentiam egerunt, & pro rationis naturalis lumine satisfecerunt.] Ita ne igitur divinæ justitiæ satisfit? ergo nullo accedente divinæ gratiæ auxilio, nullo infuso in hominis mentem justificantis gratiæ rore, lethalis peccati maculas suscepta viribus naturæ de pravis operationibus pœnitentia absterget? quis sapiens, ni cum Pelagio sapiat, hæc æquo animo poterit audire? Quòd si infectus peccati maculis post acquisitam naturæ viribus pœnitentiam adhuc remanet hominis animus: an non res temeritatis, & erroris plena est, alium humano animo, quam gehennæ locum assignare? in quo divina justitia sempiternis torqueatur suppliciis.

P. a. q. 89. a. 6. Enim verò Angelicus Doctor, ac cum eodem celeberrimi theologi, ne cogantur admittere diversum, ac distinctum locum à tribus illis divina ordinatione statutis inferorum locis, decertant totis viribus, in nullo mortalium originalem labem, cui adnexum sit duntaxat veniale peccatum, reperiri posse: & Seyssellus sedato animo, tranquillaque mente, ita facile locum adinvenit, in quo felices vivant paganorum spiritus peccati macula infecti? Ex quo vides lectos, quo se per imprudentiam projecerit Seyssellus, qui
fateri

fateri cogitur, peccata infidelium pro viribus naturæ rectam vitam instituentium nullis pœnis, aut suppliciis fore à Deo vindicanda, quod divinæ justitiæ adversatur. Vel certè nonnullos infideles adeò castè, sanctèque toto vitæ suæ mortalis curriculo vixisse, ut ii nulla vel minima peccati turpitudine polluti mortalitatem expleverint, quod quis proferre audeat, cum primum illud sacrae scripturæ expressis vocibus redarguant, dum Christus ipse testatur, gehennalia incendia omnibus peccatoribus parata esse. [Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus] quibus haud dissimilia tradit Augustinus epist. 152. ad hunc modum scribens: [Quisquis ergo ab hac catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere, quod à Christi unitate disjunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum;] at quanto major erit Dei ira, & vindicta in Paganos, qui non tantum spretæ unitatis Ecclesiasticæ criminis, sed gravissimorum peccatorum etiam rei fuerunt? Secundo illud homini liberi arbitrii potestate duntaxat utenti impossibile prorsus est, quemadmodum præclare testatur Augustinus, cum hæc sunt verba: [Verum qui omnino numquam ullum peccatum habuerit, habiturusve sit, non solum quisquam natorum hominum sit, verum etiam poterit aliquando esse, vel possit. Hunc prorsus præter unum Mediatorem Dei, & hominum hominem Jesum Christum nullum vel esse, vel fuisse, vel futurum esse certissimum est;] qua eadem certitudine Sancti Patres Sacrosancti Concilii Tridentini neminem ab omni penitus peccato mundum dari posse docuerunt. [Licet enim in hac mortali vita, quantumvis iusti, & sancti in levia saltem, & quotidiana, quæ etiam venialia dicuntur peccata, quandoque cadant, tamen &c.] Et hæc hæctenus de Dogmate Seyffelli, quem hæresis crimine nullo modo ob id notarim, quod salva fide illud evulgarit.

Matth. c. 25.

S. August. in Epistolis.

Lib. 2. de peccatorum meritis, & remissione 20.

Sess. 6. c. 22.

Quid de Paganis asserendum, qui rationis usum adepti mortalitatem explevere, nullius mortiferæ, sed originalis tantum culpæ rei.

C A P. XIII.

EX superioribus disputationibus contra Seyffelli, & aliorum opiniones habitis tactus scrupulus oritur. Nam etsi certum sit theologicæ scholæ decretum, eos, qui rationis usu præditi diuturnam vitam in terris vixere, statim post mortem in unum è tribus recensitis antea locis deferri: certum quippe est, neminem absque mortifero peccato diutius vivere posse, ni ei gratia cœlestis opituletur, veluti jam contra Seyfellum contrariæ opinionis defensorum probatum est; dubium tamen, & anceps apud plerosque id esse videtur: si faciamus, Paganum aliquem exiguo post rationis usum

usum temporis spatio vivere, puta si is diem suum obeat ab usu rationis transacto modici temporis intervallo. Sumo enim mihi, ad hujus quæstionis illustrationem, puerulum à parentibus Paganis de more enutritum: is, posteaquam rationis radio boni, & mali discrimen ostendente illustratus est, transacto unius diei curriculo moriatur, nulla lethalis, aut venialis criminis labe infectus: vel saltem, si id impossibile videatur, cum etiam justus septies in die cadat, solius venialis culpæ reus. Paganulo isti nullum è tribus locis esse poterit domicilium. Quis enim in tartaream specum detrudere audebit, sua opinione, cum, qui nullius mortiferi criminis conscius est, ad quod ulciscendum tartarum creavit divina justitia, quæ vix consistere posset, si venialis culpa, quæ temporaneam poenam meretur, æternis plecteretur suppliciis, cujusmodi sunt infernales poenæ: aut quis eum associabit parvulis in sola originalis peccati macula ante rationis usum decedentibus, quippe qui à se longius remonent poenas omnes, quibus obnoxium esse Paganum venialis peccati reatu obstrictum constat inter omnes: in alium igitur diversum locum concedat Paganulus iste opus est, cum ad beatorum sedem, in qua solum Mediatoris gratia donati degunt, jus non habeat.

S. Th. p. 2. q. 89. art. 68. & Thomist. præcipui. Censent præclarissimi doctores theologi, nullum propositæ quæstioni locum esse posse, non solum quòd Paganulo isti nulla apud inferos sedes relinqueretur, quod absurditate non caret: verum etiam, quia ille, ubi primum sit particeps usus rationis, teneatur Deum, seu primam causam agnoscere, eamque aliquo religionis actu revereri, ac se, suæque omnia ei subicere, quod si moliatur à Deo gratiam, quæ gloriæ semen est, impetrabit: si verò negligat, peccati mortalis culpa non vacabit, tamquam divini, ac naturalis præcepti violator: non igitur aliqua temporis mora concedenda est, qua ab hominibus demigret gentilis solius venialis peccati macula infectus.

II. opinio. In aliud extremum lapsi sunt ii, qui Paganulum, de quo loquimur, in beatorum numerum aggregant: tum quòd nullius divini foederis raptor fuerit: tum quòd totius legis observator appellandus sit; factores autem legis justificari asserit Paulus; tum etiam quia iste se à sceleribus innoxium custodiens, fecit quod in se est: at hujusmodi suæ gratiæ dona non denegare supremum numen, decantatum est in scholis decretum. Nam licet vires humanas vincat perpetua naturalium mandatorum observatio, ut alias docuimus: brevi tamen temporis spatio, id non esse viribus naturæ impar libertas ipsa suadet arbitrii, quod, ni gravis peccati occasio urgeat, à gravissimis sceleribus poterit abstinere: ac proinde, si extremi spiritus emittendi necessitas, casu aliquo, superveniat: Paganum hunc cœlestibus donis communire suavem Dei providentiam maximè deceat.

III. opinio. Tertio loco placuit aliis opinari, re ipsa fieri posse, ut Paganus non modò unà habeat cum originali peccato veniale peccatum, sed etiam

etiam, ut hoc levi crimine pollutus mortem appetat. Hi autem, quorum animis ista infedit opinio, infernalem ignem venialis criminis ultorem perpetuum faciunt per accidens (ut loquuntur) ratione status: sicut enim, inquiunt, apud inferos torquentur æternis cruciamentis damnati, non solum ob culpam lethalem, verum, etiam propter levem, eo quod mortali culpæ adnexa sit, quæ æterno digna est supplicio, ita venialis culpa cum originali conjuncta, ratione status, qui post mortalem vitam sempiternus est, ac ratione consociationis, & nexus, quem cum originaria labe retinet in æternum duratura, perpetuis suppliciis punietur.

Latent in propositi capitis titulo duæ difficultates sibi invicem adnexæ. Altera, an in Pagano veniale peccatum cum solo originali esse possit. Altera, an Paganus originalis, & venialis peccati macula vitiatus emori possit. De quibus sic statuo.

*Quæstionis
explanatio.*

Paganus rationis lumine, ac libertatis dominio uti incipiens, nulla mortifera culpa commissa, in venialem culpam cadere potest. Assertionis hujus non debile firmamentum est, quod liberum Pagani arbitrium æquè levis, ac gravis culpæ capax sit, prout se se tulerit peccandi occasio; quid autem prohibet, quominus is subito tentationis motu actus venialiter delinquat ob imperfectionem operationis, quæ undequaque sua libertate non polleat, aut deficiat in eis, quæ sunt ad finem, servato convenienti ordine ad finem, ex quibus capitibus rota peccatorum venialium ratio proficiscitur.

*Quid sentiē-
dum sit. Pri-
ma assertio.*

*Venialis pec-
cati radix.*

At in Pagano non est libertatis arbitrii vitium istud, sed omissionis peccatum, quippe certo divinæ legis mandato rationis metam attingens Paganus in Deum se convertere, ac de iis, quibus salus æterna comparari potest, decernere tenetur? quorum omissio magnum spretæ salutis suæ, & non agnitæ divinitatis flagitium est. Sed quis vel diligens, & accuratus divinorum mandatorum indagator hujusmodi sanctam à Deo legem in sacris litteris observavit? Clamat quidem non semel per Prophetas suos Deus [convertimini ad me, & ego convertar ad vos, agite poenitentiam, & appropinquabit regnum cœlorum.] Sæpius spe veniæ ad poenitentiam allicit: ac gehennæ metu, gravissimisque minis terret eos, qui carnis illecebras, mundi oblectamenta ferino more sequuntur. At non pueri ad rationis usum statim pervenientis, sed eorum, qui per omne scelus præcipientes feruntur, sunt divina isthæc mandata, & minæ. Præterea quos unquam sanctioris vitæ omni studio formam sectantes hujusmodi præceptum sollicitos, anxiosve habuit? certè cum nullus, qui temerè etiam conscientiæ scrupulis angitur, se hujus divini mandati reum putarit unquam: non est cur latum à Deo putemus tale præceptum: immò superfluum esse is fateatur necesse est, qui secum meditabitur, prudenti consilio, opportunaque solitudine Paganum limina rationis ingredientem suæ saluti studere, si judicium rationis dictantis quid sequendum, quidve fugiendum sit, incorruptè sequatur tot vicibus, quot opus est. Mitto enim in præsens lectori explicare, quam arduum sit in primo rationis usu

se se in Deum convertere, cujus cognitio sine duce, sine rectore vix ab hominibus comparari potest post varios rerum usus, ac multiplicem divinorum operum contemplationem.

II. Propositio.

Neminem tamen in solo veniali, ac originali peccato existentem de hac vita exire arbitror. Hujus assertionis ratio non ex peccatore, sed ex divina providentia petenda est, cujus est hominis vitam, & mortem ita moderari, ut è terris neminem abire permittat, qui paratam aliquam è tribus illis sedibus mansionem in altera vita sibi vindicare non possit; quod impræsentiarum, ut prima opinio rectè arbitratur, secus contingeret. Neque istud miraculum censendum est, cum hoc divinæ providentiæ non minus pars sit, quam ejusdem providentiæ munus fuerit, sic Protoparentem nostrum tueri, ac regere, ut originalis justitiæ spatio peccati venialis macula infici non posset, ut multis theologiæ ducibus præclarissimis visum est.

At si ex hypothesi, vel recondito divinæ mentis consilio Paganulus iste è corporis carcere evolare, ubi nam locorum sisteretur? Graviter hallucinantur ii, qui ob allatas in secunda opinione rationes, hunc æterno potiturum ævo affirmant: quasi verò legis universæ mandata observarit, ac è vestigio gratiam nactus sit: aliud quippe est, brevi aliqua temporis mora turpiter, & mortiferè non peccare, quod huic tantum tribui potest: & aliud totius legis recipi mandatis parere, mandatorumque operationes edere: in quod duntaxat sensu Pauli illud accipiendum est. [Factores legis justificantur.]

Neque eorum mihi arridet sententia, qui omnem humanitatem exuentes tartarum Paganulo minitantur: rueret enim divina miseratione, quæ inter omnes Dei perfectiones tenet principatum: immò ægrè admodum divina justitia salvari posse videretur, cum crimen temporaneo dignum cruciamento æternis suppliciis ulcisceretur Deus. Quòd si citra condignum hominum peccata punit, quo titulo in veniale peccatum pœna brevi finienda dignum, sempiterno tempore sæviet? At damnati in inferno suppliciorum perpetuitatem ob veniale peccatum jure non injuria patiuntur. Esto (quamvis oppositum tueatur subtilium doctor, & magister; cui non planè consentiens Durandus, in quæstionis explicationem hac distinctione utitur, si nempe in hac vita remissum fuit veniale, vel non: si primum dicatur, in inferno pœnam veniali taxatam terminari, sin secus, perpetuari asserit.) Esto inquam, quid tamen Paganulo huic, & ad damnatorum carcerem destinatis commune est? isti enim mortiferi peccati fœce obvoluti jure ad tartarum damnantur, qui criminis lethalis ultor est, at isti iis sordibus vacanti, quæ æterno igne purgantur; quorsum ergo calamitatis, & miseriæ damnatorum participem Paganum arbitrabimur, qui solo originali, & veniali crimine teneretur, quorum culpa nullo modo ad gehennam spectat.

Quæ igitur nostra erit opinio? An fortassis Paganulus novam sedem, quæ decedentis conditioni respondeat, sibi à Deo paratam inveniet? An in gehennali igne tandiu futurus est, quoad justas pro

veniali culpā pœnas exolverit, quibus exolutis in locum parvulorum transferatur? At in inferno nulla est redemptio, nullam redemptionis spem affulgere iis, qui in tartaro, tamquam in sede ultima sibi à Deo definita reperiuntur, ceu in extremo damnatorum fine, sacrae litteræ docent. Verùm si quis inferna loca coleret quousque satisfaceret divinæ justitiæ, redemptionis suæ cur spem aliquam concipere non posset, cum verius in via ad ultimum terminum, quam in termino ultimo esset? Huic interpretationi fidem addere possumus ex Durando, qui 4. sent. d. 21. q. 2. in resp. ad 3. allatam Sancti Job auctoritatem, [in inferno nulla est redemptio] explicans: cum manifestè dixisset, in tartaro remissionem peccatorum venialium, quorum remissionem in vita quis olim impetrarit, contingere posse, mox inquit. [Auctoritas adducta in oppositum loquitur de pœna debita per se peccato mortali, cui per se debetur infernus, non autem de pœna debita veniali, nisi quatenus adjungitur culpæ mortali non dimissæ.] In re autem nostra Pagani veniale peccatum, nulli culpæ mortali copulatum pro certo statuimus.

In inferno nullam esse redemptionem, quo modo intelligendum. Durandus. Job sententia.

Joannes Scotus in hac ipsa difficultate liberius versatur, ac d. 21. 4. sen. veniali peccato temporalem pœnam deberi justo Dei judicio latè probans, veniale peccatum sive dimissum olim fuerit, sive non, etiam in gehenna omninò relaxari autumat: cujus opinioni fermè ad stipulatur Gabriel Biel. 4. d. 16. q. 5., abiret igitur paganus iste è gehenna, juxta Scoti opinionem; aliter pro veniali cum mortali peccato nullam connexionem habente, æternos cruciatus sustinere cogeretur, contra communem bene sentientium opinionem, pro qua hæc prodidit citato loco Durandus. [Sed pro venialibus quantumcumque multiplicatis, nisi esset cum eis aliquod peccatum mortale nullus damnaretur ad pœnam æternam.]

Venialia peccata in gehenna relaxari sensit Scotus.

Durandus?

Si qui forte hoc in animum suum inducant, pariter dare tenentur, futuram in Paganulo reordinationem quandam voluntatis, qua detestaretur veniale peccatum, quo culpa illius obliterari posset. Possibile verò post hanc præsentem vitam hujusmodi operationem rationali animo non planè adhuc in ultimo termino existenti tueretur Durandus.

An apriorem locum in igne purgante huic adscriberet Deus eodem ipso titulo, de quo hætenus? An extemplo, secuta Pagani morte, illius animum ea animadversione affligeret Deus, quæ gravitate sua diuturniorem multam æquipararet, ac eodem temporis momento Paganus peccati venialis in vita patrati displicentia tactus recta ad limbum properaret?

Quid si nullo veniali peccato pollutus vitam cum morte Paganulus rationis usu præditus commutaret? Data hypothesi; de isto opinarer, quod de parvulis nulla actualis peccati macula infectis ante usum rationis morientibus catholica veritas habet; eadem quippe omnino paritas videtur.

Debiles esse ad totius legis custodiam Paganorum vires,

C A P. XIII.

DEinceps indagandum est, quid cæteri theologi arbitrentur de naturali liberi arbitrii potestate, quatenus legis naturæ præcepta custodire potest. Horum omnium vox, & sententia communis est. Nullum ex paganis hominem variis etiam virtutibus moralibus excultum universæ legis observatorem esse posse, etiam quantum ad substantiam operum, quamvis naturalium mandatorum, si minus unum quodque (in quo à paganis peccatorem supernaturalis fidei auxilio communitum distingo) aliqua tamen observare valeat, cujuscmodi sunt, quæ circa honorem parentibus debitum, miseriam pauperis sublevandam, justos contractus, atque distractus & cætera hujus generis præcepta versantur. Primæ partis asserti, quod mihi maximè placet, firmamenta petenda sunt ex iis, quæ adversus Seyssellum protulimus. Secundæ partis unicum, idque pervalidum argumentum est istud. Etsi vitio originalis culpæ, neque intelligens, neque volens virtus in homine perierint (æquè enim in illis, ac in Angelis integra naturalia, si essentialia perpendantur, permanferunt, ut cum B. Dionysio Areopagita omnes theologi fatentur), gravia tamen vulnera utraque hominis virtus sènsit, etenim illa ignorationis vitium, & tarditatem ad assequendam veri cognitionem: hæc verò propensionem ad vitia, & sentientis appetitus rebellionem incurrit, ex quo factum est, ut liberum hominis arbitrium adeò sit in deterius commutatum, ut quod aliàs, ne dum secuta primi parentis culpa, promptè, ac suaviter, & assequi naturali acumine intellectus, & potestate propria voluntatis operari poterat, nunc vix diligenti, & accurato studio, & magna non nisi difficultate, & conatu exercere possit: eæ sunt humanæ mortalitatis illecebræ, Cacodæmonis versuriæ, & innumeræ totius universitatis occasiones ad flagitia: quibus accedunt pravæ uniuscujusque hominis affectiones, quibus sæpè numero agitur, & ne ad virtutem properet, retardatur. Hoc nempe illud est, quod Conciliorum Milevitani, Arausici, & Tridentini patres Spiritus Sancti afflatu humanis mentibus toties inculcant, præmonentes omni timore, ac tremore tractandum esse salutis nostræ negotium, ne ab his hostibus victi in gehennalia incendia detrudamur. Quòd si humani oculi acies, ut suo videndi munere fungatur, non modò sana, verùm etiam lucis auxilio indiga est, velut Augustinus humanam imbecillitatem optimè callens pulchrè expressit. [Sicut enim oculus corporis etiam plenissimè sanus, nisi candore lucis adjutus non potest cernere, sic homo etiam perfectissimè justificatus, nisi æterna luce justitiæ divinitus adjuvetur,

tur, rectè non potest vivere. Sanat ergo Deus, non solum, ut debeat, quod peccavimus, sed ut præstet aliud etiam, ne peccemus]; haud sanè prudentis erit arbitrari, originali labe infectam, variis passionum fluctibus agitatam, ac demum morbis, ac languoribus plurimis infirmam Pagani naturam omnia legis mandata propriis viribus exequi posse, præcipuè cum nequeat istud absque certo perseverantiæ beneficio fieri, quod, consentientibus omnibus sanctis Patribus, ac theologis, quocunque in statu divinum munus fuit. At quia naturæ virtus extincta non est, ideò potest sæpè numero, ut supra monuimus, eas operationes edere legi naturæ congruentes, quæ virtutem arbitrii non excedant, quod tunc præcipuè potest, cum non tam vehementi passionum motu, & agitatione concutitur. Et licet quæstio ista sit de eo genere disputationum, quæ humanis rationibus etiam ab invitis assensum extorquentibus, communiri non possit (ut ex allato antea fundamento cognoscere licet, cujus robur, si expendatur, repugnantiam moralem potius, quam physicam esse in homine probat, quo minus universæ legis observator sit) veritas tamen jam statuta ex sacrosanctis Conciliorum sanctionibus, Patrum sententiis, atque manifestis sacræ scripturæ testimoniis ita efficaciter ostenditur, ut nulli liceat oppositum sustinere.

*Viribus Liberi arbitrii licere Pagano ad breve tempus,
non autem in perpetuum virtutis
opera sectari.*

C A P. XIV.

QUam facilis autem sit responsio ad ea, quæ pro corroboracione contrariæ opinionis adducebantur, multis ante nos seculis docuerunt sancti Patres Augustinus, & Hieronymus, ille enim in primæ argumentationis confutationem adversus Pelagium subtiliter, ut sibi videbatur, sic ratiocinantem: [quod si nolumus non peccamus. Nec præciperet Deus homini, quod esset humanæ impossibile voluntati], ex quibus inferebat S. Augustin. (cum totam observari legem Deus præcipiat) omnia legis præcepta custodiri posse, hæc responderet. [Sed hoc non vident, quod ad nonnulla superandi, vel quæ malè cupiuntur, vel quæ malè metuntur, magnis aliquando, & totis viribus opus est voluntatis, quas nos non perfectè in omnibus habituros prævidit, qui per prophetam veridicè dici voluit: Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens]. Sic Augustinus, qui in deficientes plerumque liberi arbitrii vires causam conjicit, ex qua oritur insufficientia à liberi arbitrii ad omnimodam legis custodiam, cum sæpè ad hoc munus magnis, valentissimisque viribus opus sit, quæ vitio mentis, ac humanæ infirmitatis haberi nequeunt. Responderi præterea

reà non sine magna probabilitate potest. Haud dici posse Deum impossibilia præcipere, quamvis jubeat, velitque totam legem ab omnibus observari, quam tamen nullus solius naturæ viribus unquam observavit, cum possibilis sit unicuique completa mandatorum Dei observantia cum auxilio divini numinis, quod, ni creatura spernat, paratum esse omnibus, & singulis hominibus constat.

D. Hieronymus dialogo 3. contra Pelagianos post medium.

Hic verò disertis verbis ostendit, atque declarat in libera hominis potestate situm esse turpiter, ac laudabiliter operari pro modo, & ratione humani arbitrii, quod cum deficientis sit naturæ, potest quidem ad breve tempus, non autem in perpetuum se se in bonis operibus perpetrandis exercere; Hieronymi verba sic habent: [Hoc est quod tibi in principio dixeram, in nostra esse potestate vel peccare, vel non peccare, vel ad bonum, vel ad malum extendere manum, ut liberum servetur arbitrium, sed hoc pro modo, & tempore, & conditione fragilitatis humanæ, perpetuitatem autem impeccantiæ soli reservari Deo, & ei, qui verbum caro factus carnis detrimenta, & peccata non pertulit. Nec quia, ad breve possum, coges me, ut possim jugiter, possum jejunare, vigilare, orare, legere, psallere, sedere, dormire, numquid in perpetuum?] Sic Hieronymus, cujus exemplis nihil illustrius ad rem nostram patefaciendam excogitari potest, sicuti pariter ad id refellendum, quod in ultima ejusdem argumenti parte tangebatur, clarissima sunt ejusdem verba, quibus cassam esse hanc argumentandi rationem persuadet. Potest Paganus hoc, vel illud naturæ præceptum observare, ergo pariter omnia poterit custodire. Sed audiat lector Hieronymum adversus eosdem Pelagianos solita subtilitate, & elegantia hac de re disputantem; is enim postquam dixerat, Deum humano ingenio possibiles fecisse omnes artes, & disciplinas, quippe quas plurimi mortalium assecuti sunt. Sic loquitur [Possum discere v. g. grammaticam, rethoricam, philosophiæ tria genera, Physicam, Ethicam, Logicam, Geometriam, quoque & Astronomiam, Astrologiam, Arithmeticam, Musicam, quæ & ipsæ partes philosophiæ sunt, medicinam etiam, quæ intra dividitur, juris quoque & legum scientiam. Quis nostrum, quamvis sit ingeniosus, poterit omnia comprehendere, cum eloquentissimus orator de rethorica, & juris scientia disputans dixerit: Pauci unum possunt, utrumque nemo. Vides ergo quod Deus possibile jusserit, & tamen id, quod possibile est per naturam, nullum posse complere. Dedit itaque præcepta diversa, virtutesque varias, quas omnes simul habere non possumus.] Sic Hieronymus, qui adeò clarè omnes adversariorum nodos dissolvit, ut nihil amplius in eorum confutationem exigatur.

*Num à Pagano Deus amore amicitiae super
omnia diligere possit.*

C A P. X V.

QUoniam scio non adhuc constare inter doctores quid sit, amare Deum amore amicitiae super omnia, ideo hujus quaestionis enodationem inchoaturus, ab explicatione amoris super omnia exordiar, omniaque multiplici aliorum doctorum interpretatione, ego brevem, & expeditam hujus rei arbitror esse explanationem, quae propriam amicitiae amoris Dei constituit rationem in eo, ut creatura Deum amet, eique bonum velit ex sola divinae majestatis, naturae, ac bonitatis complacentia, secluso quocunque amantis commodo, aut praemio; ex qua Dei complacentia subinde oritur velut ex certa origine, & serie, ut homo promptus, ac paratus sit, unumquodque detestari, ac fugere, quod cum amore Dei ita pugnat, ut ambo simul esse non possint. Quare particulæ illæ, *super omnia*, quæ ordinem, & connotationem ad alia significant, haud referendæ sunt ad quaecunque bona, quorum amore capiamur (quasi alia creata bona non æque ferventi amore, ac etiam ferventiori, ac Deus ipse, diligere possint, cum certo experimento constet, plerasque genetrices suos foetus amore teneriori, ferventiorique diligere, quam sit amor amicitiae Dei super omnia, ac easdem filiorum mortem graviori, & acerbiori animi sensu prosequi solere, quam esse soleat dolor, quo peccata eadem in contritione detestantur) sed referri debent ad ea bona, quæ cum divino amore pugnant. Hinc, ille verus Dei amor super omnia appellandus est, quo creatura Deum sui gratia sic amore prosequitur, ut neque possit velle aliquid eorum, quæ Dei amicitiam scindunt, cujusmodi sunt peccata mortalia, neque ita rebus creatis adhærere possit, ut earum amor ad violationem legis, aut amicitiae divinae hominem alliciat. Quo illa salvatoris nostri verba spectare reor: [Qui amat patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus,] illo enim divinae legis præcepto haud cavetur, nefas esse filios ardentiori amore parentes suos, quam Deum colere; sed potius eis duntaxat parentum amor inhibetur, quo ut parentibus quædam obsequia terrenæ utilitatis exhibeant filii, majestatem, cultumque Dei contemnunt.

Hinc per se patet, mutuo, ac inexplicabili nexu in viatore complicatum esse amorem Dei super omnia, & summum de peccatis, ac facinoribus in Deum patratis dolorem, qui usitato nomine à Theologis contritio appellatur, cum neque amor Dei super omnia in peccatore sine maximo patrati criminis dolore, & vice versa, summus de peccatis dolor sine amore Dei super omnia esse possit implicitè saltem. Ex quo præterea aliud, quod ad rem nostram per-

Amor Dei
super omnia
quinam sit.

pertinet, intelligitur, nempe in allato hujus capituli titulo hanc involvi quaestionem. An Gentilis, seu Paganus de peccatis in Deum commissis conteri, ac dolere possit, idem enim de contritione capitis. ne, ac amore Dei super omnia judicium esse debet.

Ne verò, quæ allaturi sumus, dubiam sententiam habeant, certum esse ex iis, quæ superius disputata sunt, statuo. Nullum planè hominem quicumque ille sit, Dei amore super omnia frui posse, absque illo divinæ gratiæ auxilio, quod, etsi ordinis sit naturalis, diversum tamen est, ac distinctum à dono creationis, quodque in omni virtutum operatione pernecessarium est; sic enim fiet, ut haud nobis sit diutius immorandum in cognoscendis, atque examinandis nonnullis recentiorum theologorum opinionibus, qui discordes doctorum de hac difficultate animos conciliare nituntur, dum asserentem sententiam viribus naturæ Deum diligere posse, ex eo solum capite refellunt, quod, præter naturalem liberi arbitrii virtutem, ad Deum super omnia diligendum, gratia ordinis tamen naturalis exigatur, quæ Paganus gratuita Dei miseratione excite- tur ad eam cogitationem, quæ Deum summè diligendum repræsentat. Etenim, meo sanè judicio, neminem eorum, qui asserentis sententiæ auctores, & patroni sunt, futurum autumo, qui oppositum tueretur, cum & ipsi intelligentiæ humanæ naturam, ac conditionem optimè callentes, non possent non fateri, excitantem omninò exigi virtutem, quæ motoris officio fungens, facultatem intellectus, qui ab extrinseco principio plerumque moveri debet, ad veri apprehensionem suaviter impellat: at hæc impulsio, si gratia, & æquum est, appellatur, nã illi gratiam hanc concedere renuerent, quemadmodum mihi de mente Scoti, Durandi, Gabriëlis, & aliorum fidenter polliceor, maximè cum excitans illa motio, quam gratiam naturalis ordinis ducimus, quodammodo jurè debeatur naturæ intellectuæ, quæ cum nata sit diversis bonis, & malis motibus cieri ab extrinseco, ad veri cognitionem, suavissima Dei providentia, ab aliquo motore agi debet, ne ad solam erroris deceptionem à Dæmonibus perpétuò protrahatur: at quoniam motor hic esse poterit, ni vel Deus ipse solus, vel felices Angeli ejusdem Dei mandato? Tota igitur præsens controversia de sola transnaturali gratia intelligi debet, sicuti ea pariter accipienda est, de amore Dei super omnia efficaci, non autem inefficaci.

Bartholom. Nam quod alii autumant, Deum amari posse super omnia amore inefficaci viribus naturæ, frivolum est, cum non amor iste Dei, Medina, ac sed appetentia amoris potius dicenda sit; quid enim est, vellem pleriq; Tho- placere Deo super omnia, seu vellem amare Deum in omnibus mistarum P. (in quo vim inefficacis amoris statuunt hi, quibus hæc opinio probatur) nisi appetentia, & inane quoddam divini amoris desiderium, quod non in rem præsentem, quæ Paganus fruatur, sed in rem futuram, quæ nondum est, sed ut sit, appetitur, ferri solet. Neque præterea lectori celandum est; in præsens à nobis non magni faciendam esse eam discipulorum D. Thomæ distinctionem per familia-

miliarem , qua duplicia amoris genera distinguentes , (alterum , quo Deus amatur , ut naturæ auctor , bonus justus , & sapiens ; alterum , quo , ut unus , & trinus , divinæque beatitudinis largitor est) putant illum possibilem , hunc impossibilem esse viribus humanis , quoniam in præsentem quæstionem cadere non potest ea distinctio , sive ea futilis , sive vera sit (de quo ut alienum non curamus) cum in præsens de illo duntaxat amore Dei agendum sit , qui circa Deum versatur , quatenus naturali lumine , & illustratu cognosci potest ; quis autem ignorat , Deum , ut trinus , & beatus est , (ni divina revelatio , sublimiorque humana ratione , & intelligentia lucis radius accedant) humanis mentibus esse omnino imperferutabilem ? Hunc in modum explanata quæstione , jam ad Doctorum vota examinanda descendo .

Nam haud efficaces naturæ Pagani vires ad Deum super omnia diligendum sentire D. Bonaventura in 2. d. 3. a. 3. q. 1. Cajetanus, & Conradus p. 2. q. 109. a. 2. Ricardus 2. d. 28. a. 1. q. 1., So-
 rus d. 18. q. 3. a. 3. Altfiodorensis lib. 2. summæ tract. 2. cap. 4. Bartholomæus Medina q. 109. 1. 2., & omnes passim Angelicæ doctrinæ professores , eo præceptoris sui nixi fundamento , quod citatis locis memoriæ tradidit . Sanctum Thomam sequuntur reliqui fermè omnes recentiores cum Gregorio Ariminensi 2. d. 28. q. 1. a. 1. in confirmatione primæ conclusionis , Abulensi in cap. 19. Matthæi q. 177. Andrea de Vega q. 10. de justificatione , & Marfilio in 2. q. 18. a. 2. in moto dubio post primam conclusionem .

Qui negant Deum à Pagano diligì posse super omnia.

In Paganis dari non posse actum dilectionis Dei super omnia rebellis appetitus ad mala proclivitas, ipsaque perfectissimi operis natura ostendere videntur.

C A P. XVI.

PRæcipua autem hæc videntur esse firmamenta . Efficax amor Dei super omnia fert secum plenam totius legis custodiam ; velle enim , ac-re etiam ipsa Deum rebus omnibus anteferre , neque ejus , quod illi displiceat , cupiditate moveri , universæ legis mandata adimplere est , sicut Christus ipse clarè protulit dicens [qui diligit me sermonem meum servabit , & Pater meus diligit eum] . Sic apud Joannem dominus , qui testatus est , ex eo amo-
 ris actu , quo creatura in Deum fertur , scatere absolutam mandatorum observantiam , beatitudinem , atque charitatem , qua veluti in præmium amoris nostri Deus ipse nos prosequitur , quandoquidem dilectio Dei sine mandatorum custodia aut dari , aut conservari non potest , Joanne Apost. dicente : [Et in hoc scimus , quo D. Jo. Apost. Epist. 1. c. 2.]
 niam cognovimus eum , si mandata ejus observemus . Qui dicit se nosse eum , & mandata ejus non custodit , mendax est , & in hoc veritas non est . Qui autem servat verbum ejus , verè in hoc cha-
 ritas

ritas Dei perfecta est ;] at istud nostris viribus impar esse antea probavimus . Postea efficaci Dei amore teneri , perfectissimum , summumque naturæ opus est , ad quod edendum integræ , ac efficacissimæ ejusdem benè valentis naturæ vires exiguntur ; & tamen Pagani naturam viribus attritam , infirmam , ac labentem esse nostro etiam in dies periculo experimur . Amplius , ea est rebellis appetitus ad mala quæque proclivitas , ut non nisi per summam difficultatem humanæ voluntati potestatem faciat , aliquos vulgaris virtutis actus edendi : quomodo igitur difficillimæ , & à sensibus remotissimæ virtutis opus , quod vix in hominibus undequaque perfectis , ac gratia Dei munitis dari potest , Paganus edet ? Ad hæc , sacræ literæ dilectionem hanc opus esse divinum , peculiari-que Dei privilegio in hominibus produci solitum multis in locis docent .

Ad Rom. 5. Ad Romanos : [Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum , qui datus est nobis :] & idem Paulus

Ad Galat. 5. enumerans Spiritus sancti fructus , primam charitati sedem assignat ,

Joannis 4. [fructus autem Spiritus est caritas , gaudium &c.] Et Joannes inquit , [caritas ex Deo est ;] at quæ perfectior caritas ea fingi potest , quæ divini amoris flamma accenditur ex obsequio , ac ipsius divinæ naturæ complacentia ? Quod si mandatorum observatio dilectionis Dei effectus est , & quidem supernaturalis , quid de amore Dei hujus effectus causa dicendum erit ? nisi ut eum transnaturalem , & planè divinum appellemus , cum à causa duntaxat naturali supernaturalis effectus produci nequeat ? Deinde qui proximi amans est jurè à Paulo dicitur totius legis observator , [qui enim diligit proximum legem implevit] , ergo si tantæ est efficacitatis dilectio proximi , ut per eam homines universæ legis factores reddantur , quod gratiæ divinæ opus est , quid arbitrandum erit de eo amore , quo creatura Deum ipsum complectitur : an non is abundantiori ad sui productionem indigebit gratiæ auxilio ? Præterea quis vel in sacris literis , vel in Patrum voluminibus , vel in sacrorum Conciliorum constitutionibus aliam Dei dilectionem præter eam , quæ passim ab omnibus donum , gratia , & opus Spiritus sancti vocatur , observavit unquam ; ergo frustra duplicem Dei dilectionem , seu charitatem , naturalem alteram , supernaturalem verò alteram commentantur aliqui . An potiora hujusce rei quæris argumenta ? Perpende , amorem Dei super omnia opus esse præcipuæ cujusdam , & eximiæ pietatis , quæ assensu omnium Patrum , ac Augustini maxinè ex una Dei gratia proficisci potest . Contem- plare nihil excellentius dilectione Dei super omnia ad primam gratiam promerendam fingi posse , velut titulus ipse per se declarat , ut nempe gratuita Dei dilectione digni reddantur , qui divinæ dilectioni student : at jam ex sacris Arausiaci , Milevitani , & Tridentini canonibus certum fidei dogma est , impotentes esse solius liberi arbitrii vires ad Dei gratiam assequendam ; ergo neque humanis viribus ea Dei dilectio tribuenda est , quæ divinam gratiam non potest non impetrare . Cogita postremo , conceptum de per-

petra-

petratis sceleribus dolorem ex gehennæ metu prævenientis gratiæ donum à Tridentina Synodo appellari ; & nullo modo inficiaberis, majorem dolorem non ex fœditate peccati , non ex infernalis carceris suppliciorum consideratione , sed ex dilectione , summaque Dei complacentia ortum divinum opus esse ? Ergo in dubium vocare nemo debet, unam duntaxat Dei super omnia dilecti esse charitatem , quæ divino cooperante gratiæ supernaturalis auxilio habetur .

Profectò certissimam esse hujus sententiæ veritatem nonnullis SS. Patrum etiam Sanctorum Patrum testimoniis ostendi potest ; & insignis quidem B. Augustini divinæ gratiæ propugnatoris acerrimi locus is est, qui epistola 107. legitur : ubi unam esse Dei dilectionem , eamque supernaturalem declarat . [Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus :] at si originaria labe vis humana diligendi Deum concidit , haud dubiè ea sola Dei gratiæ ope, & opera Paganis poterit restitui . Quod ampla oratione probare voluit S. Bernardus , dum in eo libro , quem de amore Dei prænotavit , meminit unius duntaxat divinæ dilectionis .

SS. Patrum
testimoniis
idem expli-
catur.
B. Aug. in
Epist.

*Dei amorem super omnia haud impossibilem esse
Pagani viribus defenditur.*

C A P. XVII.

EX adverso tamen dilectionem Dei super omnia virtuti naturali Paganorum convenire posse viri doctissimi , ac magni nominis censent , ut Joannes Scotus 2. d. 28. q. 1. versiculo ad argumenta , ubi totam legem ab infidelibus observari posse docet ; at inter cætera legis præcepta primum esse de Dei dilectione mandatum , quis ignorat . Non possum tamen non fateri , Scotum 3. d. 27. q. 1. in oppositam opinionem propendere , cum asserat , hunc dilectionis actum viribus quidem naturæ , at non corruptæ , sed institutæ , ut ille loquitur , esse possibilem : naturæ autem institutæ vocabulo idem illud intelligit , quod cæteri doctores exprimunt , voce naturæ integræ . Tutius adduci potest Gabriel Biel 3. sent. d. 27. q. unica ar. 3. dubio 2. prop. 1. cujus verba sunt . [Viatoris voluntas humana ex suis naturalibus potest diligere Deum super omnia .] Sic Biel , qui hanc eandem esse Ochami , Petri Aliacensis , & Scoti opinionem arbitratus est , cui , non satis sibi constans , nec memor eorum , quæ p. 2. q. 109. scriptis prodiderat , adhæsit Cajetani conjetanus , tom. 1. opusculorum tract. 4. q. 1. , dum testatur , viribus corruptæ naturæ haberi posse contritionem , quæ est dolor de peccatis ex amore Dei super omnia dilecti proficiens . Sed num quid in horum classem referendus est Durandus , qui 1. sent. d. 17. q. 2. num. 21. & 22. sine charitate infusa diligere Deum posse , ac naturalem erga Deum charitatem dari testatur ? Non dissentit Seyf-

Seyffellus.

fellus tract. suo p. 2. a. 2. qui, etsi de amore Dei super omnia non disputet expressis vocibus, satis tamen indicat, hanc sibi sententiam probabilem, ac tutam videri, dum inquit. [Etsi carnis fragilitate allekti aliquando sunt transgressi (legis naturæ præcepta) lumine rationis, & vi insitæ animæ rationis compuncti reatum suum cognoscentes pœnitentiam egerunt, & pro rationis naturalis dictamine satisfecerunt.] In illud autem (exceptis Durando, & Seyffello) cæteri doctores citati conspirant; nempe hunc divini amoris super omnia actum, certa Dei ordinatione, & infallibili, habitualement gratiam comitari, qua cælesti patria digni constituentur, etiam si actus naturalis dilectionis, (si principia ejus spectentur) virtute duntaxat liberi arbitrii productus sit.

Fundamenta
sententiæ do-
centis Deum
super omnia
amari posse.

At quænam opinionis hujus sunt propugnacula, multa sanè, sed fortiora duntaxat ex Gabriele, & Scoto.

Principio, rationis dictamini, ac judicio suapte natura obsequi voluntas potest, quippe quæ, ut meritò protulit Anselmus, intelligentiæ nostræ est pedissequa adeò libera, ut nihil in ejus dominium magis cadat, quam voluntas ipsa, hoc est sui ipsius operatio, sicut lib. 3. de libero arbitrio prodidit Augustinus; sed naturali captu hominis ratio, Deum esse summè diligendum, ostendere voluntati potest, non solum quòd, natura duce, summum bonum summo etiam amore dignum esse cognoscitur (Deum autem immensæ bonitatis fontem esse hæc ipsa mundi machina, & creata bonitas declarat, quæ cùm finita sit, infinitæ divinæ bonitatis velut scintilla quædam elucet); verùm etiam, quòd Deum esse summè bonum plures solo naturæ judicio utentes attigerunt, ut latissimè infra demonstrabitur: ergo poterit Pagani voluntas summæ dilectionis actum elicere. Ad hæc, Pagani voluntatem cum erroneo, ac fallaci rationis humanæ judicio quotidie convenire posse, vel ipsum experimentum docet, dum neglecto ordine naturæ utendis creaturis homo fruitur usque in contumeliam creatoris, cur ergo similiter concordem esse posse cum recto rationis judicio negabimus

Manichei er-
ror.

voluntatem, quæ nullo modo, ut Manichæus mentiebatur, naturaliter mala est. Postea, voluntas Pagani ex creaturis in creatoris cognitionem assurgentis efficaci appetitu potest velle Deum esse Deum, nullique alteri divinitatis præstantiam concedere; at iste summus est divinitatis amor. Quid Ethnicus civis pro tuenda Republicæ dignitate, ut 3. & 9. Ethicorum de forti politico tradit

Aristoteles.

Aristoteles, solius naturæ principiis nixus, & idololatra pro impuro falforum Deorum cultu; immò amicus pro amico sanguinem, & vitam profundere possunt, ut plerisque fecisse antiquæ, ac recentes historiæ tradunt, quòd maximæ charitatis opus esse sacra scriptura testatur dicens: [Majorem charitatem nemo habet, quam quod ponat quis animam pro amicis suis:] & pro vero Deo, in quem ferventissimo amore natura fertur, naturalis charitatis significationem sui sanguinis profusione Paganus dare non poterit? Ad extremum, licebat istud naturæ nostræ, antequam originaria labe

con-

contaminaretur , ut cum discipulis suis arbitratur Angelicus doctor S. Thomæ op. 2. q. 109. a. 2. , at cur non etiam nunc licebit , cum naturalia omnia in Angelis , & hominibus integra permanferint , quæ sola summi amoris operationem habere debent.

pinio de dilectione Dei super omnia ante Adami peccatum.

Amorem Dei super omnia etiam Paganorum viribus possibilem, quamvis raro, nulla ratione dispositionem ad gratiam appellandum.

C A P. XVIII.

DE hac celebri inter præcipuos theologicæ alæ præfectos disputatione quid ego iudicii habeam, tribus enunciatis docebo. Primum possibilis est Pagano solius liberi arbitrii viribus utenti actus amoris Dei super omnia. Hoc , mea quidem sententia , pervincunt eæ argumentationes , quas nos in corroboranda Scoti , & aliorum opinione pertexuimus : quid enim obest , cur aliquo temporis intervallo , quo neque à Cacodæmonis suggestionibus , neque à carnis oblectamentis , neque à mundanis blanditiis graviter Paganus impellitur , edat eum amoris actum , cujus principia in suo dominatu habet , quique & naturæ congruens , & inter morales actus viribus nostris maximè debetur , ne deterioris omnino conditionis sit rationalis creatura in amando conditore suo , quam sint bruta rationis expertia , quæ uti fine suo haud frustrantur , ita Deum sui effectorem , ut eis per naturam licet , quodammodo diligere , seu agnoscere videntur.

At obex est ipsa præclarissimæ operationis , cujusmodi amor est Dei super omnia , edendi difficultas ; at quonam ex capite oritur ? non ex Deo , qui ex se summè amabilis est ; non ex principiis efficientibus , quæ uti libera , sic suorum actuum Domini sunt ; non ex inclinatione relicta ob peccatum primi parentis , quæ nulla assignari potest , ni præter solam gratiæ privationem peregrinam qualitatem , quod absurdum est , inducant hæc asserentes ; in privationem verò gratiæ causam hujus conjicere , est afferre id pro solutione quæstionis , quòd in quæstionem cadit ; non ex oppositis tandem habitibus vitiosis , cum in plerisque Paganorum non ita faciliè dominantur , sed virtuosius potius affectionibus polleant ; Quid erit igitur ? an fortè , quia difficilior est Deum amare , quam Deum esse , summo amore dignum agnoscere , ut Vega arbitratur ? At sui juris voluntas est , sibi propositum ab intellectu objectum eligere : immo humanæ voluntatis natura est , ut prævio intellectus actu satis ad operandum parata sit , & quodammodo perfectionem ab intellectu proponente hauriat ? ex quo efficitur , ut qui semel concedit , possibilem esse operationem intellectus Deum summè amandum iudicantis , subinde asserere teneatur , similem operationem voluntatem Pagani habere posse , cum hæc duo humanæ operationis principia pari

pari passu gradientur . Tandem cum major , vel minor patrandæ operationis difficultas haud tollat potestatem , neque aliquam repugnantiam ostendat , profecto ad istud confugere , non impossibilitatis , sed difficultatis causa assignatur , quod nos etiam ipsi difficillimum esse ultrò fatemur .

Quòd si contendant alii virtute legis naturalis constare non posse , esse Deum super omnia diligendum , sed ad hoc peculiarem Dei intellectum humanum ad hujusmodi cogitationem elevantis motionem requiri , ex superioribus facile refelluntur , cum istud gratiæ Dei auxilium nec vires , nec limites creatæ naturæ transfiliat , hîc autem de supernaturali duntaxat gratia sermo est ; immo isti adversarium habent B. Augustinum , qui magis reconditam , magisque abditam de Dei natura scientiam philosophis attribuit , sic scribens : [Philosophi de Deo summo , & vero ista senserunt , quod & rerum creaturam sit effector , & lumen cognoscendarum , & bonum agendarum , quod ab illo nobis sit , & principium naturæ , & veritas doctrinæ , & felicitas vitæ .] Sic Augustinus , qui multo libentius Deum esse summè diligendum à Paganis cognitum fuisse concederet , non solum quòd de Deo altiora attigerunt , verùm etiam quia Dei amorem super omnia esse oportere ex aliis Dei prærogativis illis planè perspectis velut necessaria argumentatione fateri cogebantur , sicuti idem testatur Augustinus citati libri cap. 11. qui dum causam tam præclaræ cognitionis philosophorum venatur , eam ex creaturis habuisse philosophos scribit .

Aug. lib. 8.
de Civit. Dei
cap. 9.

Philosophi
quid senserint
de Deo.

Duplex amor Dei super omnia concedendus .

Si verò rursus respondeant amorem Dei super omnia unius duntaxat generis , ejusque transnaturalis esse , ac propterea non possum viribus naturæ , sed solo supernaturalis gratiæ auxilio homini innotescere . Nova hæc responsionis formula mihi nunquam aut firma , aut stabilis visa est , reputanti videlicet omnes ferme ad unum theologos , quotquot in superioribus capitibus adducti sunt , naturalem Dei amorem in rationali creatura agnoscere , quamvis eorum plures putent , Deum ut naturæ duntaxat author est , non vero quatenus transnaturalium donorum largitor est , diligere posse amore amicitiae . Quid ? an non mirum est , duplex cujuscunque alterius virtutis genus admittere , infusarum alterum , & acquisitarum alterum , & unicum principalioris virtutis amoris , & amicitiae Dei , idque supernaturale duntaxat constituere ? An divinam dedecet maiestatem , naturalem hanc dilectionem , qua à creaturis ametur , propagare ; an fortassis incapax tantæ virtutis est creatura ? Profecto spem , & humanam de Deo fidem , quibus pleraque credunt , & sperant , communi assensu hæreticis concedunt omnes , at cur non etiam eisdem , seu Fidelibus , & Paganis amicitiam Dei naturalem non concedent , scilicet minoris est virtutis , in edenda amoris in Deum operatione voluntas humana , quam sit in fidei , & spei producendis actibus ? Tandem vel nullam planè etiam imperfecti amoris in Deum naturalem esse posse in hominibus operationem , vel certè aliquam esse arbitrantur isti . Primum asserere non possunt ; quan-

quandoquidem hinc consequeretur, naturæ viribus Deum nullo modo diligi posse, ex quo subinde inferri posset, abolitam penitus humani arbitrii esse virtutem, ne in Deum naturali illustratu cognitum amore inflammaretur; quod quis dicat, cum vehementi ad eum motu, natura cogente, in Dei amorem unusquisque rapiatur, ut nulla fuerit tam fera gens, quæ hoc amore impulsæ non solum Deum coluerit, verum etiam publici hujus amoris divini signa dederit multiplici cæremoniarum, ac sacrificiorum genere. Ergo secundum fateantur necesse est; at si datur imperfectus amor, quid repugnat, quominus ad eam usque divinæ dilectionis metam perveniat, in qua vera amicitiae ratio sita sit. Certè, si tam validæ sunt virtutis vires, ut virtutum sectatores, nec de facie quidem cognitos quilibet virtutis cultor observet; qua probabili ratione similem Dei amicitiam in hominibus esse posse inficiabuntur? Quod ni ita esset, quo modo, adversus sacrosancta Concilia, & sacras litteras, constare non posset homini, se supernaturalem Dei gratiam, & charitatem possidere, cum sine hæsitatione ulla, Deum se super omnia diligere tutò quis cognoscere possit. Quòd si hanc cognitionem Paganis neges, eam certè piis, ac catholicæ religionis cultoribus negare non potes, apud quos frequentes hujus amoris Dei super omnia operationes familiares sunt: & tamen quis mortaliū amore ne, an odio novit se esse dignum? cum neque vas electionis Paulus, qui sibi vacuam Dei gratiam non fuisse fidenter testatur, clamet [nihil mihi conscius sum.]

Secundum enunciatur. Ista summæ dilectionis operatio tantæ naturalis, & moralis perfectionis est, ut paucissimis mortalibus, ac Paganis virtute solius naturæ contingat. Hoc demonstrant ea firmamenta, quibus primo loco adducta fulcitur opinio; hocque etiam non obscura ratione demonstrari potest, quoniam actus iste amoris Dei tantæ perfectionis est, ut à qualibet creatura perfectior, ac sublimior elici nequeat propriis viribus, quæ in unum omnes collectæ esse debent, ut hunc amoris actum edere queant, quod rarò contingere alibi ex Augustino probavimus. Deinde fideles ipsi haud facilem experiuntur hanc amoris Dei super omnia operationem, nisi post longam virtutum exercitationem: ergo difficillima Paganis erit; ex qua difficultate, ac perfectione morali hujus operis numquam satis pro dignitate laudari mos loquendi sacrarum litterarum, ac Sanctorum Patrum invaluit ut de ea ceu de heroica virtute verba facientes, rarò discrimen, quod inter supernaturalem, ac naturalem Dei amorem intercedit, aperire studuerint, immò de ea velut de infusa à Spiritu sancto virtute agant, quod tamen non eo in sensu intelligendum est, ut nulla hujusmodi dilectio naturæ viribus dari possit, sed quòd ea, ut plurimum, originem è cœlesti gratiæ supernaturalis auxilio trahat, immò quòd ea, quantum humana mens conjicere potest (licet re ita non sit) Dei miseratione, & gratia digna videatur, cum (si res nostro, non autem divino judicio pensanda esset) creatura summè Deum amans quadam re-

Sancti Patres
cur duplicis
amoris super
omnia non
meminerint.

ciproca

ciproca amoris vicissitudine, velut in præmium amoris, non aliud, quam amorem divinum jure sibi vendicet.

Tertium enunciatur. Amor tamen iste Dei super omnia, qui naturæ viribus haberi potest, nulla ratione dispositio ad gratiam Dei acquirendam appellari debet, cum ei neque de condigno, neque de congruo, neque ex infallibili Dei ordinatione habitualis gratia debeatur, etiam si Scotus, Gabriel, & Cajetanus aliter arbitrentur. Ad hanc assertionem amplectendam quilibet catholicæ fidei cultor sacrosancti Concilii Tridentini sanctionibus, & decretis cogitur, de quibus mox.

Amor Dei super omnia viribus naturæ elicitus non est dispositio ad gratiam.

At quoniam ex capite summum hunc Dei amorem sine gratiæ supernaturalis auxilio haberi posse colligimus? Nempe ex allatis hætenus rationum ponderibus: immò ex eo, quòd nullum morale opus, quod à gratia, ac peculiari Dei supernaturali auxilio non proficiatur, ad acquirendam supernaturalem gratiam, velut dispositio deservire possit. Istud præterea evidenter colligitur ex iis loquendi formulis, quas Concilia, & Patres usurpant, dum de amore Dei loquentes, duplicem Dei amorem assignant, alterum, qui est, ut oportet, quique à gratia, & à præcipua Dei miseratione nascitur, ac potens est vel ad habituales gratias obtinendam, vel certè ad præexistentem augendam, atque amplificandam; alterum, qui etsi verus Dei amor existat, is tamen non est, ut oportet, qui quia ab humano duntaxat proficiatur arbitrio, propterea ad promerendam gratiam nullius est roboris, aut efficacis. Hujus formulæ clarissimum testimonium peti potest ex Concilio Arausicano canone 27. & Trid. sess. 6. canone 3. in quibus statuunt, hominem non posse diligere Deum sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur. Ex quibus patet, Concilia non quamlibet fidem, spem, & dilectionem libero negare arbitrio, sed eam duntaxat harum virtutum operationem, cujus virtute justificationis gratia homini confertur; ergo ritè quælibet spes, fides, & naturalis dilectio humanis liberi arbitrii viribus tribui possunt, quæ ad justificationem nihil omnino proficiant.

Concilium Arausicanum.

A Pagano Deum super omnia diligere posse actu efficaci dilectionis naturalis, quamvis omnia legis mandata non custodiat.

C A P. XIX.

Quid ad amorem Dei super omnia ex parte hominis requiratur.

Quod in prima objectione opponebatur: amorem Dei super omnia adnexam sibi omnino totius legis observantiam postulare, frivolum est, cum affectus observandi totam legem, non verò actualis mandatorum observatio exigatur, nempe amator Dei super omnia pro eo temporis intervallo, quo in amore perseverat, promptus, ac omnino paratus esse debet, pro virili

virili omni à legis mandata custodire, ac eadem exequi. Verùm quia vera hæc observatio diuturniori tempore eget, quam sit spatium, quo actus iste amoris super omnia viget, propterea non ex defectu amoris, sed ex perseverantia, quæ sine Dei auxilio haberi non potest, legis violatio contingit, sicut patet in eo, qui ob læsam Dei majestatem peccata summopere detestans conteritur, corde suo firmiter totius legis præcepta custodire statuens: hic etsi, transacto contritionis actu, mox legem non custodiat, non ideo veram non habuisse contritionem putandus est; quare aliud est propositum, & efficax voluntas, quantum in se est, universæ legis servandi mandata, & aliud est, re ipsa præcepta exequi, & præconceptum mente, ac cogitatione propositum adimplere, illud ad amorem Dei super omnia, non verò istud, requiritur.

Ex quo patet, sacræ scripturæ agentis, [qui diligit me mandata mea servabit,] & rursus, [qui dicit se nosse eum, & mandata ejus non servat, mendax est,] hunc germanum esse sensum, qui se Deum amare proficitur, & mandata ejus firma mentis suæ sententia custodire non desiderat, mentitur. Quamquam jure etiam dixeris, ea, ac similia sacri eloquii testimonia non de charitate, & naturali amore, sed de supernaturali duntaxat intelligenda esse, quo qui fruitur, adjutrice Dei gratia, omnium mandatorum custos esse potest.

Sana ejus mandati, qui diligit me mandata mea &c. interpretatio.

Ergo, inquis, saltem fiet, ut durante amore Dei super omnia, totius legis observatio perseveret, sed longissimo tempore iste amor conservari potest; eadem igitur temporis longitudine liberi arbitrii viribus inconcussa, & inviolata naturæ lex permanebit, quod à Pelagiana hæresi excusari vix potest. Verùm sicut cum violatione præceptorum legis naturalis amor Dei super omnia consistere non potest, ita diuturniori temporis spatio amor Dei viribus naturæ progenitus vigere nequit, non solum ob ea, quæ in secundo enunciatum attulimus, verùm etiam quòd, ad conservandum diu amorem divinum, perseverantia plane exposcatur, quæ semper, & ubique divinæ benignitatis munus transnaturale fuit.

Infirma hominis natura appellatur, non quòd ei vires à natura tributas peccatum abstulerit; secus, qua ratione, integra post peccatum naturalia permansissent? sed ab extrinseco tantum infirmitas, ac imbecillitas ista, hoc est, à Dæmone, mundo, & carne proficiscitur, ex quo vis argumenti corrui, quippe quæ de intrinseca humanæ voluntatis infirmitate, quæ nulla est, militat; nam licet amorem Dei opus esse excellentissimum totius naturæ libenter fateamur, ad ejus tamen productionem humanæ voluntatis virtus sufficit, quæ uti libera, sic ad quodlibet sibi congruens idonea est.

Illud verò de sensibilis partis rebellionem nihil aliud persuadet, quam rarò, ac non nisi maximo hominis conatu haberi posse hanc amoris Dei super omnia operationem, quod ultrò concedimus.

Cum sacræ paginæ amorem Dei supernaturale Donum passim appellant, loquuntur de ea dilectione divina, quæ Spiritus sancti ope progeneratur, quæque sola, per antonomasiam, charitas, theologico, ac sanctorum Patrum loquendi more, dicitur, at non ob id tamen alterum, pro quo nos in præsens pugnamus, Dei amorem tollendum de medio sacræ paginæ docuerunt.

Vera omnium mandatorum observantia non cujuslibet amoris Dei super omnia operatio, & effectus est, sed solius supernaturalis charitatis, cæterum opus naturalis amoris Dei super omnia non tam executionem mandatorum, quam votum executionis esse diximus.

Merito D. Paulus totam legem adimplesse cum arbitratur, qui proximi sic amans est, ut parentes colat, vitæ mortalium, pudori mulierum non infidietur, aliena non rapiat, non mentiatur, rebus non inhiat alienis. At diu horum observatorem esse non posse. Paganum naturali virtute jam non semel fassi sumus, ob perseverantiæ donum, quod solius gratiæ munus est. De amore autem naturali super omnia longè alia est ratio, quippe qui abdicato quovis perseverantiæ dono per id tempus elici potest, quo non magnis molestiis, ac tentationibus gentilis afficitur.

Hanc esse ex sacris Conciliorum fontibus allatam duplicis amoris distinctionem terria assertio nostra planum fecit.

Etiā si summæ pietatis opus sit amor Dei super omnia, is tamen non semper (quamvis sæpissimè) à prævenienti gratia superna naturali suas radices trahit, sed à naturali potestate etiam profiscitur.

Quamvis, ad gratiam Dei impetrandam humano judicio nihil excellentius obviam dari possit amore Dei super omnia; attamen nihil virium nec iste habet ad eam obtinendam, nisi auxilio transnaturali amans excellat, quod unica esse solet ad gratiam acquirendam dispositio, cujus experts planè est naturalis amor Dei super omnia.

Nullius roboris est argumentatio illa à minori ad majus petita, siquidem timor ex gehennæ metu insurgens, quod Dei donum esse Tridentina Synodus statuit, non is putandus est, quo naturaliter insurgente homo corripitur, sed qui divino adjuvante auxilio homini conceditur; ex quo fit pariter, ut amor Dei super omnia è cœlesti gratiæ influxu productus excellentius donum timore gehennæ sit, quo sensu valida quidem, sed abs re est argumentatio, cum nos hic de amore Dei ex solis naturæ viribus proficiscente loquamur. Quocirca fieri poterit, ut gratiæ auxilio attritio corroborata donum supernaturale sit, & nihilominus contritioni seu amoris Dei super omnia merè naturali hæc prærogativa nullo modo concedi possit, si is à gratia supernaturali non procedat. Ad extremum quo pacto interpretanda sint sanctorum Patrum testimonia, puto jam satis ex secundo enunciato patere, & rursus adderem ea omnia de sola charitate divinitus infusa ab iisdem prolata esse, propterea quod

Timor gehennæ qua ratione donum Dei sit.

quodd sapiſſimè hujus amoris actus cauſam effectricem Dei gratiam habere ſoleat.

An Paganorum virtutes ſint alicujus roboris, & efficaciae ad ſalutem obtinendam.

C A P. X X.

Non attinet hoc loco admonere lectorem, haud meæ mentis eſſe conſilium, inveſtigare, an Pagani vitam æternam conſequi potuerint iis ſolummodo virtutum operibus, in quæ libero voluntatis ſuæ arbitrio dominabantur, cum iſtud Paganis impoſſibile prorsus fuiſſe conſtet ex ſacris Conciliis, divinis ſcripturis, nec non communi omnium ſanctorum Patrum aſſeveratione, dum docent, nulli mortalium, quibuslibet etiam egregiis virtutum operibus prædito, ſine ſupernaturali unius Mediatoris Jeſu Chriſti fide, ac gratia ad beatorum ſedem aſpirandi ſpem aliquam aſſurgere poſſe, quandoquidem ſine fide impoſſibile eſſe hominem placere Deo clamat Paulus, qui rursus, non eſſe aliud nomen ſub cœlo, quam nomen Chriſti, in quo homines ſalvari debeant, obteſtatur; & tamen Paganum utroque ſupernaturali dono caruiſſe ea ipſa pagani nominis appellatio exprimit. In quo turpiſſimè lapſus eſt cum grege ſuo Pelagius, qui cœleſtia gratiæ ſupernaturalis dona non agnoſcens eo utque inſanivit, ut Paganos, qui velut morum cenſores, ac ſanctioris vitæ ſtudioſi antiquis Romanorum temporibus habebantur, in numerum beatarum mentium relatos eſſe pro certo arbitraretur, nulla accedente Mediatoris noſtri fide, nulloque ſupernaturalis gratiæ auxilio, ſed ducibus ſolis liberi arbitrii viribus. Hac eadem peſte laboravit per hæc ipſa tempora Zuinglius, qui è tartareis carceribus pelagianum monſtrum rursus evocans, poſthabitis omnium Conciliorum ſanctionibus, ac ſpreta ſanctorum Patrum doctrina, Catonem, & Scipionem beatorum honoribus cumulat, quemadmodum de Zuinglio loquens tradit Gabriel Prateolus his verbis: [Rursus Chriſti gratiam cum Pelagio aboliturus, hominem poſſe ſolis naturalibus virtutibus, & meritis vitam æternam impetrare, ut Cato, & Scipio, quos ſalvatos eſſe docet lib. 21. in contra Urbanum Regium.] Eodem crimine Zuinglium condemnat Staphylus, qui de Lutheranorum inter ſe concordia ſcribens hæc prodidit. [Zuinglius ait, quod Numa, Cato, Scipio, & horum ſimiles alii præſtantes viri Ethnici, quamvis caruerint vera fide venturi Chriſti, ſalvi tamen facti ſunt virtute legis naturalis, quam ſervabant, quod etiam Lutherus exprobravit Zuinglianiſ in ultima ſua Confeſſione de Cœna Domini.] Haſtenus apud Staphylum Zuinglius, cujus dogma exitioſum adeò, ac peſtilens fuit, ut peſtis ipſe altera Lutherus in manifeſtum crimen illud vocarit; ex quo ſequitur, ut audaciam ac temeritatem nonnullorum hujus temporis hominum

Error Pelagii Paganos in cœlis conſtituentis.

Gabriel Prateolus.

Lib. 21. in elencho al- phabetico omnium hæreſum.

Staphylus.

minum nunquam satis demirari valeam, qui (in hoc) Luthero ipso deteriores, beatifica visione potiri arbitrentur non solum eos, de quibus citati hæretici, sed alios etiam, qui nonnullis excelluisse virtutibus dicuntur, non tamen quales fuerunt Platonici, quales Pythagorici, quales Stoici, quales Peripatetici, & quales tandem cæteri philosophi, de quorum salute non pessimè aliqui sentiunt, sed qualis Cicero, qualis Aristoteles, qualis Demostenes, quorum vitia clara sunt. Quò autem planior fides huic rei habeatur, quæ ob notam omnibus adfurditatem piis mentibus videri posset impossibilis, auritum testem, & auctoritate gravem hujus seculi virum adduco, cujus hæc sunt verba: [Audiui ergo ante annos plurimos, cum essem in Gallia, viros sua, aliorumque opinione doctissimos, qui sanè fidenter affirmarent, non sibi verisimile videri, summos illos disciplinarum antistites, ut Aristotelem, Theophrastum, Demostenem, Ciceronem, Galenum fuisse sempiternis suppliciis addictos, quippe illos strenuè pro communi omnium salute laborasse, atque idcirco divina misericordia, ac pietate videri posse non indignos,] cum nihilominus constet apud æquos vitæ, ac famæ hujusmodi Paganorum æstimatores, vix in eorum gestis reperiri, quod veræ virtutis nomen mereatur.

Benedictus
Justinianus
in cap. 1. ep.
ad Rom.
Aristoteles,
Theophrastus,
Demostenes,
Cicero, Ga-
lenus salvi.

Conc. Arauf.
cap. 4.
In legēdis nō-
nullis theo-
logis cautio
adhibenda.
Scopus quæ-
stionis.

Neque hoc loco in disputationem vocamus, an infidelium virtutes causa meritoria justificationis, seu ultima dispositio, quam de condigno vocant, ad gratiam, ac fidem Christi impetrandam esse possint; hæc enim omnes liberi arbitrii vires anteire sacri Concilii Arauscani contra Pelagium declarat auctoritas, quam in fonte videat lector. Hinc plerique insignes theologi, de quorum opinione mox disputabimus, cautè legendi sunt, quippe qui nimium viribus arbitrii tribuentes vix à pelagianismo excusari possunt.

Quocirca totus institutæ quæstionis scopus erit, strictim indagare, an virtutes Paganorum, si minus veræ dispositiones gratiam, & auxilium divinum ritè promerentes, saltem occasiones sint, quibus Pagani ad veræ fidei illuminationem, & ad supernaturalis gratiæ dignitatem vocentur. Et sanè divina miseratione haud indignas esse Paganorum virtutes, ex his, quæ hæctenus agitata sunt, non involutè colligitur, quandoquidem opus morali bonitate præditum, ad cujus productionem peculiari sua protectione Deus humanam voluntatem allicit, non potest non ei placere; secus nullum opus hominis quacunque morali bonitate imbutum ei arridere posset, quod opinari nimis durum est, ac infinita Dei miseratione fortassis indignum. Quid? Deum à paganis non exigere impossibilia omnino certum est, & tamen, ut ad se convertantur, præcipit; ergo facientibus, pro viribus liberi arbitrii, bonum, coelestem gratiam impertietur, velut de suavissima ejus providentia, & benignitate sacra scriptura omnibus passim promittit; non enim [injustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri] clamat Paulus ad Hebræos scribens: Et Zacharias [convertimini ad me, inquit, & ego convertar ad vos] [appropriate Deo, & appropinquavit vobis] Jacobi 4.

Ad Hebræos
cap. 1.
Zacharias.

Cum

[Cum me quæsieritis in toto corde vestro, inveniar à vobis] Hierem. Hierem. 29. miæ 29. [Quærite, & invenietis, pulsate, & aperietur vobis] Lu. Lucæ 11. cæ 11. at quid aliud ista sonant, quam Deum profuturum, ac iis suam gratiam elargiturum, qui suæ majestatis cultores, ac boni operis effectores esse student?

His, aut non absimilibus permoti antiqui olim, ac celeberrimi doctores Scotus 4. sent. d. 14. versiculo de secundo principali. Du- Scoti op. randus 2. d. 28. qu. 5. Gabriel Biel. 2. d. 27. q. 1. a. 2. concl. 4. & 2. 3. dub. 4. & in 3. d. 27. q. 1. a. 3. dubio. 2. ac Cajetanus tom. 1. opusculorum tract. 4. q. 1. in illis verbis: [Esse autem hanc delectationem &c.] in qua etiam opinione olim fuisse Angelicum doctorem non temerè quis asserere posset, cum de hac ipsa quæstione agens suam nobis sententiam his verbis aperuerit: [Et D. Thom. 2. ideo aliis consentiendo dicimus, quod ad gratiam gratum facientem sent. d. 28. q. habendam ex solo libèro arbitrio se homo potest præparare;] quòd 1. a. 4. corp. si ex solo potestatis humanæ auxilio præparatio ad gratiam profici- scitur, ut quid Paganis hanc virtutem denegabimus?

Hanc opinionem ita suadet Scotus. Attribitio suis omninò circum-Fundamenta stantiis decorata humanæ voluntatis potestati possibilis est, hæc au op. tem est ultima dispositio ad gratiam obrinendam, certa Dei lege Scoti funda- constituta; quod si talem reperiri posse in homine ad gratiam dis- mentum. positionem abnuas, infert protinus, vix salvari posse, quo modo Deus non sit acceptator personarum, Paulo reclamante. Nec Du Durandi ra- rando suum præsentis sententiæ fundamentum deest. Nam bonum tio. morale, inquit, cujus participes plerumque esse Paganos diximus, proximum, & immediatum ordinem habet ad gratiam, ergo jure dispositio ad illam obrinendam appellari debet. Ad hæc (uti Ga Gabrieliæ o- briel argumentatur) fieri non potest, quin Deus confugientes ad pinio. se non recipiat; qui autem facit, quod in se est, ad Deum confu- git, Deum quærit, ac eum sui dominum, & auctorem esse profite- tur, ergo citra iniquitatem, & injuriam, quæ in Deum cadere nul- lo modo possunt, ei non potest non opitulari. Quòd si à Gabriele petas, quandonam jurè dicere possimus, Paganum fecisse, quod in se est, his verbis respondet: [Potest brevius dici, quòd infidelis Quid sit, fa- facit, quod in se est, dum arbitrium suum conformat rationi, ac cere quod in se est. toto corde petit, ac quærit illuminari ad cognoscendum veritatem, justitiam, & bonum] quod à pluribus Paganis sanctè, inviolatèque fuisse observatum non semel legimus, ut suo loco dicetur. Eadem ratione usus est Angelicus doctor citato loco; etenim posteaquam posse hominem viribus liberi arbitrii se ad gratiam præparare docuerat, subdit [faciendo enim quod in se est homo gratiam à Deo consequitur, hoc enim solum in nobis est, quod in potestate liberi arbitrii constitutum est.]

Enim verò hujus opinionis defensores acerrimi fuerunt olim Gal- liæ presbyteri, & Monachi præcipuè Massilienses, quorum dux, & Cassianus ca- magister erat Cassianus, ut ea ipsa testantur, quæ Cassianus litteris put Massiliè- mandavit lib. 12. de institutione cœnobii cap. 12. & 13. immò ex sum.

tota collatione 13. adversus D. Prosperum, aliosque Augustinianæ doctrinæ professores, ac propugnatores, inter quos grave adeò certamen invaluerat, ut ad illud dirimendum, atque ad pelagianam hæresim coercendam Conciliis Milevitano, & Arausicano opus fuerit, uti horum rerum studiosus lector apprime tenet; sicut eum pariter non latere arbitror quamplurima B. Augustini testimonia, quæ hujus quæstionis instituendæ occasionem præbuerunt, quæ hîc adscribere nullum esse operæ pretium duxi, cum nostris hisce temporibus ita in scholis decantata sint, ac à theologis recentioribus omni studio collecta, ut ea meditari per se quilibet possit apud eos, qui in p. 2. q. 109. Angelici doctoris, seu in dis. 28. 2. sent. commentaria ediderunt.

*Nulli Paganorum quibuslibet etiam virtutibus ornato
aliquam vim naturalem inesse ad gratiam
& beatitatem obtinendam.*

C A P. XXI.

Scripturæ
Sanctæ loca.

NOs manifestis sacrarum literarum testimoniis persuasi, ac communi non modò Sanctorum Patrum in hanc sententiam conspirantium, ac totius Catholicæ Ecclesiæ assensu, sed etiam omnium fermè theologorum, quotquot annumerari possunt, asseveratione commoti, omni penitus sublata dubitatione, credimus, nullam Paganis inesse potestatem (ni supernaturalis gratia adsit) sive ad fidei lumen, sive ad gratiam justificationis promerendam. Ad hoc persuadendum licet infinita mihi scripturæ sacræ, ac Patrum suppetant testimonia, quibus constat, fidei lumen, & gratiam nullis præexistentibus meritis nobis donari, ut cernere licet Proverbiorum 16. 2. Cor. 3. 1. Cor. 4. ad Rom. 4. & 11., ad Ephes. 2. ad Colos. 1. ad Ephes. 1. uno tamen sacrosancti Concilii Trident. duntaxat testimonio huic quæstioni planè satisfactum, ac consultum volo; in quo adeò clarè decernit sancta Synodus, nulli mortalium sine peculiari miserentis Dei auxilio contingere posse, ut liberi arbitrii viribus se ad gratiam disponat, ut nulli catholico in dubium istud liceat revocare; sess. enim sexta cap. 8. explicans sancta Synodus, quo modo intelligendum sit, impium gratis justificari, sic habet: Gratis autem justificari ideo dicimus, quia nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promerentur; si enim gratia est, jam non ex operibus, alioquin, ut idem Apostolus inquit, gratia jam non est gratia; quo quid clarius, ac illustrius ad lites dirimendas desiderari potest? Hinc nonnulla colligere possumus.

Primò. Illa Concilii verba, quæ è D. Paulo petita sunt, præcipuum fuerunt B. Augustini instrumentum, & machina, quibus Pelagianam hæresim expugnavit, ac radicitus evertit. Is enim omni-
niu m

nium primus hunc errorem variis argumentis è sacra scriptura eruitis, inter quæ illud [si gratia est, jam non ex operibus,] principale fuit, ut ipsa Augustini opera adversus Pelagianam blasphemiam edita loquuntur.

Secundò. Licet, quæ à Synodo traduntur ad peccatorem lumine fidei imbutum præcipuè spectent, potiori tamen ratione, ea de Pagano adhuc in infidelitatis erroribus persistente militant, cum is fide careat, quæ humanæ justificationis est initium, fundamentum, & radix, sine qua impossibile est Paganum placere posse Deo, & ad beatorum societatem pervenire.

Tertiò. Jam non licet Scoti, Durandi, Gabrielis, & Cajetani sequi vestigia; ni fortassis vellet lector eorum opinionem, quæ re ipsa nullam patitur, nisi violentam, & retortam interpretationem, sic explicare, quemadmodum de hac eadem difficultate agens Driedonis doctorum scholasticorum explicat sententias. Nempè ut quibuscunque in locis catholici doctores hominem viribus arbitrii se ad gratiam præparare posse asserunt, id est ductu, ac gratiæ supernaturalis subsidio fieri intelligatur, etiam si ab eis nulla gratiæ mentio fiat; sicut pariter, cooperante libero arbitrio, hominem per gratiam justificari intelligendum est, quamvis sola gratia divinæ justificationis causa plerumque appelletur. Verùm hæc illius interpretandi ratio, cum Scoti, & Gabrielis sententia haud congruere potest: cum quia ultrò omnem gratiam de medio tollunt, tum quòd magis intima connexio est consensus liberi arbitrii cooperantis gratiæ ad justificationem, quæ vitalis est operatio, ad cujus intrinsecam rationem vitalis liberi arbitrii influxus pertinet (si solum Dei justificantis modum perpendamus, qui est, ut ad justificationem impii liber accedat humanæ voluntatis consensus, juxta vulgatam illam B. Augustini sententiam. Qui creavit te sine te, non salvabit te sine te] quam sit consociatio gratiæ excitantis cum actu voluntatis, quo quis ad gratiam nititur; quæ enim repugnantia esse potest, cur Deus intuitu bonæ operationis justificantis gratiæ donum Pagano elargiatur, sicut ratione consensus, quem gentilis actuali gratiæ excitanti præstat, non indignus redditur, ut ei ulteriora divinæ gratiæ dona tribuantur?

Quartò. Non est omninò tuta eorum theologorum opinio, qui etsi pagano non concedant aut eam dispositionem, cui gratia ex infallibili Dei ordinatione statuta est, quæque ultima, & immediata dispositio dicitur, aut eam, quæ non infallibilem cum Dei ordinatione ad gratiam habendam connexionem habet; tertiam quandam nihilominus esse posse in Pagano dispositionem arbitrantur, cui etsi vix dispositionis nomen tribuant, eam tamen ad gratiæ affectuionem iter pandere non inficiantur. Patet enim in Pagano, & infideli nihil hujusmodi esse posse, cum nihil eorum, (teste Concilio) quæ justificationis gratiam præcedunt, sive fides, sive opera sint, gratiam promereantur; quod secus accideret, si dispositio, quali quali modo considerata, gratiam anteiret, quid enim aliud est, justificati-

Driedonis
benigna in-
terpretatio
p. 5. 21. cap. 4.
tractat.

stificationis gratiam dispositione præveniri, quàm dispositionem naturæ viribus acquisitam ad assequendam justificationem conducere?

*Cur infideles, & peccatores ad bona moralia,
quæ nihil ad gratiam eis prosunt,
cohortandi.*

C A P. XXII.

IN explanatione hujus quæstionis hætenus agitatæ una adhuc latet difficultas minimè reticenda, quæ hujusmodi est. Si rectæ omnes, ac bonæ operationes Paganis nihil omnino prosunt aut ad gratiam, & illuminationem, aut ad æternam felicitatem adipiscendam, cum solius Dei sit opus istud; cur infideles ad sanæ virtutis studium hortandos, à vitiis, & falso Deorum cultu avocandos, & ad miserationis, aliarumque virtutum moralium operationes, inflammandos præcipiunt Sancti Patres, qui huic duntaxat muneri operam navasse videntur in suis egregiis operibus, ac pro omnium salute susceptis laboribus? Immo, quod non mediocriter auget difficultatem, quorsum Mediator instituendæ sanctioris vitæ dux, & magister omnes ad relaxandam inimicis injuriam, ad prosequendos amore inimicos invitat, quò pater cælestis nostra crimina non ulciscatur, atque ex infenso Paganis etiam ipsis amicus fiat, si hæc ipsa opera in cassum eduntur? Præterea, qua ratione de Cornelio adhuc Paganorum legibus adstricto ritè affirmarentur hæc, quæ D. Lucas recenset. [Dignus est, ut hoc illi præstes, diligit enim gentem nostram, & ædificavit nobis synagogam] si nullum. Sapiens Eccl. 3. Pagani opus dignum est gratia Dei. Deinde, quorsum Sapiens Dei benedictionem ei polliceretur, qui pietatem in parentes custodiret, dicens. [In opere, & sermone, & omni patientia honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio à Deo, & benedictio illius in novissimo maneat,] & rursus cap. 7. [porrige, inquit, manum tuam, ut perficiatur propitiatio, & benedictio tua,] si pietas in parentes benedictionem divinam non meretur? Quid? an non misericordiæ opera planè corruerent apud unumquemque vel pientissimum, quandoquidem ex hac opinione nostra evanescit egregia illa eleemosynæ virtus, de qua scriptum est: [Præmium bonum tibi thesaurizas in die necessitatis, quoniam eleemosyna ab animi peccato, & à morte liberat, & non patitur animam ire in tenebras; fiducia magna erit coram Deo summo eleemosyna omnibus facientibus eam.] Quo etiam spectat Danielis consilium, quod Nabuchodonosor regi dedit: [Quam ob rem rex consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas miseriis pauperum,] unde enim tanta vis misericordiæ nascitur, ut peccatorum maculas abstergat, & hominum redimat iniquitates, si de eleemosyna nulla à Deo ratio habetur? Certe cum hæc omnia

nia tanta absurditas sequatur , quantam vidimus ; cogimur asserere , hæc infidelium opera ad Dei gratiam inveniendam non irrita fore , velut Christus declaravit illustrissimis exemplis eorum , quæ in extremo iudicii die eventura sunt iis , qui pauperum egestatem sublevarint , audituri enim sunt hanc Mediatoris vocem eos sic benignè alloquentis : [Venite benedicti Patris mei , possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi ,] cujus rei causam subdicens statim inquit : [Esurivi enim , & dedistis mihi manducare , Matth. c. 25. sitivi , & dedistis mihi bibere , hospes eram , & collegistis me .] Et ecce , quam mercedem bona opera sortitura sint eorum , qui pauperibus , ac egenis è re sua opem tulerit . Hinc etiam mihi istud suppetit argumentum ad commendandas virtutis Paganorum operationes . Nam , si divina gratia exculi , operibusque misericordiae vacantes , iusto Dei iudicio , ad consortium , & societatem beatorum vocantur , quamvis virtutum opera recto ordine in Christum non retulerint ; an non jure merito peccatorum , ac Paganorum eadem virtutum opera saltem causæ , seu potius occasiones erunt appellandæ , quibus Deum moveri dicamus , ad eorum mentes gratiæ , & fidei lumine illustrandas ? Certè cum æque Deus misericors sit , ac iustus , difficilè in humanam cogitationem cadit , quæ Paganos , & infideles æternis suppliciis velit addicere , propterea quod misericordiam spreverint , ac pietatis viscera erga miseros clausierint dicens [Discedite à me maledicti in ignem æternum , esurivi enim , & non dedistis mihi potum ;] & nihilominus cultorem earum virtutum , quas Deus tanto studio exigit , nullo profusus præmio afficere velit ?

Verùm quia assertio nostra ex indubitato Tridentini Concilii decreto trahitur , nulla subesse causa potest , cur eam lector in dubium vocet . Quatuor autem causæ assignari possunt . Cur virtutes , quæ ad gratiam acquirendam nullius sunt ponderis , non parvipendendæ , sed omni industria perquirendæ sint .

Principio juvant virtutes earum auctores , ne novis peccatorum laqueis irretiantur , quod tunc contingit , cum ad earum virtutum exercitationem Paganus tenetur sive præcepto naturalis , sive scriptæ legis , si quæ illi est . Deinde maximi sunt momenti ad virtutum habitus vel acquirendos , vel ad stabiliendos acquisitos , qui postmodum habita , Dei auxilio , supernaturali gratia profectus sunt maximi , & incredibilis dulcedinis , ac facilitatis ad edendos virtutum actus . Ad hæc natura hominis ita perbellè concinnatur , sicque placide ad studia virtutis assuescit , ut non adeò arctis vinculis impedita teneatur , ne per gratiam vocata Deo obtemperet . Ad extremum , unusquisque fretus sola Dei miseratione sibi persuadere debet , ea virtutum opera , quamvis à solis liberi arbitrii viribus sæpe proficiantur , ex peculiari etiam gratia Dei hominum corda clam , & tacitè ad bonum excitantis manare consuevisse , quæ si operibus comes fuerit , haud difficilè viam inveniendæ iustitiæ aperiet , non modò peccatori , sed etiam Pagano , velut com-

munibus suffragiis decernunt theologi omnes, afferentes divinæ gratiæ ductu iter patere peccatoribus, & Paganis ad impetrandum justificationis donum. Quartam ex adductis rationibus, quæ animo planè meo satisfacit, assecutam esse Driedonem animadverti ex iis, quæ p. 5. 2. c. 4. tr. meminit.

*Paganis, Deique gratia carentibus at felicitatem æternam
acquirendam nullius roboris esse attritionem,
si à Dei gratia non proficiatur.*

C A P. XXIII.

Restat postremo, ut eas argumentationes, quæ lectorem ad oppositum trahunt, dissolvamus. De primo, meum, immò commune judicium est, morale opus bonum nihil prodesse ad gratiam perquirendam; quod nulli mirum accidere debet, quamvis bonæ operationi necessarium esse quendam Dei favorem constet, quoniam ille naturalis est, non autem transnaturalis ordinis; & tamen sola supernaturalis gratia esse potest, quæ ad eum dignitatis gradum tollit operationes morali bonitate ornatas. Quòd autem secunda fede objiciebatur, Deum à Paganis non exigere impossibilia, id communi omnium doctorum sententiæ congruit. Paganis autem ad Deum currere facillimum est liberi arbitrii viribus, divina tamen gratia adjutis, quam eis impertiri paratissimus est Deus, ni humana voluntas rebellis sit, quemadmodum divinæ illæ sacramentorum literarum voces declarant. [Convertimini ad me, & ego convertar ad vos; Agite poenitentiam, & appropinquabit regnum cælorum.] Non negarim subtilium Magistro, naturali voluntatis virtute haberi posse attritionem, ut supra statuimus, at illius virtutem ad promerendum divinæ gratiæ auxilium non modò non ex justitia, sed neque etiam ex infallibili Dei ordinatione, aut miseratione, vacuam, & irritam natura sua omninò esse arbitramur. Neque prætereà hinc meritò colligere potest Scotus, personarum acceptatorem esse Deum, cum in rem, quæ in solius liberè, ac spontè donantis liberalitate consistit, qualis est gratia divina, personarum respectus nullo modo cadat, qui non miserationi, & gratiæ, sed justitiæ præsertim distributivæ innititur. Cæterum in rebus verè gratuitis nemo de divina liberalitate conqueri potest, ne forte illud responsum accipiat: [Tolle quod tuum est, & vade, an non licet mihi, quod volo facere; an oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?] Durandi autem argumentatio flaccescit, licet enim inter supernaturalem gratiam, moraleque opus bonum, nihil intercedat, inter donum tamen impios justificans, & morale opus, jacet actuale auxilium gratiæ supernaturalis, cujus vi, operatio, quæ inepta erat ad gratiæ habitualis præparationem, evehitur ad eminentiorem statum idoneum ad impetrandam gratiam. Quam-

Attritio naturæ viribus haberi potest.

Durandus refellitur.

Quamquam mihi alia non deest respondendi ratio, quæ est hujusmodi. Et si dari non possit aliquod genus operationis, quod mediam sedem teneat inter gratiam, opusque morale (cum indifferens operatio nulla reperiatur in hominibus rationis usu præcellentibus) non tamen ea duo jure dici possunt proximum, & immediatum inter se ordinem custodire, cum genere, immò ordine diversissimo consent; opus enim morale ad naturalem rerum ordinem, gratia verò ad supernaturalem gradum, divinarumque ordinem rerum spectat, at quis rebus ordine diffitis immediatam seriem, & successionem tribuet? cum dispositio, ac illud, quod dispositionis virtute acquiritur, non ab similem naturam sibi deprecant. Neque magni est negotii Gabrielis Biel firmamentum, nullum siquidem Gabrielis fir- implorantem opem exturbat, aut rejicit Deus, si opportunis re- mamentum mediis salus expetatur, hæc verò solum esse possunt ea, quæ ma- oppugnatur gistra, ac duce gratia uruntur. Vulgatum autem illud theologi- cæ scholæ decretum, [facienti quod in se est Deus non denegat Decretum il- gratiam,] intelligendum est, de homine cooperante primæ gra- lud facienti tiæ excitanti, quam unusquisque vitam laudabiliter instituere cu- quod in se- piens sibi de divina liberalitate polliceri potest: sic enim in bonum est &c. quo utens liberi arbitrii viribus divina gratia firmatis propitium numen modo intel- experietur. Porro hanc explanationem Angelico doctore placuisse ligendum. arbitror, propterea quod præsentem theologicam sententiam inter- D. Thom. p. pretans sic scribit: [Dicendum quod nihil homo potest facere nisi 2. q. 109. a. 6. a Deo moveatur, juxta illud Joannis 5. sine me nihil potestis face- re, & ideo cum homo facere quod in se est, dicitur, hoc est in potestate hominis secundum quod est motus à Deo,] ad quem in- D. 28. q. 1. a. 4. tellectum revocanda sunt ea, quæ 2. sent. citato loco tradidit; nam quo in sensu accipi deberent; clarius exprimere voluit in Summa, ut intelligeret lector, quid ipse tandem obfirmatè sustinendum esse statueret; sicuti annotavit Cajetanus ad eundem locum hæc de sancti Thomæ doctrina scribens. Ut in responsione ad 2. author hic dicit (nempe à gratia non viribus arbitrii pendere dispositionem ad gratiam) dicta sua in 2. sent. ad meliorem sensum reducens de- clarando, & addendo.

Suavissimæ Dei providentiæ, ac liberalitati maxime consentaneum esse, Deum omnibus Paganis, ac Gentilibus pro virili legis naturalis præcepta custodientibus largiri id luminis fidei, & gratiæ, quo ad æternam felicitatem perveniant.

C A P. XXIV.

Cum nullam vim rectis Paganorum operibus insitam esse ad promerendam quoquo modo Dei gratiam ratum, firmumque esse constet omnibus, qui Catholicè sapiunt: numquid Deus, sua duntaxat benignitate, ac miseratione motus, nulla ex parte

Paganorum gratiam impetrandi existente causa, vel occasione, Gentilibus naturæ legem custodire satagentibus, fidei lumen, & justificantis gratiæ donum largietur? Tutissima opinio est, eademque, ut omnium, sic inprimis nobilium Patrum, ac theologorum firmata consensu, Deum pro sua liberalitate, ac erga homines miseratione, & providentia Paganorum mentibus fidei lumen, eumque supernaturalis gratiæ rorem esse divinitus infusurum, quo irrigati Paganorum animi eos fructus producerent, quibus, divino beneplacito, jus æternæ beatitudinis debetur. Nempe hoc docuerunt, ac scriptis, memoriæque prodiderunt patres quicunque vel

Ad Timoth. eum D. Pauli locum: [Deus vult omnes homines salvos fieri,

Joannis c. 1.

& in agnitionem veritatis venire;] vel eam D. Joannis sententiam [Deus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum;]

vel postremo, ut de cæteris fileam, insignem illam Zachariæ sententiam: [Convertimini ad me, & ego convertar ad vos,] vel editis commentariis, vel scholiis, vel illustrationibus explicarunt, quibus ii pariter sunt adjiciendi, ex quorum doctrina, adductis superius testimoniis, ostensum est, omnibus, ni contumaces, ac divinæ gratiæ contemptores sint, paratam esse Dei gratiam; nihil enim magis obviam, ac frequens esse potest lectori egregia Patrum volumina pervolventi; nihilque tam Paganis, & infidelibus, quàm Christianis etiam peccatoribus toties promissum, quàm divina gratia honestandos, constituendos regni cælorum hæredes, ac in classem filiorum Dei cooptandos esse eos, qui voluntati divinæ morem gerentes, ejus præcepta investigare, ac investigata custodire

Hæres. 30.

pro viribus certant, sicuti diserte probat B. Epiphanius lib. 1. hæresum. Non sum nescius, primo obtutu posse aliquem opinari, nonnullos Patres in oppositam sententiam propendisse, dum in explanatione eorum locorum sacræ scripturæ docent, non posse Paganos virtutibus propriis aliquam à Deo gratiam impetrare, quem-

Aug. adversus Julianum & alios.

admodum inter alios patres pluribus edisserit B. Augustinus lib. 4. adversus Julianum cap. 3. & 7. & lib. de natura, & gratia cap. 1. ac deinceps, & lib. 2. contra Pelagium, & Celestium & infinitis propemodum aliis in locis. Nihilominus, si mens Patrum diligenter excutitur, oppositum faciliè reperiet, si memoria repetere voluerit, non aliud SS. Patres iis sententiis contendisse, quam nullam in Paganis, aut peccatoribus inesse posse virtutem, qua suis operibus justificationis gratiam promererentur, ut Pelagiana hæresis liberi arbitrii viribus omnia tribuens è mortalium animis funditus evelleretur. Cæterum benignitatem, ac Dei gratiam in illis maxime elucere, qui rectis operibus pro facultate vacant, testes sunt ii ipsi sermones, quos ad populum habuerunt omnes ferme patres: hoc concordia sententia tradunt theologi, qui ad istud omnibus persuadendum commune, ac vetus decretum evulgarunt, in quo, tamquàm in summa, hujus nostræ sententiæ veritas continetur. [Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam,] cujus quidem decreti hic etiam esse potest germanus intellectus, quem nunc per-

persuadere volumus, quemque Angelicus doctor expressit 2. sent. S. Thomas. d. 28. q. 1. a. 4. & p. 2. q. 109. a. 6. ad 2. & de veritate q. 14. a. 11. ad 1. & Alexander Alensis in Summa, Gabriel Biel, Altisiodorensis, Gerson, & alii. Quare licet insignis hujus theologorum sententiæ veridicus ille sit alter sensus, quem docuimus supra, haud tamen præsens axiomatis interpretatio rejicienda est; immò ad eam revocanda sunt, quæ huic theologico decreto adhærentes Scotus, Gabriel Biel, Cajetanus, & alii docuerunt, veluti nostro hoc ævo in scholis recepta, vulgò sententia est, quam sequuntur Franciscus Suarez in opusculis de auxiliis gratiæ, Gabriel Vasquez p. 2. Bartholomæus Medina, & quotquot alii sunt doctores theologi: Universa insuper Sacræ Scripturæ interpretum schola hoc in primis habet velut sanæ doctrinæ decretum, quod hoc loco propriis eorum verbis expressum adscribam, ne quid lector desideret. At quia præsentem sententiam ampla, & splendida oratione persequitur recentis quidem, sed gratæ memoriæ vir, ab eodem exordiamur; is enim, dum nemini Deum suam gratiam abnegare probaret, sic scribit: [Quo fit ut constantissimè credam, si quis de extremis Garamantibus, aut in Lybiæ nemoribus, seu inter Scythas & Thraces incunabulis aleretur, adolescenteque ætate Deum coleret (Deum enim, & nemora ipsa clamant, & laudant, atque laudandum docent) rursus adniteretur pro virili naturalis legis jura servare, ut quod sibi vellet fieri, aliis desideraret, itemque quod noller, caveret, ne aliis concupisceret (hæc enim omnibus sunt indita, ut jam nemo dicere possit, quis ostendet nobis bona? signatum enim est super nos lumen vultus tui Domine, inquit Propheta) dubio procul misericors, & piissimus omnium hominum pater, qui omnes homines condidit, ut nemo pereat, illum altiori lumine illustraret, quo vel interius afflatus, vel edoctus exterius Angelorum, vel hominum operatione, è nemore egrederetur, viamque quæreretur, qua Christum, Christique Sacramenta percipere posset, quamquam nec ipse Deus alligatus sit Sacramentis, ut præter communem ordinem non aliquos salvare possit extra Sacramenta.] Cujus rei attingens rationem è naturæ solertia in rebus conservandis petitam, protinus hæc subdit: [Nulli rei natura deficit in necessariis, & putamus auctorem naturæ defuturum animabus, pro quibus voluit horrendæ mortis subire patibulum?] Claudius Seyffellus tractatu de divina providentia, arrepta sibi ex Chananæ Evangelio occasione, primò Mediatoris nostri benignitatem admittitur, qui etsi ad oves, quæ perierant domus Israël, salvandas è cælo descendisset, alienigenam tamen mulierem divinis gratiis cumularit, & mox sequitur Dei erga omnes maximè pro virili justa operantes providentiam contemplari ad hunc modum scribens: [De his igitur Paganis ita definiendum (salva fide) putamus, ut si quidam eo, quo diximus, modo, in lege naturæ vixerunt, & insuper pro humanæ conditionis capacitate Deum inquirere, cognoscereque curaverunt, impossibile

Cornel. Mus-
sus in cap. 1.
ep. ad Rom.

Seyffell. tract.
de divina
providentia
p. 2. ar. 2.

Ambrosius
Catharinus.

Jo. Vigue-
rius .

Bened. Pere-
rius.

Dom. Soto.

Alphonfus
Salmeron.

sibile sit, eos non à Deo vocari, atque in viam veritatis dirigi, sicuti de Abraham, aliisque nonnullis superius est ostensum,] & paulo post eandem sententiam, quasi latius explicatam brevius lectori objiciens. [Nemo, inquit, igitur in dubium vertat, quin Deus unicuique pia, sollicitaque mente quærenti se ipsum opportunè manifestet. Sed deest potius hominibus studium religionis, & pieratis, qua ratione indignos se faciunt veritatis.] Neque de hac eadem re minus aperta est Ambrosii Catharini sententia, qui dum venatur causam, cur philosophi (qui Deum universitatis molitorem summè colendum, infinita providentia, scientia, bonitate, cæterisque perfectionibus præditum esse, naturalibus rationum ponderibus cognoverunt) ejusdem gratiam non sint assecuti, respondet, supernaturalis gratiæ donis ditandos etiam eos fuisse, ni terrenæ scientiæ superbia elati hoc ipsum cœlestis gratiæ donum haud despexissent. Ex quo perspicere lector potest, Deum ad ferendam cuilibet gratiæ suæ opem efflagitanti paratissimum esse: at quæ efflagitatio, quæve supplicationes aptiores esse possunt bonis, ac rectis operibus quorum effectores (sola Dei misericordia jubente) gratia Dei concomitatur; sic enim de divina providentia convenit arbitrari, cujus suavis adeò est usus, ut benè utentes cognitione Dei, quam à natura hauriunt, ad altiorem ejusdem Dei agnitionem, quæ humanas vires præterit, miris modis eleve. Quemadmodum Joannes Vigue-rius in suis commentariis ritè observavit, dum de philosophis ageret, qui naturali lumine supremi numinis cognitionem hauerant. Quibus hos adhærentes pariter dicere possumus, fore, ut Paganos totis viribus sectantes virtutem, quæ natura duce ostenditur, fulgore fidei supernaturalis, & gratia instrueret, atque cumlaret Deus, cum eadem paterna sollicitudine non minus consulat eis, qui naturalia jura tuentur, quàm qui naturalem Dei cognitionem immaculatam custodiunt. Hæc ratiocinatio tam magnum pondus apud Bened. Pererium habuit, ut ipse hac eadem cogitatione per-motus in hanc, quam tuemur, opinionem libere discesserit. Hoc à Soto pariter fuisse animadversum didici ex iis, quæ pro illustratione epistolæ ad Rom. in lucem edidit, ubi [licet, inquit, cognitio Dei, quam habebant philosophi, non fuisset sufficiens ad salutem, tamen si juxta illam cognitionem ostendentem illis unum Deum, in cujus gloriam tenebantur omnia referre, jus, præceptaque naturalia servassent, Deus suffecisset illis altiorem notitiam fidei.] Sed quid moror? an non idem dogma tractat Salmeron disp. 13. qui verba Apostoli inexcusabiles antiqui ævi philosophos appellantis explicans, eandem plane habet sententiam. Ergo si Dei misericordiam, & specialia gratiæ suæ auxilia enixè petentes ab eo, qui omnibus dat affluenter, exaudiuntur, similiter æquum, ac par est, ut dicamus, divinam impetraturos gratiam fore eos, qui etsi propriam gratiæ supernaturalis appellationem ignorantes eam expresse vocis signo non petant, Deum nihilominus deprecantur tacita acclamatione, quæ in justis, ac rectis operationibus consistit, ut sibi id, quod

quod ad rectè, laudabiliterque operandum necessarium est, tribuat. Tandem, ne doctorum omnium sigillatim vota confectè, hæc opinio placuit Episcopo Abulensi q. 178. in Matthæum, virtutem li. Abulensis in Matthæum cap. 19. beri arbitrii ad jura legis naturæ tuenda expendenti, quo cum faciunt Gundus Salvus della Cerda, Joannes Arboreus, Jo. Ferus, Cajetanus, & reliqui omnes divini eloquii interpretes. Qui hanc sententiam ab Angelico Doctore mutuati sunt, qui agens de fidei necessitate post Christi adventum: [In tertio autem statu, ait, post adventum Christi, quia jam mysterium redemptionis impletum est, & corporaliter, & visibiliter, & prædicatum, omnes tenentur ad explicite credendum, & si aliquis instructorem non haberet, Deus ei revelaret, nisi ex sua culpa remaneret.] 3. sent. d. 25. q. 2. a. 2. quæst. 2. ad 2.

*Sacri eloquii testimoniis clarum esse, piè, laudabiliterque
viventibus paratam esse Dei gratiam, qua etiam
Paganus ad cælum vocetur.*

C A P. X X V.

Praterea huic opinioni adesse sacram scripturam clarum fiet, si duo à nobis fuerint constituta, ad illustrationem eorum, quæ dicenda sunt, pernecessaria. Primò. Patrata ab impiis hominibus scelera sic divinæ justitiæ, ac vindictæ ex se obnoxia esse, ut clamare in cælum (si gravissima sint) usitata phrasi scripturæ dicantur, veluti patet Genesis 4., ubi Deus alloquens Caim fratricidam [vox, inquit, sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.] Genesis 4. ad quem loquendi morem alludens D. Paulus: [Accessistis, inquit, ad testamenti novi Mediatorem Jesum, & sanguinis asperersionem, melius loquentem, quàm Abel,] qua etiam locutione usos esse veteris testamenti vates adductis pluribus ex scriptura sacra exemplis alias probavimus, lib. 5. de sanguine Christi, dum investigabamus, cur singulari privilegio divinæ litteræ redemptionem Salvatoris sanguini tribuant.

Secundò. Laudabiles virtutum moralium operationes, quippe quæ peculiare, & præcipui divinæ potestatis effectus sunt, recto ordine in Deum effectorem suum tendunt, ac misericordiam, vinaque auxilia ad salutem opportuna sibi postulant, nam etsi ea justo Dei judicio neque dignæ sint gratiam cœlestem inveniendi, neque ad eam, velut dispositiones, robur aliquod habeant; attamen, natura sua, quam non merentur, gratiam jugiter à Deo sibi deprecant, ut ex sacris litteris patet, ex quibus constat, Paganorum, ac Gentilium orationes, jejunia, effusam in pauperes liberalitatem, aliaque hujus generis virtutum moralium opera Civitatem ab excidio vindicasse, immò Deum ipsum votis eorum annuentem patrata scelera illis condonasse, Cananæ precibus, & optatis satisfecisse, Cornelii eleemosynis, atque Æthyopi sanctam

Civi-

Civitatem invisenti divinam justificationis gratiam tribuisse : cujus rei certum præsidium divina est autoritas . [Perite , & dabitur vobis . Quærite , & invenietis ; pulsate , & aperietur vobis ,] & rursus : [Omnis , qui petit accipit , & qui quærit invenit , & pulsanti aperietur ,] quid autem aliud molitur Paganus observationi legis naturalis studens , quàm Deum sui conditorem quærere , ejusdem gratiam petere , seu , ut illi fores cœlestes referentur , pulsare ? Ergo si hisce hominibus etiam , quod petunt , evenit ex sententia : [Sique Pater vester , qui in cœlis est , dat bona petentibus se ,] justam quilibet virtutibus deditus gratiæ , ac gloriæ consequendæ fiduciam animo præconcipere poterit , immò spem mente conceptam ut firmissimè teneat , illa divinæ paginæ oracula hortantur . [Exurge à mortuis , & illuminabit te Christus . Saragite , ut per bona opera certam vestram vocationem , & electionem faciatis . Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri , & Salvatoris Jesu Christi ,] & rursus : [Si quis autem vestrum indiget sapientia (ac quod idem est , gratia) postulet à Deo , qui dat omnibus affluenter , & non impropere , & dabitur ei .]

Eph. 5.
2. Petri 1.

Jacobi 1.

Rationibus
idem suade-
tur .

Ad sacræ scripturæ auctoritatem non spernenda momenta rationum accedunt . Tum quòd , ni benè operantibus gratiam præsto adfore putandum esset , omnia illico naturæ jura servanda inani labore susciperentur ; quod quis dicat ? Tum quòd vix humana cogitatione comprehenderetur , quo modo Deus ab homine Pagano non exigeret impossibilia : immò qua ratione finis , cujus gratia ad imaginem sui creatoris fictus est homo , (ut videlicet æterna sui ipsius fruitione uteretur) absolute ei non esset impossibilis ; nempe ad cujus adeptionem nullum plane ei superesset auxilium , cum neque propriis virtutum operibus , neque præsentis Dei gratiæ auxilio ad eum semel perveniendi ulla spes ei affulgere posset . Quid ? vulgatum est apud omnes Concilii Tridentini decretum , neminem à Deo relinqui , nisi prius Deus ipse deteratur : at non desertor , & rebellis , sed cultor , ac amator divinæ majestatis pro viribus benè operans censendus est ? ut quid igitur de divina miseratione dubitandum ? Ad extremum trita omnium theologorum sermone sententia est , Deum levioribus suppliciis peccata ulcisci , quam ea demereantur , & rursus bona opera ultra meritum majori præmio afficere , eo quòd inter omnia Dei attributa liberalitas , & misratio teneant principatum , ergo (si à pari arguere licet) opera morali bonitate prædita , quæ nullam divinæ gratiæ partem jurè sibi vendicant , Deus solita liberalitate , ac cœlestibus donis prosequetur .

FRANCISCI COLLI

COLLEGII AMBROSIANI

DOCTORIS,

DE ILLUMINATIONE MENTIS PAGANORUM.

LIBER SECUNDUS.

Quot esse possint præcipuæ illuminationis divinæ rationes.

C A P. I.

Paganis legis naturæ jura servantibus paratam esse Dei gratiam ex superiori libro satis apertè constat. Sequitur, ut explicemus varias divinæ providentiæ rationes, quibus Deus eorum mentes cœlestibus donis posset illustrare, ut tandem discussis ignorantiae tenebris, æternæ veritatis splendorem possent intueri. Verùm quia innumeræ Deo viæ suppetunt (infinitus est enim divinæ sapientiæ thesaurus) quibus hominum corda suaviter ad se convertere potest, ideo solus ille, qui novit sensum Domini, aut consiliarius ejus est, omnes divinæ miserationis, & providentiæ modos potest attingere. Nos hoc loco non solum enumerabimus eos, quibus constat uti consuevisse divini-
Libri Secun-
di argumen-
tum.
nam majestatem ad erudiendos, atque in æternæ salutis viam re-
vocandos eos, qui etsi naturalem justitiam aversarentur, & huma-
narum, divinarumque legum contemptores essent, gratiam tamen
sunt assecuti, sola adjutrice divinæ miserationis gratia, quæ oriri
facit solem suum super bonos, & malos, & pluit super justos, &
injustos; Verùm etiam attingemus eos, quibus & peccatores, do-
no fidei exultos ad pœnitentiam, & justos divinæ majestatis cul-
tores ad altiorem rerum divinarum cognitionem elevavit: utrum-
que enim nostri suscepti muneris officium est, in quo venamur di-
vinæ providentiæ rationes, non eas solum, quibus utitur, sed &
qui-

quibus etiam uti posset ad Paganorum mentem cœlestis doctrinæ radiis illustrandam. Quis autem heget divinæ sapientiæ deservire posse ad hoc inunus ea omnia, quorum ope vel fideles ad scelera detestanda aliquando excitavit; vel ad iustitiæ, charitatis, aliarumque virtutum operationes ardentiori studio amplectendas inflammavit; vel ad æternam ipsam felicitatem perduxit?

Quadruplices Sunt autem hi præcipuè quadruplices; quorum primi duo circa divinæ illuminationis modi. exteriores visus, & auditus, postremi verò circa interiores imaginariæ, & intellectualis facultatis sensus versantur. Cum nempe Deus sive proprio, sive Angelorum ministerio vel in aspectabili forma erudiendo homini apparet; vel emissa, formataque tantum corporea voce loquitur, nullam sensibilem creaturæ speciem, aut effigiem ostendens; vel imaginariæ potestati, quæ interior sensus etiam nuncupatur, vel intellectui sese offert, ea docendo, quæ humanæ salutis expedire possunt. Hanc quadruplicem divinæ illuminationis rationem pulchrè expressit Augustinus lib. 8. de Genesi ad litt. cap. ult., ubi investigans modum, quo Deus Adamum alloquebatur, ut sacer contextus narrat, ita scribit: [Modus quidem ipse à nobis comprehendere non potest: certissimè tamen tenere debemus, Deum aut per suam substantiam loqui, aut per sibi subditi-ram creaturam: sed per suam substantiam non loqui, nisi ad creandas omnes naturas: ad spirituales verò, atque intellectuales non solum creandas, sed etiam illuminandas, cum jam possunt capere locutionem ejus, qualis est in verbo ejus, quod in principio erat apud Deum;] statimque post enarratam hanc divinam locutionem, quæ in verbo fit, hæc habet, quæ rem nostram declarant: [Illis autem, qui eam capere non possunt, cum loquitur Deus, non nisi per creaturam loquitur, aut tantummodò spiritualement, sive in somnis, sive in Ecstasi, similitudine rerum corporalium: aut etiam per ipsam corporalem, dum sensibus corporis, vel aliqua species apparet, vel insonant voces.] Sic Augustinus, cujus testimonium etsi de locutione, non autem illuminatione divina expressè militet, è re nostra stat nihilominus, cum in ipsa locutione dominus homines multa doceat, atque eorum mentibus arcana cœlestia sæpissimè aperiat: in quo tota illuminationis ratio sita videtur. Ex quibus quadruplicis divinæ locutionis allatæ distinctio apertè colligitur, etenim primam declaravit Augustinus illis vocibus [vel aliqua species apparet: secundam illis, insonant voces: tertiam illis, sive in somnis, sive in Ecstasi,] quæ etiam quartam exprimunt, cum & in somnis, & in Ecstasi Deus æquè intellectu, ac imaginatione utatur. Non absimiles divinæ illuminationis modos agnovit idem Augustinus lib. 9. cap. 2., dum quærens quo sensu intelligendum sit, quod Deus protulit; [Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adjutorium simile sibi,] sic loquitur: [An forte in mente ipsius hominis hoc dixit Deus, sicut loquitur quibusdam servis suis in ipsis servis suis: ex quo genere sermonum ejus erat etiam ille, qui dixit in psal. Audiam quid loquatur in me Domi-

S. August.

S. Aug.
De genesi ad
litt.

Augustinus lib. 9. cap. 2., dum quærens quo sensu intelligendum sit, quod Deus protulit; [Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adjutorium simile sibi,] sic loquitur: [An forte in mente ipsius hominis hoc dixit Deus, sicut loquitur quibusdam servis suis in ipsis servis suis: ex quo genere sermonum ejus erat etiam ille, qui dixit in psal. Audiam quid loquatur in me Domi-

nus Deus;] (quibus verbis clarè quartum illuminationis genus explicatur.) An aliqua de hac re in ipso homine per Angelum est facta revelatio in similitudinibus vocum corporalium, quamvis tacuerit scriptura. Utrum in somnis, an in Ecstasi; ita enim fieri hæc solent; an aliquo alio modo, sicut revelabatur prophetis. Unde illud est [& dixit mihi Angelus, qui loquebatur in me] an per corporalem creaturam vox ipsa insonuit, sicut de nube: Hic est filius meus dilectus. Sed distinctius, & expressius super hac eadem re protulit simile Abulensis vir præstanti sanè ingenio q. 2. cap. 9. 3. Regum ubi, [multi sunt, modi, inquit, quibus Deus hominibus apparet (quod maximè accidit in illuminandis hominum mentibus.)] Unus est, quòd veniat aliquis Angelus Dei, sumpta figura humana, ut videatur, atque loquatur. Sic apparuit Gedeoni Judicum 6. Sic etiam Manue, & uxori ejus Judicum 13. Secundo apparet in sola voce, ut cum ad vigilantem hominem vox aliqua mittitur, & nulla loquentis videtur effigies. Sic fuit Israëlitis, quibus Deus locutus est dando eis legem. Exodi 20. Deut. 5. Sic quoque Moyses audiebat vocem loquentis Dei ad se de propitiatorio. Tertio modo apparet Deus hominibus per somnia, de hoc Num. 12. Si quis propheta Domini est inter vos, aut visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad eum &c. uti de Daniele Dan. 7. de Abimelech Gen. 20. de Jacob eunte in Ægyptum Gen. 46. Quartus modus est per immutationem intellectus, ut quando Deus alicujus intellectum elevat ad intelligendum supernaturaliter, quod aliter non poterat intelligere. Hoc fit dupliciter, aliquando vel per Ecstasim, vel raptu, sicut in B. Paulo 2. Cor. 23., & sic fuit in Elisæo 4. Regum 3., & multis aliis prophetis.] Hactenus ex Tostato, qui illustribus veteris, & novi testamenti exemplis allatam apparitionis, & illuminationis divinæ partitionem ita clarè confirmavit, ut nihil aliud jure desiderari posse videatur.

Tostati optima de apparitionibus divinis distinctio.

Num ille, qui ad illuminandos, atque erudiendos homines quadruplici via apparere solet, immediatè, & secundum personam Deus sit, an Angelus.

C A P. II.

Celebris nonnullorum Patrum sententia fuit, apparitiones in sacris litteris factas, de quibus citatum S. Augustini, & Abulensis testimonium loquitur, filii Dei apparitiones fuisse; quemadmodum tradunt Tertullianus 2. contra Marcionem, & lib. Justin. Mart. contra Praxeam, Justinus Martyr sermone cum Judæo Tryphone. Tertull., Hilarius lib. 4., & 12. de Trinitate, Ambrosius lib. 1. de fide cap. 5., Chrysostomus in cap. 7. Actorum Apostolorum, Theodoretus in Genesim q. 91. in explicatione Luctæ Angelicæ cum Jacob; quibus favent, vel potius adsunt ii etiam Patres, qui

Dei filii apparuisse, qui Patres doceant. Justin. Mart. Tertull., Hilarius, Ambrosius, Chrysost., Theodoret.

arbitrantur, olim Moysen, & alios prophetas clarè vidisse Dei naturam: nam si præclarissimam, ac difficillimam veri Dei intuitivam cognitionem hominibus tribuunt, multo libentius in involucriis illis, quæ in speciem vel hominis vel Angeli ob oculos prophetarum versabantur, verum Dei filium latitasse concederent. Vi-

S. Ambrosius sam verò olim à Moyse Dei essentiam docuit Ambrosius lib. 1. à Moyse agni- Exameron c. 2., ubi de Moyse loquens ait: [Qui sciunt Domi- ram Dei ef- num facie ad faciem, non in visione, neque in somnio, sed ore ad- sentiam pu- os cum Deo summo locutus, neque in specie, neque per ænigma- tat . ta, sed clara, atque perspicua præsentia divinae dignatione;] quo-

Basil. Homil. cum sentiens Basilus. [Si itaque, inquit, qui ipsam faciem æquali- 1. in exame- ter cum Angelis videre dignus factus est, ea, quæ à Deo audivit, ron à princi- nobis recenset.] His Patribus assentiuntur S. Thomas p. p. q. 9. pio .

Theologorū a. 11. ad 2., Ugo de S. Victore in q. in epist. 2. ad Cor. q. 34., præcipua- Nicolaus de Lyra in illud Exodi 33. ostende mihi gloriam, Abu- classis . lenfis in cap. 5. Matthæi q. 46. & Cajetanus loco citato: Et licet

Hæsit aliquā- B. Augustinus nonnumquam in ancipiti versatus sit super ista quæ- do Aug. stione, ut patet lib. 2. de Trinitate cap. 13. tamen repulsa hæsit- atione omni in eandem sententiam discessit non modò epist. 112. cap. 12. & 13. verum etiam 12. de Genesi ad litt. cap. 27. & 28.

Fundamen- Propugnacula hujus opinionis sunt pleraque sacri eloquii testimo- ta op. nia, quibus asseritur, Deum olim locutum esse manifestè cum pro- phetis, visum esse facie ad faciem, & cætera hujusmodi. Ex qui- bus colligere licet, Deum olim immediata sui ipsius manifestatione illuminationis officio functum esse.

Angelos, nō Verum divinas omnes apparitiones non à Deo proximè, & im- Dei homini- mediate, sed ab Angelis Dei mandata exequentibus profectas esse bus appare- concors est nunc in scholis omnium theologorum sententia, certo re cōmunis B. Dionysii Areopagitæ decreto suffulta, quod sic habet: [Idcirco nunc op. & præ omnibus Angelicum nomen meruerunt cœlestes spiritus, S. Dion. c. 4. quod cum in eos primo divinae claritatis fulgor emanet, ipsi post- cœlest. Hier- modum in nos enunciationes illas sublimiores supernè trajiciant, rar. sic enim, & lex, ut divina scriptura testatur, per Angelos nobis indulta est, inclytosque illos Patres nostros, qui ante legem, qui- que fuerunt post legem Angeli ad Deum subvexere, sive quid agen- dum esset admonentes, & ab errore sacrilego, vitæque profana ad rectum veritatis iter traducentes: sive sacra quævis instituta, sive cœlestium sacramentorum occultas visiones, sive divinas aliquas prædictiones docendo pandentes;] & interpositis quibusdam versicu- lis: [Hujusmodi, inquit, divinas visiones celeberrimi illi Patres no- stri ministerio cœlestium virtutum ediscebant.] D. Dionysii decre-

S. Greg Mag. tum amplexati sunt Gregorius Magnus lib. 28. Moralium cap. 2. Hieronym. Hieronymus ad Galat. 3. in illud lex per Angelos; quin immò, & August. Augustinus, qui etsi superioris opinionis aliquando sectator fuerit, Deum nulli lib. tamen 3. de Trinit. cap. 11. huic maluit subscribere, quam mortalium sacrae litteræ ingerunt, Deum esse inaspectabilem docentes. [Non fuisse aspecta- poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo, & vi- bilem in hac vita . vet.

ver. Deum nemo vidit unquam. Unigenitus filius, qui est in sinu Exod. 33.
 Patris, ipse narravit vobis. Quem nemo hominum vidit, nec vide- Joan. 1.
 re potest.] Hanc præterea probabilis ratio ostendit: magis enim, 1. ad Tim. 6.
 divinam majestatem decet, hæc ipsa operari ministerio Angelorum,
 quam immediata sui ipsius ostensione, cum præcipue ad hunc finem,
 nonnulli Angelici spiritus Dei jussa expectantes perpetuò divinæ
 majestatis solio astent. Quid? totius universitatis curam, ac maxi-
 mè uniuscujusque hominis tutelam, ac patrocinium Angelis man-
 davit Deus: at cur non etiam illuminandi, atque erudiendi homi-
 nes eorundem Angelorum officia esse voluit? hæc enim non infimæ
 partes sunt tutelaræ Angeli, cui instruendi hominis sibi commissi
 onus incumbit. Ea igitur sacræ scripturæ testimonia, quæ priorem Explicantur
 opposita.
 sententiam corroborare videntur, tantum declarant, Deum appel-
 lari potuisse illum, qui sub variis illis involucris apparebat, cum
 Dei solius mandato illuminationes fierent; at non convincunt re-
 ipsa propriam Dei personam fuisse, erat namque Angelus, qui for-
 mata exterius voce loquebatur, ac in assumpto aëreo corpore ea-
 edebat oracula, ad quæ hominibus aperienda à Deo destinabantur,
 & ut theologorum terminis utar, personaliter erat Angelus, au-
 thoritativè Deus.

Et hæc de antiquis Dei illuminationibus, atque apparitionibus
 in utramque partem cum Patribus theologi tradiderunt. At num-
 idem de apparitionibus, quæ orto Salvatore mentibus humanis ac-
 ciderunt, censendum est? in quibus sæpè Deus, seu Trinitas to-
 ta; sæpè Christus, sæpè Deipara Virgo, & multoties Angeli visi
 sunt. Mihi probabilius videtur asserere, has novi testamenti appa-
 ritiones, & revelationes divinas, non solum ab Angelicis spiriti-
 bus, sed etiam à Christo, à Domina nostra, aliisque beatis menti-
 bus effici consuevisse, ut subjicienda capita declarabunt.

*Christum Dominum sub varia specie, hominis, pueri,
 Crucis, Cervi, & imaginis Crucifixi Paganis
 visibiliter apparuisse, eosque ab erroribus ad
 catholicam veritatem revocasse.*

C A P. III.

Actum est generatim de quadruplici ratione, quæ Deo fami-
 liaris est ad homines illuminandos; nunc unaquæque earum
 discutienda est peculiariter. Et ordine quidem illa prior
 cæteris examinanda, quæ visibili, seu oculari apparitione perficitur,
 cum Christus ipse, aut, Dei jussu, Angeli in corporibus naturali
 virtute formati sic apparent, ut cum hominibus diversentur, arca-
 naque divinæ mentis aperientes eos ad summam felicitatem invi-
 tent. Huic nomen visibilis, seu aspectabilis apparitionis ideo feci-
 mus, quod primò, ac præcipuè in externo oculorum sensu peraga- Visibilis ap-
 paritio cur
 sic dicta.
 tur,

S. August.

tur, in eoque impressio fiat. Enim verò consuevisse Deum ministro Angelorum sub aspectabili forma homines viam veritatis docere ea certo sunt argumento, quæ non solum Tostatus citatis locis prodidit; verum etiam, quæ tradidit B. Augustinus lib. 9. de Genesi ad Litt. cap. 2. ubi posteaquam multiplicem divinarum illuminationum formulam recensuerat, mox Deum ipsum ob oculos mor-

Deus olim tales sub sensibili, ac corporea forma diversatum esse scribit: [Nam sub varia specie visus est, inquit, Deus etiam postea sanctis viris, alias capite albo, cie visus. sicut lana, alias inferiore parte corporis, sicut aurichalcum, alias Aug. lib. 10. aliter, arque aliter.] Sic Augustinus, qui de Civitate Dei sacri cap. 8.

codicis historiarum adhærens, Angelos assumptis ad hominum similitudinem corporibus Patriarchæ Abrahamæ cœlestæ Sodomitarum incendium, Saræ futurum Isaacii conceptum prædixisse docet. Verum, ne in re omnium iudicio, ac certis experimentis comprobata modò detinear, omittamus veteris sacræ paginæ hac de re innumera ferè testimonia, & proferamus ea in medium, quæ subsequenter seculis contigerunt, iubente Deo, apparenti Paganorum oculis Christo, ac utrique obtemperantibus sanctis Angelis. In hoc autem capite de illuminatione per visibilem Salvatoris tantum, in sequentibus verò, per aspectabilem Angelorum apparitionem, facta agemus.

Sedulam Mediatoris nostri operam instruendi, atque illuminandi non solum infidelitatis adhuc erroribus addictos homines, verum etiam eos, qui magistri sui vestigia sequentes ad culmina virtutum properabant, non pauca historiarum testimonia ostendunt, quorum nos præcipua quædam, relictis cæteris, operi nostro inferere decrevimus ex probatissimis scriptoribus S. August., Gregorio Magno, Metaphraste, Beda, Paulino, Lipomano, cæterisque probæ notæ scriptoribus. Et in primis admiranda sanè ea fuit Vindiciis nostri illustratio per visibilem apparitionem facta, qua se se Placidæ cui-

S. Eustachii
conversio mi-
randa.

tæ enim venationi operam dabat Placida, qui & Eustachius, murtomine, dictus est, cum Cervum prospexit, inter cujus cornua eximii splendoris Crux, ac in Cruce salvatoris Crucifixi imago attollebatur, quæ ultrò Placidam interpellans, ut quid me persequeris, inquit; Ego sum Christus, qui ruis recreatus virtutibus non patiar eas occultari, nihil aliud me de cœlo fecit ad terram venire, & pari, quàm hominum amor, quos per mei cultum ad salutem perducam. Obstupuit illico Placida insolitam vocem & apparitionem admiratus, moxque collectis spiritibus, quis es sciscitatur, Domine, & ecce rursus ex imagine vos: Ego sum Christus. Protinus Placidæ nostræ fidei arcana explanans præcepit, ut religionis catholicæ summam addisceret, & sacro baptismatis fonte ablueretur. Paret ille, ac perpetuæ beatitatis donum assequitur.

Metaph. 2.
Novembris.

Eadem omnino Salvatoris nostri benignitatis ratio fuit, qua Hubertum addictum gentilitatis erroribus ad se traxit: ei quippe venanti inter Cervi cornua apparuit Christus, iussitque Hubertum

info-

insolita specie commotum timore, ac tremore correptum adire Lambertum Antistitem, à quo salutis suæ rudimenta perciperet. Statim obtemperat Christo, sacroque baptismatis fonte lustratus non solum gratiæ cœlestis rore perfunditur, sed etiam Episcopali dignitate, & tandem sempiterno gaudio donatur. At miracolorum varietate ea referta est via, qua Salvator noster Herbanum Rabbini-
 num, totamque gentis Judaicæ plebem in Æthiopica Homeritarum regione degentem ad Christianam religionem vocavit. Nam cum jussu regis Homeritarum adversus Judæos de veritate fidei disceptatio haberetur, peteretque Herbanus, ut certam de Christi divinitate, & indubitatam fidem faceret Gregentius Tephrensis Archiepiscopus, acceptaque conditione sciscitaretur Archiepiscopus ab eo, quibus experimentis id sibi planum fieri vellet. Supplex Dominum tuum ora, si in cœlo est, ait Herbanus, ad me descendere, ut videam ipsum, & conveniam, & vivit Dominus, quem dicis patrem esse Christi tui, illico baptizor, & credo. Annuit votis Herbani Archiepiscopus, qui ferventissimas Deo preces effundens, ab eo meruit exaudiri. Vix enim orare desierat, cum [Ecce Dominus Jesus à porta exitus illius venit, & ad ipsos supra nubem, deambulans accedebat coram oculis ipsorum, erat autem speciosa forma valdè. Venit igitur & in extremis partibus nubis stetit prope Archiepiscopum, & confessum supra ipsos ferè ducentos cubitus, itaut ipse videretur ab omnibus purpurea nube circumamictus pulcherrima, ex qua divinitatis radii emicabant. In capite ejus splendor fulguris, & diadema pulchritudinis inæstimabilis, & radii velut spinea corona, gladiumque manu sinistra, & dextra sceptrum. Venit igitur vox à Domino ad Judæos: propter magnam Archiepiscopi invocationem appareo vobis in oculis vestris ego Crucifixus à patribus vestris. Territi hac voce cadentes in terram omnes excœcati sunt: ac mox cum unus ex tota multitudine cœlesti lavacro tinctus continuò apertis oculis visum recepisset, protinus clamavit dicens: Jesus Christus Deus est verus, & credo in ipsum. Hoc audientes cæteri magna cum alacritate ad sacrosanctum lavacrum acceperunt, & Christi signaculo accepto cum Christianis annumerati sunt.] Simili divinæ bonitatis gratia non caret illud, quod illustri genere nato, sed religione nequam à Christo exhibitum est spectaculum, Neaniæ, qui cum alterius Sauli instar minas, Neaniæ salus cædesque in Christianos spirat, cœlitus emissa voce territus ex Cruce velut crystallina præsentem Christum loquentem, fideique decreta apertè declarantem vidit. Quid verò ò Neania tu etiam contra me venis? exclamat Mediator. Ille autem respondit: Tu autem quis es Domine? non possum enim cognoscere. Ei cum sic dixisset, statim apparet Crux crystallo similis, voxque è Cruce exiit dicens: Ego sum Jesus Crucifixus Dei Filius; & paucis interpositis: Neania quoniam vidi te futurum mihi vas electionis, oportet, me tibi meum significare consilium, & susceptæ carnis œconomiam. Sed, o mirum pertrahendi ad se homines Christi studium! priusquam
 enim

Ex ipso Gre-
 gentii Arch.
 disput. græ-
 cè, & latine
 impressa an-
 no 1586.

Ex Metaph.
 8. Julii.

enim gloriosi certaminis palmam obtineret, Christum humanis spoliis septum rursus videre, ac flexis genibus revereri meruit Neanias. [Christus, inquit Metaphrastes, cum etiam Sancto manifestus fuisset in forma humana, lucem emisit clarissimam, & cum eum aqua adpersisset, fecit surgere dicens: Non tu amplius Neanias, sed Propocius appellaberis. Te ergo fortem præbe, & strenuum, proficiens enim proficies, & Patri meo, qui est in cœlis, gregem exhibebis.]

Mira Christi
comitas.

Epist. 34.

Illud omnino dignum est admiratione, ac lætitiæ lacrymis, quod de mira Salvatoris nostri comitate litteris, ac memoriæ prodidit B. Paulinus Nolæ Episcopus, qui ad Macharium scribens, recenset, fene quodam adhuc cathecumeno, qui solus, cæteris amissis sociis, è naufragio superfuerat, sic placidè usum esse Salvatorem, ut despresso fene nautici muneris partes ipse subiret, navemque per maris fluctus actam clavo moderaretur. [Nec sanè, inquit, navem illam, nisi Angeli nautæ ducebant, cui gubernaculum erat mundi gubernator. Ipse enim Dominus nunc suo vultu coruscus, ut in Apocalypsi describitur, & coma fulgidus, nunc confessoris, & amici sui Domini mei communis patroni felicis ore venerabilis in puppi sedebat, sicut nautico usu dicitur, ad timones, vel potius pro timonibus, quos cum anchoris pariter, & nautis in illo naufrago litore navis amiserat infelix feliciter, ut pro amissis omnibus viris, & armis suis, aut Domini martyrem, aut Dominum martyris obtineret. Narrat gaudio lacrymans senex, sed ad ipsius pedes nunc Domini, nunc martyris gubernantis sibi solitum procumbere, etiam familiarius ipso alectante in genibus quoque, & sinibus sacris beatum, & adflatibus divinis odorem reclinati capitis pulvinar habuisse.] Ea est Christi gentiles virtutum sectatores beandi sollicitudo, quam commotus Polyeuctum militem in sua castra traxit. Is enim, etsi Gentilis, ac Paganus religione esset, omni tamen virtutum genere ornatus erat; cui manifeste apparens Jesus candidam vestem donavit, detracta fordida, qua induebatur, ut hac vestis commutatione intelligeret Polyeuctus sibi ab impio idolorum cultu ad solidam, sanctamque religionem mox transeundum. Vidi enim, inquit ille, comilitonem suum Nearchum alloquens, Christum, quem tu adoras, ad me accedentem, hac fordida, qua sum indutus veste me exuisse, alia verò valde pretiosa (o quis illius pulchritudinem dixerit, & splendorem) induisse, cujus humerum fibula constringebat aurea.

Polyeuctus
divinè in-
fruitur.

*Ejusdem Salvatoris nostri sub sensibili specie Crucifixi,
leprosi pauperis, senis, ac consuetæ majestatis
varia apparitio ad multorum procu-
randam salutem peracta.*

C A P. IV.

Non solum his divinæ providentiæ artibus, quas superiori capite sumus executi, sed etiam variis aliis opitulari mortalibus voluit Dominus Jesus: nonnumquam enim ceu gravi ira permotus peccatoribus à tramite salutis aberrantibus opem tulit, cujus rei illustre exemplum nobis frat. Gonzaga suppeditat, De origine, qui de Judæo quodam animam agente tractans fermè hunc in mo-
dum scribit. Judæus æger penè mortuus cum nollet confiteri suis hortantibus, ac ea noctis parte, qua ad matutinas preces signum edebatur, ob ægritudinem vigilaret, cernens magnum splendorem se se in eam domum, in qua jacebat, infundentem, protinus Christum vidit cruci affixum, quemadmodum pingi solet magna ad eum iracundia inquentem. Quid, peccator cessas, nec ad confitendum pergis? Scito, inquit, te hodie esse moriturum, & quamquam condemnari ob crimina tua debebas, misericordia tamen mea servabere, dummodò statim confitearis. Mox pœnitentiæ sacramento animi fordes abluens eadem illa hora defunctus est. Intuitus Bernard. Ro. est præterea Alphonsus primus Lusitanorum rex interdum è castris fig. lib. 1 de egressus Crucem, & in ea clavis confossum Dominum ingenti ca-
terva stipatum juvenum candidissimorum, quos angelos sine dubio action. virt. cap. 16. credidit: at non minarum, & indignationis, sed consolationis, & lætitiæ ea fuit Christi obviam occurrentis species. Non ut fidem tuam arguerem, inquit Dominus, hoc modo apparui tibi, sed ut roborarem cor tuum in hoc conflictu. Confide Alphonse, non solum hoc certamine vinces, sed in omni alio, in quo contra inimicos crucis pugnaveris; erat enim regi cum Saracenis illico confligendum. Quantum autem utilitatis ex simili Salvatoris apparitione nacta sit olim puella ad vitanda gehennæ tormenta, in quæ præceps ferebatur, ex Cantipratano agnoscere quilibet potest: turpi Thomas Cā. enim amore juvenis flagrans parentibus insciis se se misera eripue-
rat, ut furtivo amore frueretur. In itinere ei obviis fit Christus, Ap. cap. 57. eadem ipsa specie, qua dum patiebatur, plagis, ac vulneribus P. 24. cruci affixus fuerat, is placidè puellam interpellans, me diligas, ait, qui sum formosus, bonus, dulcis, & generosus. Ex his puella adeò salubrem ad sedandas carnis illecebras medicinam hausit, ut statim omni libidinis æstu liberaretur.

Quoties verò ad impugnandos fidei nostræ inimicos, ut fidem suorum acueret, spem victoriæ pro fide dimicaturis pollicitus est, & ad levanda tormenta carnificum, & ad inflicta sananda vulne-

Ruber. Mo- ra , sub sensibili specie se è cælo demisit Christus. An non Podien-
nach.de Chri- sem Episcopum simul cum Virgine matre , ac principe Apostolo-
sti princ. bel- rum alloquens : agnoscis me , ait , ac ei victoriam fidelium contra
le cōtra Tur- rum alloquentes : agnoscis me , ait , ac ei victoriam fidelium contra
cas lib. 7. Turcas futuram nunciavit , quo Christianos in fide , ac veri numi-
Petrus Joan. nis timore custodiret illæsos ? An non D. Petro ad Neronis fugien-
Nauct. tom 2. dam crudelitatem Roma excedenti adfuit , eumque ad Romanam

Surius in il- Dominus , qui formam Hermolai Christiani senis præferens , eum
lius vita. hortabatur , ut forti animo inflicta pœnas ferret , qui protinus op-
Baron. rom. portunum divinæ consolationis auxilium sensit . Similem divinæ
8. anno 689. gratiæ præsentiam exhibuit Mediator noster habitu , formaque miræ
Surius tom. pulchritudinis indutus Spiliano , ut martyrii palma potiretur . Quid ?
6. in vita il- Menem in tormentis præsens , & aspectabilis consolatur Dominus ,
lius. ejusque membra pristinæ valetudini restituit . Sed quid plura ?
Thom. Can- Algens in nive , & ejulans ut puer triennis visitur à Monacho , de
tip. lib. 2. de Ap. cap. 1. p. quo latius Cantipratensis .
13.

At inquires , hæc amicis suis à Christo præstita sunt humanitatis
officia . Quid ? an Paganis , & infidelibus eadem dona concedere ,
non ut hi in tormentis solatium , sed ut in errore veritatem nanci-
fcantur , non erit gratum nostro Salvatori , cui perditissimorum
hominum semper accidit salus gratissima ? Nec mirari quempiam
oportet , post regressum ad patrem se toties è cælo demisisse Do-
minum , ut prædictis opitularetur , qui adhuc in terris degens ,
morte devicta , eodem officio functus est . Nam ut sacrarum lite-
rarum arcana discipulis aperiret , duobus discipulis euntibus in He-
maus comes fuit : ut nutantes discipulorum animos in fide firma-
ret , secuta passione , se eorum oculis contemplandum parietibus
infudit : Magdalensæ ploranti , cæterisque piis mulieribus astitit
aspectabilis : ut quid igitur duce veritatis carentibus Paganis , si
qui sorte naturalis legis sectatores essent , eodem paternæ charitatis
studio non opitulaturum Salvatorem opinabimur ? qui dum vitam
mortalem vivebat inusitato radiantis quodammodo divinitatis suæ
splendore , qui è vultu manabat , Matthæi Apostoli terrenis adhuc
commodis addicti salutem auspicatus est , ut scribit D. Hieronymus ,
qui redarguens Porphyrium , & Julianum Apostatam carpentes Mat-
thæum , quod vocatus à Christo , statim secutus sit eum , ostendit
optimo jure , prudentique consilio id egisse Matthæum , hanc assi-
gnans rationem . Certè fulgor ipse , & majestas divinitatis occul-
tæ , quæ etiam in humana facie relucebat ex primo ad se videntes
trahere poterat aspectu . Si enim in magoete lapide , & succinis
hæc esse vis dicitur , ut anulos , & stipulam , & festucas sibi co-
pulent , quanto magis Dominus omnium creaturarum ad se trahere
poterat , quos volebat ?

Sed quid ego visibilium Christi apparitionum ad illuminandos
homines colligo experimenta ? an non eo usque progressa est Salva-
toris

Hier. in Mat-
th. cap. 9.

toris nostri miseratio , ut pauperis , & leprosi personam induens ^{Christus pau-}
humi jacere voluerit , quo Ethbini Winwaloci studium pietatis fo- ^{peris , & le-}
veret . Audi quid eis pio errore deceptis evenierit , cum alter mi- ^{profi forma}
ferum arripiens , alter emungens ore saniem scatentem è naribus , ^{indutus visi-}
uterque Christum Dominum pauperis forma indutum manibus , & ^{biliter appa-}
ore contrectare meruit . [Porro , inquit Surius , Christi sacer-
dos Winwalocus manum ad ejus nares admoturus audit pauperem ^{Decimo no-}
lugubri voce dicentem ; Noli senior , noli manibus apprehendere ^{no O& obris.}
nares , id enim dolor non permittit : sed si in peccatorum tuorum
remissionem dolorem meum lenire vis , os tuum admoveas naribus
meis , arque ita leniter exugas extrahasque putorem , qui me cru-

ciat . Id audiens pius sacerdos inclinat se se , & dum vult facere ,
quod pauper petiit , ore suo apprehendit carnem filii Dei , licet
ille se putaret leprosi horridas apprehendisse nares , dumque exu-
gere incipit illam saniem , lapillus mirabilis incidit in os ejus ; B.
autem Ethbinus dominum per latera tenens sursum aspicit , cælum
apertum videt , atque in capite Christi , quem tenebat , Crux ap-
paret , Angelique è cælis ei obviam veniunt . His conspectis , ait
Ethbinus ad Winwalocum , Pater sancte , quem ego manibus te-
neò , & tu ore , non dubitem esse Dominum Jesum Christum :
cumque magno afficerentur gaudio , cuperentque illum apud se re-
tinere , ille subvolavit in nubes , atque ad eos , non vos puduit
mei in angustiis meis , nec me vestri pudebit in regno meo .]

Nec silere possum , quod in eandem sententiam meminit author ^{Nicolaus}
historiæ Christianæ expeditionis apud Sinas nostris hisce temporibus ^{Trigautius?}
susceptæ . Etenim de progressibus catholicæ religionis agens
lib. 5. cap. 7 hæc de Sinensi puero docet . Michaëlem quendam ,
ita deinde vocatum , rudioris ingenii , non permittebat de fide
Christi suscipienda tractare præceptor , sive ut ejus desiderium in-
cenderet , sive quòd arbitraretur , eum ad res divinas per annos
nondum aptum esse . Verùm vespertinis horis domo egressus die
quadam fulgore ictus , aut territus semianimis in terram lapsus est :
eo in lapsu puer narrat , se vidisse Deum spiritibus pluribus cin-
ctum , ex eoque hæc verba audivisse : Ego quidem illi vitam nunc
condono . Domum relatus est , & collectis tanrisper viribus ma-
gistrum inclamat : venit ille , & recitata oratione semel dominica ,
& Salutatione Angelica , Michaël repente convaluit , & Pater Deo
eum obrulit . O mirum divinæ providentiæ consilium ! scilicet
præstat Deus non solum libero bene utentibus arbitrio , sed etiam
sufficienti etiam rationis lumine carentibus his apparitionibus , præ-
sidia , quæ ad eorum salutem comparandam profutura novit .

*Visibili Salvatoris apparitione facta in Eucharistiæ Sacramen-
to, mirabilibus, ac bestiis etiam ipsis Christi divinitatem
in Sacramento adorantibus Paganorum salutem
non semel à Domino administratam.*

C A P. V.

Flos exem-
plorum.

Amphilo-
chius.

Tom. 17. l. 9.
de Pass. Do-
mini.

Lib. 13. c. 7.

Evagr. lib. 4.
cap. 36.

E Andem Salvatoris nostri opem sensit olim Widekindus Saxo-
niæ dux, dum forte rei sacræ præsens elegantis pueri for-
mam sub sensibili panis specie oculis suis se se objicientem in-
tuitus est: ac inde nostræ fidei veritatem, & excellentiam edoctus
potiorem Christi militiam suo imperio duxit, sacro fonte expiatus.
Non absimile illud est, quod in vita B. Basilii scribit Amphilo-
chius de Judæo, qui sacros Christianorum ritus intuendi desiderio flagrans
ad Ecclesiam se contulit, in qua dum divina peragentem Basilium
observat, in panis accidentibus veluti latitantem Jesum aspexit
mira pulchritudine præcellentem; quo miraculo roboratus Judaicæ
pertinaciæ scelus detestans ab eodem Basilio adscribi meruit inter
catholicos. Vide igitur, ac agnosce lector Salvatoris nostri huma-
nitatem, qua infideles ab erroribus ad catholicam veritatem agno-
scendam vocat; ac primum memento divinæ gratiæ fuisse munus,
ut hi ad Ecclesiam, ex qua eorum salus enasci debebat, divino
impulsu accesserint. Facilis mihi laboris res esset, varias hujusmo-
di visibilibus apparitionum sub Sacramento altaris eventus referre:
possemque præterea certissimis historiis ostendere, fidei lumine il-
lustratas olim Paganorum mentes ex sanguine manante, aut ex sa-
cris speciebus, ut olim Lachazeti anno 1556., & Bruscellis anno
1369. contigisse narrat Guiciardinus in descriptione Germaniæ in-
ferioris: aut ex percussis Christi imaginibus, quemadmodum patet
ex libello S. Athanasii atrox quorundam Judæorum facinus descri-
bentis: at cum res ista omnibus nota sit, tantum silentio penitus
eam involvisse non debui: sicut aliis Gentilibus ortos fidei nostræ
radios ex eodem sacro altaris Sacramento, variis à Christo additis
mirabilibus, tacere haud possum; quorum illud unum est, quod
memoriæ prodidit Nicephorus Callixtus, qui mulieris hæreticæ
pravitatis salutem à Christo hac ratione peractam narrat. Jussu
enim viri fidelis in erroribus pertinax mulier ad sacram mensam
accedere coacta communem panem apparat, ac virum fallere stu-
dens, cum cæteri cœlesti pane faginarentur, abditum ex industria
panem ore sumit, qui illico in lapideam naturam divino miraculo
commutatus, in stomachum recipi non potuit. Mulier prodigio
mota convenit D. Jo. Chrysostomus: miraculum narrat, temeri-
tatem suam inclamans obortis lacrymis poenitet, & in cærum po-
puli fidelis adscribitur. Hujus mulieris privilegium alio illustriori
ejusdem Sacramenti usu invitata à Christo obtinuit Hebræa mulier,
quæ

quæ in ardenti fornace quæsitum tribus elapsis diebus filium à patre nominis Christiani inimicissimo in eam injectum, eo quod sacra esca communitus esset, tandem reperiens, Christi fidem amplectitur. Verùm quod omnino dignum est admiratione, adhibuit sæpè numero Salvator ad fidem catholicæ religioni faciendam & mutæ ipsa animalia, ut semel intelligerent gentiles, ac improbi illud bestiarum exemplo, cui, sacris docentibus oraculis, aures præbere noluerant. Hac divina arte Palestinæ dux Christi monumentum ingrediens adoraturus resurrectionem, ab ariete toties repellitur, quoties sua detestari peccata, Severianæque hæresi renunciare ne-
Jo. Moschus in prato spiritali.
 gligit, quo velut cœlesti nuncio monitus post projecta ad pedes sacerdotis crimina securus ingreditur. Hac eadem Salvatoris potestate pertinacia hæretici in sacro altaris mysterio Christum reperiri inficiantis fracta est, cum mula non ad objectum sibi extrema inedia tribus diebus parta laboranti cibum, sed ad Christum sub involucris specierum Sacramentalium delitescentem, poplite flexo adorandum festina processit in B. Antonii Patavini conspectu.
S. Antonius in summa p. 3. tit. 24. Surius to. 3.

Angelos visibili apparitione hominum saluti, ac Paganorum illuminationi studere variis veteris, & novi testamenti testimoniis ostenditur.

C A P. VI.

SEd non solum Christus, verùm etiam Angeli Principis, ac Domini sui vestigia sequentes pro illustrandis hominum mentibus invigilant: atque adscitis sibi æreis corporibus sæpè è cœlo in terram descendunt, ut iis opitulentur, ad quos divino iussu destinari solent. Non unam autem semper Angeli, sed multiplicem, ac variam, dum cum hominibus degunt, aut loquuntur, corpoream figuram formant. Etenim plerumque visi sunt sub ea specie, qua Angeli communi more exprimuntur, sæpè sub pueri, nonnumquàm sub hominum specie, aliàs etiam sub aliis formis, prout Angelicæ voluntati libuerit. Tactis autem his omnibus corporeis figuris instructos Angelos olim se hominibus contuendos præbuisse deinceps ostendam. Interim sumens exordium ab iis Angelorum apparitionibus, quas ad erudiendos, adjuvandosque mortales contigisse sacræ literæ tradunt. Experta est Angelici aspectus
Gen. 16.
 solatium, ac quod è re illius erat, didicit ab eodem Agar Ægyptia Saræ ancilla, quæ justam Dominæ iram, & afflictionem fugiens Angelum obvium habuit, docens, quid ei expediret. [Cumque invenisset eam Angelus Domini, dixit, revertere ad Dominam tuam, & humiliare sub manu illius.] Vidit Abraham
Gen. 17.
 tres Angelos sub humana specie, eosque benigne alloquens in convivio habuit: mox ortus Isaac filii sui, & Sodomitarum incendii cœlitus emittendi ab eis hausit cognitionem. [Revertens veniam
 ad

- ad te tempore isto, vita comite, & habebit filium Sara uxor tua] & rursus: [Num celare potero Abraham, quæ gesturus sum, clamor Sodomorum &c.] Ab Angelis, quos hospicio suscepit Lot, quæ in Sodomam, ac Gomorrhæam decrevisset Deus perficere, sic cognovit, ut se, filiasque à præsentis interitu liberaret. Venerunt duo Angeli Sodomam vespere, sedente Lot in foribus civitatis. Qui cum vidisset eos &c. & mox: delebimus, inquit angeli, locum istum, eo quod increverit clamor eorum coram Deo Jacob divinis præceptis obtemperans dum patriam repetit, occurrentes sibi Angelos intuetur. [Fueruntque ei obviam Angeli Dei.] Populus Israël tyrannidem Pharaonis fugiens in columna nubis, & ignis Angelum itineris ducem divina providentia habuit quadraginta annorum spatium. [Tollensque se Angelus, qui præcedebat castra Israël, abiit post eos, & cum eo pariter columna nubis &c.] Omni arte Balaamo se se opponens Angelus, quando à pessimis viis suis, quibus ad maledicendum Dei populum muneribus Balaac inhians progrediebatur, eum revocat, ac ne quid mali contra populum Israël molitur, ei præcipit. Protinus aperuit Deus oculos Balaam, & vidit Angelum stantem in via evaginato gladio: Cui Angelus. Cur inquit tertio verberas asinam tuam? Ego veni, ut adversarer tibi, quia perversa est via tua, mihiq; contraria. Cave, ne aliud, quam præcepero tibi loquaris.] Quod divinis præceptis non paruerint, nec falsorum Deorum subverterint aras, causam fuisse, ne penitus de medio tollerentur Hebræorum inimici, populum colloquens pronuntiavit Angelus. [Ascendensque Angelus Domini de Galgalis ad locum flentium, ait, adduxi vos &c.] Quid memorem erga Gedeonem Angeli studia? [Apparuit Gedeoni Angelus Domini, & ait. Dominus tecum virorum fortissime: cumque periclitari vellet Gedeon, an verè Angelus Domini is esset. Et dixit Angelus Domini: Tolle carnes, & azimos panes, & pone supra petram illam, & jus desuper. Cumque fecisset ita, extendit Angelus Domini summitatem virgæ, quam tenebat in manu, & tetigit carnes, & panes azimos, ascenditque ignis de petra, & carnes, azimosque panes consumpsit. Angelus autem Domini evanuit ex oculis ejus. Videntque Gedeon, quod esset Angelus Domini, ait. Heu mi Domine Deus, quia vidi Angelum Domini facie ad faciem.] Eliam Prophetam vitæ tedio è rebus humanis excedere peroptantem, somno correptum, è cælo adveniens excitat, subcinericio pane reficit Angelus, ei nuncians quantum itineris adhuc superesset. [Ecce Angelus Domini tetigit eum, & dixit illi, surge, & comede, grandis enim tibi restat via] Fixit aciem oculorum in Angelum stantem inter cælum, & terram David, criminisq; veniam est deprecatus. [Levans David oculos suos vidit Angelum. Angelus autem Domini præcepit Gad, ut diceret David ut ascenderet, extrueretque altare Deo, ac consummato holocausto, Angelo mandavit Deus & convertit gladium suum in vaginam.] Ad Tobie præces Deus Raphaëlem Archangelum
- Gen. 19.
- Gen. 19.
- Gen. 32.
- Exodi 14.
- Judicum 2.
- Judicum 6.
3. Regum c. 19.
1. Paralip. 21.

lum legat , qui splendidi juvenis formam mutuatus se itineris du-
cem ad Gabelum præbuit , cujus consilio junior Tobias exenterat Tobias 3. 5. 6.
piscem , tollitque inde paternæ cæcitati medicamina , ac toto iti-
neris cursu is ab Angelo instruitur variis de rebus , ac qua ratione
ineat matrimonium docetur . Edacem ignis flammam è babylonica
fornace excutens ita cum pueris Azariam custodivit Angelus , ut
pueri ne quid minimum molestiæ , aut detrimenti passi sint . [An- Danielis 3:
gelus autem Domini descendit cum Azaria , & sociis ejus in for-
nacem &c.] Ut leonum obturaret ora , ne Danieli in lacu inclu-
so nocerent , adfuit Angelus [Deus meus misit Angelum suum]
quo eodem adjutore septimo inediæ die inter leones vires recreavit
prandio , quod illi Habacuc ab Angelo in Babylonem momento de- Danielis 14:
latus attulit . [Dixitque Angelus Domini ad Habacuc &c.]

Et hæc pauca de Angelorum studio in homines ex antiquo fede-
re eruta satis sint . Nunc petitis ex novo testamento non absimili-
bus testimoniis idem attingendum . Apparuit enim in primis Za-
chariæ Sacerdoti Angelus , eumque de Joannis filii sui ortu reddi-
dit certiores [Apparuit autem illi Angelus . Ne timeas Zacharia , Lucæ 1:
quoniam exaudita est deprecatio tua , & uxor tua &c.] ad Virgi-
nem Mariam in secretiori domus parte devotas Deo preces effun-
dentem visibilis Angelus ingreditur , salutat , ac cœleste Incarna-
tionis arcanum detegens eam in matrem à Deo cooptatam narrat . Lucæ 1:
[Et ingressus Angelus ad eam dixit . Ave gratia plena &c.]
Pernoctantes in gregis custodia Berlehemetici pastores obrutu An-
gelico digni fiunt ; ac Redemptoris mundi eadem ipsa nocte natam Lucæ 2:
humanitatem , ab iisdem Angelis annunciatam , venerantur . [Et
ecce Angelus Domini stetit juxta illos , & claritas Dei circumful-
sit illos , & mox Ecce evangelizo vobis gaudium &c.] Quid ? an
non creatori , ac Domino suo Jesu Christo exhibita eriam Angelo-
rum ministeria novimus ? quamvis nullo egeret ad suæ mentis illu-
minationem eorum auxilio , quippe qui divina , infusa , & naturali
rerum omnium eruditione , & scientia pollebat ; Devicto enim dæ- Matth. 4:
mone Angeli accedentes ministrabant ei , & in ultimo mæroris , ac
tristitiæ confictu , apparuit illi Angelus confortans eum . An non Lucæ 22:
piæ mulieres quærentes in monumento Christum , qui necata mor-
te revixerat , sedentem super sepulchri lapidem Angelum perspexe-
re , cujus aspectus erat sicut fulgur , & vestimentum sicut nix : pri-
mæque immortalis vite vivere Christum ab eodem admonentur .
[Angelus enim Domini descendit de cœlo , & accedens revolvit Matthæi 28:
lapidem , & sedebat super eum . Dixit mulieribus . Nolite time-
re , scio enim quod Jesum &c.] Conjectos in carcerem Aposto-
los , Angelus Domini noctu januas carceris aperiens , liberavit ,
dixitque eis . Ite , & stantes loquimini in templo plebi omnia ver- Actuum 8.
ba vitæ hujus . Omnium autem illustrissima Angelicæ tutelæ pro
salute humana susceptæ experimenta sunt , quæ de Eunuchis Æthio-
pe , & Cornelio Centurione sacris literis consignantur , in quibus
licet contemplari eam divinæ providentiæ partem , quam nitimur
astrue-

astruere . [Angelus autem Domini locutus est ad Philippum dicens,] & quæ sequuntur, & alibi [Cornelius vidit in visu manifeste, quasi hora diei nona Angelum Dei introëuntem ad se, & dicentem sibi , Corneli &c.] qui statim præceptis Angelicis obtemperans , curavit accersendum Apostolorum Principem, à quo veræ fidei decreta cognoscens , post acceptum Spiritum Sanctum , baptizatur .

*Quàm mira olim Angelorum fuerint in mortales officia
ad salutem animorum opportuna.*

C A P. VII.

Allatis Angelorum in homines muneribus , hoc capite sunt anneſtenda quæ ad hoc argumentum omnino digna observatione videntur . Certum quippe est , efformatis sibi pulcherrimorum virorum ex aëre corporibus , è cœlo in terras Angelos venisse , ut mulieri , quæ addicta gentilium superstitionibus quæſtum corpore faciebat , ad fuscipiendum baptismum ferrent opem . Hæc enim turpi carnis vitio apud omnes infamis , à quo Christi signaculum fusciperet , sacerdotis copiam habere non poterat , cum toto actæ vitæ curriculo nihil boni unquam effecisset , nisi quòd paucis diebus ante morbum , ex quo non convaluit , sua omnia concessit homini , qui ære alieno pressus laqueo mortem sibi inferre volebat : quo miser suffultus praesidio à destinata morte abstinuit . Ergo huic mulieri baptismi desiderio flagranti, astitit Angelus in specie illius hominis , cui sua donaverat . Huic illa dixit, cupio fieri Christiana, & nemo vult pro me loqui . Qui ait ; Numquid re vera istud cupis ? Respondit illa , utique domine , & deprecor te , ut hoc mihi impertias . Adduxit Angelus adhuc duos alios Angelos , qui direxerunt eam ad Ecclesiam , rursusque se ipsos transformantes in personas quasdam illustres ex ordine Augustalium , vocant presbyterum , & diaconum , ut eam aqua salutis abluant , qui hos illustres sic alloquuntur . Vestra charitas pro illa pollicetur ? Illi autem responderunt . Pollicemur . Sementes illam baptizaverunt , & albis induta est , ipsi verò evanuerunt . Maneta à cultu idolorum ad fidem Angelico monitu conversa , tantoque fidei ardore accensa est , ut à Gentilibus lapidibus vulnerata , mox in profundissimum lacum demersa fuerit . Nec vereor , quin Angelico ductu olim S. Justinus martyr , & philosophus æternam salutem nactus sit . Is enim , ut ex Dialogo cum Tryphone habito constat , ab ignoto homine sene aspectu minime contemnendo inſola Christianorum schola sanæ philosophiæ decreta reperiri cum didicisset , animum ad studia Christianorum contemplanda adjiciens observare cœpit , eos pro fide , quam colebant , nihil reformidare , non flagella , non carceres , non mortem , omnia forti , omnia constanti animo ferre , ex quo facile intulit , hanc solum veram ,

& ger-

Ex prat. Spir.
Baron. tom.
7. anno 537.

Rom. Mar-
tyr. 19 Octo-
bris.

Ex Justino
Baron. to. 2.
anno 130.

& germanam , cujus particeps fieri statuit , sub cœlo religionem esse posse . Narrat Paulinus , Arianæ sectæ studiosum animadvertisse D. Ambrosio concionanti Angelum verba sic ad aures ministrasse perinde , ac si è verbo Angeli populo Episcopus renunciare videretur : ex quo fidem , quam hætenus impugnarat , defendere cœpit . Dum S. Martinus profanas idolorum ædes evertit , duo Angeli hastis , ac scutis armati ei se se obtulerunt dicentes , se Deo missos , ut rusticam multitudinem , quæ diruptionem impedire nitebatur , fugarent , eique ferrent præsidium . Hinc rustici Angelos apertè conspicientes , cum intelligerent se divino nutu perterritos , in Christi coloniam transiere . Janitor carceris , in quo quadraginta martyres degebant , intuitus Angelos , qui triginta novem militibus coronas distribuebant , aliis relictis custodibus , Christi fidem amplectens martyrio coronatur . Præterea cathecumeno seni Angelos sub specie armatorum militum apparuisse citato loco meminit Paulinus , [Cum , inquit , leniter adniteretur senex , à primo statim conatu suo manibus Angelicis res effectas videret , ut vix rudentem attigerit : cum velum videret jam exsinnatum in contos suos , si parum stabat , vel navis vela faciebat , aqua rimis navis accepta mergere tentaverat] & paulo post : [unum , vel alterum brevis sintinaculi haustum ore stricto , siccataque navi quod ageret , non habebat , stupens laborem sibi sine labore præcerpi , & actum suum occulta manu præveniri , si benè occulta dicitur , quæ tam perspicuum præstabat auxilium , sed nec ipsi operatores simplicibus innocentissimi senis oculis subtrahebantur . Nam sæpè vidit armatos videlicet de exercitu cœli milites excubare navigio , & cuncta nautici muneris administrare .]

In splendida forma Nicosiati uxor infidelis septem Angelos intuita est , qui è cœlesti fede in terram descendentes strenuissimum Dei martyrem Sebastianum non modò eximio splendore , verum etiam candidissimo pallio ornavère . Hinc divinitus illustrata mulier , amplectendæque Christianæ religionis studio accensa , protinus novam , & insignem Angelici vultus pulchritudinem oculis suis meruit contemplari , ex qua mirum in modum recreata , Beatus es tu , inquit , Sebastiane , & benedictus sermo oris tui , & beati , qui credunt per te Christo filio Dei vivi . Ego enim vidi oculis meis Angelum ad te venientem è cœlo , & librum ante oculos tuos tenentem , ex cujus lectione universa sermonis tui oratio decurrebat , moxque acquisitam conversionis suæ gratiani enarrans addidit . Sicut aurora superveniens universas noctis tenebras excludit , & omnium oculis lumen , quod nox cæca negaverat , reddit : ita lux sermonum tuorum omnem caliginem , omnemque ignorantæ meæ cæcitatem exterfit .

Hæc eadem Angelica forma iisdem lineamentis efformata martyrii , perpetuæque felicitatis occasio fuit Dionysio , & Callimicho Paganis militibus , qui cum ad dextram B. Paphnutii astantem Angelum extracta à carnifice intestina martyris in solita receptacula

Paulinus in vita D. Amb.

Severus Sulpitius in vita S. Martini lib. 1. c. 12. Ex Breviar. Amb. 8. Jan.

Seni cathecumeno apparent Angeli. Paulinus ep.

34.

Nomen mulieris Zoen.

In vita S. Sebastiani.

Metaphrast.

conjicientem observassent, statim abjecta idolorum servitute sub Christo militare cœperunt, ut ex Simeone Metaphrasæ 28. Aprilis clarè patet.

Amplius, quale, ac quantum Angelorum studium fuerit illuminandi, & consolandi mortales, cognoscere lector potest ex iis, quæ Theobaldus Episcopus de Gulielmo Duce, Comite, & Eremita prodidit. [His, & aliis similibus exercitationibus assuetus cœpit Angelorum jucundari aspectibus, erudiri visitationibus, commoveri suggestionibus, sedulitate consolari. Ingenti cura, magnoque tripudio Angeli intererant psallenti, aderant oranti, inerant meditati, supererant quiescenti, præerant operanti. Sollicitè converso congaudebant, tristem confortabant, ignorantem instruebant, tentatum protegebant, & in omnibus ipsi providebant.] Pulchrè etiam Angelica studia in Guthlacum collata expressit Surius ex Gulielmo Ramesey, & Felice Crolandienfi, dum Guthlacum cum Bertelino loquentem his verbis introducit. [Noveris, inquit igitur, postea quam ad hanc me Eremum contuli, semper mane, & vesperè Angelum me meæ consolationis habuisse, qui labores, & tentationes meas cœlesti solatio revelabat, prædicebat futura, indicabat absentia, arcana cœlestia, quæ nec licet, nec expedit mihi loqui, revelabat.] Non absimilibus instructi corporeis involucris Angeli B. Paphnutium, D. Gregorium, Julianam martyrem, & innumeros alios iteratis vicibus adierunt, ut in viris eorum locupletissimi scriptores meminere.

Communi hominum forma indutos Angelos Paganis apparuisse duo potissimum testimonia fidem faciunt. Alterum venerabilis Bedæ, qui lib. 2. Ecclesiasticæ historiæ gentis Anglorum docet, Eduinum Regem idololatram præsentia hominis, qui Angelus erat, cohortatione adjutum in Christi familiam transisse. Tota res in summam redacta hæc fuit. Eduinus potentioris, & inimici sui regis eum ad internecionem omni arte, & dolo conquiritis furorem declinans apud Regem hospitabatur. Is, ubi regem datæ fidei, ac hospitii violatorem futurum novit, vario curarum æstu agitatus in Regiæ atrio solus pernoctabat, nesciens quid consilii caperet, cui præsto Angelus humana forma indutus quid doleret ex eodem non modo sciscitatur, verum etiam omnia læta, ac fausta ei pollicetur, si Dei, & hominis Jesu Christi fidem, ac religionem sequi vellet. Spondet Eduinus, cui mox omnia, quæ Angelus prædixerat, ex sententia eveniunt. Verum quia è periculis amittendæ vitæ evasus, ac regni olim amissi sceptrum adeptus in castra militiæ Christianæ venire distulit, iterum Angelica voce, & apparitione ad Christianam legem amplectendam his verbis inflammatur. [Et ecce hostium manus, quas timuisti, domino donante evasisti. Ecce regnum, quod desiderasti, ipso largiente, percepisti. Memento, ut tertium, quod promisisti, facere non differas, suscipiendo fidem ejus, & præcepta servando, qui te, & à temporalibus adversis eripiens, temporalis regni honore sublimavit,

10. Februa-
rii apud Sur.

April. 11.

Cap. 12.

Eduinus Rex
ad fidem vo-
catur.

navit , & si deinceps voluntati ejus , quam per me tibi prædicat , obsecundare volueris, etiam à perpetuis malorum tormentis te liberabit , & æterni secum regni in cœlis faciet esse participem .] Sic apud Bedam Angelus , cui morem gerens Rex fidem Christi amplexus est , ac miros in Christiana disciplina progressus habuit . Alterum habetur in vita Procopii à Simeone Metaphraste conscripta , qui cum idolis serviret , Neania appellabatur . Hunc in cæco carcere onustum catenis invisentes una cum Christo Angeli , ei se se in communi hominum aspectabili forma socios dederunt . [Jam , inquit Metaphrastes , circa mediam noctem magnum quidem terræmotum excitat Deus in Civitate . Etenim ipse Deus adest una cum Angelis suis , strenuum re vera athletam visitaturus .] Et mox subdit . [Deinde , interiorem ingressi carcerem , in quo erat martyr , eum monent Angeli sub specie virorum dicentes . Respice Neania . Ille verò respexit , & vidit . Et quinam estis , qui adestis , placidè rogavit . Illi autem sumus dixerunt Angeli à Christo ad te missi . Adolescens verò eis proponens probationem ejus , quod dictum fuerat , si , inquit , estis Angeli Christi , genu ei flectite , & signum ejus Crucis in vestris signetur oculis . Illi autem sic fecerunt . Et cum adjecissent . Credis nos fuisse à Christo ad te missos ?]

Octavo Julii

Ad extremum , ut de cæteris sub varia sensibili specie Angelorum apparitionibus taceam , eos elegantis pueri forma indutos olim ad hominum mentes illuminandas venisse testatur Surius in vita S. Dorotheæ , quæ ad Theophilum , tunc Paganum , post martyrem , Angelum pulcherrimi infantis formam præferentem destinavit , eique ut sponderat , cum ad martyrii laureolam gaudens properaret , tria mala totidem rosas unita hyemali tempore derulit . [O tu , inquit Theophilus ironicè Dorotheam interpellans , sponsa Christi , ubi perveneris ad paradysum sponsi tui , mitte mihi rosas inde , aut mala .] Cui Dorothea . Planè id faciam . Cum autem hæc narraret irridens S. Virginis promissionem . Ecce puer ante eum cum orario , in quo ferens tria mala magnifica , & tres rosas elegantissimas , dixit ei . Ecce , sicut petenti promisit virgo sacratissima Dorothea transmisit hæc tibi de paradiso sponsi sui . Tunc Theophilus accipiens exclamavit voce magna dicens . Vere Deus Christus est . Eandemque protinus Angelicam apparitionem repetens sciscitantibus collegis suis , en ego , inquit , quem videtis , irridicule allocutus sum euntem Dorotheam ad excipiendum ictum percussoris , quòd fatuam existimarem , quæ diceret , Christum sponsum suum , seque perventuram ad paradysum ejus , insultansque tamquam deliranti dixi . Ubi veneris ad paradysum sponsi tui , mitte mihi ex illo rosas , & mala . At illa ait , profectò sic faciam . Et ecce postquam pro nomine Christi cæsa est , venit ad me infans pulcher perbrevis quatuor plus minus annorum , quem ego putabam verba formare non posse præ ipsa infantia . Is verò pulsavit latus meum , & cum respexissem , tulit me in partem , cœ-

Moschus in
Prato Spirituali.

pitque mecum ita perfectè loqui, ut me, ejus comparatione, planè rusticum putarem, & proferens orarium istud cum suis malis, & rosis, dixit mihi. Virgo lacratissima Dorothea, sicut, te petente, promisit, hæc tibi mittit munera de horto sponsi sui. Cum accepissem autem, & clamarem, ille infans nunquam apparuit. Quem ego non dubito fuisse Angelum Dei, qui omni arte humanam salutem operatur, missis ad permulcendos etiam Paganorum animos ejusmodi cœlestibus legatis, quorum hætenus personas, & habitus varios contemplati sumus. Non absimili apparitione (ut de Christi Præcurfore insigne exemplum non pertranseam) Canon presbytero se se contemplandum præbuit D. Jo. Baptista. Nam quoties mulierem inungeret, ei à dæmone carnis bellum indicebatur: acri pugna fessus, cedere ministerio, ac fugere decrevit; itinere semel, ac iterum ei D. Jo. Baptista occurrit, eumque regredi jubet, spondens pugnae finem, & victoriam: at eum Canon eodem hoste premeretur, tertio aufugit, quem tranquilla voce affatus Salvatoris Præcurfor, revertere, & hoc bello te liberabo, ait; Verè non revertar, subdit ille; Ecce enim jam toties pollicitus es mihi istud, nec fecisti; (tunc S. Joannes eum resedere fecit, amotisque vestimentis ejus, signavit eum ter signo crucis sub umbilico, dixitque ei: crede mihi presbyter Canon &c. Vide lector, ac datæ fidei intueri experimentum, in crastinum, ait Moschus, unctam puellam baptizavit, neque penitus animadvertit esse mulierem.

Divinitus emissa voce illustratas esse gratiæ, & fidei splendore peccatorum, & Paganorum mentes.

C A P. VIII.

AT non his duntaxat nunciis utitur supremum numen ad munus illustrationis peragendum, sed ad voces in aëre formatas confugere sic assuevit, ut sola, ac nuda voce ad vigilantis hominis aures transmissa humanum animum veritatem doceat. Hunc divinæ illustrationis modum agnovit B. Augustinus, qui trinam divinæ locutionis, & illustrationis distinctionem assignans tertio loco eam, de qua agimus, recenset, cum inquit: [Aut enim veritas incommutabilis per se ipsam ineffabiliter loquitur rationalis creaturæ mentibus, aut per mutabilem creaturam loquitur, sive spiritualibus imaginibus nostro spiritui, sive corporalibus vocibus.] Enim verò clarissima hujus illustrationis ex sacris litteris, certissimisque historiis mihi suppetunt testimonia, quorum hic aliqua ordine recensebo, & ab Apostolo exordiar, qui infidelitatis erroribus complicatus divinæ vocis oraculo lumen veritatis invenit, cum circumfulsit eum lux de cœlo, & cadens in terram, **Astorum 9.** **audivit vocem dicentem sibi: Saule, Saule, quid me persequeris?**
Viri

Viri autem illi, qui comitabantur cum eo stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes. Cum hoc perbelle conveniunt ea, quæ ad stabiliendam in cordibus Petri, Joannis, & Jacobi divinitatis Christi fidem sacer contextus narrat in monte Thabor contigisse, ubi post datum latentis gloriæ Christi specimen, corporeis auribus vocem exceperunt discipuli, qua Salvatorem æterni Patris esse filium intellexere. [Et ecce vox de nube Marth. 17. dicens. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite.] Qua voce etsi discipulorum aures pulsarentur, neminem tamen hi vocalis sonitus effectorem intuiti sunt. [Levantes enim (Apostoli) oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesum.] Similem fuisse divinæ locutionis rationem, qua nutantes in fide Israëlitæ, & qua servum suum Moysen alloquebatur Deus, In Exodo: sacræ veteris testamenti paginæ ostendunt. Eodem spectat vox illa, quæ è cœlo audita est [& clarificavi, & iterum clarificabo] cum Christus æternum Patrem rogaret, ut nomen suum coram Judæis Joannis 12. manifestare dignaretur. Idem planè evenit, dum à Joanne Baptista in Jordane voluit Christus baptizari, [& ecce vox de cœlis di Matth. 3. cens hic est filius meus &c.] Hac ratione Angelus Domini secunda vice de cœlo vocavit Agar dicens. Quid agis Agar? Hoc lo- Genes. 21. quendi more Abrahamum ab nece Isaaci filii sui prohibuit Angelus. [Et ecce Angelus Domini de cœlo clamavit dicens, Abraham, Abraham, non extendas manum tuam super puerum.] Sed omis- Exod. c. 2. 3. 4. &c. sis sacræ scripturæ testimoniis, nunc de similibus aliorum per vocem divinitus formatam vocationibus inquirendum, inter quas celebrem, & miram semper duxi fuisse B. Augustini è seculi illecebris vocationem, qua Deus variis passionum procellis agitatam illius mentem sedavit, ex quo Christum toto pectore amplectens Augustinus, res humanas valere jussit. Cæterum quia quæ à nobis Lib. 8. Confess. c. 12. jejune dicta sunt, Augustinus latè, ac diserte tractat, ipsum audiamus. Qui inquit [& ecce, audio vocem de vicina domo cum cantu dicentis, & crebrò repetentis, quasi pueri, an puellæ nescio. Tolle Lege, Tolle Lege. Statimque mutato vultu intentissimus cogitare cœpi] & interpositis versiculis quibusdam. [Arripui, inquit, aperui, & legi in silentio capitulum, quo primum conjecti sunt oculi mei. Non in comestationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudiciis, non in contentione, & æmulatione. Sed induite Dominum Jesum Christum, & carnis providentiam ne feceritis in concupiscentiis.] Hinc velut è gravi somno evigilans Augustinus re ipsa tandem executus est, quòd moliri toties attentarat. Illud etiam memorabile est non ab similibus historiæ portentum, cujus Metaphrastes narrator, ac scriptor, & duplici stipatus militum cohorte auritus testis Neanias fuit; qui circa tertiam horam noctis Alexandriam proficiscens, quam à Diocletiano, & Maximiano Imperatoribus gubernandam susceperat ea lege, ut omnes contrucidaret, quorquor Christi jura tuerentur, instar Pauli Apostoli post radiantis fulminis apparitionem, vocem è cœlo emissam audivit,

vit, qua repente mutatus illustravit Christi familiam. Hæc ergo, inquit Metaph., cum dixisset, & duas cohortes militum ad ferendum auxilium adversus eos, qui contradicerent, ei tradidisset, emittit Alexandriam. Sic itaque procedebat Neanias paratus adversus Christianos, & mox, fit protinus vehemens terræmotus, & visum est fulmen exilire terribile, erantque omnes quasi mortui, vox emissa è cœlo est dicens. Neania quo vadis? & adversus quem tanto impetu incitaris? Ille autem ea, quam habebat, animi libertate, verè dixit omnia. Imperator, dicens, me creavit ducem Alexandriæ, deditque potestatem, ut quoscunque invenerim ex Galilæis se ipsos nominantes Christianos, & credentes crucifixo, eos puniens tollam de medio. Et rursus audit. Quid verò o Neania tu etiam contra me venis? Vide igitur, quam apertè dignoscatur, auditam quidem à Neania Christi loquentis vocem, sed nullam ei oblatam fuisse loquentis effigiem.

Metaphrast.
8. Julii.

Apud Sur. in
vita SS.

Accedit postremo ad hujus rei confirmationem, quod in martyrio SS. Pauli, & Julianæ memoriæ prodidit idem Metaph., qui similem è cœlis vocem venisse testatur, qua tyrannus Julianus nomine revocabatur à perduto furore lapidibus obruendi SS. Martyres. Etenim posteaquam Paulum, & Julianam remansisse illæsos in fornace ignis, novaque rabie accensus in ea ipsa scrobe martyres lapidibus interimi jussit. Ecce repente tonitruum sonitus cum multis fulgoribus, & nubes huc, atque illuc agitata, & ignis plenæ usque ad Aureliani conspectum devenerunt, & illum ignem in terram effuderunt, voxque hæc è cœlo ad eum demissa est: Aureliane ingredi in abyssum gehennæ ignis paratam tibi, & patri tuo Diabolo. Sic affolet Deus aut mollibus verbis, aut acerbis etiam minis peccatores à sempiterno interitu revocare. Et hæc pauca è multis, quæ dicenda forent, de Paganorum illuminatione sufficiant, quam Deus solius vocis interventu solet operari.

*Imaginaria Christi, ac Deiparæ Virginis apparitione
nonnullos vel ad amplectendam Christi fidem, vel
ad eam firmitus retinendam invitatos.*

C A P. I X.

SEquitur nunc, ut ostendamus, Deum imaginaria apparitione illuminare plerosque solitum. A phantasia autem, quæ & potentia imaginaria à philosophis appellatur, imaginaria apparitio nomen habet, propterea quod prima, & præcipua impressio fiat in imaginaria virtute, quæ sensus interior est, mediumque locum inter intellectum, & exteriores hominis facultates tenet. Quare licet ex facta vel à Deo, vel ab Angelis impressione in phantasia, ut plurimum, cæteræ hominis facultates, intellectus, voluntas, interiores, exterioresque potentia ad suas operationes excitentur, pro-

Cur apparitio dicatur imaginaria.

propter naturalem connexionem, quam inter se inviolabilem servant, tamen hæ illuminationes neque intellectuales, neque voluntariæ dici possunt, cum à prima tantum impressione appellatio sumenda sit, quæ non in intellectum, & voluntatem, sed in imaginationem primò cadit. Idem de cæteris tribus divinarum illuminationum speciebus intelligi debet, cum earum omnium similis omnino & par ratio sit. Quatuor autem in hac, de qua loquimur, illuminatione, necessaria sunt. Causa videlicet efficiens illuminationis, res objecta, circa quam detinetur imaginatio, potentia ipsa interior, & actus imaginationis. Primum multiplex esse solet; nonnumquam enim est Deus, aliquando Christus, sæpè Deipara Virgo, non semel Beati, sæpissimè verò Angeli. Secundum species sunt intentionales, & simulachra rerum corporatarum, quarum duntaxat capax est vis imaginaria, in quibus phantasia videt, quæ Deus revelat homini. Tertium est facultas ipsa, hoc est phantasia, quæ ad præsentiam simulachrorum excitatur. Ultimum est operatio ab imaginaria vi producta, quæ quia vitalis est, ab imaginatione duntaxat intrinsecè proficisci potest.

At quonam auctore phantasmata fiunt? Certum est, ea effectivè à Deo produci posse, cui ad nutum creatura obtemperat. De cæteris agentibus, quales esse Angelos, & Beatos diximus, idem Platonici, ac alii antiqui philosophi olim arbitrati sunt. Nunc communis theologorum opinio est, Angelos per se haud esse posse phantasmatum effectores, cum nullam formam producere queant.

Quorsum igitur eos efficientem causam imaginariæ illuminationis appellavimus? Nempe, quod aut simulachra dormientibus, seu vigilantibus immittant virtute motionis localis, aut certè immissa jam, & in imaginationis thesauro præexistentia negotiis suis sic apparent, ut in eis faciliè exprimant, quod hominibus manifestare moliantur.

Verum quia duplices harum illuminationum classes dari possunt; aliquæ enim noctu, & oppressis hominum mentibus fiunt; aliquæ interdiu, & in vigilia, idè de utrisque nonnulla attingam. Et in primis, non est cur probem, Deum in somno hominum mentes illustrasse revelatione multiplici, cum hujusmodi illuminationum exemplis refertissima sit sacra novi, & veteri testamenti pagina; sic enim Deus Prophetas: sic Duces: sic alios populi Israëliti homines alloquens, suæ arcana voluntatis docebat: sic idololatriæ regibus Abimelecho adulterii crimen fugiendum; Pharaoni verò, & Nabucodonosori in corporatarum rerum simulachris futura ostendens, suam mentem aperuit: sic rudes, & à fide catholica alienos sæpe ad se traxit, ut testatur B. Augustinus, qui formulam præscribens, qua infideles, ut fidem nostram sanctè suscipiant, instruendi sint, eis sæpe in somnis Deum apparere scribit.

Nec ad faciendam huic rei fidem deest nostri seculi experimentum. Testis enim mihi erit Paulus cognomine Litteratus Sinensis illustri genere natus, qui cum animo suo bonam de religione Christiana apud Sinas.

Lib. de Cathizandis rudibus.

Nicol. Tigautius l. 4. c. 19. hist. Christ. expedition. apud Sinas.

stiana opinionem imbibisset, sacrosanctæ Trinitatis cognitionem per somnium à Deo obtinuit. Intuebatur enim per quietem tria facella, in quorum primo veneranda canitie virum videbat, quem ab omnibus Deum Patrem audiebat appellari; in secundo, alterum hominem regio diademate insignitum contemplabatur, cui nomen erat Deus Filius, quibus genu flectere iussus est. Et licet in tertio, in quo Spiritus sancti figuram spectare debebat, nihil viderit, divino tamen illud consilio factum est; ne inconstans Litterati animus, qui sub humana duntaxat effigie cœlestia numina colere assueverat, columnæ figura, quæ sancti Spiritus symbolum est, offenderetur.

B. Epiphan. Memoratu quoque dignum est, quod B. Epiphanius de quodam Judæo tradit lib. primo hæres. hæresi 30., qui in somnis eo usque Christum præsentem habuit, quoad Judaicam pravitatem exuens ejus fidem decrevit suscipere. Verum quia nobilis, & mira est historia, eam hoc loco consignare statui brevioribus quidem, sed propriis Epiphanii verbis. [Postea apparet ipsi, inquit, in somnis Christus dicens. Ego sum Jesus, quem parentes tui crucifixerunt, verum crede in me. Ille verò nondum persuasus incidit in morbum magnum, & desperatum. At Dominus rursus apparet ipsi jubens, ut credat in ipsum, & sanitatem assecuturum esse promittit. Ille verò promissione facta rursus fefellit, & in duritia permansit. Recidit verò secundariò in morbum, eumque similiter desperatum: relictusque velut moriturus à cognatis suis Judæis, quod mysticè semper ab eis fieri solet, id ab his audivit. Nam vir quidam senior legis peritus accedens in aurem ipsius insusurravit dicens. Crede in Jesum Christum Crucifixum sub Pontio Pilato Præsede, qui filius est Dei, & ex Maria postea natus est &c. Et Dominus rursus per somnium ex benignitate sua. Ecce, inquit, fano te, sed tu ubi surrexeris crede. Ubi autem convalesceret rursus à morbo, non credidit. Itaque fano ipsi rursus Dominus apparet per somnium conquerens de ipso, ob quam causam non crederet; promittit ipsi Dominus dicens in certitudinem fidei, si quod volueris signum divinum in nomine meo operari, invoca me, & ego faciam. [Sic Epiphanius, qui mox miraculi à Deo in nomine Christi per Judæum patratæ historiam enarrans, ejus conversionem recenset. Adeò enim Salvatori vel unius infidelis salus cordi erat. Quid? uxori Placidæ in somnis visus est Christus, eique beatorum sedem pollicitus est. Ego, inquit mulier, vidi in somnis Christum, qui hæc mihi dicebat. Tu, & maritus tuus, & duo filii tui cras ad me venietis. Nec irrita fuit apparitio. Nam statim sacro lavacro cum duobus liberis, ac conjuge expiata mulier postero die martyrii trophæum erexit.

Judæorū re-
medium in-
adjuvandis
iis, qui ani-
mam agunt.

In vita S. Eu-
stachii.

Eadem arte Laodiceni cujusdam gentilis, ejusque filia, quam unicè diligebat, tenebras infidelitatis discussit Christus, dum in somnis jussit, ut cum filia veniret ad sanctam aquam, quæ apparuerat, pollicens fore, ut non reverteretur dolore affectus, sed si vellet, exerceret pulchram negotiationem, & soluta solùm fide, quæ

quæ est in ejus potestate, emeret filix curationem, cujus rei exitum felicem lege, si placet, apud Surium die 29. Septembris.

Quòd si plura desideras, accipe quid de Abercio scribat *Meta- 22. Octobris*
phrastes, hic enim cum magna diei parte esset precatus, & se som- *apud Lypo-*
no dedisset, vidit adolescentem, elegantem, & speciosum, qui *manum.*
Christus erat, virgam ei in manum tradentem, & dicentem, in nomine meo Aberci nunc ambula, & hoc baculo contere auctores erroris. E somno evigilans paret ille, falsorumque Deorum simulachra destruens unius Dei cognitionem per eas regiones omnibus celebrem fecit. Postremo secundum quietem Christus Dominus formosissimi adolescentis instar Gulielmum Abbatem Roschildensem *Sur. 6. April.*
in Zelandia ad molestias forti animo tolerandas cohortatur.

Sed quid plura? Ipsam Deiparam Gentiles, & Paganos in somnis ab idololatriæ erroribus, & periculis vindicasse, elegans Christianæ apud Sinas expeditionis scriptor meminit his verbis: [*Neo- Lib. 5. cap. 7.*
phytus incidit in morbum gravem, & post; ergo pœnitentiæ causa sacerdotem convocat, eique narrat, vidisse se nobilem Matronam, cum infantulo in habitu candido, eam ipse credebat esse Dei parentem, ac puerulum Jesum. Dicebat igitur Matrona: sudorem huic exprimate; ego enim illum sanum volo, sudor copiosus imminens vitæ periculum extemplo excussit. Hac visione recreatus Neophytus coelestem mox in terris vitam agere instituit.] Rex Manomotapa infidelis cum à Patre Silvera Lusitano Societatis Jesu Sacerdos *Maffæus lib. 1.*
imaginem Mariæ Virginis dono accepisset, ac collocasset eam in *2. select. ep.*
cubiculo, ubi cubare solebat, quinque sequentibus noctibus per *Jud. p. 64.*
quietem, in ea forma, quam imago referebat, Deiparam vidit. Narrata igitur Patri visione factus jam certior catholicæ veritatis, protinus Christi sacramentis imbuatur.

*Ex imaginaria Angelorum, & aliorum Sanctorum apparitione
varia manasse in mortales divinæ illuminationis auxilia.*

C A P. X.

Perfamiliarem sanctis Angelis morem esse de divinis mysteriis ad beatam vitam assequendam conducentibus erudiendi hominum mentes, sacras litteras non ignorantibus clarissimum est. Somnians enim Jacob Angelum multa sibi aperientem audit. [*Di- Genes. 31.*
xit Angelus Dei ad me in somnis, Jacob? Leva oculos tuos, & vide.] Idem dormiens ascendentes, ac per scalam, cujus culmen cœlos tangebatur, descendentes Angelos, ac mox magna illa promissa *Genes. 32.*
audivit, quibus terra illa, in qua somniabat, immò universus orbis ei promittebatur. Dubius Joseph de Virginitate Immaculatæ Virginis Mariæ conjugis suæ angelica eruditione divinam illius virginitatem incarnationisque filii Dei arcanum intelligit. [*Ec-*

- Matthæi 1.** ce Angelus Domini apparuit in somnis ei dicens : Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam, quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.] Eodem duce Magi, & diverso ab eo, quo Bethlehem venerant, itinere, sibi repetendam patriam : & arripiendum sibi cum Salvatore, & Deipara Virgine fugam in Ægyptum Joseph intellexere. Certam imminentis naufragii evitandi Angelus spem D. Paulo attulit : [Astitit enim mihi, inquit Paulus socios eidem periculo obnoxios alloquens, hac nocte
- Matthæi 2.** Angelus Dei, cujus sum ego, & cui deservio. Dicens, ne timeas Paule, Cæsari te oportet assistere.] Nec dubitem cum Dionysio
- Actorum 27.** Carthusiano, cæterisque aliis scriptoribus, quorum opinioni assentitur Dionysius, eum appellare Angelum, qui Apostolo apud Troadem commoranti se se obtulit sub forma viri Macedonis, qui eum deprecabatur, ut ad opem Macedonibus ferendam, in eam regionem transiret. Angelum enim eum fuisse, cui demandata fuerat Dei jussu ea provincia, mihi certum est.
- Dionys. Carthuf. in con- ty. cap 9.**
- D. Dion. Areopag. cœlestis Hierarch.**

Quod si ex aliis scriptoribus similia cognoscere non piget lectorem, quid pietatis, ac veritatis catholicæ ex sermonibus Angelicis noctu in somno auditis Gennadius Medicus lucratus fuerit, ex iis animadvertere potest, quæ à D. Augustino memoriæ consignata sunt. Etenim enarrans, qua ratione hic Medicus vir alioqui probæ vitæ ad certam, & indubitatam fidem de futura vita, de qua dubitabat, nuncio cælesti nactus sit, ita loquitur. [Apparuit illi in somnis conspicuus juvenis, & dignus intendi, eique dixit. Sequere me, ubi est modo corpus tuum? Ille respondit in cubiculo meo. Scisne, inquit ille, in eodem corpusculo nunc illigatos esse, & clausos, & otiosos oculos tuos: nihilque illis oculis te videre? Respondit scio. Tunc ille. Qui sunt ergo, inquit, isti oculi, quibus me vides? Ad hoc iste non inveniens, quid responderet, obticuit. Cui hæsitanti, ille quod his interrogationibus docere moliebatur, aperuit, & continuò. Sicut, inquit, illi oculi carnis tuæ utique in dormiente, atque in lectulo jacente nunc vacant, nec aliquid operantur, & tamen sunt isti, quibus me intueris, & ista uteris visione: ita, cum defunctus fueris, nihil agentibus oculis carnis tuæ, vita tibi inerit, qua vivas, sensusque quo sentias. Cave jam deinceps, ne dubites, vitam manere post mortem. Ita sibi homo fidelis ablatam dicet hujus rei dubitationem. Quo docente, nisi providentia, & misericordia Dei?]

- Ad jejunium, & preces Aniani monoculi S. Marci discipuli Angelico nuncio mons è loco ad locum transfertur, ex quo imminens Christianis exitium depulsum est, ac idololatra rex Babylonix cum plebe, & optimatibus fidem Christi amplectitur, Deiparæque Virginis ædem in Civitate Babylonica magnis sumptibus extruit.
- Petrus de Natal. in cathal. Sanctorum. lib. 9. cap. 19.**
- Nec minor cæterorum beatorum ad erudiendos mortales noscitur sollicitudo: sic enim D. Joannes Baptista Joannem de spelunca delatarum sibi Abbatis honorem fugientem in somnis allocutus ei divinam mentem aperuit. Audi Moschum ita scribentem. Tum senex

in somnis aspexit quendam astantem sibi, & dicentem. Dic senex In prato Spi-
quo ire vis. Respondit, in montem Sina. Dicit ei. Ne quæso, ne rituali.
recedas hinc. Cum verò seni id persuadere non posset, abscessit :
& cum acrius febri torqueretur, rursus se se illi obtulit eodem
habitu, & interrogatus quis esset. Ego sum Joannes Baptista, ait,
& ideo tibi jubeo, ut nusquam recedas, quod dum sponder, non
solum valetudinem amissam recuperat, verum etiam ab eodem san-
cto cognoscit, in eadem, qua tum morabatur spelunca, olim fuis-
se Salvatorem. Præterea homini cuidam colenti gentilium Deos
nocte sive vigilanti, sive subdormienti apparuit homo vultu venu-
sto, ac placido, qui benignè eum compellans dixit. Valdè fordidus
es, affer huc paulum aquæ, ut te lavem, & abluendo imposuit
ei Pauli nomen, quo facto evanuit. Gentilis hoc viso consternatus
cum conjuge copiam sibi fieri Sacerdotis petiit, à quo cooptatus
est in cætum Christianorum sacro baptismate lustratus. Omnium
autem celeberrima ea est sanctorum Petri, & Pauli apparitio, ex
qua magni Constantini Imperatoris salus constitit, quam recisis
nonnullis ex Zonara, & Nicœphoro audiat lector. [Cum aliquan-
do Constantinus Imperator per noctem somnum caperet. Ecce BB.
Apostoli Petrus, & Paulus dormienti astiterunt dicentes. Quando-
quidem sanguinis effusionem horruisti, missi sumus à Christo Jesu
Domino dare tibi sanitatis recuperandæ consilium: audi ergo mo-
nita nostra, & fac omnia, quæcunque indicabimus tibi. Sylvester
Episcopus Civitatis Romanæ ad montem Soracte persecutiones tuas
fugiens in cavernis petrarum cum suis clericis latitat. Hunc cum
ad te adduxeris, ipse tibi piscinam ostendet, in quam dum tertio
merferit, omnis te invaletudo deseret lepræ. Quod dum factum
fuerit, hanc vicissitudinem Salvatori tuo compensa, ut omnes jussu
tuo per orbem totum Romanum Ecclesiæ restaurentur; tu autem
purifica te, ut relicta omni superstitione idolorum, tu Deum
unum, qui verus, & solus est, adores, & excolas, & ad ejus vo-
luntatem te dirigas; è somno evigilans mandata exequitur, ac sa-
cro rore madefactus è morbo convaluit. Quid? Carnifex Basilides
oratione Sanctæ Potamiænæ, quam in suo martyrio defenderat, fit
Christianus, ac dum more gentilitio jurare abnuit, martyrii coro-
nam adipiscitur. Potamiæna enim triduo post martyrium noctu ei
astitit, ejusque capiti coronam imponens monet, se pro eo gratiam
à Deo postulasse, ac postulatam obtinuisse. Plura de his illumina-
tionibus videat lector apud Metaphrastem, Lipomanum, & D. rief. lib. 6.
Gregorium, ego enim huic capiti finem imponam enarratione il-
lius facinoris, quod evenisse Laurentio Episcopo narrat Beda Ec-
clesiasticæ historiæ gentis Anglorum lib. 2. cap. 6. Is enim cum
tyrannicum Regis Angliæ dominatum in res Ecclesiasticas ferre non
posset, in proximum templum divertit, quò è Britannia tutior esset
discessus. Ei per quietem Princeps Apostolorum adest, eumque
non solum verbis, sed duris etiam ictibus à fuga deterret. His igi-
tur, inquit Beda, B. Petri flagellis simul, & cohortationibus ani-

Ex relatione
rerum in Ja-
ponio gesta-
rū per P. Pe-
trum Gomi

Jo. Zonaras
tom. 3.
Niceph. lib.
7. Eccles. Hi-
storiæ c. 33.

Euseb. Cæsa-
riens. lib. 6.
cap. 4.

matus famulus Christi Laurentius, mox mane factò venit ad Regem, & resecto vestimento quantis esset verberibus laceratus, ei ostendit, qui multum miratus, & inquirens, quis tanto viro tales ausus esset plagas infligere, ut audivit, quia causa suæ salutis Episcopus ab Apostolo Christi tanta esset tormenta, plagasque perpeffus, extimuit multum, atque anathematizato omni idololatriæ cultu, abdicato connubio non legitimo, suscepit fidem Christi, & baptizatus Ecclesiæ rebus, quantum valuit, in omnibus consulere, aut favere curavit. Hinc vide lector, quam suaviter Deus B. Petri apparitionem, & flagella Laurentio incussa ad gratiam Ethnici Principis converterit, ut his velut opportunis remediis pertinacem in cæcis erroribus Regis voluntatem ad divina agnoscenda prumptum, & alacrem redderet. Et hæc hæctenus de imaginaria illuminatione, quæ in somnis efficitur.

De Extatica nonnullorum Paganorum illuminatione.

C A P. XI.

Nunc de ea agendum est, quæ vigilantī hominī contingere solet, cujus expressum testimonium habemus in Golinduch, quæ per ecstasim extra se ipsam rapta non solum est initiata salutis suæ mysteriis; verum etiam Angeli eam instituentis beneficio sulta martyrii cursum præclara fidei confessione complevit. Carina ablatis sensibus penè mortuus jacens, velut in somnis vidit, se in cœlestem beatorum sedem introductum, ac sibi dictum audivit, cum inde dimitteretur rediturus ad suos. Vade baptizare, si vis esse in hoc felici beatorum domicilio. Ac cum paulò post is ab Angelo admoneretur, ut sacro fonte crimina expiare vellet, jam factum esse respondit, putans re ipsa perfectum, quod per quietem viderat. Cui rursus ille, vade, inquit, verè baptizare: nam illud in visione vidisti. De veritate certior jam factus tempore paschatis de de cura prodit nomen suum inter alios competentes, ac de more albis indutus mortuis agē- est. Licet idem in Genesio intueri, qui dum mimicos ludos edit, cachinnos, risumque omnibus movet, humanæ regenerationis lavacri morem, & sacramentum irridens, subito cœlestis gratiæ rore perfusus illuminationem imaginariam, quæ virtutem baptismatis exprimebat, hausit, ut de se testatus est dicens. At verò simul atque nudum me in conspectu vestro aqua illa perfudit, interrogatus respondi firmiter, ea me credere, quæ proponebantur, vidi supra me manum cœlitus porrectam, atque Angelos Dei ignea radiantibus facie mihi propius astantes, flagitiaque omnia, quæ à primis ætatis initiis usque ad præsens admissem è libro recitantes, dicentesque: Aqua hæc diluit omnia, quæ te agnoscis perpetrasse. Cumque unda baptismatis tinctus essem, simul etiam liber ille perfusus nive candidior apparuit, itaut superioris scripturæ nulla prorsus in eo vesti-

Niceph. lib. 18. cap. 25.

S. August. lib. de cura prodit mortuis agē- da cap. 12.

vestigia cernerentur. Non dissimilia illuminationum exempla reperies apud Metaphrastem, Lipomanum, Surium, & Cæsarem Baroni-
 nium, dum loquuntur de Hildegarde, Brigitta, Catherina Senensi
 virginibus, de Marciano Cerifero, de quodam viro paralytico Do-
 minicanæ familiæ alumno, qui B. Brigittæ revelationes in dubium
 revocabat, de B. Dominico & Sancto Francisco, ac de innumeris
 penè aliis, quibus constat, recondita divinæ majestatis secreta non
 modò ad propriam; verùm etiam ad peccatorum, ac Paganorum
 utilitatem patuisse.

17. Septemb.
 25. Julii.
 29. April.
 14. Octobris.

*Interna illustratione hominis intelligentiam sæpè à Deo instrui,
 & ad veritatem percipiendam elevari.*

C A P. XII.

Præsens illustratio nomen habet ab intelligentia hominis, in-
 quam Deus vel per se, vel per Angelos, vel per beatas mentes
 cordis sui arcana explicans se se insinuat; à cæteris verò hæte-
 nus explicatis discrepat in eo, quòd omnes exteriores sensus, visum
 maximè, & auditum, interioremque phantasiæ sensum excludit, &
 in sola operatione intellectus continetur. Hæc tamen omnium usi-
 tatissima est apud Deum homines erudiendi ratio, cujus effector
 tunc maximè est, cum intelligibiles rerum similitudines, quæ à
 philosophis species intelligibiles dicuntur, vel in Pagani intelle-
 ctum infundit, vel certe addit novum majoris lucis radium illis
 speciebus, quas in intellectu reperit, hoc enim splendore lucis ad-
 ditæ sic illustrantur, ut non modò sublimiorem conditionem acqui-
 rant; verùm etiam reddantur idoneæ ad id repræsentandum, quod
 Deus vult exprimi. Ceu contingit, cum infidelis, & Paganus ido-
 lolatriæ studiosus suum crimen agnoscens Christum Dei unigeni-
 tum, ejusque doctrinam profitetur; aut cum peccatorem malè actæ
 vitæ tædet motum una Dei dilectione, ac gratia. Dei hanc homi-
 nes illuminandi rationem agnovit B. Augustinus, eamque his ver-
 bis explicavit. [Sic enim Deus cum homine non per aliquam
 creaturam loquitur corporalem, corporalibus instrepens auribus,
 ut inter sonantem, & audientem aërea spatia verberentur, neque
 per hujusmodi spirituales, quæ corporum similitudinibus figura-
 tur, sicut in somnis, vel aliquo alio tali modo. Nam & sic velut
 corporeis auribus loquitur, quia velut per corpus loquitur, & ve-
 lut interposito corporalium locorum intervallo. Sed loquitur ipsa
 veritate, si quis sit idoneus ad audiendum mente, non corpore.
 At illud enim hominis ita loquitur, quod in homine cæteris, qui-
 bus homo constat, est melius, & quo Deus ipse est melior;]
 quam hominis præstantiam postmodum mentem esse declarat.

S. August. de
 Civitate Dei
 lib. 11. cap. 2.

Hujus autem illustrationis particeps homo in somnis fieri potest.
 Ut Marciali Ethnico viro accidit, qui B. Stephani meritis hac di-
 vina

Aug. de Civi-
tate Dei lib.
22. cap. 8.

vina mentis illuminatione donatus ad fidem Christi se contulit? [Visum est, ait Augustinus, genero ejus (de Martiali loquitur) ut iret ad memoriam S. Stephani, & illic pro eo quantum posset, oraret, ut Deus daret illi mentem bonam, quæ credere non differret in Christum, fecit hoc ingenti gemitu, & fletu. Tunc dormitum est, & ecce ante diluculum clamat, ut ad Episcopum curreretur, qui mecum forte tunc erat apud Hipponem. Cum ergo audisset eum absentem, venire presbyteros postulavit. Venerunt, & se statim credere dixit, admirantibus, atque gaudentibus omnibus baptizatus est. Hic quandiu vixit in ore habebat, Christe accipe spiritum meum.] Frequentior tamen harum usus cernitur in vigilia, in qua rursus aliquæ revelationes fiunt præmissa Ecstasi, qua animus abstractus è functionibus corporis, se totum ad ea, quæ Deus loquitur, intelligenda præparat; aliæ verò sine raptu, ac Ecstasi contingunt. Primum genus, de quo nonnulla superiori capite attigimus, declarat admiranda illa B. Pauli Ecstasis, qua expeditus ab omni corporea operatione illius animus ad tertium usque cælum raptus est, atque non corporeis vocibus, non aspectabili aliquo, aut Dei, aut Angeli vultu, non virtute imaginaria, sed sola, ac nuda intelligentia, ea Dei arcana audit, quæ non licet homini loqui. Porro hujus ordinis erant illustrationes Angelici Doctoris, quibus per Ecstasim erudiebatur de rebus, quæ ad fidei nostræ mysteria spectabant, quæque vix naturali acumine intellectus poterant attingi. Hoc itinere, quò divina secreta assequeretur, B. Heduvigis gradiebatur, ut non solum abstractis, & alienatis sensibus velut mortua jaceret; sed etiam corpus ejus sæpè in aëra tolleretur.

Epist. 2. ad
Cor. c. ult.

In vita il-
lius.

In vitis eorū.

Hoc duce utebantur Simeon Salus, Brigitta, & tot alii insignes viri, & mulieres, de quibus historię passim loquuntur. Licet autem non ita facile ex certis experimentis constet, hujusmodi illustrationes Paganis hominibus affulsisse; non tamen hæc strictim tacta, quæ in sanctos duntaxat quadrant, ab re sunt, aut à proposito nostro aliena, qui non modò, quod re ipsa actum est; verum etiam, quod à Deo agi potest, scrutamur.

Cap. 15.

Secundum intellectualis illustrationis assignatum genus non solum Sanctis viris, sed Gentilibus etiam, ac Paganis concessum est; de quo summè admirans B. Augustinus in concione ad Cathecumenos, Nabuchodonosorem infidelem, ac flagitiosissimum regem, divinitus tamen illustratum, his verbis interpellat: [Dic Nabuchodonosor, quid in fornace, in quam tres viros injussè immiseras: dic, dic, quid tibi fuerit revelatum? Nonne enim, inquit, tres viros misimus in fornacem ligatos? Ajunt ei: Verè Rex. Ecce, inquit, ego video quatuor viros solutos deambulantes in medio ignis, & corruptio nulla est in eis, & aspectus quarti similis est filio Dei. O alienigena unde tibi hoc? quis tibi annunciavit filium Dei? Quæ lex, quis Propheta annunciavit tibi filium Dei? Nondum quidem mundo nascitur, & similitudo nascentis à te cognoscitur? Unde tibi hoc, quis tibi istud annunciavit, nisi quia sic te divinus ignis

ignis intus illuminavit.] Ex eodem fonte sibyllina vaticinia venturi Salvatoris profluxerunt . Hinc , teste Augustino , Sampsonis mors profecta est , dum divino illustratu sibi ipsi mortem inferendam per ruinam palatii intellexit , in ultionem , & extremam Philistinorum miseriam . Hinc Apollonia virgo secum cogitans , quod sibi satius futurum esset , Tyranni ne supplicia vitare , an mortem subire pro Christi gloria , alacri saltu se se in paratum ignem iniecit . Hoc illustratu adjutus Moyses Geneseos historiam , hoc est , primam rerum omnium conditionem agnovit . Hinc divina inspiratione tactus Borivorius rex una cum domo sua Christi vexillum est secutus . Hoc tandem illud est , cujus vin expertus non semel B. Augustinus , à Deo naturam , & cognitionem hujus illuminationis anxie quærebat dicens : [Quid est illud , quod interlucet mihi , & percutit cor meum sine læsione , & inhorresco , & inardesco ?]

De Civit. Dei lib. 1. cap. 26.

Jo. Dubraius epist. Olom. lib. 14. hist.

Lib. 11. Confess. cap. 9.

Quòd si quæras naturam rei illius , quæ mentibus offertur in his eventis , omissa litigiosa quæstione , quæ inter theologos adhuc versatur , & cujus diligens discussio non est hujus loci . Respondeo , vel esse species rerum , quæ revelantur , vel ipsam veritatis notitiam , qua mens instruitur , vel lumen aliquod intelligentiæ nostræ divinitus superadditum , vel ad extremum rem ipsam , juxta ingenii humani virtutem , à Deo , vel ab Angelis propositam .

Nova Dei rursus auxilia recensentur , quibus Paganorum , aliorumque hominum mentes illustrari possunt .

C A P. XIII.

PRæter recitatos hætenus divinæ illuminationis modos alii adduci possunt , quibus humanæ salutis negotium peragi solet . Hos brevi sententia enumerat Clemens Alexandrinus , dum scribit . [Omnium hominum curam gerens Deus omnipotens alios quidem præceptis , alios verò minis , & nonnullos quidem signis prodigiosis convertit ad salutem .] Copiosius , ac enucleatius plures luculenta oratione prosequitur B. Gregorius Magnus , cum inquit . [Vocat per se Deus , vocat per Angelos , vocat per Patres , vocat per Prophetas , vocat per Apostolos , vocat per Pastores , vocat etiam per nos , vocat plerumque per miracula , vocat plerumque per flagella , vocat aliquandò per hujus mundi prospera , vocat aliquandò per adversa .] Verùm quia de divinis , Angelicisque vocationibus (quantum res nostra exigebat) satis dixisse videmur , nunc de cæteris vocationibus à B. Gregorio enumeratis aliqua strictim explicanda . Et in primis SS. Patrum , ac justorum ministerio plerosque à Deo vocari non ad fidei susceptionem , & divinæ gratiæ nitorem (quod Paganis convenit ,) sed ad profectum consummatæ , solidæque virtutis , uno duntaxat experimento , quod memoriæ Augustinus prodidit , confirmari potest . Is enim

Lib. 6. Stromatum .

Hom. 36. in Evangelia circa mediū .

August.

Cura pro mortuis agenda cap. 17. à Joanne Monacho sanctitate illustri variis de rebus mulierem per somnium illustratam esse scribit, his verbis [Joannes ergo iste, cuidam mulieri religiosissimæ impatienter eum videre cupienti, atque ut hoc impetraret per maritum suum vehementer instanti, cum ille nollet, quoniam id nunquam permiserat fœminis. Vade inquit, dic uxori tuæ, videbit me nocte proxima, sed in somnis. Et factum est. Monuitque illam, quidquid fidelem conjugatam moneri oportebat. Quæ cum evigilasset, talem se vidisse hominem Dei viro suo, qualem ille eum noverat, & quid ab illo audierit, indicavit.] At si hoc pietatis augendæ fidelis mulieris remedium fuit, infideli etiam, cur, si Deus vellet, salutis causa esse non poterit? Quoties verò Prophetarum vocibus idololatrias gentes ad sui ipsius agnitionem Deus invitavit, quoties eorundem minis permoti, & ab operibus nequam recesserunt improbi, & ab infidelitate ad fidem accesserunt alii. His auxiliis vocatos olim Platonicos, cæterosque gentiles philosophos, immò de plerisque divinis mysteriis eruditos fuisse, certa sanctorum Patrum testimonia mihi fidem faciunt, dum ad eorum manus sacros codices pervenisse testantur, ex quibus sanctam supremi numinis scientiam haurire poterant, si prophetarum vocibus fideles aures præbuissent. In primis verò nascentis Ecclesiæ incunabulis gentilitiam propaginem Apostolorum vocibus excitatam esse ad agnoscendam Christi divinitatem hîc meminisse nulum est operæ pretium, cum omnibus vel indoctissimis hæc notissima sint, velut pariter vulgatum est apud omnes, duce Spiritu sancto ad aperiendam Cornelio Christi fidem & Eunuchum iustitibus aquis intingendum, Apostolorum principem, & Philippum destinatos esse. Neque hoc latuit Thomam illum magnum Aquinatem, qui Isaiæ prophetici sermonis partem cum non intelligeret, ac ad obtinendam illius loci scientiam apud Deum recensitos Apostolos intercessores adhiberet, eosdem innox præceptores habuit disertissimos. Nimis verò clarum est Pastorum gregis Christiani solertia ac præconum verbi Dei orationibus, & cooptatos primis illis, & nostris etiam temporibus in Christi familiam multos cooptari, velut ex annalibus Indorum, Sinarum, Japoniorum deprehendere licet, apud quos catholica fides mirum habere cœpit incrementum ob eorum conciones, qui è nostris regionibus in eum orbem migrantes Apostolicum munus piè, & sanctè explent. Quis autem in dubium vocare poterit, esse divinum institutum signis, ac portentosis eventibus Paganorum mentes illustrare? cum vel ex hoc uno maximè res Christiana incluta, & celebris apud omnes semper fuerit. Hinc enim insignes illæ Paganorum catervæ, animadversis prodigiis, quæ ad Christi invocationem fiebant, certam de puritate fidei nostræ conjecturam capientes, Christo aggregabantur. Hinc sævi ipsi tortores, ac martyrum carnifices exuentes ferinam rabiem, Salvatoris mansuetudinem, & vestigia sequebantur, proprium sanguinem pro illius confessione effundentes.

Vis

In vita illius.

Vis certis experimentis intueri, Deum prodigiosis eventibus mortalium salutem operari, fige mentis oculos in hæc, quæ sequuntur. Ephrem enim Antiochenus Patriarcha Styliem Monachum à Severianæ hæresis impietate convertit ad fidem hoc diviso miraculo, nam exuens se, qua indutus erat, stola, cum accessisset prope ignem oravit dicens: Domine Jesu Christe ostende nobis veritatem, & completa oratione stolam in ignem injecit. Cum autem ignis quasi per tres horas durasset, lignaque jam igne consumpta essent, tulerunt inde stolam integram, itaut nulla ignis indicia in ea deprehendi possent. Tunc Styliites certior de veritate factus anatematizavit Severum.

Dani ad idolorum cultum relapsi videntes Clericum præcepto Harald regis candens ferrum diu manu incolumi gestantem, iterum convertuntur. Simili miraculo adducti infideles intuentes vestem à Popone Sacerdote in veritatis catholicæ testimonium in ignes conjectam, & incolumem diu asservatam, ab impuro idolorum cultu recedunt. Rutheni Boreales viso miraculo libri in igne illæsi ad Christum accessere. Suevi Idololatræ apud Maguntiam à S. Columbano, qui statu suo æneum vas dissolvit, ac varia in frusta divisit, edocti, Christi cultores esse cœperunt. Ibêri ab ancilla Christiana captiva ad fidem perducuntur, dum illius prece regius puer morti proximus curatur, ac ea columna erigitur, & in sua basi summa cum libratione stat, quam consumptis omnibus machinis, & bobum, hominumque viribus Ibêri ne loco quidem movere poterant. B. Martinus puerum à morte excitat, multitudo Ethnicorum ad genua sancti procumbens ab infidelitatis tenebris ad verum fidei lumen pervenit, ut memoriæ prodidit Severus Sulpitius. Doctor quidam Parisiensis de qualitate corporum gloriosorum dubitans ex splendore eximio emanante ex pedibus suis, quorum forte contemplabatur, in quem figere oculos non poterat, certam veritatem assecutus, Christo gratias agit. Judæi etiam invitati, Christum Dominum verum esse Deum confessi sunt variis prodigiis commoti. Nam noctu terræmotu exorto, dum Christi fidem recusabant, viderunt lapides veteris templi evelli. Igne cælitus cadente cuncta artium instrumenta absumi. Signa Crucis instar radii solaris splendentia illorum vestibus impressa, quæ orto sole abstergere volentes non possunt. In nomine Salvatoris ab Apostolo crucis signum clausis à nativitate oculis imponitur, ex quo cæcitas omnis recedit pro conversione D. Dionysii Areopagitæ.

At cum innumera hujusmodi sint divinæ providentiæ experimenta, de cæteris, quæ in citato B. Gregorii testimonio continentur, nonnihil dicamus. Nam flagella, quibus homines aliquando plectuntur, nullæ non sunt divinæ illustrationis partes. Memini enim, me non semel in vitis sanctorum martyrum legisse, Christiani nominis inimicos homines territos pœnis, ac flagellis, quibus in ultionem criminum à Deo puniebantur, in Christum credidisse, de qua re silere non debeo, quod diligentissimus rerum ad martyres

Ex Jo. Moscho in Prato Spirituali.

Saxo lib. 10.
Hist. Dan.
Bar. tom. 10.
anno 949.
Albert. Krätzius Metrop.
3. c. 34.
Baron. 10. 10.
anno 886.
Baron 10. 8.
anno 612.
Ruffinus lib. 1. hist. Eccl. c. 10. & Euseb. lib. 10. c. 10.
In vita S. Mart. Dialog. 2. c. 5.
Flos exemp.

Flos exemplorum.

In actis D. Theclæ.
In vit. Dion.

- Ex Metaph. 17. Aug. spectantium scriptor in hanc sententiam tradidit de Juliana Virgine, & Martyre, pro cuius inviolata corporis integritate servanda eos omnes cæcitate oculorum percutiebat Angelus, qui eleganti ejus forma turpiter capiebantur; ubi verò cæci flexis genibus crimen agnoscebant, deposcebantque supplices Virginem, ut pro eorum salute, ac corporea cæcitate Christum precaretur, protinus à Virgine modica aqua lustrati visum simul, ac Catholicam fidem recipiebant. Hac ratione S. Remigius Christi virtute Arianum insultantem catholicis devicit. Illico enim hæreticus fandi usum se perdidisse agnoscens, Divinum in se iudicium sensit, ac pœnitentia actus credidit. Cui Sanctus: In nomine Domini nostri Jesu Christi verè filii Dei vivi, inquit, si ita de eo rectè sentis, loquere, & de illo, sicut catholica credit Ecclesia, crede, & confitere, quibus vocibus vincula linguæ resolvens hæreticus ad Ecclesiam revertitur. Gens Burgundiana adverso prælio commisso ardenti studio religionem Christianam excolit. Axumitæ Homeritas bello fugantes idèò Christi fidem suscipiunt, quòd initio belli votum Deo Christianorum vovissent. Bulgari fame pressi, suadente Christiana muliere in Christum credentes, liberantur. Gregorius Neocæsariensis Episcop. Armenorum conversionem operatus est, eos omnes ad vitam simul, & formam porcorum reducens, qui se ipsos invicem devorabant. Hos uno signo crucis suilla forma, & vita liberatos institutum nostrum complecti coëgit. Verùm sicuti flagellis, & adversis, ita victoriis, & prosperis rebus ad cælum mortales vocare consuevit Dominus. Nam Clodovæus Francorum Rex adhuc gentilis Jesu Christi invocato nómine profligavit Alemanos, ac se ipsum à tyrannide Cacodæmonis vindicavit Christum secutus. Casilda regis Almenonis Hispalensis filia gentilis captivos Christianos cibo, rebusque omnibus recreare clam patre solebat. Rex admonitus filia latebras, aditusque omnes observat diligenter, deprehensaque aliquando, cibos, quos in sinu ad captivos ferebat, repente in flores, rosasque mutatos, patri ecquid ferret magno animi ardore roganti, veste explicata, monstrasse dicitur. Hoc illa miraculo percita, monitaque divinitus, si à fluxione sanguinis sanari cuperet, quam ut curarent medici, omnia artis remedia inani labore consumpserant, ablueret se in lacu D. Vincentii nomine in agro Virvescano, ad nostra sacra mentem, & animum adjecit.
- Flos exemplor. Nonnumquam etiam ex picturis salutem animorum operatur Deus, qua de re clarum est Bogaris Ducis Bulgarorum exemplum, qui cum venationibus delectaretur, juberetque à pictore in tabella certamen ferarum, dum à canibus aguntur, sibi ad vivum describi, illeque divino afflatu generale iudicium, quale in Josaphat valle futurum est, perbellè expressisset, statim in pictura hinc justorum turbam ovantem, inde gregem peccatorum variis affectum suppliciis cernens, ut à pictore sensum venationis illius miserimæ hausit, extemplo avitæ superstitionis inimicus aqua salutarì tingi voluit. Quid? cælorum, ac siderum ministerio utitur Deus ad instru-
- Surius in vita S. Remigii & Baron. 10. 6. anno 514. Socrat. lib. 7. Eccl. hist. c. 30. Callixtus lib. 17. Eccl. hist. cap. 32. Baron. tom. 10. anno 845. Niceph. Cal. lib. 8. Hist. Eccl. cap. 35. Ex prosp. vocati Pagan. Gregor. Turon. de gestis Franc. lib. 2. cap. 30.
- Gregor. Cedrenus in Corp. Hist.

struendas Paganorum mentes , velut tribus Magis evenisse comper-
tissimum est , qui dum stella longissimi itineris duce utuntur , ad
Divinitatem Christi adorandam pervenerunt . Tandem mortuorum
apparitionibus , ceu instrumentis quibusdam , in mortalium , ac
Paganorum animos insinuare Deus potest ea , quibus in supremam
felicitatem suaviter trahantur , ad eum fermè modum , quo B. Au-
gustinus libro de cura pro mortuis agenda varios casus , ac mira-
biles eventus recenset , quibus à mortuis plerique hominum cogni-
tionem earum rerum acceperunt , quæ humanæ facultatis vires an-
tevertebant , de quo plura inferius.

*Divinam providentiam eo usque progressam , ut pro æterna
aliquorum salute parvulos vix rationis usu pollentes ad
baptismum ministros adhibuerit . Eadem factum esse,
ut mortuo corpore , anima aut non cederet terris,
aut si cessisset , rursus ad mortalem vitam
redderetur , quò divina gratia coho-
nestata ad felicitatem beato-
rum properaret .*

C A P. XIV.

AB infante . divino , ut arbitror , afflatu sacra baptismatis un-
da perfusum fuisse puerum extrema agentem apud Indos ex
iis , quæ Alan. Copus monumentis mandavit , clarum est . Dialogo 6.
contra im-
pug. imag.
cap. 9.
Forte enim puer quidam cum infante in cunis posito cum domi re-
linqueretur , puerum in parentum absentia periculose ægrotantem ,
arque mortem ei imminere prospicientem accepta aqua baptismo per-
fudit , & verba , quæ in hunc casum proferri solent , apertè , &
distinctè pronunciavit , ac statim infans mortuus est . Verùm quæ
deinceps hoc capite enarraturi sumus , illustriora sunt divinæ pro-
videntiæ experimenta , quibus suo dignos conspectu fecit non jam
eos , quibus omnia legis naturalis jura , sed aliqua eorum cordi
duntaxat fuisse comperimus : ut hinc liquidò cernant omnes , Deum
nulla ratione defuturum iis Paganis , & Gentilibus , qui ad jus na-
turale vitæ suæ rationem planè conformassent .

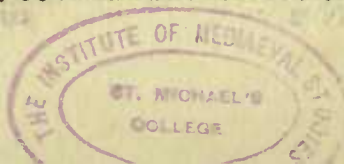
Certum quippe est , Henricum Kock Trajectensem virum degen. Sur. anno
tem in Hollandia , qui erat igne consumptus , à Deo mori non. 1448.
permisum , priusquam sordes animi sui sacramentali confessione
expiaret . Præterea vir quidam pio cultui D. Barbaræ addictus ab Jo. Nider for-
que cibo vixit in carcere duodecim diebus , qui statim ac Sacra- micar. lib. 4.
mento poenitentiae , ac sacrosancto Eucharistiæ mysterio communi- cap. 2.
tus est , in pace quievit . Miles Virginem sacratissimam colendi
studiosus in bello interfectus , sine salubri confessionis Sacramento
emori nequit . Res hunc in modum recensetur . Cum multi in-

Anton. Bonf. eum campum , in quo pugnatum erat , descenderent , emissam in-
 lib.3 Hungar-ter ossa subinde vocem audierunt , Jesu Christi Salvatoris , & Ma-
 decad. 3. an-riæ Virginis nomen intonantem , loquaxque inter cadavera caput
 no 1415. inventum , quod ubi homines sibi adesse novit , quid tam , inquit ,
 stupidi hîc statis viri ? Christianus ego sum , & magnæ Matri Divæ
 Mariæ semper addictus , inexpiatus , inconfessusque in hoc bello
 occubui . Maria Mater me æterni supplicii reum esse non patitur .
 Hîc me adhuc vivum servavit , ut & delicta fateri , & animam fa-
 cris ritè Apostolicis lustrare queam . Proinde sacerdotem , qui con-
 fessionem exaudiat , & me expiatum reddat , accersite quæso . Mi-
 raculo moti sacerdotem adducunt , ac caput post confessionem ritè
 exactam perpetuò quievit .

Sed quod interfectis , quoquomodo tamen in terris animam de-
 gentem retinentibus , divinæ providentiæ dono concessum est , &
 mortuis , qui è terris evolarunt idem tributum esse , duce divina
 Lib. 1. Dial. providentia , lectorem latere non debet . Ut scribit D. Gregorius ,
 cap. 12. qui historiam enarrans hominis cujusdam , qui post mortem à Dæ-
 monibus ad gehennam trahebatur , ac precibus Severi presbyteri ,
 Deo concedente , animum receperat : hunc fermè in modum indu-
 cit eum loquentem . [Tetri valdè erant homines , qui me duce-
 bant , ex quorum ore , & naribus ignis exibat , quem tolerare non
 poteram ; cumque per obscura loca me ducerent , subito pulchræ
 visionis juvenis cum aliis nobis euntibus obviam factus est , qui me
 trahentibus dixit . Reducite illum , quia Severus presbyter plan-
 git ; ejus enim lacrymis Dominus eum donavit . Qui Severus de
 terra surgens ei pœnitentiam agentî opem suæ intercessionis præ-
 buit . Et dum per dies septem de perpetratis culpis pœnitentiam
 æger redivivus ageret , octava die lætus de corpore exivit .] Nec
 absimilia divinæ miserationis exempla nobis defunt . Puer enim

Evadius lib 1. cathecumenus defunctus S. Stephani precibus , ut baptismali gratia
 de miraculis justificaretur , ad vitam reversus est . Nam cum ad aures amici
 S. Steph. Dei pulsaret mater ejulans fide pietatis perculsa duplici luctu orbi-
 ratis , quod & in præsentî vita filium perdidisset , & in futura ut
 pote gratia baptismi salvum habere non posset : ecce inter lamen-
 tantis dolorem miseræ matris , repente parvulo spiritus redditur ,
 vita tribuitur , vox viventi conceditur . Continuo presbyter accer-
 situs baptismum parvulo tradidit , sacramenta complentur , ac illius
 anima peccatorum lethali catena liberata , statim etiam , mortalis
 carnis vinculo exuitur , & ad Dei spirituales amplexus summa cele-
 ritate liberata dimittitur . Eadem ratione mulier S. Francisco pecu-
 liari devotione cohærens viam universæ carnis intraverat . Conve-
 nientibus autem nocte Clericis ad exequias , & vigilias cum psalte-
 riis decantandas , subito cunctis cernentibus erexit se mulier super
 lectum , & unum de astantibus sacerdotem patrum videlicet suum
 advocat dicens : Volo confiteri pater , ego enim mortua duro eram

S. Bonav. in carceri mancipanda , quoniam peccatum , quod tibi pandam , nec
 vita S. Fran- dum confessa fueram : sed orante , inquit , pro me S. Francisco ,
 cisci cap. 15. cui ,

cui, dum viverem, devota mente servivi, redire nunc ad corpus indultum est mihi, ut illo revelato peccato sempiternam vitam promerear. Confessione igitur expedita statim in Christo quievit. Ad extremum huic capiti finem faciam non minus præclaro de eadem re exemplo, quod in vita S. Aimonis Archiepiscop. Colonienf. extat. Apud Sur. 4. Decemb. in vita Aimonis. Vir enim quidam fatis concesserat, qui dum viveret, se se D. Cæsarii Martyris tutelæ commendarat. Hic lethalis culpæ reus mortitur. Martyr pro suo cliente Christum exorat, ut vitæ restitueret eum, qui tandem & suis, & B. Virginis precibus Dominum flexit, cujus imperio dæmonibus ereptus veniæ securus, & vitæ ad corpus regreditur, ac narratis iis, quæ sibi in altera vita evenierant, spiritalique medicina recreatus, ac perorans, itaut astantes omnes stupor invaderet, rursus collegit se se super feretrum, & obiit.

Sed inquis, hæc privilegia recensitis personis à Deo concessa sunt precibus Sanctorum, quorum subsidio planè careant Pagani necesse est, quippe qui nullius beati aut agnitores, aut cultores sunt. Verùm Paganus, qui custos universi juris esset, quamvis nullum cœlestis regni civem palam, & expressè coleret, tamen ea, quam ex hypothesi concedimus, piè vivendi ratione clam, & tacitè cujuslibet sancti opem ad suæ mentis illuminationem an non implorare dicendus esset? An clientis sui immemor foret tutelatis Angelus? An tandem Deus ipse sua providentia, nullo etiam pro Paganis deprecante, solitæ miserationis, & paternæ charitatis officia illis denegaret?

*Cœleste numen corporibus, animisque mortuorum, vel etiam
ipsis Dæmonibus, nunc æternæ Paganorum saluti
consulere posse, sicut aliàs, iisdem instru-
mentis, peccatoribus prospexit.*

C A P. XV.

AT ne quid intentatum reliquisset videretur Deus, quò æternæ mortalium saluti consulere posset, cadavera ipsa divinæ providentiæ ad felicitatem hominibus procurandam voluit esse instrumenta. Clarum est enim, quid furi, de quo Joannes Moschus in-
fchus, acciderit, qui, dum mortiferæ culpæ sit obnoxius, ad me- Prat. Spir.
liorem frugem revocatur, non tacendo divinæ virtutis miraculo. In subterraneam enim specum ingressus fur, mortuam Virginem omni inhumanitate ut spoliare cœpit, protinus à cadavere detinetur; mox sequitur gravissima Virginis ad impudentem furem oratio, ac increpatio, & tandem nulla ratione ei recedendi facultas conceditur, ni prius jure jurando spondeat, se illico monasticam vitam amplexurum; periculo commotus fur jurat, dimittitur, protinus periculo liber monastico indutus habitu fidem suam liberat.

An

Jo. Moschus An ad cæcam illius mentem divinæ illustrationis splendor accessit ; in Prat. Spir. qui in monumentum mortui ingressus spoliavit cadaver , relicto solo linteo , rediensque rursus , ut sublato linteo , nudum omnino relinqueret , corporea cæcitate mulctatus est ? Nam in furem exurgens cadaver , manusque suas extendens digitis illi oculos eruit . Ad hanc præterea sententiam reticere non debeo , quod Elias Abbas magno libidinis æstu impatiens , dum peccare properat , ablati sensibus , de corporibus mortuorum à se visis narrat , Moscho auctore . Profectus , ait , ad illum , ut implerem turpem concupiscentiam , cum fermè uno stadio ab ejus adhuc speleo distarem , urente me graviter æstu libidinis , repente factus in Ecclasi , vidi apertam terram , & me hiatu terræ absorptum . Aspicioque illic cadavera putrida jacentia , & resoluta , & incredibili fætoe plena , quendamque reverendi habitus virum ea mihi demonstrantem , ac dicentem . Ecce istud mulieris est , istud viri , istud pueri , fruerè jam ut vis . Ego autem præ nimio fætoe in terram corruì . Tunc accedens vir ille venerabilis , qui mihi apparuerat , erexit me , & gratias agens Deo reversus sum in locum meum . Et hæc hætenus de cadaveribus mortuorum .

Lib. peregr.
quæst.

Prodigium
anno salutis
nostræ 1593.
Brusini Plani
visum .

Nunc de animabus eorum , qui è rebus humanis recedentes divina dispensatione rursus mortalibus apparuere , ut hi omni sollicitudine in animarum suarum salutem incumberent , non superioris , & antiqui , qua de re mira quædam literis prodidit Bartholomæus Sibylla , sed nostri , & recentis ævi dicam , uno duntaxat illustri experimento , quod vidi oculis ipse meis , ac sitientibus auribus non semel hausi . Anno à partu Virginis supra millesimum quingentesimum nonagesimo tertio Brusini Plani , quod patrium mihi solum , & agri Mediolanensis non ignobilis pagus est & loci , & fluminum , & collium amænitate , vario lapidum ictu ita fatis cesserat Joannes Maria Bagatinus , ut , eisi sacramentis esset communis , haud tamen posset sacerdoti sua crimina pandere confessione vocali , defectu vocis , quæ perierat . Elapsis ab nece annis quatuor , cœlesti , ut multorum opinio fuit , ope denuò ad suos redit , non proprio unitus cadaveri , quod redactum erat in cineres , sed corpori puellæ , cui nomen Magdalensæ inditum erat . Hanc parentes alieno , & inusitato obsitam spiritu cernentes , ignari veritatis , Dæmone plenam arbitrantur , Sacerdotis implorant opem , ut sacris abjurationibus Satanam abigat , restituatque pristinæ saluti virginem . Dum sacræ artis experiri virtutem aggreditur sacerdos . Quid his in me divinis vocibus opus est ? exclamat spiritus , ad expellendos hæc divina oracula Dæmonas pia mater fidelium adinvenit Ecclesia . Me quæso , cave ne putes , Dæmonem esse . Quo casu Jo. Baptista Bagatinus , quem paucis ab hinc annis extrema agentem pia sollicitudine , juveras , occiderit , planè nosti : ille ipse te nunc alloquitur . Ut divinæ satisfaciam justitiæ , consulamque meis rebus , quas obtruncatus morte crudeli non potui absolvere , cœlesti prorsus beneficio huc reversus sum : his expeditis ultro , &

Iubens abscedam . Obstupuit cum astantibus sacerdos , qui solitam Dæmonis calliditatem metuens , rursus sacris precationibus rem agere progreditur : sed frustra , eadem , quæ prius , obtestante spiritu , qui placidè Parochi adjurationes audiens , Joannis Mariæ animam eo corpusculo , non dæmonem latitare sæpius clamat , ac verbis fidem addens , detegit arcanum regressus sui ab inferis . Dum hac vitali aura , inquit , una vobiscum fruebar , quinquaginta philippeos à Corceto , quem vos omnes optimè nostis , clam abstuli , nec , quandiu vita mansit , ei totidem numerare , in animum inducere potui meum ; in extremo vitæ articulo fraudis conscius , si mihi per vocem licuisset , pœnitentia ductus satisfacissem . Nunc mihi æternæ quietis spes nulla residet , nisi proprio domino pecunia reddatur . Quocirca tres , quos superstites filios reliqui , ad me adducite , ut paterna iussa exequantur . Aderat hæc narranti inter alios Joannis Mariæ frater Petrus Angelus , qui gnarus rei , quam à spiritu audierat , advenisse occisi fratris animam illicò credidit ; fit portenti in dies clarior fama ; omnes vici nostri cùm viri , tùm mulieres turmatim confluunt ; ab spiritu sciscitantur quidam arcana alterius vitæ , quæ sit parentum , quæ amicorum , quæ cognatorum apud inferos conditio . Ei gratulantur plures de privilegio iterum ad mortales remeandi divinitus concessio . Perquirunt curiosius alii auctores furti , rapinarum , & scelerum , quæ clam iis diebus interdium , noctuque plurima patrabantur . Omnibus placida oratione satisfacit ; docet plures , qui mortalitatem expleverant , in cœleste domicilium cooptatos , eorum peculiaria nomina attingens . In purganti igne alios iustis affligi pœnis tradit . De his verò , qui alias viventes malè apud omnes audiebant , ut responderet numquam addigi potuit , hoc unum addens , cum sæpius rogaretur , ne quæso , quod fateri nolin , exposcite . Nullo discrimine fures digito notabat , precabaturque simul , ut à rebus alienis manus innoxias fervarent . Latentem ad eum usque diem causam repentinae mortis , qua senex vegetæ virtutis , sanus , ac alacer omnibus notissimus momento occiderat , palam conjiciens in furtivum lectum , in quo senex cubitare solebat , docens divino consilio id factum esse , ne in alieno strato moreretur , effecit , ut extemplo mortui heredes lectum domino , & cæteri sua unicuique redderent . Possent iusti voluminis mensuram explere , si persequeretur , quæ de justitia , de mutuo amore conciliando , de tollendis mortalium inimiciis piè spiritus ille differebat , ea animi concitatione , ut omnes ad laudabiliter agendum , & ad fugienda crimina , velut de cœlo moniti inflammarentur . Crebescente rumore latius accolæ vicinarum regionum ad cognoscendum miraculum ea ratione advolabant , qua olim gentiles ad Pythiam . Quilibet novas res cognoscendi cupiditate flagrans ab spiritu perquirat arcana : nihil eum latere vel ipsa respondendi ratio declarabat ; nam quæ alias Joanne Maria ducente spiritum , acta erant , eo ordine prosequetur , quem tenuerant , cætera sciscitantibus haud clara mira quadam dicendi

cendi lenitate ad assensum demulcente animos ita canebat, ut omnes plenam narranti fidem accommodarent. Illud erat aspectu jucundum spiritum intueri, quemlibet familiæ suæ nomine proprio appellantem, jungentem mutuò dexteram dexteræ, amplexantem, exosculantem, & ut sibi opem ferrent, enixè precantem: ex vultu tamen, oculis, cæterisque corporis partibus dulcioris amoris signa in filios prospiciebantur, hos diu in amplexibus retentos tandem ad solvendum æs alienum hortatur: spondent minores duo, at natu major, cui majorem summam imperabat quæsit latebras. Spiritus nocte media adit cubiculum, in quo latitans dormiebat, crebris ictibus ostio illatis excitat sopitum, petitque sibi aditum fieri. Alexander (ita enim grandior filius appellatur) inopinato adventu consternatus ceu præsentem interitum intuens in terram corruit; ille filium attolens; non metuendum, sed justitiæ satisfaciendum tibi est, inquit, ò fili. Cur enim ex paterna hæreditate à me tibi relicta, quod alienum est, creditori reddere abnuis? Cur solus extremæ tui patris necessitati repugnas subvenire? Alexander, recreato spiritu, collectisque viribus, paterno mandato acquiescens tantum Corcero se daturum pecuniæ, quantum ille jussisset, pollicetur, nec detrectant idem minores. Hunc in modum rebus compositis discessum suum edicit. Ad D. Martini patroni nostri ædem, quæ Brusini aliis antiquior est, effusus ad spectaculum omnibus, progreditur. Ingressus Ecclesiam, nullo adjurationum adhibito genere, ultrò discedens, pœne mortuam reliquit virginem, quæ brevissimo temporis spatio eum in modum perseverans velutè profundissimo somno evigilavit, nihil planè tenens eorum, quæ antea egerat, dum spiritu ageretur.

Non me later, hoc prodigio decursis seculis pœnè inaudito permotum lectorem jure vereri posse. Dæmon ne vesanus rerum divinarum æmulator, an perempti Joannis Baptistæ anima fuerit, cum versutissimi hostis mos sit non insolens, ut simulatam bonorum spirituum lucem mutuatus ea operetur, quæ justos spiritus maxime decent, vel ut decipiat, vel ut aperta veritate, quam aliquandò loquitur, illectis mortalibus, mendacissimis rebus fidem adhibere persuadeat, vel ut testis in eos, qui etiam à Dæmone vera cognoverint apud Dominum existat. Ut ut res se habuerit pro sua prudentia judicet lector. Ego Dæmonis dolos in hac re, alioqui verissima, semper timui: non enim, si divinitus agebatur negotium, irritum, & inane penitus accidisset, ut exitus ipse probavit, filiis datam animæ patris fidem frangentibus: quis enim prudenter credat, voluisse Deum, ut quod adeò insigni virtutis suæ miraculo fieri curaverat, in nihilum relaberetur. Profecto absimilis plane est divinatorum operum vires naturæ excedentium mos, & conditio. Si meæ mentis arcanum nudare tuto possum, Satanicum consilium ducere eò respexisse, ut filios Joannis Mariæ, qui paternæ fraudis ignari nullis restitutionis legibus tenebantur, hac ratione crimen patris detegens, malos fidei possessores redderet, peccatique irreti-

ret

Quid de narrata historia
censeat au-
ctor.

ret laqueo, si fortassis, quod dæmon sperabat, justitiam spernerent.

At Gehennam damnatos homines divinæ providentiæ fuisse instrumenta ad illustrandas infidelium, & Paganorum mentes, ut hi veritatis semitam edocti ævo sempiterno fruerentur.

CAP. XVI.

EX variis experimentis, quæ hac de re divina olim miserationibus mortalium apparere voluit, cartulis meis paucè duntaxat inferam, ac illud in primis, quod recenset Joannes Prat. Spirit. Moichus, monasticæ vitæ studiosus, qui alias dictus Eviratus à partu Virginis 630. anno vixit; is enim in suo prato spirituali, quod non minoris utilitatis, quàm auctoritatis est, quippe quod à sanctis patribus in septima Synodo congregatis in testimonium adducatur, agens de Isidoro quodam Christiani nominis inimico, qui conjugem suam Sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum suscipere nolebat, susceptumque coëgit evomere, Isidorum inducit narrantem, quodnam sibi interdiu ante oculos obversatum fuerit ostentum. [Post biduum, inquit Isidorus, aspicio virum, quasi Æthiopem semicentiis vestitum, dicentemque mihi. Ego & tu simul in unum supplicium condemnati sumus. Et ego ad eum. Tu inquam qui es? Respondit: ego sum, qui conditorem omnium Dominum Jesum Christum in maxilla percussi passionis tempore. Atque hac de causa à fletu temperare non possum;] humanas autem lacrymas, si à Dei gratia proficiantur, ut in re præsentī opinor, opportunum esse ad divinam iram permulcendam remedium, quis est, qui nesciat? merito igitur continuis gemitibus imminens supplicium effugere Dei adjuvante gratia studebat justo timore correptus. Proximè addi potest horridum prodigium illud Clerici damnati, qui pro salute amici, & socii sui per quietem ob illius oculos voluit obversari, dicens: agnoscis me? cui amicus respondens, agnosco, ait, tum ille, ut aliquam ex meis rationabilibus pœnis cognoscas, en una. Protendit manum sanioso ulcere distillante, & statim: Videtur ne tibi, inquit, levis? Cum ille levem sibi videri referret, ipse damnatus curvatis in volam digitis tres guttas defluentis tabis super eum jaculatus est, quorum duæ tempora, tertia frontem contingentes cutem sicut ignito jaculo penetraverunt, foramen nucis capax efficientes. Illo magnam pœnam esse doloris clamore protestante. Hoc, inquit mortuus, erit tibi quādiu vixeris & pœnarum mearum grave documentum, & nisi neglexeris, salutis tuæ singulare monimentum. Vade, dum licet, muta habitum simul, & animum, & esto Monachus Redonis apud Sanctum Melaniam. Cumque vivus ad hæc respondere noller, mortuus eum oculi rigore

Quātā sit auctoritatis.

Qui Christum in maxilla percussit Isidoro apparet.

Clerici damnati apparitio, ut socio sit causa salutis.

re perstringens, si dubitas, inquit, miser converti, lege litteras istas, & hæc dicens, manum protendit tetricis notis inscriptam, in quibus Satanas, & omne inferorum Satellicium Ecclesiastico cætui gratias de tartaro emittebat, quòd cum ipsi in nullis suis volupta-

Vincent. Pe- tibus deessent, tantum numerum animarum subditarum paterentur
lo spec. hist. ad inferna descendere prædicationis incuria. His dictis loquentis
lib. 25. c. 89. aspectus evanuit, tremens, ac stupens amicus omnia sua pauperi-

bus erogavit, adiensque Sanctum Melaniam & Monachali habitu sumpto sanctè, ac piè deinceps vixit. Eodem spectat quod de Henrico hæretico proditum est; is enim postquam debitas etiam in hac mortali vita pœnas dedisset sublatus incendio, nocte sequenti

Hæret. dam- divino consilio è tartareis sedibus evocatus, sociis, qui eidem
nat. visitur à Lutheranorum erroribus erant addicti, totus ardens apparuit, illis-
fociis. que præ timore vociferantibus, ait. Nisi ab errore cessetis, mecum peribitis in æternum. Carceris custos clamore excitatus urbis con-

Christianus sules advocavit, quibus vincti hæc, facite quod vobis placuerit,
Mossyus lib. modo prius confiteamur, ne cum Henrico pereamus. An ad præ-
20. chr. sentem quæstionem revocari meritò potest, quod proditum est à

In Prat.Spir. Jo: Moscho qui hæc litteris consignavit de Theophane quodam laborante hæresi Nestoriana: [Circa autem horam nonam diei sequentis aspexit Theophanès quendam astantem sibi aspectu terribilem, ac dicentem. Veni, & vide veritatè. Assumensque eum, duxit in locum tenebrosum, ac fætidum igne evaporantem, atque in ipsis ignibus vidit Nestorium, Euthychem, Apollinarem, Dioscorum, Severum, Arium, Originem, & alios quosdam. Et mox, si tibi Theophanes, ait, placet locus iste, persiste in tuo dogmate.] At Theophanes agnita tandem veritate, Nestorii hæresim toto corde detestans, catholicam veritatem amplexus est.

Novi olim ad fidei veritatem, & ad ævum sempiternum ductos plures Gentilium charitatis, & Christianæ pietatis exemplo, piorum librorum lectione, monitis Evangelicis, & pluribus aliis viis, quas omnes illustrare possem appositione exemplorum, quæ ex probatis auctoribus pro re præsentī collegeram. Verùm contentus his, quæ hæctenus adducta sunt, secundum librum claudio.

FRANCISCI COLLI

COLLEGII AMBROSIANI

DOCTORIS,

DE ANIMABUS PAGANORUM

LIBER TERTIUS,

IN QUO AGITUR

DE

Melchisedech

Iobo

Eliphaze Themanite

Baldado Sabite

Sophare Naamathide

Heliu

Obstetricibus Hebræarum

Balaamo

Regina Saba

Mercurio Trismegisto.

*Plures Gentiles, & Paganos à primi hominis lapsu ad legem
Moysi datam, & ab eadem lege ad Salvatoris adventum
donatos æterna felicitate, quam re ipsa affecti
sunt, postquàm Christus ad æterni Patris
dexteram devicta morte resedit.*

C A P. I.

CUm ea, de quibus primò, & secundo libro actum est,
aut hypothesi duntaxat nitantur, (qua statuimus, eos
gentiles, & Paganos, qui naturali legi placè obtem-
perassent, non solum à Deo fuisse illuminandos, verùm
etiam adscribendos felicitati beatorum:) aut certè eos
solum attingant, quos cœlestibus donis ad beatitudinem perductos se-
cundo libro pro ratione instituti obiter probavimus. Muneris no-
stri

stri est, hoc loco antequam de alicujus insignis Ethnici salute, aut damnatione æterna peculiariter differamus, (quod operis nostri caput est) absolute perquirere: an quod fieri potuisse vidimus, re ipsa factum sit, nactique sint æternam miserationem non pauci Gentiles in utroque naturalis, & scriptæ legis statu, post hanc mortem aut in Purgatorio, aut in Limbo Patrum Redemptorem operientes. Nam cum ex profanis historiis nihil nobis hac de re constare possit, & ex sacris litteris perpaucos ævo sempiterno dignos esse appareat; vix enim, justis Abel, Seth, Henoch, exceptis, qui inter felices animas tutò reponi possit, obviam datur, quippe omnis caro corruerat viam suam, non erat, qui faceret bonum, non erat usque ad unum: præcipua enim pars mortalium ex scelerato semine Cain descendebat; hæc autem cum sceleribus ipsis nata videbatur, ac eo iniquitatis erat prolapsa, ut eam apertis cœlorum fontibus generali aquarum diluvio ultus sit Deus, uno cum familia Noë in arca asservato. Post extinctam verò peccatorum omnium multitudinem in ipsa justi Noë progenie rursus sibi viam, aditumque aperuit iniquitas, quæ ex Cham ortum ducens, mox in orbem universum vitia omnia induxit, nefanda idololatriæ, magiæ, necromantiæ scelera, quæ ad Virgineum usque partum adeò liberè debachabantur inter mortales, ut eos penè omnes suæ tyrannidi subjicerent.

Noxiæ artes qua ratione post diluviū in mortales invec̃tæ. *Collat. 8. c. 21.* Quod si scisciteris, quī fieri potuerit, ut hæ noxiæ artes una cum magistris suis diluvio non perierint. Audi Joannem Cassianum, qui hanc ipsam quæstionem explicans ait. (Quantum itaque antiquæ traditiones ferunt, Cham filius, qui superstitionibus istis, & sacrilegis fuit artibus, & profanis infectus, sciens, nullum se posse super his memorialem librum in arcam prorsus inferre, in qua erat una cum Patre justo, ac sanctis fratribus ingressurus, scelestas artes, ac profana commenta diversorum metallorum laminis, quæ scilicet aquarum non corrumperentur injuria, & durissimis lapidibus insculpsit, quæ diluvio peractò, eadem, qua illa celaverat, curiositate perquirens, sacrilegiorum, ac perpetuæ nequitiae Seminarium transmiſit in posteros) quamvis vel solus Dæmon horum scelerum inventor, & artifex callidissimus suffecisset, etiamsi maledictus Cham his versutiis non fuisset usus.

Gētiles olim salvos fuisse. Verum his nequaquàm obstantibus, haud reor inficiandum & naturalis, & scriptæ legis temporibus, divina adjutrice gratia, plerosque mortalium, maxime ex Seth progenie ante diluvium, & exsiccatis aquis ex prole Sem, & Japhet juris naturalis iter perpetuò secutos in Dei amicitia mortalitatem explevisse. Opinioni nostræ inprimis sacræ litteræ adesse videntur, in quibus non solum Israëlitis, sed etiam omnium aliarum nationum salutem Deo cordi esse legimus (Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & feces Israël convertendas: dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ,) quo modo autem in qualibet orbis terrarum parte elucere potuit divina misratio, & benedi-

benignitas, si extra Hebræorum propaginem re ipsa deperibant omnes? Quo modo personarum non fuisset acceptor Deus, si non ex Act. 10. omni gente, quæ timet Deum, & facit iustitiam (quales non paucos gentiles olim repertos ex Apostoli sententia certum est) plures Ad Rom. 2. ævo sempiterno donasset? quod etiam Dei suadet miseratio, cui haud convenire videtur, ut omnis hominum multitudo, extra populum Judaicum, quæ ob cælum condita erat, rueret in tartarum. Hoc insinuat diligens Angelorum erga quemlibet Gentilium custodia: quis enim credat, irritos omnium Angelorum, quibus cura eorum à Deo demandata fuerat, cecidisse labores? Quin immò ex omnibus totius universitatis nationibus non paucos ad Dei cultum, æternamque pacem traduxisse Tutelares Angelos Apostolis ipsis suppar docet Dionysius Areopagita. [Deinde quia & aliis gentibus, ex quibus & nos respeximus in illud omnibus paratum in traditionem, & apertum divini luminis & copiosum pelagus, non alienigenæ quidam improbant dii. Unum autem omnium principium, & ad ipsum reduxerunt sequaces, secundum unamquamque gentem, Sacerdotio fungentes Angeli.] Quam sententiam elucidans Dionysius Carthusianus, qui antea D. Areopagitæ secutus ordinem ostenderat, unamquamque gentem habuisse Angelum ordinis principatus rectorem, ait, [Angeli Sancti infimæ Hierarchiæ principantes secundum unamquamque gentem; idest cuilibet plebi, seu homini ipsis commisso præsidentes, reduxerunt sequaces, idest, homines illis commissos, & ipsorum inspirationem, ac illuminationem sequentes converterunt ad creatorem. Unde elicitur, & probatur, quòd ante Salvatoris adventum, multi Gentilium ad Deum conversi sunt angelico ministerio, sive humano, sive solo interiori instinctu, & illuminatione interna, sive etiam concurrente simul exteriori apparitione, atque effectu.] Cum D. Dionysio Areop. pluribus in locis sensisse Clementem Alexandrinum, alibi, cum rursus se se nobis offeret occasio, demonstrabimus, ubi Græcorum, cætararumque nationum gentes à philosophia multa ad beatitudinem assequendam spectantia edoctos tradit D. Augustinus illa sacri E-Matthæi 20. vangelii verba tractans; (simile est regnum cœlorum homini patri familias, qui exiit primo mane conducere operarios) in hanc discessit opinionem: (intelliguntur prima hora vocati Abel, & ipsius Ser. 59. de seculi iusti: tertia Abraham, & ipsius seculi iusti;) at si quolibet verbis Decursum temporis seculo iusti non defuerunt, jam res nostra clara est, quam non minus subtiliter, & clarè rursus explicat August. illi quæstioni satis faciens. Cur ad gehennam damnentur plures mortalium, cum tamen, Apost. teste, Deus velit omnes homines salvos fieri. (Isto locutionis modo, & Dominus est usus in Evan- Enchirid. c. 103. de cor- rect. & grat. cap. 14. gelio, ubi ait Phariseis: Decimatis mentam, & rutam, & omne olus. Neque enim Pharisei quæcunque olera, & omnium per omnes terras alienigenarum omnia olera olim decimabant. Sicut ergo hîc omne olus, omne olerum genus, ita & illic, omnes homines, omne hominum genus intelligere possumus) itaut non ex Hebræis so-

Cœlestis Hierarch. cap. 9

Art. 46.

solum, sed etiam ex Scitis, Thracibus, Barbaris omnibus aliqui salutem assequerentur. Quod Angelico Doctore valde arrisit. De eorum autem salute, qui in lege naturæ vixerunt, clarissimum extat Joannis Cassiani testimonium, quo recensens Seth progeniem eo ordine, quem ex sacris litteris habemus, tradit omnem illius familiam usque ad Noë, non solum natam in locum pii, ac sancti fratris Abel, verum etiam posteritati, ac fraternæ pietati successisse. [Itaque illa generatio, quæ de Seth justi progenie descendebat, suæ lineæ jugiter, & agnationi permixta, in patris, atque attavi sanctitate longa ætate duravit, nequaquam scilicet sacrilegiis, ac malitia nequissimæ prolis infecta, quæ in semet impietatis germen velut attavi traditione retinebat insertum. Donec ergo perseveravit inter illos generationis eorum ista discretio, semen illud Seth, utpote de optima radice procedens, pro merito sanctitatis tam suæ, quam Patrum, Angeli Dei, sive, ut diversa exemplaria continent, filii Dei vocati sunt.] Tota autem serie orationis, quam pro defunctis fidelibus habet D. Damascenus nihil tam frequenter tradit, quam ex Gentilibus plurimos divino dignos repertos consortio, veluti ostendam cum de Sibyllis erit agendum. Eodem illa Leonis Pontificis sententia spectat. Misericordiam suam humano generi numquam negavit, sed omnes in communi mortales ad sui cognitionem abundantissimis semper beneficiis erudit. Ad extremum docet Sanctus Thomas hujus veritatis strenuus propugnator, non solum plerosque tartari cruciamenta vitasse, sed omnes penè homines usque ad Abrahamum traditam sibi à parentibus sanam fidem, & religionem inviolate custodisse. Dicendum, quòd ante Abraham fermè omnes fideles erant: circa tempora enim ejus dicitur idololatria incœpisse, quod intelligendum reor præcipuè de filiis Seth ante diluvium, quandiu à contagione, & commercio sanguinis filiarum Cain abstinuere, sive de filiis Sem, & Japhet post diluvium. His Sanctorum Scriptorum votis illa ratio suffragatur, quòd ab ipsis Mundi primordiis usque ad illius consummationem, & semper fuerit, & futura sit Ecclesia, quæ cum in cœtu virorum, ac mulierum vera fide, & religione præditorum constet, necessariò asserendum est, nullo unquam tempore pios, ac fideles Dei cultores defuisse.

Apud Dion.
 Carth. a. 46.
 in com. super
 Cœlest.
 Hierarch.

4. sent. d. 1. q.
 2. a. 1. ad 1.

*Plerisque Gentilibus, & Paganis Mosaicæ legis præcepta
 non custodientibus certam salutis suæ
 spem affulsisse.*

C A P. II.

Ceterum quia allata hactenus sanctorum Patrum testimonia, & momenta rationum potiora videntur ad probandam eorum salutem, qui ad naturalis, quam scriptæ legis statum pertinebant, adhuc meritò videtur idem scrupulus urgere de Paganis,

ganis, qui lege à Deo lata vivere non custodientes Hebræorum legem, ac cæremonias. Quo enim jure è Dæmonis imperio liberabimus eos, qui totius universitatis moderatori, ejusque legibus non parebant. Nam qui potestati, ac pleno Dei dominio subjacent, & legi ejusdem pariter obediant, necesse est. Quòd si janua cœli Judæo planè occlusa censenda erat à die sancitæ legis, qui illius jura violasset. [Maledictus, qui non permanet in sermonibus Deut. 37. legis hujus, nec eos opere perficit,] an non potiori ratione cunctis Gentilibus legem illam non implentibus impervia erit? Scilicet Hebræorum gens à Deo unicè dilecta obstricta jure legis, si quandoque eam violet, damnabitur, & Gentilis nullo horum præceptorum vinculo detentus liber, peccato, ac scelere immunis legi latæ repugnans salutem nancisci poterit? Ut quid præterea divino jussu fas erat Gentilibus, & Paganis ejusdem legis simul cum Judæis præcepta custodire. [Si quis peregrinorum in vestram voluerit Exod. 12. transire coloniam, & facere Phasè Domini, circumcidetur prius omne masculinum genus, & tunc ritè celebrabit, eritque sicut indigena terræ.] Si repudiata lege divinæ amicitiae jura non lædebantur.

Facilis omninò accidet hujus quæstionis explicatio, si cogitemus, Mosaicam legem in duo præceptorum genera secandam; illius enim legis quædam eadem erant cum legis naturæ mandatis, quædam diversa, juriq; naturali suppleraddita. Ad illa omnes, qui ratione pollebant, observanda tenebantur, non quatenus Mosaica, sed quatenus naturalia erant: ad hæc illi solum astringebantur, quibus sancita fuere, qualis sola Hebræorum gens fuit. Nos hac distinctione usi, gentiles Mosaicis legibus, quæ aliæ erant à præceptis cordibus omnium jure naturæ inscriptis fuisse obnoxios planè inficiamur secuti vestigiâ Angelici Doctoris, qui cum hoc idem, quod nos attulimus, mandatorum discrimen assignasset, efficaci prorsus ratione, quam in fonte videat lector, ostendit. Hanc S. Thomæ opinionem communis theologorum schola sequitur, nec immeritò, quippe quæ ex sacris litteris colligatur. (Quæ est alia Deut. 4. gens sic inclyta, ut habeat cæremonias, iustaque judicia, & universam legem?) at cum hi solum legibus teneantur, quibus indictæ sunt, liberos à præceptis Mosaicis fuisse gentiles planè constat, cum divina voluntate Judaicæ gentis peculiarem eam legem fuisse ex citato testimonio clarum sit; de quo velut insigni munere divino lætabundus Psalter canit. (Non fecit taliter omni nationi, & Psal. 149. judicia sua non manifestavit eis.) Ad eandem patefaciendam veritatem opportunum illud est D. Pauli testimonium, quo extollens Ad Rom. 3. Judaicæ nationis prærogativas, ac dignitates, quas à Deo obtinuit supra cæteras gentes. (Quid ergo, ait, amplius Judæo? multum quidem per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei;) nec aliud superius cap. 2. probaverat, quàm salutem consequi potuisse gentiles, qui licet scriptæ legis vinculo non devincirentur, tamen vitam, moresque suos ad
menti

menti inscriptam legem conformantes ad æternæ felicitatis metam pervenire poterant, quemadmodum communi assensu tradidere SS. Patres, quorum aliqui id apertis votis memoriæ prodiderunt: aliqui autem id firmum, ratumque habentes extra controversiam omnem solis Judæis latam à Deo legem statuunt. Prioris ordinis

Apolog. profuit Justinus Martyr, qui omnes eos Christianos appellat, qui so-
Christ. 2. ad lius naturalis legis jura custodissent, nulla lege Hebræorum peni-
Antóninum. tus servata. [Cujus (Christi, de illo enim loquitur) omne homi-

1. Strom.

num genus factum est particeps, & qui cum ratione vixerunt Chri-
stiani sunt.] Clemens Alexandrinus, qui à Deo concessam Græ-
cis philosophiam, sicut Hebræis legem arbitratur, ita de philoso-
phia loquens, [Nam ipsa quoque Græcos Pædagogi more docebat,
sicut lex Hebræos ad Christum.] D. Joannes Chrysostomus in-

Ad Rom. 2.

illud Pauli. Gentes, quæ legem non habent [Gentes autem hîc
appellat non eos, qui idololatræ erant, sed eos, qui Deum cole-
rent, qui naturali legi parentes, exceptis Judaicis cæremoniis, ea
omnia custodiebant, quæ ad pietatem conferrent.] D. Anselmus
super iisdem Apostoli verbis, ubi gentiles, qui solius naturalis le-
gis observatores essent, salvandos esse declarat. Ad posteriorem
SS. Patrum classem referendi sunt Origenes lib. 2. in epist. ad Ro.
cap. 2. S. Athanasius lib. 7. sacræ scripturæ Synop., S. Ambrosius
Genes. 20. Hieronymus in Matthæum cap. 22. Theodoretus citato

Rerum obje-
ctarum con-
futatatio.

Apostoli loco, Damascenus oratione pro defunctis fidelibus, &
plures alii. Hinc pater nullius criminis reos appellari potuisse
Gentiles, qui subjacentes justo Dei imperio legibus Mosaicis non
parebant, cum illis ut parerent, nec legislator ipse Deus edixisset.
Plus autem utilitatis, quam detrimenti Hebræis ipsis sancita lex
erat, cum ea arctiori quodam fœdere divinæ justitiæ, & majestati
Israëlitæ, quam Gentiles adhærent: quamvis & hi, quò facilius,
tutiusque saluti suæ consulere possent, ab ejusdem legis observa-
tione non repellerentur.

3. d. 25. qu. 2.
a. 2.

Verum quia Angelici Doctoris, quem hujus sententiæ præcipuum
ducem sequimur, verba illa: [Illi etiam, quibus spiritualis reve-
latio facta non fuerat, salvari poterant, etiam si nihil de lege
Moyfi audivissent, neque aliquid de ea scirent] intelligenda viden-
tur de illis solum gentilibus, ad quorum aures lex Mosaica non
pervenerat. Posset rursus ex me quispiam sciscitari; an hi saltem
gentiles ad legem custodiendam tenerentur, qui & legis, & legisla-
toris essent agnitione præditi? At nullo jure neque hos, neque il-
los custodiæ legis obnoxios fuisse ea loquuntur, quæ à nobis ha-
ctenus commemorata sunt: par enim eorum omnium est, eadem-
que ratio, cum nulli eorum à Deo lex data sit, ut Angelicus ipse
Doctor testatur in citato ex p. 2. testimonio. Addit Toftatus non
solum non fuisse juribus legis astrictos gentiles eam apprimè cal-
lentes, verum nec Deo ipsi Hebræorum credidisse eos, qui partici-

Toft. Exod.
c. 30. q. 14.

pes æternæ incunditatis effecti sunt. [Dicendum est generaliter,
quòd nullus de illis hominibus, qui tempore legis Mosaicæ salva-

tus

cus fuit in gentilitate, cognovit Deum Hebræorum esse verum. Deum: nullo enim modo credendum est, quod non conversi fuissent ad illam legem, quam ipse dedisset, approbantes illam tamquam optimam &c. Et licet cognoverint, quod unus Deus sit aliquis, & illum coluerint, ignoraverunt tamen, an Deus Hebræorum esset verus Deus, immò non crediderunt esse verum Deum.] Hactenus ex Tostato, cujus opinionem arbitrator ea limitatione intelligendam, quam S. Thomas in re non absimili scitè docuit. Nempè, ^{3. sent. d. 25.} dummodo Gentiles pertinaci animo hanc eorum sententiam non ^{q. 2. a. 2. q. 2.} tuerentur adversus eos, qui fidei Hebræorum dogmata, sanamque ^{ad 3.} de suo Deo fidem docerent, eosque hortarentur ad complectendam fidei puritatem.

Qua fide, quibusve Sacramentis Gentiles, & Pagani salutem consequerentur. An eorum filii ante rationis usum morientes in Lymbum puerorum, an in sinum Abrahamæ reciperentur.

C A P. III.

CUM, Apostolo teste, nullus mortalium, qui ratione uteretur, fidei lumine carens æternam mortem effugerit unquam, est hoc loco indagandum, qua fide hi gentiles, quos ad se traxit Deus, essent imbuti: An venturi Salvatoris necessaria, an verò cujuslibet alterius ordinis fides sufficiens esset. Omissis disceptationibus, quæ inter doctores olim versabantur, certissimum reor, in solius Salvatoris fide radices Paganorum salutem fixas habuisse, ut ex sacris eloquiis nimium clarè constat, in quibus traditur, unam eandemque Christi Domini fidem fuisse eorum, qui in cœlis regnant [Habentes eundem spiritum fidei. In quo proposuit Deus re- ^{2. Cor. 4:} staurare ea, quæ in cœlis, & quæ in terra sunt. Patres nostri om- ^{1. Cor. 10.} nes sub nube fuerunt &c. consequente eos petra, petra autem erat ^{Ad Rom. 5.} Christus. Sicut per unius delictum in omnes homines condem- ^{Ad Rom. 3.} nationem, sic & per unius justitiam in omnes homines justificationem.]

Non explicitam tamen, sed implicitam (ut in scholis loquuntur theologi) Mediatoris fidem necessariam requirimus, quamvis plerique gentilium, qui Dei essentiam contemplantur in cœlis, divino munere etiam fide explicita præditi fuerint. Ad hanc assertionem, quæ cum Magistro communis est theologorum, probandam illa ^{3. d. 25.} efficax videtur ratio: quod sicut in protoparente nostro omnes ita peccaverant, ut Dæmonis servi, inimicique Dei essent, ita, quò ad divinam amicitiam reducerentur, è Dæmonis tyrannide erant redimendi, unus autem est omnium Redemptor Jesus Christus, cuius unicum nomen sub cœlo relinquebatur, in quo oporteret pec- ^{Epist. 59. in} catores salvari. Sicut pulchrè expressit Augustinus. [Et ne quis ^{fol. 5. q. 1.} quam ^{Tom. 2.}

quam diceret, posse esse salutis viam in bona conversatione, & unius Dei omnipotentis cultu sine participatione Corporis, & Sanguinis Christi: unus enim Deus, inquit, & unus Mediator Dei, & hominum homo Jesus Christus, ut illud, quod dixerat, omnes homines vult salvos fieri, non alio modo intelligatur præstari, nisi per Mediatorem, non Deum, quod semper Verbum erat, sed hominem Jesum Christum, cum Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.] Hanc autem implicitam fidem fuisse aptissimis verbis ostendit, dum de Salvatoris fide agens, quam assecutos esse antiqui ævi justos docuerat. [Et illa, ait, eadem fide salvi fierent, quæ fuerat suo tempore revelanda;] hæc autem quid aliud est, quam fides, quæ à theologis implicita dicitur. Latius hanc catholicam veritatem ad Bonifacium scribens prosequitur contra duas epist. Pelagianorum lib. 1. cap. 7. & contra eosdem lib. 3. cap. 4. de peccatorum meritis, & remissione lib. 1. cap. 11. variis sententiis, quibus acerrimè Pelagianos errores redarguit eadem subtilitate, qua de perfectione justitiæ contra Cœlestium disputavit, ubi de Christi meritis, gratia, & fide edisserens eandem habet sententiam. Possem aliorum Sanctorum Patrum proferre testimonia, at ne in re omnibus probatissima diutius detineat, illis silentio involutis,

Innuere nunc volo: quæ & qualis appellari posset Paganorum.

Adam Incarnationis mysterium cognovit ignarus sui peccati. implicita fides Mediatoris. Nempe sat illis fuerat fide divinitus infusa eos fidei actus elicere, quibus firmiter tenerent, Deum illis in necessariis ad salutem non defuturum, fidem suam referentes in majorum suorum fidem, vel aliorum quorumcumque, qui à Deo essent edocti, qualis fuit generis humani primus parens adhuc justitiæ originalis particeps, cui divinitus humanæ naturæ exaltationem, quæ erat Verbi Incarnatione complenda, patefactam tradunt insignes doctrina viri, non quod sua passione ex orci faucibus hominem peccato obnoxium liberaret Christus; hac enim ratione præsciis fuisset sui casus, & sceleris Adam, quod negant theologi omnes cum Magistro sententiarum, sed ut esset conditionis humanæ caput, & gloria; quemadmodum voluit Angelicus Doctor, qui docet alibi in eandem opinionem, non oportuisse statim post Adæ delictum institui, ac præscribi hominibus signa fidei, & salutis,

2. d. 23.

22. q. 2. a. 7. corp.

3. p. q. 70. art. 2.

2. sent. d. 23. in explicatio-
ne textus in
fine.

quæ sub sensum caderent, sed magis conveniens fuisse, id libero hominum arbitrio concedere, ut pro sua libertate pietatem, fidemque suam placitis sibi exterioribus signis testarentur; maxime quia Adam, qui divina secreta noverat, posteros suos de iis apprimè instituerat. Eandem D. Bonaventura sententiam amplexus est, qui ingenioso exemplo declarans potuisse Adam Incarnationem Verbi Divini futuram cognoscere, quamvis sui lapsus esset omnino ignarus, ait: [Sicut Joseph præcognovit suum principatum, non tamen præcognovit suam venditionem, & fuit antecedens ad illud: sic Adam nosse potuit aliquid, quod spectabat ad hanc naturæ exaltationem, sicut fuit Christi Incarnatio: ita tamen quod ignorabat posteritatis suæ lapsum per suam prævaricationem, vel quia Deus non

re-

revelavit, vel quia ipse non pertractavit.] SS. Thomæ, & Bonaventuræ adhæsit Catharinus, dum commentis illustraret ea Genes^{is} verba: [Crescite, & multiplicamini,] & D. Prosper, qui arbitrat^{us} est notam fuisse Adamo conjunctionem Christi cum Ecclesia, ac ex perfosso ejusdem latere in cruce pendentis formatum iri Ecclesiam, ut ex latere suo ficta Eva fuerat: cujus sententiæ postremæ parti reclamasse theologos jam monuimus; non enim futurum scelus suum præviderat primus parens. Quamquam, si hæc ipsa D. Prosperi opinio de Adamo jam lapso accipi posset, nullo modo esset abjicienda: arbitror enim hujus mysterii cognitionem post violatum Dei mandatum Adamo peropportunam, immo necessariam, ut posteros suos ad expectandam redemptionem fide, & spe excitaret; velut aperrè tradit citato antea loco Angelicus Doctor ingeniosas suæ mentis rationes adducens, quas apud ipsum videat, qui velit. Hûc etiam spectat, quod scire annotavit Benedictus Pe-^{Tom. 1.} rerus, qui de re præsent^{is} agens docet juxta multorum opinionem In Gen. lib. 6. in ipso mundi exordio cœptum esse prædicari Evangelium de Mes-^{q. 4.} sia venturo mundi Salvatore, & Diabolici imperii everfore: atque ob eam causam in Apocalypsi appellari agnum occisum ab origine mundi, quia scilicet præfiosissima ejus mors jam inde à mundi origine significari, & vim suam exerere, ac salutarem effectum habere cœpit. Addunt præterea doctores, hoc mysterium cognovisse Adamum, & in Christum venturum, qui peccati sui expiator, ac totius humani generis Redemptor futurus erat, credidisse, sequi ejus gratia, & futuræ passionis efficacia à peccato suo liberatum iri speravit. Ergo cur negabimus, certa ratione divinum hoc secretum Adam in posteros suos transmississe, qui paterna traditione instructi certum redemptionis suæ subsidium expectarent; quem morem à piis gentilibus olim inviolatè custoditum ea Dei verba Genes. 12. satis indicant, quibus Abraham allocutus est: [Scio enim, quòd vers. 19. præcepturus sit filiis suis, & domui suæ post se, ut custodiant viam Domini, & faciant judicium, & justitiam.] Ex his liquido constat, quid fidei implicitæ vocabulo intelligi possit, quod paucis verbis attingens S. Thomas ira de Gentilibus loquitur. [Salvaban-^{3. d. 2. q. 2. a.} tur tamen fide implicita Redemptoris, implicando fidem suam in-^{2. qu. 2. ad 3.} cognitione Dei, vel eorum, qui à Deo docti erant indeterminatè, quicumque illi essent, sicut majores Judæorum, quantum ad ea, quæ eis nondum fuerant revelata.] Legat, qui velit B. Bonav. qui pluribus explicat fidei implicitæ rationem. & modum.

Verùm, quia sola fide beatitatem consequi non poterant Gentiles, & Pagani, cum fides sine operibus mortua sit; quibus auxiliis salutis suæ negotium explevere? At eos justis operationibus gratia, charitate, cæterisque divinis ornamentis præcellentibus, ut mos est piorum, usos fuisse quis dubitat?

Quòd si de originaria labe abstergenda sermo sit, D. Thomæ est^{3. d. 2. q. 2. a.} opinio. [Quantum ad adultos in lege naturæ sufficiebat sola fi-^{6. ad 3. qu.} des, cum etiam modò sufficiat ei, qui non ex contemptu sacra-

menta dimittit, sed ipsa fides, quando tempus habebatur, instigabat, ut se aliquibus exterioribus demonstraret.] At si de actualibus peccatis agatur, contritione gratiæ supernaturalis suffulta auxilio, quod omnibus, ni repugnassent, ex liberalitate, & miseratione divina paratum semper fuit, delictorum veniam obtinuisse Gentiles credendum est. Nimis enim arduum id mihi semper vitum est, quod scriptum reliquit Cassianus. Nullum ex his, qui salutem æternam nacti sunt ante legem Moylis, aliquod legis naturalis violasse præceptum. Fateor equidem in sacris literis nulla recenseri crimina lethalia eorum, qui sancti fuerunt, qualis Abel, qualis Seth, qualis Henoch, qualis Noë: at id omnibus in statu legis naturæ viventibus, qui salvati sint, tribuere, creditu difficillimum est: cur enim ante legem nulli, qui lethaliter deliquisset, miserationem suam elargitum Deum censebimus, qui post legem peccatores, ut ad se reverterentur, toties per inspirationes, per Angelos, per Prophetas deposcebat? an non & in legis naturæ statu inter Dei attributa misratio tenuit principatum? cur eam nactos Gentiles inficiabimur, qui etsi carnis imbecillitate laberentur aliquando, veri Dei tamen cultum, fideique professionem retinentes sacrificiis, & oblationibus Deo exhibitis gratia ejusdem adjuti patrata scelera detestari, Deumque super omnia diligere poterant? quamvis veris Sacramentis carerent (si illud excipias, quod ad peccatum originale delendum à Deo institutum esse credimus:) neque enim uspiam in sacris literis inveniri potest, in statu corruptæ naturæ, antequam Circumcisionis Sacramentum institueretur, divino præcepto viguisse apud Gentiles signum aliquod sensile gratiam sanctificantem significans, quod pertinet ad Sacramenti substantiam, quo uterentur Gentiles ad salutem.

Collat. 8.
cap. 23.
Opinio Pro-
speri refelli-
tur.

Quid de par-
vulis Paga-
norum ante
usum ratio-
nis morien-
tibus opinan-
dum.

4. d. 1.

Tandem de infantibus Paganorum morientibus ante usum rationis dicendum est; quo loci in altera vita olim hi deferrentur, an ad Lymbum parvulorum, an ad Abrahami Sinum. Est hic quaestio non de omnibus omnium Paganorum infantulis, sed de illis solum, quos divini numinis probi cultores Gentiles, & Pagani suscipiebant: eos enim, qui procreabantur ab idololatriis hominibus nulla Dei cognitione, nulla fide imbutis, sed in cæcis duntaxat ignorantiae, & peccatorum tenebris viventibus more ferarum, non censemus adducendos in quaestionem, quippe qui vitio parentum, quos nulla de spiritali eorum salute cura, aut sollicitudo tangebatur, videntur omni salutis remedio caruisse, non secus, ac illi, qui nec dum in lucem editi vitam vix inchoatam in maternis visceribus finiunt. Constans est theologorum opinio SS. Patrum firmata consensu, eos Dei miseratione, & gratia salvatos, ac quod inde sit consequens, asservatos in Lybmo Patrum, quousque Salvatoris beneficio triumphantes cælos apertos una penetrarent: nam cum opportuno ad originariam labem tollendam remedio non carerent, inter felices animas Redemptoris adventum in subterraneo loco expectantes reponebantur.

Quòd

Quòd si de remedio quæras , quodnam fuerit , ex D. Gregorio Lib. 4. cap. 2. Magno ita scribente discere mysterium . (Quod apud nos valet aqua baptismi , hoc egit apud veteres , vel pro parvulis sola fides , vel pro majoribus virtus sacrificii , vel pro his , qui ex Abrahæ stirpe prodierunt , mysterium circumcisionis) ita Gregorius , in cujus interpretanda sententia in duplici sunt differentia constituti doctores . Alexander Alensis , Scotus , Durandus , & alii putavêre , hoc remedium ad labem originariam abluendam à Deo institutum non fuisse in solo fidei actu parentum , vel aliorum , quibus cura salutis parvulorum cordi erat , quo pro parvuli salute deprecarentur , sed necessarium insuper fuisse actum aliquem exteriorem veluti interioris fidei indicium , & argumentum . At S. Thomæ , & Magistri auctoritas , & opinio est , solius internæ fidei operationem , quæ
4. d. 1. q. 2. a.
6. quæst. 2. parens filium suum offerens Deo in obsequium , salutem illius spiritalem deprecabatur , sufficientem fuisse : ut Soto , Bonaventura , & Ricardus opinati sunt , quamvis duo posteriores ab aliis discrepent in eo , quòd informem fidem parentum de congruo meruisse salutem parvulorum arbitrentur , nihil hujusmodi exigentibus Angelico Doctore , & aliis .

Mihi antiquior prima est opinio , quam S. Augustini præmunit auctoritas , ad Dardanum enim scribens apertè credit , à Deo institutum aliquod Sacramentum pro salute eorum , qui in statu legis naturæ vixêre , quamvis fateatur esse occultum , & distinctum à Circumcisionis Sacramento . [Sacramento porrò regenerationis nostræ manifestum esse voluit manifestatus Mediator . Erat autem antiquis justis aliquod occultum , cum tamen & illa eadem fide salvi fierent , quæ fuerat suo tempore revelanda] & post [Quod si , ait , circumcisio antiquis sanctis pro baptismo fuisse creditur , quid respondebitur de iis , qui , antequam hoc præceptum esset , Deo placuerunt , non tamen sine fide . Quia sine fide impossibile est placere Deo .] Quod Augustini testimonium non minus de parvulis , quam de majoribus accipiendum esse constat , non solum quòd eadem , & par omnino omnium illorum necessitas , & condicio , videatur ; verum etiam ex iis , quæ idem ipse alibi tradidit . Nam contra Julianum disputans , Sacramento aliquo consuluisse Deum parvulis eorum , qui per ea tempora Salvatoris venturi fide cognati erant , declarat . [Nec ideo tamen credendum est , & ante datam Circumcisionem famulos Dei , quandoquidem eis inerat Mediatoris fides in carne venturi , nullo Sacramento ejus opitulatos fuisse parvulis suis , quamvis , quid illud esset , aliqua necessaria causa scriptura latere voluisset .] At si in solo interioris fidei actu , eo modo , quo diximus , vis remedii adversus originale peccatum sita erat , jam omnis planè de medio tollitur Sacramenti ratio , & proprietas , quæ signo sensili necessariò constat , Augustino repugnante . Nec est , cur dicas , non fuisse necessarium illis primis temporibus Sacramentum , sed suffecisse fidei operationem ; cum & in ipso legis naturæ statu conveniens esset , ut aliquo sensili signo ,
Aug. Epist.
57.
1. Tim. 2:
Aug. lib. 5.
contra Julianum cap. 11. &

& fidem internam, & exteriorem atestationem palam omnibus facerent, quô nulla tergiversatione nosci posset, an pro salutis necessitate infantibus esset consultum. Non reor tamen, divino præcepto speciale, ac determinatum, sed liberum, ac spontaneum cuilibet fuisse signum illud, quo & sibi, & parvulis opitulabantur Gentiles, dummodo actio illa sensilis esset. In quam opinionem abiisse videtur etiam Doctor Angelicus 3. p. q. 70. a. 2. ad 1. & a. 4. ad 2. & q. 61. a. 3. ad 2.

A Gentilibus, & Paganis originem duxisse Melchisedec.

C A P. IV.

Absoluta ea quæstione, qua pater, non paucos Gentilium, & Paganorum ad æterna præmia Dei beneficio vocatos fuisse, reliquum est, ut eorum qui cæteris illustriores fuere, mores, gesta, virtutes, & vitia propius indagemus; ut ex his diligenter cognitis summam eorum felicitatem, aut miseriam tuto possimus argumentari. Quô autem operis nostri ordo servetur, ab iis Gentilibus est inchoandum, qui aliis antiquitate præstant, qualis fuit Melchisedec, cujus originem, & genus (quandoquidem æterna salus ex sacris literis clarè nimium constat) quærimus. Olim enim, & nascentis Ecclesiæ temporibus, & subsequen-
tibus postmodum seculis plerique in assignanda origine Melchisedec, qui Abrahami floruit temporibus, sædè lapsi sunt, adeò prava dogmata evulgantes, ut multos in sacris literis exercitatissimos excitarent ad hæc hæreses è multorum animis radicitus extirpandas, uti piè, doctè, ac ingeniosè fecit B. Epiphanius hæresi 55. & 67. S. Hieronymus, & nostro hoc ævo plures alii.

Vixit
Ab orbe con-
dito 2031.
Ante Salva-
toris adven-
tum 1933.

Melchisedec
Spiritus san-
ctum fuisse
nonnulli ar-
bitrati sunt.
Vid. tom. 4.
S. Aug.
Ep. hæres. 55.
& 67.

Inprimis igitur arbitrati sunt non pauci, nullam è humana propagatione radicem Melchisedeco fuisse, sed cœlestem, & divi-
nam tantum. Etenim Spiritum Sanctum sub humana specie appa-
rentem cum fuisse, qui redeunti è cæde Regum Abrahamo bene-
dictum fuisse dixit, auctor quæstionum veteris, & novi testamenti, qui falsò pu-
nuntur Augustinus, totis viribus contendit; alii, ut refert B. Epi-
phanus, unigenitum Dei Filium Melchisedec fuisse autumant. Ori-
gines, & Dydimus, D. Hieronymo teste, Angelum Dei, qui in
scriptura Melchisedec nuncupatur, fuisse asseverant. Tres istæ opi-
niones non aliundè fluxerunt, quàm ex illis Apostoli verbis ad He-
bræos 7. perperam intellectis. [Hic enim Melchisedec rex Salem
sacerdos Dei summi, qui obviavit Abraham egresso è cæde regum,
& benedixit ei, cui & decimas omnium divisit Abraham, primum
quidem, qui interpretatur rex iustitiæ: deinde autem, & rex Sa-
lem, quod est, rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealo-
gia, nec initium dierum, nec finem vitæ habens, assimilatus au-
tem Filio Dei manet sacerdos in perpetuum.] Ex quo Apostoli
testi-

testimonio hæc trahunt superiorum sententiarum auctores argumēta . Ordo generationis humanæ deposcit , ut mortales à patre , & matre gignantur , Melchisedec autem nec patrem , nec matrem sui genericem habuit . Amplius , quilibet homo ut principium , sic ætatis suæ finem habiturus est , cum necesse sit , ut intereat , quod gignitur : & tamen Melchisedec nec initium dierum , nec finem vitæ habet . Ad hæc , munera , ac decimæ dignioribus , ac præstantioribus cæteris solum debentur ; ergo cum mortales omnes per ea tempora dignitate vitæ , sanctimonia , ac meritis facillè anteciret Abraham , vel Deus ipse , vel Angelus esse omnino debuerat Melchisedec , cui velut præstantiori decimas obtulit Abraham . Postea , ut innumeras alias argumentationes in præteritis relinquamus , quibus hæc opinatio à suis auctoribus communitur . Unus omnium opifex Deus pacis , & iustitiæ auctor est ; quo modo igitur , ni divina persona fuisset Melchisedec , uti pacis , & iustitiæ datorem laudibus extolleret Apostolus ? Ut quid prætereà Filio Dei similem eum appellaret , ni eandem cum Patre , & Filio naturam haberet ?

Verum omnes istæ argumentationes penitus irritæ sunt . Nam quod primo loco opponebatur , hunc in modum refellit Ugo Victorinus . [Sicut & Melchisedec , inquit , dicitur non habere patrem solummodo , quia non nominavit eos scriptura] vel ut tradit D. Hierony. , talis à Paulo appellatur , quia repente eum inducit scriptura , non prænarrata ejus genealogia , nec ortu , nec morte ejus indicata . Parentes igitur habuit Melchisedec , ex quibus de more genitus est ; quorum nomina quibusdam in scripturis exprimi narrat Epiphanius . Eracla enim pater , Astaroth verò sive Asterisa mater appellabatur . Non me fugit cum Hebræis , Suidam , & Eustacium hujusce rei causam conjicere in detestabilem fornicationem , ex qua progenitum putant Melchisedec , quasi verò genus , & originem Melchisedec tacuerit scriptura , quod scorti filius , & ex illicito concubitu satus sit tam insignis pietate sacerdos , cujus nativitati ne inureretur nota , scriptura tacens pepercit . Verum hanc eorum opinionem improbabilem illud reddit , quod in sacris literis mos haud sit inusitatus pandendi genus illustrium virorum , immò & Ducum , quamvis hi ex inhonesto concubitu nati sint , ut patet de Abimelech , & Jephthe , de Phares , & Zaran de Thamar . Nec alia via dissolvendum est secundum argumentum : verè enim , & prodiit in hanc lucem , & eandem moriens reliquit Melchisedec , ut cæteri mortales fecerunt (Henoch , & Elia exceptis ;) at quia neque nativitatem ejus , neque mortem aperuerunt divinæ litteræ , ideò neque principium dierum , neque finem habuisse dicitur . Sanctiorem verò , Deoque ipsi chariorem , ac quod inde fit consequens , Melchisedeco majorem re vera extitisse Abraham , nullus , qui piè sapiat , verebitur : at in typo , ac mysterio sacrificii à Melchisedeco Deo exhibiti , ratione cujus decimas ab Abraham obtinuit , potior videtur fuisse Melchisedeci dignitas , in qua summus

Ugo Victorinus in annotatione . Elucidationis .

Verbo Melchisedec .

Jud. 8. Genes. 38.

Abrahā quomodo major , & nobilior Melchisedec .

om.

omnium Sacerdos Dei unigenitus præfigurabatur. Appellari autem solet Melchisedec pacis, & iustitiæ rex, non quòd auctor, fonsque eorum esset; (hoc enim soli Deo convenire potest,) sed quòd pacis, ac iustitiæ amans mirum in modum foret, studeretque in suo regno duo hæc maximè conservari. Ultima argumentatio in auctores suos stat; nam cum nulla esse queat rei ad se ipsam similitudo, seu comparatio, satis manifestè scriptura sacra Melchisedec non esse Dei Filium declaravit, cum esse eum similem filio Dei protulit. Neque in Spiritum Sanctum cadere potest illa similitudo, cum ille à Patre, & Filio non procedat per modum similitudinis, sed per modum voluntatis, & amoris, ut theologi loquuntur; tota igitur similitudinis ratio ea fuit, qua effectus causam, creatura conditorem suum repræsentare potest. Illud pio lectori notum sit, hætenus exagitatam opinionem à S. Damasceno inter hæreses rejici [Melchisedeciani sunt, qui Melchisedech venerantur, eumque virtutem aliquam, non tantum hominem esse asserunt] ut interim B. Epiphani, & aliorum hac de opinione censuras taceam.

Lib. de hæres.

Melchisedec
Sem Noe fi-
liū fuisse pu-
tant Toft &
Lyranus su-
per Genes.
c. 14.

Hebræi, pro quibus Tostatus, & Lyranus acriter pugnant, fuisse Melchisedec Sem primogenitum Noë, dictumque Dei summi sacerdotem arbitrantur, propterea quòd primogeniti omnes in statu legis naturæ sacerdotes essent. Suum hoc commentum sola adseveratione stabiliunt Hebræi; addunt verò Tostatus, & Lyranus dupliciter appellatum primogenitum Noë, Sem videlicet, & Melchisedec, sub prima appellatione, ajunt, Melchisedec genus tradi, sub posteriori verò nequaquam; sed sæpè numero eum consuevisse appellari sub nomine regis iustitiæ, & pacis. Unde autem acceperint istud, ut nobis, sic illis pariter ignotum. Beatus Epiphanius refellere, & coarguere voluit mendacium istud supputatione temporum; sed haud scio, an hoc ei ex sententia evenierit, cum error in ejus chronologia apertus sit: non enim supra mille centum triginta, vel ut alia fert, quam citat Epiphanius, chronologia 628. fluxerunt anni à diluvio ad occursum istum Abraham à Melchisedeco factum: sed solum 292. ut clarè colligitur ex Genes. 11.; at Sem sexcentis annis vixit. Ex quo sequitur, tempore hujus sacrificii Melchisedec, & solutionis decimarum incolumem fuisse Sem, N. è primogenitum, quamvis secus arbitretur Epiphanius.

Epiph. refel-
litur.

Falsam tamen hanc Hebræorum imaginationem ea eludunt Apostoli verba, quæ sunt in cap. 7. Epistolæ ad Hebræos. Ubi sic de Melchisedec loquitur. [Cujus autem generatio non annumeratur in eis (hoc est Hebræis) decimas sumpsit ab Abraham, & hunc, qui habebat repromissionem, benedixit: at cum originem, genusque suum Abraham à Noë duxerit, quis vel non admonitus non animadvertit, Melchisedec non fuisse ex semine Noë, cum is, Apostolico testimonio, generatione non attineat ad Abraham.]

Melchisedec
vir Chana-
næus fuit.

Reliquum igitur est ut dicamus, Melchisedec verum hominem, & ex gentilitia propagine satum esse. Cujus sententiæ auctores laudare possum antiquissimos, ac nobilissimos omnium judicio duos

He-

Hebræorum scriptores, Josephum dico, & Philonem; ille enim in descriptione urbis Hierosolymæ de Melchisedeco sic loquitur. [Primus autem conditor ejus fuerat Chananæorum dynasta, qui patria lingua justus appellatus est rex,] & lib. 1. Antiquitatum Joseph de Judaicarum c. 11. de Abraham loquens ait. [Ubi à Solymæ urbis bello Judai- rege Melchisedeco est exceptus, id nomen interpretatur rex justus; colib. 7. c. 18, erat enim re vera talis omnium consensu sacerdotio summi Dei ob justitiam dignus habitus.] Hic verò ubicunque sermonem scriptis suis de Melchisedeco immiscet, ut de alienigena loquitur lib. 2. Philo Heb. Allegoriarum, & de congressu quærendæ eruditionis gratia. His Hebræorum doctores assentiuntur S. Hieronymus, Irenæus, Hippolytus, Eusebius Cæsariensis, Emissenus, Apollinarius, Theodoretus psal. 119. cujus hæc sunt verba. [Cæterum Melchisedec non Judæorum, sed gentium est sacerdos;] & Rupertus de Trinitate lib. 5. cap. 13. [Verum, inquit, alii quam multi in hoc unum consenserunt, ut dicerent, eum hominem fuisse Chananæum regem urbis Hierosolymæ, quæ prius Salem dicebatur.] Pro hac opinione pugnat etiam Suidas, qui verbo Melchisedec sic scribit. [Natione autem fuisse Chananæum cum eo clarum est, quod in climate Chananæo regnavit, & quod improbissimis Sodomis vicinus fuit; tum etiam quod Salem, cujus rex erat, celebris illa est Hierosolyma.] Amplius, hæc opinio omnes ferme recentiores propugnatores habet, quam ego verissimam arbitror, non modò ob tot insignium doctorum auctoritatem, sed etiam ob firmissimum B. Dionysii Areopagitæ pro hac opinione testimonium; is enim ab Angelis fuisse illustratum Melchisedec, ut esset veritatis dux aliis gentilibus, clarè his verbis asseruit. [Præsertim cum omnibus gentibus, ex quibus nos quoque ad immensum, copiosumque divinæ lucis profundum, quod omnibus ultrò se communicandum offert, emerimus, non alieni dii præfuerunt, sed unum principium omnium, & ad illud, Angeli, qui unicuique nationi præfecti erant, sequaces deducerent. Considerandus est Melchisedec, qui sacerdos Dei erat charissimus, non eorum, qui non sunt, sed altissimi Dei, qui verè est Deus. Etenim non simpliciter, atque omninò Melchisedec theologi Deo charum, sed sacerdotem quoque vocarunt, ut sapientibus plane significarent, non solum eum, ad eum, qui vera Deus est, conversum esse; verum etiam aliis præterea, ut pontificem, ducem ad verum solum Deum perveniendi fuisse.] Ex his omnibus clarum fit, quod in dubium à plerisque adducitur, B. Melchisedeci patriam Chananæorum fuisse regiones, ejusque regiam Civitatem, quam è fundamentis excitavit, Hierosolymam, ut ex Josepho clarum est, quamvis in contrariam opinionem discesserit B. Hieronymus, cujus opinionem quilibet per se apud eundem legere poterit.

S. Dionysius
Areop. cœ-
lest. Hierar-
ch. cap. 9.

D E

J O B O.

Ex qua stirpe Job satus sit.

C A P. V.

Vixit
Ab orbe con-
dito anno
2239.
Ante Salva-
toris adven-
tum 1725.

Hierem.

Isid. Hisp.

Cajet.
Sup. lib. Job.

Rupert. lib.
6. Commen-
tar. in Gen.
cap. 34.

JOb à Gentilibus traxisse originem opinione omnium scriptorum in hoc mirè conspirantium usque adeò certum est, ut probatione non egeat, Rex enim fuit in regione Hus, quam non modò habitatione, sed etiam imperio, & dominatu obtinuisse gentiles populos extra controversiam est etiam apud eos doctores, quorum contraria est de proxima ejusdem origine opinio. Licet autem Rabbi Salomon Chananæum Job esse asserat, Idumæum tamen fuisse, neminem dubitare sinit Hieremias suarum Lamentationum cap. 4. dum scribit, ad Idumæos terram Hus, quæ B. Job patria fuit, spectasse [Gaude, & lætare filia Edon (unde Idumæi) quæ habitas in terra Hus.] Idem docet Isidorus Hispalensis, qui tanti viri elogium contexens. [Fuit Job, inquit, filius Sara de Bosra, Rex Idumæorum quartus post Esau, successor Balæ filii Beor, homo gentilis, fide stabilis, humilitate summus, hospitalitate præcipuus, in disciplina assuetus, in eleemosynis largus, dives in censu, exemplo factus egenus, locuples in liberis &c.]

Verùm, quonam ex genere ortus sit, percelebris est controversia, Cajetani judicio inexplicabilis, ut apertè testatur dicens. [Ex qua gente paternum genus duxerit Job, incertum est, non solum earatione, quòd alii ex genere Esau, alii ex genere Nachor fratris Abraham illum generant, sed potissimè, quòd nulla conjecturæ ratio ad genus Job habendum suffragatur ex scriptura sacra.]

D. Hieronymus Hebræorum vestigiis insistens de stirpe Nachor fratris Abrahæ Job genitum affirmat, cujus opinioni adfuit cum Rupert. lib. 6. Commen- tar. in Gen. cap. 34. sententia nititur. Principiò. Patria Job fuit terra Hus; at Hus primogenitum Nachor fratris Abrahæ fuisse testatur scriptura sacra. Genesis 22. [Nunciatum est Abrahæ, quod Melcha quoque genuisset filios Nachor fratri suo. Hus primogenitum &c.] Ex progenie igitur Hus filii Nachor, à quo Job patria nomen accepit, ortus est. Verùm satis infirma est ista argumentatio, non solum, quòd præter primogenitum Nachor duos alios viros Hus nomine dictos in sacra scriptura invenimus. Genesis 10. & 36., à quibus nomen patriæ beati Job æquè, ac à filio Nachor dari potuit, sed etiam quia non fit subindè consequens, Job ex progenie Nachor genitum, etiam si ejus patria appellationem ab Hus primogenito Nachor accèpisset, cum non sit necesse, omnes Idumæorum, ac terræ

terræ Hus optimates, & accolas ab uno stipite Nachor pullulasse; quid enim prohibet alios generis splendore illustres viros, immò & reges ex alio semine genitos? (regali enim potestate præditum Job Rex fuit: Job fuisse ea ipsa testantur, quæ de se ipso prædicat dicens: Quando procedebam ad portam civitatis, & in platea parabant cathedram mihi: senes assistentes stabant: principes cessabant loqui, & paulo post, si voluissem ire ad eos sedebam primus, cumque sederem circumstante exercitu eram tamen mærentium consolator) Ergo non à Nachor, sed ab aliis genus suum Job ducere potuit, præcipuè cum certum sit, tres Job amicos reges fuisse, quos à Nachor descendisse quis dicat? Tobie 2.

Secundò, post ærumnas, & flagella centum quadraginta annis re- Quot annis gnavit Job, ut perspicuè legitur in fine libri ejusdem, cum septua- vixerit Job ginta annos jam tum vixisset, suscepit enim septem filios tribus post ærum- additis filiabus; igitur si ex semine Esau fuisset Job, ad Moysis us- nas. que ætatem per octoginta annos saltem pervenisset, quam ætatem hominum nullus eo tempore videbat. Etenim si faciamus per id tempus, quo Jacob se se in Ægyptum cum omni familia recepit, natum Job, (velut oppositæ sententiæ defensores dicere tenentur, in hæc enim tempora cadere debuerat ejus nativitas, si tertius ab Esau fuit) protinus habetur, Job supparem fuisse Moyfi spatio octuaginta duorum annorum, nam à descensu Israël in Ægyptum Quot annis usque ad egressum ejusdem, anni ducenti, & quindecim fluxerunt, populus Isra- el fuerit in Ægypto. ut ex sacris litteris aperte constat; octuagesimum autem annum natus erat Moyses, cum Hebræorum ex Ægypto fugientium dux fuit, Job igitur, cujus ætas fuit annorum 217., orio jam Moyse, Job vixit an- octoginta duobus annis vixit, quod illius ætatis vires supergredie- nis 217. batur. Rationem hanc dupliciter infirmare possumus. Primò, cum Job Synchronos Moyfi fuerit, ut ostendimus, nullum est inconve- niens, cum diutius cæteris vixisse, qui Moysis tempore erant. Secundò, divini muneris opus fuit cæteris longior Sancti Job vita, quippe qui tot misérias fortiter, & inconcussè subferendo vegetem, & annosam vitam consuetam aliorum hominum vitam superantem meruerat.

Quocirca una voce alii Patres Græci pariter, ac Latini docue- Job de stirpe runt de stirpe Esau, in generationeque tertium fuisse. Esau enim Esau. Rahuelem, Rahuel Zaram, Zara Jobab, idest, Job genuit. Sententiam hanc docuit S. Athanasius in Synopsi in commemoratione librorum sacre scripturæ lib. 17., & ut refert S. Hieronymus in epistola ad Evagrium, idem tradidère Hippolitus, Irenæus, Eusebius Cæsariensis, & Emissenus, Apollinarius, Eustachius, quibus addendi Joannes Chrysostomus hom. 2. de Patientia Job, S. Augustinus lib. de Civitate Dei 18. cap. 47., ubi tertia generatione posterio- rem fuisse, quam Israël scribit, Theodoretus qu. 92. in Genesim, Gregorius Magnus sub initium commentariorum suorum in Job, Isidorus Hispalensis, Tostatus, cæterique omnes ferme recentiores; quorum hæc videntur esse fundamenta.

Jobab tertium ab Esau, eumque filium Zaræ de Bosra fuisse, manifesta est Genesis auctoritas cap. 36, & libro primo Paralipomenon cap. 1., at Jobab non alium, quam Job fuisse litteris prodiderunt Septuaginta interpretes in appendice ad librum B Job, ubi, [hic, inquit, interpretatione redditur ex libro Syriaco in terra quidem Ausitide habitans in finibus Idumææ, & Arabiæ, & erat ei nomen Jobab. Cum autem accepisset uxorem Arabissam generat filium, cui nomen Erumon. Erat autem ipse ex patre quidem Zaræ de filiis Esau filius, Matris autem Bosoræ. Itaut ipse sit quintus ab Abraham.]

Præterea in terram Hus B. Job patriam dominatum fuisse cum posteris suis Esau ex Hieremiæ, & Geneleos citatis locis liquet: natum igitur ex Esau putare Job convenit.

Sententia probabilior. Si mihi divinare fortassis contingeret, astipularer posteriori opinioni omnium fermè Patrum testimonio, præter unum Hieronymum, probatæ, quamvis, ut liberè dicam, hæc ipsa opinio omni ex parte haud tuta sit: tùm quòd appendicem illam de textu Septuaginta interpretum non fuisse meritò quis possit suspicari, maxime cùm eam tam liberè rejecerit Hieronymus, docens eam in libris Hebraicis non haberi, immò cum ea discrepet à scriptura Hebraica, & Latina in numero annorum, quibus Job post calamitatem vixit. Tùm quòd longè aliud videatur nomen Jobab à nomine Job, uti linguæ Hebraicæ peritiores cum Lyrano, & Oleastro observarunt.

Quot annis vixerit Job. Quòd si quæratnr numerus annorum, quibus vitam duxit Job in terris. Respondet D. Isidorus Hispalensis, fuisse ducentos quadraginta octo annos. [Vixit autem post plagam, inquit, 170. annis, & fuerunt omnes dies vitæ ejus 248. anni,] nempe secutus est appendicis illius, quæ libro Job adjecta est, auctoritatem, in qua tacta annorum post dolores Job multiplicitas traditur, quam tamen diligenti annorum supputatione mendosam licet suspicari, cùm ea repugnet certo annorum numero, quem Hebraica, & Latina lectio certissimæ auctoritatis exprimit.

Ego sacro textui latino adhærens, qui sic habet: [Vixit autem Job post hæc centum quadraginta annis;] totam Job ætatem ducentis decem & septem annis completam reor probabili hac conjectura, immò ratione ductus. Etenim, teste scriptura sacra, Addidit Dominus omnia quæcunque fuerant Job duplicia; præter substantiam igitur, & divitias duplicatam ætatis suæ mensuram à Deo obtinuit, sed additus numerus fuit 140. annorum, septuaginta igitur anni anteriores fuerint necesse est: duplicatus enim numerus 70. summam complet annorum 140., quibus si septem miseriarum Job addantur, (tot enim ex Suida fuere) omnes ætatem annorum 217. faciunt. Et hæc pauca strictim, & involutè tacta de re celeberrima sufficiant: meum enim consilium est, ea, quæ ex dubiis è sacra scriptura erutis habentur, quæque ad opus istud nostrum attinent, velut in transcurso perstringere, cùm ea nostris longioribus disputationibus non egent.

D E

TRIBUS JOBI AMICIS.

*Quinam fuerint tres Job amici; & de gradu,
ac dignitate illorum.*

CAP. VI.

DE primo hujus capitis membro nulla est difficultas, cum Floruerunt Job amicos, manifestis verbis sacra scriptura exprimat: Ab orbe condito 2239. [Audientes tres amici Job omne malum, quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo. Eliphaz Themanites, & Baldad Ante Salvatoris adventum 1725. Suhites, & Sophar Naamathites.]

Si Jobi amicorum genus quæras. Non solum honesto loco, sed etiam regia ex stirpe ortos, regulosque fuisse certum reor summo Genus, & dignitas amicorum Job quæ. non ignorem, reperiri quosdam, qui de stirpe horum ita scripsere, ut vix conicere quis possit, ne dum clarè intueri assertionem hanc nostram, movere tamen lectoris animum hæc non debet cogitatio, quum palàm hæc tradiderint D. Athanasius. [Venerunt ad eum S. Athanas. consolandi gratia propter plagam, quam ferebat, tres amici ejus in Synopsi. Eliphaz Themanorum rex, Baldad Sanchæorum Tyrannus, & Sophar rex Minæorum.] S. Ambrosius super illis psalmographi ver- S. Ambros. bis. Amici mei, & proximi mei adversum me &c. [Deplorat igitur Propheta ab amicis se, & proximis impugnatum, à quibus utique non impugnari debuit, sed juvari. Quod utique cum Sancti Job querimonia concurrit, quia & ipse arguebat tres illos reges consolatores malorum, qui majora ei inferebant certamina, cum ad consolandum eum amicitiae gratia convenissent.] Neque hoc credere abnuat Cajetanus, qui licet nomine dissentire fortassis videatur, dum principes eos appellat, re tamen nobiscum sensit. Etenim illa cap. 2. verba elucidans: & audierunt tres Sociorum Job (ita enim ex Hebræo legendum arbitratur) [Confœderati, ait, principes videntur significari sociorum nomine.] Idem monumentis con- Cajet., Eugub., Balduc. Carthusianus, Didacus à Stunica, Cyprianus Cisterciensis, & alii. Dion. Carth. Did à Stun. Cyp. Cister. quorum nomina, & sententias referre longum esset. Adfunt etiam nostra huic opinioni præter Septuaginta interpretes, qui reges illos fuisse scripserunt (eorum enim quæ ex Athanasio attulimus in versione sua auctores sunt) sacrarum litterarum præsidia. Tobiae enim 70. Interpret. Tobiae 2. secundo manifesta locutio est: [Nam sicut beato Job insultabant reges, ita isti parentes, & cognati ejus irridebant vitam,] ex quo patet jam non licere amplius hac de re vereri. Capere præterea hujus rei conjecturam licet ex eo, quod appellantur socii, & amici con-

confœderatique Job, qui sine dubio rex erat, sicuti & plures gravissimi scriptores volunt, & Job ipse significat, cum non esse se inferiore amicis suis testatur, cumque in publicis plateis sibi erectum solium ante calamitatem, & ærumnas dicit. Nostræ conjecturæ patronum habemus D. Jo. Chrysostomum dum ait: [Venerunt Eliphaz, Baldad, & Suphar tres reges ad regem. Rex enim erat ante hæc. Qui dicebat, cum federem quasi rex circumstante exercitu,] quæ verba sunt libri Job cap. 29., cujus tota series, & sententiæ regium Jobi jus ostendunt, quem B. Hieronymus sapientissimum hominum, & potentissimum regum appellat. Præterea ex stirpe Esau, cujus progeniem potestate regia dominatam in populos esse constat, tres Job familiares progeniti fuere. Crediderim tamen eos haud latissimos imperii sui fines habuisse, non solum, quod per ea tempora brevis tractus, & angustæ regionis domini reges appellabantur, restante id regum, qui in iisdem regionibus degebant, multiplicata; verum etiam quia ad manus sacra Moyse volumina habentes norunt, eos reges dici, qui non tam reges, quam reguli, si regnantibus nostro hoc ævo regibus conferantur, jurè essent appellandi: antiquis enim temporibus amplissima imperia rarissima fuisse satis divina eloquia Genesis 14. & Judi. 1. cap. & alibi passim indicant.

Quibus regionibus Job Amici imperitarint: quave ratione Job noverint calamitates, & miseras.

C A P. VII.

Olympiad.

Olympiadori opinio fuit. In Judæa regnasse Eliphaz, atque urbis Theman habuisse imperium, quæ à filio Esau sortita sit vocabulum. Moabitidis verò Baldad, & Minæis, seu Ammonitis Sophar imperasse: in hanc enim sententiam interpretor, quæ de horum regum epitetis tradit: [Theman urbs est Judææ circa Sina, Saucha urbs est Moabitarum, quibus Baldadus imperabat. Minæi autem sunt Ammonitæ, & habitabant montem Seir, quorum Dominus Sophar erat.] Patet hinc distinctarum regionum, quæ non multum à se invicem distitæ erant, tres illos reges sceptra tenuisse, cujus rei oppositum tradit Jacobus Bolducus, qui docet Eliphaz in plaga Australi, Baldad in Aquilonali, Sophar in Orientali Thæmanitas, Suetanos, & Nabathæos rexisse imperio. Fluxit ex eo hujus opinionis radix, quod epiteta, quæ regibus istis à Sacra Scriptura tribuuntur, ad regionem, & patriam referri debeant, ut Chaldæus interpretes opinatur, licet Hebræi hæc ad genus referre malint, ex quo reges illi descenderant, quos secutus videtur Augustinus Eugubinus, qui, ut solet, decretis Rabbino- rum inhærens. [Tres autem amicos, inquit, ut dixi, genus idem, & patriam, atque Job habuisse, eorum nomina indicant.] Nam

Eugub.

Bal-

Baldad Suites de genere erat Abrahæ , cui ex sua uxore Cetura In Job .
fuit filius Shuc , à quo is genus traxit . Tertium quidem obsecrum
est , ut ait Aven Esra , an provinciæ , an cognationis sit nomen &c.
Joannes Mercerus damnati nominis auctor , cujus opera ad fidei
catholicæ , sacrique Concilii Tridentini regulas , & præcepta
emendata , atque castigata , ut plurima aliorum ejus farinæ virorum
ad publicam studioforum utilitatem asservantur in Bibliotheca Am-
brosiana , putat tres Jobi Socios Arabes , & Idumæos fuisse , ratione
ea ductus , quòd ex genere Esau descendant , cui eæ regiones do-
milia præbuere . Mihi ea sententia , cujus auctor est B. Hierony- S. Hier. in lo-
mus , valde placet , satque est tanti Patris , qui diligens Palestinæ cis Hebrai-
regionis lustrator , & accola fuit , attestatio , quæ sic habet : [Thæ-
man est regio principum Edon in terra Cabalítica à Thæman filio
Eliphas filii Esau sortita vocabulum , sed & usque hodie est Villa
nomine Thæman distans ab Urbe Petra quinque millibus , ubi &
Romanorum militum præsidium sedet , de quo fuit Eliphaz rex
Thæmanorum .] Nam licet quandoque , ut ibidem tradit Hiero-
nymus , vox Thæman pro tota Australi plaga sumatur in scriptu-
ris , in hoc tamen scripturæ loco ; urbis , quam diximus , nomen
esse Hieronymo credimus , quæ Eliphaz subdebatur imperio ; quem-
admodum in Sueta Urbe Moabitarum regia Baldadus , & in Ha-
gham Sophar , quæ civitas in terra Hus fuit , à quo is nomen mu-
tuatus est , regnavere .

Qua autem ratione ad hos reges Jobi cladis fama pervenerit ,
oritur quæstio . Olim nonnullis visum est , quorum opinionem ut
iniquam , & blasphemam oppugnat Origenes , si modo trium li-
brorum in Job is auctor fuit , quod non videtur , cum auctor il-
lius operis lib. 1. Homousianorum meminerit , quam appellat se-
ctam trium Deorum , quæ totum orbem replevit , & tamen Ho-
mousianorum nomen inventum est ab Arianis , qui post obitum
Origenis apparuerunt : deinde lib. 2. idem meminit auctor Sancti
Luciani , tum martyrio affecti ; at S. Lucianus posterior origine
fuit : visum est inquam nonnullis , Dæmonum afflatu reges Jobi
ærumnas edoctos . [Voluerunt nonnulli dicere (Origenis verba
sunt) quod Dæmones eis prædicaverint , (mala quæ Jobo acciderant)
quod nullus ex sapientibus recipit . Blasphemix enim sermo hic est .
Nam illi viri Dei cultores fuerunt .] At non video , cur blasphemum
esse hoc velit horum librorum auctor , qui si paulò inferius
dæmonis astu , & fallaciis Jobi amicorum accensa corda , & acta
stimulis concedit , quò majorem Jobo molestiam irrogarent , cur
etiam eodem suggerente Satana ad eosdem Jobi calamitatis rumor
perferri non potuit ?

Joannes Pineda hoc loco ab Origene fingi miraculum arbitratur , Pineda in-
dum ex Origenis sensu scribit sanctorum Angelorum studio , & Job.
opera hoc hausisse Jobi Socios . Verum , ni palam hallucinor , Pi-
neda non planè mentem est Origenis assecutus , cujus si verba ex-
pendantur , solùm declarant , Job socios non de calamitatibus ,
quas

quas jam cognoverant , factos esse certiores ab Angelis , sed ab illis duntaxat admonitos , ut quam primum ad Jobi consolationem , & solatium accederent . [Idcirco ita percipiamus nos , qui Deum timemus , quòd sancti Angeli ad eos venientes sive in somno , sive in vigiliis admonuerunt eos , ut celeriter venirent , & justum illum amicum consolarentur .] Ita Origenes , qui paulò supra communi omnium rumore , & fama , quæ per omnium ora volitabat , extremam Jobi miseriam scripserat ad regum pervenisse aures . Pinedæ tamen assentior , nulla necessitate hoc Angelorum studium fingi in ea re , quæ regibus solo mutux in Jobum charitatis officio actis , ut re ipsa contigisse puto , peragi potuit .

Chaldæus interpres . Libri Job Chaldæus interpres , quem Joannes Mercerus Rabbi

Josephum Cæcum fuisse scribit , qui multis post natum salutis nostræ Vindicem seculis vixit , ad prodigia , & portenta revocat hujus quæstionis solutionem , mirisque ostentis tradit , regibus amicis Jobi innotuisse infortunia . Conspexere enim arbores , quæ in illorum horris satæ erant , subito aruisse ; panem vivæ carnis , & veri sanguinis vinum induisse naturas . Chaldaica inprimis , moxque latina phrasi totum istud enarrat Petrus Galatinus in opere suo de arcanis catholicæ veritatis , qui erutis variis figuris ex Hebræorum , & Chaldæorum monumentis , efficaciam , ac virtutem sacrosancti Altaris mysterii ostendens , signum hoc Jobi amicis patefactum , fuisse censet argumentum ejus permutationis , quam nos transubstantiationem dicimus . Ut autem admirandas auctorum sententias propriis eorum verbis expressas lector agnoscat , plenam Galatini hac de re sententiam memorabo . [Nam inter cætera signa , atque figuras de hoc inenarrabili Sacramento Patribus Hebræis traditas , id quod de mirabili ipsius , tum conversione , tum efficacia legitur apud interpretem Chaldæum libri Sanctissimi Job , quicumque is fuerit , non est inter postrema signa interve postre-

Prodigia vi-
sa ab amicis
Job , ex qui-
bus illius mi-
seriam co-
gnovere .

nas figuras computandum . Sic enim ibi dicitur . Perceperunt tres socii Job omnia mala , quæ evenerunt ei . Ubi scilicet videntur arbores , quæ erant in hortis eorum aruisse , videruntque panem , quo sustentabantur , conversum in carnem viventem , & vinum , quod bibitori erant , conversum in sanguinem , & recesserunt unusquisque de loco suo , & hujus rei merito liberati sunt à descensu in locum , qui deputatus erat eis in inferno . Eliphaz de regione Thæman &c.] At reor solita commenta , inanesque Chaldæorum , & Hebræorum nugæ ista esse , cum ab antiquioribus Hebræorum Rabbinis , qui exquisita mirum in modum diligentia novis hujusmodi rebus student , seriisque rebus gaudent fabellas , & jocosa immiscere , nihil planè proditum sit . Illud in hujus quæstionis explicationem ratum puto , quod scriptum reliquit falsò putatus Origenes . [Ut audierunt , inquit , à quo audierunt . Primum quidem à transeuntibus . Quis enim erat , qui non prædicaret ea , quæ Job acciderunt ? Puto , quòd & ipsum pelagus , & aer , ventorum nihilominus spirantium flabra miserabilem illam famam ,

Lib.3. in Job. ratum Origenes . [Ut audierunt , inquit , à quo audierunt . Primum quidem à transeuntibus . Quis enim erat , qui non prædicaret ea , quæ Job acciderunt ? Puto , quòd & ipsum pelagus , & aer , ventorum nihilominus spirantium flabra miserabilem illam famam ,

nam, atque lamentabile illud nuncium per omnes provincias ventilaverint. Ergo quia ita provenit de justo Job, ideoque cum omnes & qui propè, & qui longè erant audissent, audierunt etiam tres amici ejus omnia mala, quæ ei acciderunt.] Fuit eadem Nicolai de Lyra opinio : [Igitur audientes per publicam famam, quæ cito volat de talibus infortuniis magnorum,] & Dionysii Carthusiani [Tanta namque tanti viri adversitas tam inaudita, & insolita velociter undique evulgabatur.] Hanc enim verbi illius sacræ scripturæ, *audientes*, esse vim, & significationem quis neget, ni figmenta, aut divinæ virtutis miracula, ubi non opus est, commentari voluerit ?

*An tres Reges ex animo Job amici, vereque benevoli essent,
an specie, & simulatè tantum.*

C A P. VIII.

Non fuisse illis regibus cum Jobo amicitiae necessitudinem, vel illud satis probare videtur, quòd eam non sanctè, ut amicorum leges postulant, coluerunt, sed inimicorum officio functi, miserrimis afflictum malis Jobum iniquis verbis, & disceptionibus nova in eum opprobria jacentes exagitarunt, ut ex sacro contextu patet. Humanæ charitatis, Paulo præcipiente, jura sunt, gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, at quæ amoris, charitatisve fuit conjunctio mærentem novo mærore afficere, omnibusque fortunæ commodis spoliatum, bona etiam, quæ una supererat, existimatione privare ? quod adversus Job variis argumentationibus aggressi sunt tres illi reges. Certe illis ceu veris, fidelibusque amicis non confidisse Jobum ex illius verbis conjicio. [Nunc venistis, & modò videntes plagam meam timetis. Numquid dixi afferte mihi, & de substantia vestra donate mihi :] at cum amicorum omni quidem, sed maxime necessitatis tempore communia omnia esse debeant, ut summi philosophorum censuere, cur Job philosophorum, & suæ tempestatis omnium sapientissimus hæc, quæ amicitiae legibus reclamant, eis objecisset ? cur tacita argumentatione à minori ad majus confecta subitum timorem illis exprobrasset, si sibi veræ necessitudinis vinculo putasset conjunctos ?

Hinc B. Ambrosius illa Psaltis verba ponderans. [Multiplicata est super me iniquitas] in hanc opinionem abiisse videtur. [Ideoque ad vitæ hujus specimen extrahendum tres illi sancto Job specie amici obreptatione autem inimici, probitatis, atque justitiæ ejus invidi exprobrantes gravia opprobria congerebant, & qui venerant ad consolandum insultare cœperunt :] ergo, si fucata facie amici, si Job innocentiae laceratores, si irrisores Eliphas, sociique fuerunt, nullus veræ necessitudini locus relinqui potuit : quemadmodum Philippus presbyter opinatus est, apertè docens eos in sacris

Ambros.
Psal. 118.

scri-

scripturis amicos, & socios appellari, non quòd re tales essent, sed quòd ex illorum sensu, & simulatione pro amicis vellent haberi, ut & hæretici homines assolent, & qui in Christi necem olim conspiraverant Judæi, qui cum propriis sceleribus sædissimi essent, in prætorium tamen concedere timuerunt, ne sceleris fierent participes.

Beda in Job. His addi potest Beda Venerabilis, qui dum factum amicorum Job eorum hæreticorum facto comparat, qui Christi divinitatem in gloria, non autem in morte constituent, afferere visus est, reges illos in secundis rebus Job amicitiam coluisse, sed post flagitia, & cladem ab ejus amicitia recessisse. Repetitque eandem sententiam postremo capite in Job, quòd mutuatus est Beda à D.

D. Gregor. Gregorio, cui nihil magis familiare est in libris moralium quætionum, quàm appellare Job amicos hæreticorum figuram: id enim disertè simul, & copiosè habet lib. 23. cap. 1. lib. 3. cap. 12. lib. 6. cap. 1. & alibi passim. Sed an hujus opinionis censendus est B.

D. Athanas. Athanasius, cum ait? [Locuti sunt illi contentiosus, & sine commiseratione insultantes afflicto, id quòd & in peccatum est illis imputatum.] Tandem præsens sententia sacræ paginæ testimonio

Tobiæ 2. firmari potest, cum Tobiae secundo non amici, sed insultatores dicantur.

Veri Job amici erant tres reges. Ego tamen reges illos non minus in prosperis, quàm in adversis rebus veros Job amicos appellare non dubitem, quippe qui audita Jobi calamitate intimis sensibus commoti ad solandum eum privatis, & publicis rebus contemptis adfuere, ac miserrima amici specie perterriti dolentes lacrymas effuderunt scissis vestibus, quæ veri amoris, genuinæque charitatis argumenta fuere, in illis maxime hominibus, quibus regia majestas erat, à qua luctus, ni ingens amoris, aut mæstitiæ virtus compellat, quàm longissimè esse solent: hæc enim opportuna ad miserrimi solamen, & certa simul veræ amicitiae signa esse censuit Magnus Gregorius. Præterea quis alteri insensus septeno dierum, nocturnumque intervallo cum eo jugiter diversatus est unquam, cujus membra plena ulceribus sædissima sanie scatebant, non offensus odore infelici, non longioris moræ impatiens, & suæ quodammodo oblitus majestatis? hoc autem egisse principes illos narrat Sacer codex. Hujus sententiæ auctor

Orig. lib. 3. mihi est Origenes, qui hoc ipsum argumentum pertractans, stabiles, & constantes in amicitia, Jobi non solum felicissimi, verùm ejusdem etiam mortalium omnium infelicissimi, stetisse reges illos perhibet. [Non enim erant tales beati illi, quales nunc profecto sunt homines malevoli, ingrati, qui cum benè est cuilibet, tum illi amici sunt, & synceri, atque puri esse videntur. Cum cuilibet tribulatio advenerit, tunc videlicet illi discedunt, & despicunt, obliviscuntur, derelinquunt, oblivionem, atque ingraticationem omnium priorum ostendentes. Sed olim homines non fuerunt tales, sed synceritatem, atque dilectionem custodiverunt circa se, ac pro se invicem usque ad mortem, sicut evidenter ostendit ille, qui ait. Sodalis amico compatitur usque ad mortem, &

in tempore belli accipit arma. Tales fuerunt illi beati viri synce-
 ri absque fallacia Job amici, qui ad inimicitiam circa Job nun-
 quam sunt immutati; neque ad hoc ut renunciarent illi, nec de-
 relinquerent eum, nisi pro verborum controversia, ac eloquiorum
 certamine.] Hæc non modò opinionem nostram obfirmant; ve-
 rum etiam contrariæ fundamenta evertunt: non enim reges illi ini-
 micitia, odiove permoti molestas illas disputationes instituere, quò
 graviores evaderent Jobi calamitates, sed falsi sunt sua opinione
 Dei causam agere putantes Satanæ insidiis circumventi velut paulò
 ante dixerat falsò putatus Origenes. [Sed ante per paucos sermo-
 nes inquiramus, ob quam rem tam duriter circa Job, vel potius
 adversus Job insurrexerunt.] Audi, mala opinione succensi, & in-
 justè æmulantes Deum, ut ipsi putabant, quod Deum æmularen-
 tur, atque defenderent, obcæcati sunt ab inimico, ut judicia Dei
 non inquirerent. Priori causæ assensus est Olympiadorus, dum
 inquit: [Amici Job causa pietatis venerunt, sed ad contentionis
 verba profiliunt non prava intentione, sed quia percussum credunt
 pro iniquitate.] Posteriorem verò innuit Angelicus Doctor. S. Thomas
 [Non solum per uxorem Diabolus mentem beati Job exasperare
 nitebatur, sed etiam per amicos.] In hanc eandem sententiam
 sua illa spiritali eloquentia hæc habet Gregorius. [Antiquus ita
 que hostis, quia vinci se in domesticis doluit, protinus externa
 requisivit. Amicos namque ejus de locis singulis quasi pro exer-
 cenda charitate commovit, eorumque ora sub specie consolationis
 aperuit, sed per hæc jacula increpationis intorsit.] Nec præterire
 debeo Dionysii Carthusiani opinionem, quæ radicem, & originem
 contentiosi sermonis, quo in Job usi sunt reges, aperit: [Auditis
 verbis Job sumpserunt loquendi fiduciam, immò ad loquendum
 provocati sunt, valde moti, non parum admirati propter verba
 Job, quæ videbantur eis divino derogare honori, & desperatio-
 nem, præsumptionem, impatientiamque sonare. Hinc zelo Dei
 ad loquendum moti videntur, sed non secundum scientiam, quo-
 niam indiscrete &c.] Non repugnant eidem opinioni Jacobus Bal-
 ducus, Jo. Mercerus, Dionysius Cisterciensis, Didacus à Stunica,
 & cæteri ferme omnes, qui hunc antiqui fœderis locum interpre-
 tati sunt, quorum si vota meditetur lector, sentiet hos omnes in
 ea fuisse opinione, ut inter tres Reges, & Jobum veram intercessis-
 se consuetudinem, & amicitiam arbitrentur. Placuit eadem senten-
 tia Nicolao de Lyra, qui non solum hos, sed multò plures Jobo
 fuisse amicos tradit, quamvis hi tres primores, cæterisque præstan-
 tiores essent. D. Joannes Chrysostomus tres amicos venisse scribit,
 ut ad solamen traherent adversa, persuaderque sibi reprehensionem
 in Job susceptam non ab inimicis, sed ab amicis fuisse. Quid de Gre-
 gorio Magno dicam, qui licet multoties personas hæreticorum susti-
 nuisse illos velit, non eos tamen extra veræ amicitiae fines eliminat;
 immò ex eo, quòd sibi diem præfixerunt, quò unâ convenientes, Jo-
 bum, si fieri potuisset, quoquomodo levarent molestiis, argumen-
 tatur,

- Lib. 3. cap. 2. tatur, fuisse hoc certum in Job charitatis argumentum. [Quia ex condito ad afflicti consolationem veniunt, & inter se, & erga percussum quantæ charitatis fuerint, demonstratur.] D. autem Gregorius Nazianzenus an non honestissimo eos vocabulo nominat, arcanam amicorum Jobi disputationis rationem assignans. [Quin syn-
 Orat. in lau- cerissimos etiam amicos suos malorum, ut ipsius verbis utar, con-
 dem Athan. circa mediū. solatores habebat, non depulsores, qui cum ipsius dolorem perspi-
 cerent, nec doloris arcanum intelligerent, in ea opinione versa-
 bantur, ut non virtutis explorandæ, sed vindicandi sceleris causa
 hanc illi plagam inflictam esse existimarent.] Postremo, oratione
 sua id firmavit Heliu, cum inquit: [Itaque ego respondebo sermo-
 nibus tuis, & amicis tuis tecum.]
- Cap. 35. Sententiæ D. Nec aliter, quàm nos sensit D. Ambrosius, cujus antea nobis
 Amb. inter- objecimus auctoritatem; eos enim ideo specie amicos appellavit,
 Pret. quia omnes quotquot ignari fuissent illius, quæ inter eos interce-
 debat, amicitia, perpendentes seriem disputationis, verborumque
 corticem, infensos Jobo reges illos putassent. Cæterum amicos Jobi
 eos fassus est Ambrosius cum ea Psalmographi verba exponeret.
 S. Ambros. Enarrat. in- [Amici mei, & proximi adversum me. Deplorat igitur Propheta
 Psal. 37. ab amicis se, & proximis impugnatum, à quibus utique non im-
 pugnari debuit, sed juvari. Quod utique cum Sancti Job queri-
 monia concurrit, quia & ipse &c.] quis autem non cernit hæc,
 quæ Ambrosius sapientissimè tractat, ex ea radice firmissima oriri,
 quod veri amici Job essent, ut ipse etiam explicat clarius dum
 ait. [Incumbebant illi amici, qui ad consolandum venerunt, &
 quasi inimici amaris eum perurgebant sermonibus.] Nec invitus
 ad hunc sensum accedere potest Beda Venerabilis. Fateor tamen
 Lib. 1. de in- terpellat. Job à nostra dissidere sententia Philippum, at omnibus omnium votis
 cap. 4. rem hanc roborare non necessarium. De B. Athanasii mente nulla
 prudens esse potest dubitatio, cum eos nuncupet Job amicos, ceu
 ex illius verbis superius adductis patet. Leve autem est, quod ex
 Tobia 2. trahitur argumentum, cum satis ex B. Job historia re-
 gum amicitia constaret, nec eo loci rursus illorum necessitudinis
 esset mentio necessaria. Postremo, friget argumentatio illa eruta
 ex Jobi verbis; ea enim mente id non dixisse Jobum satis mihi ex-
 ploratum videtur, hæc, quæ postmodum ille ipse Job protulit,
 Cap. 6. v. 27. meditati. [Super pupillum irruitis, & subvertere nitimini ami-
 Cap. 12. v. 4. cum vestrum, & rursus, qui deridetur ab amico, sicut ego.]

Job Amici cujus religionis essent cultores.

C A P. I X.

QUæ superiori capite sumus executi non obscurum esse possunt argumentum ejus religionis , quam Job amici profiterentur ; quis enim prudens sibi persuadebit unquam , Job , qui divino testimonio justus , & innocens declaratur , & ad miraculum usque sanctus fuit , eos sibi peculiari charitatis obstrinxisse vinculo , qui in gentium tenebris oberrarent , dæmonibus , idolis , vanisque rerum simulachris divinam majestatem accensentes ? Probabilis quidem hæc nec conjectura levis . At si ex adverso scrutari diligentius non pigeat , miseram ejus tempestatis , qua vixere , conditionem , eorumque sigillatim opera , allatæ conjecturæ tenebras obduci video ; nam cum iis temporibus vix tuta sedes esset innocentiae , castitatisque religionis , cum excepta Abrahæ familia in sædissimam idololatriam cæteri fermè mortales fusi essent , non ita pronum creditu est , hos reges suorum temporum non fuisse erroribus populorum , quibus leges , & jura dabant , nisi quis malit opuiari , sanæ religionis eos pariter fuisse cum regibus suis cultores ; at neminem , qui id dixerit , me adhuc legisse memini . At inquis , quales Principes , tales & cives esse , ubi de religione sermo est , ergo vice versa jure malos suspicari possumus fuisse reges , cum omnium assensu depravatam fuisse constet populorum suorum religionem . Quam ego sententiam B. Jo. Chrysostomi testimonio roborare possum , qui Jobo justitiæ , & innocentiae laudes ita tribuit , ut cæteros iis virtutibus vacuos velit , hoc mirum de Jobo edens præconium . [Vir erat in terra Hus nomine Job . Columba in medio accipitrum : ovis in medio luporum : stella in medio nubium : lilium in medio spinarum , germen justitiæ in oppido iniquitatis .] Quid ? D. Gregorius , Beda , & alii , quorum sententias supra attulimus , an non hæreticorum tres Jobi amicos figuram , typumque fuisse docuerunt ? quid autem (si rectè sapiamus , sique figura , & res per figuram expressa sibi invicem respondere debent) istud est , quàm pravæ sectæ , malorumque dogmatum hos reges populis suis se præbuisse doctores , & magistros , ut hæreticorum usitatus mos est . Certè quod mystico sensu innuere voluerunt Gregorius , & Beda ; ad literam Job ipse patientissimus eis objecit , disertis verbis eos hæreticos appellans gnarus religionis , quam tuerentur . [Sed tamen ad omnipotentem loquar , & disputare cum eo cupio . Prius vos ostendens fabricatores mendacii , & cultores perversorum dogmatum ,] quo quid clarius ? quàm eadem claritate is , qui in difficillimis rebus facillimè explicandis sic enituit , ut jure merito nomen Doctoris Angelici sit adeptus , eandem opinionem tuetur , hæreticosque reges illos fuisse non uno in

S. Chrysost.
De Patient.
Job Hom 2.
elogium.

Cap. 13.

S. Thomas
Jobi amicos
infideles , &
hæreticos ap-
pellat.

in loco astruit, tale inter Jobum, & illos discrimen assignans : [Considerandum, quod hi in aliquo ejusdem opinionis erant cum Job, unde amici ejus dicuntur, & in aliquo ab eo differebant inter se invicem concordantes, unde ergo invicem connumerantur, & à Job discernuntur. Conveniebant enim cum Job, quod non solum res naturales, sed etiam humanæ divinæ providentiæ subja- cerent : sed differebant ab eo, quod putabant, hominem pro bo- nis, quæ agit, remunerari à Deo prosperitate temporali, quasi temporalia bona sint præmia virtutum, & temporalia mala sint prop- riæ poenæ peccatorum &c. Job autem hujus opinionis non erat, sed credebat bona opera hominum ordinari ad remunerationem spirituales futuram post hanc vitam.] Quod si futuræ beatitudi- nis præmium, & gehennæ supplicia de medio tollebant, quæ reli- gionis eorum potuit esse sanctitas, quæ innocentia? Enim verò non solum hæreticorum, sed etiam infidelium moribus imbutos Jobi

Lect. 2. c. 2. & à Job discernuntur. Conveniebant enim cum Job, quod non solum res naturales, sed etiam humanæ divinæ providentiæ subja- cerent : sed differebant ab eo, quod putabant, hominem pro bo- nis, quæ agit, remunerari à Deo prosperitate temporali, quasi temporalia bona sint præmia virtutum, & temporalia mala sint prop- riæ poenæ peccatorum &c. Job autem hujus opinionis non erat, sed credebat bona opera hominum ordinari ad remunerationem spirituales futuram post hanc vitam.] Quod si futuræ beatitudi- nis præmium, & gehennæ supplicia de medio tollebant, quæ reli- gionis eorum potuit esse sanctitas, quæ innocentia? Enim verò non solum hæreticorum, sed etiam infidelium moribus imbutos Jobi

Cap. 42. lect. 1. socios tradit idem D. Thomas. Super illis verbis. [Sumite ergo vobis septem tauros. Quia scilicet ipsi erant duces populorum, septenarius autem est numerus universitatis,] & mox, [sed quia infi- deles, per fideles Deo reconciliari debent, subdit & ite ad servum meum Job, sed vestra satisfactio indiget fidelis viri patrocinio; unde subdit Job, qui scilicet dignus est exaudiri propter suam fi- dem.] Huic prætereà assertioni alii recentiores astipulantur, quo- rum vota prætereo, quod præter solam adseverationem nihil in se novi habeant.

Pios, & fide- His tamen non ita adducor ut credam, hos reges impiæ sectæ
les fuisse Jo- fuisse addictos, non solum ob tactam sub initium capitis rationem
bi amicos ve- quam tanti fecit putatus Origenes, ut blasphemix vitio notet eos;
rius est. qui aliter opinantur. [Blasphemix enim sermo est hic. Nam
Lib. 3. in Job. illi viri Dei cultores fuerunt, utpote Job sodales, atque amici pii,
ac Deo credentes. Non enim amplexabatur Job justus injustos,
vel impios viros amicos, ac sodales habere;] eidem conjecturæ
plurimum tribuit Gregorius Magnus mox à nobis adducendus; ve-
rùm etiam, quia sanctitatem religionis Eliphaz, Baldad, & So-
phar clarè prædicant sermones, quos cum Jobo disputantes habue-
runt : in his enim, ut in secunda quæstiuncula postmodum osten-
dam, unum Deum his perfectionibus ornatum, quas theologi At-
tributa usitato vocabulo dicunt, ita explicant, astruunt, & lo-
quuntur, ut fideles, religiososque decet. Amplius, pari, & con-
sona voce pii, sanctæque religionis custodes ab iis vocitantur au-
ctoribus, qui supra adducti sunt. Tum ex posteris, sive Abrahæ
per Esau, sive Nachoris germani Abrahæ hi tres reges nati sunt,
ut communis habet doctorum opinio, quibus cordi fuit ad tempa-
ra usque Job Dei unici cultus. Postremo, quid causæ est, ut in
impiorum classem Jobi socios conjiciamus? an quod prima argu-
mentatione objiciebatur? At cum ex semine vel Abrahami, vel Na-
choris essent, non est cur hoc illis crimen affigamus. Sed aliunde
ex hypotesi trahant originem, num idè à probis veri Dei cultori-

Ad objecta-
responsio.

bus hi reges segregandi sunt? Placet enim quod doctè annotavit Genebrardus, nempe his temporibus, in quæ reges isti inciderunt, Genebrard. in Chronologia ad annū Mundi 2239. ante Diluviū agnovit, & timuit. In Palestina Abimelech Genesis 20., & 26. 583. In Mesopotamia Nachor, & Laban 24. 29. 30. Jethro in Madian Tempore Job multi veræ fidei cultores viguere. Sacerdos Exodi 3., & 8. In variis Arabiæ regionibus Job, Eliphaz Baldad, Sophar, Heliu. In Chananæa, & Syria Melchisedec sacerdos Dei excelsi, in Æthiopia filii Abrahæ ex Cetura, in Arabia filii Ismaëlis, in Assyria Ninivitæ. Quare catholica Dei Ecclesia tunc ex omnibus piorum virorum Noë, & filiorum familiis conflata eos tamquam sui corporis membra amplexabatur, qui verum numen colebant. Hinc piè suspicor, fieri etiam potuisse, ut urbes illæ, quarum jus ad Job socios attinebat, suorum Principum vestigia, & exempla secutæ, unum Deum, naturæque leges non sint averfatæ penitus. Neque ut hoc facinus de Jobi amicis cogitemus, D. Chrysostomi facit auctoritas, quæ non in reges illos, Respons. a. sed in accolæ terræ Hus quadrat, quæque non de omnibus illius objecta. regionis gentibus, sed de peccatoribus, & scelestis duntaxat, quorum non mediocris tunc erat copia, accipienda est. Minus cogit, quod hi hæreticorum personam repræsentabant. An non enim David adulterii, & homicidii reus, & Salomon divinæ legis violator, cultorque idolorum à sanctis Patribus passim typus, & figura Christi, qui nullo modo peccare potuit, fuere? Ergo quid mirum, si pii, fidelesque viri peculiari aliqua ratione hæreticorum referebant personam, cum & peccatores sanctorum, totiusque innocentiae fontis Christi Domini typum gesserint, ut subtiliter, & doctè contra Faustum Hæreticum disputat Augustinus. Job autem S. Aug. lib. 22. cum perversorum dogmatum eos defensores appellat, ad ea spectat. cap. 83. vit, quæ reges ei injustè opponebant, contententes se ob scelera, peccataque sua tot calamitatibus, & miseriis à Deo fuisse afflictum, quod iniquum, falsumque fuisse suæ innocentiae testis Job variis argumentationibus astruere nitebatur. Cæterum Job ejusdem fuisse cum illis sententiæ in multis assertionibus ad Dei justitiam, & providentiam spectantibus ille ipse testatur, cum ad Baldadi disputationem respondens ait. [Verè scio, quod ita sit, & quod non justificetur homo compositus Deo,] quod longa oratione Baldadus probaverat. Superest unius Doctōris Angelici explicare testimonium, quod ad eundem sensum, quem Job voluit, traherem, ni paulo rigidior in Job amicos esse intuerer illius sententiam. At quidquid de disceptationibus cum Jobo habitis arbitratus fuerit sanctus Thomas, illud etiam ex ipso constat, reges divinæ justitiæ precibus Job satisfecisse, quod cum sine transnaturalis gratiæ beneficio contingere non posset, necessarium est, ut perfecta, & completa disputatione, reges illi fidem, cœlestes gratias, divinaque dona nacti fuerint. Quod non involutè Chaldaus Paraphrastes citato

tato antea loco asseruit, docens Jobi socios à gehennæ liberatos incendiis, postquam charitate fulti Jobum invisere.

De sapientia, doctrina, & salute Amicorum Job.

C A P. X.

Doctrina amicorum Job non planè erroribus caret.
Cap. 42.

Paraphrast. Chald.

Gregor. Moralium lib. 6. cap. 1.

D. Paulus usus est verbis amicorum Job.

Sed quodnam nostrum est de doctrina amicorum Jobi judicium? Censeo illam in omnibus haud tutam, & omni errore vacuam fuisse; hoc voce divina clarum est, cum Dominus Eliphaz alloquens dixit. [Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job;] tota enim disputationis serie gravissimè lapsi sunt, sentientes à Deo non nisi flagitiosos, & peccatores pœnis excipi, quasi verò divinæ providentiæ pars non esset, bonis, ac justis hominibus pœnas infligere, ut eorum virtutes clarius elucere, augerentur, paterentque omnibus. Hinc contorta in Job vitorum, & peccatorum tela manarunt, molestissimisque criminationibus, quem consolatum volebant, sunt persecuti. Hæc pervolvens animo Doctor Angelicus eis hæreticorum, & infidelium nomina imposuit, virgula censoria illorum excerpens sententias, quæ minus soliditatis, & veritatis habent: Non tamen illis adhæreo, qui verba illa, *non estis locuti rectum*, ita vertentes, non estis locuti quicquam veritatis, eorum dogmata planè reprehendenda censent, cum pleraque mira, sana, veraque sint, ut Olympiadorus testatur. [Sunt autem dicta eorum in multis recta, & fortia, & in se magna, unde eorum auctoritate utitur Apostolus, quæ tamen Deus reprehendit comparatione melioris dicens. Non estis locuti rectum, sicut servus meus Job. Et si mira tumidè tamen dicuntur in sancti viri adversitatem.] Quæ si diligenti studio expendantur, intelligere facillimum erit, non absolute, sed, ut dicunt, comparative, si videlicet cum eis conferantur, quæ Job fuerat locutus, non recta dici à Deo, cum tamen utraque bona, utraque casta esse poterint; in quam opinionem accipiat lector luculentum hujus loci B. Gregorii commentarium. [Amicos vero, ait, B. Job, quos hæreticorum speciem tenere diximus, in dictis suis nequaquam per omnia reprobamus, quia dum per supernam sententiam contra eos dicitur, non estis locuti coram me rectum, & protinus subditur, sicut servus meus Job, profectò liquet, quia non omnino despiciuntur; quod ex melioris comparatione reprobatur. Unde sicut superius diximus eorum verbis etiam Paulus utitur, & hæc in assertionis suæ adiutorium assumens prolata ex veritate testatur.] Ad sunt Gregorianæ opinioni clara sanæ sapientiæ Amicorum Job præsidia, quæ sacra historia nobis suppeditat: quid enim tam clarum, tamque apertum esse potest, quàm illos divinæ majestatis splendorem, vni infinitam, præstantiam, res creatas omnes in infinitum exceden-

dentem , bonitatem , iustitiam , gratiam , & cætera scholæ theologicæ decreta tenuisse . Hominem enim à Deo conditum , & fabricatum , qui auctori suo nulla sit ratione æquandus ; inservientes Deo Angelos ; eorum casum , & ruinam ; æterna malis parata supplicia an non Jobum alloquens Eliphaz capite quarto declarat ? Ver. 17. 18. 19.

Degere autem felicissime cum Deo sanctos , eosdem precantes se intueri , & exaudire : Deum mirabilia , & imperscrutabilia mentibus humanis moliri , rebus omnibus prospicere , pravis hominum cogitationibus adversari : vitæ , & necis esse dominum an non longa oratione edisserit cap. 5. ? Quid verò recensere opus est , quæ de iustorum suppliciis , deque præmiis iustorum cap. 8. Baldad , & de Dei immensitate , infinita scientia , illimitata potestate , iisdemque pœnis impiorum cap. 11. , & 20. Sophar sapienter tractarunt ? quid persequar cætera , quæ de virtutibus , & vitiis passim in Lib. Job sermocinantur hi reges : meditetur quæso secum lector , quæ inter disputandum hi tradunt , & hos humanæ , divinæque sapientiæ fuisse peritissimos agnoscer . Nec mirum cum ex præcipuis litterarum cultoribus originem duxerint ; Eliphaz enim Themanitarum , qui sapientiæ studiosissimi semper fuerunt , regem fuisse jam diximus , quod cum alii , tum Balducus inprimis apertè scri-
ptum reliquit . [Themanitas sapientiam , ac litteras semper coluisse , & præsertim theologiam , Baruch 3. patet , ubi quæritur , ubi terrarum inveniri possit divina sapientia . Non audita est , in terra Chanaan , nec visa est in Theman : quasi dicat , si in terris alicubi inveniri habeat sapientia , erit vel in terra Chanaan , vel in terra Theman , ubi sapientissimi , atque in theologia doctissimi viri inveniuntur . Et notandum , quòd terra Theman cum terra Chanaam comparatur . In Chanaam enim in Palestina multæ , saltem post legem , fuerant Synagogæ . Hieremiæ cap. 49. Nunquid ultra est sapientia in Theman ? Quasi dicat , quæ prius vigeat apud Themanitas sapientia omnino periit , nec omnino invenitur ,] & mox : [Unde non mirum si postea de rebus divinis , ac philosophiæ arcanis tam doctè , & eruditè loquitur Eliphaz .]

Nec mihi dubium est , quin ut Baldad , & Sophar amicitia , & consuetudine cum Eliphaz erant copulati , sic non absimili litterarum , & sapientiæ vinculo singularem inter se amorem foverent , velut pollicentur superioris , & tempestatis nostræ omnes ferme scriptores , qui B. Job historiam illustrantes iisdem sapientiæ laudibus hos reges cumulant .

Hinc patet , quæ sit amicorum Jobi sapientiæ , & doctrinæ auctoritas . Si enim de iis sermo sit , de quibus inter eos , & Job conveniebat , ea maximi esse ponderis magnæque auctoritatis , & ferme infallibilem eam in se habere veritatem , quam cæterarum sacrarum scripturarum habent testimonia , certum arbitror , certo hoc ductus argumento , quòd Apostolus ipse in suæ assertionis fulcrum sententia , verbisque utatur Eliphazis 1. Cor. 3. [scriptum est enim Comprehendam sapientes in astutia eorum ,] quæ Eliphazis verba

Quam sublimis Eliphaz fuerit theologia.

Cap. 2.

Quæ sit amicorum Job doctrinæ auctoritas.

Cap. 59:
Psal. 7.

Cap. 29.

sunt cap. 5. Sed præter Apostolum è Job amicorum doctrina alii sacri scriptores mutuati sunt alia testimonia. D. enim Jacobus in epistola Canonica testimonium illud. Beatus vir, qui suffert tentationem &c. & ex eodem capite quinto Elaias illud: conceperunt dolorem, & pepererunt iniquitatem. Et David illud: Ecce parturit iniquitatem, concepit dolorem, & peperit iniquitatem ex cap. 15. hausere. Rursus illud Psal. 106. videbunt recti, & lætabuntur ex cap. 22. fluxit. Præterea, an non Sapiens illam Proverbiorum sententiam: Superbiam sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria, mutuo ab iisdem accepit: ergo similis, vel potius ejusdem sint auctoritatis, necesse est. Illa tamen eorum dicta, quibus Job repugnabant, cum ex falsa radice orirentur, rejicienda sunt tamquam à Deo reprehensa. Hujus generis erant eæ propositiones, quibus malis non nisi hominibus Deum poenas infligere jactabant, & cæteræ hujusmodi; in his enim errasse Jobi socios certum est, non modo errore practico, sed etiam speculativo, quamvis aliquid id non probent, dum tradunt, hoc non tam speculationis, quàm praxis fuisse vitium, propterea quòd sapientibus illis usu, & experientia esset compertum, eo tempore nullum hominem, nisi ob perpetrata facinora à Deo in hoc sæculo puniri consuevisse: ex quo principio argumentabantur reges illi, Job misérias ductas esse: at cum istud nulla ratione probari possit, ludicrum, & commentitium esse quis non animadvertit?

An Job amici veritates nonnullas divino afflatu cognoverint.

At numquid Spiritus sancti afflatu, quæ veritati consona tractaverunt, locuti sunt? Difficile crediderim. Non enim, quæ Deo inspirante, ab hominibus tractantur, hujusmodi esse solent, ut mendacium, aut errorem vel minimum admittant, quibus tamen eorum non carent disputationes. Affirmare autem ab illis regibus proditas veritates Spiritus sancti munus præsidio, & humanæ duntaxat infirmitati eorundem adscribere errores puerile arbitror, nulla id suadente Sanctorum Patrum auctoritate. Ex quo illud etiam, quod quæri potest, claret. In rigida significatione eos appellari non posse prophetas. Nam quamvis de rebus divinis agerent, falsosque

Job amici non fuerunt prophetae.

Cap. 5.

fuerit Eliphaz, id sibi accidisse, quod veris prophetis quandoque evenit, ut nempe absconditum verbum latenter suscipere, nocturne cognosceret, pertranseunt spiritum, ac coram oculis ejus adesset imago cujus non agnosceret vultum, quæ illi vera de Dei maiestate decreta aperiret: tamen quia hi sancti Spiritus patrocinio usi non sunt, in eos stricta Prophetæ appellatio cadere non potest.

An Job amici eternam salutem adepti sint.
Orat. in laudem Athanasii.

Tandem quid de horum probitate, & salute cogitandum est. Pii ne, an impii censendi? Eos id in primis impietate arguere videtur, quod adversati sint Jobo viro sanctitate illustrissimo. [Malus, inquit Gregorius Nazianzenus, celerrimè adducitur, ut bonum etiam virum condemnet, contra vir probus, ne malum quidem facile condemnabit.] Tum eorum disputationes nihil aliud sapere videntur, quàm præsentis vitæ bona, ex quo arbitrati sunt nonnulli, eos nec futuram mortuorum resurrectionem, nec futuri sæculi felicias,

licis, aut in perpetuum duraturæ vitæ infelicis remunerationem agnovisse. At ista neque probitati, neque eorum sanctitati ita obfuerunt, ut improbi jure dici queant, non enim durè, & imprudenter cum Job egerunt mentis perversæ vitio, sed Dæmonis acti flagitio, quare divino auxilio adjuti pro commissis inter disputandum peccatis Deo ita satisfecerunt, ut interim ea callerent, quæ ad salutem necessaria erant, velut latius supra ostensum est. Quocirca non dubitem eos cum Origine beatos viros appellare. [Tales fuerunt illi beati viri synceri absque fallacia Job amici;] quippe quos alloqui Deus minimè dedignatus est; immò sanctos cum aliis nuncupare. Mentis enim innocentiam charitatisque ardorem tegere non potuerunt, cum B Job permoti verbis, quibus in Deum injuriosus videbatur, rumpere silentium coacti sunt, zelo, ut sibi videbantur, divini honoris defendendi. Hanc enim habere sententiam illa Eliphazis verba, [sed conceptum sermonem tenere quis poterit?] accommodatè explicat Balducius: [Hic utique addendum, quòd his verbis innuit Eliphaz ex charitate urgeri, & cogi, ut illa, quæ dicturus est, proferat. Ac sic verbis Apostoli uteretur. Spero autem, & in conscientiis nostris manifestos nos esse, si mente excedimus, Deo, sive sobrii sumus vobis, charitas enim Dei urget nos.] Similia Balduco scribit Mercerus, qui in eodem se pulvere exercens de Eliphazo ait: [Ac velut Spiritu sancto ductus sibi tacere non licere ostendit, sed planè tuendam esse Dei gloriam adversus Jobum, qui eam ita convellere videbatur impatientia sua, & verbis contumeliosis &c.] Omnium etiam fermè aliorum scriptorum, is esse videtur de hac Eliphazis sententia sensus. Fidemque nostræ huic sententiæ D. Gregorius adjungit, cum eos viros charitatis, boni studii, rectæque intentionis participes, & amatores appellat. [Quia ex condicito ad afflictæ consolationem veniunt, & inter se, & eiga percussam quantæ charitatis fuerint, demonstratur, quamvis & per hoc, quòd scriptura eos tanti viri amicos fuisse testatur, quia boni studii, & rectæ fuerint intentionis, ostenditur.] Quæ ad absolutam hujus assertionis suasionem desiderantur, peti possunt ex iis, quæ de religione amicorum Job disseruimus.

Beati Job amici.

Apud Pinedam, Chryf. & Greg.

1. Cor. 5:

Lib. 3. cap. 2:

D E

H E L I U.

*Germana nominis Heliu interpretatio . Is unde genus
suum traxerit . An fuerit Balaam Ariolus .
Et quæ esse possit æternæ illius
felicitatis spes .*

C A P. X I.

Ab orbe con-
dito 2239.
Ante Christi
adventum
1725.
Nominis He-
liu signif.

Disputationibus , quas cum Jobo habuere reges , ut sacræ li-
teræ testantur , certum est omnino , & indubitatum adfuisse
Heliu , cujus nomen idem significat , ac Deus audiens ,
seu filius Deum enuncians . Nominis ejusdem vim fufius prosequi-
tur B. Gregorius alia etiam nomina , seu cognomina ei attributa
interpretans . Licet autem hunc inter Jobi amicos connumerent
aliqui , nec comes tamen , nec fortasse regum amicus fuisse vide-
tur , cum in eorum numero à sacris scripturis nullibi ponatur . Po-
tuit fortassis alias cum beato Job junxisse amicitiam , quam conci-
liare potuit , vel sanguinis conjunctio , qua cum Job conglutinare-
tur , ut fenserunt aliqui , vel studium sapientiæ , qua Heliu præcel-
lebat : sapientiæ enim studium miræ virtutis est ad arctissimum ami-
citæ , & amoris fœdus constituendum . Communi igitur cladis Job
rumore commotus Heliu ad amici , vel consanguinei molestias le-
vandas , aut studio ductus visendi reges illos , quos ad Job venisse
communis rumor erat , iter suscepit coram spectaturus , & Job mi-
sererrimam cladem , & regum ora , mores , & studia .

Ex quo ge-
nus suum tra-
xit Heliu .
Cap. 22.

De genere Heliu ingens est inter scriptores , nec adhuc satis cla-
ra disceptatio . Illud Genesis testimonium . [His itaque gestis nun-
ciatum est Abrahæ , quòd Melcha quoque genuisset filios Nachor
fratri suo , Hus primogenitum , & Buz fratrem ejus ,] argumento
fuit D. Hieronymo , Bedæ , Philippo , & aliis , ex progenie Nachor
Abrahæ germani fuisse Heliu , qui gentilitio cognomine Buzites
appellaretur , retenta ex Buz Nachoris filio appellatione . Verum
sola , & nuda nominis affinitas , & similitudo minus solidum hujus
opinionis stabiliendæ fundamentum videtur : quis enim tutò statuat ,
cum plures Buz in sacro eloquio reperiantur . Paralip. enim legi-
mus : [Hi filii Abihail , filii Huri , filii Jara , filii Galaad , filii Mi-
cheel , filii Jesesi , filii Jeddo , filii Buz ,] & Ezechielis primo .
[Factum est verbum Domini ad Ezechielem filium Buzi sacerdo-
tem ,] quis inquam jure dicat , non ex hac radice , ex qua isti de-
scenderunt , sed ex progenie Buz Abrahæ nepotis ortum Heliu .
Non absimili conjectura , nec certiori hi ducuntur , qui genus He-
liu

Albert. Mag.
Job 34.

liu ad Abraham per Esau referunt propterea quòd Heliu esset de cognatione Ram, qui non alius, quàm Abraham fuerat. Quòd si ex primo Paralipom. 2. objicias, alium Ram, ex quo Domus David sumpsit exordium, recenseri, ac proinde incertum esse dicas, quinam ille Ram extiterit, qui in cognatione Heliu numeratur, fueritne Abraham, an alius, respondent, ex tempore ipso ostendi genus Ram, ex quo ortus est Heliu, semen fuisse Abrahæ, cum longe posterior tempore inveniatur floruisse Ram in genealogia David positus. Nam cum Job viveret per ea tempora, quibus Jacob una cum domo sua in Ægyptum se recepit, ut alias ostendimus, fit necessario consequens, ut Ram caput originis Heliu non is fuerit, ex quo David, sed ille ipse Abraham nepote suo Heliu antiquior, cum ille ultimus Ram, quadringentis, & eo amplius annis Ram posteriori fuerit, ex quo Heliu. Hæc ratiocinatio non minus clara est, meo judicio, ad convincendum, Heliu non fuisse genitum ex Ram, de quo in Paralip., quam inefficax, & debilis ad suadendum ex posteris Abrahæ descendisse Heliu, cum Ram hunc fuisse Abraham nulla probabili ratione constet. Hujus, opinor, rei obscuritate motus Gregorius Magnus nihil certi statuere voluit, quid hæc Heliu cognomina importarent, sed litigiosam difficultatem præca-
vens in illis verbis, & *iratus, indignatusque Heliu filius Barachiel Buzites de cognatione Ram*, ait: [Bene hæc ipsa vel ejus, vel parentis, vel loci, vel cognationis nomina notam propriæ expriment actionis.] Idumæum hominem alii putaverunt esse Heliu ex stirpe Esau Hufitanorum principum familiarem, quæ mihi arrideret opinio, ni ad libitum excogitata videretur, caret enim stabili firmamento, eique nihil præter fui auctoris testimonium, suffragatur. In hac re omnino caligine circumfusa nil, quod mihi planè satisfaciât, reperio. Si judicii mei calculum quis exigit, potius ad primam, quàm ad alias opiniones accederem, quæ licet infirmo principio innixa sit, auctoritate tamen S. Hieronymi, & aliorum ad eam accedente, non spernenda videtur, maximè cum cæteri Buz, qui in sacris litteris recensentur, nec opinioni huic officiant, nec offundant tenebras, quippe qui multis seculis jam elapsis post mortem Heliu lucem aspexerunt; ergo ex illis Heliu Buzites appellari non potuit, sed ex eo Buzite, qui præcesserat, qualis fuit Nachoris filius.

Si roges quis esset Heliu. In quæstionibus seu traditionibus Hebraicis in Genesim responder B. Hieronymus Balaam Ariolum, & divinum fuisse, quamvis in libro Job nomine Heliu dicatur: [Secundus natus est de Melcha Buz, quem Septuaginta Bauz transferre maluerunt, & ex ejus genere est Balaam ille divinus, ut Hebræi tradunt, qui in lib. Job dicitur Heliu.] Idem planè tradit Rupertus non modò lib. 6. de Trinitate, & operibus ejus in Genesim, sed etiam in Numeris lib. 62. D. Hieronymi sententiam secutus, & ipsas easdem dictiones à Hieronymo mutuatus, fuitque communis olim, & percelebris opinio, quam nonnulli refellere eo argu-

Job vixit eo
tempore, quo
Jacob ivit in
Ægyptum.

Moral. lib. 23.
cap. 2.

Pineda:

Opinio au-
tori proba-
bilior.

Genesis 22.
post 4. fol. à
principio.

Cap. 34. c. 16.
alias cap. 12.

Deut. 23. 4. argumento putarunt, quod Balaam Mesopotamius. [Et quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Mesopotamia Syriæ, ut malediceret tibi.] Helio autem Nufitanus fuit: at istud minimi est ponderis, cum incertum, obscurumque sit, cujās fuerit Balaam.

27. 5. Etenim sicut ex Deuteronomio Mesopotamius, ita ex Numeris Ammonites fuisse videtur. [Missit ergo nuncios ad Balaam (Balæ) filium Beor Ariolum, qui habitabat super flumen terræ filiorum Ammon;] ergo irrita cadit argumentatio; sicque de Balaami patria nihil aliud decerni potest, quam ad orientalem plagam habitasse, ut ille de se ipso testatur. [De Aram adduxit me Balac rex Moabitum de montibus orientis;] illud fortius aliis visum est contra hanc sententiam argumentum petium ex moribus Balaami, &

Discrimen
inter Balaam
& Helio.

Helio. Ille enim Ariolus, magicæ arti deditus, stimulis avaritiæ agitatus, nequam, & improbus: hic verò sapiens, piusque fuit, uti non obscure indicant sacræ litteræ de utroque agentes. Verum, quid prohibet à principio sanctioris vitæ, mox detestabilis, vitiorumque omnium plenæ instituta secutum Helio, ut Hieronymus, & Theodoretus defendunt. Tutior igitur superioris opinionis extendæ ratio fuerit ex temporum supputatione ducta. Nam cum omnium fermè Sanctorum Patrum, & scriptorum calculis sit firmata veritas, Job quinta generatione ab Abraham vixisse, sive is à Nachor, sive ab Abraham per Esau traxerit originem, temporeque Jobi floruisse Helio certissimum sit, apertè conficitur, alium fuisse Helio, & alium Balaam, quandoquidem Helio vita in id tempus incidit, quo Israël ad Pharaonem profectus est: at Balaam, teste sacro eloquio, transactis jam quadringentis triginta circiter annis ad maledicendum Hebræis adductus est; tot enim à descensu Jacob ad internecionem illam Madianitarum, inter quos & Balaam

Balaam ab Hebræis trucidatus est, si rationem subducere quis voluerit, dubio procul evolutos annos ad minus reperiet. Vir igitur ex illustri familia ortus, sapientiaque insignis fuit Helio aut in ipsa Jobi regione Hus degens, aut ab ea non longè dissitus, quodcumque illius natale solum extiterit.

Nam quod ad D. Hieronymi oppositum sentientis auctoritatem spectat, cum ea non ex proprio, sed ex Rabbiorum sensu sit deprompta opinio, neminem sollicitum habere debet.

Argumenta Una autem cum Jobo, & tribus amicis divinæ naturæ majestatem in cœlesti patria mentis oculis intueri Helio plura suadent. Principio, catholica illius doctrinæ veritas. Helio enim hæc fuisse decreta. Dei infinitam, omnipotentem, sapientissimam, optimam,

Recondita æternam naturam esse. Hæc esse illius opera, judicium, & veritatem, cunctis mortalibus, totique universo prospicere, præmiis justos, injustos suppliciis afficere: eum esse factorem, conditoremque humani animi, & corporis, immò ex humo formatum hominem à Deo velut alter Moses præcinit Helio. Ab eo spiritum, intelligentiam, gratiam, dona cœlestia emanare: & ut uno verbo dicam, quæ retinemus in Christiana professione dogmata ab Helio sententis,

tiis,

tiis, quas in 6. capita digessit, non abhorrent, quamvis Jobi integritatis, & innocentiae ignarus elato nimis supercilio in eum sermones suos velut sagittas intorserit. Intuitus est istud B. Gregorius, *Lib. 23. Moral. cap. 1.* cuius tale est de doctrina Helii iudicium. [Ait namque de illo Dominus, quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis; cum verò dicit sententias, sed non addit protinus quales, vult proculdubio bonas intelligi. Nam cum sententiae nominantur, nisi etiam malae dicantur, malae sentiri non possunt. In bono enim semper sententias accipimus, quae sine reprobationis adjectione ponuntur, sicut scriptum est. Sapientior tibi videtur piger septem viris loquentibus sententias.] Et mox in sententiis duntaxat proferendis Helii Caiphæ assimilans. [Hoc igitur modo, ait, Helii quoque dicere non benè bona reprehenditur à Deo dicente, quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis, quia in his, quae veraciter loquitur, arroganter inflatur.] Vide quam liquidò veritate conditas Helii disputationes esse decernat Gregorius, qui una illum condemnat juvenili arrogantia, in quam incidit Helii pro tuendo divino honore, ut sibi videbatur. Nec illud prætereundum est, quod ad commendandam Helii sapientiam plurimum valet; illius quippe sententia, quam protulit de Dei iustitia loquens. [Qui non accipit personas principum,] usi sunt non modo Paralip., & Ecclesiastici auct., verum etiam Apostolici ordinis princeps, vasque sapientiae Paulus non uno in loco. Quin immò Angelicus doctor, qui de trium amicorum Job doctrina, ac sententiis non benè sensisset visus est, tamen Helii dogmata expendens arbitratur, ideo Job ei disputanti non respondisse, quod illius dogmata veritati congruerent. [Qui quidem, ait, quibusdam acutioribus rationibus contra Job utitur, & magis ad veritatem accedit. Unde & Job ei non respondet.] Simile est Joannis Merceri de Jobi silentio decretum: additque etiam Helii sermonibus Jobum, qui cæteris amicis in disputando prævaluerat, se victum agnovisse. [Est autem hic omnium rectissimè locutus, & sapientia, ac prudentia reliquos vincit, ut Job nihil habuerit, quod ei responderet, sed se victum agnosceret, cum huc usque vicisset.] Quod firmiori ratione ostendens subdit. [Adde, quòd cum extremam sententiam fert Deus adversus tres socios, jubens pro illis Jobum offerre holocausta, quòd non fiat rectum locuti, ut Job, hunc Helii, ea non comprehendit, quod argumentum est eum rectè locutum.] Ex quibus patet sublimem de rebus humanis, & divinis fuisse Helii scientiam, quamvis Cajetanus silentii Job aliam, longeque diversam, & cæteris contrariam, nescio quo impulsu permotus, rationem assignet. Putat enim Helii à Jobo non habuisse responsum, quòd nec illius amicus esset, nec responsione dignus haberetur. Tractans enim illa Dei verba. [Iratu est furor meus in te, & duos amicos tuos, dicendo, ait ille, in duos, manifestè filetur Helii, qui quarto loco locutus fuerat. Unde habes, quòd Helii, nec inter socios supputatur, nec dignus est habitus responsione Jobi, nec re-

Proverb. 26.

Excellēs Helii sapientia.

Cap. 34.

Deuter. 102.

Eccles. 35.

1. Petr. 1.

Ad Rom. 2.

Ad Col. 2.

Ad Eph. 6.

Cap. 32. l. c. & 1.

Cajet. de Job silentio sententia.

Culpa Helii
non abfimilis
culpæ Job.
Cap. 42. lect. 1.

Helii quam
pius.

Lib. 23. Mo-
ralium.

prehensione Dei, immò nec reconciliatione.] Cujus ego priorè opinionis Cajetani partem licet non amplecter quò ad ea, quæ ad Job silentium spectant, in cæteris tamen non possum non eam approbare, quippe quæ Helii innocentiam, atque sanctitatem declarat. Si namque divinæ reprehensioni minimè obnoxius, immò nec ei reconciliatione opus fuit, quis sermones suos Helii crimini dare poterit, in quo æternus Judex mortiferi criminis nihil esse vidit? Certe D. Thomas non abfimilem Job culpæ, si qua peccati labe-
cula laboravit, Helii fuisse peccati maculam esse censet, ad hunc modum de utraque edifferens: [Considerandum est, quòd Helii ex imperitia peccaverat, Job autem ex levitate, & sic neuter eorum graviter peccaverat, unde nec Dominus dicitur fuisse iratus, quia nec graviter peccaverant perversa dogmata asserendo.] At si graviori scelere peccato Jobi non se obstrinxit Helii, & par utriusque eorum fuit in lapsu conditio, jam hinc conjiciant prudentes, quis, quantus, qualive sanctitate præditus fuerit Helii, qui pi-
entissimo, sanctissimo, virtutibusque omnibus ornatissimo Job compara-
ratur. At in cæteris, si minus in disputatione cum Job, & amicis instituta peccavit, potuit turpiter labi? Quod de Job opinari ne-
fas, & crimen est, ejus innocentiam testante sacro eloquio. Potuit quidem Helii scelerum irretiri laqueis, homo enim erat, & nihil humani ab eo fuit alienum; at cum neque ex sacris litteris, neque Sanctorum Patrum auctoritatibus, neque aliorum Scriptorum testi-
moniis id factum esse constet, non sunt temere viro innocentissimo Job amico affigenda crimina, præcipuè cum à pluribus Scriptori-
bus, quibus abrogare fidem non debemus, & justus, & sapiens, & sanctus appelletur, & merito. Nam si cætui beatorum socios Job conjunximus, quorum sententiæ, mores, & opera opinione multo-
rum Helii decretis, atque virtutibus non æquiparanda videntur, cur idem multo fortius non erit concedendum Helii, qui non hæ-
reticorum figuram, ut Job amici, sed fidelium doctorum, etsi ar-
rogantium, formam gerebat, ut scribit Gregorius: [Post hos quo-
que Helii junior in B. Job exprobrator subjungitur, ex cujus per-
sona videlicet species quorundam Doctorum fidelium, sed tamen arrogantium designatur.] Cujus verba non faciliè intelligimus, nisi ea ex subsequenti dominica correptione pensemus.

D E

OBSTETRICIBUS ÆGYPTIIS.

*Obstetrices, quibus parturientium Hebræarum cura
à Pharaone demandata fuerat, duæ ne tantum,
an plures: & utrum Ægyptiæ, an
Hebrææ essent.*

C A P. XII.

EXpeditis quæstionibus de Melchisedec, Job, tribus ejusdem Vixerunt
amicis, atque Heliu, instituendæ nunc essent disputationes Ab orbe con-
de Judæorum Principe Abraham, de Lot ejus Nepote, de dito 2384.
Esau, cæterisque illius seculi hominibus, quorum res gestæ per Ante Christi
memorabiles fuerunt, ni eæ inter sacri eloquii interpretes fusi- adventu 1580
agitatæ, atque ex sacro Genesis contextu claræ viderentur. Quare
hæc pauca de illis, qui in legis naturæ statu vixerunt à nobis bre-
viter tacta sufficiant. Deinceps tractare aggredimur de illis, qui S. Amb. lib.6:
Abrahamo posteriores lata jam à Deo Circumcisionis lege ad sta- epist. ad Sya-
tum scriptæ legis pertinebant, quales fuere Obstetrices, quæ ab gnum Episc:
obstando dictæ sunt, eo quòd obstant dolori, vel certè pignori,
ne laxatis uteri genitalibus claustris in terram defluat; de eorum
enim numero non reticenda in primis oritur difficultas. Nam etsi
in sacra antiqui foederis pagina duarum duntaxat mentio fiat illis
verbis: [Dixit autem Rex Ægypti Obstetricibus Hebræorum, Exodi II
quarum una vocabatur Sephora, altera Phua &c.] tamen huma-
nam fidem excedit, numerosissimæ Hebræorum mulierum, quæ fœ-
cundissimæ erant, multitudini duas obstetrices suffecisse, ad qua-
rum partus omnes explorandos, ut Pharaon præceperat, ne qua-
dringentæ vix quidem sat erant. Cajetanus præsentis nodi solutio-
nem quærens, binarium numerum non excessisse Obstetrices puta-
vit duplici hac conjectura usus. Nam si plures duabus huic operi
præfuissent, fuisset in illis ordo, per quem aliæ aliis præstantio-
res haberentur, quod tamen in obstetricandi arte nullo umquam
tempore est observatum. Deinde Pharaon haud ignobilium, sed il-
lustrium duntaxat Hebræorum necandos masculos Obstetricibus
mandavit; solæ autem Sephora, & Phua crudele istud mandatum
exequi potuerunt, parvo existente nobilium fœminarum numero.
[Hoc secundum (duas nempe ad Hebræorum internecionem vo- Cajet. op.
catas Obstetrices) magis quadrat communi consuetudini, non
enim solita est inter Obstetrices præsentia, ut aliæ quibusdam
sint subditæ, sed quadrat, ut quemadmodum viliores Hebræorum
affixerat operibus vilibus, ita adversus nobiles, & urbanos exco-
gita-

- Opinio Cajetaverit extinctionem per istas Obstetrices.] At quid prohibet ,
 jet. confuta- quo minus in Obstetricum numero aliquæ peritia, & experientia
 ta , insignes cæteris præfides essent, cum istud & naturæ cæterarum
 artium, & justæ consuetudini maximè conveniat? sicuti pariter
 ignoro, quæ auctoritate ductus Cajetanus velit, sævum regis man-
 datum in solos nobiles, non verò in obscuro etiam loco natos
 evulgatum fuisse, quasi verò duris operibus adeò afflicti ignobiles
 forent, ut non possent liberis dare operam: at si cognoscere uxores
 suas poterant, quæ ratione timori suo consulisset rex Ægyptius,
 qui aiebat: [Ecce populus filiorum Israël multus, & fortior no-
 bis est, venite sapienter opprimamus eum, ne fortè multiplicetur,
 & si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expu-
 gnatisque nobis egrediatur de terra;] si vulgi Hebræorum mascu-
 lina proles non erat objecta neci, quæ multo numerosior nobilium
 propagine fuerat? Præterea unde hausit Cajetanus, nobiles Israëlita-
 tas coquendorum laterum jussu regis fuisse immunes? Certe si sacra
 eloquia adeantur, omnibus nobilibus, ac ignobilibus commune
 illud fuisse negotium patebit. Quis enim Hebræorum Moyse, &
 Arono illustrior, & tamen ad eos hæc Pharaos. [Quare Moyse,
 & Aaron sollicitatis populum ab operibus suis? ite ad onera vestra]
 Præterea, an non cæteris Hebræis nobilitate præstasse eos, qui
 Hebræorum præerant operibus, credendum est? At illis ipsis hæc
 Pharaos præcepit. [Ite ergo, & operamini, paleæ non dabuntur
 vobis, & reddetis consuetum numerum laterum.] Postea in om-
 nes Israëlitis filios, quicumque essent, sancitam duri laboris legem.
- Plures fuisse nimis clarè testantur sacra eloquia Exodi 1. Ergo multo plures
 obstetrices, huic muneri re ipsa præfectas Obstetrices reor, quamvis Sephoram,
 quâvis duas tantum enu-
 meret Scrip-
 tura.
- Ugo Victor. solet. Ugo Victorinus cum sibi hanc dissolvendam quæstionem ob-
 jecisset, ad eam ita respondit, ut opinionis nostræ auctor sit fa-
 ctus. [Ad quod responderetur, has duas esse prælatas, duas sub se
 habuisse subjectas Obstetrices;] hujus mentem affectus Lipoma-
 nus: [Duarum autem, ait, tantum Obstetricum meminit, cum
 multæ aliæ essent, quia secundum aliquos hæ præfectæ omnibus
 regni Obstetricibus erant, & locum principem obtinebant inter
 alias.] Accessit ad eandem opinionem Lyranus, eamque sic scrip-
 tam nobis reliquit: [Tenendum est etiam, quòd sub istis duabus,
 quæ non sufficerent pro tanto populo, fuerunt plures aliæ ad istud
 ministerium, sed de duabus principalibus tantum fit hic mentio,
 ex quibus Rex idem præceptum dedit aliis sibi subjectis.] Idem.
 præterea fuit decretum Episcopi Abulensis, Benedicti Pererii, &
 aliorum scriptorum, pro quibus illud etiam pugnat, quod etsi He-
 bræi in terra Gessen præcipuam sedem haberent, in universam ta-
 men Ægyptum erant diffusi. At quo modo dissitis in locis partu-
 rientibus Hebræis mulieribus duæ duntaxat adesse poterant Obstet-
 trices?

trices? Censet Abulensis, Pharaonem, clam communicato cum Quæst. 4.
duabus illis primoribus Obstetricibus scelere de perdendis Hebræo-
rum masculis posuisse decretum, ac mandasse, ut in ipso obstetri-
candi officio furtim perimentes filios Hebræos fallerent fingentes
abortus. Verum hæc Tostati opinio his fermè similibus dubiis ur-
getur, quibus pressam vidimus Cajetani sententiam. Subinde cum
Pharao non Deum, non Hebræos timeret, sed in eos liberè tyran-
nicam exerceret dominationem, ut quid ei machinatione, fallaciæ
immane scelus tegendi opus erat? Tum, quis cogitet futuros adeò
femotæ mentis Hebræos, ut jugiter abortus conjugum cernentes,
non deprehendissent scelus? Publica igitur lege cautum est, per-
dendos esse Hebræorum nascentes masculos, scelusque istud man-
davit Pharao Obstetricibus omnibus, illisque maximè, quæ ab
Hebræis frequentius accessiri consueverant, sicuti publicè, ac pa-
lam postmodum præcepit, ut masculinum sexum in ipso nativitatis
exordio flumine perderent.

Nunc de Obstetricum genere disputandum. Hebræi de more suæ De genere
gentis per speciosa quævis commenta laudem ubique canentes, He- obstetricum
bræas Obstetrices fuisse putant, finguntque eas matrem, & filiam
fuisse, quarum illa Maria, hæc verò Jacabed diceretur. Credo id
finxisse Hebræos, quia legerant Obstetrices laudibus in divino elo-
quio celebrari, quare illa sacræ scripturæ verba: [Dixit autem
Rex Ægypti Obstetricibus Hebræorum &c.] nullum perturbare
debent, quasi Rabbiorum astruant sententiam, quoniam non ideo
Hebræarum dicuntur Obstetrices, quòd ex Hebræorum sanguine
traherent originem; sed quòd ad opem parturientibus Hebræorum
mulieribus ferendam, peculiariter forent destinatæ. Cæterum, cum
clara sint Obstetricum ex sacris paginis nomina, mendacio apertè
redarguuntur Hebræi. Sephora enim, quæ cantatrix dicitur, eo Quid Sepho-
quòd cantu lugentes filios placaret, & Phua, quæ Hebraicè ador- ra, quid Phua
natrix appellatur, quòd arte sua infantes adornaret, Obstetrices significet.
fuere. Origenes Sephoram passarem, & Phuam rubram, vel vere-
cundam interpretari maluit. Fuisse autem Obstetrices Ægyptias Obstetrices
mihi certissimum est, testaturque adversus Judæos Judæus ipse Ægyptiæ e-
Flavius Joseph dum ait: [Cujus consilio jussit, ut omne masculi- rant.
num, quòd ex Israëlitis nasceretur, jactantes in fluvio consume- Lib. 2. anti-
rent. Custodientesque conceptus Mulierum Hebræorum, & partus quit. cap. 6.
earum observare præcipiens Ægyptias Obstetrices.] Sic Joseph,
qui protinus addens, cur Ægyptiarum mulierum, magis, quam
aliarum opera ad necandos infantes Pharao uti vellet, inquit: [Ab
eis enim hoc officium jubebat impendi, quas propter cognationem
credebat regis non transcendere jussionem.] Sentiunt cum Josepho
Nicolaus de Lyra, Tostatus, Ugo Victorinus, Lipomanus, Dio-
nysius Carthusianus, Petrus Vincentius, Seraphin Capponius, &
communiter cæteri scriptores, quibus omnibus vetustior dux fuit
D. Joannes Chrylostomus. Præterea, huic opinioni præter scripto- D. Jo. Chrys.
rum testimonia hæ rationes suffragantur. Nam illa Obstetricum ex- in psal. 134.

cusatio, qua se à Pharaonis metu defenderunt, *non sunt Hebræe sicut Ægyptiæ mulieres*, vel nulla, vel ridicula fuisset, si Hebræe fuissent Obstetrices. Tum prudentiæ legibus repugnat opinari, ministerio Hebræorum ad tollendos è medio Hebræos uti voluisse Pharaonem: quis enim vel ingenii hebes non animadvertisset, Hebræas Obstetrices naturali generis sui propagandi desiderio motas regis fuisse contempturas præceptum? Ad hæc si obstetricandi munus penes Hebræas mulieres erat, quo modo passæ fuissent mulieres Ægyptiæ parturientes foetus suos credere Hebræis, quarum intestinum in Ægyptios odium optimè callebant, aut quo pacto nobiles Ægyptiorum scæmias à captivis mulierculis, quas maximè oderant, studium & operam in maximis doloribus postulasse probabile est? Scio B. Augustinum non uno in loco Obstetrices, de quibus loquimur, Hebræas vocitasse. Sed, ni ad eum sensum, quo sacræ scripturæ verba exposui, Augustini locutionem revoces, quod fortè incongruum non fuerit, cogor illius non sequi opinionem, Chrysostomi, & aliorum insistens vestigiis; nam etsi facilè concedam, inter Hebræas mulieres etiam tunc temporis repertas Obstetrices (fieri enim non potuisse opinor, quin in maximo Hebræarum numero, quæ Ægyptiis prudentiores, ingenioque præstantiores fuerunt, ut sacer textus indicat, aliquæ obstetricandi non novissent artem) at has nequissimo scelere non fuisse addictas allatæ conjecturæ demonstrant.

Aug. lib. ant.
Mend. cap. 15.
16. 17.

An mentitæ sint Obstetrices, & an mendacium eis crimini dandum sit.

C A P. XIII.

Non fuisse mentitas obstetrices, cum dixerunt Pharaoni: [Non sunt Hebrææ, sicut Ægyptiæ mulieres, ipsæ enim obstetricandi habent scientiam, & priusquam veniamus ad Lipomani eas, pariunt] non incongruum putat Lipomanus, qui licet verius cogitatio. dictu cum cæteris arbitretur, eas mendacio fefellisse regem, hanc tamen viam, qua à mendacio eas vindicare posset, excogitavit. [Potest fortassis ita factum esse, ut obstetrices clam significarint mulieribus Hebræis, quid ipsis à rege demandatum sit, & jusserint eas non prius vocare obstetrices, quam peperissent. Si ergo hoc factum est, obstetrices non sunt mentitæ coram rege, sed id tantum celaverunt, quod non necessario coram rege confitendum erat, & hoc est prudentiæ.] At ego, ut non inficior, pium hoc fuisse Lipomani inventum, sic è regione contendo obstetrices sibi à mendacio non temperasse, cum allata verba protulerunt, sicut S. Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Gregorius Magnus, Nazianzenus, Chrysostomus, & ad unum cæteri Patres, quibus adhæserunt alii Neoterici Scriptores, affirmatè tradunt, & meritò, cum id è sacra Mosis historia

Mentitæ sunt
Obstetrices,
cum dixere,
non sunt Hebrææ &c.

storia evincatur , quæ parturientibus Hebræis mulieribus adfuisse obstetrices Ægyptias docet cum ait : [Timuerunt autem obstetrices Deum , & non fecerunt juxta præceptum Regis Ægypti , sed conservabant mares .] Quid autem aliud est , ab obstetricibus conservatos Hebræorum infantes , quàm illas inter obstetricandi officium vitæ parvulorum pepercisse contra Regis Ægypti imperium .

Deinceps , an in crimine , & peccato mendacium obstetricibus ponendum sit nova rursus insurgit dubitatio : justum enim opus fuisse illud mendacium non tacitè subinducat sacer codex dum tradit , mentientibus obstetricibus benefecisse Deum ; at ulciscitur peccatum , non verò bonis cumulat Deus . Deinde , ut opus laudabiliter factum pietas , sic peccatum impietas est ; pium autem appellat S. Augustinus mendacium , qui cum humanitatem obstetricum meditaretur : [O magnum exclamavit humanitatis ingenium , & pium pro salute mendacium ! Tantum timuerunt obstetrices Deum , ut præcepta regis contemnerent , & mulierum sacraria conservarent ;] at si pium mendacium , quodnam ei cum peccato , quod impietas est , vinculum esse potuit ? Sed in oppositum illud gravius urget , quòd à mendacio stare contra veritatem innatam ita secum trahat peccati turpitudinem pensandam pro ratione mendacii , ut mendacium peccati maculam semper annexam habeat .

Agitavit hæc quæstio olim , torfitque non semel magnorum ingenia , ac Augustini inprimis , qui in quæstionibus super Exodum anceps , dubiusque fuisse videtur , spondens se alibi diligentius , ac subtilius hujus rei veritatem indagaturum . [De obstetricum , ait ille , mendacio , quo fefellerunt Pharaonem , ne occiderent masculos Israëlitas , quando nascebantur , dicentes non ita parere mulieres Hebræas , sicut pariebant Ægyptiæ . Quæri solet utrum talia mendacia approbata sint auctoritate divina , quandoquidem scriptum est . Deum benefecisse obstetricibus : sed utrum pro misericordia ignoscebat mendacio , an & ipsum mendacium dignum præmio judicabat , incertum est . Aliud enim faciebant obstetrices vivificando infantes parvulos , aliud Pharaoni mentiundo . Nam in illis vivificandis opus misericordiæ fuit , mendacio verò illo pro se utebantur , ne noceret illis Pharaon , quod potuit non ad laudem , sed ad veniam pertinere . Neque hinc auctoritatem ad mentiendum esse &c .] Statimque promittit , se hac de re subtilius , & diligentius disputaturum , ut postea fecit , rem istam enucleatius tractans , expressè , apertèque defendens , omne mendacium injustum , perversum , peccatum esse , ac propterea obstetrices , de quibus sermo est , mentiundo peccasse , quod apertis , & efficacibus atque fundamentis persuadet , ut nulla mihi prorsus de Augustini assertionis veritate dubitatio relinquatur . Nihil autem judicandus est dicere , qui dicit aliqua esse justa mendacia , nisi aliqua justa esse peccata , ac per hoc aliqua justa esse , quæ injusta sunt . Quo quid absurdius dici potest ? Unde enim est peccatum , nisi quia justitiæ contrarium est ? Dicuntur ergo alia magna , alia parva esse peccata , quia verum ,

An mentiendo obstetrices peccaverint .

Aug. Sermo ne 86. de tempore .

Q. 1. lib. 2. Dubius de hac qu. Aug.

Ex Augustini. Ad Cosentiū contra mendacium lib. cap. 151. peccaverunt obstetrices mentiundo .

nec

1. Jo. 3.

nec auscultandum Stoicis, qui omnia paria esse contendunt. Dicere autem quædam injusta, quædam justa esse peccata, quid est aliud quàm dicere, quasdam esse injustas, quasdam justas iniquitates, cum dicat Apost. Jo: Omnis qui facit peccatum facit & iniquitatem, & peccatum iniquitas est. Non ergo potest justum esse peccatum, nisi cum peccati nomen in alia re ponimus, in qua quisque non peccat, sed aut facit aliquid, aut patitur pro peccato. Nam & sacrificia pro peccatis peccata appellata sunt, & pœnæ peccatorum dicuntur aliquando peccata. Hæc planè possunt intelligi justa peccata, cum justa dicantur sacrificia, vel justa supplicia. Ea verò quæ contra legem Dei sunt justa esse non possunt. Dictum est autem à Deo: Lex tua veritas. Ac per hoc quod est contra veritatem, justum esse non potest. Quis autem dubitet contra veritatem esse mendacium omne. Nullum ergo justum esse potest mendacium. Item cui non clareat ex veritate esse omne, quod justum est? Clamat autem Joannes: Omne mendacium non est ex veritate. Quapropter nobis cum de scripturis sanctis mentiendi proponuntur exempla, aut mendacia non sunt, sed putantur esse, dum non intelliguntur, aut si mendacia sunt, imitanda non sunt, quia justa esse non possunt] & mox: [Sed quod scriptum est, bene Deum fecisse cum Hebræis obstetricibus, & cum Raab Hierichuntina meretrice, non idèò factum est, quia mentitæ sunt, sed quia in homines Dei misericordes fuerunt. Non est itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia, benignitas mentis, non iniquitas mentientis, sicut enim mirum, absurdumque non esset, si alio prius tempore commissa ab eis aliqua opera mala Deus propter posteriora opera bona vellet ignoscere, ita mirandum non est, quòd uno tempore in una causa Deus utrumque conspiciens, idest factum misericorditer, factumque fallaciter, & bonum remuneravit, & propter hoc bonum malum illud ignovit.]

Rupert. Abb.
op. & illius
fundamenta
Aug. contr.

At discessit in contrariam opinionem Rupertus Abbas, qui non modò non peccasse obstetrices, sed meruisse, cum mentitæ sunt Pharaoni, certissimum putat, triplici ratione commotus: Etenim si Raab meretricem, cujus historia Josue 2. habetur, mentientem, ne duo Hebræorum exploratores gladio trucidarentur, antiqui simul, & novi fæderis paginæ ita laudant, ut & salutem sit adepta, & digna fuerit, quæ in Christi secundum carnem genealogia poneretur, Psaltesque ipse testatus fuerit, se memorem futurum Raab, quis probro mendacium tribuat obstetricibus, quæ universam masculinam Israëlitis propagationem incolumem reddidere? Præterea, non libidine mentiendi, sed charitatis impulsu Ægyptium tyrannum deceperunt fallacia: omnium autem virtutum, quibus ad æternam vitam ingredimur, præstantissima virtus, teste Apostolo, Charitas est. Deinde, non est id culpandum, quod dignum laude, dignum præmio Deus censuit, atquæ mentientibus obstetricibus benefecisse Deum scriptura sacra loquitur. Hæc à me involute tacta apertius scribens Rupertus Abbas sic ait. [Hic importunè nimis

Cap. 7.

nimis de mendacio disputatur , quòd non justificari possint obstetrices mentiendo , dicentes non sunt Hebrææ mulieres , sicut Ægyptiæ , ipsæ enim obstetricandi habent scientiam , & priusquam veniamus ad eas pariunt : in tempore namque parientibus aderant , de quibus dictum est , quia conservabant mares . Quod quisquis pro culpa objicit , restat , ut Raab meretricem mendacii redarguat , quæ tollens &c. Ergo qui obstetrices pro tot infantibus servandis mentientes accusant , consequitur , ut multo magis pro duobus hominibus liberandis mentientem non justifcent Raab , quam & prophetica simul , & Evangelica justificat auctoritas . In Evangelio namque Christi mater assumitur , & parens veritatis , quæ Christus ipse est , quia sic mentita est Raab . Salmon quippe genuit Booz de Raab , & propheta de eadem in typum Ecclesiæ de gentibus præcinit . Memor ero Raab , & Babylonis . Apostolus autem usque adeò nullam omnino veritatem charitati præponit , ut optet ipse Anathema esse à Christo , qui subauditur veritas pro charitate , idest , pro fratribus suis , qui sunt cognati ejus secundum carnem , qui sunt Israëlitiæ &c. Nullas igitur quasi mendacii tenebras ascribamus lucido charitatis operi , ubi sic homicidam impium fefellerunt , ut vitam reservarent hominum , præsertim cum Deus hoc ipsum laude , & remuneratione dignum duxerit , scriptura continuo dicente ; bene igitur fecit Deus obstetricibus , & quia timerunt obstetrices Deum , ædificavit illis domos , subauditur , æternas . Æternum quippe est , quod Deus ædificat .] A Ruperto stetit videtur Doctor Angelicus , qui de obstetricum mendacio agens , duo in illo perpendit ; affectum benevolentiae , qua Judæos com-

22. q. 110. ar.
4. ad 4.

plectebantur obstetrices , & exteriorem mendacii operationem . Porro illi æternam , huic verò temporaneam mercedem adscribit D. Thomas : at non novit Angelicus Doctor peccato divinam retributionem assignare ; ergo obstetricum mendacium censuit non esse peccatum . [Mendacium , ait , obstetricum potest dupliciter considerari , uno modo quantum ad affectum benevolentiae in Judæos , & quantum ad remunerationem divini timoris , ex quibus commendatur in eis indoles virtutis , & sic debetur eis remuneratio æterna . Unde Hieronymus exponit , quòd Deus ædificavit illis domos spirituales . Alio modo potest considerari , quantum ad ipsum externum actum mendacii , quo quidem non potuerunt æternam remunerationem mereri , sed fortè aliquam remunerationem temporalem , cujus merito non repugnat deformitas illius mendacii , sicut repugnabat merito remunerationis æternæ .] Mendacium autem consideratum juxta exteriorem actionem , veri propriique mendacii habere naturam planum est , ergo nullo modo potuit fuisse peccatum , sed meritum fuerit planè necesse est . Horum similia tradit Toftatus , qui licet ultrò fateatur , hoc fuisse mendacium officio-

Super Exo-
sum , eo quòd Hebræis salutem sic attulerit , ut nulli fuerit nocu-
dum ubi su-
mento , illud tamen nulla peccati turpitudine fuisse infectum astruit

Pra.

quæst. 5.

Vera, & sola *Mihi probatur B. Augustini sententia, quæ Græcis pariter; ac opinio defen-* Latinis Patribus, & scriptoribus universis placuit, *denda.* cuius funda-

menta adeò firma sunt, quibus illud mendacium veniali culpæ fuisse obnoxium ostendit, ut non possim non magnopere mirari, Rupertum subsequenter post Augustinum seculis vim eorum efficacissimam non expendisse. Etenim quidquid natura sua malum est, haud unquam vera bonitate imbuetur, quamvis laudabilibus aliis quæ ex genere suo circumstantiis possit ornari aliquando. Sic quia divina, & naturali lege, ne furemur cautum est, furari turpe erit, & vitiosum, licet ad erogandam egentibus eleemosynam fur-

De Div. No- tum comittatur. Bonum enim, teste Dionysio Areopagita, ex im- min. cap. 4. tegra causa, malum autem ex singulis defectibus est. Non ab- inter mediū, mili modo, quia mendacium, & per se prævum, & fugiendum, & sine in. est, ut solo naturali lumine illustratus tradit Aristoteles, is per-

versè, malè, inordinateque contra naturam operatur, qui vocibus, quæ signa sunt, & notæ eorum, quæ animo geruntur, utitur ad significandum oppositum illius, quod in animo habet, propterea quocunque bono fine, laudatissimisque aliis conditionibus honestetur, innatam malitiam exuere non poterit mendacium.

Hinc ad oppositas rationes haud inextricabilis via patet. Non-

Raab pellex enim pellex Raab ob mendacium, quo Hebræorum exploratores cur maternæ ab occisione vindicavit, aut beatitatis est facta particeps, aut ma- Christi seriæ ternæ Christi seriem meruit generationis, sed fide Salvatoris ven- generationis turi, bonisque operibus, quæ toto pectore amavit. meruerit.

Ad secundum. Non impulsu charitatis, sed vitæ conservandæ desiderio in mendacium prolapsæ sunt obstetrices, quæ uti iusto Dei timore, naturalique pietatis affectu agitatae innocentes Hebræo- Cur mentitæ rum parvulos servabant incolumes, sic imminentis mortis pericu- sint obstetri- ces. lum sibi à rege paratum timentes ad mendacium confugerunt, nullius enim mali operis causa esse potuit charitas. Quod si ex Hypothesi concedatur oppositum, jam, quæ paulo supra statuta sunt, vitiosum adhuc fuisse mendacium clarè demonstrant.

Non est autem cur tertium argumentum dissolvamus, cum illud Aug. cur piū disertis verbis Augustinus explicarit, qui dum pium mendacium esse menda- appellat, non eò respexit, ut in mendacio pietatem astrueret, sed cium obste- quia mendacium circa illud opus versabatur, quod traxerat à pie- tricum dixe- tate principium, pium esse mendacium exclamavit, pietatis enim rit. officium subsequenter mendacii causa fuit.

22. q. 110. a. 3. Quamvis autem Angelicus Doctor, ut ad sanam intelligentiam corp. & ad 3. B. Gregorii testimonium revocaret, dubitandi occasionem, quæ in Opin. S. Tho- argumento tacta est, præbuisse videatur, affirmatè tamen, firmi- mæ explica- terque decernit peccasse obstetrices mentiendo. [Unde, ait, omne tur. mendacium est peccatum, sicut etiam Augustinus asserit in lib. contra mendacium,] & mox enucleatius de mendacio obstetricum agens idem subdit. [Dicendum, quod obstetrices non sunt remuneratæ pro mendacio, sed pro timore Dei, & benevolentia, ex qua processit mendacium. Unde signanter dicitur Exodi 1. Et quia ti-

inuerunt obstetrices Deum, ædificavit illis domos : Mendacium verò postea sequens non fuit meritorium .] Quocirca his , non autem illis , quæ dubitans tradit , standum est; hæsitantis enim S. Thomæ animi certum omnibus signum est verbum illud *fortè* &c.

De Abulensis opinione id mihi iudicii est ; illum de mortifera peccati culpa , cum mendacium culpa carere dicit , semper locum : in reliqua enim citatæ quæstionis serie non obscuris verbis mendacio culpam venialem assignat , ut re ipsa lector comperiet.

Defenditur
Tostatus.

De Æterna Obstetricum salute.

C A P. XIV.

Obscuris gehennæ carceribus addictas nunc obstetrices putat Magnus Gregorius , qui asserens omne mendacium esse summopere cavendum , proptereà quòd os , quod mentitur , occidat animam , docet , æternum præmium , quod obstetrices mereri potuissent , dum Hebræorum servabant infantes , in temporaneam commutatum esse retributionem solo commissi mendacii peccato , quo vitam suam tueri voluerunt . [Nonnulli verò de obstetricum fallacia conantur asserere , hoc mendacii genus non esse peccatum , maximè quod illis mentientibus scriptum est , quia ædificavit illis Dominus domos , in qua magis recompensatione cognoscitur , quid mendacii culpa mereatur . Nam benignitatis earum merces , quæ eis in æterna potuit vita retribui , pro admisa culpa mendacii in terrenam est recompensationem declinata , ut in vita sua , quam mentiendo tueri voluerunt , ea , quæ fecerunt , bona reciperent , & ulterius quod expectarent mercedis suæ præmium non haberent . Nam si subtiliter perpendatur , amore vitæ præsentis mentitæ sunt , non intentione mercedis . Parcendo quippe conatæ sunt infantum vitam tegere , mentiendo suam .] Ugo Victorinus in obstetricum mendacio solam venialem culpam agnoscens D. Gregorio planè assentitur . [Mentitæ sunt quidem obstetrices , sed propter pietatem veniale fuit earum mendacium . Misericordiam exhibuerunt infantibus , sed propter mendacium diminutum est meritum , & conversum in temporale præmium , & ita utrumque quodammodo minuit alterum , & reducit ad mediocritatem , idest tam culpa mendacii meritum pietatis , quàm pietas damnationem mendacii .] Ugo Cardinalis allatum D. Gregorii placitum pensitans transit in eandem opinionem , quam hujusmodi exemplo , quod minimi esse ponderis reor , si subtiliter expendatur , illustravit . Nunc Cardinalis sententiam audiamus . [Ad hoc est communis opinio , & est vera , quòd mendacium obstetricum fuit peccatum veniale . Mentitæ sunt enim timore mortis temporalis , & amore vitæ præsentis , quod impedivit eas , ne gratia eis daretur . Sicut enim aliquis existens in mortali peccato bonis operibus

Lib. 18. Moral. cap. 4.

Ugo Victor.

Ugo in Apollis .

occasionaliter quodammodo se reddit idoneum, ut ei gratia conferatur, qua collata potest mereri vitam æternam: sed si sequitur malum opus etiam veniale, facit, ut bona opera præcedentia non sint occasio gratiæ conferendæ: ita mendacio isto abstulerunt sibi obstetrices gratiam, quoniam reddiderunt se minus idoneas ad habendam gratiam, qua mereri poterant vitam æternam. Et ob hoc dicit Gregorius, quod pro culpa mendacii merces benignitatis ea-

Ugonis opium declinata fuit in terrenam mercedem.] Ita Ugo, cui non-
nio confuta- ita facilè dederim, læthalis peccati reum bonis operibus idoneum
tur, reddi, ut ei à Deo justificationis gratia conferatur, cum sacrosan-
cta Tridentina Synodus istud solius divinæ miserationis peccatorem
prævenientis beneficio fieri posse editis legibus sanxerit; id enim
indicat gratiæ vocabulum, quod gratis, & nullo peccatoris præ-
cedente merito, vel ad primam gratiam acquirendam dispositione
etiam remota detur. Non igitur aptum, si vè idoneum fieri bonis
operibus peccatorem, ut is gratiam obtineat, sed minus incapa-
cem, minusque divinæ majestati contrarium cum communi Theo-
logorum schola, cujus caput, & princeps fuit Augustinus, dice-
rem, secus Paulo reclamante, peccator suæ salutis à se duceret pri-
mordia, deque ea jure merito posset gloriari; ergo sicuti nullo bo-
no opere, seclusa Dei prævenienti gratia, primum justificationis
donum mereri obstetrices, ita nec veniali peccato, ne divina gra-
tia eisdem liberaliter à Deo concederetur, impediri potuerunt, ma-
xime cum venialia delicta non sint ejus ordinis, qui divinam mise-
rationem graviter aversetur. Quid? si Gregorii sententiæ arcanum
non planè assecutus videtur Ugo, ait enim Gregorius, merces,
quæ eis in æterna potuit vita retribui, pro culpa mendacii in ter-
renam est recompensationem declinata: ergo obstetricibus meritum
concedit Gregorius, cui si vè æternæ, si vè temporalis mercedis
præmium conveniret, id procul dubio à divina gratia, qualis qua-
lis illa esset, habuerit necesse est, sine qua tota ratio meriti perit;
quod tamen ne sectum ipse pugnet Cardinalis Ugo concedere non
potest. Fieri autem non potuisse, ut propter mendacium diminu-
tum sit meritum, & conversum in temporale præmium, quod Ugo
asseruit, hac certa argumentatione constat. Quod æternæ felici-
tatis jus opere divina gratia illustrato acquisitum nulla veniali cul-
pa amittitur, ut in justis, piisque hominibus quotidie venialiter
delinquentibus fieri credimus communi Ecclesiæ assensu, ergo si
opere pietatis ad beatitatem jus habuere obstetrices divino auxilio,
cur privatas suo jure censebimus ob levissimam venialis culpæ ma-
culam, quæ sanctificanti gratiæ non adversatur? Reliquum est igitur
ut dicamus, aut beatitatem non meruisse obstetrices egregio
illo pietatis, & charitatis opere in pueros, aut si beatorum sorte
justo Dei judicio dignæ habitæ sunt, solius officiosi mendacii vitio,
expertes æternæ felicitatis haud fieri potuisse. Cajetanus de hac
re agens, quantum è sacri codicis sententia colligitur, hujus se-
culi mercedem tantum meruisse obstetrices scribit. Non inficiatur
tamen,

D. Greg. sen-
tentiam non
assecutus
Ugo.

Cajet. singu-
laris opin.

tamen, hæc, quæ temporanea commoda significant, ad exprimenda futuræ felicitatis dona, quibus cumulari potuerunt obstetrices, nullo errore posse transferri. [Hic, ait Cajetanus, meritum apud summum judicem manifestatur, non mendacium officiosum (quod peccatum fuit veniale,) sed timor Dei Judicis universalis. Præmium autem, quantum littera sonat, temporale describitur, nam ædificatio domus aut materiale ædificium, aut fecunditatem successivam, qua construitur progenies, significare consuevit, propriè loquendo. Si tamen transferatur ad significandam constructionem opulentia, vel ad constructionem domorum spiritualium pro vita futura, nullus est error.] Cajetano assensus est Abulensis cum aliis, quorum nulla ratione rejicienda est opinio.

De præsentis quæstione quid senserint DD. Jo: Chrysostomus, & Ambrosius, non ita facile colligi potest ex eorum monumentis. Ille enim majorem in mulieribus obstetricibus virtutem viguisse, quam in Rege Ægyptio, & cæteris regni illius optimatibus tradit quidem, sed cum ad considerandam mercedem à Deo tributam obstetricibus descendit, præter numerosam prolem nihil aliud videtur agnovisse [Obstetrices enim Ægyptiorum cum crudelia illa jussa contempsissent, & sævum regis decretum circumscripsissent, magnus fuit earum proventus. Utraque autem hæc erant Dei providentiæ, scilicet quòd & mulieres majorem virtutem ostenderent, quàm ii, quorum erat caput redimitum diademate, & quòd eas remunerata sit, & in magnam multitudinem eas propagaverit. Illud enim benefecit obstetricibus. Hoc est. Extensa est earum cognatio, etenim per ea ipsa beneficia, quæ in Judæos contulerant, remunerationem à Deo acceperunt. Quoniam ergo non occidebant infantes numerosam prolem eis Deus elargitus est.] Divus autem Ambrosius, dum confragosum ad fidem obstetricum mendacium appellat, pugnanti ne pro salute obstetricum opinioni faveat, an adversetur magis difficile judicium. Ea enim scripturæ verba. Non sunt Hebrææ &c. explanans. [Qui locus, ait, ut superiori utilis ad Hebræorum salutem, ita in reliquo confragosus ad obstetricum fidem, quæ didicerunt mentiri pro salute, & fallere pro excusatione.]

Animi mei sensus de re hac obscurissima est, beatorum gaudiis nunc exultare in cœlis obstetrices. Trahunt me in hanc sententiam illa sacra scripturæ verba. *Timuerunt autem obstetrices Deum*, &c. quæ cum sint juxta litteralem sensum de vero amoris divini timore, & in Hebræorum infantulos charitate, intelligenda, non vereor, quin à divinæ gratiæ auxilio, & ortum duxerit timor Dei, & de condigno dignus fuerit æterna mercede, quæ justo Dei decreto sanctificante gratia illustratis operibus decreta est. Me movet præterea, quod in sacro codice de obstetricibus textitur elogium; quod non nisi electis, Deoque gratis, & acceptis convenire pluribus exemplis ex sacra historia petitis periclitarer, ni inter catholicos doctores hoc primum constaret, laudes, & præconia, menta.

De salute

obstetricum;

quid senserint DD.

Chrysost. &

Ambr.

In Psal. 134.

Quid sit?

Deum benefecisse obstetricibus.

Epist. lib. 6.

epist. ad Syriacum Episc.

Auctoris opinio est felicitas nunc esse obstetrices.

Laudes in

Sacra Scriptura aliquorum, felicitatis æternæ sunt argumeta.

nia, quibus & viri, & mulieres in sacra scriptura extolluntur, esse veluti certum adeptæ beatitatis argumentum. Cui enim gratiam suam cumulâtè retulisse Deum in scripturis legimus unquam, qui sibi oclusas cœli fores repererit, ni postmodum Deo terga vertisse comperiat? At Deum in obstetrices contulisse beneficia, & dona certum est.

Sed ais, fuisse illa non æternæ, sed temporalis hujus vitæ comoda, eis quippe domos exstruxit Deus; quid autem vel amplissimarum domuum ædificatio ad ævi sempiterni jus adipiscendum prodesse potuit obstetricibus, quas in beatorum sortem cooptatas ex collato eis divino beneficio argumentamur? Terrenas opes esse, quas Deus obstetricibus concessit, qui sacris literis fidem non abrogat, dabit ultro, verum ni idem antiqui fœderis locutionum, divinarumque promissionum sit planè ignarus, sentiet, non insolens, immò esse frequentissimum in sacris scripturis nomine, & titulo terrenæ potestatis, domini, divitiarum, & aliarum rerum hujus generis, æterna, immortalia, cœlestiaque bona etiam significari. Divinæ voci obediens Abraham filii sui Isaac immolationem apparat, manuque propria litasset hæredem, ni eum Angelus ab internecione revocasset, quod fuit insigne fidei, & religionis opus, dignum æterno gaudio, & ad gloriam cœlestem promerendam aptissimum, & tamen caducas terrenæ potestatis opes ei pollicetur Deus.

Titulo terrenæ potestatis in Sacra Scriptura fœpius cœlestia dona significari.

Genesis 22.

Cap. 53.

Augustin.

Ad Cosentiū contra mendacium c. 15.

[Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli, & velut arenam, quæ est in litore maris, possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum. Sed quid moror? Hebræis omnibus, maximèque Ducibus sanctissimis Moyfi, & Aaroni, si præcepta divina inviolatè custodissent, terram fluentem lacte, & melle tantum spondet Deus. Quid? venturo Salvatore, quem prophetico spiritu pro mortalibus, & impiis vitam, & sanguinem profusurum præfererat Esaias, an non Deus pollicetur spolia militum, quæ militum esse solent præmia, pro fructu mortis suæ? [Ideò dispersit ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam;] missa cætera facio, quæ passim sacras literas legentibus obviam exempla dantur, in quibus nullum verbum est de æternis futuræ felicitatis commodis, quamvis sub iisdem rerum terrenarum involucris, spiritualia bona futura præcipuè ob mentis oculos contemplanda à Deo ponantur, ceu obstetricibus reor contigisse, opinionis meæ ducem, & auctorem secutus Augustinum, dum ait. [Restat itaque, ut intelligamus, illis mulieribus, vel in Ægypto, vel in Hiericho pro humanitate, & misericordia redditam fuisse mercedem utique temporalem, quæ quidem & ipsa æternum aliquid etiam illis nescientibus prophetica significatione figuratur.] Præterea Raab, quæ duobus Hebræorum exploratoribus ne ferro caderent, opem tulit, communi suffragio beant doctores: & totius Israëliticæ gentis radices, & semina adversus crudele regis imperium foventes obstetrices detrusas in tartareum

tareum carcerem censebimus ? Accedunt ad argumentationes firma Patrum , & aliorum scriptorum vota , nam præter Rupertum Abbatem , & Augustinum , quorum vota paulo ante indicavimus , inter felices animas collocat obstetrices B. Hieronymus , qui dum loquitur de hac ædificatione domorum , quas obrinere obstetrices . Sr Hieron.
super Esaiam
cap. 56.
[Vel virtutes , ait , intelligendæ sunt , vel diversæ mansiones apud Patrem , quas jugiter possidebit , qui eas ædificavit , quales sibi ædificasse & obstetrices dicuntur in Exodo , quæ timebant Deum , licet scriptum sit in Hebraico à Deo eis ædificatas domos , quia timerunt eum ;] quam opinionem suam allatis ex sacra Scriptura duobus exemplis roborat . Altero . Jacob habitavit in domo , quam possidere non potuit Esau , qui aucupio & feris venandis delectabatur . Altero . Omnis qui venit ad me similis erit viro prudenti , qui ædificavit domum suam supra petram . Tandem , ejusdem opinionis propugnator fuit idem Hieronymus Ezechielis verba illa explanans . Et ædificabant domum , & plantabant vineas . [Ubi ædificabant autem , inquit , domos , quas & in Evangelio ædificat , qui non super arenam , sed super petram fundamenta constituit . De quibus scriptum est . Nisi dominus ædificaverit domum , in vanum laboraverunt , qui ædificant eam . Et in Exodo juxta Septuaginta . Quia timebant obstetrices Dominum , fecerunt sibi domos &c.]

Genesis 25.

Matth. 17.
Cap. 18.

D E

B A L A A M O .

Balaam an solum ariolus , an etiam Dei vates fuerit.

C A P. XV.

Alium fuisse Balaam ab Heliu , de quo supra egimus , certo argumento constat confecto è supputatione temporum , quibus uterque vixit , sive autem natale solum Ammonitarum , sive Mesopotamiæ , fuerit , quod verius existimo , sacræ Scripturæ testimoniis innixus : [De Aram adduxit me Balaac ,] hoc est de Mesopotamia ; lingua enim Hebraica Aram Mesopotamiæ regionem significat , & rursus , quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Mesopotamia Syriæ , è qua regione non longius aberrant Ammonites , super cujus flumen habitasse Balaam dicitur Num. 22. is certè , ingenio , & syderum scientia clarus summo in honore ceu propheta habitus est , ut olim apud Ægyptios Trismegistus , & apud alias nationes Sibyllæ , cæterique omnes , qui fatorum arcana pandebant . Ita enim de Balaam tradit Philo Judæus : [Erat illo tempore vates magnæ celebritatis in Mesopotamia peritus omnium divinationis generum , sed maximè augurali scientia sibi auctoritatem paraverat , cujus multa sæpè experimenta ediderat magna , &

Vixit ab orbe
cōdito 2435.
Ante Christi
adventum.
1529.

Num. 23.

Deuter. 23.

Ex Philone
Lib. 1. de vi-
ta Moſis quis
eſſet Balaam.

vix credibilia, nam aliquando imbres futuros prædicebat æstate præservida; rursum aliis siccitatem, æstusque brumali tempore, aliquando ubertatem annonæ, rursum alias famem, & penuriam, fluviorum item defectus, inundationesque & procuraciones pestilentia, aliaque innumera, quæ singula cum prælagire videretur, erat in ore omnium, inclyta divinitatis ejus fama in dies se spar-

Balaam ad- gente latius.] Dæmonum fallaciis, ac præstigiis, idololatriæque-
dictus præsti- vitio addictum Balaam non est, cur quis in dubium vocet, cum-
giis. divinæ scripturæ ariolum fuisse testentur de Balaac Moabitarum.

Rege loquentes: [Misit ergo nuncios ad Balaam filium Beor ario-
lum.] D. autem Isidoro teste, ille erat Ariolus, qui circa aras
Ex D. Isidor. idolorum nefarias preces emittebat, & funesta sacrificia offerebat
lib. 8. Ethy- idolorum, qui celebritatibus Dæmonum responsa accipiebat, estque com-
mol. c. 9. qui- iis, nam dicatur
nam dicatur
Ariolus. raunis hæc Sanctorum Patrum, stabilisque sententia, ut latius paulo post adductis eorum testimoniis ostendemus.

Balaam an- Illud in dubium verti potest; an verus Dei propheta sit appel-
verus pro- landus. B. Augustinus de primo Hebræorum rege Saule agens,
pheta. quem aliquando prophetasse ex sacris litteris scimus, (à quo non
Ad Simpli- longo distat intervallo Balaam) etsi non neget Sauli prophetiam,
cianum lib. 2. à qua prophetæ appellatio oritur, ea ramen scripta reliquit, quæ
qu. 1. illum in negantem sententiam propendisse ostendunt, & licet pro-
phetæ appellationem Balaamo non negarit Augustinus, si quæ ta-
men post multa subtexuit, perpendamus, hæsitasse videtur: [Et in
aliis, ait, divinarum scripturarum locis sæpè invenitur, quòd pro-
phetia non tantum bona, sed etiam mala dicatur, & prophetæ di-
cti sunt Balaam, & exprobratum est quibusdam, quia prophetabant
in Baal;] quibus videtur Augustinus asserere, sumpto quidem la-
tius prophetæ vocabulo, prophetas & eos dictos esse, at nomine
verius, quam re ipsa tales fuisse. Beatus Theodoretus dum falsum
vatem appellat Balaam, huic hæsisse videtur opinioni. Nonnulli in
pessima Balaami studia mentis oculos conjicientes, asseruere, cum
non Dei, sed Dæmonum fuisse prophetam, quod apertissimis verbis
defendit Origenes: [Quòd si Balaam prophetavit, quæ in Nume-
rorum lib. sunt scripta dicens &c. Perspicuum est, quod propheta
non erat. Augurem enim fuisse scriptum est;] quo autem opinioni
suæ fidem, & auctoritatem conciliet, hæc in confirmationem ad-
ducit: [Atque si aliquis quidem propheta est, prophetat, sin verò
quis prophetat, non continuo etiam est propheta &c. Porro, qui
nominum vim tenent, inquirunt, non continuo si quis quid fece-
rit, quod ad medicinam spectat, rem quampiam, quæ ad sanitatem
conducit, illum medicum esse, neque si quis quid fecerit, quod ad
artem ædificandi pertineat, domorum fabricatorem esse.] Verum si
res ista subtilius & exactius excutiat, scholæ legibus, & rigido
locationis more velimus uti, ab Origenis sententia cogimur recedere;
nam cum prophetæ ratio in eo sita sit, ut prophetans divino
illu-
stratu eas mortalibus veritates aperiat, quæ vires humanæ intel-
ligentiæ evincant, quid prohibet prophetam Balaamum appellare?
fita sit. etenim

etenim sicut Dæmonum propheta Balaam ab aliquibus dicitur, cum naturali Angelici, vel humani intellectus virtute attingi possent arcana, quæ à Dæmonibus accepta sciscitantibus aperiebat: ita Deo docente pleraque affatus est, quæ omnino transnaturalia erant, ac omni creaturæ intelligentiæ inaccessa; Jure igitur Episcopus Abulensis: [Erat, ait, etiam Balaam iste propheta, & verus propheta, quia Deus ei multa revelabat, & ei apparebat, ut patet hic in littera; multa etiam prophetice dixit de populo Judæorum, & de Messia, ut patet infra 24. cap. Erat etiam Balaam propheta Dei sicut Moyses.] Nec abnuitt Augustinus non solum citato loco, qui de Saule tantum, non autem de Balaamo militat, sed etiam sermone 103., in quo cum sibi ad investigandum proposuisset, cur idem Balaam nunc laude, nunc vituperatione dignus in sacro codice describatur, ea illi tribuit, quæ veris, gerimanisque Dei prophetis concedenda sunt. Nec sollicitare quempiam id debet, quod ab eodem traditur Augustino, Balaam magicis artibus addictum, ac idolorum fuisse sacrificulum, nam ista ad pravam voluntatem, ad malitiam, practicumque, ut ajunt, intellectum attinent, cum quibus peculiaris prophetiæ ratio, quæ est solius speculativi intellectus divina revelatione futura creaturis planè ignota enunciantis, conjuncta esse potest; hæc enim duo haud ita pugnant invicem, ut altero alterum necessario expellatur. Quam verò aperte prophetam appellet Balaamum D. Hieronymus, facile quilibet animadvertere potest ex traditionibus Hebraicis, ex quibus mox proferemus testimonium, quamvis eum etiam divini vocabulo notet. Eadem est Ruperti sententia de Trinitate, & operibus ejus, Theodoret, qui passim hoc in suis quæstionibus insinuat, & aliorum recentiorum. Cum igitur idem Theodoretus eum falsum vatem nominat, dictum id ab effectu duntaxat intelligi debet, fallere enim omni arte machinabatur Balaam, etenim cum Dei jussu Israëlitas benedicere teneretur, maledicere tamen, eosque Madianitarum mulierum venustatis laqueo capere, ac in idololatriæ abyssum conjicere maluit, contemptis Dei legibus. Origenis autem opinioni nostræ adversantis fundamenta satis demolita est assertionis allatæ ratio, quæ reperitur discrimen inter rem nostram, & quæ protulit ipse exempla; censemus & nos pariter haud merito jure medicum posse appellari quemlibet, qui molitur aliquid valetudini recuperandæ congruum, propterea quòd hujusmodi appellationes, & nomina, si sapienter usurpentur, scientiæ & medicæ artis requirant habitum, quòd in exemplis ab Origine allatis desideratur, à quo solum medicus, ut in simili, à sola peritia, & habitu artis fabricandi artifex, jure debet appellari: at cum in Balaamo neque divinæ revelationis ratio, neque veritates transnaturales, neque rerum revelationum multiplicitas deessent, è quibus omnis oritur prophetiæ natura, cur à Balaamo removenda erit prophetiæ dignitas?

Q. 3. in cap. 22. Num.

August. Bal. prophetam appellat.

Prophetia solius intellectus speculativi est.

Lib. 2. c. 16. alias 22.

Ad objectum responso.

*Probus ne aliquando, & quo illius vitæ spatio,
an jugiter improbus fuerit Balaam.*

C A P. XVI.

Balaam in
principio bo-
nū fuisse pu-
tat S. Hieron.
Hebr. quæst.
fol. 4. post ini-
tium.

QUOD hoc capite proposuimus investigandum nonnullam ha-
bet sententiarum dissensionem. D. Hieronymus à principio
virum spectatæ probitatis, sanctiorisque vitæ studiosum,
charumque Deo ipsi vatem fuisse Balaam opinatur: sed
postmodum commutata vivendi ratione, putat Balaam pecuniæ cu-
piditate, & desiderio captum, cum Hebræos maledicere vellet, per-
ditum, ac desperatum, Deique majestatis inimicum evasisse. [Se-
cundus natus est de Melcha Buz, quem Septuaginta Bauz trans-
ferre malunt, & ex ejus genere Balaam ille divinus, ut Hebræi
tradunt, qui in libro Job dicitur Heliu. Primum vir sanctissimus,
& Prophetes Dei, postea per inobedientiam, & desiderium mune-
rum, dum Israël maledicere cupit, divini vocabulo nuncupatur, di-
citurque in eodem libro. Et iratus Heliu filius Barachiel Buzites,
de hujus videlicet Buzi radice descendens.] Idem omnino tradit

Rupertus de
Trinitate, &
op. ejus lib.
2. cap. 16. a-
lias 22.

Rupertus sententiam, & verba à D. Hieronymo mutuatus.
Quæ autem horum fuerint fundamenta ignoro, quod enim adhuc
legerim, nullum hi attulere; at gratis hoc ab illis fuisse excogita-
tum gravissimorum eorumdem Patrum auctoritate motus opinari
non audeo. An forte eos in hanc sententiam traxit cogitatio, quod
Balaam fuerit Heliu, cujus vitæ sanctitatem, sanam doctrinam, pro-
pheticasque voces divina commendant eloquia, dum sermonem, &
disputationes refertas pietate, & sapientia, quas cum Jobo habuit
Heliu, enarrat? Arbitror sine dubio hoc fuisse præcipuum allatæ
opinionis fundamentum, cujus tamen levitatem supra nos detexi-
mus. An ex sacris etiam litteris radicem traxit opinio, dum in illis
miræ Balaami prophetiæ de adventu Salvatoris, de stellæ ortu, de
Romanorum imperio, deque cæteris rebus Deo instruite prolatis
recensentur? At hoc asserere ludicrum videtur, cum divina ipsa
eloquia in hanc opinionem stent: quis enim non videt, Numero-
rum 22. ubi de Balaam primus sermo instituitur, eum appellari
ariolum, moxque in reliqua cum illius, tum cæterorum capitum
serie, velut idolorum Sacerdotem, malis artibus affuetum, aras
Dæmonibus excitantem, & ab eis consulta petentem ob oculos
poni.

Pineda in
Job tom. 2.
quæstiunc. 2.
c. 32. impro-
bum à princi-
pio in fine
probum arbi-
tratur fuisse
Balaam.

In oppositum lapsi sunt hi, qui ariolum improbum, falsæ doctri-
næ, magicarumque artium profeminatorem à principio extitisse
Balaam, postea autem vera à Deo edoctum, atque illustratum fuisse
tradunt. Hanc eorum opinionem nonnulla antiqui fœderis testi-
monia suadent. Numerorum enim 22. Balaam primum Ariolus
nuncupatur, & scelerata consulendi Dæmonas, mactatis tauris,
extru-

extructisque aris, illius consuetudo recensetur: tum deinceps nobis ut probus, Deoque obtemperans obijcitur, immò patratorum scelerum, maleque actæ vitæ pœnitentiam Balaami apertè illa capit. Quæ sint probitatis Balaam argumenta. Vers. 10. tis tertii sententia indicat, qua sibi eum mortalis vitæ finem enixè precatur, quem iusti habent: [Moriatur anima mea morte iustorum & fiant novissima mea horum similia.] Quid? an non quam antea oderat, veritatis assertor ibidem describitur, cum inquit: [Non est Deus quasi homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur. Dixit ergo & non faciet, locutus est, & non implebit?] pia sanè pientissimi, & veracissimi vatis testimonia. Sed absolutam Balaami ad divina mandata sanctè custodienda confirmationem sacer codex nos edocet his vocibus: [Cumque vidisset Balaam, quòd placeret Domino, ut benediceret Israël, nequaquam abiit, ut antea perrexerat, ut augurium quæreretur &c. & irruente in se spiritu Dei, dixit Balaam filius Beor, dixit homo, cujus obturatus est oculus, dixit auditor sermonum Dei, qui visionem omnipotentis intuitus est, qui cadit, & sic aperiuntur oculi ejus.] Quòd si Dæmonum commertio vale dixit, si Dei spiritu afflatus, si cordis, mentisque suæ cæcitatem detestatus est, si ad veritatem agnoscendam oculos aperuit, si sermonum Dei auditor, & divinæ majestatis visione potitus est, (quod nonnisi de sanctissimis prophetis videtur usurpandum) qua ratione inter sanctos vates non erit cooptandus Balaam? Qui hujus sunt opinionis auctores pro se Augustinum, & Theodoretum adducunt, sed quo jure id agant mihi non satis liquet. Ad Simplicianum enim nihil eorum dedit Augustinus, de quibus hi loquuntur. Theodoretum autem hæc de Balaamo est sententia. [Cum experientia didicisset se arte vana utentem nihil proficere (impresso enim pondere gravior est, qui linguam suam vertit ad quæcunque libuerit) non amplius usus est signis consuetis, sed linguam suam secrevit in obsequium Dei, oracula de Salvatore &c. Igitur prædictiones hujusmodi non erant fallaces divinationes, sed à virtute sanctissimi Spiritus procedebant. Qui enim mandavit Asinæ, ut præter naturam humana voce loqueretur, is hunc in modum per linguam vatis futura prædixit.] Speciosa sanè ista, quippe quæ Balaamum se ad bonam frugem recepisse subindicant; sed quid illico subdat Theodoretus non est reticendum. [Cum igitur falsus vates tantam à Deo accepisset experientiam, alios contra Deum machinatus est dolos.] Et ecce egregiam Balaami pœnitentiam, quæ eo turpior redditur, quòd perniciosior fuit tot Hebræorum millibus, quot sacra historia recenset. Cæterum quia machinationes Balaam, quales fuerint, pulchrè exponit idem Theodoretus, eas ore illius lector accipiat. [Nam probè sciens illos invictæ fortitudinis esse, qui proteguntur à Deo, excogitavit in filios Israël impietatem, in quam prolaberentur per intemperantiam, ut propter impietatem divino denudati auxilio capti faciliores fierent. Persuasit itaque Madianitis, ut non viri, sed mulieres cum illis decertarent, quæ armorum vice corporis venustate, & verborum il-

Vera sententia Aug., & Theod. expeditur. In Numeros qu. 45.

Balaam fornicationis, & adulterii auctor fuit Hebræis.

lecebris essent præditæ , ut illarum pulchritudine capti , ac verborum lenociniis illecti illorum idolis inservirent . Quod nos docuit B. Moses post partam contra Madianitas victoriam objurgans eos , qui venati erant mulieres : sic enim ait . Quare venati estis fœminam omnem ? Illæ enim juxta verbum Balaam præbuerunt occasionem filiis Israël ut deficerent à Deo .] Pro citata opinione non immeritò potius peti posset ex B. Ambrosio testimonium , qui de In Numero: oraculo illo à Caypha edito : *Expedi ut unus moriatur homo , &* 41. Mansi. *non tota gens pereat* , edisserens , probat divino consilio fieri , ut divinæ majestatis inimici homines divina arcana pronuncient , ut veritatis confirmatio adversariorum etiam testimoniis elucescat , quibus infidelium perfidia suorum augurum vocibus redarguatur , quod statim confirmat experimento Balaami , qui ad fidem vocatus est , ut Chaldæi suas cessasse superstitiones intelligerent [Ideo , inquit , Balaam ille Chaldæus accitur ad fidem , ut Chaldæorum superstitio redargueretur .] Fidelis igitur , si Ambrosio credimus , cum ante malus , & infidelis foret , in fine putandus erit Balaam , quem , ut sanctè Deo viveret , corporalis vitæ finem optasse scribit Ambrosius , quò vitiorum , divinæque offendendæ majestatis funditus tollerentur illecebræ . [Est & alia mors , quæ secularium affert interitum voluptatum , in qua non natura , sed delicta moriuntur . Hanc mortem subimus conscripti in baptismo , & mortui cum Christo sub elementis hujus mundi , cum actus patimur prioris obliviam . Hac morte mori voluit , cum prophetaret Balaam , ut Deo viveret , & ideò dixit : moriatur anima mea in animis justorum ,] quæ Balaami verba alibi explanans . [Moriatur , ait Ambrosius , hanc corporalem vitam , ut in animis justorum æternæ vitæ adipiscatur gratiam] & rursus Psalmographi enucleans sententias ait . Enarrat. in- [Qui Christo adhæret unus est spiritus . Et Balaam petebat , ut Psal. 118. anima sua deficeret in animis justorum , idest , ut proprii oblivisceretur erroris , quod suum erat deponeret , quod justitiæ , & æquitatis assumeret .] Peccatoris autem scelera sua detestantis gemitus , & suspiria non averfari Deum prophetica vox est . [Convertimini ad me , & ego convertar ad vos . In quacunque hora ingemuerit peccator , amplius non recordabor iniquitatum ejus .] Sed ut efficacissima sunt ad divinam iram demulcendam vera suspiria , quæ ex dolore offensi numinis oriuntur , sic inania prorsus , & casta redduntur ficta , qualia fuisse illa Balaam testatur Ambrosius , qui illum fallaciarum , & doli plenum fuisse ad Chromatium tradit . Certissimum falsi gemitus Balaam testimonium Num. 2. habetur , quo scimus sacrilegii , & fornicationis ab Hebræorum populo commissæ eum fuisse auctorem . [Non igitur , jurè subdit Ambrosius , justus Balaam , utpotè consiliarius fornicationis , & sacrilegii : Non est electus à Deo ut propheta , sed tentatus ut divinus .] Quare licet , ut Chaldæorum superstitio conticesceret , divino beneficio sit accitus ad fidem , sua tamen pravitate , malitia , ac cæcitate , quod liberaliter ei ultrò Deus donarat , sprexit , maluitque suarum vo-

luptatum capere satietatem, quàm divino prævenientis gratiæ auxilio cordis januas aperire.

Nequam, ergo, improbum, & scelestum jugiter fuisse Balaam. Improbis jussu subiicienda Sanctorum Patrum testimonia non involutè declarant. gitor fuit Balaam. Origenes docens eos nuncupari magos, qui Beelzebub invocant, Orig. in cap. 22. Num. in eorum classem refert Balaam, traditque viribus, ac familiaritate Dæmonum, quos incantationibus, magicoque verborum apparatu ad amicitiam attraxerat, nomini suo ingentem gloriam comparasse. [Isti ergo Dæmones arte quadam, & compositione verborum in amicitias, ut ita dicam, cesserant Balaam, quorum amicitiiis fretus, magnus apud omnes videbatur,] & post multa, notu adfuisse Deum Balaamo scribit Origenes, quamvis ea gratia, Cur Deus ad Balaam venerit. & favore esset indignus, quo expelleret Dæmones, quibus ille utebatur. [Venit ergo ipse Deus ad Balaam, non quod dignus esset, ad quem veniret Deus, sed, ut fugarentur illi, qui ad maledicendum, & malefaciendum adesse consueverant] & rursus hom. 14. turpi avaritiæ vicio pollutum, & magum eum non semel appellat. Qui Balaami vitia quanta, quamque gravia fuerint, nosse cupit, decimam quintam Hom. Origenis in Numeros adeat, & faciliè comprehendet, hominem fuisse pravis moribus imbutum. Illud obiter monuerim lectorem, in citato decimo quinto Origenis sermone eandem prorsus sententiam, & verba, quorum initium est. [Primo ergo omnium de ipso Balaam requiramus, cur in scripturis &c. usque ad illa mysticis extollit eloquiis,] totidem verbis, & sententiis expressa reperiri apud Augustinum sermone 103. qui Origene Eadem planè, & sententiarum, & verborum series in Orig. & Aug. Serm. 103. multis annis posterior vixit: at ut ut se res habeat, nostræ sententiæ patronum fuisse Augustinum, hæc illius verba astruunt. [Hic Balaam famosissimus erat in arte magica, & in carminibus noxiis præpotens. Non enim habebat potestatem, vel à se verba ad benedicendum, sed habebat ad maledicendum, Dæmones enim ad maledicendum invitabantur non ad benedicendum, & ideò quasi expertus in talibus opinioni erat in omnibus, qui erant in Oriente] & subinde dum de discessu Balaami ad Balaac, deque angelica prohibitione loquitur, cum Angelus persistens ante Asinam stricto gladio prohibebat, ne ulterius graderetur Balaam, addit, [sed magus Dæmones vidit, Asina tamen Angelum vidit, non quod digna esset videre Angelum, sicut nec loqui digna erat, sed ut confutaretur Balaam] In quo testimonio duo sunt animadvertenda. Alterum, hæc eadem apud Origenem legi, ut supra monuimus; Alterum, sententiam illam, qua Origenes, & Augustinus asserunt, Aug. opinio; qua ratione interpretanda. Balaam non vidisse Angelum, sed Dæmones, benignè accipiendam, & interpretandam esse de eo temporis spatio, quo latera Asinæ cædens Ariolus, ei nec dum oculos Deus aperuerat, ut Angelum intueretur. Etenim post Asinæ lapsum, & Angelum vidit, Num. c. 22. & eum allocutus est Balaam, ut sacer codex tradit. Adfuit etiam idem Augustinus huic sententiæ, dum ait, nonnihil habere diffi- Q. 47. in Nu- cultatis, quo modo cum pessimo homine, qualis erat Balaam,

Deus misceret sermones : cui difficultati respondens tradit . Neminem merito posse gloriari , quod ei Deus loquatur , cum reprobis etiam hominibus loquatur . Nunc cæterorum Patrum vota perfectum scribit . D. Joannes Chrysostomus carnalem , & indignum .

Lib. 29. Moral. in c. 30. quomur . Gregorius Magnus Balaam Ante-Christi nequitiam secutum scribit . D. Joannes Chrysostomus carnalem , & indignum .

Job cap. 5. Balaam vocat . [Quamobrem fieri potest , ut is , qui signa fecit sit carnalis , nam & in Balaam Deus est operatus , & Pharaoni

Orat. 3. in epist. ad Cor. 1. cap. 3. Deus revelavit futura , & Nabuchodonosori , & Cayphas prophetavit nesciens , quæ diceret . Quid miraris , si in viris indignis

In Nu. qu. 41. propter alios hæc fiant .] Beatus Theodoretus ait , confusam cæcis adeò tenebris fuisse Balaami mentem , quæ munerum desiderio flagrabat , ut arbitraretur (quod hæresis vitio non vacabat) in Deum cadere potuisse pœnitentiam , oppositumque ejus , quod liberè , & planè decreverat velle , & q. 46. Os impurum esse Balaam confitetur , cum superius q. 40. jam explicavisset , ad Dæmonas confugere Balaam consuevisse , cum aliquid machinaretur . Rupertus scribit Balaam improbum Dei secreta explorasse , tentasseque , si permitteret Deus , ut populo Judæorum malediceret , quod ut faceret ardens suadebat cupiditas , & libri ejusdem cap. 18. Ariolum , & idololatram nominat . Cæterum quia solita suavitate , & eloquentia ea sacræ scripturæ loca , ex quibus nos antè ex aliorum opinione felicem Balaami exitum argumentabamur , tractat , subtiliterque exponit Rupertus , operæ pretium est , ea huc inferere , ut clarius veritas nostræ sententiæ illucescat . Duo autem illa sunt sacræ scripturæ testimonia : alterum . *Moriatur anima mea morte justorum* ; super quibus verbis , ait Rupertus , [Vana optantis suspiria , frivola , & caduca prophetantis desideria . Suspirare desiit , desiderare cessavit , cum prævalente cupiditate postmodum consilium dedit , quid faceret populus Balac populo huic , & idcirco mortua est anima ejus morte impiorum , & facta sunt novissima ejus Madianitarum similia . Nam ulciscenses filii Israël de Madianitis , jubentē Domino , istum quoque Balaam filium Beor interfecerunt gladio .] Alterum ex cap. 24. Num. *Dixit homo , cujus obturatus est oculus . Dixit auditor sermonum Dei* . [Ubi magnum , ait Rupertus , ac præclarum est , auditorem sermonum Dei esse , veruntamen malum , ac perversum est , obturatum oculum habere . Item pulchrum , ac honorificum est , visionem omnipotentis intueri , sed rectus , & legitimus debet esse ordo intuendi . At ille perversum exposuit ordinem protinus dicendo . Qui cadit , & sic aperiuntur oculi ejus . Hæc nisi dixisset , duo prædicta , cujus obturatus est oculus , & qui visionem omnipotentis intuitus est , contraria , vel repugnantia sibi viderentur . Nunc autem planum intellectu sit , quia per propheticam quidem scientiam auditor sermonum Dei est , & visionem omnipotentis intuitus est , sed per avaritiam cor cæcatum habet , & in cupiditatem quidem cadit , sed tamen apertos oculos habet , unde nec excusationem habet de casu , vel peccato suo .] Hactenus ille , qui 26. capite narrat consilio Balaami factum , ut ad li-

bidi-

bidinem proclivis Hebræorum populus falsos Moabitarum Deos Balaam ad adoraret, & initiaretur Beelphegor, utque concitato incontinentiæ, & fornicationis appetitui satisfaceret. Balaam de Hebræos invitavit. Balaami nefaria voluntate hæc tradit. [Insanus quippe homo subjugali muto corripitur &c. sed hujus correptionis donum idcirco Balaam non meruit, quia ad maledicendum pergens, vocem, non mentem mutavit.] Quæ si verba consideres, Balaami mentis cæcitatem, & voluntatis ad malum obdurationem satis apertè ostendent, quam sole clarius patefacit sub finem sui discessus è Balac conspectu, cum idololatriæ, fornicationis, & sacrilegii Hebræorum multitudini auctor fuerit, ut latè Beda. Ergo, ut semel finem, planè desperandum est de æterna Balaami salute, qui justo Dei mandato etiam hujus vitæ mortalis supplicium evadere non potuit, ut Tostatus, Hieronymus Oleaster, Procopius Gazæus, Augustinus Eugubinus lib. 8. de perenni philos. cap. 37. cæterique fermè omnes suis scriptis prodidere, quorum sententia certis sacræ paginæ testimoniis roboratur; etenim agens Apostolorum princeps de blasphemis quibusdam, ac perniciosis hominibus, quos maledictionis filios appellat, ad rem nostram subdit, [Secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit,] in quem eundem sensum Judas Apostolus. [Væ illi, qui in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt.]

D E.

R E G I N A S A B A.

Quo nomine appellaretur, & quæ mulier esset Regina Saba.

C A P. XVII.

QUæ in sacris litteris de Regina Saba leguntur, invitamentum simul, & argumentum mihi fuerunt, ut existimarem eam ad institutum operis nostri pertinere, quippe licet non ex electa quondam Hebræorum, sed regia Gentilium stirpe esset orta (conspirantibus in hoc scriptorum omnium votis) his tamen virtutibus haud caruisse videtur, quibus ad cœleste domicilium via patet, ut subjicienda statim capita ostendent, ubi pauca quædam non reticenda annotaverimus. Quorum illud primum est. Quodnam ei esset inditum nomen. Etenim in varias abripiuntur sententias scriptores. Putavere aliqui non alio quàm Saba nomine appellatam, sed qua ad hoc opinandum moti sint ratione, silent, & meritò, cum nulla huic opinioni prodesse ratio possit. Tradit ex Josephi historia Origenes, hanc Reginam post reditum à Salomone in patriam à Cambyse rege multiplicem illius sapientiam, quam à Sapientissimo hauserat, demirante, dictam Meroën. Sed quo

Vixit
Ab orbe con-
dito 2953.
Ante Christi
adv. 1011.

Sabellius Æ-
neade primæ
lib. 9. ad fi-
nem.

Origenes Me-
roën appel-
lat.
Homil. 2. in
no- Cant. Cant.

nomine ab infantia appellaretur, nulla apud Origenem mentio? At ego hanc historię feriem, quam Origenes adducit, apud Josephum reperire adhuc non potui. Quę autem de Meroe Cambyſis De Antiquitatibus Judaeis lib. 2. c. 5. ſorore tradit, Regina Saba convenire non poſſe, hac propè certa conjectura aſſequor, quòd Regina hæc populos dominatione tenebat, nullo è regia ſtirpe maſculo exiſtente (ei enim, ſi quis fuiſſet, illius regionis debebatur imperium) ut Joſeph ipſe teſtatur, cum ſcribit ad regnum veniſſe Reginam Saba poſt obitum Pharaonum: Pharaonis enim vocabulum apud Ægyptios regale nomen erat; at Meroes fratrem ſuperſtitem habebat, teſte eodem Origene. Joſeph refert Regina Saba nomen fuiſſe Nicaulam. Fundamentum Joſephi ſententię Herodoti Nicaulam reginam hanc appellantis fuit auctoritas, cui adhęſere Petrus Comeſtor, Philippus Bergomenſis, & alii, quos omnes hallucinatos eſſe non aſſererem, ni aperta, claraque res eſſet, Nicaulę vocem in Herodoto deſiderari. Scio Nitocrim ab Herodoto appellatam Babyloniorum, & Ægyptiorum Reginam, quę fratrem ultā eſt; at quis hæc de Regina Saba tradidit unquā? Quòd ſi eandem ſæminam Nicaulam, & Nitocrim quis eſſe contendat, lubens dabo manus, ſi certam ſuę aſſertionis rationem, aut conjecturam aſſeret, quod non ita facilè crediderim.

Alii Sabam Reginam putant eodem nomine dictam, quo cæterę rebus geſtiſ ræ poſtmodum reginę appellatę ſunt. Actorum autem 8. clarè legimus, Æthiopię Reginas Candaces nuncupatas, poteſtque præſens decretum Plinii teſtimonio roborari, qui hanc Candacis appellationem jam diu ad eas, quę Æthiopię præſidebant, reginas tranſiſſe ſcribit, quod votis ſuis approbavere alii. Cæterum quia incertum, & dubium eſt, Reginam Sabam Æthiopum fuiſſe reginam, dubia, & anceps hæc ſit opinatio neceſſe eſt; Tum ægrè lectoris animo ſatiſfit, etiam ſi quod dubium eſt, cerrum admittamus. Nam eſſi Plinio demus inveteratum hoc, & antiquum Æthiopię reginarum fuiſſe nomen, quis tamen tutò affirmare poteſt, vel ita eſſe veruſtum nomen, ut Regina Sabę ævo vigeret, vel ita perpetuum, ut ante Candacem reginam, cujus in actis Apoſtolorum mentio eſt, omnes ætate priores reginę eadem appellatione gauderent?

Supereſt igitur, ut probabiliter credamus, nomen Sabę Regina proprium Makeda, ſeu Malceda fuiſſe, quod & inprimis placuit Genebrardo ad annum mundi 3150., qui etiam Nicaulę vocabulum eidem attribuit, & habetur ex antiquiſſimo rerum Æthiopicarum libello, qui ad hæc uſque tempora Græcis pariter, & Latinis ignotus paucis ab hinc annis ex Æthiopica lingua in latinam verſus eſt, in quo ad modum cathalogi ordine recenſentur Æthiopię reges, & Regina, qui ab inundato orbe terrarum ad noſtrum uſque ævum vixerunt, *Malkaada, quę & Nicaula, quę à nobis Regina Saba appellatur*. Huic præterea opinioni favent cæteri rerum Æthiopicarum ſcriptores, & auctor illius gloſſę, quę una cum

Lyrani , & interlineari glossa impressa legitur in sacro codice 3. Regum cap. 10. Nec abnuir Abrahamus Ortelius in sua ex Abyssinorum traditione tabula 107.

Volens hic fileo, quod scripsere alii, Sabam Reginam eandem fuisse foeminam, quam Græci sibyllam, Hebræi autem fatidicam, mulierem appellant: ostensuri enim sumus, cum de sibyllis erit sermo, somnium, & fabulam hanc esse eorum opinionem sultam, nullo veritatis præsidio.

Pausanias lib. 10. & Cedrenus in Compendio histor. a principio fol. 78.

*Regina Saba cujus regni sceptrâ teneret : Cujus rei causa
ad iter suscipiendum mota sit . An Salomon suscepit
ex ea filium , hausseritque cognitionem
ligni crucis, ex qua postmodum
Christus pependit .*

C A P. XVIII.

Ægypti, & Æthiopiz regionibus Reginam Saba imperitasse tradit Joseph. Verum Josephi sententiam aperta, & efficaci ratione refellit Abulensis, eruto ex sacris litteris fundamento; etenim capite nono lib. 3. Regum adventus regis Ægypti, qui fover erat Salomonis, in Hierusalem describitur, qui cum per eadem tempora, quibus se Hierosolymam contulit Saba Regina, viveret, quo modo regina Ægypti hæc esse potuit, quæ Herodoto teste, cæterisque posterioribus scriptoribus, & Josepho ipso, post obitum Pharaonum ita regnavit, ut imperii sui tempore nullus in easdem regiones rex dominaretur?

Lib. 2. de Antiquitatibus cap. 3. Saba non fuit Regina Ægypti.

Celeberrima, & multis, & gravibus probata doctoribus opinio est, non Ægypti, sed Æthiopiz, quam nunc Presbyter Joannes inter orbis monarchas potens dominatione regit, quamque antea Candaces Regina, quæ per Eunuchum ab Apostolo Philippo baptizatum, fidei Christianæ Sacramento initiata est, reginam fuisse. Alii, neque numero, neque gravitate allatæ opinionis defensoribus inferiores, non ex Æthiopia, sed ex Arabia Felici iter ad Salomonem arripuisse reginam constanter defendunt. Verum quia multiplici argumentorum classe à suis patronis utraque opinio asseritur, & à Thoma Malveda, & Joanne Pineda latè tractitur, otio abuterer, si confecta, & ab iisdem excogitata momenta rationum meis cartulis vellem inferere; addam igitur dumtaxat mei judicii calculum, quo arbitror non prorsus abjiciendam esse eorum opinionem, qui ex Arabia Felici, hoc est, ex India reginam Saba venisse putant, permoti inprimis auctoritate S. Hieronymi super illis Esaiæ verbis, Madian, & Ephra, agentis: [Madian, & Ephra regiones sunt trans Arabiam felices Camelorum, omnisque provincia appellatur Saba, unde fuit & Saba Regina, quæ venit audire sapientiam

Sententia certa hac de quæst. nulla videtur.

tiam

tiam Salomonis, & ipsa deferens aurum, & thus pacifico Regi multa deportans, & ab eo majora suscipiens.] Hæc autem India, unico vocabulo appellatur. Cæterum quia video nihil planè certi in hac esse sententia, quod primam opinionem ita refellat, ut ea falsa ostendatur, sic præsentem admitto, ut probabiliorē mihi reddant alteram tot, tantique & Patres, & scriptores eam planè defendentes.

Sed quid Reginæ permovit animum, ut contemptis itineris longissimi difficultatibus Hierosolymam properaret? Nonnulli Hebræorum fabulati sunt, qui ut sua extollant, mendacissima sæpè com-

Cujus rei
causa ad Sa-
lomonem ve-
nerit Regina.
Hebræorum
fabulæ.

mentantur, Reginam Saba putasse Semideum, supraque mortales omnes singulari præminētia elatum fuisse Salomonem, dignumque ab ea habitum, cui adorationem exhiberet talique motam cogitatione accessisse studio adorandi Salomonem. Sed horum insaniam, sacer textus damnat, qui non ad adorandum, sed in ænigmatibus, & parabolis tentandum Salomonem venisse tradit. Præterea, quid potuit esse impedimenti, quo minus Salomonem, quem toto fermè unius anni spatio hospitem habuit, adoraret? à quo scelere abstinuisse reginam perpetuum scriptorum de hujusmodi crimine silentium non obscurè indicat.

Anno Christi
primo nu. 28.
Num. 24.

Cardinalis Baronius cum eandem quæstionem excitasset, dixit hujus itineris fuisse causam Balaami oraculum, quod in Salomone impletum opinabatur ob ea, quæ de incredibili, & prope divina illius sapientia communi omnium voce circumferebantur. [Quæ obsecro, inquit, tanta cupido, tum illius (reginæ) tum Magorum incessit animum de rege, qui in Israël regnaret, vitendo: nisi quod in illis regionibus de re tanta Balaam oraculo erant admoniti? At quod illa credidit esse impletum in Salomone, qui & Christi venturi typum gerebat.] Verum, pace viri dignitate, & scientia verè illustrissimi id, quod de Magis jure merito asseruit, uti opportunè ostendam, cum ad id devenero, minus solidum esse, agnoscitur in re præsentī, non solum quòd nullus hìc stellæ ortus cum Salomonis fama copulabatur, quod caput erat oraculi Balaam.

Refellitur
Baron. sentē-
tia.

Orietur stella ex Jacob &c. sed etiam quia ex ipsis sacri eloquii verbis patet, reginam ad faciendum Salomonis sapientiæ periculum venisse, quem si Messiam ab Ariolo Balaam prædictum putasset, fuisset summæ temeritatis crimen, ad eum in ænigmatibus tentandum accessisse, quin potius ad adorationem venisset, ut Magi Balaam prophetici sermonis gnari fecere. Ad hæc, quo modo, ut in sacris litteris habetur, ea verba protulisset [verus est sermo, quem audiavi in terra mea super sermonibus tuis, & super sapientia tua, & non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probavi, quòd media pars mihi nunciata non fuerit, major est sapientia tua, quam rumor, quem audiavi;] si, cum iter aggressa est, eam de Salomone opinionem imbibisset, quæ ita excellens, ita sublimis, ita mirifica, ceu Messiam regem decebat, esse debuit, ut Reginæ nihil mirum, nihil inopinatum accideret secum

reputanti divinum hunc regem esse, & Judaici populi missum à Deo doctorem infinita sapientia præditum? Ergo solum sapientiæ studium, cujus eximium in Salomone splendorem elucere intellexerat, è sedibus suis Hierosolymam usque traxit Reginam Saba. Quod tam apertè scriptura indicat 3. regum 10., ut superflua sint ad id confirmandum argumenta.

Nunc paucis explananda difficultas, an ex Salomone filium conceperit Regina Saba. Abnuat Thomas Bozius. Idem subindicat Libelli Æthiopici auctor illis verbis Æthiopiæ reges ordine recensens: [Melilech Reginae Sabæ ex Salomone, ut plus justo persuasi Æthiopes asserunt, filius regnavit annis 29.] Cantilenam Æthiopum regum suorum commendantium antiquitatem nudato capite hanc esse testatur Joannes Pineda, qui etiam Franciscum Moncæ ejusdem opinionis patronum lucubratione 4. lib. 1. in Cantica Canticorum adducit. Hac nec levi conjectura omnes isti moventur, quòd nulla apud antiquos scriptores tantæ rei mentio fiat. Mirum enim illis planè accidit, qua ratione non solum Rabbini, qui fabulas, somnia, & figmenta passim affutire solent in iis maxime rebus, quas ob vetustatem difficile falsas esse patere potest: verum & Joseph ipse Judaici populi antiquitatum diligens scriptor, & acuratissimus observator pertinaci silentio rem insignem involverint, quæ adversus Appionem Grammaticum Alexandrinum injustum Judaicæ antiquitatis calumniatorem è re Josephi fuisset, qui si meminit Ironii regis amicitia, & epistolarum, quas ipse ad Salomonem dedit, cur Æthiopici Imperii è rege Salomone propagationem trahentis immemor fuisset, cum istud ad ingentem antiquitatis, gloriæ & splendoris laudem populi sui spectaret? Postremo nihil temerè fingendum ajunt his in rebus, quas inspiratæ divinitus litteræ neque apertè tradunt, neque tacitè saltem innuunt.

Rei tamen isti ceu veræ historiæ subscripserunt Joannes Barrius decade 3. lib. 4. cap. 2. Genebrardus in sua Chronologia ad annum mundi 3150. Franciscus Alvarez, ac è re ista velut è solido fundamento libelli Æthiopici auctor suam exorditur, atque excitat regum Æthiopiæ genealogiam, traditque quatuor nominibus solitos appellari Æthiopum reges, quorum origo, & interpretatio ex hac historia ducitur: [Æthiopes regem suum, quem nos vulgò Prete Gianni corruptè dicimus, quatuor appellant nominibus, quorum primum est, Belulgian, hoc est, lapis pretiosus, atque perfectus; ductum est autem hoc nomen ab annulo Salomonis, quem ille filio ex Regina Saba, ut putant, genito, dono dedit, & quo omnes postea reges veluti Davidicæ familiæ hæreditario insigni usi sunt. Deinde cum in sede David, quam à Salomone identidem habuisse ajunt, electum collocant, regem Haze nominant, hoc est electum, seu sponsum: cum verò eum coronant, appellant Neghuz. Postremò cum vertice capitis in coronæ modum abraço ungitur à Patriarcha, vocant Musih, hoc est, unctum.] Moxque totam historiæ, de qua agimus, seriem narrat: favent ulterius huic opinio-

An ex Saba Regina Salomon filium susceperit. Lib. 21. de signis Eccles. cap. 15. Tom. 2. Hispan. Illustratæ.

Auctores afferentem sententiam defendentes.

Æthiopes regem suum quatuor appellant nominibus.

Columbus: ni Damianus Goes, & Christoforus Columbus, qui cum Æthiopes sanctè religionem nostram custodire docuisset, postea subdit: [Nec id quidem mirum, cum hi Æthiopici reges ab iisdem Davide, & Salomone, à quibus Sanctissima Deipara Virgo, ipseque Christus, & Servator noster, genus, & stemma suum memorent.] Cum his

Lib. 5. c. 13.

Tituli Regū
Æthiopiz.

Glossa super
3. Regum 10.

Auctoris con-
silium, & o-
pinio.

Antechristo, qui non solum huic rei suam fidem accommodat, verum etiam non mediocriter alios secus ausos opinari demiratur. Cui assentiri non renuit Abrahamus Ortelius in Theatro orbis terrarum, in cujus calce tabula 107. ex Abyssinorum traditione infi-

gnia, & magnificos Æthiopiz regum titulos ita recenset. [David supremus meorum regnorum à Deo unice dilectus, columna fidei, ortus ex stirpe Juda, filius David, filius Salomonis, filius columnæ Sionis, filius ex semine Jacob, filius Magnus Mariæ, filius Nahu secundum carnem, filius Sanctorum Petri, & Pauli secundum gratiam Imperator superioris, & majoris Æthiopiz &c.] Præterea ex Æthiopicis regnis nihil hac re verius ad nos detulisse arbitrantur, qui ex Lusitania apud eas gentes legatione functi sunt. Assen-

sa est & glossa, quæ ad oram sacri codicis hæc ad rem ex Æthiopica historia posuit, [Erat huic Reginz Saba nomen proprium Malcheda, quæ more majorum colebat idola. Ad cujus aures fama sapientiæ Salomonis cum pervenisset, quendam virum prudentem Hierosolymam misit, ut re omni explorata certior de regis prudentia redderetur; Quo reverso, & re explorata, subito se ad iter Hierusalem versus composuit. Atque cum eò pervenisset, præter alia multa, quibus à Salomone erudita est, legem, ac Prophetas didicit, & in patriam rediens in itinere filium, quem ex Salomone conceperat, peperit, qui vocatus est Melilech, quem ipsa regina in Æthiopia usque ad vigesimum ætatis annum apud se educavit, & postea ad Salomonem patrem remisit, ut ab eo sapientiam disceret, & coram arca Domini Rex Æthiopiz consecraretur, qui à patre matris postulata faciliè obtinuit, & pro Melilech vocatus est David.]

Ego istine, an alteri sententiæ adhærerem diu hæsitavi, utraque enim scrupulis suis urgetur. Illam negativæ, ut ajunt, auctoritati, quæ ut plurimum parvipenditur, hanc verò traditioni, cujus veritas in obscuro latet, inniti videbam. Si quem fortassis priori sensu posteriorem sententiam amplecti juvaret, his moveri posset conjecturis, quæ etsi non omnino certæ, creditu tamen haud difficiles esse possunt. Prima est. Numerus, & Scriptorum huic opinioni suffragantium non spernenda auctoritas, neganti sententiæ potior, & gravior. Tum hujus historiæ impressio una cum iisdem sacris litteris, quæ si minus cum certis, & planè veris notis, & illustrationibus, at saltem cum probabilibus imprimi debent, ut glossam decet. Subinde nescirem, quo prætextu (ni Æthiopes ipsi hujus veritatis radicem essent perscrutati, & in aliquibus regni sui antiquis monumentis consignatum legissent id, quod hætenus nos

latet, qui Æthiopiæ regum causas, & antiquitatem procul habemus) nescio inquam, cur inanem hunc antiquitatis rumorem aucupentur, gaudeantque suæ originis Judæos proferre, quos nunc totus terrarum orbis odit, & execratur. At stemma suum è rege sapientissimo mortalium omnium, & antiquissimo trahere gloriosum est? quis negat. At synchron^o Salomonis regina fuit sapientissima, & omni semper ævo prædicanda, cujus sceptræ, & dominationem hæreditario jure possident Æthiopum reges. Ut quid igitur per mendacia, & fabulas regii sanguinis vetustatem ex alienis potius, quàm ex propriis sibi vendicare (ni veritas ita postularer) improbè quærent? Ad hæc, quorsum Davidis nomen tanto affectassent studio, ut omnes reges cum diademate coronarentur, Davidis appellatione gauderent, ut celebris est Æthiopicarum rerum scriptorum opinio, ni ex Davidico semine prognati forent: neque enim sola Salomonis sapientia tantæ virtutis esse potuit, ut Davidis nomen hi perpetuò æmulerentur. Sed inquis, claudicat Æthiopica historia, & à pluribus mendax habetur. Quæ igitur obsecro verax de rebus Æthiopicis censenda erit narratio, si quam multi suis fragiis approbavere scriptores, putas reprobendam? nullibi enim erit tuta fides, si illis, qui, ut rem Æthiopicam agnoscerent, omnem lapidem evolverunt, levi conjectura, fides non adhibeatur. Rursum ais. Mirum Josephi hac de re silentium loquitur sapientibus hæc esse figmenta. At num singula ita confectatus est suis literis Joseph, ut somnia censenda sint, quæ non prodidit? Certè uti plura, quæ sacris litteris non congruunt, ac proinde rejicienda, est effatus, sic etiam quæ vera sunt silentio premere potuit Joseph. Præclarum illud duntaxat de Christo salutis mortalium Vindice testimonium edidit ad hunc modum scribens: [Fuit autem iisdem temporibus JESUS sapiens vir, si tamen cum virum nominare fas est. Erat enim mirabilium operum effector, & doctor omnium eorum hominum, qui libenter audiunt, quæ vera sunt. Et multos quidem Judæorum; multos etiam ex gentibus sibi adjunxit, Christus hic erat. Hunc accusatione primorum nostræ gentis virorum, cum Pilatus in crucem agendum decrevisset: non deseruerunt hi, qui ab initio eum dilexerunt. Apparuit enim eis tertia die iterum vivus secundum quòd divinitus inspirati Prophetæ vel hæc, vel alia de eo innumera miracula futura esse prædixerant. Sed & in hodiernum Christianorum, qui ab ipso nuncupati sunt, & nomen perseverat, & genus.] Quis autem dicat, cætera, quæ omisit, figmenta esse? Et tamen Jesus matrem habuit gloriosissimam Virginem, quæ ex Judaico semine erat.

Historia Æthiopica dubiæ fidei.

Joseph præclarum de Christo testimonium lib. 18. cap. 9 Antiquit. Judæicarum.

Accipiat lector ut ei libuerit, quod de ligno dominicæ crucis à Regina Saba agnito à plerisque jactatum novi, ipse enim temere fictum, & gratis proditum puto, cum vel pauci, vel nulli, qui hanc rem memorant, dempto Joanne Barrio, historicam hanc esse narrationem velint, captiosaque fabella videatur ex ipsa varietate, quæ inter rei hujus enarratores cernitur, quòd non exiguum de-

An Regina Saba ostendit Salom. lignum Crucis, in qua posmodum pendit Christus.

Petrus Comen-
tor cap. 26.

falitate illius opinionis videtur argumentum. Adeundi Cretserus lib. 1. de Cruce cap. 4. Naclerus volumine 1. suæ Chronographiæ, & in Joannis 5. cap. Dionysius, Ugo, Toletus, & Petrus Blesensis sermone 1. de adventu; quibus vetustior Petrus Historiæ scholasticæ pater sic rem exequitur. [Tradunt quidam eam rescripsisse Salomoni, quod præsentialiter ei dicere timuit, se vidisse scilicet quoddam lignum in domo saltus, in quo suspendendus erat quidam, pro cuius morte regnum Judæorum periret, & certis indiciiis illud regi indicavit. Quod timens Salomon in profundissimis terræ visceribus occultavit illud, pro cuius virtute aqua mota sanavit ægrotos, quod tamen in libris suis negant se habere Hebræi. Sed quo modo circa tempora Christi in probatica piscina supernataverit, incertum est, & creditur fuisse hoc lignum Crucis dominicæ.] Et hæc hæc hactenus de iis, quæ ut non planè omittenda, sic strictim attingenda censeo.

*De Religione, quam coluit antequam Salomonem inviseret
Regina Saba.*

C A P. XIX.

Reginam Sa-
ba idolorum
cultricem fuisse
plures credidere.

S. Hilarius
Enarrat. in
Psal. 122.

Sive Ægypti, & Æthiopiæ, sive Arabiæ Felicis, & Indiæ regnis præesset Regina Saba, de statu, & conditione religionis, cui esset addicta, meritò dubium oritur, cum idolorum cultores utriusque regionis homines fuisse tradant scriptores unanimi assensu. Hi enim licet faciliè concedant, superioribus seculis, quibus vivebat Abraham, excepta illius familia, repertos alios, qui verum Deum colerent, justitiæque vestigia sectarentur, quales fuere Melchisedech, Job & alii, postmodum tamen gliscente hominum malitia, & pravitare, extra Hebræorum propaginem, qui naturæ legibus obtemperarent, paucos admodum homines viguisse arbitrantur. Communi hoc Gentilium, & Paganorum crimine ab infantia obstrictam Saba Reginam fuisse Æthiopica historia tradit: [Erat huic Reginæ Saba nomen proprium Melceda, quæ more majorum colebat idola.] Idem subindicant Patres Isidorus Hispalensis, Rupertus Abbas, Hieronymus, Augustinus, Beda, & Theophilus Alexandrinus, quorum vota sigillatim paulo post expendam, dum docent hanc Reginam typum fuisse Ecclesiæ, quam sibi ex Gentibus peccatorum labe sædatis per pœnitentiam, Sanguinis Christi pretio sibi Deus constituit, quod latè profequitur Barrinus ex Abyssinorum historiis. Nec diversus abiit Hilarius. [Et illa ex ultimis terræ partibus venit audire sapientiam Salomonis. In quibus Ecclesiæ præfiguratio est, quia peregrina, & incognita, & pœnitentiæ credidit, & sapientiam desideravit audire.] Quæ locutionis Hilarii formula, quod volumus, non obscure demonstrat: si enim peregrina, incognita, & pœnitens Regina, certè cri-

criminum, quibus Pagani obnoxii sunt, pœnas spontè quæsit, & suscepit, fidem sanctam amplexata. De Regina hac loquens D. Jo- Chrysof. Ho-
annes Chrysostomus gentilem mulierem appellat, Maldonatus bar- mil. 30. in-
baram, Barradius Ethnicam, & alienigenam, Gaspar à Melo alie- cap. 12. Matr.
nigenam, Jansenius gentilem eam dixere: non absimili vocabulo
eam vocitant sacri eloquii interpretes in hunc locum. Similis fuit
B. Nysseni Gregorii mens, & opinatio, quam his verbis expressit: Gregor. Nyss.
[Relicto Regno Æthiopum, & transmissio tanto, quod intercede- in Cantica-
bat, spatio, accedens ad Salomonem propter famam sapientiæ, gem- Canticorum.
mis, & auro, unguentisque pretiosis Regem honorificè prosequens
ad evangelicum respexit miraculum; nimirum ex idololatria, &
gentibus procul à vera cognitione habitantibus, conversa.] Tan-
dem huic sententiæ adhæsit Franciscus Lucas Burgenfis, qui mu-
lierem gentilem in schola Dei minime educatam fuisse scribit.

Mihi valde placet Nicolai de Lyra opinio, qui illa codicis sacri Reginam Sa-
verba in nomine Domini, considerans quæ de Regina Saba legun- bam verum
tur, ait: [Ex quo patet, eam fuisse Dei cultricem, quamvis non- Deum coluif-
teneret Moysis legem, quia ad eam non tenebatur.] Et licet non- se vera sen-
tentia.
me fugiat, verba illa, ex quibus suam trahit opinionem Lyranus,
multiplicem explanationem recipere, ut paulo post ostendemus,
illud tamen in præsens sat nobis sit, putasse Lyranum, Reginam
Saba nullam cum idololatriis societatem habuisse, quicumque ger-
manus illius sententiæ sensus fuerit. Potest ex sacris litteris hujus Argumenta
nostræ sententiæ peti confirmatio, ex illis enim constat, sex Abra- veræ opinio-
hæ filios, quos ex Cetura susceperat, orientales plagas coluisse, nis.
quibus hæc Regina imperitabat. [Abraham verò aliam duxit uxore Genes. 25.
rem nomine Ceturam, quæ peperit ei Zaneram, & Jecsan, & Mu-
dan, & Madian, & Isebac, & Sue, & separavit eos ab Isaac filio
suo, dum adhuc ipse viveret ad plagam orientalem.] Unius autem
Dei rerum omnium creatoris religione instructos filios suos ad O-
rientis partes destinasse Abraham, mihi, & verosimilimum, & pla-
nè indubitatum videtur, cogitanti eximiam illius in Deum religio-
nem, & pietatem, quam semper inviolatam & ipse custodivit, &
ut cæteri pariter custodirent, sollicitus fuit, sacra id testante Scrip-
tura: [Scio enim, quod præcepturus sit Abraham filiis suis, & do- Genes. 28.
mum suæ post se, ut custodiant viam Domini, & faciant judicium,
& justitiam.] Hoc ex semine subsequentibus seculis orta Regina Ex semine
hæreditario jure non solum dominationem, sed etiam suorum ma- Abraham or-
jorum religionem tenuit, quæ pænè apud cæteras gentes concide- ta est Regina
rat. Ex parte nobiscum consensit Genebrardus, dum tradit in Saba.
Æthiopia filios Abrahæ ex Cetura, & in Arabia Ismaëlis ejusdem Genebrard.
Abrahæ filii natos unius supremi numinis fuisse cultores, à quo li- Chronolog.
cet plures postea per idololatriam defecerint, quis tamen audeat ad annos mæ-
dicere omnes? Favet Cardinalis Baronius, qui ex Ceturæ filiis Re- di 2239.
ginam Saba duxisse originem perspicuè tradit. Tum frasis, qua de Baron.
hac Regina loquens utitur Joseph, eam idololatriæ crimine puram Anno 1. Chri-
declarat. [Igitur Reginam Ægypti, & Æthiopiæ sapientia plenam, sti nu. 28.
Joseph. lib. 8.
& Antiquitat.
cap. 3.

S. Hilarius
Matthæi 12.

& aliis valde mirandam:] quomodo enim talem appellasset Joseph eam, ni fuisset Dei imbuta timore, qui à Psalmographo initium sapientiæ dicitur, ut Sacræ Scripturæ peritissimus Joseph apprimè callebat. Quod nec involutè, nec obscurè defenſitavit B. Hilarius, qui Israëlitas ab hac Regina in extrema judicii die judicandos, vel hac una de causa censet, quòd ea vero Dei timore, quamvis Moysis legem non teneret, prædita fuerit: [Et idcirco in resurrectione eos judicabunt, Regina Saba, & Ninivitæ, quia in his repertus timor Dei fuerit, quibus lex non erat prædicata, hoc magis indigni venia, quia ex lege sunt infideles, quo plus fidei in eis, qui legem ignorarunt, sit repertum.] Huc spectant illa Joannis Arborei verba: [Perpendamus in Ninive, & Regina Saba fidem gentilium præfici Israël.] Huic quoque opinioni fidem adjungit, quod Claudius Guiliardus habet: [Hæc Regina venit à terræ finibus, hoc est, longissimo itinere ad Salomonem, nisi ut per eum audiret verbum, & sapientiam Dei. Venit enim ad illum in nomine Domini. Et quoniam Dei sapientiam è longinquo tam diligenter ab homine requisivit, condemnabit eos. Cum enim in die judicii viderint Reginam tanta fide, & diligentia, tantoque zelo Salomonem minorem, & inferiorem Christo ad audiendam, & discendam sapientiam, quæsiſſe, facile colligent, se tanto gravius puniendos,] in quo testimonio cernimus, divinæ sapientiæ studio, veraque fide muni-

S. Ambrosius
lib. 7. in Lucam
cap. 21.

stam Reginam ad Salomonem venisse. Hæc adeò vera S. Patri nostro Ambrosio visa sunt, ut probè existimarit, Reginam Saba typum gessiſſe eorum, qui ad Ecclesiæ corpus aggregati peccare nesciunt, sicuti pariter putat Ninivitas eorum fuisse figuram, qui in Ecclesia abjecto peccatorum pondere pœnitentiam sequuntur; in cujus opinionem mutuatis ab eodem Ambrosio verbis Rabanus Maurus discessit: [Regina verò eos, qui peccare nesciunt, pœnitentia enim peccatum abolet, sapientia cavet.] Præterea, hoc idem piè,

Beda lib. 3.
Regum c. 5.

& doctè tractat Venerabilis Beda, dum docet in Regina Saba specimen illuxiſſe ejus Reginæ, quæ ex gentibus ventura erat, ac probat eam fuisse quidem barbaram gente, sed non animo, quo eam ad sedem æternam aspirasse ad hunc modum scribit: [Regina autem Austri, quæ ab intervallis ultimis excitata veniens Salomonis audire sapientiam concupivit, jam tunc per illum ventura de gentibus Regina, desiderans Christum, figurabatur. Quæ juxta propheticum os circumamicta varietate in vestitu deaurato, & populi sui, & paternæ domus oblita, currebat barbara gente, non animo: quæ in aperto peregrina, sed in occulto Sanctorum fieri civis optabat. Unde non solum cœlesti præmio resurrectionis beata, sed etiam potestate Apostolica de Judæis adulteris judicandis, ex ipsius ore judicis digna censetur, quia Christum in Salomone mirata, verum Reginæ cœlestis affectum in imagine mystica Ecclesiæ impleverat.]

An ex sacris litteris evinci possit, Reginam Saba non idolorum cultui, sed unius supremi rerum omnium moderatoris religioni addictam fuisse.

C A P. X X.

Fidelem Reginam Saba allatis Sanctorum Patrum, aliorumque Scriptorum votis fuisse constat. Nunc quæritur, an ad illorum vota sacræ paginæ accedat auctoritas. Instituendæ hujus quæstionis duplex divini eloquii testimonium occasio est. Alterum ex veteri, ex novo alterum in præsentia discutiendum. Utrumque enim, quod hætenus statutum est, suadere videtur. Primi verba sunt: [Sed & Regina Saba, audita fama Salomonis, in nomine Domini venit tentare eum in ænigmatibus.] Etenim si in nomine Domini venit, hoc est, ad Dei gloriam, & honorem se ad Salomonem adduxit, hanc Reginam non idolis, sed Deo vero ancillatam nullus est, qui hinc non colligat; usitatissimus enim sacrarum litterarum loquendi modus est, ut quæ vel Deo jubente, & promoveni. 3. Regum 10.
 Quid sit Reginam Sabam venisse ad Salomonem in nomine Domini. Tostatus Quæst. 3. lib. 3. Regum c. 10.
 cedunt, in nomine Domini facta dicuntur, ut passim ex utriusque fæderis pagina quilibet non igaorat. Hunc sensum B. Hieronymi reddit translatio, quæ hac interpunctione distinguitur. [Sed & Regina Saba audita fama Salomonis, in nomine Domini venit] quam amplexatos plures, qui eam veteris testamenti sententiam, notis, scholiis, commentariis, & disputationibus illustrare animadverto; huicque inprimis adhæsit cum Lyrano Abulensis, qui cum hanc quæstionem posuisset. Regina Saba quo modo venit ad Salomonem propter nomen Domini, ita illam dissolvit. [Regina Saba audierat famam Dei Israël, quod faceret mirabilia plusquam omnes Dii gentium, ideò mota devotione venit non solum ad audiendam sapientiam Salomonis, sed etiam ad adorandum Dominum. Devotio autem istius reginæ ad Deum Israël apparet ex verbis suis infra in littera scilicet. Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui conplacuiisti, & posuit te super thronum Israël, eo quod dilexerit Dominus Israël in sempiternum, & constituit te, ut faceres judicium, & justitiam] sic Abulensis, qui docet eandem reginam nonnihil meruisse, cum à Christo Domino ob susceptum iter ad Salomonem laudibus extollatur, quod esse non poterat, ni ad exhibendam vero Deo Patriam accessisset, quo modo enim solo audiendæ sapientiæ Salomonis studio meriti particeps fieri potuit, nisi devotione veri Dei commota coram Salomone eidem supplicasset, nem. Regina Saba meruit ali-
 ceu subsequentes Æthiopum Reginæ sanctè, & inviolatè servarunt, Varius illo- Deum ob susceptum iter
 ut per servos, & nuncios suos saltem Deum Israël colerent, & rum verborū ad Salomonem.
 venerarentur, veluti patet actorum 8. Alii tamen alias versiones in nomine Domini sen-
 fecuti contendunt, voces illas, in nomine Domini, ita constru- sus.
 das,

das , ut ad Salomonem , non ad adventum Reginæ referantur . *Sed & Regina Saba audita fama Salomonis in nomine Domini , venit tentare eum* &c. Cujus lectionis est hujusmodi sensus . Regina Saba audivit famam Salomonis in nomine Domini , eo quòd mutuo nexu Salomonis fama , & nomen Domini sic copulata evulgabantur , ut omnes existimarent , non humano studio , nec hominum industria , sed divino dono , miseratione , & gratia eminentissimam rerum humanarum , & divinarum scientiam nactum esse Salomonem , sicut ex Hebræo codice conjicit Cajetanus . Sic enim habent Septuaginta

Septuaginta-
Interpretum
translatio .

Orig. inter-
pret.

Nomen Do-
mini auxiliū,
& gratiam
significat .

ta interpretes . [Et Regina Saba audivit nomen Salomon , & nomen Domini , & venit tentare eum] quibuscum sentiunt Chaldaica paraphrasis , vulgata editio & Pagnini , & Vatabli interpretationes , quæ nomen Domini disputatione eadem ita claudunt , ut ad Salomonis sapientiam , & famam velint attinere , sicuti etiam arbitratur Origenem cerno ex ipsa loci hujus lectione , quam ille sequitur . [Regina Saba audivit nomen Salomon , & nomen Domini , & venit tentare eum .] Quocirca in hoc loco nomen Domini idem significat , ac numen , auxilium , virtutem , gratiam , & Dei liberalitatem , cui Salomon omnem suam sapientiam acceptam referebat , palam professus , se non ingenii sui viribus , & arte , sed divino duntaxat auxilio eam assecutum . Nec insolens est in sacris litteris , ut nomen Domini auxilium significet , cum id manifestè cernatur 3. regum 8. Ecclesiastici 47. pluribusque aliis in locis . Porro hanc interpretationem non est averfatus Abulensis , qui licet ab allato suo legendi modo non recedat , in re tamen nobis assentitur , cum inquit . [Vel potest dici , quòd venit in nomine Domini : idest , audita fama de Deo , quòd dedisset sapientiam Salomoni , & hoc potest colligi ex verbis ejus infra scilicet . Sit dominus Deus tuus benedictus , cui complacuiisti , scilicet quia placuisti ei , dedit tibi sapientiam .] Si plura ad hanc illustrandam opinionem testimonia desideras , perpende , quid super hoc loco scriptum reliquerint Rabbini , qui ad veritatem sacri codicis sententias religiosè interpretari student . Rabbi enim David hujus loci expositio est hujusmodi . Quoniam plerique Ariolorum , & divinatorum operam dant scientiis externis , horum ars non erat ad nomen Domini , sapientia autem Salomonis erat ad nomen Domini , idest ad laudem Dei , à quo Salomon proficisci omnem sapientiam aiebat . Levi Gerson , *ad nomen Domini* . Quoniam , ait , à Domino illi concessa fuerat sapientia , ut antea dictum est . Ecce dedi tibi cor sapiens , & prudens . Isaac Abrabanel . *Ad nomen Domini* , quæ divina esset , idest penè divina , quæ modum , & naturam excederet . Quòd si dicas , non omnino has Rabbiorum interpretationes cum nostra explanatione congruere , illud saltem inde convincitur , maxime similem , & prope eandem esse opinionem .

Rabb. varia
interpretatio.

Verum si priori Lyrani , & Abulensis sententiæ assensum dare velimus , non inde tamen statim fit necessariò consequens , Regi-
nam

nam Saba una cum lacte nutricis sanam religionem suxisse ; sensus enim scripturæ esset , divinæ gratiæ prævenientis auxilio ad iter suscipiendum excitatam reginam fuisse , ut voluit D. Hieronymus , qui illa Abacuch verba ; in lumine jacula tua ibunt , expendens inquit . [Jacula Dei , idest , sagittæ euntes , atque pergentes , non ad hoc mittuntur , ut interimant , sed ut illuminent . Unde & sponsa electo jaculo vulnerata , dicit vulnerata charitate ego . Juxta quod & nos possumus dicere , vulneratus castitate ego , vulneratus sapientia ego . Quo sapientiæ jaculo vulnerata & regina Austri , non erat in se , & obstupescita plus invenerat in verbo Salomonis , quàm ei fama narraverat . Hæ igitur sagittæ , quæ mittuntur in lucem , pergunt etiam in splendore coruscationis armorum ejus , idest Dei .] A Deo autem hujusmodi gratias , & beneficia Gentilibus æquè , ac Catholicis sæpius tributa libro primo , & secundo antea probavimus .

Si iterum objicias , latrariam non Pagani , & Ethnici , sed fidelis , & religiosi opus esse . Arbitror , hæc & similia opera sic peculia ria esse fidelibus , ut etiam infidelibus convenient , quemadmodum alibi confectis de hac difficultate quæstionibus patuit , nuncque clarissimo exemplo periclitari possumus , quod nobis Joseph suppe ditat adversus Appionem , dum inquit . [Tertius namque Ptole mæus , qui vocatus est benefactor fortiter obtinens Syriam univer sam non diis Ægyptiacis pro victoria solemnitates gratificas immo lavit . Sed veniens ad Hierosolymam multas hostias , sicuti nostri moris est , Deo gratificavit , dignissimaque dicavit ornamenta vi ctoriæ .] Ptolomæum autem fide , & religione non Judæum , sed Gentilem fuisse non est cur probemus , cum nulla esse possit hac de re ambigendi ratio ; ergo ex citato scripturæ testimonio Regina Saba ab initio fidelem fuisse necessariò fatendum non est .

Alterum , quod ad rem nostram attinet , ex sacris litteris testi monium est . [Regina Austri surget in judicio cum generatione ista , & condemnabit eam , quia venit à finibus terræ audire sapien tiam Salomonis .] In quibus Christi Domini verbis duo includuntur . Alterum , Reginam Saba meliorem Judæis fuisse . Alterum , totam hujus præstantiæ causam in adventum ejus ad audiendam sapientiam Salomonis esse conjiciendam , quæ duo corruerent , si à vera fide , & religione eam alienam opinaremur ; quo modo enim infidelem fidei prætulisset , aut qua ratione tantum laudis reginæ tribuisset Chri stus , si infidelis solo sapientiam Salomonis audiendi desiderio capta accessisset ? Tostatus citato loco ne pugnancia diceret , fidem ei non defuisse asseruit ; opinatus est enim meruisse reginam ; atqui me riti præcipua radix est fides . Verùm cum ad hanc Christi senten tiam propria in sede examinandam accedit , inde nec fidem , nec meritum , sicuti ab opposito , nec peccatum , nec Reginæ infideli tatem colligi posse testatur . D. certè Hieronymus non longè à sen tentia , quam confirmare studemus , videtur abfuisse , cum inquit .

D. Hieron[im]
Com. cap. 3.

Quæ opera
Paganis , &
fidelibus esse
possunt com
munia .

Joseph. Lib. 2.

Ptolomæus
Hierosolym.
Deo munera
obtulit .

Matt. 12.

Tostatus lib.
3. Regum c.
10. 9. 3.

Hieronymus
in Matth.
cap. 12.

[Eodem ergo modo condemnabit regina Austri populum Judæorum, quo condemnabunt viri Ninivitæ Israël incredulum. Ista est Regina Saba, de qua in Regum volumine, & in Paralypomenon legimus, quæ per tantas difficultates gente sua, & imperio relictis venit in Judæam, sapientiam audire Salomonis, & ei multa munera obtulit. In Ninivitis autem, & in Regina Saba occulta fides nationum præfertur Israël,] quæ postrema Hieronymi verba fidelem reginam innuunt. Hucque revocari debent, quæ sancti Patres præfiguratam in Ecclesia Reginam Saba asserentes scriptis consignavere, quibus passim fatentur, & docent, fidem, & religionem Gentium in ea fuisse depictam.

Jo. Chrysost. In contrariam nihilominus opinionem versus est Jo: Chrysostomus, qui dum gentilem eam appellat, & ad nuda Salomonis verba semel audienda venisse scribit, nec meriti, nec fidei, veræque religionis sam cognoscit participem, cui plures nostri ævi scriptores assentiuntur, quibus addi potest Theophylactus, dum ait. [Regina à longè venit, quamvis esset mulier infirma, ut de arboribus, & lignis, & naturalibus quibusdam audiret] quæ ad meriti, fideique dignitatem, vel acquirendam, vel patefaciendam, futilia erant.

Ex sacris literis non evinci Saba De hac quæstione illud mihi judicium est; ex neutro sacrarum litterarum testimonio apertè, necessarioque comprobari fidem, & religionis castitatem Reginæ Saba. Nam quod ad primum attinet, non omnino frigidis à me arbitror ostensum rationibus, germanum illius sensum esse, quem Cajetanus, & alii tradidere. Priorem tamen sententiam, quam non violenter sacræ littæ reddere possunt, non improbarem. Ex quo fit, ut piè, probabiliterque con-

Probabiliter jicere quilibet possit Reginæ Saba religionem, & fidem ex utroque sacræ scripturæ loco; cum Deum verum Israël benedictione prosequatur dicens. [Sit Dominus Deus tuus benedictus] &c. quæ benedictionis formula satis reginæ fidem demonstrat: quo modo enim à Deo diligi Israël, & ab eodem Salomonem diademate donatum, ut justitiæ, atque judicii custos esset, gentilium erroribus confusa mens reginæ intelligere poterat, ni veræ fidei radiis fuisset illustrata. Non ignoro tamen, si secundum hoc scripturæ testimonium rigide expendatur ad litteram, ex eo duntaxat haberi, Judæos in die judicii damnandos, puniendosque gravissimè vel hac præcipuè de causa, quod Salvatoris nostri, quem coram intuebantur, sapientiam spreverint, cum Regina Austri, ut Salomonis, quo in infinitum præstantior erat Christus, sapientiam audiret, longissimo itinere confecto Hierosolymam venerit; verbum enim con-

Regina Saba quo modo condemnabit Judæos. demnabit eo loco idem sonat, ac factò, exemploque suo gehennalis supplicii dignos Judæos esse regina Austri manifestè ostendit. [Sive Ninivitæ, ait Chrysostomus, sive regina Austri exurgentes in Judicio quo modo condemnabunt generationem Judæorum incredulorum? Non ipsi judicant eos, sed ex comparatione sua vincunt eos] qualis verò futura sit ista comparatio post multa edocet; [Illa

ut semel nuda verba audiret &c. tantum laboris sustinuit, isti quotidie divinitatis opera videntes blasphemant.] Ad quem intellectum se accommodat Abulensis, qui docens hujusmodi judicium, quod Reginam Saba laturam in Judæos Christus dixit, æquè bonis, ac malis convenire. [Ita igitur, ait, poterant esse isti mali Ninivitæ; & Regina condemnare Judæos tamquam deteriores; Christus tamen non innuit hîc, quòd mali sint Ninivitæ, & regina Austri, cum potius eos videatur laudare.]

Tostatus in
Matt. c. 12.

Hinc habes, D. Hieronymi, & aliorum Patrum nobis non ad- S. Hier. op.
versari testimonia, quæ ab illis non juxta litteralem, sed allegori- explicatur.
cum duntaxat sensum prolata sunt, cum Gentilium fidem, quæ per
Reginam Saba ostenditur, præstare fidei Judæorum scripsere.

An in cælis Regina Saba fruatur ævo sempiterno.

C A P. X X I.

Concors est omnium scriptorum, quos supra retulimus, sententia, Austri reginam cum sapientia, qua excelluit, vitæ probitatem, integritatemque morum conjunxisse. Hoc enim sibi etiam illi persuadent, qui à principio cultui idolorum addictam putarunt, apertè fassi, eam à Salomone rege sapientissimo universa edoctam, queis sacræ Hebræorum tabulæ constabant, quæ ad extremum usque vitæ mortalis spiritum retinuisse, ac fideliter custodisse reor. Huc enim spectant, quæ S. Irenæus Ariæmontanus, Burgenfis, Gaspar à Melo, Seraphin Capponius, & alii memorant his dicendi formulis. Regina Saba subjecta est annuntiata sapientiæ per servum Dei Salomonem: consilia excepit Salomonis: ad Dei populum accessit rasis crinibus, abjectisque superfluis: pœnitentiæ credidit, & sapientiam desideravit. Cæterum, quia tanti non sunt, quæ hætenus disputata fuere, ut eam beatis conjungere tutò possimus, cum plerique occulto divinæ providentiæ consilio fideles, & qui piè diu vixerunt, è vita abeuntes in gehennam cadant, fortiora ne ad beatitatem reginæ astruendam haberi possunt argumenta? Vix crediderim, quamvis prima facie efficax videri possit ex sacris litteris eruta præsens argumentatio. Soli sancti, Apostolo teste, judicium, sententiamque ferent de nationibus in extrema ultionis die. [An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt?] hujus enim spe privilegii Apostolorum 1. ad Cor. 5. animos præmunivit Christus, spondens se eis sedem erecturum, ut una secum duodecim tribus Israël judicarent; quo tamen eodem officio fungetur regina Austri in valle Josaphat Judæos condemnatura. Sed irrita nullo negotio hæc argumentatio fiet, si Abulensis doctrinam secuti cogitemus, quintuplici ratione judicium, seu condemnationem, quæ jurisdictionis opus est, contingere. Aliud enim est judicium auctoritatis, aliud potestatis, aliud dignitatis, & judicare.

Ex Abulensi
in Matth. c.
12. quinque
modis in sa-
cra scriptura
aliquis dici-
tur alterum
& judicare.

Sapient. 3.

& honoris, aliud approbationis, & aliud comparationis; Primum solius Trinitatis, è cujus auctoritate, & virtute pendere universa peculiare est; secundum Christo Domino capiti humanæ mortalitatis; tertium Apostolis, quartum electis, sanctisque omnibus, postremum bonis, ac malis pariter convenit. De judicio autem approbationis, quod ex S. Paulo adduximus testimonium, una cum illo Sapientiæ. [Fulgebunt iusti, & tamquam scintillæ in arrundinetis discurrent. Judicabunt nationes, & dominabuntur populis] intelligendum est; ipsi enim divinæ sententiæ in die iudicii ferendæ sunt futuri approbatores, cum dignas pœnas infligi peccatoribus, iustis verò præmia decerni æterna videbunt; sicuti pariter dignitatis, & honoris iudicium ad solos Apostolos, qui primi Christum Dominum secuti sunt, spectat. Quare quod ultimo loco positum est iudicium, Ninivitas, reginam Austri, cæterosque omnes tangit, in eoque situm est, ut quis bonus, aut malus iudicetur, non absolute, sed comparatione ad alterum: qua ratione malus malum, & bonum bonus iudicare dicuntur, quod is, qui minori flagitio obstrictus est, majori pollutum scelere condemnat, & qui præstantiori pollet merito, eum, qui minori præcellit, iudicat. Ex quo, ut iure infert Abulensis, non sequitur vel damnandam, vel salvandam Austri reginam, quæ Judæis iudicium inferet, quoniam boni æquè, ac mali hoc modo iudicare possunt, ut de malis clarum est Evangelii testimonium in habitatoribus Tyri, Sidonis, & Sodomorum, quibus tollerabilius erit iudicium in die iudicii, quam urbi Capharnaum.

Scriptorum
testimoniis
beatitas Re-
ginæ Sabæ
asruitur.

Beda in Job.

Cæterum, si quod validis firmari rationibus nequit, Patrum, aliorumque scriptorum votis roborare velim, haud mihi arduum erit, Reginam Austri beare; obviam enim inprimis erit mihi Venerabilis Bedæ testimonium, quo in cœleste domicilium cooptatam reginam testatur. Etenim allegoricè illa Job beatissimi verba explanans [super omnes cœlos ipse considerat, & lucem illius super terminos terræ] censet, nomine terminorum terræ sanctos significari, qui cœlestem in terris vitam agentes non voluptatum illecebris, sed divinæ duntaxat voluntati obsequuntur, sicque omni peccatorum sæce puri vivunt, ut in finibus carnis rebellantis habitare videantur: in quæ beatorum classe Austri reginam collocat Beda. [Termini quoque, sive fines terræ ipsi sancti sunt, finem terrenis passionibus, & cupiditatibus imponentes, eo quod non sint in medio Babylonis, vel sæculi vitiis circumdantur. Secundum hunc sensum est, quod & Petrus Apostolus ait, Christo igitur in carne passo, & vos eodem sensu armamini, quia qui passus est in carne, & qui diversa vitia per crucem, & mortificationem carnis extinxit, desit à peccatis, ut jam non hominum desideriis, sed voluntate Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis, idest vivens pro tempore jam desinentibus peccatis in carne, in finibus habitet carnis. In his finibus posita Regina Saba, quæ typum gerebat Ecclesiæ, veri Salomonis meruit audire sapientiam. Tales igitur ter-

mi.

minos Deus lumine gratiæ suæ , atque agnitionis illustrat .] Eandem tractat sententiam in iis sermonibus , quos feria 4. primæ quadragesimalis hebdomadæ habuit super illis verbis . Regina Austri surget in iudicio . [Ubi patet , inquit , ex hoc loco una bonorum , & malorum resurrectio , cum regina electa dicitur resurrectura cum reprobis ,] quo quid apertius ? cum & sanctam paulo ante , & nunc electam Austri reginam appellet . Quod sequutus est Nicolaus de Gorran , cum ait . [Regina Austri , quæ electa esse non dubitatur , quæ dicitur Regina Saba 3. Regum 10.] Vide Gorran. in Matth. quam tutò , omnique prorsus abjecta formidine in numerum beatorum Reginam nostram referat Gorran . Certe Jo: Langus in illustrationibus , & scholiis ad orationem D. Justini Martyris ad Antoninum Pium Imperatorem huic assertioni ita fidem suam accommodat , ut non esse ferendos eos , qui secus arbitrantur , non obscure significet , cum ait . [Quis à Dei gratia , & sanctorum consortio proscribat eos , qui sua in scripturis sanctis habent elogia ?] & mox ubi plures hujus ordinis enumerasset , Reginam Saba , quæ ad Salomonem venit , sanctorum concivem esse docet . An hujus sententiæ propugnator fuit B. Theodoretus ? qui docens Sabam gentem Æthiopicam esse . [Eorum , ait , regina fuit admirabilis illa mulier , cujus studium laudavit Christus in Evangeliiis . Nam cum audivisset , quæ vulgò jactabantur de sapientia Salomonis , confecit viam multorum dierum , & laborem existimavit esse lucrum , & eum prætulit divitiis , quibus fruebatur in regia , & per Salomonem laudavit suppeditatorem sapientiæ :] non utiquè hoc ita clarum , ut sunt vota Bedæ & aliorum . Reor tamen hanc reginam visam Theodoreto sic ornatam fide , sapientia , cæterisque animi virtutibus , quæ mortalem ad semitam regni cœlestis ducunt , ut facillimè eo potiri potuerit .

Ego in re tanti momenti , de qua nihil in sacris litteris apertè traditum , nihil communi Patrum , aut theologorum sententia proditum , aut constanti traditione firmatum video , quod Reginæ Austri salutem astruat , solius Bedæ testimonio , quamvis ejus auctoritati plurimum tribuam , liberè , constanterque salutem reginæ tueri non planè certum arbitror ; licet enim probabilissimum , veroque simillimum esse censeam , Reginam Saba degere in cœlis , cujus rei argumenta sunt , quæ hæctenus de illius probitate , fide , & religione à me commemorata fuerunt : quia tamen qualis illa deinceps fuerit , postquam ad propria remeavit , ex sacris litteris ne conjici quidem potest , nolim in cœlum eam trudere , quæ justo Dei judicio fortassis potuit ad gehennam damnari . Meæ hunc in modum temperatæ opinionis auctores mihi videntur sancti Patres fuisse , qui licet multa , & præclara de statu reginæ Austri disservissent , tamen illius salutem nullibi palam defensorunt , quamvis spem non modicam piis lectoribus injecerint iis dicendi formulis , quas nos antè retulimus .

Cæterum si felicem , ac Beatam reginam (ut Langus opinatur) Opinio Langi putata .

Beda :

Nicolaus
Gorran. in
Matth.

Jo: Langus.

Quæst. 32.

Judicium au-
toris de æ-
terna salute
Reginæ Saba.

putaremus ex eo ; quod in sacris litteris illius honorifica mentio fiat , cur statim in numerum beatorum non erunt conjiciendi Pharaon ille Ægyptius , qui audita somniorum interpretatione , Deo frugum copiam , & inopiam futuram deinceps spatio quatuordecim annorum revelanti credidit , excepitque perhumaniter non solum Josephum , sed etiam illius parentem & fratres ? cur non modò Abimelech Philistæus , verum etiam alter Palæstinorum rex , qui Dei metu adulterii crimine motus eos morte afficiendos sanxit , qui Isaaci conjugem violassent ? cur non Saul , quo nullum fuisse innocentia præstantiorem sacra tradunt eloquia , cum ad regale imperium evectus est ? cur non sapiens ipse Salomon , quem sempiterno igne torqueri plures volunt ? cur non omnes Ninivitæ , quos pari laude , ac Reginem Austri commendat Christus Dominus ? At inquis , fuit hæc regina sanctæ matris Ecclesiæ typus , & figura , quæ cum sit sine macula , sine ruga , & illa pariter electa fuerit necesse est . Verum quàm flacescant hujus generis argumenta , satis à me arbitror esse ostensum , cum de amicis Job quærerem .

D E

MERCURIO TRISMEGISTO.

Hermes Ægyptius, seu Mercurius Trismegistus quinam fuerit : & cur ita dictus sit .

C A P. XXII.

Floruit :
Ab orbe con-
dito 2540.
Ante Christi
adventum
1236.

Elogium Tri-
smeg.

ET si suscepti muneris ordo postulasset , ut prius de Trismegisto Mercurio , quàm de Regina Saba , atque Balaamo egissemus , quippe qui illis non parvo annorum spatio antiquior fuit : non immerito tamen duximus necessarium , hac posteriori sede Ægyptiorum Theologorum collocare principem , ne inchoatam de illis seriem , quos nostri operis partes esse ex sacris litteris novimus , mox rescindere cogeremur . De aliis igitur illustrioribus paganis disputaturus , primo loco de Hermete Trismegisto quisnam esset dicam . Is enim omnium vetustissimus perhibetur patria Ægyptius , imperio Rex , religione sacerdos , doctrina philosophus , ac insigni rerum maximè divinarum peritia omni semper ævo laudatissimus , ejus nomini (ut graves auctoritate viri tradiderunt) certatim Ægyptii templa inscribere tanta animorum pietate , & reverentia , ut nulli fas esset , temerè ejus nomen jactare in vulgus . Et licet cæca gentilitas nimium Hermeti tribuens à veritatis tramite deflecteret , in illius tamen laudibus istud ponendum videtur , quòd virum de se , communique patria optimè meritum observavit . Hic enim (teste Cotta pontifice apud Ciceronem) leges , & litteras primus Ægyptiis tradidit . Hic ferinos eorum mores temperavit .

vit. Hic ad cultum, summique numinis religionem eos sæpè invitavit. Et hic tandem ea de divina majestate tradidit, quæ intelligentiæ naturalis acumine vix attingi, ne dum (ut ille fecit) aperte explicari possunt, ni divinæ illustrationis radius adsit.

Hunc philosphum triplici appellatione à sacris, profanisque scriptoribus dictum reperio: nonnumquam enim Hermes, ^{Quibus nominibus appellaretur Trismegistus.} Trismegistus dicitur. ^{D. Isidorus;} Hermetem Ægyptium appellat B. Augustinus lib. 8. de Civitate Dei cap. 23. & 26., ^{capite pingitur.} Cyrillus Alexandrinus libro 1. contra Julianum, Irenæus lib. 2. adversus hæreses cap. 37. Justinus philosophus, & martyr oratione parænetica ad Gentes ad calcem, & D. Isidorus lib. 8. originum, ubi præterea docet, ob admirandam ingenii sagacitatem capite canino exprimi Hermetem consuevisse ab Ægyptiis. [Cur autem, Cur canino inquit Isidorus, eum capite canino fingant, hæc ratio dicitur, quod inter omnia animalia canis sagacissimum genus, & perspicax habeatur.] Mercurii nomen à Suida in sua historia, eadem dictione, à Lactantio Firmiano divinarum institutionum cap. 6. 1. lib. ab August. Eugub. lib. de perenni philosophia, Marsilio Ficino, Hannibali Rossello, & ab aliis usurpatur: Passim verò ab omnibus Trismegisti pronomine dictum reperies.

At quinam Trismegistus auctor ejus operis, quod Pymander, & Asclepius prænotatur, quove ex genere ortus sit, non ita clarum. ^{ex quo genere ortus.} Eupolemus apud Eusebium Cæsariensem, ut refert Favardentius in scholiis, & illustrationibus in B. Irenæi scripta editis (nam ego in libris de præparatione Evangelica, qui nunc extant, aut observare, aut reperire istud adhuc non potui) Hermetem Mosem fuisse scribit: [Quin, inquit ille, de Trismegisto loquens, & Mosem ipsum Hermetem esse, qui propter litterarum inventionem id nomen apud Ægyptios consecutus sit apud Eusebium lib. 1. de præparatione Evangelica cap. 6. putat Eupolemus.] Quod ridiculum esse sacra Mosi volumina, si operibus Trismegisti conferantur, testes sunt. ^{Hermes à quibusdam Moses putatus.} Huic mendacio proximum illud fuit, quo asseruere nonnulli, Hermetem fuisse Jethro Mosi focerum, cum Jethro antiquior Hermete fuerit, ut mox.

Mihi Beati Augustini maxime probatur opinio, qua tuetur, Trismegistum Mercurii Majoris, quem inter Deos gentiles retulerant, nepotem esse, uti Hermes ipse cum Asclepio de Mercurio majore loquens indicat hisce vocibus, *cujus accitum mihi nomen est.* ^{B. Aug. 8. de Civit. Dei c. 2. & 26. vera de genealogia Trismegisti op.} Anno enim Mosi septimo ortus est Athlas diligens cursus astrorum indagator Promethei frater (ut Cyrillus Alexandrinus lib. 1. contra Julianum annotavit) superioris Mercurii ex Jove, & Maria progeniti avus, à quo suam Trismegistus noster originem traxit, quamvis C. Cotta apud Ciceronem, enumeratis quinque Mercuriis, hunc ultimum esse velit. Ludovicus Vives Eusebii testimonio adhærens refert, putasse Phænices, Mercurium Trismegistum scribam fuisse Saturni Coeli filii, cujus opera usus sit Saturnus in tuenda matre, cumque hic australes mundi partes peteret, universam Ægyptum Mer-

ius Suidæ
sententia in
historia.

quod mira quædam de ineffabili Trinitatis mysterio locutus fuerit: [Ter maximus autem (verba sunt Suidæ) dictus est , quod de Trinitate edidit oraculum , in Trinitate unam esse divinitatem asserens ,] qua de re paulo post . At hoc nec verum est , nec verisimile : qui enim ab idololatriis hominibus pronomen istud à Trinitate habere potuit (à quibus tamen id nominis se sortitum esse ipsa Hermetis scripta loquuntur) cum idololatrias per ea tempora arcanum Trinitatis mysterium penitus latuerit ? Quare etsi post Evangelicam veritatem , propalato jam sanctissimæ Trinitatis mysterio , quod sub quibusdam involucris agnovisse videtur Mercurius , non putem inficiandum , hac etiam de causa ter maximum à nonnullis potuisse appellari (quod fortassis voluit Suidas) principio tamen non è Trinitatis scientia , & doctrina , sed aliis ex causis ter maximi nomen sortitus est Hermes .

Marfilii Ficini op. cur
Hermes dictus sit Trismeg.

Visum est Marfilio Ficino , ac quibusdam aliis nomen ter maximi ab Ægyptiis invenisse Hermetem , ob triplicem supremæ dignitatis gradum , quo excelluit . Summus enim sacerdos erat , sapientissimus philosophus , & Rex maximus ; consueverant siquidem Ægyptii ex philosophis sacerdotes , ex sacerdotibus reges eligere , velut tradidisse Platonem putat Ficinus . At esto , morem hunc creandi reges invaluisse apud Ægyptios , cur eodem Trismegisti nomine cæteros reges non notarunt , nisi quia nomen istud uni Hermeti concessum aliam originem quærit ?

De eadem re
Eugub. sententia .

Augustinus Steuchus Eugubinus de perenni philosophia lib. 1. cap. 25. præsentis nodi solutionem quærens , hunc ferme in modum scribit : [Ut eum propter inauditum ingenium , propter mirabilem , multiplicemque rerum omnium scientiam ter maximum vocarent . Græcorum loquendi mos est , ut summum quid , ac perfectum dicturi , ter istud ipsum esse dicant . Sic Homerus appellat ter beatos undequaque beatissimos :] quod à simili probat , docens à Græcis undequaque nequissimum ter execrandum dici : [Hunc igitur quem undequaque maximum , ac mirabilissimum aspicerent , ter maximum appellarunt .] Et hinc superioris opinionis refellendæ occasionem arripiens . [Quocirca , inquit , qui putant eum ter maximum vocari propter tria munera , quod sacerdos , quod Rex , quod Propheta esset , eaque omnia , maxime , non rectè (mea quidem sententia) suspicantur , nec norunt , aut non animadvertunt vim sermonis Græci .] At eam græcæ dictionis vim esse non abnuo . Quid si Trismegisti nomen antiquiori Ægyptiorum non græco sermone à primo scriptum fuit ? ceu graves , & docti viri lit-

litteris prodiderunt his verbis: [Atheniensem quendam Hermē-
tis libros refert Cyrillus lib. 1. contra Julianum transtulisse inscrip-
tos Hermaicos. Unde constat eum non græca lingua, quæ tunc ^{commenta-}
temporis non admodum erat in usu, verum antiqua Ægyptiorum scrip-
tione.]

Mihi præ cæteris eorum probatur sententia, qui censent hoc no-
men ortum duxisse ex raro quodam virtutum, & artium concentu, ^{Auctori ma-}
de quo solus per ea tempora Hermes jure gloriari poterat. In ^{gis probata}
hanc opinionem discessit Lactantius Firmianus lib. 1. de falsa reli- ^{opinio.}
gione cap. 6. dum inquit: [Qui tametsi homo fuerit antiquissimus,
non tamen cunctis rebus, nec omnium doctrinæ, adeo ut ei multa-
rumque virtutum, & artium concentu, (megisto cognomen imponerent.)
Idemque lib. 8. originum sic scribens: Isidorus:
[Hermes, quod virtutum, multarumque artium
concentu nominatus est.]

Tempore floruit.

X XIII.

quo tempore Trismegistus im-
Ante Pharaonis imperium dixit
Suidæ opinio
Moses quo
tempore na-
tus.
Pharaonis
nomen cujus
proprium o-
lim fuerit.
Cyrill. Alex.
lib. 1.

- Justin. Mar-
tyr.** c. 8. ubi natum in Ægypto Moſem tradit, nec dum edito in lucem majori Mercurio noſtri hujus Trismegifti avo. Idem copioſiſſimè proſequitur Juſtinus Martyr apologia 2. pro Chriſtianis ad Antoninum Pium Imperatorem, dum inquit: [Antiquior enim Moſes etiam omnibus hiſtoricis, qui apud Græcos floruerunt,] quod repetit ſub finem ejuſdem apologiæ illis vocibus: [Ut autem intelligatis &c.] Fuſius etiam in idem argumentum diſeruit oratione parænetica ad gentes, in qua hoc ſolum probaſſe, & contendiſſe videtur tota orationis ſerie. Huc, meo iudicio, ea ſpectant, quæ
- Clem. Alex.** prodidit vetuſtiſſimus, ac æque doctiſſimus Clemens lib. 6. ſtromatum, cum inquit: [Dum præſtantiſſimi philoſophi pulcherrima ex iis, quæ ſunt apud nos, dogmata ſibi vendicant, iis ſe veluti jactant, & gloriantur.] Præterea, hujus veritatis ſtrenuus fuit propugnator Euſebius Cæſarienſis in libris de præparatione Evangelica paſſim, præcipuè tamen lib. 10. cap. 3., quod de antiquitate Moſis, & Prophetarum inſcribitur. Quibus addi poſſunt ea, quæ Eugubinus lib. de perenni philoſophia 7. cap. 8. in eandem planè ſententiam ſcripta reliquit: [Omnium enim ſcriptorum iudicio, & omnibus rationibus, Moſes eſt omnium qui ſcripſerunt, antiquiſſimus. Nec Chaldæorum, aut Ægyptiorum, vel Græcorum, & Phænicum, quæ ſunt vetuſtiſſimæ nationes, habetur ſcriptor ullus fuiſſe Moſe vetuſtior. Quin ille Mercurius ter maximus Ægyptiacæ theologiæ pater poſt Moſem temporibus enumeratis invenitur floruiſſe. Obſervatumque eſt à Græcis theologis, eum etiam meras diſtiones Moſaicas, ubi & ipſe de creatione ſcripſit, uſurpaſſe. Duo ſunt, qui vetuſtiſſimi omnium, quos veteres Græci philoſophi ſecuti ſunt, ceu theologiæ principes, Zoroaſter apud Perſas, Trismegiftus apud Ægyptios, & mox. Hiſ autem duobus, ſi quis ætates enumeret, per multos annos Moſem invenerit antiquiorem.]
- Mercur. Trismeg. à Moſe etiam diſtiones meras mutuo accipit.**
- Vera opin.** Sine dubio igitur credendum eſt, quod poſterior tuetur opinio; cui præter allata Sanctorum Patrum, Marſilii Ficini, Favardentii, aliorumque ſcriptorum teſtimonia, illud etiam fidem adjungit, quod in 12. dialogo Pymandri Sybillarum mentionem faciat Trismegiftus, qui de immortalitate, ac ſupra cætera animalia hominis dignitate loquens ait: [Huic enim ſoli ex omnium viventium genere Deus ipſe congreditur, nocte quidem per ſomnia, die crebrius per portenta, per quæ omnia ſibi futura pronunciat per aves, per inteſtina, per ſpiritum, per Sibyllam,] & tamen Sibyllas longo poſt Moſem tempore vaticinatas eſſe ſcimus, una duntaxat excepta, de qua ſuo loco latius.
- Moſes quot annis Mercurio vetuſtior.** Quod ſi roget alter, quot anni à nativitate Moſis ad ortum Trismegifti fluxerint, probabiliter conjeſtando (cum punctim annorum ſummam assignare diſcillimum ſit, nulla hanc temporum ſucceſſionem docente hiſtoria) putarim centum quinquaginta circiter annos tranſiſſe. Hermes enim ab Athlante, qui ſuppar Moſi fuit, quarto generationis loco conſtituendus eſt, commodè autem

quarta Athlantis, & Promethei generatio in hanc ætatem cadere potuit. Trismegistus igitur natus est ab orbe condito anno bis millesimo quingentesimo circiter quadragesimo, ab ortu autem Mo-
 sis anno centesimo quinquagesimo, & obitu ejusdem anno trigesi-
 mo, si, ut BB. Cyrillus, & Augustinus docuerunt, septimo Moſis
 anno natos Prometheum, & Athlantem faciamus. Quamvis juxta
 Cæsariensem plures anni fuisse comperiantur, quibus Hermes Moſe
 posterior fuit. Etenim Moſis, & Prophetarum antiquitatem ex ve-
 tuſtiſſimis historicis aſtruens Eusebius, appoſitis Africani verbis
 ostendit, post excuſſum Ægyptiacæ ſervitutis jugum, quo Judaica
 gens premebatur, annos quatuor & nonaginta præteriſſe, ante-
 quam ſolis lucem aſpiceret Prometheus, qui fuit Synchronus, &
 frater Athlantis ſuperioris Mercurii avus. [Primo ait Ogygis an-
 no, à quo uſque ad primam olympiadem mille ac viginti fuiſſe
 ostendimus, exitus Judæorum ab Ægypto factus eſt,] & mox qui-
 buſdam interpoſitis, [poſt quatuor, ſubdit, autem & nonaginta
 annos Prometheus fuiſſe à nonnullis dicitur.] Moſem autem octo-
 genarium fuiſſe, cum ex Ægypto populum eduxit, ſacræ Scripturæ
 teſtatur auctoritas: at quadraginta annorum ſpatio Hebræorum Dux
 vixit (pervenit enim Moſes ad ætatem duntaxat centum viginti
 annorum) abierat igitur è vivis Moſes ante Promethei, & Athlan-
 tis ortum annis quinquaginta quatuor, quibus ſi adjicias centum
 quinquaginta, poſt quos Hermetem, qui quartus ab Athlante, &
 Prometheo fuit, genitum jure arbitrari poſſumus, reperies ab obitu
 Moſis ad ortum Trismegitti quatuor ſupra ducentos annos fluxiſſe,
 cum ab ortu ejusdem ad tempus, quo natus eſt Hermes, trecenti
 quatuor & viginti fuerint.

Hermes quo
 tempore vi-
 xerit.

Moſes octua-
 genarius e-
 rat, cum po-
 pulum de
 Ægypto edu-
 xit.
 Vixit Moſes
 120. annis.

Ex his Simplicii audacia manifeſtè comprimitur, qui Moſem ab
 Ægyptiis theologiā, & cætera dogmata de Dei majeſtate, quæ
 in ſuis ſacris libris habet, mutuatum eſſe impudenter aſſeruit.

Simplicii te-
 meritas reſe-
 litur.
 Apud Eug.
 l. 5. de peren-
 ni phil. c. 82.

*Confutata Genebrardi opinio de tempore, quo floruerit
 Trismegistus.*

C A P. XXIV.

NOſtram hanc de antiquitate Trismegitti opinionem averſa-
 tur Genebrardus Chronologiæ lib. 2., dum tradit, ab orbe
 condito 3830. ante Chriſti Domini adventum 303. & ab
 urbe condita anno 426. vixiſſe Trismegittum; cujus opinionis hæc
 ſunt firmamenta. Quodd apud recentiores duntaxat Trismegitti
 mentio fiat. Ad hæc, in operibus Pymandri, & Aſclepi ſibyllarum
 meminit Trismegittus, at multis poſt Moſen ſeculis ſibyllæ floru-
 erunt. Deinde multa de Æſculapio tradit, qui non adeò vetuſtus
 eſt. Tandem, Jamblico auctore, centum & decem millia biblio-
 rum ideſt cartharum è papyro de rebus divinis, & naturalibus con-

Genebrardi
 opinio de an-
 tiquitate
 Trismegitti.

Argumenta
 Genebrardi.

scripsit Trismegistus; ad hanc autem nostram ætatem papyri usus refertur. Hæc, mea sententia, non Mose superiorem, ut aliqui falsò arbitrati sunt, sed posteriorem ætate Trismegistum fuisse pervincunt. Cæterum fallitur sine dubio Genebrardus, cum è vetustissimorum scriptorum numero rejicit Trismegistum, qui omnium, qui post Mosen scripsere vetustissimus, & antiquissimus fuit, auctoribus Tertulliano, Clemente Alexandrino, & Cyrillo, Lactantio Firmiano, Marsilio Ficino, Gentiano Herveto, Hannibali Rossello, Coquæo & aliis multis. Rei hujusce veritas illustrior evadet, si objectis argumentationibus occurramus. Ait enim Genebrardus in-

Confutatur
Genebrardi
sententia.

Clem. Alex. testem à solis recentioribus adduci Trismegistum; ergo recens scriptor, Genebrardo auctore, censendus erit Plato, dum hujus regis, qui Thayt, seu Theut in Phedro, & Philebo, dicitur meminit, quemadmodum Clem. Alexandrinus primo Stromatum docet: [Plato in Phedro meminit Regem Ægyptium, & Thayt, seu potius Theut, sicuti & in Philebo, ubi sic legitur. Sive Deus aliquis, sive divinus homo, qualis apud Ægyptios Theut fuisse fertur;] eo autem nomine dictum Trismegistum alibi annotavimus. Ergo recentes doctores dicendi erunt antiquissimi Patres Origenes, Clemens Alexandrinus, & ii omnes, qui illius testimonio in Gentiles utuntur. Ergo recens erit Tertullianus, qui adversus Valentianum ob antiquitatem Trismegistum omnium physicorum magistrum, & præceptorem appellat, & Lactantius, qui antiquissimum hominem, quem Ægyptii Thaut appellant, esse refert, & illius testimonium divino testimonio simile ob nimiam vetustatem esse arbitratur. [Sed prius unum proferam, quod est simile divino ob nimiam vetustatem, & quòd is, quem nominabo ex hominibus inter Deos relatus sit,] quem postea fuisse Trismegistum pluribus prosequitur. Amplius, si Salvatoris nostri adventum 303. annis duntaxat anteivit Trismegistus, igitur posterior Platone 120. annis fuerit necesse est, Platonis enim ætatem ante assumptam Christi naturam 423. fuisse omnibus omnium doctorum calculis probabimus; at qua ratione æmulatum Trismegisti scientiam, ejusque disciplinæ studiosum fuisse Platonem verum erit, quod secundo de anima capite docuit Tertullianus? [Quia plerisque auctores etiam Deos existimavit antiquitas, ne dum Divos, ut Mercurium Ægyptium, cui præcipuè Plato adsuevit.] Mitto innumera Augustini Eugubini testimonia, quibus è Trismegisti fontibus omnem Platonis philosophiam emanasse contendit. Illud autem, quod è Sibyllarum mentione à Trismegisto facta eruitur, proh Deum immortalem, quam frivolum est argumentum. Nam licet pluribus seculis post Mosen plerasque floruisse Sybillas verum sit, (qua de re suo loco) haud tamen inficiari potest Genebrardus, quin vetustissimæ aliæ sibyllæ extiterint, qualem memorat fuisse Lactantius Erithræam Illo adhuc superstiti in terris degentem. [Quintam Erithræam, quam Appollodorus Erithræus affirmat suam fuisse civem, eamque Grajis petentibus Ilium vaticinatam & perituram esse Trojam, & Homerum

Cap. 15.

Lactantius
lib. 1. divin.
instit. cap. 6.

Tertullian.

Sibylla anti-
qua.

rum mendacia scripturum.] Quid? assentiente Genebrardo, Orpheus, ut qui inter Argonautas cum Tyndaridis, & Hercule navigavit, vetustissimus, & æqualis ipforum Deorum putatur, atqui illo vetustior Phrygia sibylla fuit, ut Clemens Alexandrinus habet: [Neque verò is solus (Moses) sed etiam sybilla dicitur Orpheo antiquior. De ejus enim cognitione, & de iis, quæ ab eo prolata sunt, responsis multa dicuntur, & cum esset Phrygia appellatam esse Dianam, & cum ea ad Delphos accessisset cecinisse.] Atque memorem hic optarim Genebrardum ejus quod ad annum orbis conditi 3150. edidit, asserens Homero, & aliis antiquissimis scriptoribus multa ætate superiores sibyllas memorari. Ad hæc, non paucorum est opinio, etiam Noe temporibus Sibyllam floruisse, de quo latius suo loco, si Deus dederit. Nec fortioris est roboris argumentatio ex Æsculapii nomine ducta. Principio enim, utrum ille, quocum loquitur Trismegistus fuerit, qui Periclidis ætate vixit, incertum est; præterea cum Apolline, seu Phæbo progenitus sit Æsculapius, falsorumque Deorum vetustissimus Apollo nominetur; cur non etiam Patris vetustatem proxime sequi potuit Æsculapius? Ad extremum, quidquid Jamblici valeat auctoritas, ni papyri voce, carthularum quæcunque genera scribendis litteris opportuna intelligantur, manifestæ falsitatis reus est Jamblicus, cum papyrus, cujus nunc viger usus, post ortum Salvatoris nostri sint homines, quo tamen nec dum humanis spoliis induto jam pluribus ante seculis floruisse Trismegistum quis est adeo rerum ignarus, qui nesciat? Deinde, quo loco offendit Genebrardus, Jamblicum consignasse litteris ista, quæ ipse de papyro tradit. Mihi certe non prorsus negligenter Jamblici monumenta pervolventi hujusmodi nihil occurrit unquam. Novi equidem hæc haberi, ac legi in Jamblico, ubi de mysteriis Ægyptiorum, atque Chaldæorum agit, capite, quod inscribitur: *Opinio Ægyptiorum de Deo, atque Diis*. [Mercurius ipse tradit viginti millibus voluminibus, vel sicut Menæmus recenset, tradit voluminibus triginta millibus, itemque sex millibus & quingentis atque viginti quinque, & in eis perfectè omnia demonstravit, & post pauca. Quæ Mercurius præponit Diis Æthereis, Empyreis, cœlestibus, componens de Empyreis libros centum, totidemque de Æthereis, mille de Cœlestibus] at ubi in hoc Jamblici testimonio papyri mentio est, ubi bibliorum è papyro adumbrata, vel etiam obscurè involuta notio, quam Genebrardus tamen in suæ opinionis fulcrum protulit. Probabilissimum igitur, ac prope certum maneat, quod de Mercurii antiquitate capite superiori probatum est. Quamvis Joannes Jacobus Frisius vetustior etiam arbitretur Trismegistum, quem vixisse autumat ab universitatis creatione anno 2430. & ante Salvatoris adventum anno 1532.

Clem. Alex

Papyri usus
non valde
antiquus.

Opera Trismegisti ex
Jamblico.

Jacobus Frisius in Bibl.
Philosoph.

Nec illud pro clausula capitis hujus in præteritis relinquendum est, quod de libris à Mercurio Trismegisto, ut Jamblicus memorat, scriptis, quidam annotavere. Arbitrantur enim ea, quæ Jamblicus

Anton. Possevinus lib. 1.
Bibliothecæ
p. p. c. 18.

Adversus
Possevinum
detenditur
Jamblicus.

blicus juxta Trismegisti doctrinam tractat citato antea loco, non satis coherere cum iis, quæ in Pymandro, & Asclepio docet Trismegistus, quod tamen falsum esse agnosco ex iis, quæ ibidem Jamblicus, enumeratis libris, quos ediderat Trismegistus, ex ejusdem sententia statim adjicit ad hunc modum scribens: [Primus Deus ante ens, & solus pater est primi Dei, quem gignit manens in unitate sua solitaria, atque id est superintelligibile, estque exemplar ipsius, quod dicitur sui pater, sui filius, uni pater, & Deus verè bonus. Ille enim major, & primus, & fons omnium, & radix eorum, quæ &c.] At qui ista cum iis contulerit, de quibus in Pymandro, & Asclepio agit Mercurius, ne eadem esse is fateatur necesse est. Possevini autem testimonium, qui dixerat à Mercurio universam Ægyptiorum sapientiam, aut verius insipientiam, & perfidiam ortum habuisse, atque etiam proposuerat ea, quæ de libris à Mercurio conscriptis narrat Jamblicus, est hujusmodi. [Sanè verò adhuc à pluribus dialogi duo Pymander, & Asclepius leguntur ab Mercurio Trismegisto conscripti, &c. sed quæ in Pymandro, & Asclepio leguntur, valdè abhorrent à scriptis, quæ de Mercurio Jamblicus attulit.] Maneat igitur vetustissimum hunc fuisse Ægyptiæ Theologiæ antesignanum, & principem, ut longa, & accurata oratione variis vetustissimorum scriptorum testimoniis firmata probat Eugubinus, quem curiosus harum rerum lector videat.

Eugubinus
De perenni
ph. l. 1. c. 15.

*Quod Trismegistus agnoverit supremi numinis naturam,
& perfectiones: quodque eas mortalibus
sapienter explicaverit.*

C A P. XXV.

Trismegisti
elogium.

Fuisse excellens, & propè divinum Trismegisti ingenium cui libet fidem facient ea, quæ de illius placitis statim enarraturi sumus. Adeò enim vera sunt, adeoque alta, ut mirari satis pro dignitate non possim, quæ ratione vir inter idololatrias natus, & eruditus naturali mentis intelligentia assecutus sit, quæ fidei lumine nunc illustrata mortalis tarditas vix capit. Is enim non longioribus dialogis Pymandri, & Asclepi universam fermè theologiam strictim complexus est. Posuit enim ob mentis oculos Dei majestatem non obscure contemplandam, ejusdemque nomina, prærogativas, seu attributa. Trinitatis arcanum agnovisse videtur; immo de angelorum ordinibus, ruina, felicitate bonorum, malorumque miseria, & suppliciiis differuit; & ne quid in eo desideres, prophetico veluti quodam spiritu afflatus cecinit superstitionum Ægyptiacarum ruinas, Jesu Christi Salvatoris adventum, novæ religionis exordium, futuri judicii, & resurrectionis mysterium, & cætera fermè præcipua, quibus Christianæ fidei cultores ad cape-

scen-

scendam beatitatem instruuntur . Quæ omnia , cum magnam vim habeant , ad cognoscendum hujus magni philosophi finem , qualis fuerit , consentaneum est , ut diligenter perpendantur , quo securum feramus judicium de sempiterno ejus præmio , aut supplicio .

Et sanè Pymandrum , & Asclepium intuenti mihi nulla relinquitur dubitandi ratio , quin ea de vero Deo scientia præditus fuerit Hermes , quæ saluti necessaria erat . Principiò enim unam Dei naturam , qualem theologi asserunt omni ex parte absolutam , infinitisque perfectionibus constantem primo Pymandri dialogo hisce vocibus pronunciavit . [Sanctus Deus pater omnium , Sanctus Deus , Dei naturam, quomodo confitetur Hermes. cui suis familiaribus innotescit; sanctus es, qui verbo cuncta constituisti , sanctus es , cuius imago est omnis creatura ; sanctus es , quem numquam natura creavit ; sanctus es omni potestate validior: sanctus es omni excellentia major ; sanctus es omni laude melior ;] at quid est Deum esse parentem universorum , imaginem totius naturæ , verbo cuncta constituentem , à nulla natura creatum , omni potestate validiorem , omni perfectione excellentiorem , omnibusque creatæ naturæ laudibus meliorem , quam dari supremi unius numinis naturam rerum omnium dominam , illimitata potestate polentem , æternam , perfectissimam , rerumque omnium perfectiones in se excellentissimo modo continentem , quæ perfectiones Dei simpliciter simplices usitato nomine dicuntur ? Immò fuisse Hermetem egregium immensitatis Dei apud cæteras gentes præconem libet confirmare , adductis in medium tribus Trifinegisti sententiis , quarum prima ad Tatium filium sic habet . [Deus sanè totius experts invidiæ per singulas mundi particulas ubique splendet ;] & ejusdem Immensitas Dei ex Trifinegisto. Pymandri 11. cap. [Omnia sunt in Deo , inquit , non tamquam in loco posita . Locus enim corpus est immobile , atque ea , quæ posita sunt , motu carent ,] & rursus paucis interjectis [Cogita , addit , singula continentem , cogita nihil esse , quàm incorporalis natura capacius , nihil velocius , nihil validius , ipsumque esse omnium capacissimum , velocissimum , potentissimum .] Et capite septimo Asclepi sola mentis intelligentia Deum concipi posse docens , hanc eandem Dei immensitatem prædicat . [Itaque hætenus intelligitur à nobis mente sola intelligibilis summus qui dicitur Deus , rector , gubernatorque sensibilis Dei (idest mundi) ejus , qui in se complectitur omnem locum , omnem rerum substantiam , totamque gignentium , crescentiumque materiam , omne quidquid est , quantum est .] Dignas sanè fidelis viri de supremi numinis perfectionibus sententias , & ei ipsi notioni affines , quam altiori lumine illustratus D. Isidorus Hispalensis , notionem hanc Dei circumscribens , his verbis attulit . [Immensitas divinæ magnitudinis ista est , Ibid. lib. sent. ut intelligamus eum intra omnia , sed non inclusum , extra omnia , quid sit Dei immensitas. sed non exclusum , & idèò interiorem , ut omnia contineat , idèò exteriorè , ut incircumscripta magnitudine sua omnia includat .] Et licet non minus veram , quàm sanam de divinis perfectionibus cogni-

cognitionem haberet Hermes, vidit tamen, qua erat ingenii per-
 spicacitate, non satis pro dignitate hoc modo divinam majestatem
 explicari: unde facilius, ac tutius, quid Deus non esset, quàm
 quid esset, tradere se posse arbitratus est: noverat enim creati in-
 tellectus acumine, non quid sit, quove modo se haberet Deus, sed
 quid, & quo modo non sit, ut dogma fert theologicum, facilius
 cognosci posse, quare sciscitanti Asclepio quid Deus esset, corpo-
 reis rebus enumeratis, respondit [Deum nihil esse eorum. Quam-
 vis omnium horum causa sit, præsens quidem cunctis, præsens
 etiam unicuique nec quidquam permittit non esse] (nempe eorum,
 quæ sunt) verùm quia hac respondendi ratione Asclepii animo nec
 dum satisfecerat Hermes. [Quid igitur ais, inquit Asclepius,
 Deum esse aliquando? Cui Trismegistus: Deus profecto mens non
 est, ut vero sit mens causa est, nec spiritus, sed causa, qua spi-
 ritus extat; nec lumen, sed causa, qua lumen extitit.] An cla-
 riora hujus veritatis Trismegisti testimonia desideras? audi quid de
 illo Justinus Martyr adversus gentes, quæ se Deum scire profite-
 bantur, scriptum reliquerit oratione parænetica sub finem. [Quòd
 si quis est, qui existimet se ab antiquissimis philosophis, qui cla-
 rissimi apud illos habiti sunt, rationem de Deo didicisse, is Her-
 metem audiat, planè, aperteque hæc loquentem. [Deum quidem
 intelligere difficile est, ut autem enunciatur, & exprimatur ab eo,
 qui etiam eum intelligere possit, fieri non potest.] Sic Justinus
 sententiam adducens Trismegisti, qui etsi incomprehensibilem Dei
 naturam satis exprimere se non posse profiteretur, duo hæc tamen
 haud reticenda silentio fassus est. Nempe quòd Deus infinitum bo-
 num non participatione, ut creatura, sed ipsa boni natura existat.
 Et quòd Pater sit omnium, vi creationis, & continuæ propagatio-
 nis, qua universitatem, & omnia, quæ in ea habentur, non so-
 lum è nihilo excitavit, verùm etiam perpetuo influxu conservavit,
 quem si semel subtraheret, pessum irent omnia, immò verius, ad
 nihilum redigerentur. [Reliqui igitur, inquit, Dii cuncti immor-
 tales honorati nomine Dii. Deus autem bonum, & non secundum
 honorationem, sed ipsa sui natura. Una enim Dei est, ipsum
 scilicet bonum,] & mox Patris rationem Deo meritissimè accen-
 sendam docet, eo quòd omnia gignat, & cap. 6. In solo Deo bo-
 num, inquit, bonique naturam esse pariter, & pulchri, potentis,
 sapientisque naturam; in mundo solum boni nomen reperiri; &
 dialogo 3. Deus omnium auctor est, efficiens autem omnia sibi si-
 milia reddit: & cap. 10. Deus, subdit, & Pater, & bonum, & Tati,
 naturam eandem, immò eundem actum habent, hujus actus vo-
 luntas est, hujus essentia est, velle cuncta subsistere. Quod cla-
 rius etiam repetit Pymandri cap. 11. dum ita loquitur. [Suapte
 natura efficax est, vi propria operans versatur in opere semper exis-
 tens, ipse quocunque fuerit unquam. Si à quodam influxum
 suum ille subtraxerit, deficiente vita, in mortem corruebat univer-
 sa.] Quod perinde est, ac si cum theologis Hermes diceret, res
 omnes

Pymand. cap.
2.

Quid sit Deus
difficilius quàm
quid non sit
explicari po-
test.

Justin. Mar-
tyr. de Tris-
meg. senten-
tia.

Cap. 2. Py-
mand.

Deus secun-
dum suam
naturam bo-
num vel po-
tius fons bo-
nitatis.

omnes creatas non solum habere Deum effectorem, sed etiam conservatorem; quo nihil verius.

Verum secretiora etiam divinæ virtutis opera Ægyptius Hermes intellexit. Solus enim inter gentiles scrutatus est (quod etiam nunc fortassis in controversiam adduceretur, ni istud à Mose, cæterisque Prophetis nobis divinitus esset patefactum) rationem, & modum, quo isthæc condita fuere: etenim Tatium erudiens ait, [universum mundum verbo, non manibus fabricatus est:] & in hymno primi dialogi, [Sanctus es, inquit, qui verbo cuncta constituisti.] Quod etiam revocanda sunt, quæ paulo ante ex Divo Pyandro audierat Hermes, dum ab eo sciscitaretur, unde elementa manarint; intellexit enim ex voluntate Dei pullulasse, [quæ verbum complexa, pulchrumque intuita mundum ad ejus exemplar reliqua sui ipsius elementis, vitalibusque seminibus exornavit.] Admiratione verò dignum est, nec pio lectori celandum, quod non obscuris verbis adumbrasse, immò verius attigisse Hermes videtur mysterium, ei soli patefactum, qui è Christi pectore ineffabilia arcana hausit. Unus enim Joannes divino Spiritu plenus dicere potuit. [Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat.] Quibus quàm benè congruant ea, quæ Hermes litteris prodidit, audiat quæso lector. [In Deo omnia, quæ sunt, quæ fiebant, quæ fierent in posterum in ipso vita esse, id esse pulchrum, id bonum, id Deus, id vita.] Quod disertis verbis confirmavit Asclepii cap. 1. [Nam enim hoc dixi omnia unum esse, & unum omnia, ut quæ in creatore fuerunt omnia, antequàm creasset omnia, nec immeritò ipse dictus est omnia, cujus membra sunt omnia.] In eandem sententiam accipienda sunt, quæ dialogo 10. habet, dum inquit. [Quid est Deus, & Pater, & bonum, nisi ipsum esse horum omnium nondum existentium? Quia etiam existentia ipsa horum sunt, id Deus, id Pater, id bonum, cui nihil aliud ex omnibus applicatur:] Et tandem Pyandri capite 7. de rebus creatis loquens, [Nec Deus sunt hæc, ait, de quibus mundus est, idcirco non erant; sed in eo jam tunc erant, unde nasci habuerunt:] cui sententiæ ni vim inferre quis velit, fateatur necesse est, omnia in Deo antequàm fierent, extitisse, & à verbo divino producta esse omnia juxta Trismegisti placitum, Divo Joanni, catholicæ veritati, sacrisque litteris dubio procul consentaneum, quod ut cætera perpendens Joannes Jacobus Frisius, jure merito factus est divinam planè in Trismegisti libris sapientiam elucere.

Deum verbo
suo cuncta
creasse dixit
Trismegistus.

Pymand:
cap. 11.
Quæ facta
sunt in Deo
vita fuisse ait
Trismegist. ut
post modum.
D. Jo: Evan-
gelista.

Frisius
In Biblioth.
philosoph.

*Miram esse de arcano Trinitatis mysterio Hermetis
sententiam .*

C A P. XXVI.

QUæ unius Dei infinitam naturam, & potestatem demonstrant Trismegisti decreta attulimus : proferenda modò sunt ea, quæ declarant in una ejusdem Dei natura Trinitatem personarum, quæ eo gratiora omnibus futura opinor, quorem omnes naturalis intelligentiæ vires longissimè superantem mortalibus ostendunt, veluti est in unitate naturæ trinitas personarum, quæ etsi nequeat humana ratione satis probari, eam nihilominus singulari Dei providentia gentilis iste philosophus adumbravit, ac certis quibusdam, ac determinatis nominibus expressit, quò catholici dogmatis, in quo religionis nostræ summa consistit, adversus gentiles haberemus testem apud eos gravissimum, quem non semel theologiæ patrem acclamarunt. Primò igitur Pymandri dialogo clarum istud edidit de Trinitate testimonium. Ait enim Pymander, qui Trismegisti præceptoris officioungebatur; [lumen illud ergo summa mens, Deus tuus, antiquior, quàm natura humida, quæ ex umbra effulsit: mentis verò germen lucens Dei filius.] Quid autem aliud est lumen intellectuale, mens, & Deus, quam Deus ipse Pater primæ sanctissimæ Trinitatis persona, quam non solum humida natura antiquiorem, sed veluti in fine primi dialogi docet, increatum appellat Trismegistus? [Sanctus es, in-
Patrem Dei quies, quem numquàm natura creavit.] Hic enim Pater Æter-
appellat Tri-nus Trinitatis origo intellectus sui lumine, & fœcunditate germen
smegistus. lucis, filium sibi coæternum, & consubstantialem generat, quam
divinæ generationis rationem, ut facilius intelligeremus, mox sub-
dit. [Cogita quod in te videt, & audit verbum Domini, mens
Mentem, & autem Pater Deus.] Si autem Pater Deus est, certè ob genitum
verbum asse- autem Pater Deus est, certè ob genitum
rit in Dei na- filium pater est, quem Dei filium antè germen lucis, nunc autem
tura Tris- Verbum Domini Pymander appellat: quo cum omnis theologorum
meg. schola sentiens, secundam Trinitatis personam allatis nominibus
expressit, quæ Pymander usurpat. Etenim quò ejusdem naturæ
cum Patre, eique consubstantialis ostendatur, Filius, ut coæter-
nus, splendor, ut spiritali, immaterialique ratione genitus, ver-
bum dicitur, quod cum patre summam naturæ unitatem possidere
asserit his verbis. [Neque enim distant ad invicem, horum unio
vita est;] non enim aliqua inter personas divinas naturæ distantia
reperitur, cum una, & eadem planè sit. Porro divinum hoc my-
sterium, quia intellectu difficillimum esse noverat Trismegistus,
Cognitio æ- propterea inquit Pymandri cap. 13. [Qui verò potest, oret, ut
terna genera- generationem, quæ in Deo est, intelligat;] quasi dicere vellet.
tionis divinæ O mortales, non vi naturalis intellectus, aut pondere humanarum
precibus ob- randa. rationem

rationum, sed precibus à Deo tanti mysterii notitia quærenda est. Amplius Æterni Patris, & Filii meminit eodem capite illis verbis. [At Pater omnium intellectus, vita, & fulgor existens hominem sibi similem procreavit, atque ei tamquam Filio suo gratulatus est, pulcher enim erat, patrisque sui ferebat imaginem :] in qua sententia Patris æterni mentionem fecit, dum ait, at pater omnium intellectus, vita &c. Et filii, seu verbi, dum Deum Patrem homini, qui adoptione filius Dei est, tamquam proprio, naturalique filio gratulatum esse dicit. Hæc, & alia, quæ sumus allaturi, si diligentius perpendisset vir magnæ eruditionis Possevinus, cum loqueretur de duplici cultu, qui Dei imaginibus à catholicis exhibetur, non tam liberè protulisset, de verbo Dei incarnato nihil apud Mercurium Trismegistum extare.

Hominis
creatus à Deo
fuit.

Lib. 8. Bi-
blioth. p. p.

Cæterum quia allatæ hæcenus ex Trismegisto sententiæ solum filium à Patre genitum memorant, nulla facta Spiritus Sancti mentione, à nobis sciscitari quispiam potest : num Hermes, ut Patris naturam & Filii generationem, sic Spiritus Sancti processionem agnovit. Cui responderi posse videtur, haud ignorasse Hermetem tertiam Trinitatis personam, velut hæc ipsa Trismegisti verba loquuntur [mens autem Deus, utriusque sexus fecunditate plenissimus vita, & lux cum verbo suo mentem alteram opificem peperit, qui quidem Deus ignis, atque spiritus nomen.] Qua Hermetis sententia nihil aptius ad explanandam Spiritus Sancti naturam desiderari potest : nam cum certissimo catholicæ fidei decreto constet, à Patre, Filioque fecunditate divinæ voluntatis emanare Spiritum Sanctum, an non clarissimè istud docuit Trismegistus, cum Deum Patrem, cujus intellectus, & voluntas fecundissima est, una cum Verbo suo mentem alteram opificem peperisse dixit? quam ut eadem divina natura præditam esse ostenderet, Deum ignem, atque spiritum appellavit; his enim nominibus apud sacros etiam doctores appellari consuevisse Paraclitum, quis est adeò sacri eloquii ignarus, qui nesciat? Clarissimus verò est apud eundem locus ille in hymno dialogi 13. ubi sub vocibus vitæ, & lucis Deum Patrem invocans, duas alias sanctissimæ Trinitatis personas propriis nominibus nuncupat, dum inquit. [O vita, ò lux à vobis in nos benedictio currit, ò vita, totum, quod est in me, salva, ò lux, totum illumina, spiritus Deus, verbum tuum me agit spiritifer opifex.] Cætera Hermetis de Trinitatis Sacramento testimonia sequens caput continebit.

Pymand.
cap. 1.
Processio Spi-
ritus Sancti
agnita vide-
tur à Trisme-
gisto.

Tres divinæ
personæ à
Trismegisto
quibus nomi-
nibus expri-
mantur.

*Catholicorum scriptorum, ac sanctorum Patrum testimoniis
ostenditur, Mercurium non ignorasse
Trinitatem.*

C A P. XXVII.

NE verò quod de Trinitate juxta Trismegisti placitum docuimus, commentitium, & à nobis plus æquo Ethnici philosophi scientiam extollentibus fictè excogitatum quis vereatur, statuimus hoc idem corroborare nonnullis antiquorum, ac recentiorum scriptorum sententiis, quibus Hermetem Trinitatis notitia præditum fuisse in propatulo omnibus fiat. Ponam igitur à primo certam hujus rei sententiam, quæ est apud Suidam in lib. Histor. verbo Hermes: in quo ab insigni, quam habuit de Trinitate, scientia, dictum Trismegistum asserit hunc in modum scribens, [Appellatus est autem Ter maximus, quoniam de Trinitate edidit oraculum, dicens in Trinitate unam esse divinitatem his verbis. Erat lumen intellectuale ante lumen intellectuale. Et erat semper mens, mentis luminosa, & nihil aliud erat, quam horum unitas, & spiritus omnia continens. Extra hunc, non Deus, non Angelus, non substantia ulla alia: omnium enim Dominus, & Pater, & Deus, & omnia sub ipsum, & in ipso sunt. Nam verbum ejus perfectum existens, & fœcundum, & opifex lapsum in fœcunda natura, & aqua profunda prolificam fecit aquam.] Sic Suidas ex Trismegisto, cujus verba ob omnium mentis oculos Trinitatem ponunt; qua autem via, quave ratione hæc de omnibus sanctissimæ Trinitatis personis intelligi possint, audiat lector ore B. Cyrilli Alexandrini, qui hoc ipso Hermetis testimonio contra Julianum per partes explicato adductus, agnitam ab Hermete Trinitatem asserit his verbis. [Omnino enim est Dominus, & Pater, & Deus, & fons, & vita, & veritas, & lux, & mens, & spiritus, & omnia in ipso, & sub ipso sunt. Nam mentem quidem de mente, sicut ego reor, filium dicit, & sicut lucem de luce. Meminit autem & Spiritus, qui omnia continet, neque autem Angelum, neque Dæmonem, neque aliam quandam naturam, vel substantiam extra divinam eminentiam esse sitam dicit, sed sub ipsa omnia, & per ipsam esse definit] hætenus ex Cyrillo, qui, nonnullis interpositis verbis, profert in medium de Spiritu Sancto Hermetis testimonium, in quo Asclepium erudiens, Spiritum divinum ait esse concedendum. [Hoc Spiritu, de quo sæpè dixi, prius omnia opus habent. Omnia enim portat secundum dignitatem, omnia vivificat, & alit, & à sancto fonte producit, adjuvans Spiritu, & vita omnibus semper existens fœcundus. Unum esse igitur novit illum, & existere in propria substantia, & omnia vivificare, & alere, & sicut ex sancto fonte Dei, & Patris produ-

Suidas Trismeg. à Trinitatis oraculo dictum putat.

Cyrill. lib. 1. agnovisse Trismegistum Trinitatem putat.

Spiritus Divini effectus ex Trismeg.

ductum ; procedit enim ex ipso secundum naturam , & per filium
 suppeditatur naturæ .] Sensit idem D. Damascenus Hermetis su- D Damasc. or.
pro fidelibus
defunctis.
 presso nomine , dum nonnullos gentilium aliqua Trinitatis notitia
 præditos fuisse docet . Quis autem in hoc mysterio quoquomodo
 innuendo acutior ? Adscribam hîc pro eadem opinione B. Augusti- S. Aug.
 ni locum , qui lib. de quinque hæresibus adversus Judæos adducens
 Hermetis testimonium , quo in divinis esse verbum agnovit : sic
 habet . [Deus , inquit , Hermes , & omnium factor Deorum , se-
 cundum fecit Dominum ,] & post pauca , ut ostenderet , quod di-
 xerat , rursus dixit . [Quoniam hunc ergo fecit primum , & so-
 lum , & unum . Bonus autem ei visus est , & plenissimus omnium
 bonorum . Quantum plenissimum Joannes Evangelista dicat , & de Jo: 1.
 plenitudine ejus nos omnes accepimus gratiam pro gratia] & mox :
 [Quem , ait Augustinus , primo factum dixit , postea unigenitum
 appellavit , item alio loco sic dixit . Filius benedicti Deus , atque
 bonæ voluntatis , cujus nomen non potest humano ore narrari .]
 Similis est Vincentii Belloacensis de primis duabus personis sanctis- Specul. hist.
cap. 10.
 simæ Trinitatis ab Mercurio agnitis sententia . Augustinus Steuchus Aug. lib. 1.
 Eugubinus in libris , quos de perenni philosophia conscripsit , ean-
 dem de Trinitate scientiam Trismegisto accenset pluribus in locis ,
 cujus verba , ne lectori tædium pariant , consultò omittimus . At
 præclaram Marsilii Ficini attestationem pertransire nec possum , nec Marsilii Fici-
ni, de cogni-
tione Trini-
tatis quâ ha-
buit Trism.,
testimonium.
 debeo : is enim in suis commentariis , quibus Mercurii Pyman-
 drum eleganti latinitate à se donatum illustravit , hunc in modum
 de recondita Hermetis scientia loquitur . [Et si plenius desideras ,
 & fas est viris ante verbi carneum velum tantum divinæ cognitio-
 nis ascribere , vidit Filium ex Patre nascentem , & Spiritum ex Pa-
 tre , Filioque miro modo procedentem . Cum dixit , mens autem
 Deus utriusque sexus sæcunditate plenissimus , vita , & lux cum ver-
 bo suo mentem alteram opificem peperit .] Favet etiam Hannibal
 Rossellus super commentatione citati nuper Hermetis testimonii .
 Immò recens quidam sacræ paginæ interpretes in eum locum . *Invisi-* Cornel. à La-
pide.
bilia Dei &c. Trinitatis mysterium Hermetem attigisse arbitratur ,
 cum dixit (quod etiam nunc quæro) . *Monas genuit Monadem , &*
in se reflexit amorem , hoc est Pater genuit Filium , & Pater , &
 Filius se se invicem amantes spirant sanctum Spiritum . Quamvis
 cogitet Cornelius , Mercurium hoc non ex Ægyptiæ , sed He-
 braicæ theologiæ fontibus hausisse . Sed de Trismegisti testimonio
 quid tradat S. Thomas p. p. q. 32. a. 1. ad 1. notum arbitror . S. Thomas.

SS. Patrum inenarrabilem Filii Dei generationem asserentium testimonia, & Auctoris, de Trismegisti cognitione, quam de Trinitate habuit, judicium.

C A P. XXVIII.

CÆterum in ista quæstione una hæc à nobis objicitur pergravis, nec reticenda difficultas. Quæ hujusmodi est. Si eo usque progressam arbitramur Hermetis scientiam, ut intransnaturalem Trinitatis lucem mentis oculos conjicere potuerit: Qua ratione vulgò asseritur, mysterium Trinitatis propalata duntaxat Evangelica veritate hominibus patefactum? nulli enim mortalium antea concessam fuisse Trinitatis notitiam communis Ecclesiæ sensus declarat: quin immò Hebræi, qui sacræ doctrinæ interpretes, & custodes, hæreditario jure illis concessa divinitus, erant, adeò Trinitatis ignari fuerunt, ut in Deum injuriosum, ac divinæ naturæ contemptorem, & blasphematorem Christum duxerint scindentes vestimenta sua, cum se Dei Filium appellaret? Quòd si temerarios, & audaces nimium S. Irenæus eos arratur, qui post Virginis partum divinam generationem scire se posse profitebantur, quid de iis hominibus in lubricoso, ignorationisque caligine plenissimo Hermetis seculo viventibus assereret, qui se Trinitatis inenarrabile sacramentum enarrare præsumerent? Sed Irenæi verba audiamus: [Irrationabiliter autem inflati, audaciter inenarrabilia Dei mysteria scire vos dicitis,] & mox: [Generationem enim inenarrabilem existentem nemo novit. Non Valentinus, non Marcion, neque Saturninus, neque Basilides, neque Angeli, neque Archangeli, neque Principes, neque Potestates, nisi solus, qui generavit, Pater, & qui natus est Filius. Inenarrabilis itaque generatio ejus cum sit, quicunque nituntur generationes, & prolaciones enarrare, non sunt compotes sui, ea, quæ inenarrabilia sunt, enarrare promittentes.] Mentis igitur captum, & furiosum Hermetem facimus, (si Irenæo fides habenda est) dum Trinitatis propalatorem apud Gentiles, & Idololatrias populos fuisse putamus. In eandem sententiam, generationis divinæ seriem ignorare se, ultrò cedens S. Ambrosius, hæc habet: [Mihi impossibile est hujus generationis scire secretum, mens deficit, vox silet, non mea tantum, sed Angelorum. Licet scire, quòd Filius natus sit, non licet discutere quo modo natus sit. Illud negare mihi non licet. Hoc quærere metus est.] Favent cæteri Patres Athanasius ad Epictetum. Justinus in dialogo, quem cum Tryphone habuit, Cyrillus lib. 1. thesauri cap. 5. Joannes Chrysostomus hom. 4. in Matthæum, Basilii sermone de Christi generatione sub initium, cujus hæc sunt verba: [Ad ineffabilem illam gloriam confugio, fateorque divinæ generationis modum non posse nec mente comprehendi, nec oratione

ho-

Popul. Hebr. ignarus Trinitatis.

S. Irenæus Lib. 2. adversus hæres. c. 48.

Inenarrabilis Trinitatis natura.

S. Ambrosius Lib. de fide ad Gratianum.

Sanctorum Patrum sententiæ.

hominum explicari;] quibus addi potest Eusebius Cæsariensis de- Cæs. Euseb.
 monstrationis Evangelicæ lib. 5. cap. 1. qui hæc ipsa à Patrum
 sententiis nullo modo aliena prodidit: [Quale utique habetur ,
 quod Dei amicis promissum est, quod oculus non vidit, nec in-
 cor hominis ascendit (ut S. ait Apostolus) multo prius supra
 omnem cogitationem ferantur, ac neque dici, neque denominari ,
 neque intelligi, nec animo concipi possunt, quæ ad primam unci
 Filii Dei generationem pertinent. De quo sanè nihil habemus am-
 plius, quod dicamus, aut cogitemus, quàm illud. Generationem
 ejus quis enarrabit?] Huc ad extremum spectare videtur illa B.
 Dionysii Areopagitæ sententia, qua præcipit de altissimis Dei my- Dionysius A-
 reopagita c. 1.
 cœlest. Hier.
 steriis nihil inquirendum, ni ad istud divina nos eloquia invitent :
 [De substantiali, secretissimaque Deitate, nèque dicere quicquam,
 neque cogitare præsumendum est aliter, quàm sacra eloquia piè ,
 admodumque castè nobis tradiderunt.] At quo modo Hermes ,
 qui castitatem Scripturæ sacræ, aut non novit, aut certè non cu-
 stodivit, Trinitatis mysterium potuit attingere? Sentiebant videli-
 cet sancti Patres esse supra humanum captum recondita divinitatis
 mysteria. Et quamvis non ignorem, allata ex Patribus testimonia
 eò duntaxat spectare, ut doceant, inenarrabilem, humanisque
 mentibus obscuram esse divinæ generationis rationem, cum ea
 nulli creatæ rei similis existat. Ex quo non redarguitur Hermes ,
 qui non abstrusum divinæ generationis modum assignare, sed gene-
 rationem ipsam astruere voluit; non propterea tamen Filii à Patre
 Æterno nativitatem sub humanam intelligentiam cadere posse arbi-
 trandum est, cum æquè captu, intellectuque difficilis sit generatio
 ipsa, ac generationis ratio, ni verbum caro factum generationem
 suam nobis aperuisset. Hinc factum reor, ut sancti Patres solam
 generationis viam ineffabilem attestarentur, cum dari generationem
 in divinis ex ipsa Salvatoris voce jam nimis clarum foret. De hac
 eadem difficultate, si Dominus dederit, cum de Platone loquemur,
 cætera, quæ lector desiderare potest, adducemus.

Ego ut lectorem meæ cogitationis participem faciam, cum pri- Auctoris
 mens & sen-
 tentia.
 mæ opinionis auctoribus partim consentio, partim dissentio : iti-
 dem cum aliis. Assentior Cyrillo Alexandrino, cæterisque primæ
 sententiæ patronis, Hermetem ea tractasse de Deo, quæ faciliè in- Trismegistus
 ea tractavit
 de Deo, quæ
 faciliè de Tri-
 nitate expli-
 cari possunt;
 ignoravit ta-
 men Trinita-
 tem.
 arcanum Trinitatis quadrent, quæque catholicam veritatem pro-
 pius tangant, si, ut nos fecimus, interpretari ea benignè quis ve-
 lit; at non ita planè Mercurio concesserim eam de divina celsitu-
 dine sententiam, quæ primum novi testamenti firmamentum est,
 cuique cætera religionis nostræ dogmata innituntur, & quæ etiam
 intellectus creati virtute verius cognoscitur. Ad quod inconcussè
 sustinendum vel hoc uno argumento ducor, quòd Trinitatis arca-
 num intelligentiam non modò rationalem, verum etiam Angelicam
 longissimè vincat, ceu citati Patres testantur, reique ipsius excel-
 lentia declarat: unica igitur Trinitatis cognoscendæ via relinqui-
 tur,

tur, qualis revelatio est, quam Pagano homini concessam esse arduum est opinari. Qui philosophicam rationem desiderat, qua probetur, non posse à mortali intelligentia cognosci Trinitatem, Doctorem Angelicum consulat, qui p. p. q. 32. a. 1. ut solet, rem istam ingeniosè ostendit, contrariaque argumenta, quæ fieri possunt, dissolvit.

Mercur. vel
alter Cay-
phas pleraq;
de Trinitate
locutus.

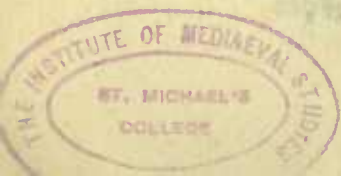
S. August.
lib. 13. c. 25.

Negare tamen non debet posterior sententia, Hermetem nonnihil de Trinitatis arcano innuisse, ac clarè eam, quæ in Trinitate est, personarum distinctionem propriis nominibus explicasse, licet fortassis alterius Caiphæ instar, quod ignorabat, caneret, altissimæ veritatis semitam exprimens his vocibus, quibus re ipsa Trinitatis mysterium explicatur, sicuti ea, quæ hæcenus ex Mercurio patuerunt, non obscuro mihi sunt argumento, quibus adjicienda sunt, quæ B. Augustinus contra Faustum Manichæum in hac sententiam prodidit: [Sibylla porro, vel Sibyllæ, & Orpheus, & nescio quis Hermes, & si qui alii vates, vel theologi, vel sapientes, vel philosophi gentium de Filio Dei, aut de Patre Deo vera prædixissent, seu dixisse, perhibentur, valet quidem aliquid ad Paganorum veritatem revincendam: non autem ad istorum auctoritatem amplectendam, cum illum Deum nos colere ostendimus, de quo nec illi tacere potuerunt, qui suos congeniles populos, idola, & Dæmonia colenda partim docere ausi sunt; partim prohibere ausi non sunt;] cujus testimonii verba illa, cum illum Deum &c. sententiam nostram clarè illustrent: sensus enim illorum est, Paganorum sapientes compulsos esse fateri eam majestatem, quam idolis addicti, deservere.

*Reparandam hominum salutem Filii Dei Incarnatione:
Hominis, & Dæmonis lapsum; extremum judicii
diem futurum: Mortuorum resurrectionem:
Probos felici vita beandos: Improbos
æternis gehennæ incendiis plectendos
esse, docuit Hermes.*

C A P. XXIIX.

Trismegisti de unitate, & perfectionibus divinæ naturæ, ac de Trinitate personarum theologiam perpendimus, sequitur recto ordine, ut qualem ille imbiberit de cæteris religionis nostræ mysteriis opinionem indagemus, & quamvis infinitæ prope modum de Christo, hominibus, & Angelis dubitandi occasiones offeri possent: nos tamen de nobilioribus, ac de iis duntaxat, quæ hujus capituli titulum fecerunt, agemus, relinquentes cætera studiosis doctrinæ Trimegisti lectoribus ex Pymandro, & Asclepio haurienda. Humanam naturam semel à Dei Filio assumendam, ut innu-

innumeris, quibus premimur, infirmitatibus, ac miseriis ignorantia, tristitia, ac cupiditatis mederetur, cecinit Hermes in eo dialogo, quem cum Tatio habuit. Etenim posteaquam obiter de humana regeneratione inter eos sermo incidit, exarsit illico Tati^{us} incredibili desiderio noscendi, quinam regenerationis fundamenta jacere posset, quod ut à Trismegisto obtineret, sic eum alloquens orditur: [Dic age quis est regenerationis auctor?] Ad quem Trismegistus: [Dei filius homo, inquit, unius voluntate Dei.] Voluntatem enim Dei nostram perditionem dolentis, Incarnationis causam fuisse, cecinit Regius vates illis vocibus: [Sacrificium, & oblationem noluisti: corpus autem adaptaisti mihi. Tunc dixi ecce venio, in capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam Deus] cujus voluntatis meminit Trismegistus, qui rei novitate, & excellentia motus, ejusmodi esse mysterium protulit, quod non docetur, sed pio silentio colitur. Pellendas tamen humani intellectus tenebras, & pravas voluntatis cupiditates vel ex hoc uno regenerationis mysterio palam edixit Trismegistus Tatum filium, erudiens, ut cap. 13. Pymandri pater.

Incarnatio
filii Dei ab
Trismegisto
cognita.
Plates.

Quid memorem perfectam, quam de homine cognitionem habuit Trismegistus? factum enim illum ad similitudinem sui creatoris perinde ac divinus Moses tradidit Dialogo 12. [Maxime verò omnium immortalis est homo, qui Deum capit, qui divinæ conformatur essentiae.] Immo hominem ex duplici natura compactum esse testatus est, altera mortali, & corruptioni obnoxia: immortalis altera, ob spiritalem animum, quem substantialem hominem appellat. [Quandoquidem solus homo ex universis terrenis animantibus duplicis naturæ censetur, mortalis quidem propter corpus, immortalis autem propter hominem ipsum substantialem: immortalis enim est, & cunctorum arbitrium obtinet;] cujus sententiæ postrema pars imperium illud in animalia declarat, quod Protoparenti nostro Deus ipse post conditum orbem concessit. Verum quia fuit homo legis divinæ ruptor [in harmoniam, inquit Trismegistus, lapsus, periclitatus servus effectus est.] Nempe cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis, hincque moriendi necessitatem contraxit.

Homo ad similitudinem
Dei creatus
ex Trismeg.
Pymandri.

Quòd si cognoscere velis, quid in corporis dissolutione eventurum sit, audi Pymandrum hunc in modum ratiocinantem. [Primum quidem in corporis materialis resolutione corpus in alterationem labitur, species, quam antea habuerat insensibilis delitescit in posterum, morum otiosus habitus Dæmoni conceditur, atque dimittitur, sensus corporei partes animæ facti suos in fontes refluunt, aliquando in suos actus iterum resurrecturi;] tunc videlicet cum redintegratis omnibus partibus, quæ humanæ naturæ fuerunt, immortalis reviviscet homo, ut mox ex adducendis Trismegisti sententiis clarum fiet.

Cap. 1. Py-
man. Animā
hominis im-
mortalem ag-
novit Tris-
meg.

Resurrectio-
nem mortuo-
rum Trismeg.
falsus est.

Nunc enim de extremo judicio, quod mortuorum resurrectionem præbit, Hermetis dogmata occultanda non sunt, quandoquidem

Judicium generale ex Trismegisto Pyman. c. 1.

ita clarè luctuosam illam, ac terribilem iræ divinæ ultimam diem in oculos ingerit, ut legisse videatur, quæ postmodum Vindex ipse noster in Evangelicis historiis futura prædixit; ad quæ mente resolvenda mecum lector adesse non gravetur. [Expleto, inquit Hermes, circuitu omnium, cum omnium finis advenerit; volente Deo, solutus est nodus;] idest mundus, qui nodi instar creata universa complectitur, & paulo post: [Nam cuncta utriusque generis animantia una cum homine dissolventur;] quod si clariora rursus futuri judicii, rerumque ac prodigiorum in eodem futurorum testimonia cupis. [Resolventur, inquit, in quo extabant monimenta, admonitiones artificiorum labe, generationeque carnis humanæ, tabefactis siquidem sementibus fructuum, opificisque naturæ, & artis] & mox post narratos eventus miserrimæ illius diei, addit [tunc terra non constabit, mare non navigabit, nec cœlum astrorum cursibus; nec siderum cursus constabit in cœlo.] Et paulo post [cum hæc cuncta contigerint, inquit, ò Asclepi, tunc ille Dominus, & Pater Deus primi potens, & unus gubernator mundi intuens in mores, facta voluntaria, voluntate sua, quæ est Dei benignitas, vitiis resistens, & corruptelæ omnium errorem revocans, malignitatem omnem vel alluvione (uti Noe temporibus contigit) diluens, vel igne consumens (veluti fert communis de ultima orbis devastatione Patrum, & theologorum opinio) vel morbis pestilentialibus.]

Ja. 3. Pyman.

Mundi innovatio juxta Trismeg. placitum.

At quoniam extinctis animantibus, evangelico testimonio, futuram humanæ carnis reparationem planè constat, ideò Hermes, ac si Evangelicam seriem sequeretur, reviviscentis carnis mysterium recenset sic cum Asclepio loquens: [Ad antiquam faciem Deus mundum revocabit, ut mundus ipse adorandus videatur, & tanti operis effector, & restitutor Deus ab omnibus, qui tunc erunt, frequentibus laudum præconiis, benedictionibusque celebretur.] Quo autem palam omnibus esset, quid intelligeret nomine antiquæ faciei, ac totius universi renovatione, protinus adjecit: [Hæc est mundi genitura cunctarum scilicet reformatio rerum bonarum, & naturæ ipsius sanctissima, & religiosissima restitutio peracto temporis cursu.] Allatæ sententiæ affinem, & similem sententiam habet Trismegistus in tertio dialog. Pymandri, dum de renovatione, seu resurrectione agens inquit: [Omnia reviviscent vetera necessitate, & renovatione Deorum, cursusque circuli numerosæ naturæ,] quæ ob infinitam quasi personarum multipliciter numerosa meritò nuncupatur. Sed nullibi luculentius, meo judicio, hanc sententiam, de qua agimus, exposuit Hermes, quam 1. Pymandri cap. ubi post explicatum lacrymosi illius diei finem, Deum voce sua

Vox Dei homines ad vitam revocantis.

Rosell. super cap. 1. Pymandri.

extinctos mortales ad sempiternam vitam revocantem his verbis inducit: [Extemplo verbo suo clamavit, pullulate, adolescite, propagate universa germina, atque opera mea.] Hanc Hermetis de resurrectione sententiam scitè, & eleganter, ut assolet, explanans Hannibal Rosellus: [Extemplo, hoc est, in ictu oculi,

oculi, ut Apostolus testatur 1. ad Cor. 15. in novissima tuba, cænet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, cujus autem tuba futura sit idem explicat Apostolus ad Thessalonicenses 1. c. 4. In voce Archangeli. Pullulate, surgite, qui in terræ pulvere fuistis, ad vitæ officia exercenda properate, vosque insuper homines, quibus mentis portio concessa est, genus cognoscite vestrum, vestram naturam immortalem considerate, amorem corporis mortis causam esse scite. Rerum omnium naturam perdiscite.] [His dictis providentia per fatum, addit Hermes, harmoniamque] hoc est, ut Rossellus intelligit, per ordinatissimam rerum seriem [confluxit mixtiones generationesque commescuit.] Et ecce, quàm probe consentiant, quæ de resurrectione tradit Hermes iis ipsis sacrosanctæ Ecclesiæ dogmatibus, quibus de hominum resurrectione instruimur.

Quamquàm mira, & Christiano homine non digna minus censeam ea, quæ perfectò, & completò resurrectionis operè bonis, malisque hominibus à supremo Judice retribuenda esse vidit Hermes, qui universam resurgentium multitudinem in duplex genus dividens: in bonum, quod homines omni peccatorum scditate immunes continet, & in pravam, quod scelerum labe inquinatos amplectitur, docet illos bonis omnibus cumulandos: hos autem Dæmonis arbitrio permittendos, à quo meritas pœnas luant. Hermetis verba hic adscribam. [Demum qui se ipsum cognoverit, bonum, quod est super essentiam, consecutus est, qui verò corpus amore complectebatur, is oberrat in tenebris, mortis mala sensu percipiens.] Immo deteriora eis infligenda supplicia apertè scribit in Asclepio: [Et mundanis fluctibus in diversa semper æternis pœnis agitata raptabitur, ut in hoc obsit animæ æternitas, quod sit immortalis sententia æterno judicio subjugata.] Et in 10. Pymandri suppliciorum naturam, atrocesque damnatorum pœnas assignans, quales futuræ sint: [Mens, inquit, cum Dæmon, (non natura, sed pœna) efficitur, ad obsequium Dei jubetur igneum capescere corpus, inde in animam transfusa nefariam eam flagellis verberat peccatorum.]

Premia bonorum, & malorum supplicia quam pulchrè à Trismegisto expressa.

Utriusque hominum status conditionem ea pariter declarat Trismegisti sententia, cujus 1. cap. Pymandri hæc sunt verba: [In primis scire te oportet, animum purum, & ab omni labe peccati purgatum ad Deum accedere posse: infectum verò, atque impurum ab eo quàm remotissimum esse.] Attexere etiam libet quæ in Asclepio prodidit, quæ etsi ad peculiare judicium unicuique immortalis animi, cum terrenum corpus exiit, attineant: quia tamen perbellè faciunt ad ostendendam finalem æterni Judicis sententiam, hunc in locum accommodari jure merito possunt: [Cum fuerit animæ, inquit, à corpore facta discessio, tunc Asclepi, arbitrium, examenque meriti ejus transiet in summi Dæmonis potestatem (hic namque apud Deum scelerum accusator à sacris literis appellatur) isque cum piam, justamque præviderit, in suis

Innocentes Deo chari, impiis Deus infensus.

Dæmonum officia in damnatos.

competentibus locis manere permittit. Si autem delictorum illitam maculis, vitiis oblitam viderit, desuper ad ima deturbans procel-
lis, turbinibusque aëris, ignis, & aquæ sæpè discordantibus tra-
der.] Concludam ad extremum hoc caput egregio ejusdem Her-
metis testimonio, quo felicem bonis exitum, perpetuamque beati-
tatem pollicetur Pymandri cap. i. sic scribens: [Tunc sanè ani-
mus harmoniæ motiones exutus ad optatam naturam revertetur,
vim propriam habens una cum iis, qui illic sunt. Patrem (Æter-
num) laudat, ipsi quoque in potestatum numerum se conferunt
(ad reparandas enim potestatum, & Angelorum ruinas destinatos
esse homines communis Ecclesiæ sensus est) effectique potestates
(non natura, sed similitudine, & consortio) Deo fruuntur.] In
quo uno summa sempiternæ, & consummatæ felicitatis ratio con-
sistit.

*Quòd Trismegistus morum integritatem cum insigni de rebus
divinis scientia miscuerit.*

C A P. XXX.

VERùm missa hæc faciamus, quæ excellentem, & reconditam
Hermetis scientiam nimis clarè vel nolenti explicant, & de
moribus, innocentiaque ejusdem, si qua fuit, differamus;
hæc enim adeò perneccessaria est veram felicitatem cupienti, ut nihil
ei scientiarum omnium thesauri profuturi sint, ni comitem, ac so-
ciam pietatem, & innocentiam habeat. Nam sicut fieri non potest,
ut quis sine fide, ac earum rerum, quæ ad salutem obtinendam
exiguntur, scientia, Deo gratus sit, ita repugnat prorsus, ut scien-
tia, & fides bonis operibus destituta divino amore digna censeatur;
hærent enim, ac mutuo nexu ita inter se duo ista implicantur, ut
alterum sine altero inane sit prorsus, & ingratum. Vis indissolubi-
lem nodum hunc agnoscere, pervolve animo illa B. Pauli verba. [Si
linguis hominum loquar, & Angelorum, charitatem autem non
habuero, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et
si habuero prophetiam, & noverim mysteria omnia, & omnem
scientiam, & si habuero omnem fidem, itaut montes transferam,
charitatem autem non habuero, nihil sum;] ea est charitatis ad bea-
torum sedem acquirendam necessitas.

Pietas, & vi-
ta innocentia
Trismeg. ex
quibus colli-
genda.

An verò egregius pietatis cultor fuerit Trismegistus, ea, quæ ex
operibus Pymandri, & Asclepii hunc in locum transferam, omni-
bus fidem facient. Verùm quia uniuscujusque pietas, & religio er-
ga Deum maximè versatur, indagemus, si placet, quanta fuerit in
Hermete harum virtutum excellentia, ut securum de illius mori-
bus judicium feramus. Primo enim capite Pymandri, posteaquam
Mercurius de Deo altissimè philosophatus fuerat, mox totam capi-
tis tractationem terminat suavi, ac dulci hymno, in quo iis lau-
dum

dum præconiis Deum effert, quæ Christianam sine dubio pietatem redolent: Modò enim suppliciter Deum precatur, ut orationes suas exaudiat: modò virtutem, & robur ad laudabiliter operandum, ut sibi impartiat, exorat; nunc sui cordis munditiam, & puritatem petit, aliquando etiam amore proximi ardens, ut sibi, ac cæteris divinæ cognitionis, & gratiæ tantillum donetur, enixè flagitat; nunc à falsis opinionibus, quæ à recto scientiæ, & virtutis tramite homines deflectere cogunt, liberari à Deo petit; quæ non obscura pietatis, & religionis Trismegisti sunt argumenta, ab eodem hisce vocibus expressa: [Sanctus es, quem nunquam natura creavit. Sanctus es omni excellentia major. Sanctus es omni laude melior. Excipe verborum sacrificia sancta ab animo, & corde debito tibi manantia; Ineffabilis solo silentio prædicandus ab eo, qui fallacias veræ cognitioni contrarias declinavit. Annue, corrobora me, atque hujus gratiæ participes effice eos, qui in ignorantia versantur, cognatione quidem mihi fratres, tibi autem filii. Ipse Pater es venerandus, homo autem tuus sanctitate una tecum potiri desiderat.] Sic Trismegistus, qui Asclepii cap. 6. non solum ea, qua tenemur, ratione Deum coluit, sed etiam qua via ab aliis rectè, sanctèque colendus sit, docuit his verbis: [Simplici enim mente, & anima divinitatem colere oportet, ejusque facta venerari: agere etiam Dei voluntati gratias, quæ est bonitatis sola plenissima.] Nempe fuerat assecutus, quod Legislator ipse Moses Hebræis præceperat, dicens: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c. At quid mirum, Hermetem leges de dilectione divina perinde ac Moses tulisse? qui eo usque pietatis evectus est, ut Evangelicis documentis non modo se ipsum, sed etiam alios instruere sollicitus fuerit. Etenim Tatium filium erudiens evangelicam dubio procul sententiam, quæ corporis, rerumque terrenarum despicientiam persuadet, protulit ad hunc modum scribens: [Nisi o fili tuum corpus oderis, te ipsum amare non poteris; quam primum verò non te, sed Deum ipsum dilexeris, mentem protinus consequeris, hanc denique nactus, scientiam è vestigio nancisceris.] Quis autem non agnoscit hoc consentaneum esse illi Salvatoris decreto: Qui amat animam suam perdet eam: qui verò odit animam suam propter me in vitam æternam custodit eam. Cujus veritatis causam mox Tatio tantam hominis verè Christiani perfectionem non intelligenti explicans, ait: [Impossibile est, o fili, utrisque simul intendere, mortalibus videlicet, atque divinis. Nam duo tantum in ordine rerum inveniuntur, corporeum, & incorporeum, & illud quidem mortale, hoc divinum dicatur, electione unius amittimus alterum:] juxta illam Salvatoris nostri sententiam. [Nemo duobus Dominis servire potest.] Quod si hanc doctrinæ Christianæ, sanctiorisque disciplinæ normam, quam difficillimam esse insignes sanctitate viri experti sunt, quæque consummatam virtutis perfectionem habet, assecutus est Hermes, quid tam arduum, quidve ad mores conformandos tam exquisitum esse poterit, quod vel hac una duce virtu-

Hymnus
Trismeg. ad
Divinam
laudem.

Qua ratione
Deus colen-
dus sit ex Tri-
smegisto.

Trismegisti
sententia pie-
tatis, & ca-
tholicæ veri-
tatis plena.

Evangelico
decreto simi-
le Trismegi-
sti decretum.

is præstantia obtinere, ac nancisci non valuerit Hermes? qui corruptos ætatis suæ hominum mores, grassantemque in omnes rerum divinarum ignoracionem non semel deplorans, precatur homines, ut vitæ illecebras, carnisque oblectamenta fugiant: seque ordinent in Deum, qui veritatis fons est, dum inquit: [Respirate jam, respirate, ad fontem vitæ recurrite, illumque, qui vos introducet in aditum veritatis, capescite.] Quos, ut ardentius ad id consequendum inflammaret, spe beatitudinis allicit, æternæque felicitatis rationem sic explicat, ut eam ab Apostolo mutuatus videatur: [Ibi, verba sunt Hermetis, fulgidum lumen nullis immixtum tenebris, ibi nullus ebrietate delirat, sed omnes sobrii vigilant, atque mentis oculis eum, qui videri vult, acutius intuetur. Is nec auribus percipitur, nec cernitur oculis, nec sermone profertur: sola mens eum prospicit, sola mens prædicat.]

Trismegist. ad Deum confugiendum esse testatur.

Status Beatorum à Trismegisto descriptus.

Possem integros tractatus conficere, si omnia, quæ in publicam gentilitatis utilitatem edidit Hermes, quæque ad vitæ sanctimoniam, morumque castitatem pertinent, persequi vellem: at quoniam paucula hæc, quæ attigimus, pro instituti nostri ratione sufficiunt: venio ad id, quod in hoc opere præcipuum est.

An Hermes, quantum ex doctrina, & illius gestis conjici potest, Beatorum felicitatis particeps esse possit.

C A P. XXXI.

AC quæro: Num Hermes salutem consecutus sit: hujus enim rei investigandæ gratia, ea, de quibus hucusque differuimus, à nobis commemorata sunt, quo ex illis sempiterna præmia, aut supplicia Hermetis venaremur. Et beatitudinis quidem præmio donatum Hermetem illud declarat, quod iis excelluerit, quæ ad Patriam necessaria esse docet Apostolus: [Accedentem enim, inquit, ad Deum oportet credere, quod est: & quod iniquis se remunerator est;] at veri numinis naturam, quæ in remunerandis benefactis, ac puniendis sceleribus æque sollicita est, passim ea, quæ ex Pymandro, & Asclepio prolata sunt, contestantur. Quid si nec fidem suam Hermes mortuam, ac irritam esse passus est? quippe quam morum probitate, ac justis naturæ operibus ornaverat, veluti superiori capite latius probatum est. Amplius. Scitum est B. Dionysii Areopagitæ illud. Aliquos omni ex genere homines Angelorum cura, & illustratione edoctos, ac instructos cælitibus ascribi consuevisse ab ipso mundi exordio; quem autem magis idoneum huic muneri Mercurio verè Ter maximo Ægyptiaca ex gente fingere possumus? qui illius seculi quoddam sapientiæ, & probitatis prodigium fuit. Ad hæc, Origenes Adamantius de Hermetis dogmatibus hæc literis prodidit: [Multi enim philosophorum unum esse Deum, qui cuncta creavit, scribunt.]

Quid ad æternam salutem acquirendam requiratur.

Dionys. Lib. Cælest. Hierar. c. 9.

Orig. hom. 24. in cap. 26. Genes.

bunt. In hoc consentiunt legi Dei. Aliqui etiam (ut Hermes) etiam hoc addiderunt. Quod Deus cuncta per verbum suum , & fecerit , & regat , & verbum Dei sit , quo cuncta moderetur . In quo non solum legi , sed etiam Evangelii consona scribunt :] Quæ autem tutior ad Patriam via reperiri potest , quàm Evangelicæ doctrinæ semita , quam tenuisse Hermetem scribit Origenes ? Cujus sententiæ astipulator fuit B. Augustinus , qui hæc de Trismegisti decretis scripta reliquit : [Multa quippe talia dicit de uno vero Deo fabricatore mundi , qualia veritas habet .] Certe B. Cyrillus Alexandrinus ex Hermetis doctrina , ceu ex officina , depromptis nonnullis , & telis , & machinis , an non demolitus est hæreticorum prava dogmata , quæ noxias in plurium animis radices fixerant ? An non magni hujus viri sententiam adducturus , ea præfari voluit , quæ magnam Hermetis laudem continent ; dum memoria , & omnium sermone digna censet , quæ de illo enarraturus erat : [Jam , inquit , memoria , & sermone dignum existimo Ægyptium Hermetem , quem & Ter maximum nominatum esse dicunt , cum adeo observaretur ab eis , qui illo tempore vivebant , ut sicut quibusdam videtur , assimilaretur illi , quem ex Jove , & Maria fabulæ natum finxerunt .] Sic Cyrillus , qui protinus persimilem , immò eandem cum Mosis doctrina scientiam jugiter tractasse Hermetem scribit . Si autem diligens Mosaicæ doctrinæ observator , & discipulus is fuit , similem etiam una cum præceptore suo doctrinæ mercedem , quæ salus animorum est , eum percepisse non immeritò putandum erit , quippe ex gentilicia stirpe satus non gentilitiam , sed divinam legem æmulatus est . Ad quam toto cordis affectu adspirasse Hermetem testis est Vincent. Belloacensis , qui ex eodem hæc habet haud dissimilia illi Apostoli sententiæ . Cupio dissolvi , & esse cum Christo . [Hæ sunt summæ , ait , intentiones Dei , cum gratiæ aguntur à mortalibus hominum adorationibus , & laudibus , & obsequiis , cœlo cœlestes delectantur . Nos piissimis votis opramus , si divinæ placet pietati , ut nos mundana custodia absolutos superioris partis naturæ restituat , ex hoc est merces pia sub Deo diligenter cum mundo viventibus .] Quæ Hermetis desideria proximè attingere Sanctorum , ac religionis nostræ piorum virorum studia , & vota nullus est , qui non videat . Tandem pro salute Trismegisti aperta est D. Damasceni auctoritas , qui suppresso nomine Trismegisti tota oratione habita pro fidelibus defunctis , assecutum beatitatem eum tradit , qui ea de rebus divinis scientia præditus fuit , quam nos in Mercurio reconditam vidimus .

S. Aug. lib. 8.
de Civitate
Dei cap. 23.

Cyrill. Alex.
lib. 1. cont.
Julian.

Trismegisti
errores.

At hæc ipsa capita , quæ aliquam salutis Trismegisti spem mihi injecerant , in vehementem desperatæ salutis suspicionem rursus trahunt , dum falsa veris illum miscuisse , justaque ac sancta injustis , impiisque operationibus fœdasse reperio . Et variis quidem errorum tenebris illa ipsa implicuisse , quæ veraciter docuerat , secundum caput operis Asclepii , per se loquitur : in quo duo Cacodæmonum genera assignans autumat , alterum esse eorum , qui naturam divi-

nam ita proximè affecuti sint, ut similitudinè, ac consuetudine à veris diis nihil fermè distent; alterum eorum, qui sui status, & propriæ naturæ dignitatem retinuerint solius hominis amore capti. Utrisque autem Dæmonibus tantum effectricis virtutis tribuit, ut fieri non posse existimet, quin humanæ species figuram sibi connaturalem recipiant, ni eis auxilium Dæmones præstent: quos tamen impotentes esse ad quantumvis perexiguam materialem formam producendam communi suffragio theologorum constat, quibus figmentum semper visum est allata Dæmonum distinctio, (si de veris Dæmonibus strictè sumatur) quippe quos omnes iræ divinæ, æternisque Gehennæ incendiis asservatos Salvator noster non semel docuit. Verum in turpiora lapsus est Hermes, qui gentilium somniis delectatus, & traditæ olim à se veritatis oblitus non unam tantum divinitatis naturam, sed plures fingit Usiarchos, substantialesque principes, quos Deos appellat cap. 8. ejusdem Asclepii, insuper fortunæ, & casus vim admittit, quorum nullam esse virtutem quis fidelium dubitare potest? Præterea cap. 10. Soli, & Mundo divinos honores tribuit: utrumque enim veræ divinitatis particeps esse arbitratur. Amplius cap. 13. Parcarum Clotho, Lachesis, & Antropos propugnator est, quas sub uno fati nomine usurpat. Ad extremum, ut innumeros hujus generis errores referre supersedeam, penultimo capite Asclepii summo cœlorum vertici præficit quendam Deum, qui cuncta prospiciat: cæteræ verò parti alios Deos rectores esse: & tandem terræ, & maris Dominum somniat esse Jovem Plutonicum: quorum partim ficta aperte, partim effutita temerè nullus est Catholicorum, qui nesciat.

Duo Dæmoniorum genera.

Plures dari putavit divinitates Trismegist.

Tres Parcæ.

Idola & statuas coluit Trismeg.

Idolorum ruinam vaticinatur Hermes.

Quid? hos Trismegisti errores graviori supplicio dignos efficit mirum illud, & ardens insane desiderium, quo flagrans statuas, & idola ementita religione ita coluit, & ab aliis omni studio sic colenda edixit, ut numquam satis pro dignitate ea commendasse, ac laudibus in cœlum extulisse sibi videretur: quorum ruinam, casum, & interitum præsentens sic conqueritur, ut copiosas è oculis lacrymas narratione sua Asclepium, quem tunc alloquebatur, dare coëgerit. Etenim cap. 8. posteaquam statuas, quæ in templis Ægypti reperiabantur, pro veris diis habendas, ac cœlestibus honoribus cumulandas ostenderat; mox evertendas eas vaticinans, Asclepium earum casus desinentem his verbis inducit; [Quid fles o Asclepi, & his amplius, multoque deterius ipsa Ægyptus suadebitur, imbueturque majoribus malis,] & paucis interjectis. [Quoniam præscire, inquit, cuncta prudentes decet: istud vos ignorare fas non est. Futurum tempus est, cum appareat Ægyptios incassum pia mente divinitatem sedula religione servasse, & omnis eorum sancta veneratio in irritum casura frustrabitur: è terris enim in cœlum recursura divinitas; linquetur Ægyptus, terraque, quæ fuit divinitatis sedes, religione viduata numinum præsentia destituetur, alienigenis enim regionem istam, terramque complentibus, non solum neglectus religionum, sed (quod est durius) quasi de legibus à religione,

nē, pietatē, cultuque divino statuatur, proscriptā pœnā, prohibitio erit: tunc terra ista sanctissima sedes delubrorum, atque templorum sepulchrorum erit, mortuorumque plenissima.] Sic Trismegistus, qui deinceps futura prosequitur, quæ re ipsa Ægyptus sensit orto salutis hominum vindice.

Quocirca benignè potius, quam veraciter apud Marsil. Ficin. Lazareli sententia exploditur. Lazarelus hæc vaticinia, quibus idolorum ruinam iniquo animo ferens Trismeg. Salvatoris adventum nunciavit, cujus merito, & potestate gentium simulachra contrita sunt, ad sensus mysticos trahere conatur, quæ non de Deo, non de Salvatore, non de Spiritu Sancto, non de Martyrum passionibus, ut ille arbitratur, sed de solis idolis cultor, & sacerdos ipse idolorum Trismeg. intelligenda nimis manifestè explicavit. Si quis autem propius cupit nosse, quo pacto ad analogiam revocet Lazarelus ea, quæ tradit Hermes de statuis, & simulachris, lapidibus, virtute idolis desuper indita, Marsilium Ficinum consulat, qui brevi, apertoque sermone plenam Lazareli sententiam adducit.

SS. Patrum testimonia de æterno Hermetis supplicio.

C A P. XXXII.

EGo enim, qui desperatam prorsus reor Hermetis salutem, relicta Lazareli opinione, transeo ad Sanctorum Patrum testimonia, ex quibus miserum hujus regis, & philosophi exitum colligi posse video. Et inprimis innuit istud Beatus Irenæus, qui Hermetem callidum fraudis, doli, ac seductionis magistrum appellat, propterea quòd suis figmentis bonos mores corrumpere, ac simplices quosque in fraudem tractos à veritatis semita abduceret, quod esse opus nequam, ac perditioni hominis iusta supremi Iudicis condemnandi sententia, nemo est, qui ignoret. Verba Irenæi hæc sunt: [Hermes fraudulentia, seu seductionis verba, & subinvolantes mores indidit eorum sensibus ad seducendos stultos hominum, ut credant figmentis eorum.] D. præterea Cyrillum Alexand. in hanc nostram opinionem discessisse intelligo ex iis, quæ, Julianum oppugnans, de Trismegisto habet: quamvis enim cum Trinitatis assertorem faciat, idololatriæ tamen vitio laborasse, ac variis in rebus Mosaicis præceptis contraria tradidisse Hermetem ad hunc modum scribit: [Ille igitur Ægyptius Hermes, quamvis sacerdos esset, & ad idolorum templa consideret,] at sempiterno interitu idolorum sacerdotes, & cultores puniendos divina lege sancitum est. Sed nullius Sanctorum Patrum illustrior est de perditione Hermetis sententia, quam B. Augustini, qui egregiè, ut mos ejus est, hoc, de quo agimus, prosequitur, ubi posteaquam ostenderat, Hermetem sic idolorum cultui fuisse addictum, ut ea in summo honore haberet, ac eorum everfionem lætuosa prædictione prosequeretur,

Ad gehennā
damnatum.
Hermetem
probatum.

S. Iren. lib. 2.
adversus hæ-
ref. cap. 37.

S. Cyrill. A-
lexand. lib. 1.
contr. Jul.

S. Augustin.
lib. 8. de Ci-
vit. Dei c. 23.

tur, statim iudicii sui calculum de Hermetis moribus adjecit: [Erat enim, inquit Augustinus, de iis, de quibus dicit Apostolus, quod cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & cætera quæ commemorare longum est;] moxque religionis nostræ auctoritati innixus concludit, æternis cruciatibus plectendos omnes cultores idolorum, qualis fuit Trismeg. [Et hoc erat, inquit, ante tempus, idest ante tempus iudicii, quo æterna damnatione puniendi sunt (Dæmones, de his enim agit) cum omnibus etiam hominibus, qui eorum societate detinentur, sicuti religio loquitur, quæ nec fallit, nec fallitur, non sicut iste Hermes, qui omni vento doctrinæ hinc, atque inde perflatus, & falsis vera permiscens, dolet quasi perituram religionem, quam postea confitetur errorem;] & paulo post: [Hæc, vana, deceptorum, perniciofa, sacrilega Hermes Ægyptius, quia tempus,

Vana, perniciofa, sacrilega docuit Hermes.

quo afferrentur, venturum sciebat, dolebat.] Hactenus ex Augustino, cujus efficacissimum aliud de eadem re testimonium adduci potest, quod ejusdem lib. 8. cap. 24. legitur; miram enim rursus Hermetis stultitiam coarguit, qui hinc confitetur majores suos graviter errasse circa Deorum rationem, ac artem idola fabricandi, & inde hujus malæ artis interitum perpetuo luctu prosequitur. Verum quod hæc illustriora fiant, ponam verba Hermetis, mox Augustini centuram adducturus: [Quoniam ergo, inquit Hermes, Proavi multum errabant circa Deorum rationem increduli, & non animadvertentes ad cultum, religionemque divinam, invenerunt artem, qua efficerent Deos. Cui inventæ adjunxerunt virtutem de mundi

Idola unde extiterint.

natura convenientem, eamque miscentes, quoniam animas facere non poterant, evocantes animas Dæmonum, vel Angelorum indiderunt imaginibus sanctis, divinisque mysteriis, per quos Idola, & benè faciendi, & malè vires habere potuissent.] Sic Hermes Idolorum inventionem inter suorum proavorum errores merito con-

August. cen-
tura lib. 8. de
Civit. Dei
cap. 24.

numerans. Nunc Augustini iudicium audiamus: [Et tamen, ait ille, quod multus error, & incredulitas, & à cultu, ac religione divina aversio animi invenit, ut homo arte faceret Deos, hoc dolet vir sapiens, tamquam religionem divinam venturo certo tempore auferri. Vide si non, & vi divina majorum suorum errorem præteritum prodere, & invidia diabolica pœnam Dæmonum futuram dolere compellitur.] Dæmonum igitur amicus fuerit Hermes necesse est, qui diabolicam potestatem divina virtute de medio tollendam intimo animi sensu dolebat; non enim Dæmonum vices, nisi qui Dæmonibus obsequitur, dolere potest. Tandem August. per reliquum capitis ingeniosa oppositione nonagesimum quintum Davidis canticum adducens: Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra, id dolori, tristitiæ, ac lamentationibus Trismegisti objicit; sicuti enim Spiritu Sancto illustratus David exul-

tans sacram hanc cantionem composuit, domus Dei ædificationis initium, depulsa jam captivitate, animo, & oculis intuens, ita è regione Hermes Dæmonijaca rabie impulsus antiquam idolorum habitationem è radicibus evertendam agnoscens, conqueritur, dolet, angitur. Et quæ tandem de salute Hermetis spes nobis relinqui potest, qui dum viveret, divinos Soli honores tribuendos esse gentes in idololatriæ scelus trahens docuit? auctore Philastrio, qui lib. de hæres. hæresi 6. de Sole loquens ait: [Quem Hermes ille vanus Paganus Trismegistus docuit, post Dominum omnipotentem, non alium nisi Solem debere ipsura, & homines adorare, qui cum ad Celtarum provinciam præexisset, ipse eos dignoscitur docuisse, aut huic errori ut succumberent, eisdem suasisse.] Quin perniciofa mortalibus figmenta excogitans Hermes, alterius profeminator hæresis fuit, ut hæres. 55. tradit idem Philastrius: [Alia est hæresis, quæ pecudum, Paganorum vanitate, siderum diversa nomina profitetur, ut Hermes ille Trismegistus, qui vanus potius, quàm magnus judicandus est.]

Nunc eorum, quæ salutem Hermetis persuadebant, vim expendamus, quam exilem, & nullam esse, ostendere facillimum est. Non enim tenebrosam inferni carcerem Hermeti decernimus, quod iis, quibus salus æterna comparari solet ex parte intellectus, ca- ruerit, sufficienti enim ad beatitatem assequendam notitia præditus fuit; sed tota damnationis causa profluxit è prava illius voluntate, quæ justo rationis judicio, unum Deum esse colendum, clarè ostendenti repugnans, non Deum verum, sed simulachra, quibus Dæmones inerant, venerari non erubuit. Ex quo secundum etiam eluditur; nam licet facile credam, recti aliquando operis, morali- que bonitate præditi effectorem fuisse Trismegistum, haud tamen putarim opera illa fuisse ejus virtutis, quæ recto calle ad Beatorum sedes illum perduceret, cum turpiter, gravissimeque in ipsis naturæ principis lapsus sit, supremi numinis honores idolis tribuens.

Neque divinæ consuetudinis, & munificentæ ratio, de qua Beatus Dionysius jure loquitur, Trismegisti salutis causam juvat, clamante Apostolo, infirma, & contemptibilia mundi eligere Deum, ut confundat fortia. Nemo ibit inficias, pleraque naturalibus, catholicis, divinisque decretis consona tractasse Hermetem: at num perpetuò, & inconcussè? Qui autem peccavit in uno factus est omnium reus; atqui in multis, ac præclarissimis religionis nostræ dogmatibus sædè peccasse Trismegistum palam est. Qua autem ratione allata B. August. auctoritas non profit, sed obsit potius neganti sententiæ, intelliget lector, si meditetur, quæ protinus August. codex habet in hanc sententiam: [Et nescio, quomodo illa obscuratone cordis ad ista dilabitur, ut diis, quos confitetur ab hominibus fieri, semper velit homines subdi, & hæc futuro tempore plangat auferri;] nempe via veritatis, quam agnoverat, excidens Hermes, veritatem ipsam, cordis obduratione, tenebris involvit. Ad extremum, B. Cyrillus laude Hermetem extulit eo, quod

Adea; quæ pugnāt pro salute Hermetis respon- sio.

Aug. lib. 2. cap. 24.

Cur Cyrillus Alex. Hermetem laudavit aliquando.

præclaram de Trinitatis mysterio edidisse videbatur sententiam, quæ è re Cyrilli tunc erat: at quid Trinitatis cognitio Hermeti conferre potuit ejusdem Trinitatis inimico? qui reverentiæ, & honoris notas Divinæ, Trinæque majestatis proprias Cacodæmoni, lignis, statuis, lapidibus affabre factis impertitus est? Merito igitur non præmiis Mosaicæ legis cultoribus statutis dignum, sed idololatrarum cruciamentis obnoxium Hermetem putamus.

Quo Doctore usus sit Hermes in decretis, quæ Christianam pietatem ferè redolent.

C A P. XXXIII.

S. Aug. lib. 8.
de Civ. cap.
23. & 24.

BEatus Augustinus memoratis antea locis Doctores Trismegisti Dæmonas arbitratur, dum inquit: [Sed tam impudenter dolebat Hermes, quàm impudenter sciebat. Non enim hæc ei revelaverat Spiritus Sanctus, sicuti Prophetis Sanctis, qui hæc prævidentes cum exultatione dicebant &c. Huic autem Ægyptio illi spiritus indicaverant futura tempora perditionis suæ, qui etiam præfenti in carne Domino tremantes dixerunt &c.] At cum ista August. sententia de vaticinatione, qua devastandum Dæmonis imperium Hermes cecinit, accipienda videatur, ad alias hujus nodi solutiones confugiendum est, quæ injecto capiti titulo satisfaciant. Elegans, & accuratus Trismegisti doctrinæ interpretes Hannibal Roscellus in divinam revelationem conjicienda arbitratur, quæ Hermeti, ac cæteris antiquæ theologiæ præceptoribus innotuere: [Quare, inquit, si quicquam antiquis illis revelatum est sapientiæ ducibus, id profectò ex divi Pymandri, hoc est divini numinis beniginitate emanasse dubium non est, qui omnes cupit ad veritatis agnitionem pertingere, sui que participes fieri.] In initio autem 1. lib. comm. 1. putat Trismegistum à Deo habuisse revelationem imaginariam, comm. aut 13. addit habuisse bonum Angelum, citatque illud, quod idem Mercurius ad Tacium ait: Ego fili bonum semper Dæmonem audiivi dictantem, & mox solus ille, tamquam ipse pro me genitus Deus universa conspiciens in nos effudit oracula.

Hann. Ross.
Lib. 2. com. 1.

Lib. 6. Strö. Sed istud opinari arduum est. Clemens Alexandrinus abiit in eam opinionem, ut arbitraretur, dogmata, quæcumque sana, quæcumque pulchra, quæcumque justa ab Ethnicis philosophis tradita sunt, ex sacris Hebræorum litteris profecta esse, cum inquit: [Dum præstantissimi philosophi pulcherrima ex iis, quæ sunt apud nos dogmata sibi vendicarint, iis se veluti jactant, & gloriantur.] Sic Clemens, cujus testimonio innixus Euseb. Cæsar. lib. 13. de præparatione Evangelica cap. 7. hæc in eandem sententiam habet clariora: [Quid oportet singula singulis conferendo longiorem esse: omnia, quæ apud Græcos, vel apud Barbaros, sive Poëtas, sive Philosophos rectius dicta sunt, apertissimè à Judæorum scriptura derivata sunt.]

Euseb. Cæs.

sunt.] Sed quid plura? tam passim, tamque crebro in iisdem lib. Ethnicorum philosophorum loca cum sacræ paginæ locis conferens hanc eandem veritatem habet, & astringit Cæsar, ut in hoc uno comprobando totus fuisse videatur, ceu aliàs lectorem admonebo, ubi celeberrimi cujusque decreta expendam. Omnium enim ferme Sanctorum Patrum vox communis est, mutuatos esse gentilitiæ philosophiæ duces è sacris litteris, quæ consona sunt veritati. Hoc nempe docuerunt præter citatos Justinus Martyr, Cyrillus Alexandrinus, Ambrosius, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, & ii, quotquot de placitis philosophorum aliquando duxerunt; quorum sententias ideo nunc prætermittimus, quòd eæ nobis mox obviæ futuræ sunt.

Illud interim, quod ad præsentem disceptationem spectat, teneo. Auctoris sententia. Non unam semper, & eandem fuisse Trismegisto viam, qua, veritates ad catholicam religionem spectantes, attigit. Sæpe enim ipso naturalis luminis ductu affectum Hermetem reor eas, quas rationis iudicium, ni penitus obocæcatum, ac spontaneis ignorantie tenebris circumfusus jaceat, præmonstrare solet, cujusmodi ea sunt, quæ naturalia præcepta nuncupamus. Quid enim causæ est; cur Hermes iste, qui fuit singulari vir ingenio, ad earum rerum scientiam non pervenerit, quæ vi ipsa naturæ panduntur. Quandoquidem, Psalmographo teste, divini vultus lumen, candorque veritatis Psal. 4° non in nos solum, sed in ceteros etiam omnes diffunditur. Sicut enim liberum hominis arbitrium vulneratum quidem, at non extinctum est, vitio Protoparentis: sic intellectus ignorationis vulnera quidem sensit, sed ignorationis caligine non omnino obrutus est.

Altiora tamen religionis nostræ arcana, quæ communis intelligentiæ vim effugiunt, quæque nisi Deo docente vix cognosci possunt, è sacris litteris, divinoque afflatu mutuatus est Hermes. In hac classe refero ea, quæ de sanctis Angelis, de Dæmonibus, eorumque infelici casu; de extremo judicii die, de resurrectione mortuorum, de sempiterno beatorum ævo, de malorum supplicio, de Christi nativitate, deque cæteris hujusmodi in Pymandro, & Asclepio scitè prodidit, quibus adjicienda sunt, quæ de rerum principio, & interitu meminit. Quis enim est sacræ historiæ Genesis adeò ignarus, qui oculis, & mente primum Pymandri caput lustrans non animadvertat, eadem ferme ratione Pymandri opus exorsum esse Hermetem, qua Moses historicam Genesios narrationem pertexit. Qua de re audiat lector Marsilii Ficini theologiæ, philosophiæ, ac medicæ artis peritissimi sententiam: [In hoc primo, inquit, salva semper religionis pietate, videtur Mercurius Mosaica mysteria tractare. Moses enim tenebras vidit super faciem abyssi, & spiritum Domini ferri super aquas: hic verò umbram horrendam in humidam naturam migrantem, quam quidem humidam naturam verbum Domini fovebat. Ille potenti verbo Domini cuncta creata nunciat. Hic verò verbum illud lucens, quod omnia illuminat, germen mentis filium Dei esse asseverat, & mentem

Trismegist. pluram, & quænam à sacris litteris mutuatus.

Mercurius Trism. eodem modo opus suum exorsus est quo Moses Gen.

Marsilius Ficini. Com. 1.

tem Patrem, & verbum mentis filium natura non distare; consubstantiale, inquit, erat, vidit & horum esse unionem.] Pro opinione nostra decertant ii Patres, quorum nomina paulo ante recensuimus: & licet non omnes eorum sententiæ apertam Trismegisti mentionem faciant, in eum tamen vim, & robur suum habent, cum generatim philosophos omnes ab Hebræis dogmata sumpsisse astruunt. Quod ni ita esset, qua ratione arcanas supremi numinis leges attigissent philosophi, quas vel divinus ipse Moses citra revelationem, non modò aliis explicare, sed nec capere quidem per se valuisset, ut inconfesso est apud omnes.

Trismegist. Non improbable etiam fuerit arbitrari Hermetem divinitus in aliqua etiam structum nonnulla fidei nostræ decreta calluisse: quandoquidem sacris antea ostensum est, idololatriæ etiam hominibus altissima mysteria à Deo fuisse olim patefacta. Cur autem Trismegistum ab eorum ordine secernemus? quem divino duntaxat illustratu adumbratam Trinitatis cognitionem habuisse ea conjectura ducor, quod è sacra Mosis historia vix trahi posset Trinitatis notitia, cum peritissimi Judæorum, ac in Mosaicis scriptis exercitatissimi, nè per suspensionem quidem mysterium istud attigerint unquam: licet diffusa jam per universitatem Evangelii luce in sacro Mosis codice eas dictiones observarint catholici, ex quibus Trinitatis notitia hauriri posse videatur.

A Dæmoni- Dæmonas tandem alicujus veritatis cognoscendæ Hermeti auctores fuisse B. Augustino assentior. Nonnunquam enim divina virtute coacti veritatem inviti pronunciant. Aliquando etiam (quamvis mendaciorum parentes sint,) quam abhorrent, veritatem profitentur, vel quo acrius à Deo puniantur ii, qui veritatem callentes, nihilominus à tramite virtutis deviarunt: vel quo innumeris commentis, ac mendaciis faciliùs assensuros mortales sibi persuadeant, si aliqua veritate alliciantur: vel ad extremum, quo versutiis, ac nequitiiis suis, quibus fallunt homines, faveant: operis enim boni ex ordine suo effectores Dæmonas esse posse concedere non detrectant theologi, si illud in malum finem ab illis referri asseratur, qua de re præterire non debeo egregium B. Augustini testimonium remanere nostram planè explicans: [Discretio, sanè difficillima est, cum spiritus malignus, quasi tranquillus agit, ac sine aliqua vexatione corporis, assumpto humano spiritu, dicit quod potest: quando etiam vera dicit, & utilia prædicat, transfigurans se, sicut scriptum est, velut in Angelum lucis, ad hoc, ut, cum illi in manifestis bonis creditum fuerit, seducat ad sua.]

S. August.
De Genesi
ad litteram
c. 13. lib. 12.

FRANCISCI COLLI

COLLEGII AMBROSIANI

DOCTORIS,

DE ANIMABUS PAGANORUM

LIBER QUARTUS.

DE

Orpheo.

Homero.

Numa Pompilio.

Thalete.

Solone.

Chilone.

Pittaco.

Biante.

Cleobolo.

Periandro.

Pythagora.

DE

ORPHEO.

Orpheum Theologiæ Græcorum fuisse principem, multa præclarè tractasse de Deo, & de Verbo Divino, Mundum divina potestate conditum docuisse.

C A P. I.

A Brogato Atheniensium regno ex quorundam sententia sub Judæorum ducibus claruisse Orpheum tradit historia Suidas, qui rursus alibi bellum Trojanum undecim ætatibus hunc vatem præcessisse scripserat, im-
 meritò, mea quidem opinione, quippe consequeretur
 Orpheum Moyse vetustiore tribus ætatibus extitisse, quod tamen Suidas;
 Ab orbe con-
 dito 2700.
 Ante Salva-
 toris adven-
 tum 1622.
 om-

Euseb. Lib.
10. cap. 3.
Pry. Evang.

Clem. Alex.
1. Strom.

Lactant.
Lib. 1. divin.
inst. cap. 5.
Jacob. Fris.

In Hist.
Orpheus pri-
mus apud
Græcos my-
steria divina
scrutatus.
Elias Creten-
sis.

omnium scriptorum testimonio absurdum esse non semel demon-
strabimus. Siquidem non plusquam octingenti circiter anni, Por-
phirii testimonio apud Eusebium, fluxerunt à temporibus Mosis ad
Trojanas calamitates: si ætas, centum annorum tractus hoc loco
conferatur, jam trecentis annis Orpheus superior Moyse fuisset: at
si accipiatur ætas pro eo tempore, quo hominis vita protenditur,
certè si non Mose vetustior, saltem ei suppar, & contemporaneus
putandus esset Orpheus, quod pari absurditate non vacat. Illud
probabilius, veroque similis, quod idem Suidas voluit, puto, Or-
pheum ab Athlante sextum numerari: fuit enim Oeagri filius patria
Thrax, (quamvis Clem. Alexandrinus Phœnicem eum putet:)
quinto autem loco Athlantem consecutus est Oeager. Post Mercu-
rium igitur Trismegistum statim floruisse Orpheus; recta quando-
quidem generationis serie quinta in sede alibi post Prometheum,
& Athlantem Trismegistum locavimus: [Orpheus, inquit Suidas,
ex Libethris urbe sub Pieria filius Oeagri, & Caliope. Oeager
autem quintus ab Athlante fuit: ex Alcyone una ex filiabus illius,
fuit undecim ætatibus ante bellum Trojanum.] Lactantius Firmia-
nus non dubitat Orpheum æqualem Deorum, ac vetustissimum ap-
pellare, Deos autem gentium, cujusmodi Hercules fuit, multo ju-
niores Mose fuisse vel ex eo constat, quod Hercules in Jovis ho-
norem circa Olympiam Eleæ regionis urbem ludos eos instituit,
qui ab Olympia nomen mutuati, Olympii dicti sunt: post Illi ve-
rò everfionem hoc factum esse supra observavimus [Orpheus (La-
ctantii verba sunt) qui est vetustissimus Poëtarum, & æqualis ip-
sorum Deorum (siquidem traditur inter Argonautas cum Tyndari-
dis, & Hercule navigasse:)] Joannes Jacobus Frisius in sua Biblio-
theca hujus rei fermè attigit veritatem, ut opinor, cum Orpheum
Thracem vixisse ab orbe condito ann. 2700. temporibus Judicium
in Israël, & ante Christi nativitatem 1622. Ante tempora igitur
Homeri diu claruisse Orpheum ex hætenus dictis colligitur, veluti
contra Julianum lib. 1. manifestè annotavit Cyrillus Alexandrinus.
Græcis autem priorem fuisse omnibus Orpheum in mysteriis de-
Deo investigandis testis est idem Suidas: [Fertur Orpheus Thrax
primus initia Græcorum instituisse, ac Deum colere dixisse,] cui
assensus est Elias Cretensis in Gregorii Nazianzeni apologeticam
orationem primam. [Hic enim Patria Thracius, & qui primus de
rebus divinis scripsit, Græcorum mysteria docuit.] Idem planè
est Billii suffragium in 3. orat. Gregorii Nazianzeni contra Julia-
num. Orphei autem theologiam, verosque de natura virtuteque
divina sermones habet lector ex iis, quæ Clemens Alexandrinus in
exhortatoria ad Græcos annotavit, hæc ipsa Orphei carmina re-
ferens :

*Effabor queis fas est: aures claude prophane.
Quisquis es, illustri Musæ, sed edite Luna
Audi, vera loquar, nec quæ olim visa fuere
Pectoribus charæ te privent lumine vitæ*

Vere

*Verbum est aspiciens divinum, assistere numquam;
Huic cessat, mentemque tuam, & dirige recta
Atque via ingredi, mundi autem respice regem
Solum immortalem.*

Sentiebat videlicet Orpheus divini verbi proprium munus esse omnia infinita scientia sua intelligere, atque intueri; soliusque Dei proprium esse immortalitatem, juxta divinum illud magni Pauli decretum: [Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem.] Effectorem totius creatæ naturæ Deum, rebus omnibus prospicientem, divinis oculis nihil esse inaspectabile, cum ipse tamen à nullo mortalium unquam visus sit, (ceu sacre litteræ, & concors theologorum schola docent) ab hoc gentili Poëta agnitum fuisse, rursus ista ex Clemente Alexandrino ostendunt. Clem. Alex. [Deinde inferius subjungens dicit dilucidè :

*Ex se unus genitus, genita & sunt omnia ab uno.
Versaturque in eis ipse: ex mortalibus ullus
Nec videt hunc: contra sed cunctos aspicit ipse.]*

Cujus sententiæ Orphicæ initium ad divini Verbi generationem accommodare meritò possum, cum clarissima sit, & ad hoc exprimendum accuratissima sententia, ex Deo enim Patre unus ab æterno duntaxat consubstantialis Filius genitus est, cujus virtute postmodum in principio temporis omnia condita sunt, & effecta, quemadmodum divinum enarrationis evangelicæ B. Joannis Apostoli initium testatur. Quamvis haud futurus sim contentiosus, si quis hæc ab Orpheo non ea mente prolata esse dicat; cum æterna in divinis generatio mysterium sit humanis mentibus planè absconditum. Hoc tamen quod nos sublite de Verbo Divino ex Orphei sententia relinquimus, ut certum statuit, ac definit B. Justinus Martyr parænetica oratione ad gentes, ubi ostendens unum totius universitatis conditorem colendum esse Deum, hæc ipsa de Verbo Divino Orphei carmina refert.

*Te testor cælum magni sapientis origo
Teque Patris verbum, primum, quod protulit ore
Cum propria mundi machinam ratione creavit.*

Enim verò explanans idem Justinus, qua ratione citata carmina accipienda sint. Sic ait: [Quid sibi vult, cum ait, per quem Patris verbum primum, quod protulit ore: hoc loco Dei Verbum nominat, à quo cælum, & terra, omniaque effecta sunt, quemadmodum nos docent divinæ sanctorum virorum vaticinationes, ex quibus cum is etiam aliqua ex parte in Ægypto versatus esset, omnia à Dei verbo effecta esse cognovit. Itaque posteaquam dixit: Teque patris verbum, quod primum protulit ore, præterea sub-

E c

Orpheus
omnia à verbo Dei effecta agnovit.

Clem. Alex.
Strom. lib. 5.

Orpheus om-
nia a Mose
accepit.

jungit omnem cum mundum propria ratione creavit.] Hæc Justinus, quæ tamen ad eum intellectum revocanda sunt, quem nos alibi de Trismegisto differentes innuimus. Clemens Alexandrinus investigans auctorem, & præceptorem sanæ hujus Orphei doctrinæ tradit, Orpheum hæc omnia à Mose desumpsisse, docetque præterea eum Mosaica instructum doctrina protulisse, Deum esse perfectissimum totius universitatis conditorem, & moderatorem inaspectabilem. Sed Clementis audiamus testimonium. [Et rursus Orpheus theologus cum ex eo (Mose) adjutus dixisset. Unus perfectus per se ex uno omnia facta. Subjungit :

Nullus & ipsum

Mortalis cernit, verum omnes aspicit ipse.

Apertius autem subjungit :

*Non video, hunc solidus positus nam nymbus in orbem est.
Namque pupillæ oculis hominum mortalibus in sunt
Parvæ, & mortales: iis insunt nam caro, & ossa.]*

Innuens, ut opinor, divinam maiestatem, quæ spiritalis est, sub corporeos sensus haud cadere posse. Hæc apud Justinum Martyrem latius explicata reperies. Justinus & Clementis sententiæ astipulatur Possëvinus in sua Bibliotheca lib. 17 p. 2. cap. 7. ubi in Orphei scriptis hanc maximè adhibendam cautionem admonet. Nempe nihil veri, aut boni in Orphei versibus existere, quod non manarit ab eis, qui fide casta ea ætate divinam scripturam servabant ita fermè Possëvinus, qui alibi docuerat Orpheum, cæterosque vel antiquissimos vates à Mose ea haussisse, quæ recta & bona sunt in illorum scriptis decreta.

Orphei Theo-
logia.

Suidas;

Nunc attingam, quæ de theologicis Orphei studiis differuit Suidas, qui refert, Orpheum docuisse, à primo fuisse ætherem à Deo conditum, densissimisque tenebris, ac nocte profundissima quæcunque sub æthere fuerant, latitasse, tum Dei naturam significasse tribus hisce nominibus, supremæ lucis, consilii, & vitæ. Hominem à Deo fuisse fabricatum capacem rationis. Et tandem putat Suidas, Orpheum Mosaicæ scientiæ præceptis fuisse illustratum. [Dixit ab initio ætherem à Deo fabricatum extitisse, & ab utraque parte ætheris fuisse chaos, & noctem terribilem omnia tenuisse, & occultasse ea, quæ sub æthere fuerint, significans noctem fuisse priorem &c. Illa inquit lux suprema omnium inaccessa omnia continens, quam nominabat consilium, lucem, & vitam, hæc tria nomina unam vim declararunt, & unam potentiam omnium rerum opificis Dei, qui omnia ex nihilo effecerit, ut essent, & visibilia, & invisibilia. De genere autem humano dixit, ipsum etiam ab opifcere rerum omnium Deo formatum esse, & animam recepisse rationis capacem, secutus scripta Mosaica.]

Lib. 1. contra
Julian.

B. Cyrillus Alexandrinus evocatum ab inferis Julianum ad inferos

ros suis scriptis detrudens, non modò testimonia Orphei exarata carminibus, quæ ex Clemente superius adducta sunt; verùm etiam quædam alia ejusdem vatis profert, quæ omnino digna sunt, ut in præsentiarum cæteris addantur. In eis enim Orpheus Dei immensitatem, & incircumscriptam magnitudinem sic concinnè expressit, ut Psaltis non obscurè videatur dictiones, sententiasque usurpasse.

*Ipse enim firmatus est in æreo cælo
Aureo in throno, super terram autem pedibus vadit,
Manumque dextram ad fines Oceani
Indequaque extendit: tremant enim in circuitu montesque magni.
Et flumina, Civitates, profundumque jucundi maris.*

Quæ omnia in summam conferens ex Orpheo Cyrillus sic ait : [Itaque unum, & illum per se genitum per omnia, & super omnes nominat Deum, & solum quidem illi dicit esse cælum, sitam autem sub pedibus terram. Incircumscriptum, opinor, hunc incorruptibili natura significare volens, & quod per omnia veniat, ut omnia impleat, & quod universum complectatur, atque adeò fines maris, trementibus & montibus, & mare, in summa mundo toto. Sic enim inquit scriptura divinitus inspirata, omnis terra veritatem invocat, & cælum eam benedicit, & omnia opera moventur, & tremunt.] Vide quàm multa sacris consona litteris tradiderit gentiliæ Theologiæ princeps Orpheus, quem tanti omnis Græcia fecit, ut divinitatem illi concederet. Sed & caput ejus in Lesbo oracula dedisse ex Philostrato tradit Lilius Gyraldus.

In Hist. Poët.
lib. 2.

*Sacra falsorum Deorum ab Orpheo instituta : turpia,
& inhonesta de iisdem cecinisse. Laborasse morbo
pestilentissimo magicæ vanitatis. Item Orpheum
inter primos fuisse idololatriæ præceptores,
quamvis aliqui eum divino spiritu
afflatum velint.*

C A P. I I.

O Rpheus, qui unius, verique Dei agnitor fuerat, seculi, hoc Exhortat. ad
minumque erroribus favens orgiorum inventor, & sacro-
rum, quæ Dæmones colebantur, interpret esse voluit; cu-
jus rei clarum est B. Clementis Alexandrini testimonium. [Thra-
cius autem sacrorum simul interpret, & poëta Oeagri filius Or-
pheus, postquam Orgiorum sacra fuit effatus, & simulachrorum
exposuit theologiam, veritatis introducit recantationem verè sa-
cram, sed serò tamen canens orationem.] Hæc autem ea ipsa sunt,
quæ nos de Deo ex Orphei carminibus superiori capite recitavi-

mus. At cur vera, iustaque serò cecinisse Orpheus à Clemente dicirur? Quo enim modo repudiatis erroribus veritatem sequi vel in extremo spiritu mortalibus non prodest? qua item ratione frustra, & serò comperta de Deo veritas esse potest? cum miserationis divinæ janua peccata, erroresque suos detestanti semper pateat. An fortasse serò id appellandum quod non sponte, & liberè, sed quod cogente veritate, contra quod voluerat Orpheus etiam invitus tacere non potuit? Hoc enim intellexisse, atque mandasse litteris tan-

Just. orat. Pa-
rænet.

to ante nos videtur Justinus Martyr dum ita scribit: [Orphei, qui primum vos multitudinem Deorum docuit, deinde verò utilem, ac necessariam palinodiam canere instituit, auctoritatem sequimini, qui ea scripsit, quæ paulo antè protuli. Divina enim pro vobis providentia factum est, ut hi etiam inviti ea, quæ à Prophetis de uno Deo prodita sunt, vera esse pro testimonio dicerent, ut improbata ab omnibus, & repudiata multitudinis Deorum ratione vobis facultatem, causamque veræ cognitionis, & scientiæ præberent.]

Ita Justinus Martyr, cujus verba illa, *utilem, & necessariam palinodiam*, sic accipienda sunt, ut non tam utilis Orpheo, quam aliis fuerit palinodia: ita enim inter se mirificè congruunt Clementis & Justinus opiniones. An serò dictum est, quod quælibet agnita veritas sit inanis & vacua, cum intelligenti facultati, & veritatem attingenti, iustè, sancteque operando non obsequitur voluntas? Orphei autem jam tum animi, & corporis facultates noxiis affectionibus sic obrutæ forent, ut è tyrannico terrenarum cupiditatum dominatu liberari non ita facilè possent. Cæterum, ut citata Clementis attestatio intelligatur, ex ea satis constat, impuri cultus Dæmones adorandi ministrum Orpheum se Thracibus præbuisse,

Cyrill. Alex.

quod voluit Cyrillus Alexandrinus contra Julianum lib. i. [Itaque ferunt Orpheum Oeagri filium præ aliis in Dæmonum cultu magis religiosum, qui & temporibus aliquot Homeri opus præcessit, contexuisse falsò nominatis Diis odas, & hymnos.] De quo clarissimè loquitur Billius in 4. Gregorii Nazianzeni orationem: [Orpheus theologiam græcam carminibus profecutus est, quem qui totius idololatriæ, turpissimique erroris magistrum dixerit, haud quaquam à vero aberrabit. Is enim Deorum cultum primus versibus manda-

Billius.

vit, atque horrendum errorem mortalibus propinavit, qui postea instinctu, & arte Diaboli à multis exceptus in immensum excrevit.] Sensit idem Lactantius dum ait: [Sacra Liberi Patris pri-

Lib. 1. divi-
narum instit.
cap. 26.

mus Orpheus induxit in Græciam, primusque celebravit in monte Bæotiae Thebis, ubi Liber natus est, proximo. Qui cum frequenter cantu citharæ personaret Citheron appellatus est. Ea sacra etiam nunc Orphica nominantur, in quibus ipse postea dilaceratus, & carptus est] diabolicæ artis suæ meritas pœnas exsolvens. Nec repugnat Nicetas: Primi Thraces religiones erga Deos invenerunt

Nicetas in
orat. 39.
Greg. Naz.

&c. Porro orgia, idest mysteria, & sacra, ac festa Orpheus ipsis tradidit.] Quam verò magnificè, & quam decorè de Principe Deorum Jove ipso senserit, ac scripserit Orpheus, orat. 3. adversus Ju-

lianum meminit Gregorius Nazianzenus [Orpheus jam cum citha- Gregor. Naz.
ra, & cantu omnia trahente prodeat, Jovique magna illa, & exi-
mia theologiæ verba, & sensa infremat:

*Jupiter ò Divum rex longè maxime fama
Inclyte, qui volvi te stercora, fætida circum.*

Tum avium, tum equorum, tum mulorum. Ut videlicet hinc
vitalis, & fœcunda Dei vis declaretur, nec enim aliter poterat.]
Salsè profecto, & irronicè, ut qui de summo falsorum Deorum
principe verba faciens tam turpi eloquio uteretur: ad quem sen-
sum se se aplicans Billius ait: [Duo hæc spurcissima carmina ex Billius.
Orpheo citat Gregorius, ut appareat, quam stupidi, & vœcordes
sint, qui tam turpes, & obscœnos Deos, Deasque venerantur. O
perditum hominem Orphenm, qui hujusmodi spurcitiam effundere,
inmò evomere non dubitavit. O cæcam, & amentem Græciam, Nazianz.
quæ talem nebulonem scære disciplinæ discendæ sibi magistrum orat. 4.
asciverit.] Quod si de Principe Deorum Jove hæc litteris tradere
non erubuit Orpheus, jam nulli mirum accidet, si primam Deorum
generationem quærens, ortam illam ex aqua effutivit, teste Athe-
nagora in apologia pro Christianis: [Etiam Orpheo ipso (qui,
& nomina eorum primus invenit, & nativitates exposuit, & quid
quisque egerit, dixit, & quæ ad theologiam pertinent syncerius
executus creditur) primam (Deorum) generationem ex aqua con-
stituente. Oceanus, qui Diis cunctis generatio factus.] Meritò
igitur accusans Julianum idem Gregorius: [Pudeat te, inquit, tan-
dem Orphei librorum theologi tui, temporis tui beneficio utere
turpitudinem tibi contegentis,] & rursus. [Nec Thracum orgi- Orat. 39.
sunt, inquit, à quibus & religionem natam esse ajunt, nec Orphei
sacra, & mysteria, quem Græci sapientiæ nomine adèd suspexerunt,
ut etiam lyram ipsi effixerint pulsibus omnia pertrahentem.] Sed
prava studia, malasque Orphei artes, & vitia apertissimè exequitur
sub initium exhortatoriæ ad gentes Clemens Alexandrinus, dum Clem. Alex.
tradit Orpheum sub specioso musicæ artis velamine homines in-
adèd miseram servitutem redegisse, ut eis auctor ipse fuerit Idolo-
latriæ, artium magicarum, reliquorumque malorum: [Atque mi-
hi quidem videtur & Thracius ille Orpheus, & Thebanus, & Me-
thymnæus viri quidem non viri, fuisse deceptores, qui prætextu
musicæ, vitæ perniciem afferentes artificiosis quibusdā præstigiis
ad corruptelas dæmoniaccè incitantes probra orgiis celebrantes, lu-
ctus in Deorum cantica traduentes, primi deduxere homines ad
simulachra, atque adèd lapidibus, & lignis, hoc est, imaginibus,
& adumbrationibus agrestem gentis excitavere consuetudinem: il-
lam pulchram libertatem eorum, qui sub cœlo vitam egerunt, can-
ticis, & carminibus in extremam redigentes servitutem.] In quam
sententiam Scholiastes ita scribit: [Viros autem eos, non viros,
Dæmones enim potius, quàm viri erant appellandi, ut qui à Dæ-
mone

mone afflati exitium hominibus afferre contenderent, musicæ prætextu decipientes, & ad vitam impuram, & scelestam incitantes; turpissima orgia invehentes; mortuos hymnis decantantes, & idolorum cultum, lapidum inquam, & lignorum hominibus persuadentes ad Dæmonibus serviendum.] Ex quo illud patet, hæc Orpheo Dæmonas insufflasse; non enim ab aliis, quàm à Dæmonibus

Juxta Nicetam, & alios, quid sit, Orpheum lyrares ratione carentes permul-
mulisse.

exitiales hujusmodi artes poterant proficisci. Scio Nicetam cum Elia Cretenfi, & nonnullis aliis, illud, quod Orpheus lyrares sensu, & ratione carentes permulceret, ipsaque bruta cicuriret, ita explicare & interpretari, ut per lapides, & plantas, stultos, parum sibi constantes, & væcordes, per feras autem neci atque crudelitati deditos homines intelligant: verum nos cum Clemente Alexandrino id magicis superstitionibus factitasse Orpheum credimus, quemadmodum in orat. 4. Gregorii Nazianzeni adversus

Nonnus.

Julianum sensit Nonnus, dum inquit: [Orpheus musicus tantum suavitate cantus valuit, ut eo, vel magia potius sua, quercus, animantesque rationis expertes, atque adeo saxa, & fluvijs ad se pertraheret.] D. tamen Hieronymus epist. 47. quæ est de vitando suspecto contubernio hæc irrideret, ceu solita gentilium commenta, & fabulas: [Narrant gentilium fabulæ, cantibus Sirenarum nautas isse in saxa præcipites, & ad Orphei citharam arbores, bestiasque ac silicum dura mollita.] Sed præstigiis, & fallaciis Dæmonum, qui hominum sensus illudere norunt, visas arbores, saxaque trahi ad dulces Orphei citharæ sonos haud improbabile reor.

S. Hieronym.

Cæterum quid nequissimus iste bonorum morum corruptor Orpheus non invenit? Adeat lector Ovidium, & nefandissimi sceleris, quod cœlestis olim flamma absumpsit, auctorem suis gentibus Orpheum fuisse agnosceret.

Scelera Orphei.

Lib. 10. Metamorph. sub initium.

*Ille etiam Thracum populis fuit auctor, amorem
In teneros transferre mares --- citraque juventam
Ætatis breve ver, & primos carpere flores.*

Tertull.

Tandem sensit Orpheus, teste Tertulliano, hominis animam, quo puniretur, in corpore tamquam in sepulchro detineri; etenim Platonem testem adducens ait: [Er Plato quidem in Cratylo Orpheo tribuit id, quod dicitur, quod anima puniatur in corpore. Sic enim dicit. Etenim nonnulli ipsum dicunt esse monumentum animæ, ut quæ in præsentia sit sepulta.] His expositis.

Quid de Orphei salutem-
centendum.

Arduum non erit, quod quæstionis caput est præcipuum, decernere, an degat in cœlis Orpheus, an apud inferos miser torqueatur. Pro illius beatitudine hæc militant. Gravissima quævis scelera ei relaxat Deus, qui actus poenitentiae stimulis, ea detestatur, & odit, quique relicto itinere vitiorum ad meliorem se se frugem recipit. Hoc autem egisse Orpheum clara sunt Clementis, Cyrilli Alexand., & Justinii testimonia, quibus asserunt, Orpheum errores olim suos carminibus novis damnaſſe, dum unus Dei fatetur colen-

lendam esse divinitatem. Et Clemens quidem, posteaquam sanam Exhortat. ad
ab Orpheo inductam recantationem pluribus aliis rebus adductis gentes.
commemorasset, mox ita loquitur: [Sic quidem Orpheus, & cum
aberrasset, tandem intellexit.] At ne dicas, nullius esse momenti
intelligere ea, quæ amplectenda, & amanda sunt, si postmodum à
rectis iustisque operibus quis vacet, ut hic egisse vates videtur :
duo tibi apud eundem Clementem Orphei carmina recitabo, quæ Clem. Alex.
apertum fiet, illum opere, quod mente hauserat, perfecisse, dum
canit, esse Deo satisfaciendum.

*Est homo consilio ne tu cunctare sagaci,
Sed propera placare Deum &c.*

Hæc verò sunt B. Justinus verba de saniori mente Orphei, melio- Justin. Mart.
rique operatione: [Orpheus quidem, qui primus multitudinem
Deorum vobis tradidit, quæ Musæo filio suo, cæterisque auditori-
bus de uno, soloque Deo postea prædicet, vobis commemoranda
necessario censui,] statimque ex Orphei operibus carmina, quæ ex
Clemente supra attulimus, plurima alia eis addens recitat, repetit-
que etiam in eandem opinionem libro de Monarchia non dissimiles
versus, docens Orpheum sui erroris pœnituisse, quòd alias Deorum
multitudinem invexerit. [Mecum etiam facit Orpheus, qui trecen-
tos & sexaginta Deos inducit in eo libro, qui testamenta inscribi-
tur, cum eum hujus rei pœnitere videatur, hæc scribit &c.] Ter-
tium addimus Cyrillum Alexandrinum, qui docens Orpheum hym- Lib. x. contra
nos, & cantiones falsis Diis inscripsisse subdit: [Et mirum est eum Julian.
hanc opinionem delegisse, deinde condemnatis suis dogmatibus in-
telligentem, quod viam rectam reliquisset, via recta egressus, ad
meliorem se convertisse, & pro mendacio veritatem assumpsisse.]
Si plura de Orphei probitate quæris, cogita illum religionis causa
in Ægyptum profectum, ab Hebræis Dei cultum didicisse, ut auctor
est Aristobolus Judæus in lib. quem ad Ptolomæum regem scripsit,
testaturque Lilius Gyrardus lib. 2. in Hist. Poëtarum.

Nec silenda mihi sunt hoc loco, quæ magna cum laude de Or-
pheo tradidit Suidas, dum asserit. Orpheum virum optimum fuisse,
& sapientem, quo tempore apud Judæos Judices erant, ipsum my-
steria, & sacra multa edoctum, librosque illius extare de cognitio-
ne Dei, ex quibus hæc esse ait: [In principio æthera primum ap- Ex Lilio Gy-
paruisse à Deo creatum. Dixisse ipsam lucem supremam omnium- raldo lib. 2.
inaccessibilem, omnia continentem, & eam vocasse consilium, lu- in Hist. Poë-
tarum.
cem, vitam, & insuper tria hæc nomina virtutem unam esse, &
potestatem unam Dei ipsius omnium opificis, qui omnia ex eo,
quod non est, producit in id, quod est, visibilia, & invisibilia.
Hominem ab eodem opifice creatum, rationalemque animam ab eo
accepisse, Mosem secutum, boni, & mali capacem, variis affectio-
nibus subiectum.] Vide quam scitè, & pie philosophari primus
Græcorum cœperit Orpheus, Quod nos argumentari contendimus
adeò

adeò certum, & exploratum Celfo visum est, ut neminem uspiam reperiri posse certissimè crederet, qui secus meritò possit opinari, cum divino spiritu instructum Orpheum sine controversia statuatur.

Origenes [Si non placuit, inquit Celfus apud Origenem, Hercules, aut
lib. 7. contra eundem. Æsculapius, & priscorum virtus inclyta, Orpheum habebatis virum sine controversia sancto afflatum spiritu, & violenta morte necatum;] quem, ut refert Tertullianus, inter Deos relatum venerabatur antiquitas.

Orphei dam- At si Sanctorum Patrum mentem non prorsus inconsideratè ri-
nario unde- mari quis velit, quæ ex illorum testimoniis nos contexuimus argu-
colligenda. menta, discrepantiam verborum magis, quam sententiarum indu-
cunt: utrumque enim verum est, Orpheum decantasse, dari unam
supremam Dei majestatem, quamvis suis scriptis antea multiplices
Deos asseruisset: & illum sceleribus variis, quæ gehennam meren-
tur, obnoxium è terris discessisse, quod de mente citatorum Pa-
trum esse nemo dubitabit, si meditabitur, Justinum martyrem iis-
dem in locis non pietati, rectæque sententiæ, quam animo conce-
pisset Orpheus, sed divinæ virtuti, cogentique veritati tribuere
palinodiam illam, nempe quò adversus catholicæ religionis hostes
in promptu nobis esset illius auctoritas, qui æqualis Deorum, vel
etiam Deus ab iisdem habebatur: cogitetque præterea idololatriæ,
& multiplicis Deorum auctorem populis Orpheum à B. Justino

Theoph. An- appellari. Hæc animo suo pervolvens Theophilus Antiochenus, qui
tioch. lib. 3. sextus ab Apostolo Petro tempore Marci Aurelii Imperatoris vixit,
ad Autoly- miserum Orphei exitum his vocibus aperit: [Quæ utilitas manavit
cum. ad Orpheum in eo quod trecentos & sexaginta Deos confessus est,
quos tandem rejecit in testamento suo, cum obiret mortem, asse-

In Hist. Poë- rens unum esse Deum?] Quid verò apud Clementem Alexand.
tarum lib. 2. clarius desiderari potest, quàm sempiterna Orphei multa: ille
enim exhortatoria ad gentes turpissimorum orgiorum inventionem
in Orpheum conjicit, seroque attigisse veritatem non dissimulat,
passim de Orpheo, ceu de damnato, perditoque homine loquitur,
ac deceptorem, planum, præstigiatores, Dæmonis sectatorem, &

In opere quo primum idololatriæ magistrum appellat. Quo tendit illud Luciani,
laudat astro- qui de astrologia agens, scribit Orpheum in Græciam astrologiam,
logiam. ut etiam magicas artes adduxisse, ut etiam testatur Lilius Gyrar-

Lib. 1. contr. dus. Clementis sententiam sequitur Cyrillus, qui Orpheum præ
Julian. aliis in Dæmonum cultu, in superstitionibus, machinationibus, &
portentis propalandis laborasse tradit. Quod verò ad Celsi delirium

Origenes jure digna, dum ait: [Celfus volens, & prudens oblitus est fabulæ
lib. 1. contra de his, qui putantur, tribuentis eis affectus hominum, quod maxi-
Celsum. mè apud Orpheum legitur,] & lib. 7. ait: [In Orpheo porro, quid
tantopere miratur, ut persuasum habeat, eum rectè vitam insti-
tuisse non sine Sancto Spiritu, mirum ni res ejus exaggerans per
contentionem, quò magis Jesum nostrum deprimat? Ejus de Diis
impias fabulas cum legerat non averfatus est, digniores, quam Ho-

mericas, ut ejiciantur ex illa præclara Republica : pejora enim de receptis apud Græcos Diis Orpheus, quam Homerus cecinit.] Nec mirum, si insaniens populorum multitudo, cui unius Deitatis veritas non innotuerat, in numerum Deorum cooptaverit præstigiato- rem, qui improbis, & scelestis hominibus divinos honores tribuere assuevit, quod non uno loco irridet, & detestatur Florens Septi- mius. Tandem liquidò cernitur, ea quæ Victorinus Geselinus sua parænesi in Poëtas canit, in Orpheum maximè à nobis jure merito contorquenda esse:

*Ab valeant tandem vatum lasciva priorum
Carmina. Sat scenæ, sat numerisque datum;
Nam quid adhuc vano strepitu, & tentigine vocum
Mens abducta, Deum numina mille facit &c.*

Apud Possev.
Bibl.

Ea enim quæ passim de Diis canit vates iste, ut commentitia, & falsa ita morum castitati inimica sunt, & omnibus inutilia. Quare justo Dei judicio scelerum suorum etiam in hoc mundo meritas pœnas luit, cum, Pausania, & Diogene auctoribus, ictus fulmine expleverit mortalitatem, ut ex hoc distico patet:

*Orpheus hic positus cithara spectabilis aurea
A musis trifido, qui Jovis igne perit.*

Apud Gyr-
aldum lib. 2.
Hist. Poët.

D E

H O M E R O .

*Variae antiquorum Scriptorum de Homeri seculo,
& Patria opiniones.*

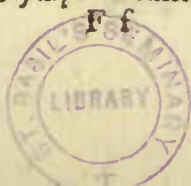
C A P. III.

Fuit Homerus unanimi omnium assensu Poëtarum omnium fa- cilè Princeps, & Choryphæus adeò illustris, ut non modò prioribus poëtis Orpheo, Musæo, Lino, & aliis longissimè præstiterit, sed posteriorum etiam præclarissimis major omnibus, primique nostri Maronis velut doctor fuerit. De cujus ætate, & patria sic inter se diversi abeunt Scriptores, ut difficilè sit utrius- que quæstionis difficultatem pro veritate enodare. Tradam tamen quod à doctis viris memoriæ præditum est. Herodotus de Homeri vita centum, & sexaginta octo post Trojanum bellum annis Home- rum floruisse putat. Suidas antecessisse Homerum primam olympia- dem annis quinquaginta septem scribit, quamvis Porphyrius in hi- storia Philosoph. centum & triginta annis olympiade prima eum superiorem velit. Prima autem olympiad. institutio post Trojanum

Aborbe con-
dito 3280.
Ante Christi
adventum
682.

Apud Suid;

exci-

excidium fuit annis 460. ejusdem Suidæ testimonio . Alii diruta-
 Lib. 1. Strom. jam Troja annis 160. natum esse Homerum tradunt . Clemens Ale-
 xandrinus adeò varias antiquarum historiarum , & chronologiarum
 hac de re refert opiniones , ut sexdecim , ac etiam plures inter se
 Euseb. Cæsar. discrepantes sint , quas apud eum videat lector . Eusebius Cæsarien-
 cap. 3. sis lib. 10. de præparat. Evangelica eadem ferme , quæ ex Clemen-
 tis auctoritate recitavimus , refert Scriptorum placita ; nec tamen
 quid certæ veritatis sit , decernit . Similis est Plutarchi de Ætate
 Homeri sententia superioribus non tutior . Cyrillus Alexandrinus
 lib. 1. contra Julianum anno 165. post Trojam captam Homerum
 vixisse ex aliorum sententia arbitratur , septimoque libro tradit
 hunc poëtam Salomoni Syncronon fuisse . [Discat iterum , quod
 primum quidem Homero coætaneus fuerit Salomon . Nam centesi-
 mo & sexagesimo anno exacto post Trojam captam Homerus com-
 ponebat suum opus , & Trojanas calamitates tragicè conscribebat :
 in admiratione autem erat Salomon parabolarum librum contexens ,
 & Hierosolymitarum templum extruens .]

Collatis inter se hisce omnibus de Homeri ætate scriptorum opi-
 nionibus , illud simillimum vero arbitror , Homerum eo temporis
 tractu vixisse , qui à centesimo quinquagesimo ad ducentesimum
 annum à Trojano excidio defluxit , nam etsi aliquæ ex allatis opi-
 nionibus adeò variæ sint , ut trecentis , & eo amplius annis diffe-
 rant inter se , communiori tamen suffragio cæteræ omnes , quod
 nos temporis spatium assignavimus , Homeri vitæ tribuunt . Ve-
 rùm insignis aliquorum error non est à nobis silentio prætereundus ,
 qui claruisse Homerum belli Trojani tempore , ejusque spectatorem
 fuisse scripserunt , quod absurdum esse innumera scriptorum allata
 testimonia unicuique fidem faciunt , quibus inconfesso est , diruto
 Illo lucem hanc nostram aspexisse Homerum . Si nostra hæc de
 Homeri temporibus opinio curiositati lectoris plura nosse cupientis
 non planè satisfacit , is addeat Frisii Bibliothecam , in qua latius
 hanc agitat quæstionem , ubi sex Homeros ordine recensens discre-
 pantes inter se scriptorum sententias , ita conciliat , ut velit , non
 omnes scriptores de hujus nostri insignis poëtæ Homeri temporibus
 loqui , sed de sex illis aliis Homeris , qui quia diversa ætate florue-
 runt , propterea etiam varias doctorem , qui unum ab altero Ho-
 mero scernere non curaverunt , sententias peperere , additque præ-
 terea alias tantæ discrepantiæ scriptorum causas , nec meo judicio ,
 Homero li- improbables . Quòd videlicet nonnulli de ortu , alii de obitu Ho-
 meri , cæteri , de spatio , quo vitam vixit , sermonem habeant ,
 cuius græcam
 linguam e-
 mendare . præcipuè cum feratur Homerus ad centum annos vixisse , cui soli
 tributum jus memorat emendandi characteres , nomina , & græcam
 linguam .

Nec minor est inter scriptores de Homeri Patria dissensio , de
 qua testem Suidam excitare possum , qui ita scribit . [Itemque de
 patria ejus ambigitur , eo quòd non creditum est eum esse morta-
 lem ob magnitudinem ingenii . Nam alii Smyrnam , alii Chium ,
 alii

alii Colophonium , alii Cumanum , alii Trojanum ex agro Cerche-
reorum , alii Lydium , alii Atheniensem , alii Tracensem , alii Cy-
prium , alii Salaminicum , alii Gnoesium , alii Mycenum , alii Æ-
gyptium , alii Thessalum , alii Italum , alii Lucanum , alii Gry-
num , alii Romanum , alii Rhodium eum esse tradiderunt] O mi-
ram dissidentium scriptorum varietatem , quam ex Homeri pere-
grinationibus reor profectam ; nam cum auctoribus Herodoto Ha-
licarnasseo , Suida , Plutarcho , & aliis uno in loco progenitus , in
alio editus in lucem fuerit Homerus , veluti paulo post ostendam ,
cumque alibi adoleverit , alibi ad verilitatem pervenerit , fueritque
tandem toto vitæ curriculo vagus & errans , easque inviserit oras ,
immò etiam plures , quàm ex Suida enumeravimus , hinc orta est
multi jugis illa Patriæ Homeri denominatio , qua una quævis re-
gio , & Civitas , quam splendore nominis sui illustrasset , Home-
rum ceu concivem suum sibi vendicabat . Si incunabula illius spe-
ctentur , Æolium arbitrarer Homerum adhærens Herodoto , qui
ut cæteris antiquior , sic majori fide dignus censendus est , & ad
quem rei hujus notitia facilius , quàm ad alios devenire potuit .
Non ignoro quid de hac re tradiderint Cicero , Clem. Alexandri-
nus , & alii , at ne in re incerta diutius , quàm par est , videar di-
versari , ea lubens pertransco .

Unde orta sit
varietas opi-
nionum de
Homero pa-
tria.

Pro Archia-
Poëta.

*Quinam fuerint Homeri Parentes : cur Homeri nomen
adeptus sit , cum à primo Melesigenis appellaretur :
An esset oculis captus , cum in lucem editus
est ; an magis processu temporis
cæcitatem incurrerit .*

C A P. IV.

DE Homeri progenitoribus certi aliquid statuere difficile est ,
variantibus mirum in modum scriptoribus . Apollinem ge-
nitorem , & Calliopem musam matrem huic poëtæ tribuunt
aliqui , alii patrem Maronis , aut Mitræ , matrem verò Eumetidis
nomine appellaverunt : scripsêre nonnulli Meletem fluvium Smyr-
næum sibi ex Critheide suscepisse Homerum . [Homerus , ait Sui-
das , Poëta Meletis fluvii Smyrnæi , & Critheidos , ut alii Apolli-
nis , & Calliopes musæ filius , ut Chorax historicus , Maronis , aut
Mitræ , & Eumetidis matris : alii filium Telemachi Ulyssis , & Po-
lycastes Nestoris filiæ fuisse Homerum litteris prodiderunt] Aristo-
teles , ut refert Plutarchus (quod adhuc aut reperire , aut legere
apud Aristotelem non potui) opinatus est , puellam quandam in Io,
insula indigenam , cujus nomen non expressit , è Deo quodam , qui
cum musis diversari solebat , concepisse , Homerumque peperisse
juxta ripas Meletis fluvii , cum animi , corporisque vires recrean-
di gratia spatiaretur . Plutarchus ipse Meonam Patrem Criteidem

Suidas :

Plutarchus :

Herodotus. matrem appellatam prodidit hujus genealogiæ seriem diligenter enarrans. Herodotus Halicarnasseus de vita Homeri Critheidem matrem, incertum verò Patrem memorat, quippe ex furtivo concubitu Critheis prægnans fuerit.

Auctoris judicium. Ego quod de Apolline, & Smyrnæo fluvio ex aliquorum sententia retuli, fabulosum, & commentitium reor, incerta etiam cætera video: si divinationi locus relinquitur Herodoti subscribo sententiæ, quæ de matre pluribus aliis scriptoribus placuit.

Homerus cur dictus sit Melesigenis. Cæterum clarius illud est omnium judicio. Poëtæ isti Melesigenis nomen à primo inditum à Melete fluvio, prope quem, seu in cujus ripa eum Critheis enixa est, sive, ut Plutarchus censuit, ad lavacra proficisceretur, sive potius apud amnem deambularer, ut alii voluere, sive, ut Herodotus, juxta fluvium ad festum esset egressa Critheis, omnes enim fermè in hoc consenserunt [Critheis, ait Herodotus, cum aliis mulieribus ad festum quoddam egressa juxta fluvium Meletem, cum partui jam vicina esset, Homerum peperit. Nominavitque eum Melesigenem à fluvio videlicet, prope quem editus esset.] Plutarchus. [Illam Critheidem non multo post ad lavacra, quæ prope Meletem erant, proficiscentem Homerum juxta fluvium peperisse, atque ob id infantem Melesigenem appellatum.] Suidas. [Ac suo quidem nomine Melesigenenses appellant, quod juxta Meletem amnem, secundum eos, qui Smyrnæum fuisse tradunt, natus esset.] Similis est aliorum scriptorum sententia.

Cur dictus sit Homerus ex Herodoto. Cur autem dictus sit Homerus hunc fermè in modum docet Herodotus. Cum Melesigenis gravi non semel oculorum morbo oppressus ad extremum usu planè privatus, omnium rerum egestate premeretur, Cumanos fertur rogasse, ut quæ sibi vitæ necessaria erant, impartiri dignarentur. Cumani Senatores spectata tanti viri scientia facilè Melesigenis petitionibus aquejeverè. Unus tantum è senatoribus refertur Melesigenis postularis calculo suo repugnasse, interque alia multa hæc quoque commemorasse, quòd si semel Homeros, hoc est, cæcos alendos suscepissent, futurum esset, ut continuò turbam, & multam, & inutilem haberent. Atque hic primum Homeri nomen Melesigeni inditum est, à cæcitatibus videlicet calamitate. Nam Cumani cæcos Homeros appellant.

Ephorus. Ephorus apud Plutarchum, nulla superioris historiæ ab Herodoto traditæ mentione facta, nominis hujus impositionem hunc in modum enarrat. Melesigenis postea cæcus factus Homeri nomen accepit. Cumani namque & Jones oculis captos Homeros appellant, quod itineris ducibus egeant. Aliam hujus nominis radicem assignat Plutarchus, quam vel ex eo profluxisse arbitratur, quòd cum Lydi ab Æolii bello oppressi Smyrnæam deferere statuissent, principes Civitatis per præconem edixerunt, ut quicumque ipsos sequi vellet, urbe egrederetur, tunc Homerus etiam tum adolescentulus se quoque sequi velle dixit, eaque de causa fuit Homerus pro Melesigenæ nuncupatus. Duplicem ab assignatis causis longè discretam rationem

tionem excogitavit Suidas, eamque in historia sua his verbis conscriptam reliquit. [Vocatus autem Homerus est, sive quod cum bellum Smyrnæis adversus Colophonios esset, obses datus fuerit, sive quod consultantibus Smyrnæis divino quodam afflatu exclamarit, & consilium dederit in concione de bello.]

Quod ad hujus capitis extremum tituli membrum attinet. Ephorus, & Herodotus aperte negant citatis locis Melesigenem à materno utero cæcitatem incurrisse, sed postmodum ingravescente capitis morbo putant oculorum pupillam amisisse. At Suidas quamquam probabile ducat Homerum à pueritia ipsa, immò ab ortu cæcum fuisse, allegoricè tamen cæcum appellatum Homerum multo libentius arbitratur, itaut sanus, & integer oculorum ei fuerit usus: at cæcus tamen appellatus sit, quod cupiditati, pravisque corporis affectionibus non succubuerit, quæ suam è oculis radicem trahuat. [Senex defunctus est, in Io Insula sepultus est cæcus à puero natus (vel quod verius est, eo nomine dictus cæcus, quod cupiditate, quæ ab oculis incipit, victus non est.

An cæcus à
nativitate
fuerit Home-
rus.

Suidæ hæc
de re opinio.

*De unius Dei cognitione, qua polluit Homerus,
deque illius moribus, & interitu.*

C A P. V.

CUM propè divinum fuisse Homeri ingenium nemo in humanis litteris vel mediocriter exercitatus ignoret, videretur otiosum hoc in præsens petitis è Homero argumentis, lectoribus ostendere. Illud duntaxat, quod aliqua difficultate non vacat, attingam: an ille, qui tot Deorum numina suis scriptis inseruit, An unius Dei
unici, verique numinis divini majestatem agnoverit. Qui genti agnitor fue-
rium erroribus favent, ut liberiores suis criminibus viam commu-
niant, expertem hujus præstantis notitiæ Homerum putaverê. Mihi
verius videtur oppositum; quippe Jovis nomine unum, supremum-
que dominum intelligens Homerus, ab eo pœnas, & supplicia,
in infidos nautas, qui societatis humanæ vinculum fregerant, sic
canens expetit.

*Infidi nautæ gens diris tristior ipsis
Sæva quibus veluti mergis dant æquora victum.
Si vobis nulla est hominum reverentia cordi
At sperate Jovem, summo qui regnat olynpo
Tristis enim vultus Jovis est, pœnaque paratæ
His, quibus hospitii non est pia tessera curæ.*

Quod si, ne hoc in animum inducas tuum, moveris nomine Jovis, qui non verus, sed confictus Deus gentium erat; animo per-
volue ea, quæ B. Cyrillus Alexandrinus de Homero scribit, asse-
rens

Cyrrill. Alex.
lib. i. contra
Jul.

rens Homerum unius Dei cognitorem fuisse. [Quamvis autem valdè amarit fabulas: attamen comperimus eum non omnino ignorasse veritatem; dixit alio loco iterum. Neque si mihi promittat Deus ipse senectute abrota futurum juvenem pubescentem] & mox eandem Homeri sententiam elucidans Cyrillus ait, [non dicit, neque si quis Deorum polliceatur mihi senectutis depositionem, & iterum florentem juventutem, sed hanc causam illi, qui super omnes est Deo servavit, tribuens solis illius virtutibus posse omnia citra laborem perficere, etiam ea, quæ ultra expectationem spem, ac rationem nostram sunt. Dicit enim neque si mihi promittat Deus ipse. Dum dicit Deus ipse, hoc non quempiam, qui in fabulis fingitur, refert, sed ipsum solum, & verè existentem Deum significat.] Ex quo Cyrilli testimonio illud quoque argumentari licet, infinitam, & illimitatam Dei potestatem agnovisse Homerum, dum Deo facillimum arbitratur effato jam seni teneram, juvenilemque ætatem donare, præter naturæ creatæ vires, & ordinem, sicuti pariter ex illis primi testimonii verbis. *At sperate Jovem &c.* opportunè convincitur, credidisse Homerum, Deum humanas res curare, spectareque ad ejus divinam providentiam nequam hominum delicta ulcisci. B. Justinus martyr eandem Homeri sententiam adducit oratione parænetica, eaque utitur ad unius summi numinis astruendam majestatem adversus gentes.

Mores Homeri quales.

Dion. Chrysostom.

Cæterum hic Poëta fuit integris moribus, paucis contentus, frugali vivendi ratione perpetuò utens, hortatusque non semel est mortales, ut ocium in honestis, probisque actionibus consumerent, invicem colentes beneficentiæ virtutem, & mutuam inter se charitatem foverent, quæ æternæ felicitatis dux, & mater est. Dion. Chrysostomus orat. 55. de Homero, & Socrate habita, in qua Socratem Homeri verius, quàm Archelai fuisse discipulum contendit, Homeri mores extollens laudibus inprimis commendat insignem illius modestiam cum ait: [Socrates autem qua ratione tibi videtur Homeri esse similis. Primum quidem, & maximè moribus. Neuter autem eorum arrogans erat, aut impudens, sicuti indoctissimi sophistarum. Homerus enim neque unde esset dicere dignatus est, neque quorum parentum, neque quis ipse vocaretur, sed quantum in illo fuit, & nomen ignorassemus ejus, qui Iliada, & Odyseam scripsit.] Humilitate autem maximè gaudere Deum, humilibusque cœlestis gratiæ largiri dona divinæ littæ testantur. Tum nihil pensi habuisse divitias, pro quibus adipiscendis sæpissimè in scelera præcipites homines feruntur, Homerum tradit Chrysostomus, quem de hominum virtutibus, & vitiis, de veritate, & erroribus, de fabulis, & historiis pro erudiendis, edocendisque hominibus toto vitæ tractu egisse ibidem prodidit: [Deinde contempserunt pecuniarum possessionem similiter Socrates, & Homerus. Ad hæc iisdem pro rebus impenderunt operam, dixeruntque hic quidem poëtice, ille verò oratione soluta, nempe de hominum virtute, de vitiis, & peccatis, & rectè factis, deque veritate, & errore,] & post plura.

ra. [Atquæ sicut Homerus per fabulas , & historiam conatus est homines erudire valde ad erudiendum difficiles ; ita Socrates .] Hæcenus Dion , qui in reliqua orationis serie poematis Homeri partes expendens incredibilem illius probitatem ita laudat , ut jure digna censenda sit oratio , quæ ab iis legatur , qui Homeri virtutes , & prærogativas audiendi desiderio flagrant . Ejusdem cum Chrysostomo sententiæ est Plutarchus , qui artem poëticam , argutasque Homeri fabulas pensitans ait : [Quin etiam si quis in his fabulosis narrationibus diligenter singula , quæ dicuntur , attenderit , poëtam hunc omni humanitate , atque doctrina imbutum fuisse reperiet .] Quod etiam spectasse videtur Cyrillus , dum allegoricè intelligens , quæ narrat Homerus de pugna , & dissensione Deorum sibi invicem adversantium in Trojanis calamitatibus , ea interpretatur de oppositione , qua virtutes , & vitia mutuò digladiantur , asseritque Homerum his commentis ob omnium posuisse oculos dirum bellum , quod semper inter virtutes , & vitia exarsit . Præterea , auctore Justiniano Martyre , fuit in Ægypto Homerus , ibique plurima didicit sacre doctrinæ consentanea , tum sacram Moïsis historiam legit , atque adumbravit versibus mundi nascentis originem , quæ , si vera sunt , ut puto verissima , facile iter ei ad cœleste regnum esse potuit , cum duce sacra pagina nullus à veritate aberraverit unquam .

Plutarchus :

Cyrill. Alex.
lib. 1. contra
Julianum .

Orat. Paræ-
net. Homerus
fuit in Ægy-
pto .

Homeri verò æternæ salutis istud conducere potuisse videtur , quod veri Dei notitia præditus fuit ; quoddamque vanis gentium Diis non pepercit . eis apertè illudens , ceu antiquus Sanctæ Matris Ecclesiæ doctor Clemens Alexandrinus observavit his verbis : [Neque verò solus Menander , sed etiam Homerus &c. & multi alii poætæ Deos vestros arguunt , nec verentur , ne rantillum eos insequi maledictis . Nam Minervam muscam caninam , & Ulcanum utroque pede claudum appellant .] Majestati autem divinæ , quam gratus semper fuerit idolorum , falforumque Deorum contemptus , dicerem in præsens , ni Psaltes ipse passim hoc doceret , prædicaret , humanisque suaderet mentibus , æternam felicitatem eis promittens , qui Deos alienos non coluerint . Hanc Homeri consuetudinem falsis Diis detrahendi in sua parænesi in Homeri scripta annotavit Dionysius Lambinus dum inquit : [Quam multa sunt apud eum de Diis absurda , eorumque majestate indigna , quàm multa fœda , obscœna , flagitiosa , turpia (quamquam magna quædam , & recondita mysteria in hujusmodi fabulis involuta delitescere non me fugit) totum de Homericis figmentis Lambini judicium , si placet , apud Possëvinum in Bibliotheca agnoscat lector , dignum enim est lectione .] Ad hæc , si doctor , ac præceptor Socratis Gentilium philosophorum præstantissimi Homerus fuit , certè virtute Socrati non secundus , sed par fuerit necesse est , at Socrati tributum cœleste domicilium non pauci putavere , idem de Homero igitur jure putandum est .

An spes esse
possit æternæ
salutis Ho-
meri .
Clem. Alex.
Exhortat. ad
Gentes ,

His fortasse rationibus permota mulier , cui Marcellina nomen erat , pari cultu Christum Dominum , Paulum Apostolum , Homerum ,

rum ; & Pythagoram venerabatur ceu divina numina . Ita enim est apud B. Augustinum lib. de hæresibus . [Sectæ ipsius Carpocratianæ fuisse traditur quædam Marcellina , quæ colebat imagines Jesu , & Pauli , & Homeri , & Pythagoræ adorando , incensumque ponendo .]

Salus Homeri
desperata .

Verum si diligentius allata hæc rimari quis velit , ea ipsa in Homerum verius , quàm pro Homero stant . Quare mirum Homeriani ingenii acumen (quo , duce & instrumento unius Dei cognitionem hausit) Poëtarum facilè principem , multijugisque scientiæ gloria illustrissimum , ac variis etiam excultum virtutibus fuisse fateor , lumenque concedo , (quamvis nonnullis apud Suidam visum sit , totum

Homerum
mutuatæ ar-
gumentum
poëmatis Sui-
das refert .

argutum sui poëmatis argumentum ex Corino Iliensi Heroico poëta , qui primus durante bello Trojano Iliadem scripserat , mutuatum Homerum in suos libros transtulisse ; tradatque similiter Clemens

Clem. Alex.
Strom. lib. 6.
Ex Orpheo
multa sibi de-
sumpsit Ho-
merus .

Alexandrinus eum multa ad verbum ex Orpheo desumpsisse) nihil tamen ista ei ad salutem profuisse reor . Quid enim unius veri Dei cognitio juvit Homerum , qui multorum Deorum cultus si minus

Homeri cri-
mina .

auctor , ac saltem propagator , & veluti sacerdos fuisse comperitur ex iis , quæ in operibus suis fabulatur , fingit , mentitur de Jove , Saturno , Venere , Pallade , cæterisque vanæ superstitionis numinibus , quæ etsi pro veris diis habenda esse censeret , illorum tamen nulla ratione majestate territus sic in eos ludit , ut scelestos , nefariosque verius homines , quàm Deos illos contempsisse videatur , veluti ex Clemente Alexandrino annotavimus . Hinc factum reor , ut actiones illæ flocifaciendi gentilium Deos , quæ natura sua acceptissimæ Deo futuræ erant , si ad justum , debitumque finem eas retulisset Homerus , ei scelestæ , & sacrilegæ fuerint , durante Homeri de illis Diis , quòd vera numina essent , opinione . Immo ,

Athanagor.

quod ex sententia Herodoti , scripsit Athanagoras Apologia pro Christianis , cum Hesiodo Homerus tradidit Græcis fabulosam Deorum generationem , ex qua tot falsæ , absurdæque de vanis Diis sententiæ , ipsaque figendorum idolorum ars detestabilis orta sunt apud mortales . [Hi autem sunt Hesiodus , & Homerus , qui Deorum Generationem Græcis conscripserunt , & nomina Diis dederunt , quique dignitates , & artes distribuerunt , & formas eorum demonstrarunt .] Damus igitur Dionii Chrysostomo Homeri præceptis studuisse Socratem : at si Christianè sapimus , sique par , & similis utriusque exitus fuit , eadem pariter pœna , iisdem suppliciis magister , & discipulus apud inferos torquebuntur , qui , durante Spiritu apud superos , eandem vivendi , sciendique rationem professi sunt .

Lib. 3. ad Au-
tolyicum .

Quemadmodum apertè tradit Theophylus Antiochenus , qui nihil Homero juvisse sua poëinata , & commentitias fabulas ad salutem ita scribit . [Quid Homero profuit bellum Iliacum descripsisse , & multis eo opere fucum fecisse dum falsa commemo-

Lib. 2. ad Au-
tolyicum .

rat .] Ita Theophylus , qui alibi non obscurè tradit Homerum , aliosque poëtas gentiles ignaros omnino fuisse veritatis , quamvis hi instinctu , afflatuque Dæmonum pleraque vaticinati sint , quæ

mira

mira viderentur . [Quæ cum ita se habeant , ait , liquet , eos planè ignorare veritatem , si quid autem in medium produxere , id fecerunt à Dæmonibus inspirati , & inflati . Quapropter etsi Homerus , & Hesiodus , aut alii poëtæ quicquam eloquuti sint affliti à musis , id nequaquam est credendum . Nam fantasia quadam rapti , & errore , nec spiritu puro ducti vaticinati sunt .] Cujus rei asserens rationem subdit ; [ut vel hinc elucescit . Siquidem obsessi interdum sanantur adjurationibus , quæ sunt in virtute revera existentis Dei . Et seductores spiritus , qui expelluntur , ad eum modum consentientur eos esse Dæmones , qui tum temporis , & in illis vires suas exercebant , & operabantur .] Dæmonis igitur mancipium Homerus fuerit necesse est , qui ope diabolica & arte utebatur .

Quòd verò Marcellina Homero thus adoleret , non mirum est , Marcell. Hæreticæ error.
cum depravati mortalium mores ad mala , ad verita , ad scelera præcipiti impulsu malitia sua ferantur : at talia hæreticos decent .
Hinc etiam , cum B. Augustinus hæresis crimine Marcellinam notet , quòd Homeri coleret imaginem , nemo non intelligit , haberi , Plato Homerum civitate rejicit .
illum ex eorum non esse numero , quos cum veneramur , pii , cum colimus , fideles nuncupamur , sed ad sempiternos damnatum esse cruciatus . Et sanè ridiculum est , Homerum cœlestis civitatis civem arbitrari , cujus mores , scribendique rationem carpens Plato gentilis philosophus solo naturali lumine illustratus , ne sua quidem republica dignum illum esse censuit , publica lege edicens , è sanctiori qualibet republica , & Civitate eliminandum esse una cum grege suo Homerum , qui , ut nonnulli voluere , turpissimi insani- que illius erroris auctor fuit , quem postea Pythagoras , Plato , alii- que non pauci velut hæreditario jure secuti palam docuerunt , transmigrationem animorum loquor in quælibet brutorum corpora , ut inquit Tertullian. de Homero loquens , [Pavum se meminit Ennio Tertullian. somniantem , sed poëtis , nec vigilantibus credam] & paucis interpositis [Damnatus est igitur Homerus in Pavum non honoratus . Plus de seculi remuneratione gaudebit pater habitus liberalium disciplinarum , ut malit famæ suæ ornamenta , quàm gaudeat .]
Ita Tertullianus de Homero , qui in Io insula , ut fermè omnes Mores Homeri. consentiunt , extremum diem clausit , non tædio , aut perplexitate ri . ænigmatis eidem à piscatoribus propositi , ut nonnulli falsò traderunt , sed ægritudine , lethalique morbo confectus .

N U M A P O M P I L I U S .

De moribus , Numæ Pompilii secundi Romanorum regis .

C A P . VI.

Ab orbe con-
dito 3207.Ante Christi
adventū 670.

Olymp. 16.

Numa è Sabinis
creatur
Rex .Numæ reli-
gio in Deos .Solus in de-
fertis sæpe
moratur .Plutarchus
in Numa .Proverbium
illud age ,
quod agis , è
Numa ortū .

MOrtuo Romulo , è Curibus Sabinis Rex creatur Numa Pompilius , qui unus omnium opinione ob morum gravitatem dignus eo honore habebatur . Licet autem quæ duntaxat nos memorabimus , quæ rem nostram propius tangunt , quæque ad humana , divinaque jura pertinent . Primum autem omnium satis constat , eam fuisse Numæ Pompilii religionem , ut nihil inconsultis diis moliretur , quo more ductus , ne delatum sibi quidem Romanæ urbis imperium prius suscipere voluit , quàm auguribus , sacerdotibusque assumptis , divinum aliquod è cœlo signum appareret , quo regia ejus dignitas obfirmaretur : à Deo enim vir divinarum rerum consultissimus capienda primordia didicerat , velut sacræ litteræ præcipiunt . Quantus verò in supremi numinis majestate indaganda fuerit , mirum est : [quidquid enim oculi habere poterat , eo , non ad voluptates , ac delicias , non ad quæstus , sed ad Deorum immortalium cultum , & ad ipsorum naturam , ac vim , quantum ratione poterat , cognoscendam , utebatur :] Hinc congressus hominum fugiens ac sæpè solus desertis in locis degens , quæ ad ritus , divinique numinis cæremonias spectabant , diuturna mentis cogitatione meditabatur : quod maximæ virtutis esse ad fovendam animi pieratem , & ad degustandam rerum divinarum dulcedinem , eorum exemplis periclitarer , qui Christianam perfectionem sectantes eremum incoluerunt , ut liberius , perfectiusque divina mysteria intelligerent , ni res notissima foret . His exercitationibus eos in rebus divinis progressus habuit Numa , quos vix diuturno labore assequuntur non pauci eorum , quibus Evangelica veritas innotuit . Nihil enim ociosè , nihil oscitanter , nihil desidiose non modò moliendum , sed ac cogitandum esse intellexit , ubi de rebus divinis agebatur . Testis hujus moris est Plutarchus , qui inclytam Numæ in Deos religionem commendans . [Ita & Numa decere , inquit , Cives existimavit , neque audire quidquam rerum divinarum , neque aspicere per desidiā , atque negligentiam , sed vacare à cæteris oportere , mentemque adhibere perinde ut rei ad pietatem maximæ : ac denique crepitibus , strepitibus , gemitibus , & quæcumque hujusmodi necessarios vulgarium actuum labores consequuntur , vias vacuas cæremoniis præstare .] Ex quo Numæ decreto ortum reor celebre illud , nunquàm satis dignè laudatum ,

Hæc

Hæc quàm egregiè evangelicis præceptis congruunt, quis in sacris litteris vel mediocriter versatus ignorat?

Nec minor Pompilii fuit vel in cives suos justitia, vel in peregrinos, & advenas æquitas; utrique enim integerrimum se iudicium præbuit. Insignis præterea prudentiæ specimen dedit tunc Prudentia.

Numa, cum è domo sua magnificos sumptus pellens, sic civium suorum fortunam moderatus est, ut solum iis civibus, qui pauperie premebantur distribuerit, quò egestatem, quæ inferendæ injuriæ potissima causa est, tolleretur, ac mutua pace invicem fruerentur omnes. Plutarchus ea pensitans, quæ de simulachris Numa decrevit, ea Pythagoricis decretis confert. [Primum enim principium, ait, ille, (Pythagoras) neque sensui, neque perturbationi subjectum, sed mentem invisibilem, & increatam esse censuit. Plutarchus.

Hic autem (Numa) Romanos prohibuit existimare imaginem Dei, aut hominis speciem, aut animalis habere figuram. Nec fuit apud eos neque picta, neque ficta Dei prius species, sed in prioribus centum, & septuaginta annis templa quidem ædificabant, sacraque tuguria erigebant: simulachrum verò nullum corporeum faciebant, perinde atque nefas esset, deteriora melioribus assimilare, neque aliter quàm intelligentia percipi Deus possit.] At quàm fatius Moïsi, & Prophetarum testimoniis, & præceptis hanc Numæ legem Plutarchus assimilare poterat: ii enim Pythagora multo antiquiores, divino monitu in idola, quibus Pagani, & Gentiles Lex Numæ de tollendis divinos honores tribuebant, sæpius investiti sunt, ut homines tandem, abjecto Dæmonum cultu, unius supremæ majestatis, quæ idolis quomodo intelligenda. sola Deus est, cultores redderentur. Quò si Numæ leges spectabant, probandæ, & laudandæ sunt, si secus execrandæ, cum laudatissimus imaginum sacrarum usus semper fuerit, & à Sanctis Patribus, velut hæreditario pietatis in Deum, & beatorum mentes jurè relictus, & traditus nobis, qui non aliquam divinitatis partem in pictis, aut fictis imaginibus insidere arbitramur, ut delirabat stulta gentilitas, sed eos, qui per imagines nobis repræsentantur, colimus, ac veneramur. In hoc sensu acceptam Pompilii legem laudarunt Clemens Alexand. lib. 1. Stromatum, quem se- Clem. Alex. buuntur Euseb. Cæsar. lib. 9. cap. 3. Præparat. Evangel., & Cyril. Euseb. Cæsar. lus Alexandrinus contra Julianum lib. 6.

Imagines
qua ratione
adorandæ.

*Unde nam inter Gentiles fingendorum idolorum cupidissimos
natus, & enutritus Numa potuit veritatis hujusce radios
intueri, & sacrificiorum leges, & statuta, quæ
ab Hebræorum ritibus non longè
aberrant, condere.*

C A P. VII.

Citatis locis.

Numa Pom-
pilio poste-
rior etate Py-
thagoras.
Dion. Hali-
carnass.
Hieron. Bar-
dus in sua
Chronolog.

Cicero.
Livius.

Quo tempore
in Italia re-
gnavit Py-
thag.

Cur Numa
Pythag. di-
scipulus di-
ctus sit.

S. Hier. lib. 2.
contra Jul.
Clem. & alii.

Sententia
auctoris.
Clem. Alex.

Censuit Plutarchus, cujus opinionem cum cæteri, tum Cle-
mens & Cyrillus Alexandrinus amplectuntur, hæc è Pytha-
goræ disciplina, cujus auditorem Numam arbitrantur, ema-
nasse. At falsum in annorum supputatione Plutarchum auctor est
Dionysius Halicarnassæus Antiquitatum Romanarum lib. 2. Secu-
tum est enim Numæ imperium olympiade circiter decimasexta,
quod tres, & quadraginta annos duravit, post septimum, & tri-
gesimum Regis Romuli imperium: at Pythagoram vixisse quinqu-
agesima, vel potius sexagesima olympiade, ut plerique autumant,
latius infra constabit, quare ad minimum posterior Numæ fuisset
Pythagoras annis 170. Eundem errorem confutat Cicero 4. Tuscu-
lanarum, & Livius decade prima lib. 1., qui erroris hujus origi-
nem, & causam docens, ac refellens ait. [Auctorem doctrinæ
ejus (Numæ) quia non extat alius, falsò Samium Pythagoram
edunt, quem Servio Tullo regnante Romæ centum amplius post
annos in ultima Italiæ ora circa Metapontum, Heracleamque, &
Crotonem juvenum æmulantium studia cætus habuisse constat:]
sic Livius, cui haud assentior, inveteratam hanc, falsamque opi-
nionem, quæ Pythagoræ alumnum Numam appellat, ex eo fluxisse
capite, quod assignat: sed veriùs inde ortam reor, quòd in iis-
dem ferè disciplinis, quas Samius Pythagoras ita auxit, & illustra-
vit, ut postmodum Pythagoricæ dictæ fuerint, se se exercuerit
Numa, & in hanc sententiam interpretandi sunt sancti Patres,
quotquot Numam secutum esse Samii Philosophi instituta scripsere.
Livius confutata aliorum opinione aperit his verbis mentem suam,
quo doctore usus sit Numa. [Suapte igitur ingenio, inquit, tem-
peratum animum virtutibus fuisse opinor magis, instructumque
non tam peregrinis artibus, quàm disciplina tetrica, ac tristi vete-
rum Sabinorum.] Dionysius Halicarnassæus duas hujusce rei con-
jecturas afferens ait. [Videntur mihi, qui hoc scripserunt, occa-
sionem sumpsisse duabus ex rebus confessis, Pythagoræ habitatione
in terra Italiæ, & sapientia Numæ uno omnium ore celebrata, at-
que ita contextuisse hæc, & fecisse eum Pythagoræ discipulum,
non considerantes, an eodem vixerint tempore;] probabiles sanè
conjecturæ.

Mihi illud maximè attridet, quod Clemens Alexandrinus Stro-
matum lib. 1. docuit, nempe de perdendis Deorum simulacris le-
gem

gem illam à Mōse mutatum Numam. Clementis auctoritas est :
[Numa autem Romanorum erat quidam Pythagoreus, ex iis au-
tem quæ à Mōse tradita sunt, adjunctus, prohibuit Romanis, ne
homini, aut animali similem Dei facerent imaginem &c.] Sacra
enim Mōsis volumina auraria fodina meritò appellanda sunt, ex
qua dirari potuere gentiles; immò ex qua aurum veritatis, quæ
illis affulsit aliquandò, nacti sunt, quippe quæ omnium aliarum
scripturarum vetustissima dux, & magistra fuerant veritatis agno-
scendæ cunctis mortalibus.

Numa è Mo-
saicis scrip-
tis multade-
sumpsit .

Cætera autem à quibus hauserit Numa docet Tertullianus lib. de
præscriptionibus adversus hæreticos cap. 40. ubi tradit Pompilii
magistros, & doctores fuisse Principes tenebrarum, qui calliditate
sua, quæ in sacris litteris traduntur, æmulari perpetuò studuerunt,
quo superstitionibus suis pessimis fidem, & auctoritatem concilia-
rent: [Cæterum, ait ille, si Numæ Pompilii superstitiones revol-
vamus, si sacerdotalia officia, insignia, & privilegia, si sacrificalia
ministeria, & instrumenta, & vasa ipsorum sacrificiorum, & pia-
culorum, & votorum curiositates consideremus: non ne manifestè
Diabolus morositatem illam Judaicæ gentis imitatus est?] moxque
temeritatem, & audaciam Cacodæmonis rursus considerans: [Qui
ergò, subdit, ipsas res, de quibus sacramenta Christi administran-
tur, tam æmulanter affectavit exprimere in negotiis idololatriæ,
utique & idem eodem ingenio gessiit, & potuit instrumenta quo-
que divinarum rerum, & sanctarum scripturarum sensum de sensi-
bus, verba de verbis, parabolas de parabolis profanæ, & æmulæ
fidei attemperare.] Transit ad eandem sententiam Audebertus
Macereus, qui libello, quem gallico sermone conscripsit, refellens
eos, qui cæremonias nostras profectas è Numæ institutis asserbant,
cum Tertulliano novit, à Dæmonibus edoctum Numam sacra,
cæremonias, sacrificiorumque ritus. [Quidam, ait, libro quodam
non ita nuper excusso, cujus titulus brevis commentarius est de
signis sacris, sacrificiis, & sacramentis à Deo institutis à creatione
mundi, nobis objicit, nostras cæremonias majori ex parte desump-
tas à Numa Pompilio, & proinde rejiciendas, & subvertendas, fe-
sellit eum, inquit idem, quòd non consideravit astutiam sui patris,
& magistri, Diabolus enim eas mutuavit ex veteri testamento, &
Numæ tradidit, ut per eas ab illo, & suis honoraretur, & adoraretur.
Quod ad nos attinet, quibus ad manum est verus illud testa-
mentum (etsi omittamus traditionem Patrum) magis credibile est,
desumpsisse nos inde, quàm è libris Pompilii;] at satius, meo sa-
nè judicio, dixisset, omnino certum esse cæremonias nostras è sa-
cræ Scripturæ paginis, quàm è libris Pompilii profluxisse. Hujus
opinionis probandæ finem faciam Quintini testimonio, cujus apud
Pamelium, ista leguntur: [Per quot, & quantas, quamque dili-
genter, & operosè Dominus Deus à Judæis hostias sibi offerri præ-
ceperit in Levit. lib. traditum videmus, onera ista sacrificiorum,
& negotiosas oblationum scrupolositates, ac penè totam Judaicæ
gen-

Dæmones
Numæ Magi-
stros ex Ter-
tulliano.

De hac revi-
de Pamelii.

Quintinus .

gentis morositatem &c. Ægeria Callidissimus in spiritualibus Dæmon senem quendam Numam Romæ postea docuit, ac instituit.] Ægeriam autem nimpham, quam Dæmonem fuisse meritiò auctor hic arbitrat, Numæ magistram, immò & conjugem fuisse, ii fermè omnes meminere, qui ejus res gestas litteris prodiderunt. Quam eandem sententiam habet Augustinus lib. de Civit. Dei 7. cap. 35.

Nonnullos beatorum felicitatis participem Numam putasse.

C A P. VIII.

Julian. Numam velut è cœlo missum admiratur.
Cyrill. Alex.

HUjus regis vivendi rationem, & instituta admirans Julianus Romæ periclitanti velut è cœlo missum divina providentia Numam arbitrari non erubuit, ut est apud Cyrillum lib. 6. contra eundem, cujus Juliani nomine ista sunt: [Jupiter ei (Romæ) sapientissimum Numam misit. Hic Numa honestus, & bonus erat, & versabatur in desertis sylvis, eratque semper cum diis, prout mirè sapiens erat, & mox, hic multas sacrificandi leges protulit.] Verùm solus per ea tempora Julianus, quo erroribus suis fayeret, hoc Numæ præconium edere poterat. Nostreis hisce temporibus teterrima lues Zuinglius, qui pari errore, ac vitiis cum Juliano certavit, Numam inserit in beatorum classẽ, ut auctor est Staphilus, qui de eo loquens sic habet: [Zuinglius ait, quòd Numa, Cato, Scipio, & aliorum similes alii prestantes viri Ethnici, quamvis caruerint vera fide Christi venturi, salvi tamen facti sunt, virtute legis naturalis, quam servabant.] Sed nescio, an innumerabilem Deorum multitudinem invehens Numa custodiret naturæ legem, quæ cœlis, syderibus, perenni, ac librato orbium cœlorum motu, quatuor anni temporibus, terra denique aère, igne, aqua, & creaturis omnibus, unum creatorem, unum dominum, unum principium, & finem prædicat.

Joan. 4. & 6.
1. Tim. 2.

Adhæc, cui cœlorum janua patuit unquam, qui fide venturi Salvatoris, uti te omnino ad salutem necessaria, careret? dicente Domino. Nemo venit ad Patrem nisi per me: Quod si Dei, & hominum Mediator erat Christus Jesus, qui fieri potuit, ut homines etiam laudabiliter vitam traduentes beatorum ævo potirentur sine Mediatoris fide, & patrocinio? Nempe legere, ac revereri noluit Zuinglius, quod ad Philadelphienſes scribens docuerat Beatus Ignatius: [Omnes Sancti salvati sunt per Christum in ipso sperantes, atque ipsum expectantes, & per ipsum salutem adepti sunt, qui erant digni dilectione, & digni laude sanctificati à Christo Jesu.] Ergo si omnes justi spe futuri Salvatoris sanctitatis fontem nacti sunt, nullo prætextu, Numam, enumeratosque alios re, ac operibus Christi inimicos cælibus adſcribit: certè non ignoratio-

nis,

nis, sed malitiæ, ac fraudulentia crimem istud Zuinglii fuisse deprehenditur, qui apertissima. B. Augustini etiam testimonia nihil S. August. pendens, tam petulanter mentitus est. Etenim sexcentis locis pro hac veritate decertavit August. ut libro 3. probavimus. Ad quem intellectum ea pariter revocari debent, quæ B. Joannes Chrysostomus homil. 37. in Matthæum tractavit, dum salvari potuisse scribit homines, qui Christi adventum præcesserunt, etsi illius fide carerent; dummodo tamen idola spernentes unum rerum opificem colerent, & honestæ vitæ normam sequerentur; militant enim hæc, & alia hujusmodi de fide explicita tantum. Interpretarer etiam in hanc sententiam decreta D. Justinii Martyris, Clementis Alexandrini, & Hermæ, quæ hac de re litteris prodiderunt, ni animadverterem, coactam, & extortam nimis esse hanc interpretationem, quæ vix eorum dictis congruere posse videtur: sed de his alias. Postremo, mira est Zuinglii insania, qui sine gratia supernaturali homines salvos arbitratur virtute legis naturalis, contra Ecclesiæ definitionem, contra apertas sacrarum scripturarum sententias, & contra universa Concilia, in quibus hoc unum veræ, sanæque doctrinæ fundamentum habetur, nulli videlicet fas esse divinam majestatem contemplari sine veste nuptiali, quæ non in fide Christi solum, sed etiam gratia supernaturali vel maximè sita est. S. Jo. Chrys. auctoritas, quomodo intelligenda.

Zuinglii insania redarguitur.

De Hydromantia Numæ, deque æterna ejus damnatione.

C A P. I X.

CÆterum Pagani, ac Gentilibus Romanis deterior Zuinglius fuit; illi enim, etsi de Principe, ac rege suo ageretur, in beatorum sortem non ita facilè cooptaverunt Numam, quippe qui nullum sibi inter Deos locum reliquerat, cum cœli regnum promiscua Deorum per familias turba replevit: hic autem dignum beatitudine voluit eum, quem, Augustino auctore, constat, Lib. 3. de Civ. omnipotentis, summi, & beantis Dei providentiam sustulisse: opib. vit. Dei c. 11. nabatur enim Pompilius, terrena ista non curare Deum, ideoque Numa providentiam de medio sustulit. præfigendos Romanæ civitati alios Deos, qui surgentis populi salutem, regnumque tuerentur, ne omnibus Deorum destituta præstidiis laboretur. Hinc quas mente diu conceperat vanitatum auctor, & constitutor rex statas preces, & cæremonias instituit, quæ singuli falforum Deorum colerentur, ferocesque Romanorum animi à rebus bellicis ad novum, ac mirabile superstitionum genus vocarentur, quod ut facilius obtineret Deorum cultui Pontifices, Flamines, Augures, Salios præfici, templa fidei, paci, ac termino consecrari voluit, fuitque auctor vestalium virginum, quæ inter cætera triginta etiam annis virginitatem omnino custodire tenebantur, in falsæ vestalis Deæ honorem. Sed ut pleraque vanarum Pompilii superstitionum genera omittamus, insigne illud erat, quo

Numa auctor Flaminum, Augurum, vestalium Virg &c.

Dæ-

Hydroman-
tia quid sit.

August. lib. 7.
de Civit. Dei
cap. 34. 35.

Necromantie
studiosus Nu-
ma.

Ex Plutarch.
Numæ præsti-
giæ.

Numæ libri
pleni sacrile-
giorum.

August. de
Civit. Dei lib.
7. cap. 34.

Dæmonas, velut suæ doctrinæ doctores, toto vitæ curriculo ad amicitiam, familiaritatemque traduxit; Hydromantiam dicunt, quæ divinatio erat per aquam, cujus usu in aqua Dæmones Numæ sub variis imaginibus apparentes, eum tenui, exilique ne clarius audirentur, voce alloqui consueverant, docentes quibus sacris colendi essent gentilium Dii. Hujus farinae virum fuisse Numam regem ex Varroonis libro clarè testatur Augustinus, dum inquit: [Nam & ipse Numa, ad quem nullus Dei Propheta, nullus sanctus Angelus mittebatur, hydromantiam facere compulsus est, ut in aqua videret imagines Deorum, vel potius ludificationes Dæmonum, à quibus audiret, quid in sacris constituere, & observare deberet.]

Hactenus de Numa Augustinus, quem Necromantiam etiam, in qua mortui adhibito sanguine interrogari videntur, postmodum coluisse narrat. Enim verò malis artibus addictum Numam non modo Augustinus, sed quæ etiam in illius vita meminit Plutarchus, ostendunt: Nam cum nonnullos cives Numa ad convivium invitasset, vasaque abjecta, & cœnam admodum vilem, & plebejam apposuisset, jam illis cœnare incipientibus, ubi sermonem iniecerat, quod ea Dea, (Ægeria) cui ipse congregaretur, ad se venerit, subito domum pretiosis refertam poculis, & mensam omnifariam obsoniis, apparatuque magnifico plenam ostendit,] quod cum sola spirituum celeritate peragi potuerit, jam planum est, Dæmonum adminiculo usum esse Numam, qui ut idem recenset Plutarchus, interdum etiam divinis metris prodigia annunciavit, & visus numinum monstrosos, atrocesque clamores subigebat, demissamque eorum mentem religione reddebat: quæ sine dubio erant apertissima magicæ artis, quæ oblectabatur Pompilius, argumenta, quam ut secretè profiteretur, clam solus in sylvis, & nemoribus sæpè vitam agebat, cum Ægeria Dea congressum habere simulans, cum præter Dæmonas nulla ei obviam esset Ægeria. Numæ impietatem, magicasque artes ii ipsi libri, quos septem latinos de jure Pontificio, totidemque Græcos de disciplina sapientiæ conscripserat, testes fuere, quippe qui tot Cacodæmonum secretis, incantationibus, fallendique homines versutiis referti erant, quot gentilitas ipsa superstitionum cupidissima, nec pati, nec ferre potuit: etenim re diligentius perspecta à Petilio Consule in comitiis Romano populo spectante absumpta sunt flammis ea monumenta, quæ fortuito apparuerunt, sive vi imbrum, ut Plutarchus arbitratur, sive aratro, ut Livius, cum multis ante seculis latuissent. Clara est apud Livium, & Plutarchum, & his vetustiorum Varro nem historia, de qua agens B. Augustinus tradit exquisita subtilitate quid sentiat ad hunc modum scribens: [Credat quisque quod putat, immò verò dicat, quod dicendum suggererit velana contentio quilibet tantæ impietatis defensor egregius. Me admonere sufficiat, sacrorum causas à Rege Pompilio Romanorum sacrorum institutore conscriptas, nec populo, nec Senatui, nec saltem ipsi sacerdotibus innotescere debuisse. Ipsumque Numam Pompiliu-

cu-

curiositate illicita ad ea Dæmonum pervenisse secreta, quæ ipse quidem scriberet, ut haberet, unde legendo commoneretur. Sed ea tamen cum Rex esset, qui minimè quemquam metueret, nec doceret aliquem, nec delendo, vel quoquomodo consummendo perdere auderet, ita quod scire neminem voluit, ne homines nefaria doceret: violare autem timuit, ne Deos iratos haberet, obruit, ubi tutum putavit, sepulcro suo propinquare aratrum posse non credens. Senatus autem cum religiones formidaret damnare majorum, & idè Numæ assentiri cogeretur, illos tamen libros tam perniciosos esse judicavit, ut nec obrui rursus juberet, ne humana curiositas multo vehementius rem jam proditam quæreretur, sed flammis aboleri nefanda monimenta, ut quia jam necesse existimabat sacra illa facere, tolerabilius erraretur, causis eorum ignoratis, quàm cognitis, Civitas turbaretur.] Et sequenti capite lib. ejusdem: Quam verò, ait perniciosæ vel à cultu veræ divinitatis alienæ illæ litteræ judicatæ sint, hinc intelligi potest, quod eas maluit senatus incendere, quas Pompilius occultavit, quàm timere quod timuit, qui hoc audere non potuit.] Postremo magicis artibus operam dedisse Pompilium, testis est etiam Cælius Rodiginus, qui ea vanitate instructum mira quædam portenta edidisse Numam scribit. Antiquarum
Lectio-
num
lib. 9. cap. 23.

Qui hæc meditabitur, jam, vel me tacente, sentiet, quam ex hac vita evolans Pompilius, justo Dei judicio, apud inferos sedem meruerit: quis enim nesciat, ad gehennale incendium destinari eos, qui Dæmoni famulantur tenebrosi carceris principi, ut scitè docuit Augustinus lib. 7. de Civitate Dei cap. ultimo; etenim ubi probas-
set, quam pestilentes, & perniciosi forent libri Numæ, protinus subdidit, æternæ damnationi obnoxium fieri, eum qui sacris illis uteretur, quorum institutor rex ille Sabinus fuerat: [Qui ergò, ait, nec felicem in futuro vitam, nec modo habere vult piam, talibus sacris mortem quærat æternam, qui autem cum malignis Dæmonibus non vult habere societatem, non superstitionem, qua coluntur, noxiam pertimescat, sed veram religionem, qua produntur, & vincuntur, agnoscat.] Damnatio
Numæ Pom-
pili.
August.

D E

SEPTEM GRÆCIÆ SAPIENTIBUS :

*Piè vivendi rationem, qua Thales, Solon, Chilon,
Pittacus, Bias, Cleobolus, & Periander usi
sunt, catholicæ sapientiæ præceptis
per similem fuisse.*

C A P. X.

Ab orbe con-
dito 3377.
Ante Christi
adventū 500.
Olympiade
50.
De Civit. Dei
lib. 8. cap. 2.

Thaletis pa-
rentes.

Thales præ-
ceptorem nō
habuit.

Thaletis præ-
cipua decre-
ta.

Est B. Augustini judicium septem Græciæ viros, qui post Poe-
tas theologos Musæum dico, Orpheum, Homerum, & alios
claruerunt, dictos fuisse sapientes, quia genere vitæ quodam
laudabili præstabant cæteris, ac nonnulla morum præcepta brevi-
tate sententiarum complectebantur. De his autem multa sunt, quæ à
Græcis juxta, & Latinis Scriptoribus traduntur. Nos ex multis ea
solum attingemus, quæ è re nostra erunt. Quare relicta inprimis ea
disceptatione, quæ est de numero, & nominibus horum sapientum.
(ambigunt enim plures quot, & quis fuerint) nos communem opinio-
nem secuti septenos fuisse arbitramur, eosque maximè, qui capitis
titulo adjecti sunt. Quorum vetustissimus Thales perhibetur ex Exa-
mio Patre, Cleobolinaque matre natus, qui, sive ob præclara virtutum
insignia in Milefiorum civitatem adscriptus sit, sive potius Milesius
civis fuerit, sive, ut alii putant, Phœnix genere, meritò primus
sapientis appellatus est, quippe qui & suæ sapientiæ nullum præce-
ptorem habuerit, velut gravissimi Scriptores prodiderit, quam-
vis peregrinatione sua Ægyptios Sacerdotes adierit, & Del-
phico oraculo veluti omnium sapientia primus dignus habitus sit
aureo tripode, quem Ionici adolescentes, empto è piscatoribus Mi-
lesiis bolo, adepti fuerant. Mirificè eduxit Thales sapientia in præ-
clarissimis sententiis, quibus suam, civiumque suorum vitam stu-
duit moderari. Eorum enim, quæ in rerum universitate reperiun-
tur, antiquissimum esse Deum ajebat, quippe qui ingenitus princi-
pio, sineque careret. Divinam mentem ea præditam scientia intel-
lexit, qua homines non solum justè, injustève operantes, sed etiam
eorum quaslibet cogitationes intueretur, ac limpidissimè cognosce-
ret. Orbem universum à Deo conditum esse ajebat. Cum interro-
garetur, qua ratione justam, & vitii omnibus vacuum vitam tra-
ducere quis posset, si quæ, respondit, in aliis repræhendimus, hæc
ipsi non agamus. Parentes honorandos docebat adolescentes, polli-
cens eandem eos à filiis suis collectam reportaturos, quam ipsi in
parentes suos contulissent. Noverat non minus turpiter peccare
eos, qui adulterarentur, quàm qui pejerarent. Ad hæc difficilli-
mam

nam esse sui ipsius cognitionem: in alios verò imperari facillimum: divitias malis artibus non esse acquirendas suo exemplo ostendit, qui honestissimo loco natus anno primo 35. olympiadis divitias ipsevisse verius, quàm amasse visus est. Postremò omnium Græcorum primus Thales sanam de humani animi immortalitate scientiam invenit, palàm docens animas mortalium immortales esse. Hac certa, catholicaque sententia ductus in id toto vitæ suæ curriculo incubuit, ut impollutum, & à venereis voluptatibus omnino alienum id custodiret, quod à summo rerum opifice mundum, & immortale acceperat, cœlibem enim vitam cœlo jure dignam perpetuò duxit. Obiit nonagesimo ætatis suæ anno, ut tradit Socrates, vel, ut alii, anno septuagesimo octavo: at si olympiade 35. editus in lucem ad 58. usque vixit, ad annos 115. pervenisset, 23. enim olymp. hanc annorum summam complent: juxta Genebrardi Chronologiam conditæ urbis anno 181., & ab orbe condito 3560., quamvis Clemens Alexandrinus Thalem circa quinquagesimam olympiadem vixisse putet. Cyrillus Alexandrinus contra Julianum lib. 1. cum Socrate omnino consensit. Tacianus apud Euseb. lib. 10. de præparat. Evangelica cap. 3. vixisse Thaletem putat circa olympiadem 50. Plinius lib. 2. naturalis historiæ cap. 12. olymp. 48. & D. Augustinus lib. 18. de Civit. Dei cap. 37. ait floruisse Thaletem. Romulo Romæ regnante olymp. 7. usque ad 16. Insignis valde Eusebii error fuit arbitrari, ut fecit in Chronicis, eum claruisse olympiad. 8. & è vivis excessisse olymp. 58. ex quo efficeretur, Thaletem ad 250. annos vixisse, quod absurdum est, ut idem ipse Eusebius non ignorasse videtur lib. de præparat. Evangelica cap. 3. Si divinare fas esset, putarem circa quinquagesimam olympiadem hunc philosophum insignem fuisse, licet Frisius velit floruisse eum olymp. 58. ann. Mundi 3417. ante Christum 540.

Thales quando natus.

Thales cælebs fuit.

3417. ante Christum 540

Ab Thale secundus sapiens numeratur Solon Exceestidæ Solaminus, licet Didimus Grammaticus eum Euphorionis filium arbitretur. Hic in Thalio tempora incidit, etsi Suidas olympiade 47. alii 56. & Clemens Alexandrinus olympiade sexagesima floruisse Solonem velint. Starem à Clemente cum Solone vetustior fuerit Thales, qui 50. olymp. vixit. Quàm studiosus pietatis, ac justitiæ Solon fuerit, clarum est, cum ultrò talenta septem hæreditario jure sibi debita civibus remisit, quò ad onera relaxanda Athenienses alliceret, quorum inopes, & egeni crudelem adeò serviebant servitutem, ut cum non essent solvendo, ii ipsi in servitutem, darentur fœnatoribus. Quid justissimas ejus leges referam, quæ Atheniensium Cives olim tenebantur? an non perfectæ naturalis justitiæ fuerunt exemplar à Deo Judæis legi affine? Leges erant: Colendos Solonis leges imprimis esse Deos: metuendos, amandosque parentes: alienas opes non rapiendas: à mendaciis cavendum: In omnibus perpendenda non quæ sentientis partis, voluptatumque illecebræ, sed quæ recta ratio, mensque hominis amplectenda suadent: quare præcipiebat è contemplatione rerum honestarum nullo unquam tempore abducen-

Solonis liberalitas.

Solonis leges justæ.

dos mentis oculos; improborumque societatem veluti malorum omnium fontem aiebat fugiendam. Ita Solon, qui etsi suis legibus patriæ consulisset: in parricidas tamen legem ferre noluit, quod non putaret, nefarios adeò homines posse reperiri, qui parentes interimere attentarent. Memoratu etiam dignum fuit Solonis consilium, quo cives suos convicia vitare docuit; si nempe, aiebat, æquo dolore pulsantur hi, qui privatim, & publicè in alios contumelias jaciunt, atque illi, qui contumeliis vexantur. Enimverò his legibus, & præceptis, morumque castitate tantum sui apud omnes amorem, tantamque admirationem excitavit Solon, ut Tyrannus ipse Pisistratus, cujus imanem dominatum, quem æquis oculis aspicere nullo modo poterat, fugiens abjecerat, eum humanissimis hisce litteris ad patriam, familiaritatemque suam revocare stnduerit. [Quod si unus esse ex meorum amicorum numero vis, eris mihi inter primos; nihil enim in te dolosum, nihil suspiciosum esse video:] tantum apud inimicos etiam valebat Solonis innocentia. Scio harum sententiarum nonnullas, quas nos probatos auctores secuti uni sapientum adscribimus, alteri ab aliis attributas, at quia difficillimum est discernere ex diversissimis scriptorum opinionibus tutissimam uniuscujusque sententiam; ideò Diogeni Laërtio adherentes, quid certioris veritatis sit, trademus, relicta suæ probabilitati aliorum sententia.

Olymp. 52.

Chilonis genitus.

Leges, & præcepta Chilonis.

Pari vir prudentia, & virtute tertio loco, & tempore, & dignitate constituendus est Chilon patria Lacedæmonius Damageri filius, quem olympiade quinquagesima secunda floruisse graves viri tradunt. Incorruptos Chilonis mores fidelis, Christianique viri moribus non absimiles, eæ ipsæ leges, & præcepta, quibus se, alumnosque suos moderabatur, facillimè demonstrant. Summa eorum hæc erat. Omnibus opem ferendam: nemini nocendum: injurias omnes forti animo ferendas: omnibus quidem, at maximè senio confectis hominibus exhibendos honores: garrulitatem continentendam: non menti linguam, sed linguæ mentem præviam esse oportere: non vivis, non lumine caecis hominibus maledicendum: justas leges observandas: adversam, & incommodam aliorum fortunam irridendam non esse: damnum potius eligendum, quàm turpes parandas esse divitias; invidiæ motus, qui acerrimis longè omnium aliorum esse solent, cohibendos.

Sed omnem vincit admirationem illud, quod de Chilonæ à gravissimis scriptoribus proditum est. Eum usque adeò piè, justè, sapienterque in omnibus se gessisse, ut citra omnem jactantiam, quæ ab illo procul semper fuerat, jam senectutis metam assecutus ore proprio dixerit, sibi ipsi conscium esse, se nihil toto actæ vitæ spatii egisse, quod æqui, justique judicis cenсурam mereretur: tantus fuerat hujus sapientis vitæ candor, exquisitaque morum integritas.

Innocentia Chilonis.

Pittacum quartum Græciæ sapientem scriptores numerant, quem tradit August. lib. 18. de Civit. Dei cap. 25. floruisse Hieremiæ tem-

temporibus . Fuit Hyrnadii filius Mitylenæus . Hunc vixisse 40. olympiade aliqui volunt , quorum non mihi arridet opinio , cum Thalere antiquior foret , quod falsum esse constat . Floruit inter primos sapientes , virtute , & honoribus : quinquagesima olympiade è vivis recessit dubio procul sempiternum in ævum per oramortalium volaturus ; hoc enim vivens adhuc præclaris maximarum virtutum prudentiæ , fortitudinis , & temperantiæ operibus jure merito affectus fuerat . Prudentiæ Pittaci argumentum illustre fuit , cum Mityleneses cives unanimi assensu ei imperium ultro detulerunt , at ejusdem virtutis non impar specimen dedit Pittacus , dum , per decennium benè constituto commissæ sibi Reipublicæ statutu , sceptrum deponens , sui que desiderium bonis omnibus relinquens tranquillam , ac quietem vitam agere voluit . Clara etiam sunt justitiæ illius experimenta , quæ ab illo sancitis legibus de reddendis , ac restituendis depositis , aliisque similibus luceant . Quid verò de illius fortitudine dicam ; an non fortissimus omnium iudicio fuit , cum repressis justæ vindictæ aculeis injustum Tyrrehi filii sui interfectorem , quem Cumæi captum Pittaco miserant , inultum abire jussit , certo sciens veniam poenis omnibus esse præstantiorem ? Quod si fortior est qui se , quàm qui fortissima vincit oppida , quis heroicum fortitudinis Pittaci actum non demirabitur , qui vehementissimas animi sui concitaciones , & passiones , reluctante sensu , tam placidè sedavit ? Postremò sapientis hujus temperantiam usu tractando agnovit Cræsus , cujus munera , & pecuniam dono oblatam Pittacus recusavit , apertè fassus duplo se plura possidere , quàm optaret . Quid ? hujus virtutis dulcedine motus severissimas leges in ebrios sanxit , temperantiam esse amandam perpetuò clamans .

Pittaci virtutes .

Pittacus im-
perio cedit .

Filii interfe-
ctorem inul-
tū demittit .

Leges in E-
brios .

Nec minor fuit sententiarum Pittaci veritas , quàm virtutum præstantia . Nemini , ajebat , maledicto , ne inimicis quidem : calamitatem vitio , & culpæ nemini danto , pietatem excolunto : veritatem , fidem , peritiam amanto . Verùm sedula animi contemplatione , sempiternaque omnium memoria dignum fuit , quod sciscitanti cuidam , quid optimum arbitraretur , respondit , Recte , Pieque agere , & operari .

Sententiarū
Pittaci veri-
tas .

Bias ordine sequitur quintus sapiens Teutamidis filius Prieneus Biantis pater , nulli sapientum virtute , & doctrina secundus , ob eam maximè , & patria . quam de immortali numine scientiam habuit : ab eo enim ceu fonte boni totius , justii , & recti , quia emanare noverat quidquid virtuosii , & boni mortales operabantur , propterea Deo acceptum bonum omne referendum esse prædicabat , tacitè inferens (velut catholica veritas habet , sacræque litteræ passim testantur) homines , ni divinum eis auxilium præsto sit , non posse benè , laudabiliterque operari . Hinc intimo animi sensu dolebat Bias , sui temporis mortales tot absurdas , & inanes de Diis immortalibus opiniones imbibisse , ut fas unicuique esset , commentitia , & falsa de illis jactare in vulgus , quapropter huic errori execrando occurrens aje-
bat

Sana Biantis
decreta .

- Biantis in- bat , De Diis dicito ut sunt . Biantis in Deum religio , pietatem ;
Deum reli- & justitiam in homines comitem , & sociam habuit ; ac tunc præ-
gio . cipuè cum Messenias virgines captivas suo ære redimens non modò
aluit , verùm etiam , errogata in dotem pecunia , singulas genito-
Apud Laër- ribus restituendas curavit , teste Phanodico . Judicibus consulere
tium . solebat , ut in ferendis sententiis paterna jura servarent , neve pa-
terentur invitis dominis quicquam per vim auferri . Neque cæte-
Vita hominis ris hominibus suum deesse fidele consilium passus est Bias , quò juxta
qua ratione rationem vivendi formulam instituerent , ne nimia vivendi libidine
amanda . capti pro tuenda diutius vita quodlibet facinus auderent , neve
tædio , & desperatione ærumnarum , quibus vita hominis sæpè an-
gitur , victi , desides , & ignavi nimium ad necessaria conquenda
forent . Metiri igitur vitam , ajebat , oportere tamquam si parum ,
& diu victuri essemus ; sic amare , ut aliquando simus oturi . Quam
fœdæ adulationis inimicus fuerit Bias , hæc illius sententia testatur .
Indignum virum ob divitias ne laudato . Deos facinorum , & sce-
Deos scelerū leris vindices esse decretis sanæ fidei nostræ contentiens acutè simul ,
vindices . & jocosè declaravit , dum scelestis hominibus , qui cum vi ventor-
um agitantur , naufragiumque timentes Deorum opem implora-
rent , silentium præcepit dicens , filete , ne vos hîc navigantes sen-
tiant Dii . Claruit olymp. 61.
- Cleoboli mo- Sextum inter sapientes locum scriptores concedunt Cleobolo Eva-
nita . goræ filio Lindo , seu , ut Duris putat , Curiano ; is septuaginta
annos natus expiravit . Dum vitali spiritu fruebatur , hæc , quæ
Mosæicis tabulis mirificè congruunt , ad suos , alienosque mores
ad justitiam conformandos dicere solebat : omni conatu devitandam
injustitiam : tollendas inimicitias , & contentiones : improbitatem
execrandam : dignam omni amore , & reverentia virtutem : cun-
ctis , & maximè civibus optima consulendum : voluptatibus strenuè
resistendum : pacata mente casus , & fortunæ vicissitudines toleran-
das , ne secundis rebus superbia efferratur , neve adversis nimio
torpore demittatur animus . Quæ aguntur non vi , sed spontè , li-
benterque facienda : erudiendos liberos : fugiendum ingrati animi
vitium . Amicis benefaciendum , ut majori charitatis vinculo ob-
stricti teneantur : inimicum donis , ac muneribus ad amicitiam
traducendum , hac enim arte , ajebat , & amicorum offensiones ,
& inimicorum machinationes , & insidiæ evitabuntur . Per ea
tempora , quibus cæteri florere sapientes , vixit Cleobolus .
- Animi mo- Sex allatis sapientibus quinam ultima sede addendus sit sapiens
deratio . variant scriptores , cujus varietatis testem , profanis scriptoribus
omissis , locupletissimum habet lector Clementem Alexandrinum ,
Clem. Alex. qui posteaquam docuerat , Thalem Milesum , Biantem Prieneum ,
Strom. lib. 1. Pittacum , Mitylenensem , Cleobolom Lindium in Asia , & in Eu-
ropa Solonem Atheniensem , & Chilonem Lacedæmonium procrea-
tos esse , statim subdit . [Septimum alii quidam dicunt esse Pe-
riandrum Corinthium , alii verò Anacharsim Scytham : alii verò
Epimenidem Cretensem , quem Græcum Prophetam novit Paulus ,
cujus

cujus etiam meminit in epistola ad Titum . Et mox . Plato pro Periandro ut sapientiæ indigno , propterea quod fuerit tyrannus , ponit Mysonem Cheneum ?] Nos tamen esse Periandrum communiorē secuti sententiam arbitramur Cypseli filium Corinthium . Et quamvis in ejus vita vix , quod veram sapientiam redoleat , reperiatur (unde aliqui merito suspicati sunt , non hunc , sed alium Periandrum septimum sapientem fuisse ; attamen hæc sapienter dicta est nomine Periandri Corinthii circumferuntur . Rebus secundis esto moderatus , & adversis prudens : caducæ voluptates : honores immortales : in amicos felices , & infelices esto idem . Promissis stanto . Arcana ne produnto . Quadraginta annorum spatio tyrannidem occupavit , & octuagesimum annum natus ante quadragesimam nonam olympiadem , seu potius quinquagesimam nonam , ut reor , mortuus est .

*Quid de septem Græciæ sapientum damnatione,
vel salute æterna censendum sit .*

C A P . X I .

QUoniam æterna hominum salus justis maxime operationibus comparari solet ; satagite , enim inquit Apostolici ordinis Princeps , ut per bona opera certam faciatis vocationem vestram ; non incongruum fuerit arbitrari , septenos hoc Græcorum sapientiæ Antistetes salutem assecutos iis virtutum operibus , quæ ab illis edita esse superiori capite probavimus . At venturi tunc Salvatoris fide carebant , sine qua & nulli ad beatitudinem iter patere potest , & opera ipsa alioquin egregia inutilia sunt , & ingrata . Esto , Christi Domini eis fidem defuisse , non eisdem tamen occlusum cœleste domicilium censendum est . Potuit enim fieri , immò re ipsa factum esse docuit Herma S. Pauli discipulus , ut in ipsis subterraneis mortuorum locis , qua prius carebant Salvatoris , fidem nacti fuerint , studio , & prædicatione sanctorum Apostolorum , & Doctorum , qui eos , qui piam olim vitam egerant , invisentes mortuos vera fide , & doctrina Salvatoris instruere , eosque accepto supernaturalis fidei signaculo in turris ædificationem , hoc est , in beatorum mentium ordinem retulerent . Si Hermae testimonium agnoscere lectori placet , hujusmodi est . [Quoniam niam sancti Apostoli , & doctores , qui prædicaverunt nomen filii Dei , cum habentes fidem ejus , & potestatem , defuncti essent , prædicaverunt his , qui ante obierant , & ipsi dederunt eis illud signum . Descenderunt igitur cum illis in aquam , & iterum ascenderunt . Sed hi vivi ascenderunt , at illi , qui fuerant ante defuncti , mortui quidem descenderunt , sed vivi ascenderunt . Per hos igitur vitam receperunt , & cognoverunt filium Dei , ideoque ascenderunt cum eis , & convenerunt in structuram turris . Nec circumcisi , sed

S. Petrus.

Quid pro æterna septem Sapientum salute pugnet

Herma.

Pastoris lib. 3. similitud. 9.

sed integri ædificati sunt, quoniam æquitate pleni cum summa castitate defuncti sunt, sed tantummodo hoc sigillum defuerat eis.] Similis est & apertissima D. Damasceni sententia in oratione pro defunctis fidelibus habita. Præterea illis tantum, qui Mediatoris adventum secuti sunt, non autem eis, qui antecesserunt, Christi fides ad salutem

Hom. 37. in
Matthæum.

necessaria erat, uti disertè docet S. Jo. Chrysostomus, dum ait : [Omnes, qui ante Christi adventum obierunt, poterant etiam tunc non ipsum confessi esse salvi, tunc enim Christi, qui nondum venerat, ab illis fides, & cultus non petebatur, sed ut idolorum contempto cultu, unum Deum conditorem omnium cognoscerent, colerent] & paulo post, [si qui, ait, ante Christum obierunt, & ideo ipsum non cognoverunt, & ab idolorum cultu recesserunt, & unum Deum adoraverunt, si præterea honestam vitam egerunt, æternæ beatitudinis dona adepti sunt; dicente Paulo, gloria, & honor, & pax omni facienti bonum.] Tales autem, quales exigit Chrysostomus, viros illos fuisse eorum facta loquuntur. Quamquam

Just. Martyr.

apertior hujus difficultatis via, quam B. Justinus Martyr apologia 2. ad Antoninum Pium Imperatorem aperuit, nobis suppetat, dum tradit, nec fide, nec nomine Christi vacuos fuisse eos omnes, qui etsi Christum ignorarent, pie, tamen, laudabiliterque vixerunt, quales fuisse Græciæ sapientes probatum est: [Christum quidem, ait, Dei primigenium esse didicimus, atque exposuimus, eum rationem, & Verbum esse, cujus omne hominum genus factum est particeps, & qui cum ratione vixerunt Christiani sunt, etiam si Athei habiti sint.] Idem paucis interjectis repetit. [Qui autem ex ratione vixerunt, atque vivunt, Christiani ab omni metu sunt, perturbationeque soluti, ac liberi.] Acerrimos autem legis naturalis custodes simul, & observatores fuisse septem Græciæ philosophos quis inficiabatur? si quæ antea de illis scripsimus, contemplari voluerit. Verùm illustrior est Clementis Alexandrini ad idem

Clem. Alex.

1. Stromatū.

confirmandum auctoritas, qui non de illis, qui Domini adventum generatim præcesserunt, sed de his ipsis Græcorum philosophis, & sapientibus, de quibus in præsens, loquitur: etenim philosophiæ vires, virtutem, & auxilia, quibus philosophiæ dedit fulciuntur, expendens, clarè docet, justificationis Græcorum philosophorum causam philosophiam fuisse: [lis enim, ait, qui à philosophia fuere justificati auxilium tamquam thesauros reconditur, & mox. Atque erat quidem ante Domini adventum philosophia Græcis necessaria ad justitiam: nunc autem est utilis ad Dei cultum, & pietatem iis, qui fidem colligunt per demonstrationem,] & deinceps cum dixisset, Deum veteris, & novi testamenti principaliter, per consequentiam verò philosophiæ fuisse causam, qua salutem invenirent homines, subdit, [forte etiam, principaliter tunc etiam Græcis data fuit, priusquam Dominus Græcos quoque vocasset. Nam ipsa quoque Græcos Pedagogi more docebat, sicut lex Hebræos ad Christum;] ergo si similis, seu potius ejusdem virtutis Græcorum nationi erat philosophia, ac fuerat Hebræis divina lex,

jam

jam efficitur, philosophiæ studiosos, & amantes septem antiquæ Græciæ optimates æternam beatitatem nactos, sicut Hebræi divinæ legis mandata custodientes in Abrahæ sinum recipiebantur.

Quodd si in re, quæ manifestis rationibus caret, probabilibus conjecturis uti fas est, hujus sententiæ, quam probare nitimur, ex sacris litteris trahi posse videtur roboratio: [Post hæc, inquit Jo-
annes, vidi turbam magnam, (de beatis loquitur) quam dinu-
rare nemo poterat, ex omnibus gentibus, populis, & tribubus ;]
quis autem ex Græcorum populis, quorum nonnullos in conspectu
agni albis stolis amictos stare sacer contextus narrat, ad cœleste
domicilium his septem sapientibus aptior, quis humano judicio ac-
comodator? hi enim & Deum esse, & inquirentibus eum benefa-
ctorem esse, quod ad salutem necessarium esse docet Paulus, agno-
verunt, hi cum legem non haberent, sibi ipsi lex fuerunt : hi ad
extremum multiplici bono abundavere ; atqui pax omni facienti
bonum.

Apocalypf.
cap. 7.

Sanctorum Patrum in Græcorum sapientes testimonia.

C A P. XII.

AT non pauca me tamen in oppositam sententiam trahere vi-
dentur. Etenim præter infidelitatis, & idololatriæ vitium,
quod omnibus illis objici potest, gravissimis insuper obstri-
cti sceleribus plures eorum fuere, quæ tartaream omnino poenam
merebantur: quod ut clarius fiat, à Periandro incipiam, qui uno
pedis ictu puerulum nec dum in lucem editum una cum matre,
quæ illius uxor erat, interemit; quo cum scortis liberius voluptua-
retur, quas mox simili in easdem ira accensus in favilam redegit;
præterea an non voluptuosius cum matre, quam cum lupis libidi-
nabatur, auctore Aristippo? an non turpissima re patefacta eos
omnes severè, crudeliterque accepit, quotquot nefandissimam illius
libidinem arguebant? Quid? criminibus crimina addens festo quo-
dam die, auro, gemmis, & margaritis, omnique lapide precioso
ornatissimas suæ regionis matronas spoliavit, quo victoriæ suæ te-
stimonium, auream nempe statuam conflaret, quam se erecturum,
si Olymp. prævaluisset, diis gentium voverat. Tandem, quæ spes
salutis ejus superesse potest, qui spontè in tenebris interfici voluit,
ut nulla apud mortales sui sepulcri vigeret notitia.

Periandri
crimina.

Nunc ad Solonem venio, cujus leges de rebus venereis turpissi-
mas, insignisque libidinis plenas fuisse tradunt, qui ejus res gestas
consecrantur. Hic non modò ea, quæ ad unius Dei majestatem,
quam universæ creaturæ menti, oculis hominumque ingerunt,
ignoravit, verùm etiam ut alii in idololatriam præcipites daren-
tur, auctor fuit: suavit enim, velut narrat Suidas, ut Apollini
Cirrhæam cives consecrarent. Postremò quis nisi amens, divinam

Solonis sacri-
legia, & blas-
phemia.

miserationem repérisset cum ne animo quidem concipere potest, qui in Deum ipsum injuriosus fuisse comperitur. Scitum enim est Solonis illud in epistola ad Epimenidem. Deus, ac legum latores civitates juvare per se ipsi non possunt. Sed multitudinem, qui semper regunt, hi, qua mente sint, per magni interest. Ita Deus, ac leges rectoribus benè gubernantibus utiles, male gubernantibus inutiles.] O execrandam in Dei scientiam, & infinitam potestatem blasphemiam, o detestabilem opinionem. Ergo Solone duce, & auctore aut civitati prodesse non potuit, Deus, quòd auxilium & opem ferre ignoravit, aut certe cum maximè veller, non potuit, quod utrumque absurdum, & blasphemum est: quandoquidem ignorationis illud, istud verò vel nullius, vel modicæ virtutis, quod impium est arbitrari, participem Deum facit.

S. August. de
Civit. Dei
lib. 8. cap. 2.
Eccl. 11.

Thales, qui sapientum Princeps erat, adeò turpiter insanivit, ut aquam rerum omnium principium esse deliraret. At inquis, facile est in oculis Domini subitò honestare pauperem, & eum, qui vel ignoratione, vel malitia æternæ mortis reus est, rore gratiæ celestis perfusum æterno ævo donare. Fateor, quin immò his, aliisque similibus divinæ scripturæ vocibus permotus, divina liberalitate, & misericordia fretus bene sperarem de illis, quorum vita innocens quodammodo fuisse videtur, omnium scriptorum, qui de illis meminere, judicio: nisi timorem injicerent Sanctorum Patrum. de vanitate, & perditione horum sapientum testimonia. Quorum

Tertullianus
Apolog. cap.
46.

primum est Tertulliani: [Eadem, inquit, & philosophi monent, & profitentur, innocentiam, justitiam, patientiam, sobrietatem, pudicitiam;] quæ tamen nihil eis ad æternam salutem profuisse docet, optimam suæ sententiæ rationem addens, dum ait, [mimi- cè philosophi affectando corrumpunt, ut qui gloriam captant;] solidæ enim non erant, sed fucatæ sapientum, & philosophorum virtutes, quippe quas non in Dei honorem, sed in vanam sui ostentationem, & gloriam referrebant, quod alias docuisse B. Au-

Justinus Ex-
hortation. ad
Gentes.

gustinum probavimus. Idem tradit Justinus Martyr. [Fateantur ergo philosophi suos magistros fuisse Persas, vel Sarmatas, vel magos, à quibus dedicerunt impietatem venerabilium sibi principiorum principem omnium effectorem, & ipsorum principiorum opificem ignorantes, Deum, qui caret principio,] at quo modo spe beatitatis allici, ne dum eam assequi potuerunt sapientes, si beatitudinis datorem ignorare? Pro hac eadem re confirmanda Clement. Alexand. locum adscriberem, ni is in sequens caput re- jiciendus esset, in quo rursus de auctoritate Clementis fufius agen-

Gregorius
lib. 18. Mora-
lium in 28. c.
Job cap. 26.

dum est. Valent etiam adversus sapientes illa B. Gregorii Magni verba: [Sed fuere multi gentilium, qui mundi hujus sapientum disciplinis dediti, ea, quæ sunt inter homines, honesta servarent, & salvandos, servata honestate, se crederent, nec jam Mediatorem Dei, & hominum quærerent, cum quasi sufficientem sibi philosophorum doctrinam tenerent,] in quorum contumeliam subdit, con- ferens sapientes tinctis Indiæ coloribus [sunt hujusmodi sapientes, qui

qui quamvis per infidelitatem , & plerumquē per actionem foedi sint , ante humanos tamen oculos superinducte honestatis colore fucantur .] Quod Gregorio antiquior B. Jo: Chrysostomus adnotat , cum dixit . Sapientes Græciæ barbam submittentes exomidas amicti magnopere intumescabant , & turgebant ; quasi hisce artibus nihil aliud quàm sui admirationem , & inanem gloriam quærerent , quod illis , justo Dei judicio , obtigit . Nec silentio premendæ sunt illæ ejusdem de philosophis sententiæ . Philosophorum omnia dogmata de mundo hoc meditata araneorum telis sunt similia . Et rursus . Philosophi de Dei natura quærere contendentes , quia non dominum invenire desiderabant , victi sunt ingenio , & sermone defecerunt , jureque merito hinc factum est , velut idem tradit Chrysostomus , ut de philosophorum ventre exirent flumina aquæ mortuæ , hoc est , flumina mendacis doctrinæ .

D. Jo: Chryf.
Hom. 2. in c.
1. Epist. ad
Rom.

Hom. 14. in
c. 8. ad Rom.

Hom. 28. in
c. 11. Matth.

Homil. 2. in
c. 7. Matth.

Verum quia allata hactenus Sanctorum Patrum testimonia , insipientes , & philosophos generatim tantum militant , pii , & prudentis lectoris munus erit , post diligentem , & accuratam eorum , quæ de septem sapientibus à nobis , & aliis traduntur , animi meditationem , de illorum salute , & perditione maturum ferre judicium ; ego enim qui in re incompertissima , quæque mira divini consilii arcana complectitur , nihil ex meo duntaxat sensu depromere , aut quicquam decernere statui , de quo clara , & manifesta non sint divinæ scripturæ , aut Sanctorum Patrum testimonia , non ausim saltem iis , quorum scelera non adedè aperta sunt , aut gehennam , aut cœlestem sedem assignare , quamvis probabile admodum mihi videatur , eos omnes , quos variis vitiis affectos , sine poenitentia , & suorum criminum detestatione ex hac vita discessisse , ex probatis auctoribus patuit , sempiternis tartari cruciamentis addictos esse .

Auctoris cautio .

*Allatæ superius Sanctorum Patrum pro opposita
opinionē auctoritates explicantur .*

C A P. XIII.

Quod ne Sanctorum Patrum menti oppositum videatur , singula eorum testimonia expendam , germanam eorum interpretationem quærens . Etenim quod sub initium penultimi capitis productum est argumentum , clarè ex iis , quæ docui libro primo , dum opera Gentilium , & Paganorum examinarem , patere potest . Quocirca multiplex ex Herma productæ argumentationis potest esse solutio . Imprimis enim nota , & sigillum illud , quo illustratos esse eos ait , qui puri , & innocentes naturæ debito satisfecerant , non Christi Domini fides erat , est : etenim sine illa quicunque è terris abibant , dubio procul ad gehennam damnabantur , juxta Pauli decretum . [Sine fide (media-

Ad testimo-
nium Hermæ
responsio va-
ria .

toris) impossibile est placere Deo : sed erat expressior ; apertior ; & clarius explicatio eorum , quæ in fide implicita , vel per revelationem explicita venturi Salvatoris audierant iusti . Amplius , illa Pastoris sententia accipienda est non de omnibus gentilibus , sed de iustissimis duntaxat viris , quales Abel , quales Henoch , quales Job , quales Melchisedech , qui innocentem , & à peccatis omnibus purgatam perpetuò vitam traduxerunt , mortuique sunt spe audiendi simul , & videndi optatissimum Salvatoris adventum , quem spiritu divino præsenferant . Tertiò , quamvis non ignorem Her-

Libri, qui Pastor interibitur, quæ sit auctoritas.

Lib. 4. c. 37. Orig. in cap. 16. ad Ro. Euseb. lib. 3. hist. cap. 3.

mæ librum , qui Ecclesia , & Pastor inscribitur ab Irenæo scripturæ nomine appellari , & ab antiquissimis Patribus Origene , Tertulliano , Clemente Alexandrino , Eusebio Cæsariensi , Cassiano & aliis adversus gentes in testimonium , ac veritatis catholicæ confirmationem adduci , & à B. Hieronymo utilem appellari lib. de scriptoribus Ecclesiasticis , & meritiò , quippe qui magni Pauli discipulum auctorem habuerit , de quo in epist. ad Romanos cap. 16. (Quamvis Anastasius Bibliothecarius , non hunc , sed Hermam Pii Pontificis maximi fratrem hujus libri scriptorem falso arbitretur) quia tamen is in canonicis sanctorum libris non habetur ab Athanasio de decretis Nicænæ Synodi , ob prava quædam dogmata , quibus favet Novatianis de unica poenitentia , & erroribus antiquorum , de duobus genis cuilibet hominum assignatis malo , & bono altero . Ex quibus jurè factum est , ut Gelasius Pontifex Maximus in Concilio Romano Pastorem inter apochryphos libros rejecerit : ideò & hæc ejusdem de signaculo mortuis impresso auctoritas fortassis non magni facienda est , non solum quia manifestior illa fidei declaratio iis , qui in fide quieverant , non esset necessaria , ut in cœleste domicilium cooptarentur (non enim substantialis fides mortuis jam apud inferos existentibus imprimi potuit) : verum etiam quia quidquid sigillum illud esset , de quo Pastor , non ab Apostolis , & doctoribus , sed à Christo Domino , qui omnium primus in limbo degentes mortuos inviserat , debuerat donari iustis ; si quæ ejus fuisset necessitas . Idem arbitrandum de Damasc. testimonio .

Gelasius Pastor.

Divi autem Chrysostomi auctoritas , ut jam lectorem monui , vim suam obtinet de fide explicita venturi Salvatoris , quæ paucis admodum speciali divinæ bonitatis sacramento concessa est , non verò de implicita , quæ omnibus absolutè , & ut theologi loquuntur , necessitate mediis , pernecessaria erat .

Judicium de Justini martyris opinione .

Nunc B. Justini martyris expendamus testimonium . Ait Christianos fuisse , quotquot ducem rationem secuti sunt : at non sit subito consequens , septem sapientes Christianos fuisse ; quis enim illorum perpetuò ad rationis præscriptum mores suos composuit ? quis eorum à tramite virtutum numquam deviavit ? Vix se se continent iusti supernaturali suffulti auxilio , ne in graviora scelera labantur (cum in minimis sæpissimè delinquant,) ea est ad malam naturæ proclivitas ; & sapiens quisquam divino vacuos auxilio rationis inconcussè iter secutos opinaabitur ? Nec illud secundo loco

dis-

interrogabatur , elementum liquidum sensus , & rationis planè expers pro Deo assignabat , velut Exhortatoria ad gentes docet Clemens Alex. quamvis Lactantius divinarum institutionum lib. 1. cap. 5. de mente Thaletis velit , aquam id duntaxat fuisse , ex quo nata sunt omnia . Deum verò fuisse mentem , quæ cuncta ex aqua formaverit . Quod si ex sapientibus aliqui verum Deum agnovere , ut credimus , hoc illis offuit magis , quàm profuit , hinc enim Paulo teste , [Inexcusabiles facti sunt , quia cum cognovissent Deum , non sicut Deum glorificaverunt , aut gratias egerunt , sed evanuerunt in cogitationibus suis , & dicentes se sapientes esse , stulti facti sunt ;] falsa veris miscentes .

*Septem Græcorum sapientes à Moyse , & Prophetis mutuatos
dogmata veritati consona , quæ velut
propria sibi vendicabant .*

C A P. XIV.

CALLIDè hoc ab antiquis gentium doctoribus observatum : ne ex alienis fontibus hausisse viderentur ea , quæ velut propria fluentia multitudini ventitabant . Cæterùm vanam hanc eorum animi elationem , & calliditatem non pauci Patrum coarguunt . Et Tertullianus inprimis veritatem omnium vetustissimam cum dixisset , statim probat , Poëtas omnes , Sophistas , seu quod idem est , sapientes , & philosophos à sacris Prophetarum scripturis veritatem , quam affecuti videbantur , mutuo clam ita accepisse , ut pro libidine sua eam immutarent , confunderent , perturbarent , & ad suæ quæque commenta accomodarent . [Antiquior omnibus veritas ni fallor ? & hoc mihi profuit antiquitas præstructa divinæ litteraturæ , quò facilitè credatur , thesaurum eam fuisse posteriori cuicunque sapientiæ . Et mox . Quis Poëtarum , quis Sophistarum , qui non omninò de Prophetarum fonte potaverit ? Inde igitur philosophi sitim ingenii sui rigaverunt , ut quæ de nostris habent , ea nos comparent illis . Inde opinor , & à quibusdam philosophia quoque ejecta est , à Thebanis dico , à Sparciatis , & Argivis , dum nostra conantur , & homines gloriæ (ut diximus) & eloquentiæ solius libidinosi , si quid in sanctis scripturis offenderunt digestis pro instituto curiositatis ad propria opera converterunt , neque satis credentes divina esse , quo minus interpolarent , neque satis intelligentes , ut adhuc tunc sub nubila etiam ipsis Judæis obumbrata , quorum propria videbantur . Nam etsi qua simplicitas erat veritatis , eo magis scrupulositas humana fidem aspernata nutabat , per quod incertum miscuerunt etiam quod invenerant certum .] Immo adderem fabularum commenta , vel quò scripturis fidem abrogarent Pagani , vel quò luci sacrarum scripturarum tenebras , & caliginem obducerent , inde profecta esse . Certe Clemens Alexandrinus

Terrull. Apo-
log. 47.

Clem. Alex.
Strom. 1. lib.

drinus omninò agnoscens malam hanc Græcorum philosophorum occultè (ut putabant) è sacris libris mutuandi licentiam , eos fures appellat . [Ostendimus autem in primo Stromate Græcorum philosophos dici fures , quia à Mose , & Prophetis præcipua dogmata non gratè acceperunt .] Ita Clemens , qui nescio an illo sacre scripturæ testimonio ductus . [Videntes filii Dei filias hominum , quod pulchræ essent &c.] aliam longè diversam magnorum dogmatum (cuiusmodi sunt divinæ providentiæ doctrina , & revelatio rerum humani aciem ingenii fugientium) originem docet adhuc modum scribens . [Quibus illud quoque adjiciemus , quòd Angeli illi , quibus superna fors obtigerat , delapsi ad voluptates enunciarunt arcana mulieribus , & quæcunque ad eorum venerunt cognitionem , cum alii celarent Angeli , vel potius reservarent in adventum Domini . Illic profluxit doctrina providentiæ , & sublimium rerum revelatio .] Antiqua sanè , & iis fermè Patribus , qui materiæ faciem Angelis tribuunt , per familiaris opinio , quæ nostris vix , ac ne vix quidem temporibus Patronum retinet , cum germana interpretatio loci illius , ex quo orta est , alia sit , veluti sacrarum litterarum studiosi apud eos faciliè reperient , qui student illustrationi illius sacre scripturæ testimonii . Quare priori sententiæ acquiescens idem Alexandrinus Stromatum lib. 6. contendit , sacra Mosis volumina primis Græcorum sapientibus velut præceptores fuisse , licet ab Ægyptiis , Indis , Babyloniiis , & Magis nulla Græcorum sapientes audisse non neget . [Sed etsi venero ad Pythagoram , & Pherecidem , & Thaletem , & primos sapientes , consisto quærens eorum magistrum , & seu dixeris Ægyptios , seu Babylonios , seu magos ipsos , non cessabo eorum doctorem requirere :) quem divinam esse scripturam pluribus declarat ; sicut clarius lib. 1. Stromatum memoriæ prodiderat , dum inquit . [In his autem latrones , & fures fuerint , qui sunt apud Græcos philosophi , qui ante Domini adventum à Prophetis Hebræis partem veritatis id minimè agnoscentes sumpserunt , sed sibi tamquam propria dogmata attribuerunt , & alia quidem adulterarunt , alia autem supervacanea quadam diligentia indoctè tamquam sapientes pronunciaverunt , alia autem inverterunt .] Antiquissimi scriptoris Diadori historiæ innixus B. Justinus Martyr oratione Parænetica ad gentes furta detegit antiquorum Græcorum , qui lectis in Ægypto sacris codicibus , evasique prudentiores præclariora postmodum de Diis , quàm antea tractaverunt . [Neque enim hoc quemquam vestrum ignorare arbitror , qui quidem Diodori historiam legerit , ac cæterorum , qui de his aliquid litteris mandarunt , Orpheum , & Homerum , & Solonem eum , qui Atheniensibus leges scripsit , & Pythagoram , & Platonem , nonnullosque alios , cum in Ægypto fuissent , & Mosis historia adjuti essent , postea , contra quam prius minus præclare de Diis sensissent , pronunciasse , atque statuisse .] Id quoque liquet ex Cyrillo Alexandrino , qui de Pythagora , & Thalete loquens ait , eos in Ægypto (ubi percelebris erat

Angeli cum mulieribus congregientes arcana illis miram quædam aperuere ex Clementis testimonio .

6. Stromat. Græcorum sapientes , præter Mosem , à quibus veritatem cognoverint .

1. Strom.

Just. Martyr .

Clem. Alex.

erat Moïſis doctrina) diverſatos, multiplicique diſciplinæ copia inſtructos in patriam rediſſe. [Quamvis Pythagoras Samius, & Thales Mileſius haud ita longo tempore verſati ſint in Ægypto, & collectis quæ ibi diſcere poterant, & diſciplinæ multitudinem, qua polluiſſe dicuntur, in patriam reportarunt.] Nec aliud ampla, & diſerta oratione docet Eufebius Cæſarienſis, capite, quod inſcribitur de antiquitate Moſis, & Prophetarum, ubi Porphirii teſtimonio oſtendit mille quingentis annis ante Græcorum ſapientes Moſis hiftoriam celebrem fuiſſe: & paulo poſt aliam chronologiam ſecutus Cæſarienſis. [Omnes igitur, ait, philoſophi Græcorum poſt Cyrum Perſarum Regem fuiſſe comperiuntur. Cyrus autem ſeptuaginta annis poſt Judæorum captivitatem, ideſt poſt Moſem mille, ac centum ſerè annis fuiſſe perhibetur; ita neceſſe eſt, ut fatearis philoſophiam Græcorum, ac maximè Platonico- rum multo poſteriorẽ Moſe fuiſſe;] à quo mutuatos ſua dogmata Græcos omnes philoſophos paſſim admonet. Ad extremum quæſtioni huic finem imponam clariffimo B. Hieron. teſtimonio, qui Græcos omnes à Salomone illis omnibus vetuſtiorẽ ſana decreta deſumpſiſſe ſcribit. [Hæc ergo, ut mihi videtur, ſapientes quique Græcorum ſumpta à Salomone, utpote qui ætate, & tempore longe ante illos prior, ea per Dei ſpiritum didiciſſet, tamquam propria inventa protulerunt, & inſtitutionum ſuarum voluminibus comprehenſa poſteris tradenda reliquere. Sed hæc, ut diximus, Salomon ante eos invenit, & docuit.] Quare, ſi Salomonis ſcientia, & ſententiis uſi ſunt, ut Hieronymus docuit, potiori etiam ratione Græcos Moſaica ſcripta, quæ Salomonem multis ſeculis præceſſerant, lætitaſſe fatendum eſt. Theophylus Antiochenus, de pœnis inferni agens non modò docet earum mentionem Græcos philoſophos, & Poëtæ feciſſe notitiã è ſacris litteris mutuatos, ſed etiam eos furti accuſans, ſacræ paginæ expilatores appellat. [Harum pœnarum mentionem fecere, & veſtri profani ſcriptores philoſophi, & poëtæ, & proprio Marte non ſomniare quicquam de illis potuere, verum expilantes ſcripturam ſacram pœnarum iſtarum mentionem in ſuis ſcriptis fecere, ut ſua dogmata magis conſtabilirent. Sed non ab re factum eſt, quod etiam hi commemorarunt, immò prænunciarunt pœnas, quæ impios, & incredulos manent. Nam hæc quidem in teſtimonium vergent mortalibus, ne ſe excuſſare poſſint, dicentes. Nam audivimus, nec cognovimus.] Vide divinum conſilium, & cur ad prophanos etiam ſcriptores ſacrarum ſcripturarum notitiã pervenerit, agnoſce. Patribus iſtis paſſim aſſentiuntur cæteri doctores noſtro ſeculo clari. Poſſevin. in Biblioth. Poſſevini teſtimonium eſt. [Et à Moyſe igitur etiam, qui theologi vocati ſunt, hauſere maximam partem boni, verive, quod in eorum cernimus monumentis, de quibus quoniam ſibi gloriam erant aucupati, & furta involucris contegebant, rectiſſimè à Chriſto Domino dictum eſt, omnes, quotquot ante me fuerunt, fuerunt fures, & latrones, & paulo poſt hoc illis facillimum fuiſſe pro-

Eufeb. Cæſ.

S. Hieron.
Homil. i. in
Cantic.Lib. i. de pœ-
nis inferni.Poſſevin. in
Biblioth.

probat, quodd multis post Moſis, & aliorum Prophetarum ſeculis jam edita in lucem volumina hi ſeptem vixerint ſapientes. [Et verò Græci omnes, vel ſeptem hi, qui vocati ſunt ſapientes, ac quorum princeps Thales in Græcia primus philoſophare cœpit, poſt eos Prophetas, qui majores dicuntur, & poſt Salomonem plus quadringentis annis vixerunt.]

D E

P Y T H A G O R A .

De genere, Patria, ſeculo, & Ætate hujus Philoſophi.

C A P. X V.

QUæſiturus de Pythagora id, quod de Trismegisto, & aliis Ab orbe con-
jam ſtatutum eſt, cogor curſim attingere ea, quæ à nobis dito 3448.
lector meritò expectare poteſt, quæque ordine ſuo prævia Ante Chriſti
videntur cæteris diſputationibus. Tria hæc erunt. Genus, Pa- adventū 430.
tria, Ætaſque Pythagoræ, cujus Patrem eſſi putarint aliqui fuiſſe Olympiad. 64.
Marmacum Samii incolam, ex quo Pythagoras Samius dictus ſit; Pythagoras
omnium tamen fermè ſcriptorum aſſenſu Mneſarchum fuiſſe con- parentes.
ſtat, ut præter antiquiſſimos auctores, quos latè refert Malchus,
vetuſtus ipſe idem Porphyrius, Jamblicus, Diogenes Laërtius,
Nicolaus Scutellius, Juſtinus Martyr oratione parænetica ad gen-
tes, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Plutarchus, & hiſ
omnibus recentiores alii docent. Ejus matrem Apollonius in iis,
quæ de Pythagora ſcripſit, Pythaidem memorat ab Angæo Sami
conditore oriundam. Divus noſter Ambroſius epiſt. lib. 3. ſuæ tem- S. Ambroſ.
peſtatis multorum opinionem ſecutus Pythagoræ parentes Judæos epiſt. 70.
fuiſſe arbitratur, dum inquit. [Nam cum ex populo Judæorum
(ut plerique arbitrantur) genus duxerit Pythagoras.] Sancti Am-
broſii ſententiæ adfuit Antonius Poſſevinus ſelectæ Bibliothecæ p. 2.
lib. 12. cap. 2. Nescio an hac eadem jactata in vulgus opinione
commoti ſint, qui non ſolùm Judaica ex gente originem trahere
Pythagoram, ſed etiam Ezechielem ipſum ſummi numinis Prophe- Ab aliquibus
tam fuiſſe autumant, ceu meminit Clemens Alexandrinus 1. Stro- Pythag. habi-
matum hiſ verbis. [Alexander autem in libro de Symbolis Py- tum Ezechie-
thagoricis, refert Pythagoram fuiſſe diſcipulum Nazareti Aſſyrii. lem.
Quidam eum exiſtimant Ezechielem.] Quorum perabſurdam opi- Clem. Alex.
nionem ſatis, ſuperque redarguunt Ezechielis monimenta, quæ
apud nos in canone ſunt, etiam ſi Pythagoricis documentis; ſive
ea litteris ipſe, ſive illius diſcipuli conſignaverint, non conferan-
tur, quamvis ex chronologiis petita temporum ſupputatio omni-
bus oſtendat, multis ſeculis poſterioſiorem Ezechiele propheta fuiſſe Pythagoras
Pythagoram. Nec pariter dubitarim erraſſe eos, qui Judaica ex Ezechiele
gente multo poſte-
rior.

gunt ad superiorem numerum addendi forent . Diogenes Laertius
de vitis Sophistarum lib. 8. sexagesima olympiade Pythagoram eni-
tuiffe putat . Diodorus Siculus lib. 12. putat floruisse Pythagoram
olympiad. 83. D. Augustinus lib. 18. de Civit. Dei cap. 37. olym-
piad. 55. Cicero 1. Tusculan. Pythagoram in Italiam venisse scribit
Romæ dominante Tarquinio Superbo olympiad. 61. Idem Gellio
visum

visum est lib. 17. cap. 21. Solinus tamen cap. 16. ait hoc accidisse per id tempus , quo Brutus Consul Romanos regio dominatu liberavit . Ex Jamblico hæc de ætate Pythagoræ habentur . [Apud omnes inconfesso est successorem Pythagoræ Aristæum Damaphontis filium Crotoniatem fuisse , qui circa ipsius Pythagoræ tempora vixit septem ætatibus , vel quadraginta annis proxime ætatem Platonis ;] at si synchronos Pythagoræ fuit Aristæus , clarè convincitur , non multis annis supra eos , quos Jamblicus fluxisse scribit , ad ortum Platonis , vixisse Pythagoram . Elegantissimus Romanarum rerum illustrator Livius , Tullo apud Romanos regnante , Metapontem coluisse Pythagoram meminit lib. 1. Nec reticendum est de hac eadem re Plinii testimonium , qui de Lucifero Planeta loquens hæc ad rem habet ; [Quam naturam ejus (hoc est Luciferi) Pythagoras Samius primus deprehendit olympiade circiter quadragesima secunda , qui fuit urbis Romæ annus 142.] Ad extremum Hieronymus Bardus in generali Chronologia vulgari idiomate conscripta , eo temporis spatio , quo Romani imperii sceptrum tenebat Rex Numa Pompilius , Pythagoram vixisse arbitratur , illumque olympiade decima sexta anno creationis mundi 3254. , hunc autem decima septima olympiade anno 3259. floruisse scribit , falsus sine dubio opinione sua Hieronymus ; cum quatuor ætatibus posterior Numa fuerit Pythagoras , ut suo loco ostensuri sumus . Joannes Jacobus Frisius arbitratur Pythagoram cessisse vita anno mundi 3468. olymp. 60. ante Christum 510.

Plinius lib.
hist. 2. cap. 8.

Hier. Bardus.

Cæterum in re incompertissima certi nihil , quod tutò affirmarim , mihi occurrit . Prudens lector quod verius , vel probabilius comperiet , sequatur ; malo enim rei obscurissimæ ignoracionem profiteri , quam temerè quidquam loqui : quamvis probabiliter conjici possit ex allatis hætenus scriptorum testimoniis , claruisse Pythagoram olympiade circiter 64. vel 65.

Quot annis
vixerit Py-
thagoras :

Si verò quot annis mortalem in terris vitam duxerit Pythagoras quærat alter , rem æquè litigiosam perquiret . Diogenes Laërtius Heraclidis opinionem approbans ait : [Pythagoras quemadmodum arbitratur Heraclides Serapionis filius octoginta natus annos mortuus est ex propria ætatum descriptione , sed ut plerique tradunt , annos vixit nonaginta .] Memini legisse me , fuisse alios , qui putarint , Pythagoram ad ætatem annorum quatuor supra centum pervenisse . Alii tamen nonaginta quinque , vel septuaginta , alii aliam annorum summam Pythagoræ assignant , quorum opiniones aut refellere , aut sequi nullo modo tutum .

Pythagoram fuisse adeò illustrem apud Barbaros, ut ab omnibus, ceu aliquod numen coleretur.

C A P. XVI.

VERùm relictis illis, quæ incerta, & dubia sunt, de Pythagora disseramus ea, quæ locupletissimis scriptorum testimoniis obfirmari possunt: qualia ea fore censeo, quæ de sua vi quadam, mirabilique morum illius comitate traduntur, his enim velut ducibus eam de se opinionem excitavit, ut se felices arbitrantur ii, quibus familiariter uteretur Pythagoras, quem Romani universitatis domini tanti fecerunt, ut in Civem suum aggregarent, eum ænea statua ad sempiternam amoris, & observantiæ memoriam, quæ Pythag. colebant, decorantes. Sed quid mirum? id namque honestissimi, ac temperatissimi mores, quibus præditus erat, deposcebant. [Jam verò, inquit Jamblicus, admodum adhuc adolescens omni genere honoris, & reverentiæ ab illis etiam, qui annis gravissimi erant, affectus fuit. Visus, auditusque quotiescunque loqueretur, omnium in se oculos convertebat. Itaque illi, quemcunque etiam intuitus fuisset, adeò mirabilis videbatur, ut à plerisque meritò affirmaretur, eum Dei filium esse,] & nonnullis interpositis. [Quæcunque loquebatur, vel agebat serena, & imitabili quadam tranquillitate, neque ira unquam, nec risu, nec æmulatione, nec ulla perturbatione, vel temeritate captus loquebatur, vel agebat, sed instar boni alicujus genii in Samo insula peregrinabatur.] Sic Jamblicus, qui Pythagoræ gesta enucleatius explanans recenset, eum in tantam admirationem traduxisse omnes, qui virtutes illius intuebantur, ut communi assensu non mortalis homo, sed numen cœleste, & divinum putaretur ad publicam utilitatem è cœlo missum. Vis nosse varia de Pythagoræ supra cæteros mortales divinitate sapientum illius temporis vota, hæc, quæ idem Jamblicus scripta reliquit, perpende. [Tandemque Pythagoram divi annumerabant, ceu bonum aliquem, hominumque amantissimum genium. Nonnulli quidem Pythium. At alii Hyperboreum Apollinem, rursus quidam Pæonem, alii certum quendam ex Geniis, qui Lunam inhabitabant. Nec deerant, qui quempiam esse Deorum cœlestium prædicabant in usum, & correctionem vitæ mortalium sub figura humana datum esse agentes.] Hanc eandem de Pythagoræ excellentia, & divinitate opinionem in animis discipulorum perpetuò infedisse narrat Diogenes Laërtius, dum inquit, [Nam & ipse quoque admodum sanctus, atque augustus fuisse dicitur, ejusque discipuli de eo ita existimabant, ut Apollinem ex Hyperboreis ad se profectum putarent.] Celeberrimum autem fuisse omnium Paganismi Deorum Apollinem, cui similem vel potius eundem volebant Pythagoram,

ve-

Plutarchus.
Romani Pythagoræ æneam statuam
erexere.

Jamblicus.

Pythagoræ
mores, & gravitas.

Pythagoras
putatus cœleste numen.

Jamblicus
cap. 6.

Laërtius lib. 2.

veterum poëtarum , & historiarum volumina testimoniis refertissima sunt . Idem prodidit Vincent. Belloacensis , qui de morte Pythagoræ agens hæc ad rem subdit . [Hic cum annos 20. Crotonæ egisset , Metapontum emigravit , ibique decessit . Cujus tanta admiratio fuit , ut de domo ejus templum facerent , eumque pro Deo colerent .] Sed quod mirum ? ille enim se ipsum , antequam factis concederet , Deum esse effutivit , ut Auctor est S. Damascenus lib. de hæresib. qui post narrationem falsorum Pythagoræ dogmatum , ait , postremò se ipse Deum nominavit . Certè Ovidius , licet cum Jamblico , & Laërtio non ita apertè infaniat , celebri tamen elogio Pythagoram sic ad astra tollit , ut eum virtutibus humanis superiorem fuisse credat .

*Mente Deos adiit , & quæ natura negavit
Viribus humanis , oculis ea pectoris hausit.
Cumque animo , & vigili perspexerat omnia cura
In medium discenda dabat , cætumque silentium ,
Dictaque mirantum magni primordia mundi
Et rerum causas , & quid natura , docebat
Quid Deus , unde nives , quæ fulminis esset origo &c.*

Lib. 15. Metamorph.

Pythagoræ
elogium .

Sed quid plura ? an non Judaicarum rerum antiquissimus scriptor Joseph , cui clarè perspecta fuerat philosophi hujus vitæ probitas , & in Deum religio , cæteris omnibus philosophis eum antetulit ? [Pythagoras , (Josephi verba sunt) Sanius , cum sit antiquus qui- Josephi Hebræi de Pythagora testimonium .
dem ætate , sapientia verò , & divina pietate philosophos omnes excellens .] Luculentius fuerit etiam de magno hoc philosopho B. Ambrosii testimonium , qui similem tractans de illius probitate sententiam , jurè fecisse eos testatur , qui præstantiorem omnibus antiquis scientiarum ducibus Pythagoram dixere . [Meritoque S. Ambros. epist. 20.
magnus , inquit , apud philosophos habitus (Pythagoras) qualem , ut ajunt , vix repereris ullum .] Postremò tantum præjudicata de Pythagora apud omnes invaluerat opinio , ut Aristoteles è com Aristotel. muni mortalium natura illum exemerit , dum eorum , quæ ratione apud Jamb. pollent , discrimen afferens : Aliud Deum , aliud hominem , & aliud esse Pythagoram , protulit .

*Pythagoram modestia , scientia , justis decretis , temperantia ,
aliisque virtutum operibus summi philosophi ,
ac divini hominis laudem comparasse .*

C A P. XVII.

QUod variis virtutibus affectum Pythagoram non dubito . Pythagoræ Etenim in eo fuit inprimis tantæ modestiæ gravitas , ut phi. modestis .
losophi nomen arrogantis crimen fugiens primus inveniret ,
testo

S. Augustin. teste Augustino ad hunc modum scribere : [Italicum genus au-
lib. 8. de Ci-ctorem habuit Pythagoram Samium , à quo etiam ferunt ipsum
vit. Dei c. 2. philosophiæ nomen exortum . Nam cum antea sapientes appella-
rentur , qui modo quodam laudabilis vitæ aliis præstare videban-
tur , iste interrogatus , quid profiteretur , philosophum se esse re-
spondit , idest , studiosum , vel amatorem sapientiæ , quod sapien-
tem profiteri arrogantissimum videbatur .] Eandem philosophi

Isid. Hispal. originem acceptam refert Pythagoræ Isidorus Hispalensis , & alii .
lib. 8. Orig. Legerat enim fortè Pythagoras , superbiam initium fuisse peccati ,
cap. 6. Deum superbis suæ gratiæ beneficia negare , & dominantem in ho-
1. Petr. 5. minis sensu arrogantiam perennem omnis corruptelæ fontem esse .

Huic Pythagoræ moderationi insignis de rebus divinis scientia

Scientia Py-comes erat , quæ omnium oculis eum mirabilem reddidit , noverat
thag. qualis , enim , qua erat ingenii perspicacia , unum esse rerum omnium con-
& quæ . ditorem dominum , cuncta molientem , cuncta prospicientem ,
universa replentem , sine principio æternum , mundialis machinæ
lumen , & splendorem , patrem universorum , motus principium .

Hanc Pythagoræ sententiam utpote catholicæ veritati consentaneam
Clem. Alex. laudans Clemens Alexandrinus coarguit cæteros infideles veritatis
lib. 1. Strom. hujus lumen renuentes intueri , dum ait . [Nec est silendus Py-
thagoras , qui dicit , Deus quidem est unus ; is autem non est , ut
quidam existimant , extra mundi administrationem , sed est totus in
ipsa , in toto circulo speculator omnium operum , in cœlo illu-
strator , pater omnium , mens , & illuminatio toti circulo , om-
nium motus .] Eandem hujus philosophi de Deo sententiam toti-
dem fermè verbis expressam adducunt Justinus Martyr oratione
parænetica adversus gentes multipliciter Deorum stultè colentes ,
& B. Cyrillus Alexandrinus contra Julianum . Hujus veritatis me-
mor , & tenax Pythagoras , non potuit non irridere eos , qui præ-
ter unum verum Deum , multiplices Deos venerantur , quales apud
Paganos innumeri sunt . Hos quam egregio argumento refellat ex
infinita veri numinis potestate petito , animadvertat quæso lector ex
iis Pythagoræ carminibus , quæ nuper latinitate donata sunt à Cor-
rad. Ritt- rado Rittershusio ; non enim quæ apud Justin. de Monarchia Py-
thag. Dei leguntur , adeò clara sunt .

Corrad. Ritt-
terf.
Unum solum
Deum dari
putavit .

*Si quis , qui se pro numine poscat haberi
Ultra unum . Is debet mundum fabricare parem isti ,
Dicereque . Hic meus est . Neque solum ita dicere oportet
Sed regere hunc etiam vegetanti numine , quodque
Præstiterit . Tunc demum ipse auctor habebitur orbis .*

Senserat enim , nulli , præter eum unum , qui universitatis con-
ditor , & artifex fuerat , accensendam divinitatis præstantiam , cum
nullus aliorum Deorum jure merito posset de creatione universita-
tis gloriari .

Justa decreta Tertio loco Pythagoræ fuerunt justa decreta , quæ uti mirificè
Pythag. catholicis dogmatibus assimilantur : sic talem etiam apud auditores
suos

suos Pythagorā reddebant , qualem placita religionis nostræ omnibus candidatis ostendunt eum , qui illis oblectatur . Quod enim ad numinis cultum spectabat , suis præcepit , ne in transcurso obitervē Deum venerarentur , sed omni studio , omnibusque precibus in hoc studium incumberent ; adjecitque insuper omnia , quæ toto vitæ eurriculo agenda forent , in solius Divini numinis gloriam conjicienda esse ; in quo agnovisse videtur Paulinum decretum , quo omnes operationes nostras in Dei laudem referre jubemur .

[Omnia , ait Jamblicus hujus philosophi placita enumerans , quæ patiuntur , & statuunt de agendo , collineare , & tendere ad scopum confessionis numinis . Atque hoc principium est , ut universa hominis vita , in hoc , ut Deum sequatur , composita est ; hæcque ratio studii sapientiæ principia sunt .] Et meritò sanè divina , cum sapientiæ initium , Psalmographo teste , divini numinis sit timor . Præterea , docuit gravibus puniri eos suppliciis , qui de Deo aliter opinentur , quàm veritas habet , quique fabularum figmentis turpia , & inhonesta de Diis scripsere . [Tradunt eum , inquit Suidas , cum ad inferos descendisset , Hesiodi quidem animam æneæ columnæ alligatam stridentem , Homeri verò de arboribus pendente serpentibus circumdatam vidisse , propter ea , quæ de Diis dixissent .] Idem tradidit Diogenes Laërtius . Ad hæc , vidit esse apud inferos judicium , quo nequam homines pœnis traderentur , justi verò donarentur præmiis in excelsso loco . [Ex quibus animabus (verba sunt Diogenis Laërtii) quæ puræ sunt , eas cellissimum in locum duci , impias autem neque ad eas accedere , neque inter se sociari , sed durissimis à furiis vinculis constrictas teneri .] At pulchrius hoc apud Jamblicum . [Aliam , inquit , adinvenit viam , seu rationem homines refrenandi , reprimendique ab injustitia per animarum judicium . Re ipsa sciens , hoc ipsum judicium dictum , gnarus verò etiam illud utile existere ad terrorem injustitiæ incutiendum , multoque magis injuria affici oportere , quàm hominem perimere adhortabatur . Apud inferos judicium collocatum esse , reputans animam , ejusque substantiam , ac primam rerum existentium naturam .] Quocirca homini cuidam se , suamque doctrinam de inferiorum locis irridenti , & petenti , ut ad Patrem suum , cum ad inferos descendisset , daret litteras , respondit . Non est futurum , ut migrem in locum impiorum , ubi manifestò mactatores puniri constat . Et ecce quam apertè tartarum , in quo impii torqueantur , & felicissimam , altissimamque sedem , quam nos Paradisum dicimus , ubi probi feliciter degant , Pythagoras dari fassus sit . Quid ? an non de condonandis injuriis Evangelicum decretum assecutus est , cum non esse ulciscendos eos , qui nos convitiis laceſſunt , præcepit . Deinde , cognovit animorum immortalitatem , & corporum resurrectionem , sanxitque colendam omni studio , ac fovendam invicem amicitiam , & charitatem , & mulieribus , ac viris pudicè semper loquendum , & amicorum omnia esse communia ; quod inviolatè à Pythagora custoditum

De cultu Dei
præceptum.

Jamblicus
cap. 18.

Suidas in his-
tor.

In vita Py-
thag.

Jamblicus
cap. 30.

In tartaro
sceleſtos pu-
niri.

Jamblicus: tum fuisse testatur Jamblicus, dum de prædiis, & aliis divitiis, Pythag. & quibus Pythagoræ alumni utebantur, loquens, ait. [Nam, & alumnis orā hæc omnia omnibus communia erant. Nemo autem quidquam pos- communia. sidebat proprium. Et si quidem communioni videbatur, juxta exactissimam justitiæ normam communibus utebatur. Sin verò minus, suis ipsius rebus, bonisque, immò etiam pluribus, quàm in communionem intulisset, acceptis abibat.] Quæ quidem, non modò catholicæ religionis jussa, sed etiam consilia, nobis declarant, observasse Pythagoram. Quid memorem illius temperantiam? quippe qui ab omnibus anima præditis, & iis etiam cibus, qui corporis, & mentis sanitati, & sinceritati officere videbantur, abstinuit; nec delicatis, luxuriosisve usus est unquàm, nam modici in universum cibi erat, mirificè vini, somnique parsimonia oblectatus. Tantus autem fuit Pythagoræ frugalitatis amor, ut Beatus Hieronymus contra Jovinianum hæc in illius laudem litteris dederit. [Pythagoræ, Socratis, & Antisthenis, & reliquorum frugalitatem referrem in confusionem nostram, nisi & longum esset, & proprii operis indigeret;] vicit ergo hujus philosophi frugalitas, teste Hieronymo, etiam suæ ætatis sanctissimorum frugalitatem, qualis & Hieronimyana fuit. Meritò igitur, quod de eo prodidit Jamblicus, credendum est. [Porro admonitionibus hisce tantum ipsum effecisse inconfessò, atque adeò consentaneum est, ut nemo ipsum suo, quod ipsi inditum erat, nomine compellaret, sed ab omnibus divinus appellaretur.] Ad extremum, recensitis virtutibus signaculum illud addit Pythagoras, quo olim Deus hæreditatem suam communivit, circumcisionem loquor, quam ceu divino præcepto obtemperantem subiisse Pythagoram fidem astruunt, quæ legi apud Clementem Alexandrinum, cum inquit. [Thales autem cum esset Phænix genere etiam cum Ægyptiorum Prophetis congressus esse dicitur, sicuti etiam Pythagoras cum iis ipsis, propter quos etiam fuit circumciscus, ut adyta ingrediens Ægyptiorum mysticam disceret philosophiam.] Insignitum vero Pythagoram hac salutis nota vel ex eo colligitur, quod cum Malcho tradit Digenes Laërtius, asserens Pythagoram omnibus Hebræorum, Chaldæorum, & Ægyptiorum initiatum fuisse sacramentis, inter quæ principem dignitatis locum apud Hebræos habuit circumcisio. Tandem virtutis cultor adeo egregius fuit Pythagoras, ut suæ tempestatis vulgi opinionem contemnens à virtutis tramite numquam deflecteret, quamvis sæpè numero ob virtutis desiderium stultus ab imperitis haberetur, veluti in Apologia pro Christianis tradit Athanagoras, qui de Socratis, Heracliti, & Pythagoræ continuo colendæ virtutis studio loquens ad eundem virtutis cultum olim à Tyrannis, & infidelibus vexatos Christianos hortabatur, cum dixit. [Cæterum ut illi ad virtutis cultum nihilo segniores erant propter opinionem vulgi, ita nec nobis &c.]

De veris Pythagoræ prædictionibus.

CAP. XVIII.

Fuisse jam dicta magnæ virtutis ad Pythagoræ commendationem non inficior; at graviore, fortioresque causæ accesserunt, quarum ea, quæ est de arcanis, ac futuris prædendis, non infimum locum tenet. Hac arte sic inter cæteros mortales enituit, ut hinc vel maximè Pythagoræ nomen nancisceretur; Cur dictus sit dictum enim Pythagoram idè censent aliqui, quòd non minus vera prædiceret, quàm Pythia; Licet Venerabilis Beda aliud etymon Pythagoræ esse velit. [Pythagoras, inquit, hoc est, indigens interrogatione, vel interrogationis cumulo. *Pythos* enim interrogatio *agoras* cumulus.] Sed ut ut res ista se habeat, in prædicens studio se se exercuisse Pythagoram ex Clemente Alexandrino clarè constat, cum ait: [Præscientiæ autem Pythagoras quoque magnus semper mentem adhibuit.] Clementi socium adjungimus Diogenem Laërtium, qui divinandi artem calluisse Pythagoram meminit his verbis: [Utebatur divinatione, eaque tum à vaticinationibus, tum ab avibus, immò excepta ea, quæ per immolationem perficitur, divinationem omnem colendam esse sanxit, ut testatur Plutarchus de placitis philosophorum. Idem non latuit Suidam hæc ipsa de Pythagora tradentem. Divinatione utebatur omnium, & auguriorum ea, quæ per ignem fit, minime, thure excepto, sacrificiis utebatur inanimis,] & mox addit, omne divinandi genus esse honorandum juxta Pythagoræ placita. Nec aliud de hoc philosopho memoriæ prodidit Coelius Rodiginus secutus, mea quidem sententia, Malchum, seu qui idem est, Porphyrium, & Jamblicum in vita Pythagoræ, apud quos frequens sermo est de divinatrice hujus viri industria, qua eum in omnibus usum esse, omnium, qui de vita illius scripsere, constans est opinio, cui stare noluit Benedictus Pererius vir & eloquentiæ, & pietatis laude clarus, cum aliqui jure meritò astrologiam divinatricem, ceu insanam artem detestans protulit. [Pythagoras, Democritus, & Plato longissimis peregrinationibus susceptis Persarum magos, sapientes Chaldæorum, Ægyptiorum sacerdotes adierunt, à quibus occultiora quædam vel ad disciplinas mathematicas, vel ad religionem, cultumque Deorum pertinentia cognoverunt, divinatricem autem astrologiam vel discere ab illis neglexerunt, vel si eam quoque didicerunt, certe ea numquàm utos esse ipsos ex eorum scriptis manifestè perspicitur;] quod tamen secus esse palam fit ex inductis scriptorum testimoniis, ex quibus studiosissimum, cupidissimumque omnis divinandi artis fuisse Pythagoram constat; cum autem inclita, celeberrimaque semper fuerit apud Barbaros ea divinatio, quæ ex astrorum aspectu, & constellatione petitur, cur ab hac abstinuisse

Cur dictus sit
Pythag.
Gentianus
Hervetus.
Beda lib. Mu.
sica Theor.

Clem. Alex.
lib. 1. Strom.

Laërtius lib. 8

Lib. 5. cap. 1.
in historia.

Rodiginus
Antiquarum
Lect. lib. 19.
cap. 7.

Tom. 1. in
Genes. lib. 2.
c. 3. ratio. 7.

Pythagoram omnibus divinationibus addictum asseremus?

Jamblicus in
vita Pythag.

Verum quod omnem vincit admirationem illud est, quod ars ista per se fallax, & mendacissima ipso rerum eventu, quem futurum Pythagoras annunciasset, haud cassa reddebatur, ut cum Malcho testis est Jamblicus, qui de veritate, & solertia divinatricis artis Pythagoræ sermonem habens eum variis in rebus vera prædixisse, ad hunc modum narrat [Prædictiones item terræmotuum semperternas, & pestilentiarum celeres depulsiões, vehementium ventorum, ac grandinum, quæ effunduntur repentinæ, & quasi ad quietem sedationes. Ad hæc, fluvium, & fluviatilium, & marinorum ad felicem sociorum transitum.] Etsi pauca hæc fortasse tibi videntur, agnosce majora: [Dicitur verò, ait Jamblicus, etiam terræmotum futurum ex puteo, cujus aquam gustaverat, prædixisse. Item navim, quæ vento secundo navigaret, submersum iri,] quæ exitus ipse probavit. Cum Jamblico sensit incertus vitæ hujus philosophi scriptor apud Phorium in Bibliotheca, cujus de divinandi studio Pythagoræ hæc ferme est sententia. Hanc quoque divinandi artem à magistro suo Pherecide hauserat, quem & tempestates, & alia multa, quibus eventus respondit, prædixisse legimus. Hujus generis illud fuit, quod de Pythagora Malchus, Jamblicus, & Rodginus memorant. Fortè piscatores quosdam trahentes retia in litore offendens Pythagoras, num ejus boli fortunam vendere vellet, rogavit: & annuentibus illis, protinus quot, & qui numero essent capiendi pisces, prædicens, datoque pretio, totam multitudinem recenseri, pristinaque eam libertati restitui jussit. Ad hæc, navigio ad litus tendenti, optantique amicis, ut sua essent, quæ in eo vehebantur, dixit Pythagoras, hominem vita sanctum haberetis amici, & navi appulsa cadaver in ea repertum. Cætera, quæ persequi longum foret, videat lector apud eos, qui gesta Pythagoræ enucleatius prosecuti sunt.

Apud Rit-
tershu.

*Verarum Pythagoræ prædictionum probabiles causæ,
& rationes.*

C A P. XIX.

Astrolog. op.

Divinatricē
Astrologiam
execratur Ec-
clesia.

NObis divinationis Pythagoræ causas propius venari consilium est. Qui divinatrici astrologiæ student, in cælum, sidera, constellationes, & Planetas præscientiæ causam conjiciunt. Etenim docent ex accurata, & diligenti eorum observatione, motu, & aspectu uniuscujusque casus futuros, mores, ingenia, mortem, vitam, cæteraque alia assequi potuisse Pythagoram. Hæc sententia quam sit detestabilis, sacrilega, Christianæ doctrinæ, ac sinceritati exitialis vel ex eo cognoscitur, quod divinatricem astrologiam perpetuo execrata sit Ecclesia, communis doctorum vox, & inspiratæ divinitus litteræ, velut rationibus ex sacra etiam doctrina

na contextis latè probat Jo. Piccus Mirandulanus in opere suo doctissimo adversus Astrologos, & Benedictus Pererius, quorum doctas, & subriles disputationes lectori apud eosdem considerandas relinquimus, solo B. Augustini, qui passim in astrologos invehitur, luculentissimo testimonio contenti. [Neque illi, ait, ab hoc genere perniciosæ superstitionis segregandi sunt, qui genethliaci propter natalium dierum considerationes, nunc autem vulgo mathematici vocantur. Nam & ipsi, quavis veram stellarum positionem, cum quisque nascitur, conspectentur, & aliquandò etiam pervestigent, tamen quòd inde conantur vel actiones nostras, vel actionum eventa prædicere, nimis errant, & vendunt imperitis hominibus miserabilem servitutem. Nam quisque liber, cum ad hujusmodi mathematicum ingressus fuerit, dat pecuniam, ut servus inde exeat aut Martis, aut Veneris, vel potius omnium siderum, quibus illi, qui primi erraverunt, erroremque posteris propinarunt, vel bestiarum propter similitudinem, vel hominum apud ipsos homines honorandos imposuerunt vocabula.] Sic Augustinus, qui innumerabilibus in locis operum suorum contra mendacissimam hanc artem disputat.

Lib. 2. in Genes. cap. 3.
S. Augustin. tom. 3. de doctrina Christiana lib. 2. cap. 21.

Si Plato quid ad veri prædictionem Pythagoram movere potuisset, interrogaretur, afflitum divinum, quem fanaticum furorem appellabat, assignaret, quamvis divinationes ab eo etiam peterentur per somnia, Chaldæorum observationes, & augurandi rationem. Ex his enim capitibus divinandi modum proficisci arbitratur Plato, de cujus dogmate hæc apud Plutarchum. [Plato, & Stoici divinationem introducunt per instinctum, afflatumque divinum, qui fanaticus furor est, fervorque lymphaticus per somniorum incogitamenta, Chaldæorum observationes, & Augurum disciplinam.] At cum difficile sit Paganum variis, iisdemque capitalibus vitiis irretitum afflatu divino dignum existimare, quis Pythagoram vera conjicere ex divina inspiratione, ex somniis, Chaldæorum superstitionibus, inanique Augurum religione, ni veræ religioni contrarius sit, arbitrabitur?

Platonis de divinationis causa opin.

Plutarchus lib. 5. de placitis philosoph. cap. 1.

At num quid divinus animus Pythagoræ erat, qualem Marsilius Ficinus in litteris, quas ad Matthæum Corsinum dedit, inditum humanis corporibus censet? Etenim prolatis in medium duobus experimentis, quæ mater illius, & adolescentuli quidam reipsa experti fuerant, ediscantes per quietem, quæ ignorabant, epistolam suam his verbis claudit. [Ex quibus duo præcipuè confirmari videntur, unum videlicet, animas hominum, quæ propter temperatam complexionem, vitæ puritatem, sui abstractionem à corpore quodammodo separantur, quamplurima divinare, utpote naturæ suæ divinæ sunt, & quando in se convertuntur suam exercent divinitatem.]

An animus humanus divinus sit.
Marsilius Ficinus.

At cur non omnes divinant animæ, quæ omnes pari modo, si substantiam, & naturam contemplerur, divinæ sunt? immo cur non semper divinationis dono pollent, cum ejus semper participes fieri,

fieri, & esse velint? Præterea quid est, animæ, naturæ divinæ sunt: nisi id quod in quæstionem cadit pro quæstionis explanatione assumere? perinde enim est, ac si ridiculè dicatur, divinant animæ, quia divinant, non enim divinitatis per essentiam participes sunt, quippe quæ creaturæ sunt à divinitate in infinitum distantes.

S. August. de
Genes. ad litt.
lib. 12. cap. 13.

Sed inquis, virtus divinatricis animabus sæpe infunditur, in ipsisque residet. Grata quidem, sed ad explicandum difficillima responsio. D. Augustinus divino vir planè ingenio, hanc ut non improbabilem opinionem examinans, eam subtilitate mirabili explicat, & varias hujus divinationis rationes, ac difficultates investigat. Disputationis Augustinianæ exordium, & clausulam ex ore ejus audiatur lector. [Nonnulli quidem volunt, animam humanam habere vim quandam divinationis in se ipsa. Sed, si ita est, cur non semper potest, cum semper velit? An quia non semper adjuvatur, ut possit? Cum ergo adjuvatur, numquid à nullo, aut à corpore ad hoc adjuvari potest? Proinde restat, ut à spiritu adjuvetur. Deinde quomodo adjuvatur? Utrum in corpore sit aliquid, ut inde quasi relaxetur, & micet ejus intentio, quo in id veniat, ubi in se ipsa videat significantes similitudines, quæ ibi jam erant, nec videbantur, sicut multa habemus & in memoria, quæ non semper intuemur. An fiunt illic, quæ antea non fuerant, vel in aliquo spiritu sunt, quo ille erumpens, & emergens ibi eas videat. Sed, si jam in illa erant quasi proprie, cur eas non etiam consequenter intelligit? Aliquando enim, immo plerumque non intelligit. An sicut spiritus ejus adjutus est, ut eas in se videret, ita & mens, nisi adjuvetur, ea, quæ habet spiritus, intelligere non potest? An fortè non corporea removentur, vel quasi relaxantur impedimenta, ut suo impetu anima in ea, quæ videnda sunt, exeratur: sed ipsa prorsus in hæc assumitur sive tantum spiritualiter cernenda, sive etiam intellectualiter cognoscenda. An aliquando in se ipsa videt ista, aliquando per alterius spiritus commixtionem? Quicquid horum est, temerè affirmari non oportet.] Hanc verò divinationis viam Pythagoræ fuisse oclusam non ita liberè dixerim, cum aliis etiam hominibus inferiori Pythagoræ ingenio, & solertia prædiis apertam fuisse fateatur Augustinus.

August. lib. 12.
de Genesi ad
litt. cap. 17.
Vaticinatio
Phrenet.

An forte phrenesi agitated futurorum præsciis erat, ad eum ferme modum, quo idem Augustinus recenset mira de Phrenetico, quæ ventura erant, vaticinante? An utebatur adversa valetudine, cum ignota aperiret, quandoquidem ægrotantes nonnullos abreptos à sensibus fatidicos, verique nec dum ab aliis agniti propalatores fuisse constat: velut ægroto adolescenti accidisse testatur Augustinus, qui etsi solertissimus esset, ultro tamen fateri voluit se harum divinationum causas ignorare. [Istarum, inquit, visionum, & divinationum causas, & modos vestigare si quis potest, certoque comprehendere, cum magis audire vellem, quàm de me expectari, ut ipse disseram] moxque disserendi, ac veritatis investigandæ studio actus has divinationes comparans illis rebus, quæ per quietem

in somniis visuntur, ita præsentem quæstionem concludit : [Quæcumque tamen illa natura visorum est, proculdubio corpus non est. Hoc nosse cui non sufficit, ut etiam existant, inquirat ab aliis, me ignorare confiteor.] Verùm nullus eorum, qui de Pythagoræ gestis, ac divinationibus differuere, cùm is divinaret, ægrotum, aut phreneticum fuisse scribunt.

An Pythagoricæ divinationes veræ videbantur, vel ob eorum stoliditatem, quibus quodlibet figmentum pro solida veritate calidi homines, qualis erat Pythagoras, facile persuadent, vel potius ob mirum quoddam, & ardens desiderium id in animum suum, ut verum inducebant Pythagoræ alumni, quod votis suis responsurum polliceretur institutor? ea enim est humani affectus vis, ut in re etiam aperta facile decipiantur ii, qui rem aliter, quam se habeat, considerantes, nimium proclives efficiuntur ad credendum, quod summopere expetunt.

An vaticinabatur Pythagoras solius Physiognomoniæ peritia, & sagacis ingenii acumine? Primum enim artis hujus inventorem adeò accuratum memorat fuisse Pythagoram Jamblicus, ut nullum vel Jamblicus in amicitiam, vel in disciplinam recipere vellet; ni per Physiognomoniam ingenium, & mores illius explorasset: [Primus enim, ait Jamblicus, hanc de hominibus scientiam accuratè coluit, inde cognoscens, quali quisque natura præditus esset. Neque ullum aut in amicitiam admittebat, aut in familiaritatem, priusquam qualis esset per Physiognomoniam cognovisset.] Cum autem ex diligenti, & accurata morum, & ingeniorum observatione eorum, quibus divinatio fiebat, plèraque de eorum felicitate, vel miseria conjici facile possent, quid prohibet hujusmodi hominibus vera nonnumquam prædixisse Pythagoram?

Potuit etiam in futurum præsentire occulto quodam instinctu, à quocumque afflatus ille proficisceretur, qua de re egregium est B. Augustini testimonium, quo probat olim ingestas fuisse cogitationes hominibus vigilantibus nullo modo afflictis, nulloque furore agitatis, quas promendo divinarent, non solum aliud agentes, sicut Cayphas prophetavit; verùm etiam id suscipientes, ut divinandi modo aliquid dicerent. Mira B. Augustini testimonia quorundam juvenum vera prædicentium, qui se ariolos, & mathematicos simulabant, hîc recensere prætermisimus, ne res ista nimium protrahatur. Hoc unum animadvertere licet, aliquando homines nihil de divinatione cogitantes, præter eorum opinionem præsagire, aliquando etiam divinatricem artem per jocum profitentes, seriò vaticinari.

Neque absurdum fuerit opinari, ex eo fonte ortas Pythagoræ prædictiones, ex quo B. Augustinus docet aliorum divinandi studium traxisse originem; ut autem illius sententia planius intelligatur, huc transferam verba, quæ sunt in lib. 2. de Doctrina Christiana cap. 23. [Hinc enim fit (verba sunt Augustini) ut occulto quodam judicio divino cupidi malorum rerum homines tradantur

cap. 2.

Pythag. Physiognomoniæ cultor.

Divinatio ex afflatu occulto.

August. citatis locis.

Dæmones illudere hominibus, ex his varias prædictiones manare.

illu-

illudendi, atque decipiendi pro meritis voluntatum suarum, illudentibus eos, atque decipientibus prævaricatoribus Angelis, quibus ista pars mundi infirmi secundum pulcherrimum ordinem rerum divinæ providentiæ lege subiecta est. Quibus illusionibus, & deceptionibus evenit, ut istis superstitiosis, & perniciosis divinationum generibus multa præterita, & futura dicantur, nec aliter accedant, quàm dicunt, multaque observantibus secundum observationes suas eveniant, quibus implicati curiosiores fiant, & se se magis, magisque inferant multiplicibus laqueis perniciosissimi erroris.] At quàm scitè quadret istud in Pythagoram, vel hinc conjici potest, quòd eum miro studio omnes divinandi rationes confectatum esse pari, & consona voce tradant citati antea Doctores; quod recondito justitiæ divinæ arcano factum reor, ut his nodis revictus Pythagoras in arctiores etiam erroris laqueos incurreret, ut statim docebimus.

Rursus quatuor esse possunt verarum prædictionum causæ.

S. August. de Trinit. lib. 4. cap. 17.

Non ignoro alias etiam assignari posse verarum prædictionum causas, quibus adjutus Pythagoras in prænunciandis rebus haud falleretur. Quatuor hæ sunt: Experimenta præteritorum. Acutus cernentium sensus, felices Angeli, & summus ipse Spiritus. Experimentis enim præteritorum in futura præteritis similia sic prudentes homines sæpe redduntur, ut rarò in suis conjecturis decipiantur: Sagacique aded sensu pollent alii, ut distantia aliis narrantes fatidici dicantur. Tutelaribus etiam Angelis, qui à Deo rerum eventus accipiunt, virtuteque propria pleraque intuentur, facillimum esse homines de futuris illustrare, quid obstat? Sancto Spiritui id concedere ejusdem divinæ suavitatis opus est. Cæterum quia hæc causas solita subtilitate agnovit B. Augustinus; non injucundum fuerit, integram illius sententiam adducere: [Utrum, ait, experimento præteritorum futura conjiciantur, sicuti medici multa prævidendo etiam litteris mandarunt, quæ ipsi experiri non averterunt, sicut denique agricolæ, vel etiam nautæ multa prænunciant. Talia enim si ex longis intervallis temporum fiant, divinationes putantur. An verò jam futura præsenferint (vel præcesserint) & longè visa venientia nuncient pro acuto sensu videntium &c. An ab Angelis Sanctis, quibus ea Deus per verbum, sapientiamque suam indicat, ubi & futura, & præsentia stant, vel quibusdam prænunciantur hominibus, vel ab eis audita rursus ad alios homines transmittantur. An ipsorum hominum quorundam mentes in tantum evehantur Spiritu Sancto, ut non per Angelos, sed per se ipsos futurorum instantes causas in ipsa summa rerum arce conspiciant.] At ista deferre Pythagoræ nullo modo tutum. Quamvis non sim futuris pervicaci animo, si ex enumeratis divinationum causis, quem juvaret Pythagoricas prædictiones ducere, tametsi harum divinationum vera principia attingere me posse profitear. Cætera, quæ hoc loco desiderari possunt ad plenam, & perfectam divinationis cognitionem, in eum locum rejicienda duxi, in quo de Sibyllarum prædictionibus agetur.

Dæmonas Pythagoricarum prædictionum fuisse auctores.

C A P. X X.

Certissimum enim ducō , præcipuas Pythagoræ divinationes à Divinationes
Prævaricatoribus Angelis emanasse , quibus ille perfamiliariter usus est , ut mox ostendemus . Sive Dæmones occulto af- Pythagor. à
flatu , sive contracto alias fœdere , & pacto , sive palam quavis alia Dæmonibus
ratione ad præfagiendum Pythagoram inducerent . Pro hac opi-
nitione nostra duo probanda forent . Alterum , veterem , & fami-
liarem Pythagoræ cum Dæmonibus amicitiam . Alterum , varias
artes , quibus miseros homines , qualem fuisse ostendimus Pytha-
goram , fallere , circumvenire , ac illudere solet Dæmon , dum
eis futura quædam aperit , quæ rei confirmat eventus . Illud in-
sequentia capita , in quibus rursus opportunior redibit occasio ,
conjiciemus . Istud unius B. Augustini præsidio fulti modò exe-
quemur .

Dæmones igitur callidi fallaciarum parentes tot artibus divina-
tores suos decipere possunt , quot nos antea vidimus illuminari pos-
se Paganos , qua de re haud dissimillima à contrario videat , quæ
libro secundo docuimus .

Illud nunc in dubium est imprimis . Pacisci plerumque solitos Fœdus inter
divinatores cum Dæmonibus , ut eis , quoties libitum fuerit , tam- Dæmonem ,
quàm futurorum præcones adsint . Quod bifariam accidit ; vel & divinato-
perculo fœdere explicito . Illud fit , cum Dæmon sensilem speciem res quatu-
aliquam ementitus aspectabilem se se oculis divinantium offert , ac plex .
humanis vocibus votis eorum aspirat : vel certè nullo corpore as-
sumpto , solis vocibus in aëre formatis , sive scriptura aliqua im-
missa . Implicitum fœdus dicitur , cum divinatrici arti operam
impedientes id præfagire aggrediuntur , quod nulla communi ho-
minum vel potestate , vel scientia , vel rerum experimento constare
potest . Illustriissimis exemplis utrumque periclitater , ni com-
munem hunc , sacrilegumque morem , qui de lamiis , & strigibus ,
de præstigiatoribus , ac divinationibus sermonem habuere , infinitis
propemodum experimentis verum ostendissent . Quamquàm
haud inficiandum est , nullo existente inter eos pacto , nonnum-
quàm ea suggerere Dæmonas hominibus , quæ vera postmodum
ostendantur ; sive vigilantibus , sive dormientibus illis phantasma-
ta , internasque rerum futurarum similitudines immittant , sive po-
tius præexistentes in illis imagines ad id quod volunt , conforment .

At undenam futura præfagiunt Dæmones ? Principio , ex innu-
meris experimentis , quæ tot annorum millibus observaverunt .
[Accessit autem , inquit Augustinus , Dæmonibus per tam longum
tempus , quo eorum vita protenditur , rerum longè major expe-
rien-

Dæmones
unde præfa-
giant

August. lib.
de Divin. Dæ-
mon. cap. 3.

rientia, quàm potest hominibus propter brevitatē vitæ provenire, & per has non solum multa futura prædicunt Dæmones, verum etiam multa mira faciunt.]

Lib. 12. de
Genesi ad lit-
teram c. 18.

Secundò. Ex celeritate motus, quo præstant, non modò animalibus, sed etiam velocissimis volucribus. [Hinc multo ante cognita (verba sunt Augustini) prænunciant, vel nunciant, quæ homines pro sensus terreni tarditate mirentur.] Huc spectant etiam divinationum genera, quibus Dæmon ea, quæ in remotissimis regionibus aguntur, divinationem simulans in aliis diversissimis terræ partibus, velut futura prædicit, de quibus aperta est Augustini sententia. [Cæterum alicubi longè jam facta, quod nunciant, quæ post aliquot dies vera esse firmentur, non est mirandum, possunt enim.]

Tertiò. Ex his, quæ mox ab ipsis Dæmonibus agenda sunt. Hinc morbos, pestilentias, seditiones, inimicitias, eaque mala, quorum auctor Dæmon esse potest; immò animi etiam humani motus affectuum naturalium gnarus divinat.

Lib. de Divi-
nat. Dæm.
cap. 5.

Quartò. Ex signis, quorum naturam callet, quid ea portendat; Hinc maris tranquillitates, procellas, grandines, pluvias, & cætera hujus generis prædicit. Sed priusquàm reliqua prosequamur, hoc loco liber ponere, quemadmodum hæc variarum divinationum Dæmonis causas à nobis jejune tactans B. Augustinus disertè explicet. [Quæ cum ita sint, primum sciendum est, quoniam de divinatione Dæmonum quæstio est, illos ea plerumque pronunciare, quæ ipsi facturi sunt. Accipiunt enim sæpè potestatem, & morbos immittere, & ipsum aërem vitiando morbidum reddere, & perversis, atque amatoribus terrenorum commodorum malefacta suadere, de quorum moribus certi sunt, quod sint eis talia suadentibus consensuri. Suadent autem miris, & invisibilibus modis &c. seque cogitationibus eorum, per quæ imaginaria visa miscendo sive vigilantium, sive dormientium. Aliquando etiam non quæ ipsi faciunt, sed quæ naturalibus signis futura prænoscent, quæ signa in hominum sensus venire non possunt, ante prædicunt.]

Desunt quæ-
dam in cita-
to testimo-
nio, quæ ad
rem nostram
non faciunt.

Idem in
locis.

Quintò. Ex hominum dispositionibus, quas homo non solum vocibus exprimit, verum etiam sola cogitatione perpendit, si tamen ad eas signa quædam consequantur interiorius. [Aliquando, ait idem Sanctus doctor, & hominum dispositiones non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas, cum signa quædam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt; atque hinc multa futura prænunciant, aliis videlicet mira, qui ista disposita non noverunt;] quod firma ratione confirmat, quam studiosus lector videat in fonte.

Nec opponas, esse Dæmonibus omninò ignotas hominum cogitationes. [Quoniam certissimis, ait Augustinus, indiciis apud nos constitit, enunciatas à Dæmonibus cogitationes hominum.]

Sextò. Ex absolutissima rerum omnium scientia, qua excellunt, ac mirabili intellectus acumine.

Septimò . Ex sanctis Angelis , qui Dæmonibus aliquando ea significat , quæ à Deo accipiunt esse futura , occulto divinæ providentiæ consilio . Ceu docet Augustinus , qui præsentem lapidem evolvens ; [Partim , ait , à sanctis Angelis , quod ipsi ab omnipotente Deo discunt , etiam jussu ejus sibi revelantibus , qui merita humana occultissima justitiæ sinceritate distribuit .] Et ecce divinationum Pythagoræ egregios auctores . Jurè igitur , velut præcepit B. Augustinus , à profitentibus divinatricem artem unicuique pio homini cavendum est , ne obtutu ventura prænosceri , nequissimi diaboli laqueis , sædaque consuetudine depraventur animi . [Quapropter bono , ait , Christiano sive mathematici , sive quilibet impiè divinantium maximè dicentes vera , cavendi sunt , ne consortio Dæmoniorum animam deceptam pacto quodam societatis irretiant .]

S. Angeli
Dæmonibus
futura non-
ciant .
Lib. 2. de Ge-
nesi ad litt.
cap. 17.

Evitandi sunt
mathemati-
ci .

De Mirabilibus, quæ olim edidit Pythagoras.

C A P. X X I.

AD præscientiam futurorum addidit Pythagoras mira quædam portenta , quibus facilè affecutus est , ut extra controversiam divinus planè haberetur , Enarrabo ea , quæ accurati scriptores prodidere . Aquilam supervolitantem (dum in Olympiis cum alumnis diserebat de auguriis , & symbolis) detraxisse fertur ex aëre , & demulsam iterum dimisisse . Quid ? Dauniam ursam regionis gentes depopulantem cepit , diuque molliter attractatam libi , & nucum buccis pastam , obsecratamque ne ullum animal in posterum invaderet , dimisit . Illa è vestigio montes , saltusque petens nullum unquam vel rationis expert animal aggressa est . Ad Jamblicus ursam jurejurando se nullum animal deinceps necaturam philosopho sponondisse . Sed quid plura ? obtemperantes dicto suo boves ipsos habuit Pythagoras . Fertur enim cum Tarenti bovem vidisset in pascuo vario herbarum genere referto florentes fabas depascentem ; ad bubulcum accedens monuisse , ut diceret bovi , ne fabas attingeret , & illudente bubulco , ac dicente se bovinum idioma ignorare , accessisse Pythagoram ferunt : & cum nescio quid tauro in aurem insufurrasset , non solum tunc à fabis secessisse , sed numquam postea fabas attigisse : cumque diutissimè vixisset senio corfectum prope Junonis templum permanisse , sacrumque Pythagoræ bovem fuisse appellatum , & iis victitalse cibis , quos prætereuntes porrigebant . Nec illud injucundum cognitu est , quod de latere eburneo , seu ut aliis placet , aureo memoriæ proditum reperi . Abaridi enim Hyperboreo Pythagoram esse conjectanti Hyperboreum Apollinem (cujus ille custos , & sacerdos erat) aureum sæmur tamquam ejus rei argumentum ab eo fuisse ostensum constat ; quamvis arbitrentur alii non solum Abaridi , sed omnibus

Aquilam ex
aëre detra-
xit .

Ursam ut mi-
dit .

Bovem sibi
obtemperan-
tem habet .

Latus ebur-
neum osten-
dit .

Histor. mira-
bilium rerum
cap. 6.
Dēnbus præ-
nit anguem.

nibus etiam ; qui olympiacos ludos aut edebant , aut spectabant
foemur aureum detexisse . Memorant præterea , Pythagoram una-
eademque die Metaponti in Italia , & Tauromini in Sicilia fuisse ,
& utrobique in rei admirabilis confirmationem publicos sermones
habuisse cum sodalibus , quamvis duæ illæ Civitates magno invicem
distant intervallo , ad quas vix longissimis itineribus devenire quis
posset . Meminisse etiam hîc libet , quod solus Pollonius ex Ari-
stotele de Pythagora tradit ; nempe dentibus , serpentem homines
venenato morstu interficientem , necasse Pythagoram ; cujus portenta
enarrans Malchus [sexcenta alia , inquit , facinora admirabiliora ,
& diviniora communi omnium voce , & applausu celebrantur ,
irant breviter dicere liceat , neminem fuisse , cujus , aut plura , aut
illustriora facta recenseantur .] His ego finem imposturus id me-
morabo , quod cætera admiratione vincit ; quandoquidem rebus
ipsis inanimatis sensum , voces , animamque indidisse videtur Py-
thagoras , qui Caucaſum flumen cum multis sodalibus transiens ,
idque alloquens , vicissim audiivi flumen sonora , clara , aperta-
que voce respondens : SALVE PYTHAGORA . Jamblici testimonium
nonnihil à Malchi testimonio discrepans , si lectorem cognoscere
delectat , est hujusmodi . Postea igitur ille (Pythagoras) aliquan-
do Nestum fluvium cum multis amicis transiens voce affatus est .
At fluvius aliquid ita sonorum , & exaudibile , itemque clarum ,
& perspicuum , ut ab omnibus exaudiretur , rursus breviter elo-
cutus est : SALVE PYTHAGORA . Et hæc hæctenus de prodigiis ,
quorum parratorem fuisse Pythagoram congruentia in unum
scriptorum testimonia ostendunt .

Salutatur à
flumine .

*Verane , an ficta fuerint portenta quæ olim operabatur
Pythagoras . Qua virtute instructus ea machinaretur ;
Et auctoris hac de re judicium .*

C A P. XXII.

In notis suis.

CUnradus Ritthershusius etsi adscribi hæc prodigia Pythagoræ
communi fermè omnium scriptorum suffragio non ignorarit ,
ea tamen non vera , sed commentitia , decantatasque apud
Græcos scriptores aniles fabulas esse arbitratur , cum inquit . [Vi-
dentur autem mihi istæ narrationes , De Urſa Daunia , de Bove Ta-
rantino à Pythagora domatis , & mansuefactis , de Aquila super-
volante , ut illa quoque de fluvio , qui clara , & humana voce sa-
lutaverit Pythagoram transeuntem ; nec non & illa de duobus re-
motissimis Civitatibus eodem die ab ipso aditis &c. ejusmodi esse ,
ut inter veras historias Luciani locum facillè tueri possint , nam-
quid non græca mendax audet historia , ut verbis Satyrici utar .]
At cum omnes Græci juxta , & Latini scriptores , qui de hujus
philosophi gestis meminere , unanimi assensu velut patrata à Pytha-
gora

Vera opin.

gora hæc mirabilia agnoscant , eorum plus apud me , quàm Rittershusii ponderat auctoritas , quam eo etiam libentius amplector , quòd facillimum videam , horum omnium certam , & manifestam ex scriptoribus ipsis reddi posse rationem , cur hæc auditu , & creditu mira exequi potuerit Pythagoras.

At quænam in Pythagora ista edendi virtus fuit ? Jamblicus excellentem fuisse docet Pythagoræ in Deos religionem , & mentis pietatem , recensitis enim ordine suo miraculis , de quibus hîc agitur , mox veluti apertam , & exploratam eorum rationem redditurus ait . [Atque hæc quidem certissima religionis , & pietatis ipsius argumenta sunt .] Nec mirum , hoc enim Jamblici postulabat intimus animi affectus , quo Pythagoricas sanctiones , instituta , actaque complectebatur , licet nesciens propriam hujus rei attulerit rationem , de qua paulo post . Jamblici opinio usque adèd vera , tuta , sanctaque Cælio Rodigino visa est , ut oppositum sentientes malevolos , oblocutores , cavillatoresque appellandos esse non dissimulet , dum ait . [Verum enim verò nil tam exquisitè efformatum , nil adèd amussitatè , aut graphicè concinnatum , compositum , elaboratumque cura pervigili , cui rubiginis non affricetur aliquid , aut loliginei succi labecula sordidior allinatur . Etenim comperti nobis cavillatores nescio qui , aut caniculæ , qui viro alias Coryphæo (Pythagoræ) propemodum magicæ vanitatis crimen inustum velint .] Scilicet in crimine nefario eis ponit Cælius qui effectricem prodigiorum Pythagoræ causam magiam extitisse asseverant . At non tam atroci censura notasset eos Cælius , si revocasset in memoriam ea , quæ ille ipse lib. 1. cap. 10. de Pythagora inconstans scripserat , ultrò concedens Dæmonum familiaritate , & auxiliis mirum in modum profecisse Pythagoram . [Hinc , inquit , traditum eruditionibus est , non Deos cœlestes , uti apud Homerum est , cum fortibus viris collocutos , nec affuisse pugnantibus , vel juvisse , sed cum illis familiares genios esse observatos , quorum administriculis præcipuè Pythagoras enituit .] Ut quid igitur tam elato supercilio contuetur Cælius eos , qui in magicam artem Pythagorica portenta conferunt , si ille idem postmodum Dæmonas opem , & auxilium huic philosopho tulisse testatur ; non enim , præter Dæmonas , alios genios , qui sacris litteris fidem præstat , agnoscere potest . Immo , (quod mihi mirum semper accidit) cur Pythagoram ille ipse eodem vanitatis crimine accusat ? Meditetur quæso lector , quæ tradat Cælius , qui magiam in suas partes dissecans , inprimis portenta Pufetis cujusdam hac lue sædissimi narrat , tum alibi à se defensum Pythagoram carpit sic scribens . [Proditur litteris à Græcorum plerisque fuisse Pufetem quendam inter magicæ vanitatis confectatores primæ notæ , eum tradunt excantaminum potentia consuevisse disertissimum repente convivium discubitoris præmonstrare ; mox ubi collibitum fuisset , omnibus evanescentibus , ita ut omnino parati viferetur nihil . Si quid pretio comparasset , id agebat , ut erogati nummi in suis comparerent loculis ,

Jamblici op.
Cap. 28.

Cælii Rodig.
sententia an-
tiquarum le-
ction. lib. 19.
cap. 7.

Cælii Rodigi-
ni inconstans
opin.

Rodiginus
Antiquarum
lect. lib. 8.
cap. 23.

eluso venditore . Numam quoque Pompilium ejusmodi præstigiis quandoque operatum legimus . Sed & Pythagoram item illum doctissimum id ridiculum factitasse , ut quæ collibuisset sanguine perscriberet in speculo , moxque litteris ad Lunam orbis pleni obverfis , stanti à tergo , ut in Lunæ exaratas disco , commonstraret .] Atqui hæc omnia à Cælio magiæ viribus attributa fuisse , & totius capitis partitio , & series , & institutum apertè convincunt . Ad

Dalecampius
lib. 2. cap. 8.

eandem opinionem lubens se applicat Jacobus Dalecampius in castigationibus , & annotationibus in Plinii historiam editis , ubi Timonem Phliasum aut malevolentia percitum , aut mirabilis Pythagoræ conditionis , & præstantiæ ignarum appellat , eo quòd Pythagoram magicæ fraudis studiosum dixerit . [Phliasus Timon ignarus præstantissimæ naturæ hominis (Pythagoræ) & prorsus divinæ , aut malevolentia , & invidia percitus eum præstigiatores vocavit .]

Ita Dalecampius , qui eodem prorsus crimine , quod in Phliasum falsò jactat , condemnandus est ; cum nimis clarum sit ex Plinio , studiosum perdiscendæ artis portentosæ fuisse Pythagoram . Audiat Dalecampius Plinium , cujus apertam sententiam , vel ignoravit , vel se ignorasse finxit , qui de magia agens . [Quamquam animadverto , inquit , summam litterarum claritatem , gloriamque ex ea scientia antiquitus , & penè semper petitam . Certè Pytha-

Lib. 10. cap. 1.
in historia.

goras , Empedocles , Democritus , Plato ad hanc discendam navigare , exiliis veriùs , quàm peregrinationibus petitis . Hanc reversi prædicare , hanc in arcanis habuere .] Cæteris hujus sententiæ patronis vetustior omnibus Suidas errorem arbitratur , hæc facinora in magicam Pythagoræ artem conjicere , eo quòd ne dum sacrilega ars illa exorta esset . [Alii verò quia magos Babyloniorum , & Indorum Brachmanes , & Ægyptios Gymnosophistas adiit Pythagoras , magum eum censent , & ut insipientem impiè criminantur . Nam Empedocles ipse , & Pythagoras , & Democritus magorum usi consuetudine , multaque divina effati , ne dum illa arte orta censentur .] At miror Suidam magnæ eruditionis virum non animadvertisse innumeris ante Græciæ philosophos seculis , dæmonum portenta , & machinationes viguisse , quæ ars magica nititur ; immò à peritioribus observatum esse scio , ante Noe diluvium virus illud Dæmoniacum in mortales passim effusum , ut latius suo loco .

Nos igitur aperto Plinii testimonio innixi , ac communi aliorum scriptorum opinione ducti , liberè credimus , Dæmoniorum calliditate , versutiis , machinationibus , & adminiculis usum Pythagoram , cum ea portenta , de quibus jam satis , moliretur . Præter adductos scriptores locupletissimos etiam habeo meæ opinionis auctores , quorum vota in præteritis relinquenda non sunt . Timon enim Phliasus Pythagoram magum fuisse tradit his versibus :

Apud Plutar-
chum .

*Pythagoramque tuere magum , qui nomine flagrans
Pergeret eloquiis homines captare venustis .*

Ne

Ne verò fortassis dubiæ fidei istud esse testimonium clamet Dalecampius, id eorum auctoritate obfirmabo, qui Pythagoram omni laudum genere in cœlum usque tollentes, à Phliasii tamen opinione non discrepant. In hos enim nulla vel minima malevolentia cadere potest suspicio, quales comperi esse Malchum, Jamblicum, Diogenem Laërtium, & complures alios, quibus illud firmum, ac stabile fuit, magica arte instructum fuisse Pythagoram, qui celebres adiit malæ artis professores eos, qui vulgò Magi vocitantur, ex quibus ea hausit, quæ apud eos in arcanis erant, diabolicas fraudes, incantationes, præstigias. Et quidem diversatum esse cum Magis Pythagoram, quos veriùs maleficos dixeris, meminit Malchus sub initium vitæ hujus philosophi, & rursus alibi incantationibus, quæ ex magica arte scatent, deditum Pythagoram, prodidit sic scribens. [Rythmis, melicoque cantu, & incantationibus pravis animi, corporisque affectus sanabat.] Idem litteris consignavit Jamblicus: [Atque ibi, ait, (Babylonis) cum Magis sui studiosis, & benevolis conversatus est, & in ipsorum mysteriis eruditus fuit:] at quæ magorum fuerint mysteria quis non novit? & infra cap. 28. enarrans studia, & portenta Pythagoræ; [quæ quidem, ait, partim didicerat ab Orphicis, partim verò ab Ægyptiis sacerdotibus, partim etiam ab Chalcidensibus, & Magis.] Jamblico addimus Diogenem, qui 8. libro benigne acceptum à Magis narrat Pythagoram, quem ex Heraclito malas artes, hoc est magicas, coluisse testatur, dum ait: [Pythagoras Mnesarchi filius omnium hominum maximè in historia laboravit, selectisque scriptoribus multarum rerum doctrinam, malasque artes suam constituit sapientiam.] Quid memorem Plutarchum, qui in vita Numæ Pompilii Pythagoram quibusdam vocibus excantasse aquilam scribit, quod portentosæ, ac dæmoniacæ artis proprium est: [Etenim (verba sunt Plutarchi) ille videtur & aquilam quibusdam excantans, superneque volantem deducens mansuefacere solitus.] Ad hæc Pherecidem planum, ac præstigiatores fuisse nemo est qui nesciat; at æmulum Pherecidis Pythagoram, & præstigiarum ejus tenacem fuisse tradit Apollonius in historia rerum mirabilium. Adfuit eidem opinioni Vincent. Belloacensis, dum inquit: [Deinde ad Persas profectus magicam artem percepit] cujus specimen eum dedisse non dubito (ut idem narrat Vincent.) cum Thaurum mundi juvenem libidine flagrantem videns ad ostium amicæ meretricis insanire, jussit psalteria tria canere per spondeum, & ita eum ad sanam mentem revocavit. Huic præterea opinioni recentes adsunt scriptores Gentianus Hervetus in primum Stromatum Clementis Alexandrini, Hannibal Rosellus lib. 2. commento q. 91. cap. 4. Thomas Aldobrandinus in Diogenem Laërtium, Cunradus Rittershusius, neque abnuunt Joannes Baptista Chrispus de Ethnicis philosophis cautè legendis, & Nicolaus Scutellius de vita Pythagoræ. Hujus præterea opinionis defensores fuere Xenophon, & Plutarchus citatis multo vetustiores: ille enim in epistola ad Nef-

Malchus.

Jamblicus
cap. 4.

Etiam

In spec. Hist.
lib. 3. cap. 24.

Cap. 6.
In Pyman-
drum Mercu-
rii.

Neschinium monstrosam Pythagoræ philosophiam appellat: hic verò de Socratis Genio agens, philosophiam Pythagoræ, spectris, fabulis & superstitione plenam nominat, qua loquendi formula nihil clarius esse potest ad rem, quam volumus, ostendendam.

Lib. 8. cap. 7. Ad eandem sententiam transit Valerius Maximus, ut arbitror, dum de Pythagoræ peregrinationibus, & studiis edisserens ait: [Ægyptum petiit, ubi litteris gentis ejus assuefactus præteriti ævi sacerdotum commentarios scrutatus innumerabilium seculorum observationes cognovit. Inde ad Persas profectus Magorum exactissimæ prudentiæ se formandum tradidit, à quibus siderum motus, cursus stellarum, & uniuscujusque vim, proprietatem, & effectum benignissimè demonstratum docili animo hausit.] Nec dubito, quin cætera Magis perquam familiaria Pythagoram ab iisdem intellexerit, cujusmodi sunt incantationes, sortilegia, aliaque ejus generis Dæmonum inventa.

Magicas artes calluisse Pythagoram Sanctorum Patrum testimoniis confirmatur.

C A P. XXIII.

Tertullian.
lib. de Anima
cap. 28.

Quod si fortè allata scriptorum testimonia satis non sunt, testes locupletissimos, de quibus dubitare nefas esset, addimus. Et inprimis hoc innuisse videtur Tertullianus, qui Pythagoræ metempsychosin, ac miram in fallendis hominibus calliditatem confutans: [Scimus, ait, etiam Magos elicere explorandis occultis per catabolicos, & paredos, & pythonicos spiritus. Non enim & Pherecides Pythagoræ magister his forsitan artibus divinabat, ne dicam somniabat. Quod si idem Dæmon in illo fuit, qui & in Euphorbo res sanguinis gessit?] Sic ille, qui propterea hoc in loco Magorum meminisse voluit, dum de Pythagoræ versutiis loquebatur, quo Pythagoram his artibus excultum involutè more suo innueret, ut scitè ad hunc locum observavit Pamelius. Quod obscure Tertullianus habet, distinctè, breviter, & clarè protulit Clemens Alexandrinus, qui dum Pythagoram Zoroastris regis Bactrianorum velut expressam imaginem memorat, cum inquit, [Zoroastrem Magum Persam Pythagoras ostendit] magicæ artis peritissimum Pythagoram fassus est, qui Zoroastrem primum magiæ auctorem, qui eodem, quo natus est, die risit, velut excellens æmulus, prudensque discipulus expressit. Verum qualis, cujusve artis gnarus fuerit Pythagoras, audiat lector ex iis, quæ latè tractavit B. Cyrillus Alexandrinus, qui Juliani temeritatem, & petulantiam auctoritati sacrarum scripturarum detrahentis perstringens, docet Dæmonem serpentis formam einentitum, dum primam matrem decepit, ea ratione allocutum esse Evam, qua idem Dæmon Pythagoram magum, cum flumen transiret, salutavit dicens: SALVE PY-

Clem. Alex.
Strom. lib. 1.

Cyrill. Alex.
lib. 3. contra
Julianum.

PYTHAGORA. Cyrilli verba sunt: [Dicebant flumen Causum, quando cum multis aliis transfret, omnibus aliis audientibus ei locutum esse. SALVE PYTHAGORA. Porro fortè dixerit quidam flumen ipsum allocutum esse non Dæmonium, fuisse enim flumen rationale, verum & hoc delirantis animi, & rem impossibilem esse dicimus. Itaque Dæmonium locutum est, & indicium est magicæ Pythagoræ, flumen ei potuisse loqui. Sed non est veritas immò vituperium potius. Itaque si artis, quæ apud Græcos arcana dicitur, hoc est, magicæ non fuit peritus (sic enim forte legendum est) liberatur à crimine, deliramusque nos. At si incantator, & Magus, & talis artifex fuerit, quo pacto non est verum, assidentia quorundam Dæmoniorum hoc colloquium fuisse paratum?] Ita Cyrillus, qui duplici argumentatione deinceps magico crimine Pythagoram condemnat. Tum quod incantationibus, & magia ægrotantium, & languentium spiritus recreabat. Tum quod Zoroastriis æmulum fuisse Pythagoram cum Porphyrio, & Clemente Alexandrino certum putat. Ponam hoc loco apertam tanti Patris sententiam eo, quem citavi, loco expressam: [Et cum sanis quidem conversabatur, laborantium autem corpora curabat, & animas quoque languentes, ut diximus consolabatur. Hæc quidem incantationibus, & magia, illas autem musica,] & paulo post: [An non potuit serpens humana voce uri: & Causus flumen magnum salutavit?] Mox posterioris probationis filum contexens: [Zoroastrem quoque ait, nullus sermo liberabit, magicas artes non coluisse,] cujus sanè optimum æmulum fuisse dicunt Pythagoram, itaut & libros ejus arcanos habere se gloriatur] & hæc quidem Porphyrius, & Clemens. Memoratu pariter digna sunt, quæ in hoc argumentum divinæ eloquentiæ parens Chrysostomus disputat homilia. Jo. Chrysost. i. in cap. i. Joannis, ubi iis ipsis prodigiis innixus, quæ velut divinum Pythagoram imperitis ostendere videntur, pessimo magicæ artis crimine laborasse scribit Pythagoram his verbis: [Pythagoras verò magnam Græciam inhabitans innumera magicæ genera movit. Cum bobus enim loqui, hoc enim ipsum fecisse ajunt: nihil aliud est, quàm magia, & inde maximè constat. Nam qui bruta illa allocutus est, nulli hominum profuit, sed obfuit plurimum. Atqui aptior ad philosophicas rationes humana natura est: ille ramen cum aquilis, & bobus, ut ferunt, disputans præstigiis alliciebat; neque enim rationis expertem naturam, ut ratione uteretur, effecit: neque enim humanis viribus fieri potest, sed incantationibus decipit ignaros] quo Chrysostomi testimonio nihil opportunius. Quid de Augustino dicam, cujus adeò evidens est hæc de re sententia, ut omnium, si aliæ deessent, instar esse posset, li bro enim 7. de Civit. Dei de rege Romanorum Numa Pompilio differens, docet additum Pythagoram Hydromantiæ, cujus vi Dæmones in aqua conspici solent, in eaque exili, tenuique voce responsa dantes homines decipiunt: [Quod genus, ait, divinationis, hydromantiæ, idem Varro à Persis dicit allatum, quo & ipsum

Nu-

S August.

cap. 34. & 35.

Numam, & postea Pythagoram philosophum usum esse commemorant, ubi adhibito sanguine etiam inferos perhibet sciscitari.]
 Origenes. Mitto Origenem, qui libro 6. contra Celsum contendens non esse fabulosa, quæ de Salvatore à sacris scriptoribus prodita sunt, ita de Pythagoræ prodigiis sermocinatur, ut etsi sententiam nostram apertè non doceat, eam tamen involutè indicet. Quam apertè tueretur Theodoretus lib. 2. de principiis. Quare illud ex prolatis hactenus in medium, certum, firmumque stet, Pythagoram Dæmonum consuetudine, & adminiculis non mediocriter usum, quod è re nostra est.

Desperata Pythagoræ salus.

C A P. XXIV.

EO ad extremum revocanda est, ex quo nostra hucusque profuxit, oratio, ac docendum, perpetuis gehennæ incendiis uri Pythagoram, qui è rebus humanis excessit una cum triginta sociis igne confectus, velut probabilior habet sententia, quam suo calculo obfirmavit Athanagoras in apologia pro Christianis. Si cætera pro philosophi hujus æterna damnatione mihi deessent argumenta, illud hactenus ex magia, cui studebat, peti-
 Athanagor. tum satis rem convinceret. Vel hoc enim solo scelere gehennali incendio dignum Pythagoram quis ignorat? cum divinæ justitiæ pars sit potissima, Dæmonum familiares, & alumnos eo ipso ulcisci supplicio, cui addictos Dæmonas voluit dicens: [Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus] è quorum societate, & numero non esse eximendum Pythagoram, quid pluribus probare opus est? Is enim, qui alias unius supremæ, divinæque majestatis assertor fuerat, populorum erroribus favens, veræ divinitatis contemptor fuit, dum Apollinis, velut genitoris sui aram venerabatur, ei vota, sollicitasque preces fundens: [Ibi enim, inquit Jamblicus, ad solam aram Apollinis genitoris, utpote, quæ omnium sola incruenta est, vota, precesque fecit;] sic Jamblicus, qui cap. 5. dixerat Pythagoram ad omnia oracula se contulisse. Vis manifestissimum idololatriæ hujus philosophi nosse
 Pythag. ido- testimonium, meditare ea, quæ cap. 28. de Pythagoræ in Deos religione tradit Jamblicus. Nam [cœnæ tempore, ait, ad mensam
 lolatria. diis quoque libationes faciebat] & paulo post addit: [Animum etiam, Deorum responsis, & vaticiniis, universimque omnibus divinationibus; atque ultroneis sortilegiis adhibebat, diis adolebat
 Jamblicus thus, milii semina, placentulas, liba mellita, aliosque suffitus.]
 cap. 7. Similia docet Malchus de vita, & sacrificiis Pythagoræ. At ne
 Cap. 28. Mulieres cō- Veneri (de qua optime meritis fuerat, uxores omnibus commu-
 munes omni- nes esse edicens) peculiare sacrificium deesse pateretur, ei aliquid
 bus. vovendum sanxit die sexta, quòd hic numerus primus communis fue-

fuerit universæ numeri naturæ. Hac grati animi lege mota infelix illud scortum, Marcellina, quæ, Damasceno teste, ut omnem libidinem, ac scelerum obscenitatem expleret, Pythagorico velut pallio tecta, Pythagoræ simulachra colebat, non secus ac Christi Domini, ac D. Pauli imagines. Quid? albo gallo utpote Soli sacro numquam velci ausus est. Cætera Pythagoræ dogmata, quæ rectæ rationi, divinisque legibus adversantur, quid referam? citatos hætenus à nobis per se adeat scriptores lector, & turpissimè lapsus esse in multis Pythagoram comperiet, quæ irridens Theophylus Antiochenus, ac probans nihil ei profuisse ad beatitatem: [Herodotum, ait, & Tucididem historiæ non juverunt, nec Pythagoram occulta, & arcana. Illud duntaxat filere nequeo, quod apud Diogenem Laërtium legi, quodque absurdissimum est. Etenim nullum pro se Deum precari permittebat, eo quòd utile quid esset, ignoraretur. Tum sempiternæ infelicitatis hujus philosophi certum omnibus esse potest argumentum, ratio, qua vitæ periodum terminavit. Si enim Malcho fides adhibenda est, sibi ipsi mortem conscivit, ne solus, amissis sociis, & fodalibus, qui igne interierant, lucem aspiceret. Quare meritò illum Tertullianus insignem fallaciarum auctorem, & Lactantius ineptum, levissimum, deridendum, petulanterque mentientem senem appellant. Ad hæc, quis vel parum sapiens ad tartarum non destinaret Pythagoram, qui perpetuis revolutionibus immortales hominum animos in tot mutata sæpius aliena corpora compellit, ne æterna quiete, & ævo sempiterno fruantur, apertè somnians metempsychosis figmentum, quod radicitus evertunt ea, quæ ex his duobus Patribus habentur, quæque B. Augustinus lib. 12. de Trinitate cap. 15. Joannes Chrysostomus hom. 1. in Joannem, & cæteri omnes patres docent; licet Jo: Baptistæ Crispus de Ethnicis philosophis cautè legendis, omni studio & labore contendat, hanc de migratione animorum è corporibus in corpora opinionem non esse Samio philosopho ceu auctori adscribendam, cum antea illius inventor fuerit Homerus, & alii. At istud nec me suspensum, nec anxium habet, quippe clarum est, mentitum Pythagoram induisse se variis vicibus corpora Euphorbi, Callidis, Hermotimi, Pyrrhi, & postremo Pythagoræ. In cujus falsi dogmatis confirmationem se mortuum callidè finxit septem integris annis sub terra victitans, sola matre conscia, quo postmodum, transactis illis, rursus è cœco terræ hiatus subito emergens ab inferis surrexisse videretur; novoque dolo astrueret mortalium animos post mortem novis corporibus adjungi. Hujus Pythagorici facinoris diligens observator, & acerrimus oppugnator Tertullianus fuit, cujus censuram, & judicium audiat lector: [Samius Sophista Platoni auctor est animarum de recidivatu revolubili semper ex altera mortuorum, atque viventium susseptione, certè ille Pythagoras, & si bonus cætera, tamen ut hanc sententiam extrueret, non turpi modo, verum etiam temerario mendacio incubuit. Cognosce, qui nescis, & crede nobiscum: mortem simulat, subterraneo latitat,

Lib. de hæc.

Lib. 3. ad Attolycum.

Interitus Pythagoræ qualis. Tertullianus citato loco Lactantius. Divin. instit. lib. 3. cap. 18.

Jo. Baptistæ Crisp.

Tertullian. lib. de Anima cap. 28.

septenii se illic patientia damnat: interea quæ de posteris defunctis ad fidem rerum esset relaturus ab unica conscia, & ministra matre cognoscit: ut satis sibi visus est corpulentiam interpolasse ad omnem mortui veteris horrorem de abdytis fallaciæ emergit, ut ab inferis redditus,] & mox in idem flagitium Pythagoræ disputans: [Quomodo credam, ait, non mentiri Pythagoram, qui mentitur, ut credam? quomodo mihi persuadebit Ætalidem, & Euphorbum, & Pyrrhum piscatorem, & Hermotimum se retro, ante Pythagoram fuisse, ut persuadeat, vivos ex mortuis effici, qui iterum se esse Pythagoram pejeravit?] & post: [Respice ad Hypogeum ejus, & si capis, crede. Nam qui talem commentus est stropham cum injuria bonæ voluntatis, cum fraude vitæ septenario excruciatæ infra terram pinedia, ignavia, umbra, cui tanti fuit fastigium cœli, quam non accesserit temeritatem, quam non tentaverit curiositatem, ut ad notam Clypii illius perveniret?] Ita

In vita Pythag.

Tertullianus, quo antiquitate superior Diogenes Laërtius ex Hermippi sententia, eandem Pythagoræ homines fallendi calliditatem detegit sic scribens: [Sed & aliud quiddam de Pythagora tradit Hermippus, ait enim illum, cum in Italiam venisset, ædiculam subterraneam sibi ædificasse] quo dogma istud in animos hominum fingeret. Meminit ejusdem Pythagoricæ calliditatis Æneas Gazæus opere de immortalitate animorum dum inquit: [Eodem autem actu atque consilio cum in meatu quodam subterraneo annos decem latitasset, atque inde, tanquam ex inferis reversus &c.] Beatus

Æneas Gazæus.

August. lib. 1. Retract. c. 3.

certè Augustinus, qui in operibus suis nonnumquam hunc philosophum laudaverat, senior jam factus, variosque illius errores intuens: [Nec illud placet, inquit, quod Pythagoræ philosopho tantum laudis dedit, ut qui hanc legir, vel audit, possit putare me credidisse, nullos errores in Pythagorica esse doctrina, cum sint plures, iidemque capitales.] Eat nunc igitur Crispus, Pythagoramque suum sic laudibus extollat, quas in digressionem pro illo suscepta miras, & multiplices habet, ut vix ei parem vel morum sanctitate, vel vitæ exemplo, vel virtutum excellentia putet reperiri, quin, si Deo placet, Pythagoram in antiquos virtutum heroas conjiciat, nobis B. Augustini, aliorumque sanctorum Patrum ve-

Joannes Crispus confutatur.

Theophilus Antioch. lib. 3 Autol.

stigiis insistere tutissimum. Tandem Theophilus Antiochenus ea objicit Pythagoræ, quæ ut indigna philosopho, ita æterno cruciatu digna plane sunt. Sed capitales illius doctrinæ errores audiat lector Theophili ore: [Pythagoras magno labore summa, imaque perscrutatus, extremam naturam Deum esse autumat. Astruit quoque omnia fortuito fieri, & Deos mortalium nullam curam gerere, nec non etiam illa, quæ Clitomachus Academicus protulit dicens Deos non esse.] Quæ cum turpissima sint, vide, quid in altera vita mereatur horum turpissimorum dogmatum auctor Pythagoras, qui Epiphanio teste, se ipsum Deum appellavit, ut etiam ex aliorum sententia Suidas testatur.

Epiph. contra hæres. lib. 3. tom. 2. cap. compendiar. &c.

In Histor. verbo Pythagor.

Pythagoram in varia corpora veram animarum transmigrationem posuisse, quamvis aliqui id maxime nollent.

C A P. XXV.

Verum qui Pythagoræ partibus student, transmigrationem animorum sic illi tribuunt, ut non culpandus, sed verè laudandus videatur in sua metempsychosi Pythagoras: non enim, ajunt isti, credidit Pythagoras, hominum animas in corpora brutorum transire, sed tantum similitudine quadam bestiarum naturam induere homines sensit, cum vitiis tabescunt, in quam sententiam Joannes Reuchlin lib. 2. artis cabalisticæ scribit, metempsychosim Pythagoricam, nihil aliud verè doctis viris significare, quam similitudinem motuum, & studiorum, quæ in aliquo jam mortuo antea extiterunt, in alio nunc viro renasci. Sicque olim dictum in Pythagora renatum Euphorbum, quod quæ virtus bellica in Euphorbo Trojano claruerat, ea in Pythagora quodammodo appareret, propter amorem, quo athletas prosequabatur. Quare admirantibus ipsis athleticis, quod in philosopho litterarum studio tantus esset amor pugnae, hic respondisse dicitur; hoc minime mirum videri debere. Quod in se vigeret anima Euphorbi, hoc est, ingenium, studium, motum, ac voluntatem Euphorbi apud se residere, qui tamen esset pacis præceptor, & quietæ contemplationis auctor, tamen in se ipso sentiret quasi belli Trojani quoddam desiderium. Quo audito vel ignorantia mysteriorum Pythagoricorum, vel perversitate invidorum, qui semper optima quæque pervertunt, & aliena dicta recitando immutant, fama percrebuit, animam Euphorbi in bello Trojano perempti transmigrasse in Pythagoram. Quæ opinio poetarum fabulis, & aliorum scriptorum additionibus aucta est. Hanc suam opinionem antiquissimi scriptoris Timæi Locrensis testimonio confirmat: ille enim censet esse utilissimum, inauditas poenas (cujusmodi sunt, malos homines pro varia ante actæ vitæ ratione, turpia assumere corpora, in quibus justa supplicia patiantur) proponere ob oculos impiorum, quod & a vitiis revocari, & in laudabili virtutum officio contineri possint. Certè D. Augustinus ubi metempsychosis monstrum sæpius, pugnantissime profligasset, tandem eo etiam telo confodit, quod ipsi Pythagoricæ, & Platonice sectæ amatores rei turpitudine perterriti dixerint, non veram metempsychosim priores illos philosophiæ antesignanos posuisse, sed multos arcanam eorum sententiam non percipientes, hæc, quæ de transmigratione animorum in varia corpora, ridiculè effutita sunt, disseminasse, ut libenter etiam ipse Augustinus arbitratur.

Apud Jacobum Carpentarium in Alcinio institutio ad doctrinam Platonis digress.

Transmigrationis animarum mysticè explicata quid sit.

Timæus Locrensis lib. de mundi Anima in fine.

August. lib. 7. de Genes. ad litt. cap. 9. & 10.

At in hac hæresi fuisse Pythagoram & numero plures, & aucto-

Lib. 1. de Ani-ritate præstantes scriptores prodidere ; ac Aristoteles inprimis , qui
ma cap. 3. in hoc commentum irridens ait . [Perinde quasi fieri possit , ut quæ-
vis anima sine ullo discrimine quodvis corpus ingrediatur , ut Py-
thagoricorum fabulæ dicunt .] Quo autem assensu crediderit Plo-

Plot. lib. de- tinus , hoc sibi persuasisse Pythagoram , ea , quæ latissimè disputat
proprio cu- in hanc sententiam , liquidò testantur . Quin & Porphyrius , qui ,
jusque Dæ- teste D. Augustino , negat humanam animam in corpora brutorum ,
mone . & fruticum posse transire , aperteque inficiatur , non ideo abstinuif-

August. 10. se à fabis Pythagoram , quod in eis degere humanas animas puta-
de Civit. Dei ret : veram tamen animorum transmigrationem in nova hominum

cap. 30. corpora posuisse Pythagoram non abnuit . Quod ex Philostrati
Lib. 3. de ab- sententia etiam Pythagoræ accenset Suidas . Nunc Xenophanes
stinentia ab esu carni- sententia etiam Pythagoræ accenset Suidas . Nunc Xenophanes
est carnium. Suidas in hi- quid de Pythagora scribat audiendus , ait enim .

stor. verbo

Pythag.

In Elegia a-
pud Diogen.

Laër.

*Atque olim cum vapulante cane prætereunte,
Ajunt misertum esse , & hoc dixisse verbum :
Desine , ne cæde , quoniam amici viri est
Anima , quam cognovi clamantem audiens .*

Nec dissimilis est Heraclidis Pontici de Pythagorica metempsy-
cosi opinio , quam Laërtius Diog. refert .

Grave autem , meo judicio , pro hac opinione argumentum est ,
intueri , eos omnes & antiqui , & nostri ævi scriptores , qui in
conscribenda hujus philosophi vita , propriisque dogmatibus veraci-
ter referendis laborarunt , asserere , Pythagoram transmigrationis
animorum doctorem , & propugnatorem fuisse . Quid enim clarius
hoc apud Jamblicum reperitur ? [Quin , ait , & se ipsum sine ulla
ambiguitate , & dubitatione ejus judicium declarabat , nempè Eu-
phorbum fuisse Panthi filium adversarium Patrocli .] De Malcho
cap. 16. autem gestorum Pythagoræ scriptore diligentissimo , ne quis dubi-
Malchus. tet , hæc illius verba faciunt . [Quin & se ipsum certissimis argu-
Diogenes. mentis Euphorbum Panthi filium fuisse probabat .] Diogenis verò
Scutellius. Laërtii mentem ea declarant , quæ passim pro hac opinione tradit ,
De vita Py- quibus assentiens Nicolaus Scutellius , signaque sanctitatis Pytha-
thag. goræ aperiens : [Illud primum , ait , quoniam norat suam ipsius
animam , quænam erat , & unde in corpus ingressa , & priores
ejus vitas .] At cum nec istorum congruentes in unum sententiæ
revocari in dubium merito possint ; nec ex ipsis Pythagoræ operi-
bus , quæ nulla nobis supersunt , cum , ut tutior fert sententia ,
nihil scriptum reliquerit , aliquid in oppositum venari possimus ,
cur clara jam , & omnibus tricus libera hæc , quam nos asserimus ,
opinio censenda non erit ?

Scriptorum.

Ecclesiastic.

Pythag. opin.

Orig. in ep.

Rom. lib. 7.

cap. 7.

Quam non modo profani , sed etiam sacri scriptores ut propriam
Pythagoræ doctrinam agnoscunt . Origenes enim hæc apertè [Re-
spondent Pythagorizantes hæretici , qui docent animam hominis
prius in pecudibus , vel avibus , aut piscibus fuisse , & sic ad ho-
mines fluxisse , propterea dixisse Apostolum &c.] Quin , si hac
in

in re fidem accommodare D. Hieronymo non renuat lector, compe-
riet, cum docuisse, opinionem de transmigratione animorum, quæ
Pythagoræ fuit, Origeni placuisse, ac quod inde sequitur, in re-
ligionem nostram multa absurda ab eodem inducta. Quis autem
Tertulliano in refellenda Pythagorica metempsychosi inter Ecclesia-
sticos scriptores acutior fuit? quis doctior? nam præter allatum
paulo supra testimonium, ad idem Pythagoricum dogma respiciens
ait. [Perinde in pavone tonderetur Homerus, sicut in Pythagora
Euphorbus] Quamvis autem nonnunquam non decernat D. Epipha-
nius, cuinam hæc fabula velut auctori tribuenda sit, eam tamen
arrivisse Pythagoræ pluribus in locis docet [Dixit insuper transire
animam in multa corpora.] Clarè autem Æneas Gazæus in hanc
sententiam inquit. [Fertur Pythagoras meminisse, se se Euphor-
bum ad Trojam fuisse.] Libro de hæresibus hoc crimen contor-
quet in Pythagoram D. Damascenus. Plurimus autem omnium est
in hoc commento refellendo Theodoretus, qui expresse tradit pri-
mum fuisse Pythagoram, qui hæc animarum commigrationes com-
mentus sit; quod non crediderim, cum & in Trismegisti Mercu-
rii, & Homeri operibus, qui multo antiquiores Pythagora fuere,
non obscura hujus transmigrationis mentio habeatur, ut aliàs ob-
servavimus. Postremo, ne singulorum vota enarrem, in hoc con-
fensere Nyssenus Greg., Gulielmus Parisiensis, Tostatus, Ovidius,
& recentiores cæteri. Ergo tandem firmum maneat, inter Pytha-
gorica decreta numerandam esse animorum transmigrationem, sal-
tem eam, quæ circa humana duntaxat corpora versatur, in quo
adducti hætenus scriptores omnes consentiunt: si minus Pythago-
ræ ascribere velimus eam, quæ hominum animas brutorum anima-
lium, & plantarum formas induere mentitur, quam haud illi esse
tribuendam & nonnulli contendunt auctores, & mihi probabilissi-
mum semper visum est.

Quod solum docere voluit S. Aug. ut ejus verba meditantem per-
spicuum est. Nam non abhorruit fateri Augustinus, præcipuos
antiquæ philosophiæ præceptores in ea quandoque fuisse sententia,
ut existimarent, evolantem è corpore moriente animam, novam
sibi corporis mansionem quætere, in quo rursus degat, ut patet
lib. 10. de Civitate Dei cap. 30. Quò solum aspexit Timæus Loc-
rensis, & cæteri, qui mysticam de transmigratione animorum in
animalia interpretationem piè simul, & doctè adinvenerunt. Hinc
jure convincitur, fabulosam de Inferno, de poenis improborum,
ac de æterna hominum felicitate narrationem visam Pythagoræ. Ab-
neganda ne igitur fides est Suidæ, Diogeni Laërtio, & Jamblico,
qui, ut supra ostendimus, gehennale incendium, improborum
pœnas, judices apud inferos, & beatorum felicitatem veluti Py-
thagorica decreta agnovere? At non est hoc meum consilium,
cum illi nobiscum mirè congruant. Quis enim Suidæ sententiam
perpendens non animadvertet, ea litteris consignasse Suidam, juxta
jactatam in vulgus opinionem de Pythagoræ ad inferos descensu,

Tertull. lib.
de Anima.
cap. 34. & 35.
idem habet
cap. 28. ejus-
dem lib. &
lib. de resur-
rect. cap. 55.
Epiph. lib. 1.
contr. hære.
tom. 1. & 2.
lib. 3. tom. 2.
Æneas Gaz.
in Theophr.
Theodor. lib.
de Divinis
decret. cap.
de judicio, &
lib. 11. de
curacione
Græcarum af-
fect.
Lib. de hom.
opificio 1.
part. de uni-
vers. p. 2. cap.
14.
In epist. ad
Paulinum c.
1. metamor-
ph. lib. 15.
Duplex ani-
morum in-
varia corpora
transmigr.
Explicatur
August. & Ti-
mæi dicta.
Pythagoram
non credidisse
dari infer-
num, æternam
vitam &c.

ut mortalibus suum ex inferis regressum falsò persuaderet, quem admodum ex Diogene, Tertulliano, & aliis probavimus. Ex quo licet intueri, ex eadem radice, ex qua Suidæ processit opinio, ea fluxisse, quæ superius tradiderunt Diogenes, & alii. Nam de Jamblici dictis non est cur laboremus; ipsa enim per se satis, superque declarant, ea, quæ de Inferno tradidit, juxta Pythagoræ opinionem, fuisse figmenta, ad terrorem mortalibus incutiendum ab eodem philosopho excogitata. [Aliam, inquit Jamblicus, adinvenit viam seu rationem homines refrenandi, reprimendique ab injustitia per animarum judicium &c.]

Pythagoras Nec illa fortassis incongruens fuerit respondendi ratio. Si de-
potuit cogno- mus, Pythagoram metempsychosis sic fuisse defensorem, ut ille ipse,
scere, dari aliquando, cogente veritate, tartareas sedes dari cognoverit, ne
infernū &c. apud æternum Judicem ulla ei superesse posset de hujus sani dog-

Justinus in matis ignoracione excusatio; ut in re non absimili probat B. Justi-
admonitorio nus Martyr, divino consilio factum esse, ut cœlestia arcana, re-
adversus gen- conditamque de rebus divinis cognitionem sæpè concederet Paga-
tes in fine. nis, & Gentilibus Divinum numen, ne illis ad salutem aliquid de-
fuisse videretur. Quod de Pythagora opinari nullum esse absur-
dum, prudens lector comperiet, si miram magni hujus alioqui phi-
losophi in suis dogmatibus inconstantiam mente percurrat, de qua

Pythagoræ & nos hætenus, & alii non pauca scripta reliquerunt, quod cri-
inconstantia. men commune Pythagoræ cum cæteris Ethnicis philosophis fuisse
constat ex iis, quæ de Trismegisto, Orpheo, Homero, septem-
Græciæ Sapientibus, Socrate, Platone, & aliis aut à nobis pro-
denda sunt, quod nulli mirum esse debet, cum hi omnes transna-
turali luminis fidei, & gratiæ beneficio carerent, quo uno adjuto-
re veritati firmiter adhærere possunt homines.

*Ex Hebræorum fontibus emanasse quidquid honesti
in Pythagorica disciplina fuit.*

C A P. X X V I.

Verùm quia superius bonis excultum artibus, justarumque
legum auctorem barbaris fuisse Pythagoram probatum est,
à quibus ea acceperit nunc indagandum. Motæ quæstioni
Cyrill. Alex. satisfecit B. Cyrillus Alexandrinus lib. i. contra Julianum, de Py-
thagora, Thaleteque Milesio loquens his verbis. [Et collectis,
quæ ibi (in Ægypto) discere poterant, & disciplinarum multitu-
dinem, qua polluisse dicuntur, in patriam reportarunt.] Ecce
primos, juxta Cyrilli sententiam, Pythagoræ doctores. Antiqui-
Josephus: tate, & auctoritate insignis omnium judicio Joseph lib. i. contra
Appionem, alium, quem verissimum arbitror, disciplinæ Pytha-
goricæ auctorem assignat, cum ait. [Pythagoras Samius cum sit
antiquus quidem ætate, sapientia verò, & divina pietate philoso-
phos

phos omnes excellens , non solum quæ iusta sunt , cognovisse manifestus est , sed etiam zelatus ea ex multis apparet] & paucis interjectis , quinam illi fuerint , quorum æmulum fuisse recenset Pythagoram , subdit ad hunc modum scribens . [Hæc autem agebat , atque dicebat . Judæorum , & Tarsensium opiniones imitatus , & transferens in semetipsum : dicitur enim verè , quod ille vir multas Judæorum leges in suam transtulit philosophiam .] Eidem sententiæ adstipulatur Jamblicus , qui multo plures etiam enumerat Jamblicus. eos , à quibus sua dogmata mutuatum Pythagoram autumat ; illum enim adiisse scribit Ægyptios , Arabes , Chaldæos , & Hebræos , à quibus somniorum cognitionem accepit . Huc respexisse arbitror Malchum , & Diogenem , dum uterque cum Hebræis congressum Malchus? esse Pythagoram scribit . Manifestior est oratione parænetica ad Diog. Laërt? Gentes id afferentis Iustini Martyris sententia , quæ ex Diodori historiis ducitur ; ubi sacra Mosis scientia adjutum una cum aliis philosophis Pythagoram , multaque de Diis sanctius , quam antea fecisset , tractasse scribit . [Neque enim hoc quemquam vestrum ignorare arbitror , qui quidem Diodori historiam legerit , ac cæterorum , qui de his aliquid litteris mandarunt , & Orpheum , & Homerum , & Solonem eum , qui Atheniensibus leges scripsit , & Pythagoram , & Platonem , nonnullosque alios cum in Ægypto fuissent , & Mosis historia adjuti essent , postea contra quam prius minus præclare de Diis sensissent , pronuntiassent , atque statuisse .] Justino Martyri Eusebium Cæsariensem addimus , qui ex Mose Euseb. Cæsar? astruens , esse Deum omnium bonorum fontem , & causam , in cuius honorem humana quæquæ referenda sunt , & quem nulla cordis nostri cogitatio latere potest , testatur , veritatem hanc à Græcis philosophis , & à Pythagora præcipuè agnitam , desumptis ex eodem Mose principiis . [Hæc enim de Deo opinari oportere sapientissimi etiam Græcorum , principiis ab illo (Mose) desumptis , testantur . Nam & Pythagoras , & Anaxagoras , & Plato , multi- que alii hæc ipsa sensisse videntur . Sed paucis hæc , varietate tradita , in multos efferre ausi non sunt .]

Hæc de Pythagora Eusebius , qui ementitum illum , ac è Mo- saica historia , cæterisque prophetis furatum , quæ uti sua vendita- bat , his vocibus aperit . [Quin etiam Pythagoras , qui mode- stiam admodum exercere , & silentium egregiè præter cæteros am- plecti præ se ferebat , deprehensus est falsò ementitus esse ? Quæ Orat. Con- stant. ad Sāct. cœtum c. 9. enim jam olim à Prophetis prædicta fuissent , tamquam sibi , dum in Ægypto versabatur , essent separatim à Deo patefacta , Italis tradidit .] Idem novit Aristobolus Judæus , qui de Platone loquens Aristobolus apud Euseb. Cæsar. præp. lib. cap. 3. hæc de Pythagora prodidit . Mosaica volumina ante Alexandrum , & ante Persarum imperium traducta fuerant , unde plurima , sicut & Pythagoras philosophus ille accepit .] Huic opinioni illud etiam fidem adjungit , quod contra Celsum meminit Origenes . [Ubi Origenes lib. 6. post prin- cipium folia Pythagoram suam philosophiam à Judæis traduxisse in Græciam .] duo .

- S. Ambrosius. Amplius valebit ad corroborationem opinionis nostræ Beatissimi Patris Ambrosii auctoritas, qui Pythagoræ documentum, quo alumnis suis, ne usitatam populi viam ingrederentur, prohibuerat, laudans, hæc ad rem habet. [Sed hoc unde sumpserit, non est incognitum. Nam cum ex populo Judæorum (ut plerique arbitrantur) genus duxerit Pythagoras, ex ejus disciplina derivavit etiam magisterii præcepta meritoque magnus apud philosophos habitus, qualem (ut ajunt) vix repereris ullum. Legerat, itaque in Exodo &c.]
- Clem. Alex. Adscribam pro eadem sententia pulcherrimum Clementis Alexand. locum, qui Græcos philosophos furti accusans, quippe à Moysæ, & Prophetis clam præcepta excerpentes ea sibi velut sua inventa vendicabant; [Ostendimus, ait, in primo Stromate, Græcorum philosophos dici fures, quia à Mose, & Prophetis præcipua dogmata non gratè acceperunt;] at præcipuus inter Græcos enituit Pythagoras. Sed alibi etiam clarius de Pythagora loquens hæc habet. [Et in summa, Pythagoras, & qui ex eo sunt cognominati, una etiam cum Platone maximo aliorum philosophorum, usi sunt legislatore, idest Moysæ,] & post pauca. [Unde, ait, Græca quidem philosophia est similis illuminationi, quæ fit ex scirpo, quem homines accendunt lucem artificiosè à Sole suffurantes.] Nec his contentus Clemens subdidit, à Pythagora redacta in compendium, quæ de justitia prodiderat Moyses. [Jam verò eorum, quæ à Mose dicta sunt de justitia, compendium fecit Pythagoras, dicens stateram non esse transiliendam, hoc est, non prætergrediendam æqualitatem, quæ versatur in distributionibus honorando justitiam.] Sed cur singulorum Patrum confector sententiarum, cum hæc una, & communis omnium vox sit Tertulliani, Augustini, Theodoretii, Chrysostomi, & aliorum? Quamvis non me fugiat, c. 47. Octavo de Civit. Dei. Lactantium in contrariam opinionem abiisse divinarum institutionum lib. 4. cap. 2., ubi non potest non demirari, Pythagoram., & Platonem, qui inveniendæ sapientiæ desiderio flagrantem remotissimas regiones adierant, ad Judæos non accessisse, qui soli per ea tempora veræ sapientiæ custodes erant. [Unde, ait, soleo mirari, quòd cum Pythagoras, & postea Plato amore indagandæ veritatis incensi ad Ægyptios, & Magos, & Persas usque penetrassent, ut earum gentium ritus, & sacra cognoscerent (suspiciabantur enim sapientiam in religione versari,) ad Judæos tamen non accesserint, penes quos tunc solos erat, & quò facilius ire potuissent.] Non ideo tamen hæcenus dictis abroganda est fides, cum & profectio Pythag. ad Hebr. Lactantium latere potuerit, & tot, tantorumque sanctorum Patrum validior & firmitior sit, quàm Lactantii opinio, cui Malchus, Jamblicus, cæterique scriptores adversantur. Quocirca jure merito hoc ignorasse Lactantium miratur Lilius Gyraldus, cum oppositum ex Hermippo historiarum celeberrimo scriptore, quem legere potuit Lactantius, apertè constet, ut alibi, adducta in medium ejus auctoritate, docebo.

Tandem, res sit ut Lactantio placet: quo tamen modo non est verum, ex Moyſis fontibus juſta Pythagoræ decreta manaſſe? Nam etſi Judæos ille non adierit, eas nihilominus Ægyptiorum, & aliorum peragravit regiones, in quibus ſacræ paginæ celebris erat notitia, quam vel lectione, vel interprete, vel eorum, qui Moyſis ſapientiæ gnari erant, adminiculo, atque frequentibus colloquiis hauſit Pythagoras. Quod apertè docuit antiquitate, & ſcientia vir egregius Joſeph lib. 2. contra Appionem Grammaticum.

DOCTORIS

DE ANIMABUS PAGANORUM

LIBER QUINTUS.

D E

Platonis.
Socratis.

Plotini.
Augustini.

D E

HERACLITO.

De Heracleo, sive B. Philosopho, sive Religioſo.

C A P I T U L U M

N

FRANCISCI
COLLI
COLLEGII AMBROSIANI
DOCTORIS,
DE ANIMABUS PAGANORUM
LIBER QUINTUS.

D E

*Heraclito.
Anaxagora*

*Platone.
Socrate.*

D E

H E R A C L I T O .

*De Heraclito, quem B. Justinus Martyr religione
Christianum fuisse scripsit .*

C A P . I .

Ab orbe con-
dito 3473.
Ante Christi
advent 405.
Olymp. 69.
Heracliti pa-
rens.
1. Strom.
Libros edidit
Heracl.

Exhortatoria
ad Gentes.
Dogmata He-
racl.
Ex Diog.

Non vulgaris famæ vir fuit Heraclitus Blysonis, seu
Baufonis, ut vult Clem. Alex. vel ut alii putavere,
Heraciontis filius Ephesius Anaxagoræ coævus, ma-
gnoque Platone paulo antiquior: nona enim & se-
xagesima olympiade claruit: Philosophus, pro ratio-
ne temporum, de republica litteraria bene meritus, & philosophi-
cæ disciplinæ mirum in modum amans libros edidit, in quibus de
ratione divinarum rerum pleraque effatus est. Attamen in physicis
principiis graviter lapsus cum agnosco ex iis, quæ de illo tradunt
Laërtius & alii. Etenim primi principii, primæque originis digni-
tatem igni acceptam referebat, ut tradit Clemens Alex. [Hoc
etiam venit Heraclito, & ejus sectatoribus, qui ignem colunt,
tam-

tamquam rerum ortus principium.] Præterea arbitrabatur ex igne conflata omnia, universitatem ex igne progenitam, rursusque certis quibusdam conversionibus omnibus seculis exardescere, & ad extremum omnia in ignem rursus redigenda. Quid? quem terra toties majorem esse norunt, qui mathematicæ disciplinæ student, eam non excedere magnitudinem, quam oculis vulgò conspiciamus, dictitabat. Diei & noctis, horarum, mensium, annorum, imbrum, & ventorum vicissitudines ex nuda vaporum varietate fieri putavit, hi namque si nitidi, splendidique solem circumstarent, diem, si obscuri, & caliginosi noctem efficiebant. Animorum immortalitatem credidisse Heraclitum benignè interpretor è dogmate illo, quo plena omnia animarum censuit. At quæcumque accidunt subjecit fato. Mihi adhuc incompertum est, an in fati serie divinam etiam voluntatem claudat. an solum naturalium causarum naturalem ordinem: qui illud de Heracliti mente sibi persuadet, doctrinæ illius jure comprobator esse potest, secus oppugnator sit necesse est, quippe Dei opem, & auxilium, immo divinam planè providentiam è rebus humanis inique tollit.

Animorum immortalitas ex Heracl.

Si mores Heracliti perquirantur, hi non obscœni, non turpes, sed temperari fuere, quamvis superbissimos spiritus gereret, nulli de superbia, & animi magnitudinè concedens. Certum hujus vitii argumentum fuisse existimo, cum palam, & nosse se omnia, & illa à se ipso, nullo cujusquam opere, inventa, & agnita jactabat, ejus modestiæ immemor, qua pollens juvenis nil se esse profitebatur. Quod in Heraclito laudari potest, parsimonia fuit, qua in montibus, & speluncis degens utebatur, solis herbis victitans; nam cum fraudes, & dolos, cæterasque humanæ calliditatis artes, quibus mortales miseri se se invicem fallunt, æquis oculis aspicere non posset, quo hac perniciosissima lue liberaretur, solitudinem colere cœpit, eo, quo diximus, modo vivens: [Hinc fortunæ ludibria perpetuo luctu prosequēbatur, Heraclitus, & Democritus (ait Nonnus,) qui eodem tempore vixerunt, physicæque operam dederunt, mundi inconstantiam æque fugillaverunt, ille flens, hic ridens] ac scite quidem, & apte, ut Cretensis tradit; sunt enim hæc re vera, & luctu, & risu digna. Ad hæc extremum auctore Clemente Alexandrino humanam inconstantiam odio prosequens, vel in ipsam humanam generationem probris, malignisque verbis insurrexit. [Videtur itaque Heraclitus maledictis insequi generationem. Quoniam inquit, geniti volunt vivere, & mortes habere, vel potius quiescere, & filios relinquunt, ut mortes fiant.] Tantæ fuit auctoritatis, ut non irritum tyrannidem exuendi consilium Tyranno dederit, cujus nomen recenset Clemens Alexandrinus: [Heraclitus enim Busonis filius persuasit Melanconiæ Tyranno, ut dederet tyrannidem.] Illud admiratione non vacat, quod gentiliū superstitionem gentilis ipse irrideret, damnans sacrificiorum ritus, & cœremonias, quibus gentes se à peccatis expiari arbitrabantur. Adducto in medium hujus philosophi exemplo, decantato-

Quales essent Heracliti mores.

Nonnus.
In Greg. Naz.
orat. 4. adv.
Julian.

Orat. 10. in
Nazianz.

Strom. lib. 3.

Heracl. auctoritas magna.

Nazianzen. que apud doctos illius proverbio utens Gregorius Nazianzenus, Orat. 23. cum damnanda veterum, ac novorum Deorum obscœna sacrificia contenderet ait: [Gentilium superstitionum, & eorum impietatem multos Deos colentium, ut prius confutat, & veteres, ac novos Deos, & fœdas, atque obscœnas fabulas, & obscœniora sacrificia [Lutum luto, hoc est, ut ex quodam eorum, (Heraclito) audi- vi, brutorum animantium corporibus corpora sua purgantium, & veneranda figmenta, & indecoras prœstigias.] Hæc Gregorius, cujus non satis claram sententiam de more ad eum locum explicans Cretensis ait: [Quos, idest, diis sacrificantes irridens Heraclitus, purgantur, inquit, cum cruore polluuntur, non secus, ac si quis in lutum ingressus luto se abluat. Etenim illud existimare, quod per brutorum animantium corpora, & sanguinem (quæ illi Diis suis offerebant) corporum suorum labes impuris, & execrandis coitibus illis illitas repurgarent, perinde est, ac si quis sordes ex luto corporibus impactas luto abstergere conetur.] Præclaram sanè Heracliti sententiam consentaneam veritati catholicæ, quam, & cæteras hujusmodi, quæ ab hoc philosopho justè fluxerunt, fortassis

Just. Martyr pensitans Philosophus, & Martyr Just. nimia Heraclitum comple- Apolog. 2. ad xus benevolentia illum Christianis hominibus, immo, si non pror- Anton. Pium sus oscitanter ejus scripta legantur, sanctis annumerat, atque Imper. Hera- Abrahamo, Ananiæ, Misaëli associat: [Et qui cum ratione vixe- clitum Chri- runt, Christiani sunt, etiam si Athei habiti sint, velut apud Græ- stianum suis cos Socrates, & Heraclitus, eorumque similes, in Barbaris autem se censet. Abrahamus, Ananias, Azarias, Misaël, & Elias, & aliique multi, quorum acta, vel nomina enumerare, quoniam longum esse scimus, nunc omittimus.] Cæterum, ni majora, sanioraque Heracliti gesta, quàm ad aures nostras hætenus devenerint, consignata litte- ris aliquis offenderit, cur egregius Domini Martyr tantum illi de- coris, & gloriæ tribuerit ignoro; quis enim nostro hoc ævo ex probaris scriptoribus exactam naturalis legis custodiendæ rationem

Vita & cri- Heraclito familiarem observavit? Scilicet super cæteros mortales mina Hera- per superbiam extolli, insectari naturam jurgiis, fato omnia tri- eliti. buere, naturæ mandata custodire est? quis hæc dicat. At Diis, Deorumque sacrificiis illudit. Certe si hoc titulo in Christianorum, & beatorum classem Heraclitus referendus est, nihil causæ erit, cur Socratem, Platonem, Pythagoram, Hermetem, & alios non- beemus, cum illi non semel in falsos Deos insurrexerunt, & sæpè universos, sæpè singulos mortales ab errore, & superstitione co- lendorum Deorum revocarint. Heraclito id mihi videtur accidisse, quod aliis præstantissimis philosophis contigisse videbimus: hi enim omnes se se iis prorsus sceleribus obstrinxerunt, quæ aliis fugienda persuadere sunt conati. Frustra igitur Joannes Langus in scholiis ad citatam B. Justinii Martyris orationem, ut Heracliti salutem- astrueret, D. Augustini adducit testimonia, quibus sicuti clarè evin- citur, extra Judaicam gentem alios etiam gentiles sæpè salutem- affecutos; ita è regione, haud unquam poterit suaderi, quod ad rem

Langi opinio confutata.

rem de Heraclito, & Socrate suis illustrationibus Langus asserere moliretur; cum clara nimisque aperta ejusdem Augustini in Socratem sint testimonia, quæ suo loco sumus adducturi. Inanisque tandem est ejusdem Joannis labor ad hoc citantis generales illas D. Pauli sententias, quibus cœleste regnum promittitur iis, qui bene, laudabiliterque juxta naturalis legis præcepta vixerint, quicumque ii fuerint, sive Gentiles, sive Judæi: cum ex eorum numero eximendum Heraclitum quæ hæctenus disputata fuere, demonstrent. At sententiam suam Langus piorum theologorum subjecit judicio. Probat quidem. Verum in re tam aperta juxta hac cautione melius fuisset silentium.

D E

A N A X A G O R A .

*Anaxagoram primum Græciæ philosophum fuisse, qui
materiæ mentem accommodavit: deque illius
decretis, & virtutum præstantia.*

C A P. II.

PUtavere nonnulli Anaxagoram æqualem fuisse Pythagoræ. Ab orbe condito 3498. Eusebius autem Cæsariensis mortuo Pythagora statim clavisit se eum circa olympiadem 70. arbitratur. Alii, ut Plinius, Ante Christi anno secundo olympiadis septuagesimæ octavæ in magna apud adventum mortales existimatione vixisse Anaxagoram scribunt. Alii 70. qui Olympiad. dem olympiade celebre illius nomen, obiisse autem 78. scriptum reliquerunt. Probabili conjectura statui potest, Anaxagoram, ut omnes ferimè scriptores indicant, per ea tempora philosophatum, quæ inter septuagesimam & septuagesimam octavam fluxere olympiadem. Patrem Hegesibulum Clazomenium, disciplinæ verò suæ auctorem Anaximenem Milesium habuit. Mens cognomento dictus est, eo quòd informem materiam, & primævam rerum, ut antiqui voluerunt, omnium confusionem divina mente ordinatam, & congruenter dispositam fuisse docuerit, ut Diogenes arbitratus est, sive quòd materiam, & mentem rerum omnium custodem appellaret, sicut placuit Suidæ opinari.

Si quæras quid mentis voce Anaxagoras intelligeret, sine dubio crediderim, eum supremam illam mentem cœli, terræque moderatricem significasse; cujus interpretationis patronum habeo D. August., qui epist. 56. ad Dioscorum Episcopum data, de hoc ipso lib. 2. de Anaxagoræ decreto agens ait: [Mentem esse Deum, quæ nullo cingatur corpore;] à qua mente initia rerum, & motus esse idem voluit Anaxagoras, Diogene teste, juxta sanæ philosophiæ decreta,

&

& sacræ disciplinæ regulas: Solus enim Deus est, in quo vivimus, movemur, & sumus. Hujus Anaxagoræ placiti præter Diogenem, Strom. lib. 2. Suidam, & Augustinum probatores fuerunt Clemens Alexand. dum Lib. 1. de placitis phil. ait: [Primus enim Anaxagoras mentem rebus adhibuit,] & Plutarchus de principiis edisserens, Anaxagoram ceu dogmatis istius auctorem laudat. Sic autem exorditur. [Una, inquit, omnes res erant, mens verò distinxit illas, decenterque composuit. Itaque probandus hic vel eo maximè quòd materiæ opificem adjunxerit.] Tom. 4. Biblioth. Pat. Cujus dogmatis veritatem sequitur, & laudat Herma philosophus inter Ecclesiasticos doctores scriptor antiquus in eo opere, quod inscribitur Irrisio gentilium philosophorum, dum inquit: [Mens omnium, & initium, eaque causa, & omnium domina est, & ordine confusis præbet, & motionem immobilibus, & discrimen commixtis, & ornamentum inornatis. Hæc cum dicit Anaxagoras, amicus mihi est, & ipsius sententiæ me subjecio] cui etiam subscripsit Vincent. Belloacensis eam debitis laudibus cumulans. De republica litteraria etiam vir fuit optimè meritis, nam, si fides Clementi Alexand. non negetur, primus librum in lucem edidit, studioque & ardore sciendi privatis, & publicis rebus contemptis in rerum humanarum contemplatione totus semper fuit, paternas Lib. 3. cap. 33. opes domesticis sponte concedens, quamvis Suidas prædia sua non Speculi Hist. parentibus, sed camelis, ac gregibus depascenda reliquisse scribat; ex quo eum carpendi ansam arripiens Tyanensis Apollonius illud pronunciare consueverat: Anaxagoram ovibus magis, quam hominibus fuisse philosophatum. In terræ autem visceribus reperiri locum, ad quem ex hac vitali aura decedentes se conferant, novisse Infernum agnovit Anaxag. Anaxagoram vel hinc intelligo, quod ægrè ferenti cuidam quod in peregrino solo moreretur, undique, dixerit, ad inferos tantundem esse descensum. Quid si nec cœlestis patriæ, nec finis, ob quem editus in lucem fuerat, ignarus fuit? Sciscitanti enim cur natus esset, ad Solis, & Lunæ contemplationem respondit: referunt alii eum manus in cœlum intendentem ad illud capescendum natum se esse, dixisse. At cum Anaxagoras ignitam massam, seu ignitum lapidem Solem arbitraretur, non eo usque dementiæ prolapsus est, Homo ad quid natus sit juxta Anaxag. ut putaret se ad rei spiritu, & vita carentis pulchritudinem lustrandam oculis procreatum esse. Quare sic intelligendum est dictum illud, ut Solis, & Lunæ nominibus cœleste regnum, perpetuam, ac felicem beatarum mentium sedem intelligeret, qua, ut post vitæ hujus curriculum, potiretur, se genitum esse dixit.

De Anaxagoræ moribus pauca admodum litteris consignata reperio, temperatos tamen atque honestos fuisse innuit illa non vulgaris animi magnitudo, qua sola virtute contentus cæteris mundi commodis haud inhiasse visus est; constantia etiam, qua æquo animo filiorum mortem, injustamque suæ necis sententiam tulit: illos enim, ajebat, sentiebam me genuisse mortales, me autem, & illos jamdudum morti addixisse naturam non ignoro; quam quidem sententiam de morte Nepotiani laudat, & non mediocriter commen-

dat B. Hieronymus epist. 3. firma illa vere pii hominis sententia ,
qua putavit beatum fore eum , qui paucis contentus , divitias , &
honores non curat , ut Vincent. Belloacensis refert ; interroganti Specul. Hist.
enim cuidam , quis esset beatus , respondit [Nemo ex his , quos tu lib. 3. cap. 33.
felices existimas , sed eum in illo numero reperies , qui ex miseriis
à te constare creditur : non enim erit ille divitiis , aut honoribus
abundans , sed aut exigui rursus , aut non ambitiosæ doctrinæ fidelis
& pertinax cultor , secessu quàm in fronte beator.] Hæc vero fa-
vere videntur æternæ salutis Anaxagoræ , cui & illud suffragari po-
test . Quod conjectus sit in carcerem , quoniam solem esse Deum
negaret contra communem sui temporis opinionem , ei soli menti ,
quæ omnibus prospicit , divinitatem accensens . Addit Joseph lib. 2.
contra Appionem eadem de causa ab Atheniensibus peremptum .
[Anaxagoras autem Clazomenius fuit . Et quia existimantibus
Atheniensibus solem esse Deum : ille insensatum , & ignotum asse-
ruit , paucorum sententia morte damnatus est .] Tradidit eandem
sententiam Vincentius Belloacensis , Boëtii , & Augustini testimo- In Specul. hi-
nio nixus . Certe ab hac opinione non multum abhorruisse Anto- storial. lib. 3.
nium Franciscum Donium persuadere videntur , quæ de Anaxago- cap. 33.
ra in libro de mixto mundo edisserit .

Verum aliud fuit B. Theodoretii judicium , qui dum Anaxago-
ram , ejusque placita libro de natura , & mundo irridet , eum ad
cœlestem patriam non attinere innuit : non enim irrideri , sed lau-
dari tantum hi solent , qui divinam majestatem sine tenebris mentis
humanæ oculis contemplantur , clareque vident . Idem & Clemens Strom. lib. 2.
Alexandrinus ante Theodoretum arbitratus est , qui licet Anaxago-
ræ probet opinionem , quæ rebus mentem adjecit , statim tamen il-
lum , quod sibi non constet , coarguit : [Sed nec ille dignitatem Error Ana-
servavit efficientem , nescio quas amentes describens revolutiones xag.
cum mentis ab agendo cessatione , & amentia .] Quid ergo veri ,
rectique in illius disciplina esse potest , qui mentem , hoc est Deum
quodammodo amentem inducit , dum cœlorum creationi vertigi-
nem , & revolutionem adjungit , ut rectè Gentianus . Si è rebus
paganis omnibus communibus trahere licet argumenta , addi posset ,
gehennæ cruciamentis objectum esse Anaxagoram , quippe caruerit
vera fide venturi Salvatoris , simulachrisque & statuis falforum Deo-
rum curvaverit genua , se se una cum cæteris in idololatriæ pel-
agus dejiciens . Quid ? gentilitatis procures , & insignes philosophos
Trismegistum , Socratem , & Platonem , ut de cæteris fideam , veri
numinis rebelles , & inimicos censemus , & Anaxagoram , nulli eo-
rum virtute , & scientia similem , eodem odio dignum esse quis du-
bitabit ?

Sentio non omninò improbables esse argumentationes ; at non
probabilibus , sed certis vel argumentis , vel Sanctorum Patrum te-
stimoniis ad rem hanc tutò decernendam opus est : in præsentiarum
autem nihil hujusmodi sacra Patrum legenti volumina mihi planè
tutum occurrit , ex quo certum aut de damnatione , aut salute hu-
jus

Salus Ana-
xag an dam-
natio inco-
gnita.

ius philosophi iudicium ferre possum. Tutius igitur cum Apostolo fuerit exclamare: [O altitudo divitiarum scientiæ, & sapientiæ Dei, quis novit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus est?] quàm rem cognitu planè difficilem certo iudicio dirimere. Potuit enim in extremo vitæ suæ curriculo, potuit in ipso mortis articulo, si quæ patraverat scelera Anaxagoras, Deo misere, & transnaturalem gratiam ei elargiente, detestari, quod nec ne fecerit, incertum est. Sed cur idem de cæteris suffragio nostro damnatis philosophis arbitrari fas non est? Nempe, quòd Trismegisti, Pythagoræ, Socratis, Platonis, &c. adeò aperta sunt crimina, quibus in ipso mortis articulo obstringebantur, ut inficiari nullo modo possinus, quin gehennam mererentur: maxime cum in illis gravissimis sceleribus mortui sint, id testantibus Sanctis Patribus, atque gravissimis auctoribus. Quod in Anaxagoram non militat, cujus etsi fortasse pejora, gravioraque aliorum philosophorum erroribus crimina essent, quia tamen ea nobis hæcenus haud nota sunt, ideo prudenti consilio, certinihil de sempiterno illius gaudio, vel luctu decernere possumus.

D E

S O C R A T E.

Socratem unius supremi Dei coluisse naturam, cognovisse Christum Dominum, ut tradit Justinus, immortalem hominis animum putasse, eumque extincto corpore vel ad Tartarum, vel ad cælestem patriam deferri.

C A P. III.

Ab orbe con-
ditio 3513.
Ante Christi
advent. 365.
Olymp. 77.
Socratis Pa-
rentes.

UT à Pherecyde Pythagoras, sic ab Harchelao Socrates fuit Sophronisci fictoris, & Phynaretæ obstetricis filius, qui licet obscuro loco natus esset, lapidicæque arti assuetus; virtute tamen, & scientia non modò oppidi Aleopecis natalis solè viros, sed Athenienses omnes vel genere honestissimos facillè anteivit. Verùm in præsens de Socratis scientia tantum, mox de ejusdem virtutibus. Et quidem de uno Deo totius universitatis moderatore ad manum Platonis opera de Phædone, aliisque dialogis habentes præclaras Socratis sententias invenient, quas apud Platonem lectori considerandas relinquimus: nobis enim nonnulla Sanctorum Patrum, quorum gravior est auctoritas, certiusque iudicium, in medium proferenda sunt testimonia, quæ Socratem unius Dei fuisse cultorem pervincatur. Ante alios nobis adest Tertullianus, qui in Apologetico adversus gentes ostendens mendacem, & sacrilegam esse

esse de pluribus Diis opinionem , unius Socratis ceu locupletissimi testis utitur testimonio. [Taceo de philosophis, Socrate contentus, qui in contumeliam Deorum , quercum , hircum , & canem dejerabar. Sed propterea damnatus est Socrates , quia Deos destruebat. Planè olim idest semper veritas odio est.] Unius enim Dei veritas ea fuit , quæ Athenienses in Socratem veritatis hujus propalatorem concitavit. Et ejusdem Apologetici cap. 46. irridet Apollinem Ter-
tullianus , quippe oraculo suo omnium sapientissimum cecinit Socratem , qui veritate compulsus Deos gentium , & Apollinem ipsum inanes , fictitiosque esse Deos prædicabat. [O Apollinem inconsideratum sapientiæ testimonium reddidit ei viro (Socrati) qui negabat Deos esse.] Verùm hoc idem gravissima Justin Martyr. sententia confirmandum est; is enim apologia prima pro Christianis ad Senatum Romanum hac ipsa de re agens ita scribit: [Socrates autem, qui omnium constantissimus in hoc (hoc est in asserendo uno Deo) extitisset, iisdem criminibus, quibus nos accusamur, accusatus est. Nam & novos Deos eum inducere objiciebant, & quos Civitas probaret Deos, non habere, & judicare; cum ipse, Diis improbis, & qui ea gessissent, quæ Poëtæ memoriæ prodiderunt, ex Republica ejectis, & Homerum, & alios Poëtæ detestari homines docuisset, atque ad Dei notitiam, qui eis ignotus erat, ratione differendi, & disputandi hortaretur his verbis. Atque illum quidem quasi parentem, & effectorem universitatis hujus, & invenire difficile est, & cum jam inveneris indicare in vulgus haud tutum, &c.] quo testimonio quid illustrius? Justino addimus Clementem, qui licet paulo obscurius de hac Socratis cognitione loquatur, re-
ipsa tamen nihil à superioribus Patribus differt. [Antisthenes, ait, ne hoc quidem Cynicum cogitavit, sed, ut qui esset Socratis familiaris, dicit Deum nulli esse similem: quare nemo eum discere potest ex imagine. Xenophon autem Atheniensis ipse quoque aperte scribit de veritate (unius Dei) testimonium dicturus, ut Socrates, nisi ipse timuisset pharmacum.] Ubi vides lector Antistenem, & Xenophontem de uno summo Deo vera differuisse, propterea quòd Socratis, qui veri Dei notitia pollebat, familiares essent. Christianam hanc veritatem à Socrate evulgatam non suppressit Eusebius Cæsariensis. [Socrates, & Plato unicum uniforme, quod verè ens, atque bonum est: hæc autem vocabula ad intellectum omnia spectare, Deus igitur intellectus est, & species separabilis, idest procul ab omni materia, & nulli passibili subjecta:] cujus testimonii particulæ illæ unicum uniforme, rem nostram astruunt. Clarius de hac vera Socratis sententia est ejusdem Eusebii testimonium de præpar. Evang. lib. 13. cap. 4. mox à nobis proferendum, ubi de Socratis morte agemus. Præter citatos huic opinioni fidem adjungunt Joseph libro contra Appionem, secundo, Lactantius de justitia lib. 5. cap. 15. & cum aliis B. Augustinus de vera religione libro uno cap. 2. Augustini decretum, ut quod de illius sententia diximus, lector judicet, hic apponam; etenim de Socratis virtutibus,

Apolog. c. 46.

Just. Martyr.

Socrates, ac Christiani eodem crimine accusati.

Clem. Alex. Exhortatoria ad Gentes.

Euseb. Cæsar. de Præp. Evang. cap. 6. lib. 14.

B. August.

Socratis fa-
num confi-
lium.

bus, & Constantia, quibus in rectam veritatis semitam trahere mor-
tales conabatur, disputans. hæc inter cætera scribit: [Simul & il-
los, qui mundum istum visibilem summum Deum esse opinabantur,
admonebat turpitudinis suæ, docens esse consequens, ut quilibet
lapis tamquam summi Dei particula jure coleretur. Quod si exe-
crarentur mutarent sententiam, & unum Deum colerent, quem so-
lum supra mentes nostras esse, & à quo omnem animum, & totum
istum mundum fabricatum esse constat.]

Agnitus à So-
crate Christ.

De cognitione Jesu Christi Salvatoris nostri, cujus participem
fuisse Socratem in titulo capitis prænotavimus, ne fabulosum, &
commentitium dogma fortassis alicui videatur, manifestum extat
Justini Martyris testimonium apolog. 1. ad Senarum Romanum,
ubi Socratem Christo confrens, eumque præfrens Socrati, pro-
pterea quod plerique pro Christo colendum unum esse Deum do-
cente pias cervices carnificibus præbuerint, cum tamen nullus hoc
idem asserenti Socrati fidem adhibuerit, expressis verbis agnitum à
Socrate Christum docet. [Atque illum (verba sunt Socratis apud
Just. Martyr. Justinum) quidem quasi parentem, & effectorem universitatis hu-
jus, & invenire difficile est, & cum jam inveneris, indicare in-
vulgus haud tutum, quæ Christus noster vi, & potestate præstitit.
Socrati enim nemo credidit pro hoc decreto mortem esse oppeten-
dam; Christo autem, qui etiam Socrati quadam ex parte cogni-
tus est &c.]

Immortali-
tas animorū
ex Socrate.

Pro animorum immortalitate juxta Socratis sententiam astruenda
haud pluribus opus est, totus quippe Platonis Phædo eō tendit,
ut Socrates animorum immortalitatem ob oculos omnium ponat,
pœnas, aut præmia nequam, aut justis hominibus post mortem
manere non dissimulans. Adeat quæso Phædonem lector, & Chri-
stianam de immortalitate animorum doctrinam dialogo illo involu-
tè comprehensam protinus sentiet. Unus tamen Platonii locus in
Apologia pro Socrate suscepta consignatus non est hîc à nobis ha-
bendus pro derelicto, ubi semel, atque iterum, si fas ei fuisset,
oppetere mortem immortalitatis fiducia fretus optat Socrates, quo
& justis judicibus, qui in altera vita feliciter degunt, adjungi, &
Deos, pioque homines alloqui posset. [Si quidem hujus causa,
qui illic degunt, haud amplius moriuntur, suntque illi nobis &
in rebus aliis beatiore, & in eo insuper, quod in reliquum jam
tempus permanent immortales, siquidem, si vera sunt, quæ di-
cuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas qui è vita
excesserunt, incolunt, id multo jam beatius est, te cum aliis, qui
se in judicium numero haberi volunt, evaseris, ad eos venire, qui
certè judices appellantur; Minorem, Rhadamanthum, Æacum,
Triptoleum, & alios, quotquot semidei justè vixerunt, hæc pe-
regrinatio vobis mediocris videri potest? Ut verò colloqui cum
Orpheo, Musæo, Hesiodo, Homero liceat, quanti tandem existi-
matis? equidem sæpè mori, si fieri posset, vellem, ut ea, quæ di-
co, mihi liceret invenire.] Hæc de immortalitate animi nostri

apud

apud Platonis Phædonem Socrates, qui etsi verba illa protulerit (si vera sunt, quæ dicuntur, quæ Socratem dubitasse de veritate ista præ se ferre videntur) re tamen ipsa non dubitantis, & de immortalitate nutantis animi notæ sunt, sed additæ ex hypothesi eorum, quibuscum agebat tunc Socrates. Cæterum nulla vel perexigua cogitatio de immortalitate animi humani sollicitum unquam habuit Socratis animum, qui in hujus rei confirmationem animos Judicum in præclaram mortis spem excitare studuit dicens: [Atqui vos decet Judices præclaram spem de morte suscipere &c.]

Pro clausula capitis hujus superest de subterraneis inferorum locis, & felici beatorum sede placita Socratis proferre in medium, quibus scientia, qua præditus fuerat, reddatur illustrior: at cum, & in Phædone nimis per se res clara sit, & Antonius Rufa Collega meus hanc sententiam de inferorum locis juxta Platonis opinionem diserte, & enucleatè tractarit in eo opere, quod in publicam utilitatem nuper typis datum est, ideo nos in præsentiarum lectores ad ea cognoscenda, quæ ille scripsit remittentes; quid de justorum domicilio docuerit Socrates innuere duntaxat decrevimus. Etenim posteaquam impiis, scelestisque animabus ex hoc caliginoso aëre migrantibus tartaream sedem assignarat Socrates, mox domicilium iis pariter, qui pie vixerunt, attribuit his verbis: [Qui autem pie præ cæteris vixisse inveniuntur, hi sunt, qui ex his terrenis locis tamquam è carcere soluti, atque liberi ad altiora transcendunt, puramque supra terram habitant regionem. Inter hos autem quicumque satis per philosophiam purgati sunt absque corporibus omninò totum per tempus vivunt, habitationesque his etiam pulchiores nanciscuntur. Quarum pulchritudo nec facilis dictu est, neque præsens tempus ad dicendum sufficeret, sed horum, quæ narrata gratia, O Simmia omni studio adnitendum, ut in hac vita virtutem & prudentiam, sapientiamque consequar, præmium namque pulchrum est, & spes ingens] & mox, [quandoquidem animus immortalis apparet.] Ubi nemo non animadvertit sub regionis puræ involucris, more solito, cœlestem patriam delineare Socratem voluisse, qui antea in eodem Phædone vaticinari videtur mortuorum resurrectionem ea ratione, quòd sicuti ex viventibus fiunt mortui, ita ab opposito, ex mortuis viventes quandoque excitari debeant.

Antonius Rufa.

In Phædone
De justorum
domicilio
quid senserit
Socrates.

*Atheniensium præceptorem, censorem morum, magnæque
justitiæ virum Socratem fuisse. Id clarum
fieri ex præclaris ejus virtutibus,
quibus suum animum perpetuò
coluit.*

C A P. I V.

Constat inter omnes divinæ, & humanæ philosophiæ doctores, primum omnium Socratem, contemptis sophistarum de inani mundi hujus investigatione disceptationibus, se ad illud rimandum contulisse.

Quod tibi in domibus malum, bonumve est.

Nempe ad contemplationem eorum, quæ ad pie, laudabeliterque vivendum prodesse poterat: [Socrates, ait Cicero, primus philosophiam devocavit e cœlo, & in urbibus collocavit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de vita, & moribus, rebusque bonis, & malis quærere] & rursus [Socrates mihi videtur, id quod constat inter omnes, primus à rebus occultis, & ab ipsa natura involutis, in quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerant, evocasse philosophiam, & ad vitam communem adduxisse, & de virtutibus, & vitiis, omninoque de bonis rebus, & malis quærere.]

In quam eandem sententiam hæc Augustinus: [Socrates ergo primus universam philosophiam ad corrigendos, componendosque mores flexisse memoratur.] Huic enim philosopho, ut idem ait Augustinus, satis persuasum hoc in primis erat, ut nihil mallet esse, quam vir bonus, & egregius; hinc cætera omnia sibi facillima fore fidenter pollicebatur, nec temerè, fuit enim adeò pius, teste Xe-

nophonte [ut nihil nisi consultis diis aggrediretur, adeo justus, ut ne minima quidem in re alicui esset noxius, sed prodesset multum iis, qui se uterentur, continens, ut numquam voluptatem honestis anteferreret; prudens, ut dijudicando, melioraque à pejoribus secernendo numquam aberraret, neque alio extrinseco adjumento ad horum cognitionem, definitionemque indigeret, sed sibi per se ad id satis sufficeret, quumque posset in aliis examinandis, peccantibusque redarguendis, ac ad virtutem, & honestum hortandis visus quidem est talis, quem omnium optimum, & felicissimum statueram.] Quod si dicas mirum hoc Socratis elogium suspectum videri, eo quòd elaboratum sit ab eo, qui non tam vera, quàm verisimilia, & admiranda litteris tradere voluerit, quo ab omnibus Socrates ceu divinum numen coleretur; quid de Marfilio Ficino medicæ, philosophicæ, theologicæ, græcæque scientiæ peritissimo, Platoni.

Marfilio Ficinus in argumento ad Protagoram.

eodemque doctore catholico eruditissimo poteris respondere ? qui Socratem purgandorum gratia animorum cœlitus datum mortalibus esse testatur, quique 8. epistolar. lib. Socratis vitam vitæ Christianæ imaginem quandam, aut saltem umbram fuisse docet. Si Mar- filii sententiæ non planè acquiescis, legere, ac revereri debes B. Joannem Chrysostomum, qui libro 2. adversus vitæ monasticæ vi- S. Jo: Chrys-
tuperatores velut exemplar Christianæ paupertatis, & monasticæ p. of- fionis Socratem demiratur, eumque Arcehelavo opulentissimo vno illustriorem, & gloriosiores appellat, quippe qui unico pal- Vitæ propa-
lio contentus ad propulsandas hiemis, & æstatis cœlorum inju- gâda Socrat.
rias uteretur, nudis semper pedibus incederet, ac sine cibo, & ratio.
potione totum transigeret diem, sub solis occasum solo pane, qui pulmenti, & obsonii vires gerebat, suaviter victitans. Quare san-
ctissimi hujus patris vestigia secutus, quo Socratis vitæ integritas multis, magnisque virtutibus ornata omnibus innotescat, summa-
tim recensebo quas apud probatissimos quosque scrip- ores configna-
tas illius virtutes reperi. Et religionis quidem in Deum, quæ pri-
mas sibi inter virtutes deposcit, clarum supra ex Xenophonte te-
stimonium protulimus; nunc alterum Maximi Tyrii non minus sin- Maximis Ty-
gulare addendum sermone 26. ubi de Socrate hunc in modum scri- rius.
bit: [Viri inquam pientissimi, corporis, atque optimi animi con-
summatissimum vivendi modum adepti ad sapientiam optimi in elo-
quio musici erga Deos pientissimi, humanis in negotiis justissimi.] Pietas Socra-
Ea porro fuit erga Deos philosophi hujus religio, ut semel, & tis.
iterum maximè non potuerit non demirari Xenophon, qua specie, Xenophon-
ei contrarium objicere potuerint Melitus & Anytus, cum pientissi- in Apolog.
mum fuisse Socratem apertè constaret: [Itaque vehementer admi-
ror quoniam modo Athenienses fuerint persuasi, Socratem circa
Deos errare, qui nihil unquam impium in Deos nec dixerit, nec
fecerit, immo verò illa dixerit, aut gesserit quæ quum quisque di-
cat, agat, meritò sit, & simul putetur religiosissimus.]
- Quam amans justitiæ, pietatis & charitatis Socrates toto vitæ Socratis vir-
suæ curriculo fuerit ex Ficino ita scribente habes. [Denique tutes.
utcumque sit, ita suam ad hæc instituit vitam, ut æterna semper
temporalibus anteponeret, injustitiam magis timeret, quàm mor-
tem, pro pietate, pro charitate non dubitavit labores, penuriam,
contumelias, injurias, verbera, mortemque subire.] Similia de Xenophon;
Socrate narrat Xenophon, Plato, & Diogenes Laërtius: ille Plato, & Dio-
enim in Apologia Socratem sic loquentem inducit: [Scio quod genes.
mihi testimonium perhibebit & præsens, & præteritum tempus,
me nulli unquam injuriam intulisse, nec deteriorem fecisse quem-
quam, sed multis profuisse, qui mecum disputarunt, gratisque
docuisse, quidquid potueram boni;] hic vero Socratem interro-
ganti respondentem in Apologia refert: [Forsitan verò ita me
quispiam interrogabit. Non te pudet Socrates tale quiddam exer-
cere, ex quo continuo in periculum venias moriendi: Equidem
hunc objectioni justam hanc responsionem dabo. Haud rectè o vir,
lo-

loqueris, si putas magnam aut vitæ, aut mortis habendam esse rationem homini, cujus vel parva quædam utilitas sit: an non illud potius duntaxat considerandum, quoties aliquid agit, utrum iusta agat, an iniusta &c.] & pluribus interpositis apertè restatur turpitudinem morte ipsa sibi visam esse deteriorem: [Neque mortem (ait,) neque aliud quicquam magis, quàm turpitudinem formidandam.] Quo quid sanctius, quid Christiano homini congruentius Socrates dicere poterat? qui non verbis tantum, iustisque sententiis, sed suo etiam periculo, immò verius damno re ipsa quod docuerat, confirmavit, qua de re videat quæso lector, quid de

Diog. Laërt.

Socrate litteris tradiderit Diogenes Laërtius, qui lib. 2. de vitis Sophistarum Socratem letigius sæpè disputantem, quo solam veritatem nancisceretur, cædi pugnis, opprobriis peti, contemptum irrideri consuevisse, & tamen omnia admirabili patientia pertulisse scribit. Quid? eximiam honestatem oblectamenta carnis corrigentem cum cæteris virtutibus ita miscuerat Socrates, ut meritò cæteros omnes temperantia præcelleret: [Primum quidem, ait Xe-

Xenophon-
lib. 1.

nophon, à rebus venereis, & gula longe plus omnibus hominibus abstinebat: deinde ad frigus, & æstum, omnesque sustinendos labores patientissimus erat. Ex quo efficiebatur, ut multos libidini, aliisque vitiis deditos ad saniores frugem suo exemplo reduceret, quamvis se nulli futurum magistrum, & doctorem profiteretur. Immò verò multos ab istis vitiis revocavit, cupidosque virtutis reddidit, sperareque persuasit, dummodo se ipsos curarent, bonos, & iustos se viros evasuros, non quod se unquam pollicitus sit magistrum fore virtutis, sed cum constaret talem ipsum esse, efficiebat, ut necessarii ejus, quique cum illo versabantur, sperarent eum imitando similes se illi futuros.] Qui plura his de rebus deside-

Laërtius.
Socratis in-
mortales stu-
dia.

rat, adire poterit Laërtium, qui Socratem hortationibus suis multos iudicium aliis intentantes ab instituto revocasse, nonnullos graviter aliis sine causa succensentes ad lenitatem inflexisse, & alios tandem omni vitiorum genere infectos virtutum amatores reddidisse scribit. Ad Socratis temperantiam magis, ac magis declarandam

Socratis par-
sिमonia.

ratio, & modus faciunt, quæ vitam ducebat; is enim adeo tenuis & saluber fuit, ut Atheniensibus omnibus teterrima lue ægrotantibus solus felici valetudine ob temperantiam custodita uteretur. Hinc, cum in foro multijugem ciborum copiam venalem videret, solius parsimonie amans, [quam multis non indigeo,] aiebat.

Divitiarum-
contemptus.

Spretas autem à Socrate divitias Jamblici carmina, quæ is usurpare solebat, me certè non sinunt dubitare.

*Argentea autem sunt, & purpura
Tragædis utilia non vitæ.*

At quia singulas Socratis virtutes recensere, & nimis longum esset, & iusti operis conficiendi nobis ex solæ præberent materiam, cæteris relictis, admonebo lectorem, eam ipsam iustæ victoriæ lau-

landem, quam rebus omnibus potiozem milites, & duces semper habuere, aspernatum Socratem, qui suæ fortitudinis, & virtutis præmia post partam victoriam Alcibiadi ultrò concessit.

Socraticæ constantiæ virtus quam admirabilis fuerit.

C A P. V.

PAr est, ut separatim de constantia Socratis agamus, quæ illum maximè gloria illustrem, sempiternaque omnium memoria dignum effecit. Hujus ostendendæ occasionem præbuerunt vicissitudines variæ, quibus Socratis vita perpetuò obnoxia fuit, dum publicus temperantiæ magister, gravisque vitiorum accusator, ut omnibus opitularetur, esse voluit. Ne autem ea, de quibus hoc capite dicturi sumus, vel dubiæ fidei, vel commentitia, vel falsa alicui videantur (ob eam, quam in se habent admirationem, maxima enim sunt, paucisque, ut ego observare potui, concessa gentilibus) gravissimorum auctorum sententias propriis eorum verbis expressas, quibus res ista declaretur, hic ascribam. Et quidem non exiguum Socraticæ constantiæ argumentum fuit, cum triginta tyrannorum præcepta, quibus patriæ leges violabantur, non audiebat; solus enim juvenem quendam morti additum injustè, cum cæteri jussa tyrannorum exequerentur, ad supplicium ducere renuit; immò Atheniensium juventuti, quam ne suis præceptis informaret, tyranni mandaverant, vel ipsis invitis, prospicere nunquam abnuit: [Sed nec triginta tyrannis, ait Xenophon, obediit, quando ei aliquid contra leges præcipiebant. Nam cum prohibuissent eum juventutem instruere, & cum præcepissent ei, ac aliis vicibus quemdam ad supplicium ducere, solus non obediit, quòd contra leges præcepissent.] Enim verò sic diligens legum observator Socrates fuit, ut injusta præcipientibus non modò non assentiretur, verùm etiam vitam ipsam pro conservandis legibus effundere paratus esset, veluti re ipsa effudit. Nam, cum potuisset absolvi, modò ea, quæ cæteri assolent, vel leviter fecisset, maluit subire mortem parendo legibus, quàm contra leges faciendo vivere. Vis Socratici animi constantiam clarius intueri, meditare quæ idem Xenophon lib. 4. scripta reliquit: [Ut fateantur omnes, neminem inventum, qui mortem animo æquiore pertulerit] lib. 4. cujus rei certissimum experimentum subnectens, docet triginta dierum spatio, posteaquam capitis in eum lata erat sententia, sic pacatam, sic tranquillam, ac quietam vitam traduxisse, perinde ac antea solebat, quando cum alumnis suis degens disputabat. [Post enim latam de se ipso sententiam necessitas fecit, ut dies triginta esset in vita. Nam eo mense erant Delia, quibus lege erat cautum, ne quem publicè interimerent, ni prius à Delo navis sacra redisset. Per id integrum tempus cum suis necessariis non secus vixit, atque reli.

Tyrannis nō parer.

Lib 4. de factis Socratis.

Pro conservandis legibus omnia sustinuit.

Xenophon lib. 4.

Lata jã mortis sententia eadem qua prius ratione vixit.

reliqua sua in vita
fuerant admiratio
te, & læticia vive

Maximus Ty-
rius. mortem damnatu

Socratis Elc-
gium. tam antea Socrate

tem hunc Melitus

sectatus est Lycon

jusserunt; carnise

Anytum delatorem contempnit, caufidicum Lyconem derisit, ad-

versus Atheniensem decretum aliter ipse decrevit: multantis il-

lis aliam ex adverso multam indixit; vincientibus ipsum undecim

viris præbuit corpus (erat enim imbecillius corporibus multis)

animum minimè præbuit, qui erat Atheniensium omnium præstan-

tissimus, carnifici nequaquam infensus, ob venenum minimè com-

motus.] Eadem est Platonis in Phædone sententia, dum undecim

virorum licetorem, qui mortiferum poculum morti addictis afferre

consueverat, sic cum Socrate loquentem adducit. [O Socrates non

animadverto in te, quod in cæteris. Illi enim mihi indignantur,

atque execrantur, quando illis denuncio venenum esse bibendum,

ita magistratibus compellentibus. Te verò cognovi præsertim in

hoc tempore generosissimum, mansuetissimum, & optimum virum,

omnium eorum, qui hunc in locum deventerunt.] Sic licetor apud

Platonem in Phædone, qui posteaquam vale dixerat Socrati, atque

recesserat, mox cicutæ calicem exhaustiendum ultrò Socrates depo-

scit. [Socrates verò, ait Plato, hilariter admodum, o Euhecrates,

accepit, nihil omnino commotus, neque colore, neque vultu mu-

rato] & paucis interpositis [& simul his dictis, arrepto poculo

facile admodum, alacriterque ebibit.] Et magnum quidem invi-

ctæ fortitudinis opus istud fuisse quis neget? At cum in custodia,

& carceribus detineretur, nulloque modo vim mortis effugere pos-

set, certè non tam fortis, quàm coacti hominis cicutæ forbitio

fuit, velut tradere videtur Gregorius Nazianzenus, qui hæc de

Socratis poculo canit.

Laudas Cicutam Socratis philotesiam

Insolitam ab illo pectore exhaustam impigro?

Tunc ista laudas? Laudo, & ego. Verùm in malis

Quæ non dabatur fugere constantes erant,

Nam spes salutis nulla erat: vellent licet.

Et rursus oratione 3. adversus Julianum: [Qui Socratis cicutam
extollis, & Epicteti crus, & Anasarchi utrem, quorum patientia
coacta potius, ac necessaria, quam libera, & voluntaria erat.]

Enim verò necessitati cessasse Socratem in epotanda cicuta multis,
& disertis verbis confirmat B. Jo. Chrysostomus, qui contendit

Socratem mortem non sprevisse, sed senio jam confectum vitam
perdidisse. [Sed apud eos quoque fuerunt multi mortem contem-

nem-

Socrates li-
ctori mortis
ferri poculum
deferenti non
indignatur.

Socrates ci-
cutam bibens
colore non
mutatur.

Gregorius
Nazianzenus
in Carmini-
bus.

S. Chrysof.
hom. 4. in ep.
ad Corinth. 1.
cap. 1.

nentes, quinam quæso? Num is, qui bibit cicutam?] & mox : [Quamquam ille quidem bibit cum non esset in sua potestate bibere, sed vellet nolle hoc eum oportebat pati, quod jam non erat magni animi virtutis, sed necessitatis. Non est ergo hoc mirandum, si ille bibit cicutam, cum in ejus potestate non esset non bibere, & ad extremam provectus esset ætatem. Dicebat enim se esse septuaginta annos natum, quando vitam contempsit, si hoc est contemnere; ego enim non dixerim, immo verò nullus alius.]

At si horum Patrum subtilius expendantur sententiæ, haud pugnant nobiscum, illæ enim de Socrate militant, dum ei jussu tyrannorum cicutam licetor deglutiendam obtulerat, sic enim etiam invitatus poculum repudiare non potuit; at si nobis offeratur Socrates contemplandus, ut declinare mortem poterat carceres deferendo, ut ei fas fuerat, nec citati Patres magnam fuisse Socratis constantiam negarent, quod satis manifestè docuit idem Gregorius Nazianzenus: [Socrates denique ab Atheniensibus ad mortem damnatus, carceremque ut scis, incolens, prius quidem de corpore tamquam de alio carcere cum discipulis differebat, cumque fugam inire liceret, id facere recusavit, postquam verò cicuta oblata est, perlibenter accepit, perinde ac non lethale poculum acciperet, sed propinando amicos ad potandum invitaret.] Si igitur, Nazianzeno teste, ævitiam Atheniensium incolumis evadere poterat, & tamen id facere Socrates renuit: jam vel me tacente consequitur, non vi, non necessitate, sed libere, & sponte cum elegisse cicutam, cujus libertatis signum erat hilaris illa philotesia: quis enim, ni animo suo plane emori destinaret, ad mortis aspectum (citratransnaturalem Dei gratiam, qua vacuum Socratem arbitror) non contremiscit? & nihilominus obitum suum ejulatu, & lacrymis prosequentes objurgasse Socratem Diogenes Laërtius, alii que graves viri tradunt; immò dum cæteri injustam Socratis damnationem ægrè ferrent, solus semota ira de illis risisse fertur, ut clarum est Xenophontis testimonium: [Aderat quidam Apollodorus Socratis quidem studiosissimus, cæterum simplex, & rerum ignarus. Qui tunc inquit, at ipse ò Socrætes, hoc gravissimè fero, quod te injustè mori video. Socrates autem dicitur caput ejus demulsisse, ac dixisse. An tu carissime Apollodore malles me justè, quàm injustè mori? simulque risisse dicitur.] Quis autem risum ad mortem coacti hominis signum esse dixerit? Cæterum fugam è carceribus Socrati liberam fuisse, ex quo maxime illius constantia splendet, præter citatos scriptores, auctor est Marcus Tullius lib. 1. Tusculanarum dum ait: [His, & talibus adductus Socrates nec patronum quæsit ad judicium capitis, nec judicibus supplex fuit: adhibuitque liberam contumaciam à magnitudine animi ductam, non à superbia; & supremo vitæ die de hoc ipso multa disseruit, & paucis ante diebus, cum facilè educi posset à custodia, & cum pene manu jam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in cælum videretur ascendere.]

SS. Patres citati, qua ratione cum profanis Scrip-
toribus conveniant.

Gregor. Naz.
epist. ad Philagrium 58.

Xenophon.
in Apolog.
Socratis egregia responsio.

Socrat. morti additus, cum maximè posset, fugere noluit.

Cicero.

Billius :

ronis opinioni astipulatur Billius in scholiis, quibus jambicos Nazianzeni versus illustravit: [Nam alioqui certum est, Socratem, si vitæ cupidus fuisset, hanc facile retinere potuisse.] Postremò ad commendandam Socratis constantiam testimonium nobis suppeditat

Tertull. lib. de Anima,

Tertullianus, qui adversus humanæ inconstantiae robur Socratis constantiam decertasse, eoque validiorem, potioreque fuisse ita scribit: [Quamvis enim placida, atque tranquilla, quam nec conjugis status statim viduæ, nec liberorum conspectus ex inde pupil-
lorum lege pietatis inflexerat, vel in hoc tamen mota, ne moveretur ipsa constantia concussa est adversus inconstantiae inconcussionem. Quid autem aliud speret vir quilibet injuria damnatus præter injuriæ solamen, ne dum philosophus gloriæ animal cui nec consolanda est injuria, sed potius insultanda. Denique post sententiam obviæ conjugis, & muliebriter inclamanti, injustè damnatus es Socrates, jam & de gratulatione responderat; Volebas autem justè] ita Tertull. qui Socratis conjugis adscribit, quod Apollodoro evenisse narrat Xenophon. Et hæc hæctenus de constantia Socratis.

Socrates conjugem suam quomodo allocutus sit.

Socratem Gentium irrississe Deos; pro tuenda veritate, proque conformandis Atheniensium moribus epota cicuta periisse: id manifestis sacræ, & profanæ litteraturæ doctorum testimoniis ostendi.

C A P. V I.

Socrat. mos Deos gentiliū irridendi.

DEinceps quid arbitraretur Socrates de Diis, quorum cultores erant suæ tempestatis homines, agendum. Etenim cum unus fermè esset, qui naturæ illustratu unum summum totius universitatis moderatorem dari intelligeret, compellente veritate, communem suorum civium insaniam, serio, & jocose perstringere nonnumquam coge-
batur, dum divinos honores rebus omnino indignis tribuebant. At quia id nudè, aperteque profiteri permagni esse discriminis noverat, propterea facetè simul, & callidè æquè per canem, per zethum, per lapidem, ac per Jovem, Junonem, cæterosque vanæ superstitionis Deos jurabat, nempe his jurejurandi formulis clarè innuens, sibi non potiori religione gentis, patriæque suæ colendos esse Deos, quam canes, cæteraque animalia; neminem autem sic stolidum, & rudem dari potuisse opinabatur, cujus mentem (ni cum Ægyptiis ultrò insanire voluisset) justa non subiret cogitatio, turpissimum esse canes, lapides, & ligna in Deorum numerum referre. Tacitam hanc Socratis inanes Deos illudendi rationem cernere licet apud Platonis Theætetum, ubi, [Per canem, ait, ò Athenienses, oportet enim vobis vera fateri,] & rursus apud Gorgiam, cum Callicles, ne Socrates ironicè loqueretur in disputationibus, dubitaret. [Non per

per Zethum , Socrates , ait , Callicles , quo tu fretus multa ad-
versus me usus es ironia .] Per Junonem autem in eodem Theæ-
teto , dum bene , atque divinè dixit [per Jovem ò amice] & in
Hippia majori [Socrates per Jovem , ait , ò vir optime , neque
pulchrum bonum est , neque bonum pulchrum] & mox [per Jo-
vem . Mihi quoque ò Hippa nihil minus ex his , quæ dicta sunt
placet ;] sed quia foret otiosum singulas Socratici juramenti for-
mulas recensere , quæ passim apud Platonem lectori obviam erunt ,
illustrius ex Eusebio Cæsariensi producā testimonium , quo in
Deos gentium illuisse , ob idque mortem oppetiisse Socratem tradit
ex Platone . [Deos autem gentium à Socrate quoque contemptos
fuisse , ac ea de causa ejectum ab Atheniensibus diximus .] Quod
verbis Platonis obfirmans statim addit . [His enim ferme verbis
in Eutyphrone Plato utitur . Ipsi enim homines Eutyphron , in-
quit , Jovem optimum , atque justissimum Deorum putant , & ta-
men fatentur Patrem ab eo vinctum fuisse , quia impiè filios devo-
rabat . Mihi autem irascuntur , quia patrem injuriantem ulciscor .
Et sic contraria sibi de Diis , & de me dicere inveniuntur . Num ,
inquit Socrates , ò Eutyphon propterea accusatus sum , quia ægrè
fero talia dici de Deo .] Vitam autem dedisse Socratem pro de-
fendenda , ac propalanda veritate , & pro informandis Athenien-
sium moribus ex eodem Eusebio intelligimus de præp. Evang. lib.
13. cap. 6. [Quod autem pro veritate mori debeamus Socratem
audi apud Platonem in Apologetico dicentem , si dicetis inquit ,
mihi ò Judices , Anyto quidem accusatori tuo , Socrates vale dice-
remus , te autem hoc pacto , ad foedere liberamus , ut numquam
amplius , ut solebas , philosophari audeas , & si aliter feceris , ut
moriaris . Si hæc mihi diceretis , constanter responderem . Quod
ego diligo quidem vos ò viri Athenienses , credo autem Deo ma-
gis , quam vobis . Quare quousque vivam , & possim , numquam
philosophari , idest , rectè vivere definam , nec desistam unquam
hortari , admonereque vos , quemadmodum consuevi .] Hoc au-
tem quia inviolatè servavit , morte multatus est . Ad eandem sen-
tentiam accedit Hebræorum gloria illustris Joseph , qui cicutæ ve-
neno sublatum è medio Socratem fuisse tradit , eo quòd aliter ,
quàm Atheniensium leges mandarent , de Diis loqueretur . [Hi
namque (Athenienses) vel verbo solummodo præter illorum legem
de Diis loquentes inevitabiliter punierunt . Cujus enim rei causa
Socrates est mortuus , non enim hostibus tradidit Civitatem , ne-
que templa vastavit , sed quia nova juramenta juravit , & quoddam
Dæmonium significasse referebat seriò , seu ludens , ut quidem di-
cunt , propter hoc cicutæ poculo morte multatus est .] Eiusdem
opinionis est B. Joannes Chrysostomus homil. 5. in epist. ad Corin-
thios 1. cap. 2. , cujus infra testimonium adducemus . Sed ad idem
ostendendum illud sanè accommodatum est Tertulliani testimonium ,
qui Socratis jurandi formulam nobis aperiens , dum in Deos gen-
tium , & ritus eorum invehitur , hæc habet . [Taceo de philoso-

Eusebius de
Præp. Evang.
lib. 13. cap. 4

Euseb. Cæsar.
Socrates pro
veritate tuè-
da moriendū
agnovit.

Catholica
sententia.

Joseph lib. 2.
contra Ap-
pionem.

D. Jo. Chryl.

Tertull. in
Apologetico.

phis Socrate contentus, qui in contumeliam Deorum quercum, & hircum, & canem dejerabat. Sed propterea damnatus est Socrates, quia Deos destruebat. Planè olim, idest semper veritas, odio est;] Et ejusdem Apologetici cap. 46. de philosophis agens. [Quin immodò, ait, & Deos vestros palam destruunt, & superstitiones vestras commentariis quoque accusant laudantibus vobis. Socratis vox est, si Dæmonium permittebat.] Enim verò hujus opinionis propugnator acerrimus fuit Just. Martyr, qui sanam de uno, soloque Deo doctrinam, cujus particeps Plato extitit, è sacra Mosis historia manasse docens, admonet Platone poenæ metu terribitum, qua affectum Socratem noverat, compositam, & ambiguam de Diis orationem habuisse. [Plato etiam, qui Mosis, ut datur, de uno, soloque Deo doctrinam ac disciplinam, quam in Ægypto cognoverat, approbasset: sed ob ea, quæ Socrati acciderunt, vereretur, ne Anytum aliquem, aut Melitum in se pararet, qui se apud Athenienses accusaret &c. compositam de Diis orationem, & sermonem tractat,] Cujus auctoritatis particulæ illæ, sed ob ea, quæ Socrati acciderunt &c. rem nostram clarissimè demonstrant; quamvis multo clarius idem tractasset Apologia 1. ad Senatum Romanum, cujus integram hac de re sententiam alibi protulimus. Horum Patrum sententia testem habet Lactantium Firmianum antiquitate, & insigni eloquentia virum illustrem, qui Platone præstantiorem Socratem propterea appellat, quod justitiæ defensionem adimplere, & inanum, falsorumque Deorum opiniones evertere attentarit, ob eamque causam in carcerem conjectus, & tandem cicutæ poculo necatus fuerit. [Plato quidem multa de uno Deo locutus est, à quo ait constitutum esse mundum, sed nihil de religione. Somniaverat enim Deum, non cognoverat. Quod si justitiæ defensionem vel ipse, vel quilibet alius implere voluisset, imprimis religiones Deorum evertere debuit, quia contrariæ sunt pietati. Quod quidem Socrates quia facere tentavit, in carcerem conjectus est, ut jam tunc appareret, quid esset futurum his hominibus, qui justitiam veram defendere, Deoque singulari servire

Jo. Chrysost. cœpissent.] Habet hæc ipsa opinio patronum Joannem Chrysostomum, qui Socratem cicutâ sublatum asserit, eo quod Athenienses suspicati essent, eum communes Deos non esse colendos arbitrari. cap. 2.

[Nam cum ipse Socrates venisset in suspicionem de hujusmodi novitate (nempe errorem esse credere res Deorum) tantum abest, ut efficeret quod voluit, ut etiam vitam amiserit &c.] Eadem est de Socrate D. Chrysogoni sententia, qui, ut est apud Surium ex Metaphraste 25. Decembris, Socratis sententiam, qua multiplices Deos, Dæmonasque damnabat, amplexus, ita loquitur. [Deorum autem multitudinem, & fabulas, & Dæmones tantum abest, ut colam, ut sim ejusdem cum Socrate sententiæ, oportere eos fugere pro viribus, ut qui sint hominum deceptio, & animorum aperta perniciēs.] Beatus certe Augustinus ampla, & subtili disputatione quærens, quo fine, quoque impulsu Socrates præter aliorum

Just. Martyr
oratione Pa-
raenetica ad
Gentes.

Lactantius
lib. 5. de Ju-
stitia c. 15.

Jo. Chrysost.
hom. 7. in ep.
ad Corinth. 1.
cap. 2.

D. Chrysog.
apud Surium.

B. August. de
Civ. Dei
lib. 8. cap. 3.

rum

rum philosophorum consuetudinem se totum ad eam philosophiæ partem, quæ circa mores corrigendos versatur, contulerit, attatisque duabus in medium rationibus, quibus ut hoc faceret moveri potuisse opinatur, ait, Socratis mortem inde profectam, quod is lepore suavissimo, admirabilique urbanitate imperitorum arrogantiam, qui se aliquid scire profiterentur, redargueret. B. Augustini sententia, si eam quis audire cupit, hujusmodi est. [Non mihi autem videtur posse ad liquidum colligi: utrum Socrates ut hoc faceret tædio rerum obscurarum, & incertarum ad aliquid apertum, & certum repiendum, animum intenderit, quid esset beatæ vitæ necessarium, propter quam una omnium philosophorum invigilasse, atque laborasse videtur industria. An verò sicut de illo quidam benevolentius suspicantur, nollebat immundos terrenis cupiditatibus animos se extendere in divina conari, quandoquidem ab eis causas rerum videbat inquinari, quas primas, atque summas non nisi in unius veri, ac summi Dei voluntate esse credebat. Unde non eas putabat nisi mundata mente posse comprehendere, & ideo purgandæ bonis moribus vitæ censebat instandum, ut deprimentibus libidinibus exoneratus animus naturali vigore se in cætera attolleret, naturamque incorporei, & incommutabilis luminis, ubi causæ omnium factarum naturarum stabiliter vivunt, intelligentiæ puritate conspiceret. Constat eum tamen imperitorum stultitiam scire se aliquid opinantium etiam in ipsis moralibus quæstionibus, quo totum animum intendisse videbatur, vel confessa ignorance sua, vel dissimulata scientia, lepore mirabili differendi, & acutissima urbanitate agitasse, atque versasse. Unde etiam concitatis inimicitiiis calumniosa criminatione damnatus morte multatus est.] Et hæc quidem de morte Socratis Augustinus, August. lib. de vera Religione. qui præterea libro de vera religione finem assignans ejus moris, quo per canem, & ligna jurare solebat Socrates, acutam fuisse hujus philosophi Deos gentium spernendi inventionem tradit. [Socrates tamen audacior cæteris fuisse perhibetur jurando per quemlibet, & lapidem quemlibet, & quidquid juraturo esset in promptu, & quasi ad manum occurrisset. Credo intelligebat qualiacunque opera naturæ, quæ administrante divina providentia gignuntur, multo quàm hominum, & quorumlibet opificum esse meliora, & ideo divinis honoribus digniora, quàm ea, quæ in templis colebantur. Non quòd verè lapis, & canis essent colenda sapientibus, sed ut hoc modo intelligerent, qui possent, tanta superstitione demersos esse homines, ut emergentibus hic esset tam turpis demonstrandus gradus, ad quem venire si pueret, viderent, quanto magis pudendum esset in pejore consistere.] Frustra igitur dejerandi Socratis usum sæviori censura notavit Firmianus, qui in deteriorem partem accipiens Socraticum jurandi morem. Firmiani opinio confutata lib. 3. cap. 30. [Verùm, ait, idem per canem, & anserem dejerabat. O hominem scurram (ut ait Zeno Epicureus) ineptum, perditum, desperatum, si cavillari voluit religionem, dementem,]

si hoc serid fecit , ut animal turpissimum pro Deo haberetur ? Quis jam superstitiones Ægyptiorum audeat reprehendere , quas Socrates Athenis auctoritate confirmavit sua ?] Saniorem etenim , veriorumque sensum in illo jurandi Socratis modo latuisse ex Augustino didicimus , qui mirum Socratici ingenii acumen perbellè caluit , à quo etiam sensu non videntur aliena , quæ eodem loco de mente Socratis hæsitans concedit Lactantius . Quod si idem fuisset in agnita , ac patefacta unius Dei veritate amplectenda , retinendaque mordicus , qualis in ea indaganda fuerat Socrates , feliciter sine dubio vitæ portum attigisset ; at quia inconstans fuisse depre-

Scholias-
tes in
Euseb. in cap.
3. lib. 13. de
præparat. E-
vang.

Bessarion
Cardinalis .

Marfilius Fi-
cinus .

henditur , jurè Scholias-tes in Eusebium . [Dolendum autem est , inquit , Socratem vanitatem commenti Ethnici de Diis intellexisse , veritatem autem de Deo patefacto non esse assecutum .] Postremo ; hætenus probatæ opinioni adsunt Bessarion Cardinalis nobilitate quidem , & splendore generis clarus , sed multæ eruditionis , pietatis , atque litterarum claritate illustrissimus in Calumniatorem Platonis cum aliis locis , tum lib. 3. c. 4. , Marfil. Ficini in argumento ad Apologiam pro Socrate , & Scholias-tes in eandem , ubi ait . [Porro notandum est , Socratem non simpliciter negare , sed non arbitrari Solem , & Lunam (quorum duorum nomine alii etiam Ethnicorum Dii intelligi possunt) esse Deos , sed potius rem eludere illius opinionis confessionem in Anaxagoram derivando .] Sed quidquid hic auctor intelligat , omnino certum est , Socratem in ea fuisse sententia , ut Ethnicorum Deos veros Deos esse minimè arbitraretur , velut Gentianus Hervetus tradit in suis commentariis in exhortatoriam ad Gentes Clementis Alexandrini editis . [Sorbitionem cicutæ , quam bibere coactus fuit Socrates , damnatus , quòd de Diis impiè sentiret , cum de uno vero Deo colendo ipsam amplecteretur veritatem .] Tandem Possevinus ex Judæis sanam doctrinam hausisse Socratem astruens . [Inde igitur , ait , factum , ut Socrates unius Dei notitiam hauserit , proque ea mortem oppetierit .]

Gentianus
Hervetus .

Possevinus .

Rationes , quibus Socratis salus suaderi posse videtur .

C A P. VII.

AD illud nunc venio , quod est operis hujus præcipuum , ut investigem statum Socratis ex hac vita evolantis , quem æterna felicitate , beatorumque læticia dignum innumeræ virtutes , quæ hætenus à nobis recitatæ sunt , aperta voce loquuntur . Sola enim sempiterna divini vultus contemplatio par , & æquale præmium hujus philosophi meritis videtur , qui pro veritate usque ad sanguinis , vitæque profusionem decertavit : at tantæ virtutis , & constantiæ merces est beatorum mentium felicitas : [qui autem perdidit animam suam propter me , & Evangelium , ait

Socrates pro
veritate oc-
ciditur .

ait salutis humanæ vindex, salvam faciet eam.] Immò cum plane constet inter omnes sacræ doctrinæ professores, eos, quotquot volentes (de præditiis enim duntaxat rationis usu loquimur) pro Christi nomine mortem oppetunt, virtute Baptismi sanguinis recta ad Paradisi portas properare; cur Socrati occludendæ erunt cœlestis regni fores, qui, ut tot, tantique Patres testantur, voluntariæ se se neci objecit, quò unius summi numinis majestatem, Deos gentium illudendo, assereret? at ejusdem artis, immò religionis opus est, in statu naturalis, & scriptæ legis pro confessione unius Dei, ac post agnitum Trinitatis, & Divinitatis Christi sacramentum, pro fide Salvatoris morte multari. Pro divina autem majestate asserenda Atheniensium votis damnatum Socratem præter citatos Patres etiam nostræ memoriæ vir doctus Thomas Bozius credidisse videtur, dum inquit, [fuerit unus è tota antiquitate Socrates per tot annorum curricula inter philosophos, qui pro divinæ veritatis assertionem, si quibusdam credimus, libens occubuerit.] Deinde omnibus illis, quibus Evangelica lux oborta est, certum æternæ salutis acquirendæ, opportunumque remedium semper visum fuit in extremo imminentis mortis periculo latebras conscientiæ, peractæque vitæ diligenter scrutari seriem, quò vel divinam miserationem pro gravissimis sceleribus impetret moriturus, vel si minuta, levique peccata fuere, certam salutis suæ spem, divina adjutrice gratia, concipiat: at quid aliud egit Socrates, lata jam in eum mortis sententia, quam conscientiæ, ac totius traductæ vitæ venari rationem, quam vitii, & pravitatis nesciam fuisse fidenter ille ipse dixit, qui cum ab Hermogene admoneretur, ut de sua defensione cogitaret. [Non ne tibi videor hoc facere, respondit, ò Hermogenes, dum quemadmodum vixerim, meditor? Scio enim me nihil in vita fecisse injustè,] & mox. [Nescis me usque ad hanc diem nemini concessisse in vitæ bonitate? Quodenim dulcissimum est, noram me ætatem totam piè, justèque transegisse.] Hinc veluti certa suæ salutis spe munitus Socrates, [quod autem, ait, diù plurimis verbis contendo, postquam venenum bibero, haud ulterius apud vos me esse futurum, sed ad Beatorum profecturum felicitates.] Noverat enim mutuo, arctoque nexu vitæ totius innocentiam, & beatitatem sic complicari, ut jure merito ei ævum sempiternum debeat, qui piè, sanctèque jugiter vitam traduxerit. At quis immaculatam Socratis vitam criminari potest, quem ea ipsa inimica civitas Atheniensium, quæ illum veluti juventutis corruptorem citæ poculo necaverat, post mortem publico, & honorificentissimo suæ iniquæ sententiæ relicto testimonio omnibus absolutum virtutibus declaravit, prædicavit innocentem, atque velut è cœlo missum ad mores pietati conformandos præceptorem, vitiorum everforem, acclamavit? Hujus publici testimonii cum omnes profanæ litteraturæ Scriptores, qui de Socrate scriptis aliquid consignarunt, tum inter Patres antiquus scriptor Tertullianus meminit: [Tamen cum poenitentia sententiæ Athenienses criminatores Socratis postea affli-

Marci 8.

Pro asserenda unius Dei Majestate moritur.

De signis Ecclesiæ lib. 8. cap. 6.

Xenophon in Apolog. Socrates moriturus conscientiæ suæ latebras perquirat.

Totam vitæ ætatem piè transegit.

In Phædone. Beatorum felicitatem in futura vita sperat.

Athenienses publico luctu mortem Socratis prosequuntur.

Tertull. Apolog. cap. 14.

xerint,

S. Augustin.
lib. 8. de Ci-
vit. Dei c. 3.

xerint, & imaginem ejus auream in Templo collocarint, rescissa-
damnatio testimonium Socrati reddidit.] Sed luculentissimum hu-
jus rei testimonium extat apud B. Augustinum, qui ad hunc mo-
dum de Socratis innocentia serò ab Atheniensibus agnita scribit :
[Unde & concitatis inimicitiis calumniosa criminatione damnatus
morte multatus est. Sed postea illa ipsa, quæ publicè damnaverat,
Atheniensium Civitas publicè luxit, in duos accusatores ejus usque
adeo populi indignatione conversa, ut unus eorum oppressus vi
multitudinis interiret, exilio autem voluntario, atque perpetuo pœ-
nam similem alter evaderet. Tam præclara igitur vitæ, mortisque
fama Socratis reliquit plurimos suæ philosophiæ sectatores, quo-
rum certatim studium fuit, in quæstione moralium disceptationum
versari, ubi agitur de summo bono, sine quo fieri homo beatus
non potest.] Quòd si cætera deessent, ad hujus tamen philosophi
defendam salutem non exigui illud roboris mihi videretur,
quod eum fecisse, cum præ manibus mortiferum poculum haberet,

Xenophon.
Socrates in
extremo vitæ
discrimine
inimicis ig-
noscit.

auctor est Xenophon in Apologia dum tradit Socratem neque iis,
à quibus in injustum judicium trahebatur, neque iis, qui iniquam
mortis sententiam in eum tulerant, habuisse quod succenseret,
quamvis illi odio, rabie, ac indignatione moti eum ad supplicium
injuria petiverint. At quid homine Christiano, immo Christi Do-
mini martyre dignius, quid ad divinam miserationem obtinendam
congruentius in extremo vitæ articulo facere debuerat Socrates?

Epist. ad Ro-
man. cap. 12.
cor. 19.

[Mihi vindicta, & ego retribuam dicit Dominus,] offendenti gra-
vem commissi sceleris pœnam, offenso gratiam, divina beneficia,
ipsamque beatitatem. Quid? an non veritas ipsa promisit nullum

Lucæ 6. vers.
37.

se condemnaturam eorum, qui fratrum delictis ignoverint; [Noli-
te condemnare, & non condemnabimini;] ergo quid prohibet as-
ferere, divinam iram, & judicium in Socratem cadere haud po-
tuisse, qui ne inimicos quidem suos ulcisci voluit. Suspiciamus nos
quidem, & admiramur, ut par est, mirum illum primi Athletæ
Christi charitatis ardorem, quo accensus supplex Deum deprecaba-
tur, ne eorum, qui lapidibus eum obruebant, peccata ulcisceretur,
sui magistri Dei, & hominis Jesu Christi secutus exemplum, qui

Lucæ 23. vers.
34.

Crucis ligno suffixus, [pater, ajebat, dimitte illis, non enim sciunt
quid faciunt:] & similem tanti hujus philosophi operationem nul-
lis divinæ munificentiae donis cumulatam sine admiratione censebi-

Eusebius de
præp. Evang.
lib. 15. c. 61.
Legis naturæ
præcepta ju-
giter custodi-
vit.

mus? Præterea Socratem nemo unquam, teste Eusebio Cæsariensi,
nec vidit facientem, nec dicentem audivit supersticiosum aut im-
pium quicquam; legis ergo naturalis præcepta inviolabiliter custo-
divit; factores autem legis beatos fore D. Pauli sententia est. Por-
rò hanc beatitatem, ut facilius impetraret Socrates, cum morere-

In Phædone
Plato.

tur, Deo preces offerebat, ut ei facilem è corporeis vinculis trans-
migrationem largiretur. [Sed & licet, & oportet orare Deos, ut

Socrates Deū
pro suo felici
ex hac vita
recessu præ-
catur.

felix sit transmigrationis nostra. Quod equidem obsecro, atque uti-
nam ita fiat.] Hæc autem omnia, quæ moriens Socrates egit,
quam congruant evangelicis præceptis, non est quod lectores mo-
neam,

neam, cum in iis expressa quodammodo ex hac vita decedentis iusti, probique Christiani viri imago reluceat.

*Socratis salus Sanctorum Patrum, & aliorum Scriptorum
testimoniis roborata.*

C A P. VIII.

HUic opinioni, quod æternam salutem nactus sit Socrates, præter allatas hætenus rationes, adsunt præterea Sanctorum Patrum, aliorumque Scriptorum testimonia hinc nullo modo reticenda. Vis à Sanctis Patribus incipiam, meditare ea, quæ Divus Justinus Martyr habet, dum latè ostendit, eos, qui ducem naturam sunt secuti, quique pro viribus benè, laudabiliterque operabantur, quamvis Christi Domini ortum præcesserint, ejusdem tamen Salvatoris membra fuisse, velut accidisse Socrati scribit ad hunc modum: [Sed quoniam non omnia, quæ rationis, Verbi que sunt, qui Christus est, cognita habuerunt, & à se plerumque discreparunt, factum est, ut ii, qui multis ante seculis Christi esse, ad eumque pertinere constituti sunt, cum quantum humanæ rationi liceret, res conati sunt cognoscere, atque demonstrare, tamquam impii, sceletti, & futiles in iudicium adducti sint. Socrates autem, qui constantissimus in hoc extitisset, iisdem criminibus, quibus nos accusamur, accusatus est. Nam, & novos Deos eum inducere, objiciebant, & quos civitas probaret Deos, non habere, & judicare,] & Apologia 2. Socratem Christianum fuisse manifestè docet, propterea quod piè vixerit, quamvis Atheus, qui Deum de medio tollebat, censeretur. Immò Socratem Abrahamo, Ananiæ, Azariæ, Misaëli, & Eliæ comparat, quos ævo beatorum frui fide certissima credimus. Sancti Martyris verba sunt: [Christum quidem Dei primogenium esse didicimus, atque exposuimus, eum rationem, ac verbum esse, cujus omne hominum genus factum est particeps, & qui cum ratione vixerunt, Christiani sunt, etiam si Athei habiti sint, velut apud Græcos Socrates, & Heraclitus, eorumque similes: in Barbaris autem Abrahamus, Ananias, Azarias, Misaël, & Elias, alii que multi, quorum acta, vel nomina enumerare, quoniam longum esse scimus, nunc omittimus. Itaque ii etiam, qui antea fuerunt, & rationem in vita ducem non secuti sunt, mali, inimici que Christi extiterunt, parricidæ que eorum, qui ex ratione vivunt. Qui autem ex ratione vixerunt, atque vivunt, Christiani ab omni metu sunt, perturbatione que soluti, ac liberi.] Super quibus Justinus locis Joachimus Perionius hæc habet: [Laudat & in hac defensione, & in posteriore ita Socratem, ut eum in numero beatorum ducat, quod dubium est, quemadmodum id, quod paulo antè de Heraclito, Musonioque dixit.] Sic Perionius, qui quam Justinus tutam, & certam arbitratur, dubiam, & ancipitem.

Just. Martyr
Apolog. prima ad Senatum Romanum.

Apol. 2. ad Anton. Pium Imper.

Socrates Christianus à S. Justin. Martyre appellatur.

Joachimus Perionius.

Jo. Chrysof.
Hom in Psal.
106. circa
medium.

S. Ambros.

Marfil. Ficin.

sententiam autumat. Justino Martyri adjungi potest D. Joānnes Chrysofomus, qui Judæos, & Gentiles à Christo vocatos ostendens, docet utrosque suorum delictorum pœnas quidem ita dedisse, ut illos tamen Christus Dominus salute donarit; & mox posteaquam probaverat, ne mannæ quidem cibum Judæis malorum multitudine oppressis placuisse, neque Gentiles suorum philosophorum præceptis obtemperasse, addit, è faucibus mortis Gentiles, cujusmodi fuerunt Socrates, Pythagoras, & alii, perinde ac Judæos, liberasse. Verum quæ nos innuimus gravissimis Chrysofomi verbis ornanda, & illustranda sunt. [Nec Judæi, nec universa mortalium natura in molestias, & angores immeritò inciderunt, verum & hi, & illi delictorum pœnas penderunt. Et tamen tum hos, tum illos tot malis involutos salute donavit. Omnem escam abominata est anima eorum, & appropinquarent usque ad portas mortis: Judæi enim malorum mole oppressi quoque cibum fastidiebant. Hoc enim & in altero Psal. tamquam in illorum persona dixit Propheta, quia oblitus sum comedere panem meum. Eodemque modo Gentiles ne ad suorum quidem philosophorum præceptiones animum adjicere volebant. Unde etiam alii Socratem morte multarunt. Alii Anaxarchum novo, & inusitato supplicii genere de medio sustulerunt. Alii Pythagoræ successores immanem in modum excruciatos immatura morte affecerunt. Et tamen ut his quoque immortalis alimonia impartiretur summus Deus effecit, ipsisque ut summa cum alacritate ad eum accurrerent, persuasit, ac portis mortis eos liberavit.] Quæ postrema Chrysofomi verba cum intelligi non possint de corporali morte, cujus immunes haud fuisse Socratem, & cæteros non ignoramus, sequitur, ut de æterna morte accipiantur, à qua liber sine beatitudine Socrates esse non potuit. Quo fortassis spectare voluit sanctissimi Patris nostri Ambrosii testimonium illud lib. de bono mortis cap. 2. quod inscribitur: *Quæ sit animorum post hanc vitam futura lætitia*, in quo eos cum Christo, & sanctis regnatos, qui justi fuerunt, cum ex sententia Esdræ docuisset, protinus adjecit. Etiam Socratem ad Semideos viros, quorum nomine beati intelliguntur, properare voluisse: [Esdras revelavit secundum collatam in se revelationem justos cum Christo futuros, futuros & cum sanctis. Hinc, & Socrates ille festinare se dicit ad illos Semideos, ad illos optimos viros.] Nec multum ab hac sententia, abhorruisse Marsilium Ficinum fidem faciunt illa ejusdem verba, quæ sunt in argumento ad apologiam Socratis, nam ubi dixisset pro veritate, pro pietate, pro charitate verbera, contumelias, mortemque ipsam perpeßum Socratem, addit: [Sed hæc omnia parvi, immò nihili pendit, sperans apud divinum judicem pro bonis bona mereri. Ergo hac spe, ac fiducia fretus & libenter accessit ad iudices, neque excusavit se, sed iudices accusavit, atque tamquam vates, quod evenire ait his, qui sunt prope mortem, pœnitentiam illis, pœnamque prædixit post falsum judicium secuturam, & ipse interim mira mentis lætitia, & vultus alacritate ad Judicem migravit

vitæ Æternum.] Enim verò miram vitæ Socratis integritatem, cum ætatis nostræ vir secum ipse reputaret, hæc protulisse fertur: [Vix ^{Erasmus} me contineo, quin dicam, sancte Socrates ora pro me,] quod etiam liquet ex Apologia Xenophontis pro Socrate, dum is fate-^{Xenophon} tur, sibi videri divina sorte potius, quàm humana periisse Socra- tem. Adfuit præterea huic opinioni Catharinus, qui licet non au-^{Cathar. quid de salute So- cratis senserit.} deat eam omnino veluti tutam, & certam amplecti, libentissimè tamen in eam, quæ pro salute Socratis pugnat, sententiam pro- pendere videtur, etenim explicans illa Apostoli verba: [Dicentes se sapientes esse, stulti facti sunt,] suam mentem hisce verbis aperit: [Hæc autem licet proculdubio ita se habeant, sicuti testatur Apostolus, non eo tamen usque severè mihi intelligenda videntur, quæ penitus omnes philosophos concludant, ita succubuisse, ut nul- lus eorum sit adeptus salutem, fiatque facti prorsus omnes rei se- cundæ, & æternæ mortis. Durum nimis hoc, atque acerbum vide- tur. Quare ob istam causam hic locus fortè intelligendus est de majori illorum parte, quemadmodum ea, quæ in sequenti capite, cum adversus Judæos invehitur, ostendunt. Nam de Socrate, & Platone meliora fortassis dignum est opinari, quàm ea, quæ Apo- stolus generaliter hîc in philosophos objicit.] Certe Tostatus tam sanam de Socratis salute opinionem imbibit, ut sine dubio eum cum beatis degentem faciat in Exod. cap. 30. q. 14. cujus senten- tiam referemus, cum de Platonis salute erit sermo, idemque re- petit etiam ex aliorum sententia cap. 2. Genesis. Quod hæsitans tradit Catharinus velut certissimum dogma amplexi sunt olim divi- næ gratiæ oppugnator Pelagius, & postea teterrima pestis Zuin-^{Pelag. Zuin- glius Socra- tem beant.} glius, alique Galliæ recentiores quidam hæretici, quorum testi- monia, & nomina simul execranda potius, quàm examinanda sunt à nobis, qui Christianam veritatem, quam illi neglexerunt, in- concussè, constanterque tuemur, ac defendimus. Ad extremum Lucianus piis mentibus, quæ, ut illi infideles opinabantur, in Ely-^{Lucianus Verar. hist. lib. 2.} siis campis immortalem, & felicissimam vitam agunt, Socratem adjungit, recensens enim quos aspexerit in beatis illis regionibus commorantes, ait: [Vidi & Socratem Sophronisci filium cum Nestore, & Palamede nugantem, circa quem Hyacinthus Lacede- monius, & Thespius Narcissus, Hylas, alique formosi:] & in dialogo mortuorum à Socrate felicitis patriæ accola interrogatum Menippum refert, ut quam de se mortales retinerent opinionem, sibi explicaret, qui respondens ait, beatum illum ab omnibus ha- beri: [At de me quid sentiunt Menippe, Beatus Socrates quispiam es &c. Omnes itaque te admirabilem fuisse virum existimant, at- que omnia cognovisse hæc (deceat enim opinor verum hîc dicere) cum nihil scires.]

*Socratem Diis gentium obtulisse sacrificia, ac posthabito
veri Dei cultu, pro quo vivens non semel pugnat, et
Alumno suo Critoni mandasse, ut Æsculapio
Gallum nomine suo immolaret, in eoque
crimine vitæ periodum terminasse.*

C A P. I X.

Socraticæ salutis nullæ spes.

August. de vera Religione.

Ex Xenophōte gentium Deos coluit Socrates.

NI manifestè hallucinor, ea, quæ superiori capite probavimus, sempiternam Socratis felicitatem vel repugnanti persuadere possent, si quam sæpè numero virtutis semitam agnoverat, jugiter, ac maximè in extremo mortis articulo, tenuisset. At quia, cum moreretur, ea egit, quæ æterno gehennæ supplicio scelerum ultor Deus punire solet; ideo nulla de Socratis salute mihi spes remanere potest reputanti sacrilegia, quibus cæteras virtutum operationes, quæ magnæ olim fuisse videbantur, infecit. Nempe verum agnosco, quod de philosophis scriptum reliquit Augustinus: [Illud satis, quantum mihi videtur, apparet, aliud eos in religione suscepisse cum populo, & aliud eodem ipso populo audiente defendisse privatim.] Quod adunguem Socrati accidisse, clarum est, quippe qui publicè Dæmoniis, fictisque Gentium diis sacrificia, & hostias, thusque adolebat, populi favens erroribus, quamvis privatim singulari duntaxat Deo illa omnia deberi, & agnosceret, & testaretur. Vis certa Socraticæ hujus inconstantiae argumenta, & experimenta simul clarius intueri, contemplare, si lubet, quæ hætenus de illo à nobis prodita sunt, & Socratem unius summæ divinitatis cultorem Christiano homini perquam similem fuisse reperiēs; At si rursus sistas ob oculos tuæ mentis contemplandum eum, dum cum populo, Atheniensiumque civibus erga religionem aliquid moliebatur, non sine admiratione comperies, Socratem ceu singularis, verique Dei ignarum cum eodem insanire populo, eaque ipsa agere, quæ unumquodque obscurum plebis mancipium erga falsos Deos operabatur. Hujus rei testem Socratis amicissimum, ne verearis, tibi adducam Xenophontem, qui in ea ipsa apologia, qua ab objectis criminibus vindicare Socratem omni arte, & studio contendit, eum publici sacrilegii reum facit; inducit enim Socratem posteaquam animo suo mori decreverat, sic alloquentem iudices: [Cum autem apud se decrevisset mori accusantibus eum adversariis, quod quos civitas Deos putabat, ipse non putaret. Equidem iudices hoc primum admiror, qua ratione Melitus accusator dicat, quos civitas Deos putat, me non putare. Nam in communibus quidem sacris, publicisque altaribus sacrificantem me & alii, qui fuerunt obvii, viderunt, & ipse Melitus, si voluit, videre potuit. Nova autem Dæmonia quo modo ob id introduco, quo

quod mihi Dei vocem adversari asseram . Quid facto opus sit significante?] Et paulo post probans se non invehere novos in Athenienses Deos, rursus Jovi, Junoni, cæterisque aliis Gentium diis se immolasse, non novis Dæmonibus addit: [Neque enim pro Jove, Junone, cæterisque diis aliis quibusdam novis Dæmonibus sacrificasse, neque jurasse, aut nominasse Deos alios compertus sum.] Hæc Xenophon Socratis personam induens, qui libro etiam primo de factis, & dictis hujus philosophi se multoties demiratum esse non dissimulat, qua specie, quove obtutu Socratem necarint Athenienses, quasi communes Deos non venerarentur. Quem & domi, & foris eorundem Deorum cultorem, & quasi sacerdotem fuisse constat: [Sæpè numero, ait Xenophon, miratus sum quibus de causis Athenienses commoti morte Socratem condemnarint. Quasi namque priscos non coleret Deos, nova verò Dæmonia introduceret, ac juventutem corrumperet, nomen ejus adversarii detulerunt, Hoc igitur primum quòd non coleret Deos, quos etiam Civitas, quo argumento ostenderunt? cum sæpissimè tum domi, tum in aris communibus civitatis eum constaret sacrificasse, quemque vaticiniis usum fuisse haud esset ignotum.] An locupletiores Socratis inconstantia testes desideras? Platonis pervolve opera, & magistri sui in falsos Deos religionem agnosces; quid enim aliud in apologia alumnus Socratis contendit, quid lectoribus significare, omnesque monitos esse vult, quàm patriæ legum, earumque præcipue, quæ ad religionem spectabant, Socratem diligentissimum fuisse custodem? ac proinde communibus diis honores divinos hostiis, & sacrificiis tribuisse. Hinc Solem, & Lunam Deos esse confiteri non abnuebat. Hinc Dæmonum divinitatem profitebatur. Hinc Junoni, Jovi, Veneri, cæterisque falsis Diis non semel cum populo insaniens obtulit sacrificia. Hinc Melitum, qui capitis iudicium ei intentarat, alloquens, Deos civitatis se agnoscere confitetur. [Dæmones autem non ne aut Deos arbitramur esse, aut Deorum filios, fateris ne hoc, an non? prorsus. Non. ne si Dæmones esse arbitror, ut ipse concedis, Dæmonesque dii quidam sunt, id evenit, quod modò dicebam, ænigma proponere, & ludere, ac nugari dicendo, me Deos non existimantem, Deos tamen rursus existimare, quandoquidem Dæmones esse duco?] Sed quid mirum? non enim sicut ait B. Augustinus, sic isti (Plato, & Socrates) nati erant, ut populorum suorum opinionem ad verum cultum veride Dei à simulachrorum superstitione, atque ab hujus mundi vanitate converterent: [Ita, & ipse Socrates cum populo simulachra venerabatur.] Ex quo B. Augustini testimonio clarè constat, superstitionis, idololatriæque reum olim, dum debebat incolumis, fuisse Socratem. Stat ab Augustino D. Joannes Chrysostomus, qui non modò Socratem colere Deorum simulachra, dicatosque eis festos dies consuevisse scribit, verum addit suo etiam exemplo, ut idem faceret, invitasse Platonem. Quis autem neget fuisse istud scelus execrandum? nemo quidem; sicuti inficiabitur nemo pariter, fieri

Ex Apolog.
Platonis pro
Socrate suscep-
ta con-
vincitur ido-
latriæ So-
cratis scelus.

Ex August.
de vera Reli-
gione cap. 2.
Socratis ido-
latria.

Jo: Chrysost.
Homil. 7. in
ep. ad Cor. 1.
cap. 2.

potuisset, ut aliqua eum criminis sui pœnitentia tangeret, immò, ut Dei adjutrice gratia, meritas scelerum pœnas exolvere posset; cum facillimum sit in oculis Domini, quandiu vitalis spiritus manet, subitò honestare pauperem, hoc mirum in modum exoptante Deo, qui prophetica illa voce: [Convertimini ad me, & ego convertar ad vos] peccatores omnes compellit ad agnitionem, justamque criminum suorum pœnitentiam.

Socrates
morti proximus
Apollini
laudes canit.
Plato.

Verum, quod deterius reor, fuit, eo ipso tempore, quo in carceribus detinebatur, & ipso extremo mortis articulo Socratem iisdem se se gravissimis obstrinxisse sceleribus. Notum quippe est (abnuant licet aliqui) teste Laërtio, eum ad celebrandas, & ad cœlum usque tollendas Apollinis laudes, dum è Delo sacra navis expectabatur, Pœana composuisse, cujus hoc legitur initium: [Delie Apollo salve, & Diana pueri inclÿti,] in quo Dæmoni, qui Apollinis nomen sibi assumpserat, divinos honores tribuens, manifeste declarat, se veri Dei auxilio, & gratia indignum. Illud præterea indubitatum est, quod in Phædone meminit Plato, non nihil ipsius poculi, quo exhausto periit, falsis diis libasse: [Quid ais, inquit, Echecratem interrogans, licet ne ex hoc poculo nonnihil spargendo sacrificare? tantum inquit ò Socrates contrivimus, quantum satis fore putavimus.] Intelligo inquit, sed & licet, & oportet orare Deos.] O miram Socratis superstitionem, qui venenati etiam poculi partem pro religione Deorum, cum moreretur, effundere voluit. Sed gravius etiam Socratis superstitio habuit incrementum sempiternæ Dei iræ obnoxium; etenim exhausto jam veneni calice, posteaquam mors illius pedes, tibias, crura, ventrem, & quæ circa cor versantur præcordia, occuparat, inexprimibile scelus commisit, Critoni expressè mandans, ut Æsculapio cæcæ gentilitatis Deo gallum immolaret: [Jam igitur, ait in Phædone Plato, friguerat ei ventriculus, cum se detegens, erat enim cooperatus, dixit, quæ vox illi extrema fuit, Crito Æsculapio gallum debemus, quem reddite, neque negligatis, fiet inquit Crito, quod jubes.] Et ecce quam præclarum, & felicem mortalis vitæ exitum habuerit Socrates, qui extrema voce grave illud evomuit scelus, quo obstrictos sempiterno supplicio Deus ulciscitur.

Diis libat
partem vene-
nati poculi.

In extremo
spiritu gal-
lum Æscula-
pio sacrificā-
dum præci-
pit.

Ex Tertull.
Apolog. c.46.
cur moriens
Socrates gal-
lum Æscula-
pio sacrificet.

Si verò scisciteris, cur Socrates olim unius summi oranium moderatoris gnarus, in fine ceu lethei fluminis potasset aquam, verum Deum oblitus, Æsculapium galli sacrificio colere voluerit. Aderit sciscitanti Tertullianus, veram, meo sane judicio, hujus rei causam assignans: [Socratis vox est, si Dæmonium permittat. Idem & quum aliquid de veritate sapiebat Deos negans, Æsculapio tamen gallinaceum profecari jam in fine jubebat, credo ob honorem patris ejus, quia Socratem Apollo sapientissimum omnium cecinit.] Oderat quippe Socrates ingrati animi vitium, quo ne laborasse aliquandò videretur, honorem ei ab Apolline delatum magna illa, & insigni virtutum suarum attestatione galli sacrificio exæquare voluit, quamquam haud scio, num grati animi lege ad hoc teneretur, cum mul-

multiplicibus sacrificiis Apollini oblati pro laude illa multo prius satisfecisset, ut scitè annotavit Origenes contra Celsum, qui rationem quærens, cur tam magnificè locutus esset de Socrate Apollo, hæc habet: [Et fortassis non tam propter philosophiam appellavit eum omnium sapientissimum, quàm propter nidores sacrificiorum, quos offerebat tum ipsi, tum reliquis Dæmonibus.] O infelicem, & miserum Socratem, qui quod olim gentilitatis irridendo Deos, meruerat, mox verum contemnens Deum, dum moriebatur, pessimo sacrilegii crimine pollutus perdidit, ea nempe est mundanæ, qua imbutus erat, scientiæ natura; sola enim singularis Dei gratia duce ad beatorum societatem devenire Socrates poterat: [Hæc enim, ut Tertullianus ait, sapientia de schola cœli deos quidem seculi negare liberior, quæ nullum Æsculapio gallinaceum reddi jubens prævaricaretur, nec nova inferens Dæmonia, sed vetera depellens, nec adolescentiam vitians, sed omni bono pudoris informans.] Lactantius hujus rei quærens rationem factum illud Socratis summæ vanitatis opus appellat, eumque dementissimum hominem arbitratur, quippe qui veritus sit, ne apud inferos in judicium ceu voti reus ab Æsculapio raperetur: [Illud verò non ne summæ vanitatis, quod ante mortem familiares suos rogavit, ut Æsculapio gallum, quem voverat, pro se sacrarent? Timuit videlicet ne apud Rhadamantum recuperatorem voti reus fieret ab Æsculapio. Dementissimum hominem putarem, si morbo affectus periisset. Cum verò hoc sanus fecerit, est ipse insanus, qui eum putet esse sapientem.] Eadem est B. Chrysostomi auctoritas hom. 3. in cap. x. epistol. ad Rom. ubi sex gravissimis sceleribus cum cæteros philosophos, tum Socratem in primis condemnans ait: [Hic enim est, qui gallum jubet Æsculapio sacrificari. Hinc hrutorum horum animantium, & reptilium imagines, atque adeo cum his reptilibus & Apollinem, & Liberum coli jubeas.] Quæ omnia suadente Dæmonio egisse Socratem his vocibus testatur: [Ubique enim Diabolus operam novavit homines ad reptilium similitudines submittere, & animantibus minus rationis inter cætera habentibus eum supponere, quem Deus supra ipsum cœlum sublatus esse voluit.] Hinc de salute Socratis desperans Theophylus Antiochenus ait: [Socrati quid commodi attulere dæmonia, quæ invocabat? Quid præterea quod juraret per quam sanctè canem, anserem, Platannum, & Æsculapium fulmine tactuam. Nam quid ista viro conduxerunt? Præterea quod voluntario animo nihil trepidans mortuus est, quam sperat post obitum mercedem nancisci?] Quod si quid Vincentius Belloacensis de morte Socratem senserit, audire quis cupiat, intelliget eum populati gloria inflatum, & sui Dæmonis astu deceptum, veneno sibi vitam ultro ademisse, etenim posteaquam Orofii auctoritate docuerat Socratis malis adactum cicutam sponte absorbuisset, inquit: [Ex quibus intelligi potest, Socratem non expectasse, ut ei à carnifice venenum propinaretur; sed deceptus consilio familiaris sui Dæmonis, quem Apulejus Deum Socratis

Ex Orig. altera causa adducitur lib. 7.

Tertull. lib. de Anima.

Lactantius de falsa sap. lib. 3. cap. 20.

Chrys. quot crimina Socrati objiciat.

Theoph. Antioch. lib. 3. ad Autoly-cum.

Vinc. Bello. in spec. hist. lib. 3. cap. 66.

cratis appellat, mortem sibi intulerit, aut amore popularis gloriæ, aut timore majoris pœnæ.]

*Socratem Æsculapio gallum jubentem immolari quinam
ab omni vanitatis crimine vindicent; deque
illorum opinione iudicium.*

C A P. X.

AT opposita planè, & contraria fuit de ultimo Socratis sacrificio Cælii Rodigini sententia, qui hoc ipsum Socratis de sacrificando gallo mandatum diligenter excutiens, primò ægrè admodum fert Lactantii censuram in Socratem, quem Christianæ sanctitatis præclaram imaginem fuisse contendit; mox etiã in Lactantium invehitur, quem licet dementem appellare non audeat, reconditæ tamen Platonis scientiæ ignarum esse non tacuit, quippe qui verborum corticem, nudasque Socratis dictiones, in quibus eximia latent mysteria, nude, simpliciterque interpretans, non sanæ mentis eum, qui sapientissimè sacrificium Æsculapio iussit exhiberi, esse autumat; tum denique prudentiam, morientisque Socratis utile approbans documentum, arcana, quæ in illo postremo Socratis mandato sacrandi galli teguntur, ex Platoniorum sententia explicat; docetque eum non Æsculapio gentilitatis Deo, sed divinæ munificentæ, cui vitam dehere se Socrates fatebatur, gallum litasse, quod dubio procul summæ religionis actio, cui recta fides erat annexa, fuisset, veluti ex priscorum hominum moribus ostendit, simul edisserens, quid sub involucris galli, & Æsculapii olim significaretur: [Quod verò, ait Cælius, illis involuctis sibi Plato voluerit, jam nunc ex Platoniorum sententia promere adoriar. Prisci Æsculapio medico Phæbi filio gallum sacrificabant diei, solisque nuncium, idest divinæ beneficentiæ morborum omnium curatrici, quæ divinæ providentiæ filia nominatur, cui diem idest vitæ lumen se debere fatebantur. Ejusmodi medicum in superioribus Socrates perquiri iusserat morborum animi curatorem.] Præterea, ut hunc philosophum, quem ceu Platonice disciplinæ auctorem propensiori studio se colere testatur, numeris omnibus absolutum ostenderet, mysticam rationem adducit, cur Pæana moriturus Phæbo caneret: [Priscorum oracula, ait, tradunt animas remeantes in cœlum Pæana, idest, triumphalem cantilenam Phæbo canere. Reddit ergo Deo votum, ut alacer Pæana canens cœlestem repetat Patriam.] Et ecce quo symbolicis, mysticisque involucris innixus concessisse Socratem ex hac vita abeuntem velit Rodiginus, qui ex eo ipso capite illius beatitatem quærit, quod ultimæ miseriæ eidem fuisse causam laudatissimi Patres Florens Septimius, & Lactantius asseruere, quorum testimonia, & vetustatem nescio quo adductus fundamento tam facilè repulit. Nam quod docet de di-

Cælius Rodig. Antiquarum lectionū lib. 16. cap. 12.

Cælii Rodig. opin. impugnata.

vina liberalitate, & providentia, cui Socrates grati animi testificatione gallum sacravit, frigidum commentum est; quis enim vel in Platonicis disciplinis exercitatus offendit unquam, Æsculapii nomine clam apud Platonem significari Dei munificentiam, quæ providentiæ divinæ sit filia? adeat quæso lætor semel, iterum, & tertio Platonis opera, eaque curiosissimè pervolvat, lætet, terat manibus, oculis, mente, & nihil hujusmodi somniasse Socratem, & Platonem fateatur necesse est, quamvis fuerit uterque plurimus in divina providentia, liberalitateque commendanda. Quid? certum est, eo quòd novis Diis supplicationes decrevisset, necatum esse Socratem; at cur si verum Deum sibi galli sacrificio amicum, propitiumque conciliare, & ei ineritas transactæ vitæ gratias referre, voluit, cur inquam novo Deo, pro cujus confessione morti additus erat, non autem Æsculapio, vovendum gallum non præcepit? maxime cum B. Augustini testimonio constet, [eum de religione aliud publicè astante populo, & aliud privatim cum alumnis suis agentem sensit] nisi quia filium Apollinis, cujus præclaro oraculo ingentem gloriam apud omnes obtinuerat, hoc ultimo sacrilegio colere voluit? cum Pæana in Patris honorem jam tum consecisset, quo grati animi sui maneret apud mortales testificatio sempiterna. Tertio, si aut nunquam, aut saltem rarò consuevisset Socrates cæteris gentium Dæmonibus vota reddere, meritò fortassis (quod evigilasse se studio veritatis, non alienæ fainæ convellendæ desiderio putat Rodiginus) huc ducere in animum suum quis posset; sed cum ex superioribus appareat, ad communia idolorum templa, ad ficta deorum simulachra orandi, supplicandi, vovendi gratia sæpius divertisse Socratem, immò cum auctoribus Chrysostomo, & Hieronymo omnia ob inanem gloriam operaretur; cur Rodiginus contra Sanctorum Patrum testimonia flagitiosissimam Socratis actionem excusat, cur extollit laudibus? Certe si semel fas esse concedatur, trahere vitiosas Paganorum Dæmones adorantium actiones ad mysticos hujusmodi sensus, quid per Deum immortalem tam flagitiosum esse poterit, quod aliqua religionis, & virtutis specie excusari, immò laudari non possit? fietque hinc consequens, ut Jovi, Junoni, Mercurio, Veneri, innumeræque gentilitatis Deorum multitudini peculiaria vota, resque eisdem antiqua superstitione sacras immolare, non sacrilegum modò, & nefarium, sed pium justumque censendum sit, quòd quis, ni Christianam veritatem averteretur, mentiri audeat?

At saltem per ea tempora gallum Æsculapio dicare cordati viri fuit? Quid? ergo Rodigino auctore, idolorum simulachra, falsosque Deos venerari, neglecto veri Dei cultu, cordatum virum olim maxime decuit? ergo quo quis vanitatis, idololatriæque magis studiosus erat cordatior habendus fuisset homine teterrimis hisce vitiis carente? Quorsum igitur si stultum Socratem putamus, rursum ait Rodiginus, à pluribus scientissimis laudatus est? Fateor Socratem inter cæteros laudum suarum præconem habuisse Divum

Augustinum; at numquid sacrilegia, numquid vanitatem, numquid superstitionem ejus; an ea, quæ rem, catholicamque veritatem propè tangebant, laudibus celebravit? Immò si retractationum libros adire lectorem non pigeat, intelliget laudatum olim, cum junior esset, ab Augustino Platonem, præclaris hisce laudibus, cum jam senior, & episcopus esset, ab eodem cumulari. [Laus quoque ipsa, qua Platonem, vel Platonicos (qui è Socratica disciplina fluxerunt) seu Academicos tantum extuli, quantum ipsos impios homines non oportuit, non immeritò mihi displicuit &c.]

*Objectis rationibus pro salute Socratis pugnantis
quo modo occurrendum.*

C A P. X I.

QUoniam Socratis gesta eo nos ducunt, ut credamus, eum divinæ iræ periisse obnoxium, hoc loco oppositis rationibus, & scriptorum testimoniis satisfaciendum est. Quod igitur prius sede confectum erat argumentum dilui potest bifariam. Esto enim, Socratem affectum fuisse extremo mortis supplicio, eo quod vulgatæ de iis Ethnicorum opinioni non assentiretur, quemadmodum sensisse videntur citati Patres, quid inde tamen æternæ remunerationis reportare potuit, cum mortis titulo re opponantur sacrificia, queis gratiam cum Æsculapio inire arbitratu est extremo mortis articulo? quis enim ignorat eo sacrilegii scelere, id funditus demolitum esse Socratem, quod pro confessione veri Dei conjectus in carcerem mereri fortasse potuerat. Cum, Divo Jacobo teste, qui peccavit in uno factus sit omnium reus. Præterea à veritate omnino est alienum opinari pro singularis Dei asserenda majestate morte multatum fuisse Socratem, velut testantur Plato, Xenophon, Diogenes Laërtius, Tyrius Maximus, & quotquot Ethnici scriptores mortis illius causam enarravere, quibus illud inconfesso est, calumniola criminatione cicutæ veneno sublatum esse Socratem, quodd alienos Deos, novaque Dæmonia commentaretur, quæ civitas non colebat, quamvis ille publicis sacrificiis eorundem Deorum divinitatem supplex omnino veneraretur, ut nos latè antea ostendimus, immò si ab eodem ipso Socrate mortis suæ causam audire non abhorret lectoris animus, solam indignationem, & invidiam, quam incurrit, cum ab Apolline omnium sapientissimus appellaretur, dubio procul mortis causam fuisse sentiet. Etenim in Apologia, aperiens causam Socrates, ob quam malè audiret apud Athenienses: [Equidem, ait, ò viri Athenienses non ob aliud certe, quàm ob sapientiam quandam ejusmodi nomen nactus sum,] & post pauca: [Ne graviter feratis ò viri, quod in præsentia sum dicturus. Interrogavit Cherephon utique an esset ullus me sapientior. Respondit Pythia, sapientiozem esse nemi-

Socraticæ
mortis causa.

Plato.

mi-

minem &c.] statimque narrando prosequitur, ex hac una potissimum ratione cum accusandi occasionem quæsisse Anytum, & cæteros accusatores. Quod artigisse video Bozium, qui non modo ex aliorum opinione allatum superius testimonium protulit, sed etiam paulo post non pro veri Dei, sed dæmonum cultu necatum Socratem tradit: [Quamvis re vera non appareat, obiisse illum pro Dei unius cultu, ut quidam contendunt, sed pro novorum dæmonum cultu, si Diogeni Laërtio credendum.] Idemque scriptum reliquit Eusebius Cæsariensis, quamvis non ob novam dæmonum excogitatam ab eo religionem, sed ob arrogantiam cæteris contra dicendi civibus sublatum Socratem tradat. [Socrates enim dissendi scientia elatus cum rationes valentiores infirmiores reddere, & in singulis rebus dictionis formulis cavillari conaretur, tribulium; ac civium suorum invidia interfectus est.] Ejusdem plane opinionis auctor est Idiota vir sanctus de contemplatione mortis lib. 5. qui ad annum Christi 902. floruit: [Lego Socratem condemnatum ad mortem, quia inscitiam aliorum carpebat, qui licet pro pecunia liberari potuisset, maluit tamen mortem sustinere; & de morte usque ad mortem cum discipulis disputavit.]

Orat. Constantini ad Sanctorum cæterum c. 9.

Tom. 5. Bibl. Patrum.

Quam verò aperte mentiretur Socrates, cum affereret, se pie, justeque vitam jugiter transegisse, sacrilegia ab eo facta declarant: quid ei igitur prodesse poterat cordis sui, peractæque vitæ gesta ante mortem meditari, cum nec præterita sacrilegia detestari, nec futura cavere omnino statuisset. Hinc spes, qua sibi beatorum pollicebarur felicitates, temeritatis, & audaciæ plena erat, non enim felix ille beatarum mentium cætus homines gravissimis idololatriæ sceleribus depravatos admittit, secusque opinari crimen est, quod in Spiritum Sanctum vocant.

Non inficior maximæ opus esse virtutis, injuriis lacescitum, & ad mortem petitem calumniatoribus, occisoribusque non irasci, ut confectum argumentum probat, at in Socrate virtutis hujus perfectio desiderata est; ille enim etsi ea parte, qua mortem ei intulerant Anytus, & Melitus, non eis succenseret, succensendum tamen eisdem censuit, quod sibi nocere per mortem opinarentur. [Neque verò, ait, iis, à quibus accusatus sum, habeo, quod succensem, quamvis non hac mente accusaverint me, atque damnaverint. Sed quia mihi se nocere crediderunt; ob hoc utique illis est succensendum.] At non ita Christus Dominus, non ita sanctissimi martyres, non ita vir planè fidelis inimicis, tyrannis, & carnificibus pepercerunt, neque ea in scholis Christi Domini, qua usus est Socrates, recepta est distinctio, sed quo peiorem noverant esse carnificum voluntatem, & quo crudelius, deteriusque in se sentiebant odium, eo ferventiori oratione, & obsecratione Deum, ne peccata carnificum ulcisceretur, postulabant: hinc Tertullianus hanc, & similem Socratis constantiam ponderans merito ajebat. [Ipsa morte veram immortalitatem vendicat animæ necessaria præsumptione ad injuriæ frustrationem. Adeo omnis illa tunc

Tertullian. lib. de Anima.

sapientia Socratis de industria venerat consultæ æquanimittatis, non de fiducia compertæ veritatis. Cui enim comperta veritas sine Deo, cui Deus cognitus sine Christo, cui Christus exploratus sine Spiritu Sancto, cui Spiritus Sanctus accommodatus sine fidei Sacramento, sanè Socrates facilius diverso Spiritu agebatur.] Senferat enim Tertullianus sapientiam, & constantiam Socratis, quam moriens ostendere videbatur, non à Deo, compertaque veritate, sed à Dæmonio verius profectam.

Constantia Socratis, à quo principio esset.

Just. Martyr majora Socrati tribuit, quam mereatur.

Nec difficilius est scriptorum explicare testimonia, si B. Justinum Martyrem excipias, cujus opinionem, ni ea violenter, & retorte ad illa trahatur, quæ nullo modo divinus doctor concederet, bona pace, non amplectimur, cum Socratem beatorum gaudiis manifeste fruente arbitretur, quem justas damnatorum poenas exolvissē vidimus; fas enim est nonnumquam sanctorum etiam opinionibus non assentiri, quas illi ex suo duntaxat sensu deprompsere, quod tutius fieri potest, si constet, uti in præsentia accidit, eas & ex falsis ductas esse principiis, & communibus cæterorum sanctorum votis adversari. Quocirca audiendus non est Perionius, qui quod tradit Justinus, dubium esse putat; quis enim id dubium vocet, quod aperte falsum esse palam deprehenditur, etenim Socratem sacrilegii, idololatriæque scelere infectum vitæ suæ cursum perfecisse nimis aperte ex Phædone Platonis apparet.

D. Chrys. auctoritas explanata.

Divi autem Chrysostomi alia omnino ab ea, quam præ se fert argumentum, mens fuit, si attentius inspicatur, tantum enim is probare contendit, à vindice nostro tùm Judæos, tùm Gentiles vocatos, & utrosque immortalis alimonia donatos esse, quandoquidem ex illis duobus populis Christi Ecclesia constituta est. Quare sententia illa, ex qua omnis, si qua est, dubitandi ratio oritur. [Et tamen ut his quoque immortalis alimonia impartiretur &c.] non ad Socratem, non ad Anaxarchum, non ad Pythagoræ alumnos, sed ad Gentiles, quos Judæis comparat, ex quibus Ecclesia comparata est, referri debet; ex quo fit, ut nihil inde adversum nos habeatur. Hanc autem germanam esse loci illius interpretationem tùm ex serie capituli, tùm ex cæteris omnibus D. Chrysostomi operibus prudens lector facile comperiet, quippe qui solus fennè inter alios Patres negat mortem non horruisse Socratem, docetque præterea illum ad inanem gloriam animum adjicientem, cuncta, quæ mira hominibus vulgò videbantur, fecisse.

Hom. 36. in 16. A&or. A post.

Neque oppositum ex aliis scriptoribus ibidem adductis colligi potest; illud enim ex D. Ambrosio duntaxat habemus, post præsentis vitæ ærumnas, & calamitates probos in cœlesti regnò cum beatis futuros, quod agnovisse, non verò impetrasse Socratem scribit. Marfilium autem Ficinum, (quamvis nonnullis in locis liberius, meo judicio, quam par est, loquatur) nemo defensorem oppositæ nobis sententiæ tutò faciet, quippe qui ad Judicem Æternum migrasse Socratem solummodo tradit: at cum à supremo Judice Christo æquè beatitatem, ac æternam miseriam vel sperare, vel timere pos-

posset , quis ex eo Ficini loco Socratem divina visione donatum dicat ?

Tandem Ambrosium Catherinum , qui libentius in oppositam opinionem propendere videtur , nihil certi hac de re statuisse , ipsa ejusdem , quæ ibi subtexuit , verba , declarant ; etenim posteaquam dixerat . Meliora de Socrate , & Platone fortassis speranda esse , quam de cæteris philosophis , subdit : [Verum cum venit ad hæc particularia , solus Dei esto judicium , vel eorum , qui à Deo certam revelationem habuerint .]

At si ita res habet , ut Catharinus arbitratur , cur , audio dicentem alterum , nos citra omnem revelationem in gehennam unumquemque philosophum tradimus ? cur promptè de illorum æterno supplicio nullo afflati divino spiritu ferimus judicium ? Nempe probabilissimis , immò certis propemodum conjecturis ducti (quantum humano judicio conjectare licet , quantumque ostendunt peccata , in quibus mortui esse philosophi ex certissimis auctoribus comperiuntur) de eorum felicitate , vel miseria sic decernimus , ut contrarium opinari , si necessaria , aut saltem probabiliori ratione id constaret , nobis & aliis fas , & liberum esse velimus , quod omni temeritatis nota carere arbitror . Unius autem Tostati opinio , quæ nimis clarè pro Socratica salute decernat , libere à nobis rejicienda est .

Ambrosii Catharini judicium .

Non standum est Tostati decretis .

Tandem de Luciani commentis , & fabulis laborare nimis puerile esset , quid enim pro libitu fingere non audet Luciani licentia ?

An excepto idololatriæ peccato aliis sceleribus obstringeretur Socrates .

C A P. XII.

Affirmat B. Cyrillus Alexandrinus , qui coarguens impudentiam , & temeritatem Juliani Apostatæ agentis Socratem , & Platonem Mose viro sanctitate illustrissimo præstantiores fuisse , ex Porphyrio , & Ariostoxeno probat , Socratem adeò implacabili iracundia exardere consuevisse , ut nihil rectè facere , nihil consideratè posset , sed ad omnia præcèps ferretur , cum eo vitio laboraret : at vitium istud , Cicerone teste , in hac privata vita levis , atque infirmi esse animi videtur . Cyrilli verba sunt : [Inquit autem Ariostoxenus hæc de illo (Socrate) sic enarrans . Erat autem unus ex his , qui aderant , quum hoc ille diceret , quod ipse non cum multis fuerit , qui efficacius persuaderent . Talis erat , & voce , & ore , & gestibus , & ad omnia dicta aspectus proprietate se accommodans , faciebat autem hoc quando non irascebatur , &c. quando autem ab alia affectione succensebatur , tantæ eum fuisse dicit impudentiæ , ut ab ullo neque nomine , neque re abstinere . Jam quid turpius ira ? an non pessimus animæ morbus est ira im-

Socratis iracundia .

Ad Quintum fratrem .
Cyrill. Alex.
lib. 6. adversus Jul.

potens, & affectio implacabilis, & amaritudo vehemens ?] Turpe quidem vitium istud; at turpius Socratis libidinis, & impudicitiae crimen fuit, cui ita serviebat, ut præter duas uxores communia etiam scorta adire, nullumque exlaturandæ libidinis modum invenire posset. Huic autem turpissimo morbo obnoxium Socratem

Socratis luxuria, & libido ex Porphyrio & Cyrill.

ex Porphyrio fidem facit idem Cyrillus ad hunc modum scribens : [Itaque laboravit quidem Socrates iræ furore, invenimus autem eum, & aliarum virtutum expertem, unde gravissimis vitiis est obnoxius. Ita enim mulieres deperit, tamque vehementi illarum amore correptus fuit, ut nihil ea re melius existimarit] scripsit autem iterum de illo Porphyrius sic : [In aliis sanè vitæ rebus frugi erat, nec multo apparatu indigebat, ut in diem viveret. In venerorum autem usu vehementior quidem, injustitiam tamen non admittebat. Vel enim uxoribus, vel solis communibus utebatur,] & pluribus interpositis rem hanc claudens Cyrillus subdit : [Deprehenditur autem re ipsa, quod valdè mollis fuerit, & intemperatus, sarietatemque nullam in obscœnissimis voluptatibus sciens.] Eius-

Chrysof. Hom. 7. in ep. ad Cor 1. cap. 2.

dem est opinionis B. Joannes Chrysostomus, cujus infra testimonium recensebo. Et licet hanc sanctorum Cyrilli, & Chrysostomi opinionem averfentur alii ferme omnes scriptores, quotquot antea retulimus, dum tradunt, Socratem domitas habuisse libidines, nobis tamen maximi est ponderis tantorum Patrum auctoritas, quibus negare fidem nullo modo possumus, quamvis Marsilius Ficinus fortasse actus nimia Socratis benevolentia hoc sibi persuadere nequeat, absurdumque prorsus arbitretur, hæc Socrati impingere, cuius vita, & vivendi, vestiendi, incedendique mores rem omnino oppositam attestantur. Hinc lectori Socraticæ temperantiæ fidem exhibiturus, ob oculos contemplandum Socratem, qualem eum

Ficinus in Convivium. Platon. orat. 7. cap. 2.

Socratis natura qualis.

fuisse ex Platonis operibus didicerat, proponit, certò sperans fore neminem, qui talia sibi de eo persuadeat : [Socratis personam ante oculos ponite. Macilentum, aridum, squalidumque videbitis, hominem videlicet natura melancholicum, ut fertur, atque hirsutum, extenuatum inedia, incuria sordidum. Nudum præterea, idest, simplici, & veteri opertum pallio. Sine calceis incedentem. Ita semper solitum incedere Socratem apud Platonem Phædus ostendit,] & post : [Humi semper Socratis defixus erat aspectus, ut ait Phædo. Adeo præterea mitis, ut multis laceffitus injuriis, sæpè etiam pulsatus ne commotus quidem omninò fuisse tradatur. Sine domicilio &c.] Quasi verò Ficinus vir alioqui acutus non viderit, sub sordido palliolo ut virtutem, sic gravissima scelera latere potuisse. Immò si ex corporis aspectu, habituque membrorum, ut Ficinus contendit, res ista dissecanda foret, solius Socratis judicio, de cuius natura, & probitate agitur, id totum permitterem, certò sciens, eum Ficini sententiæ haud esse suffragaturum; quippe solita animi constantia eos dictis castigasse dicitur, qui amentem, & stolidum appellabant quendam, qui ex aspectu Socratem libidini maximè deditum esse referebat. Dicens ne jurgiis hospitem hunc.

Socratis de se ipso iudicium.

amici

amici excipite, cum re ipsa non parvo naturæ impetu ad carnis raperer voluptates, ni continua virtutum exercitatione voluptatum illecebras coercerem.] In hoc etiam sensu illud Socratis dictum intelligo, quo se amoris servum palam jactabat, velut graves viri tradunt.

Si Melitum, & Anytum audiamus, non modò fœdis hisce voluptatibus, sed nefandissimis etiam, turpioribusque vitiis, quæ olim cœlesti igne Deus abolevit, inquinatus erat Socrates, quippe qui velut juventutis corruptor communi Atheniensium suffragio morti addictus est. At quia inimicorum criminationibus nulla fides habenda est, ais, adversariorum querelis occludendas esse aures: non repugno, maximè cum Beatus Augustinus eum ab hac nota vindicare videatur, dum calumniosa criminatione damnatum Socratem scribit; si enim calumnia, non veritas fuit, quod ei Anytus, & Melitus objecerant, pro quo injusta morte multatus est, jam apertè convincitur, Socratem juventutis haud fuisse corruptorem. Verùm non solius, vel Anyti, vel Meliti, sed & D. Cyrilli hæc videtur fuisse opinatio. [Didici autem, inquit, & aliquando ex Platonis scriptis ad illum dixisse familiarem quendam. Unde o Socrates. Numquid à venatione Alcibiadis formæ veniat?] Speciosissimum autem hunc adolescentem in deliciis semper à Socrate habitum passim auctores testantur. Immo non solum Cyrillus, sed illo vetustior Gregorius Nazianzenus pessimi hujus criminis Socrati notam inurit, quamvis monstrosam rei turpitudinem meritò exhorrens, paucis, suboscureisque verbis id tradat. [Et Socratico pulchri amore; vereor enim puerorum amorem dicere, etiamsi honestiore vocabulo callidè obtegatur.] Præterea in jambicis carminibus de virtute agens idem Nazianzenus, Socraticum illud vitium haud dissimulare potuit, quare commendata prius Socratis parsimonia, protinus multis eam infectam, & maculatam vitiis fuisse tradit.

Objecta olim Socrati crimina.

August. lib. 8. de Civit. Dei cap. 3

Cyrill. Alex. citato loco.

Greg. Naz. Orat. 3. adversus Jul.

Et inops Socratis

Vita. Indecora cætera, ut quam sint vide

Et Charmides, & pallii velum exteri.

Sub quo docebat puberum pulchrum gregem

Divina. Soli pulchri ingenio valent.

Billius hosce Nazianzeni versiculos illustrans ait: [Socratem ad formosorum adolescentum aspectum præpostere quodammodo affici solitum fuisse, colligit Nazianzenus ex eo Platonis dialogo, qui Charmides inscribitur, ubi certè nonnulla sunt, quæ hoc non obscure prodant;] moxque illud: & pallii velum exteri, explicans. [Sensus autem est, ait, Socratem sub philosophici pallii obtentu amorem, quo erga formosos adolescentes afficiebatur, callidè celare studuisse] & rursus super illis verbis: *Soli pulchri*. [Salsè hoc loco Socratem perstringit, ut qui ea de causa cum præstanti forma

Billius:

ado-

Lucianus in
Dialog. cui
titulus est :
Amores.

adolescentibus consuetudinem haberet, quod scilicet ii soli menti s acumine, atque intelligendi facultate pollerent.] Lucianus de more Socratem ceu teterrimo hoc flagitio pollutum malignis verbis aperte carpens: [Optarim, inquit, si quo pacto fieri posset, & Platanum illam, quæ Socraticos olim sermones auscultavit, arborem Academia, & Lycæo feliciorem prope alicubi nobis astare, eo loco tamen natam, ubi Phædri accubitus fuit, quemadmodum sacer ille vir dixit, gratia præditus plurima, fortassis illa quoque, ut fagus illa Dodonæa ex ramis sacram erumpens vocem puerorum amores prædicasset, memor adhuc famosi illius Phædri.] In idem etiam lusit in dialogo mortuorum, cum fingens Socratem in Elysiis campis beatè degentem, una cum Charmide, Phædro, & Clinix filio; Menippique personam sustinens [Euge Socrates, ait, quoniam & hîc artem tuam exerces, nec formosos istos negligis.] Cui Socrates respondens subdit: [Quid enim aliud quod quidem suavius sit, agerem?] Sed ancipiti, & ironico sermone insectari Socratem parum Luciano fuit. Verùm ejus famam apertissimis vocibus lacerat, dum in dialogo Amores, nullo affectus pudore, ait: [Amori enim deditus fuit, ut quisquam alius Socrates, & sub uno eodem cum ipso pallio accumbens Alcibiades haudquaquam intactus inde surrexit.] Eliam Cretensem in eandem sententiam propendisse animadverto ex iis, quæ in orat. 4. D. Gregorii Nazianzeni litteris consignavit. [At verò Socrates impudiciæ, ac turpitudinis nomine malè audiebat, tamen si alioqui ejus opinionem per speciosa, & honesta consilia à se vitari existimaret. Nam cum philosophus esset, forum peragrabat, atque ad philosophiæ studium adolescentes hortabatur, ac præsertim pulcherrimos quosque ac formosissimos. Pulchros enim (ex aspectu de hominum natura indicans) præclaræ indolis esse dicebat, atque ad philosophiam probè comparatos. Hinc igitur philosophus iste, ut fœdissimo amore laborans cavillis incessebatur, ac neque per eam scientiam, qua ex aspectu de natura, & moribus judicabat, nec item per id, quod honestiori, & speciosiori astu formosos adolescentes ad philosophiam idoneos esse dictitabat, sinistram hanc opinionem propulsare potuit.] Sic Cretensis, à quo patent initia, ex quibus Socratis accusatores, nomen ejus ad iudices deferendi, ansam arripuere. Consensit Nonnus in quartam D. Gregorii Nazianzeni orationem adversus Julianum cum Cretensi, suspectum videlicet fuisse Atheniensibus Socratem, & obscenæ libidinis amantem olim ab illis habitum ob delectum formosæ juventutis, quam maximè ad philosophica studia censebat accommodatam, probatque negari non posse, quin juvenum venustate mirum in modum caperetur Socrates, quamvis à cæteris discrepet in eo, quod nolit, amorem istum pulchritudinis, quo tenebatur, ex inhonestis cupiditatum illecebris manasse, cum non corporis, sed animi pulchritudinem esse magnificiendam Socratem intellexisse arbitretur. [Socrates philosophus, ait, forum circuibat, juvenesque ad philosophiæ studium hortabatur, ac præ-

Versus calcæ.

Elias Cret.

Nonnus.
Greg. Naz.

fertim

fertim eleganti forma præditos, quos ad philosophiam aptos iudicabat . Nam qui liberali forma sunt , eos quoque egregia animi indole esse ferunt . In hanc ergo opinionem adducti sunt Athenienses , ut Socratem puerorum amore corruptum esse putarent , quòd pulcherrimos quotque diligeret . Quin ipse quoque Plato passim in suis scriptis ita Socratem loquentem inducit . Pulcher est Theæterus . Pulcher Charmides . Ac planè in dialogis suis ostendit , Socratem huiusmodi suspicione laborasse propter tales , ut verisimile est , adversarias percunctationes . At vero ille animi non corporis pulchritudinem intelligebat . Quamquàm Atheniensibus in hanc suspensionem venit , ut eum obscenæ libidinis cum Alcibiade consuetudinem habere existimarent .] Sed nullus scriptorum Socratis dedecora enucleatius recensuit , quàm B. Theodoretus de virtute activa lib. 12. ubi Socratem nudo verborum cortice virtutis , re autem , & operibus vitiorum duntaxat magistrum , & ducem fuisse disputat , cujus disputationis seriem , quæ est instar summa vitiorum , quæ obicere Socrati olim quilibet potuit , legendam , lectorique dijudicandam apud eundem relinquo .

B. Theodori multa, & gravia crimina Socratis aperit .

Ego Nonni sententiam quantum ad utramque ejus partem licet non improbem , attamen cum neque semper , neque ut plurimum sibi invicem annexa sint egregia corporis forma , & animi præclara indoles , cum quotidianis constet experimentis , ineleganti forma juvenes exquisita animi indole præditos inveniri , & vice versa ; cumque insuper exploratum , certumque sit , Socratem pulcherrimos adolescentes unice dilexisse ; ultrò concederem , non animi solum , sed & corporis venustatem arrisisse Socrati ; at cum naturæ impulsu pulchritudinis amore afficiantur homines ; scitum enim est illud , potiorum esse omni epistola in commendando venustatem ; cumque gratior sit pulchro veniens in corpore virtus , quis nefandæ turpitudinis crimine condemnare Socratem audeat ? qui cicutæ poculum dextera detinens etiam pulchro Critiæ eum capituli odio infectanti propinasse dicitur . [Socrates , ait Cicero , cum conjectus in carcerem triginta jussu tyrannorum , venenum ut sitiens ebibisset , reliquum sic è poculo ejecit , ut id resonaret , quo sonitu audito , ridens , propino , inquit , hoc pulchro Critiæ , qui in eum fuerat terribissimus .] At nunquid propinans Socrates cicutam pulchro Critiæ ad fædas eum voluptates allicere arbitrabatur ? absit . Ducor maximè in istam opinionem certa huiusmodi conjectura , quòd Athenienses è criminatibus Socratis alterum subito interitu , alterum , quem interficere non poterant , fugientem perpetuo exilio puniverunt , immò Socratis mortem persecuti sunt publico luctu , palestras , gymnasia , academiasque veluti suo præceptore , & magistro orbatas claudentes , eumque aurea statua cohonestantes : hæc autem , meo iudicio , quid aliud fuere , quam Socratis innocentie ab iis criminibus , quæ ei apud Athenienses Anytus , & Melitus impeggerant , certissima testimonia ? Quòd si hæc , ad asstruendam Socratis à pessimo illo crimine innocentiam , alicui non sufficiunt ,

Auctoris iudicium , & sententia de moribus Socratis .

Cicero Tuscul.

Innocentia Socratica si gna .

adeat quæso Phædrum Platonis, & æqua lance ponderet ea, quæ Socrates Lyfiam oratorem severissimis dictis castigans, in scelcratum, ac nefandum illud libidinis opus invehitur, & velit, nolit, concedat necesse est, ejusmodi criminis culpa omnino vacasse So-

Bessar. Card. cratem, ut scitè annotavit Bessarion Cardinalis in Calumniatorem lib. 4. cap. 2. Platonis, cujus verba haud lectori injucunda hîc adscribam. [In-

Phædro igitur sive Plato, sive Socrates apud Platonem loquens, orationem, quam Lyfias orator de amore tutpi ediderat (in qua suadere videbatur, ut pueri quinam eorum amore caperentur, minimè adverterent, sed quoties cum commodo eorum fieret, libidini obsequerentur etiam eorum, qui non amore capti eos adirent) non modò non probat, sed in eam acerrimè invehitur, hujusmodi amorem infectatur, arguit, detestatur. O bone Jesu, qua animi integritate, qua vi verborum, qua copia dicendi perversum illum, sceleratum, & nefandum actum dimnat, quam turpem, fædum, perniciosum tam amanti, quam amato esse ostendit?]

Sanctis Patri- cet Nizianzeni, Cyrilli, & Theodreti sententias, quæ ad Eccle-
bus aliquan- siæ dogmata, & ad mores conformandos spectant, amplectar, exo-
do non adhæ- sculer, magnumque etiam habeant apud me pondus eorum cætera:
rere, cur li- non tamen in ea sum opinione, ut ab illis recedere aliquando tu-
ceat. tum non putem in iis præcipuè rebus, quas ipsi ab aliis acceptas

evulgavere, quale istud est, quod Socrati objiciunt. Nam cum nullus magni nominis auctor reperiatur, qui Socratem infami illo libidinis vitio condemnet, neque ipsi Sancti Patres aliquem in testimonium adducant, non possum eorum sententiis assentiri, quæ locupletissimos testes adversarios habent, Platonem loquor, Xenophontem, Diogenem Laërtium, Plutarchum, Tyrium Maxi-

Pugnantes mum, Dionem Chrysostomum, Appulejum, Suidam, Lactantium, **pro Socratis** Augustinum & alios plures, qui uno ore, unanimi assensu, obfir-
innocentia mataque sententia negant, huic teterrimo crimini obnoxiam fuisse
auctores. vitam Socratis, quem non pauci virtutis, & probitatis præcepto-

rem, & magistrum dixere. At fortassis hi Patres ex Luciani fontibus, quæ prodidere, hauserunt; sit, ut lubet, quamvis non ita facilè hoc in animum meum inducam. Num idèò veri, firmique aliquid haberi potest ex Luciano, qui ubique fabulatur, quique Socratem culpando causam suam agebat, cui enim ignota est Luciani turpitudine? At venereis voluptatibus addictum Socratem, ab eo duplex simul cum cive, & meretricula celebratum conjugium declarat. Atqui longè aliud est rem uxoriæ, aliud nefandum illud vitium adamasse Socratem. Præterea non idèò duas uxores duxit Socrates quò liberius, & frequentius in illis libidinaretur, sed

Ex Suida: quò patrias leges servaret, Suidæ testimonio, qui in sua historia
Cur duas u- hæc ad rem habet. [Cum Athenienses ob civium paucitatem ur-
xores Socra- bem augere vellent, decreverunt, ut unam civem ducerent, atque
tes duxerit. etiam ex meretricula susciperent liberos, qua de causa idem Socra-

tem quoque fecisse tradunt. Quod si Aristoxeno, & Porphyrio velint me fidem præstare, non renuo, fateorque Socratem ad publi-

ea scorta divertisse : ira sæpè accensum , bibacemque fuisse , quod Socratis in-
 & illi meminere , & non tacuit Plato , dum sic loquentem in con-continencia
 vivio Alcibiadem inducit . [Immò feras huc , puer , Psyceterem il-qualis.
 lum , qui plures , quam octo cotylas capit : cum vas illud imple- In Convivio
 visset , prior ipse bibit , deinde Socrati infundi jussit , & simul ait. Platonis to.
 Adversus Socratem , convive , doli nihil profunt : quantuncumque 3. pag. 213.
 enim quis jusserit , tantum ebibet , neque ebrium illum tamen ,
 idcirco videbitis . Socrates igitur cum puer infudisset bibit .] Ve-
 rum quo auctore pessimi criminis reum Socratem faciunt , quem
 etiam Porphyrius , & Aristox. observatores vitiorum illius diligen-
 tissimi eo crimine absolvunt ? Si contendas sceleris suspicione non
 caruisse Socratem , quem tertio quoque verbo in suis dialogis con-
 suetudine puerorum , & amore captum memorat Plato . Fateor
 hæc in Platonis operibus consignata passim reperiri . Sed qua mente ,
 ac qua animi , & corporis integritate Socrates puerili venustate
 oblectaretur : ore Platonis , sive Alcibiadis apud Platonem audi- In Convivio
 diat , ac meditetur quæso lector . [Videtis quàm impotenti amo- Platonis pag.
 re erga pulchros afficiatur , ut semper cum illis versetur , & illo- 216. tom. 3.
 rum præsentia percellatur . Certè & omnia ignorat , & nihil no-
 vit , ut totus quidem illius habitus mirum in modum sit silenicus ,
 hac verò forma ille exterius circumdatus est , sicuti insculpti illius
 silenii imago . Quòd si intus aperiatur , quanta illum temperantia ,
 atque modestia , convive , resertum illum arbitramini ? Neque enim
 profecto corporis pulchritudinem in quoquam , quicquam ducit ,
 sed magis etiam contemnit , quam quisquam arbitrari posset .] Hu-
 jus autem Socraticæ temperantiæ illustre subdit exemplum , quo re
 ipsa continentia , & innocentia illius periculum fecit Alcibiades
 apud Platonis convivium . Liceat igitur mihi ad claudendam de
 Socratis innocentia quæstionem , quod olim in calumniatores So-
 cratis protulit Xenophon , usurpare . [Quin semper aliquid hone- Xenophon
 stum dicere pergebat , & quid fortitudo esset , quid justitia , aliæ epist. ad Aes-
 que virtutes , explicare ; vocabat autem hæc bona humana : cæte- chium.
 ra verò aut homines assequi non posse , aut fabulis esse proxima
 dicebat , qualia superciliosi sophistæ commemorant . Sed neque
 verbis solum hæc dicebat , faciendi autem ignarus erat . Desinant
 igitur , qui rationibus , ut sibi videntur , probabilibus , Socratem
 arguentes improbant , cum vivo sapientiæ testimonium Deus exhi-
 buerit : occisores verò ejus pœnitudinis suæ purgationem non inve-
 nerint .]

*Socrati ab infantia tributum Curatorem. Hunc
ab aliquibus Dæmonium, Genium ab aliis,
ab aliisque Deum appellari.*

C A P. XIII.

De Socratis
Dæmonio.

Auctores, qui
de eo aliquid
prodiderunt.

In Theag.
Plato.

De Genio So-
cratis Plutar-
chus.

Sermon. 26.

Lactantius.

Lib. 6. con-
tra Celsum.

Inter cætera, quæ lectori Socratis vitam meditantī miranda ac-
cident, illud sanè præcipuum est, quod à pluribus, iisdemque
gravissimis scriptoribus unanimi assensu de præside, ac custode
ei vitam ingredienti sive divinitus, sive quapiam alia ratione assi-
gnato traditur, qui à nullo mortalium agnitus Socratis vitam,
actiones, & opera sic planè moderabatur, ut ei soli, cum opus
esset, præsentiam suam ostenderet. Pro Socratis custode pugnant
Plato, Xenophon, Diogenes Laërtius, Plutarchus, Maximus
Tyrius, Dion Chrysostomus, Appulejus, Marfil. Ficinus, & cum
iisdem recentiores passim, qui aliquid de hoc philosopho tractave-
re, scriptores: quibus adsunt præterea Tertullianus, Origenes,
Clemens Alexandrinus, Augustinus, & alii. Quò autem institu-
to capitis hujus ordini nostra respondeat oratio, ex Platone, sive
ex Socrate ipso apud Platonis Theagem constat, toto vitæ curri-
culo usum esse moderatore Socratem. [Adest mihi, inquit ille,
divina quadam sorte Dæmonium quoddam à prima pueritia me se-
cutum.] Plutarchus idem pertractans argumentum scribit, orto
vix Socrate admonitum fuisset patrem illius, ne filium ad agendum
provocaret, neve removeret ab eo, quod animo destinasset, cum
excellentiore omni humano ingenio præside, qui eum in omnibus
regeret, jam tum cura illius esset demandata. Plutarchi verba
sunt. [Quod patri de puero eo etiamnum datum oraculum præ-
dixit. Mandabat enim Patri, ut sineret eum agere, quidquid in-
mentem venisset, & neque vim faceret, neque aliò abduceret, sed
liberam pueri appetitionem fieri pateretur, ac pro eo vota faceret
Jovi Forensi, & Musis; de cætero in Socratem nihil curiose inqui-
reret, nimirum qui in se ducem vitæ haberet sexcentis magistris,
& pædagogis præstantem.] Sed & Tyrius Maximus, [miraris,
ait, Socratem in consuetudinem Dæmonis venisse amici vatis eidem
usque ad eò semper assidentis, ut quasi cum ipsius mente quasi im-
plicitus videretur.] Postremò, ut cæterorum omittamus testi-
monia, in idem consensit Lactantius Firmianus de origine erroris
lib. 2. cap. 15. ubi probans Deum misisse Angelos ad tutelam hu-
mani generis: [Et Socrates, ait, esse circa se assiduam Dæmonia
loquebatur, qui puero sibi adhæsisset, cujus nutu, & arbitrio sua
vita regeretur.] Ex his liquet quàm manifestè hallucinentur ii,
qui cum hujus Socratici genii naturam capere non possent, fabu-
lam, & cantilenam, quod de illo tradebatur, esse arbitrati sunt,
quorum opinionem perstringens Origenes. [Nec deerit, ait, un-
quàm

quàm parum candidis de præstantissimo quoque malignè sentientibus calumnia , quandoquidem ludunt & in Socratis genium tamquam rem fictam .]

Quòd si roges , quænam propria esset præsidis istius appellatio , respondet Plato , seu apud Platonem Socrates , ei Dæmonis nomen inditum ; id clarum est ex dialogo antea adducto . [Ubi adest mihi , inquit Socrates , divina forte Dæmonium quoddam] & cum tertio quoque verbo eodem nomine id appellaret , mox prope dialogi finem Theages ait , [mihi quidem sic faciendum Socrates videtur , ut consuetudine nostra Dæmonium id tentemus .] Nonnumquam etiam à Platone dictum reperies Curatorem . Sic Alcibiadem Socrates alloquens . [Curator meus , ait , melior est , & sapientior , quàm tu .] Communius tamen vocabulum Dæmonis erat , quo utuntur Xenophon in apologia . [Enimverò bis defensionem meditantem mihi Dæmonium adversatur ,] & quotquot ante retulimus , si Plutarchum , & Appulejum excipias : ille enim non Dæmonium , sed Genium esse autumat , de quo integrum librum edidit , quem de Genio Socratis prænotavit . [Genius autem , si Cenforino adhibenda fides , Deus erat , cujus in tutela , ut quisque natus est , vivit . Sive quod ut generemur , juvat , sive quod una gignatur nobiscum : sive etiam quod nos genitos suscipiat , ac tueatur .] Hic verò non Dæmona . , non Genium , sed Deum nominat , ac de Deo Socratis libro titulum esse voluit , callidè profecto , & astutè , nam cum omnibus fermè invisum esse Dæmonis nomen sciret Appulejus , offensionem eam , quam nomen illud secum trahit , declinans , Socratis Deum , quàm Dæmonium maluit appellare , ut subtiliter , & disertè meminit B. Augustinus , qui Dæmonum damnandas , & execrandas familiaritates fusius probans , primus hanc Appuleji detegit calliditatem . [Aut non est Socrati amicitia Dæmonis gratulanda , de qua usque adeò & ipse Appulejus erubuit , ut de Deo Socratis prænotaret librum , quem secundum suam disputationem , qua Deos à Dæmonibus tam diligenter , copioseque discernit , non appellare de Deo ; sed de Dæmonio Socratis debuit . Maluit autem hoc in ipsa disputatione , quàm in titulo libri ponere . Ita enim per sanam doctrinam , quæ humanis rebus illuxit , omnes , vel pænè omnes Dæmonum nomen exhorrent , ut quisquis ante disputationem Appuleji , qua Dæmonum dignitas commendatur , titulum libri de Dæmone Socratis legeret , nequaquam illum hominem sanum fuisse sentiret .] Sæpè etiam Plato id , quod Dæmonium multoties appellaverat , Socratis esse Deum , postea scripsit . Etenim enarrans in Theage Socrates quanta vis esset sui Dæmonis etiam in eos , qui familiaritate , & consuetudine sua uterentur . [Si enim gratum est Deo , inquit , permultum quidem , & brevi proficies ; sin contra minimè ,] & in Apologia rursus . [Sed mihi neque domo exeunti manè Dei signum adversatum est &c.] quod alibi etiam non semel dixerat .

Xenophon.

Cenforinus.
Opuscul. c. 2.

August. 8. de
Civit. Dei
cap. 14.

*De Socratici Dæmonis natura variæ scriptorum
opiniones .*

C A P. XIV.

Nunc ad inquirendam Socratis domestici speculatoris naturam venio . Nam sicuti in appellatione non omnes conveniunt , ita in assignanda ejusdem natura diversi abeunt scri-

Apud Plutar-
chum .

Genium So-
cratis fuisse
sternutatio-
nem nonnul-
li voluerunt .

ptores . Terpho Meganicus singularem hunc Socratis custodem nil aliud fuisse autumat , quam sternutationem ejusdem Socratis , aut certe aliorum non procul à Socrate astantium , cujus sternutationis vim , & rationem hunc in modum edisserit . Si sternutatio ab aliis à dextra Socratis existentibus , sive ante , sive post illum fieret , Socrati , ut se se ad operandum accommodaret , præsagium erat ; quod si à sinistris contingeret sternutatio , vacandum esse ab operibus eidem indicabat ; sternutante autem Socrate , dum aliquid moliri vellet , sternutationem perficiendi operis fuisse confirmationem ajebat . Secus opinandum , si cœpto jam opere orta esset sternutatio . Verùm quò lectori etiam curioso satisfaciam , qui ad mirandas auctorum sententias propriis eorum verbis expressas legere

Plutarch. de
Genio Socr.

avet , quid de Genio Socratis Plutarchus hac de re tradiderit , hîc adscribam . [Enim vero Galand. ipse Terphonem audiavi Meganicum dicentem , Genium Socratis fuisse sternutationem cùm ipsius , tum aliorum , alio quidem sternutante à dextra sive ante , sive post ipsum solitum se fuisse ad agendum conferre , sin à sinistra fieret , cessasse : de ipsius sternutationibus , quæ fierent acturo eo aliquid confirmasse ejus propositum , quæ inter agendum , inhibuisse .] At ridicula est ista opinio , quam falsitatis labe aspersam esse is agnoscet , qui Socratis Genium malorum operum improbatorem , probatoremque bonorum , voce , aut signis Socrati aliquid attentanti exhibitis fuisse ex Platone , cæterisque auctoribus animadvertet :

Genium So-
cratis non
fuisse sternu-
tationem .

quis autem opinabitur Socratem continuis pulsatum sternutationibus , dum ea , quæ infelicem exitum erant habitura , adoriretur ? Præterea vel sternutatio casu , & fortuito ; vel à Socratis natura ; vel ab alio præstantiori agente excitabatur ; at qui primum illud asserit , quid aliud opinatur , nisi , ut Socratem casus , & fortunæ servum ostendat ? quem tamen ipso rerum eventu prudentissimum , magnique judicii virum fuisse omnes norunt . Quòd si effectricem sternutationis causam naturam Socratis velit , utique non modò cum adversa , sed etiam cum & prospera aggrediretur , adesse , vel abesse potuissent sternutationes , quippe quæ ab ea causa proficiscerantur , quæ cum ex se , (phisicè , ut loquuntur , considerata) naturali non libero modo ageret , nullo discrimine adversis , & secundis pariter eventibus , eas edere poterat , quod secus fuisse planum est . Si ad extremum illud recurrat , is jam non animadver-

tit ,

tit, præstanti illi principio, non autem sternutationibus tribuendam esse Genii Socratis naturam.

Plutarchus cum narratæ opinionis haud esset comprobator, eam sic rejicit: [Sed hoc mihi mirum videtur, si sternutatione utens, non ab hac, sed à Genio se juberi, aut prohiberi sociis dixit. Fastus enim, amice, inanis, sive & arrogantia fuit, non veritatis, & simplicitatis: quibus verè magnum hunc virum, & multis præstantiorem fuisse arbitramur à voce externa, aut sternutatione fortuita turbatum, actiones deferere, & institutum omittere] & mox nonnullis interjectis: [Deinde, ait, à philosophando non desistere, tot objectis impedimentis: denique salute ipsi, & fuga opera amicorum commodè parva nullis precibus flecti, nec morti concedere, sed ad eam obeundam hilari, constantique ratione peragere. Hæc non sunt hominis, qui omnibus, aut sternutationibus de sententia sua dimoveretur, sed qui à majore quodam præsidio, & principio ad virtutem duceretur.]

At numquid Socraticum numen humanus ejusdem animus fuit? An Genius forrasse enim istud sibi persuadere quispiam posset, cum Socratis il- mens justa, pura, & perturbationum vacua esset, paululumque ha- lius animus beret cum corpore commercii, necessitatis gratia, ut ait Plutar- chus. Hinc Socratis animus ventura prælagiens, facile quid commodum, quidve foret incommodum, sic certò divinabat, ut res, quas infelices præconciperet, planè averfaretur, ex quo factum est, ut à Genio se admoneri, dicere amicis suis soleret. Hujus opinionis trahi potest fundamentum ex Appulejo, qui humanum, animum adhuc corporeis membris illigatum, aliquando Dæmonem nuncupari docet, juxta illud nostri Maronis:

Maro Æned.
lib. 9.

*Dii ne hunc ardorem mentibus addunt.
Euryale: an sua cuique Deus sit dira cupido?*

At sicuti tristis animi præfagientis cupido malus Deus, sic læta bonus, seu hominis genius appellari posset. Etsi non negem quandoque hominis præfagientem animum Dæmonem ab aliquibus potuisse appellari, nullo tamen modo assentior idem de custode Socratis asserendum, quem ab illo substantia, opere, signisque discretum fuisse cum omnes alii, tum Socrates ipse declaravit, dum in Thea- ge, & apologia sui Dæmonis signum, vocemque sibi adfuisse dixit, quæ rem, si proprie accipiatur, omnino ab eo distinctam exprimunt. Præterea humanas Socratis naturæ vires haud dubie antevertebat continua futurorum eventuum, qui infelices casus videbantur, præcognitio, nulli unquam concessa mortalium; ac hujus participem fuisse Socratem sui Genii ope scimus.

Non fuit ani-
mus Socratis.

Plutarchus ipse explosa Terphonis opinione, cum planè certi nihil in hujus rei explicationem sibi obviam dari cognosceret, velletque propositam quæstionem expedire, arbitratus est, visum quoddam fuisse Genium Socratis, quod rebus obscuris lumen addens,

Genius So-
cratis ex Plu-
tarchi opin.
fuit visum.
quoddam.

men-

mentis illius cogitationes, propositaque moderaretur, sic enim in libro, quem de Socratis genio scripsit, loquitur: [Genium verò Socratis, mi homo, an pro fabula habebimus? Mihi quidem sic ut Homerus Ulyssi Minervam in omnibus ærumnis facit præsentem, auxilio esse: ita videtur Genius Socratis visum quoddam vitæ, quod ante iret ab initio, statim adjunxisse: quod visum præcedens Socratem lumen rebus obscuris inferret, & humana ratione non penetrabilibus: sicut & sæpè Genius ipsum allocutus est, divino quodam instinctu proposita animi ejus dirigens.] Sed non hæc illius constans fuit opinio, hac fortassis cogitatione motus, quod uti captu difficile erat, quid esset visum istud vitæ Socratis prævium, cujus naturæ, & virtutis, ita sibi futurum difficile explicatu nove-
 rat. Hinc repudiata illa opinione suspicari se ait, Genium Socratis fuisse observationem vocis cujusdam brutæ, non consueto, sed miro quodam artificio sic ad aures ejus delatæ, ut vocem futuros rerum casus indicantem percipere videretur, quamvis hoc vocis efficere-
 tur interventu, quemadmodum somniantibus accidere solet, qui ea, in quibus vis imaginatrix detinetur, simulachrorum ope veluti præsentia intuentes, publicè nonnumquam, privatim sæpissimè loquentes audire se arbitrantur, cum tamen omnia sileant: [Itaque nobis, ait ille, cum seorsim inter nos ista consideraremus, subiit suspicari, Socratis Genium non visum aliquod, sed vocis cujusdam brutæ observationem esse ad ipsum mira quadam ratione delatæ: sicut in somnis vox non est, sed orationum quarundam opiniones concipientes putant se loquentes audire.] Si istud Plutarchi inven-
 tum ita accipiatur, ut observatio vocis brutæ, ea ipsa sit ratio, qua admoneri consueverat Socrates, ne, quod perniciosum erat futurum, aggrediretur, veluti innuit illis verbis: [Quod autem accidit, id non sonum, sed vocem Genii sine sono fuisse, probabile est] fortassis non repudianda videretur opinio: hæc enim perfacilis, rectaque via est, qua modus possit explicari, quo in futuris eventibus præsignandis Socratem monitum vellet fidelis ille custos, ut mox latius declarabo.

Potior Plutarch. opin.

Sententiæ explanatio.

Opinio Plutarchi confirmata.

At, ne quid diffitear, hoc est propositæ quæstionis transilire lineas, non enim Genii Socratis admonendi rationem hic quærimus, sed quid Genius ipse sit, investigamus. Cæterum mihi non placet, vocis cujusdam brutæ observationem Genium appellare; vel enim nullo prorsus, vel certe eum excitante aliquo hanc vocis similitudinem observabat Socrates: si primum concedatur, in eam ipsam, quam modò rejecimus opinionem, impingit præsens sententia, cum idem, & æquale sit, Socratis animum virtute propria futuros profpexisse eventus, & Socratem nullo adjutore, vocis similitudinem, ex qua infelices rerum eventus præcaveret, sibi pro libitu efformasse, quod ridiculum, & inane nemo non dixerit: si secundum asserat Plutarchus, jam fateri tenetur, observationem vocis illius, non Genium, sed Genii fuisse instrumentum, quo ad excitandum Socratem Genius ipse utebatur.

Quar-

Quarta igitur se de hi constituendi sunt scriptores, qui individuum Socratis arbitrum Dæmonum esse putarunt, quorum certior, & tutior videtur esse opinio. Verum quia hi sunt in magna diffensione constituti, quid hic nomine Dæmonis intelligi debeat (quidam enim felicem, & beatum, alii non hunc, sed in Deum contrumacem, & superbum spiritum esse Socratis Dæmona voluere) ideo nos seorsim utramque sententiam examinare opus duximus.

Madaurensis Appulejus Platonico lacte nutritus etsi Socratis Dæmonem bonum Angelum non appellet, tradit tamen illum fuisse ex iis Dæmonibus unum, qui aëreas plagas incolunt, & eadem, quæ nos bonis Angelis hominum custodibus convenire pro certo arbitramur, hujus Dæmonii Socratis partes sic fuisse memorat, ut nihil aliud, quam boni, beatique Angeli nomen in eo desiderare possimus, quod ut certius, clariusque fiat, integram Appulei sententiam audiat lector, & re ipsa bonum Socratis Angelum ab illo ob nostros oculos positum fuisse comperiet: [Ita animos vestros ad quæcunque vel agenda, vel meditanda formate, ut sciatis nihil omnino præ istis custodibus, nec intra animum, nec foris esse secreti, quod omnia curiosè ille participet, omnia visat, omnia intelligat, & in illis penitissimis mentibus vice conscientia diversetur. Hic, quem dico, prorsus custos, singularis præfectus, domesticus speculator, individuus arbiter, inseparabilis testis, malorum improbator, bonorum probator, si ritè animadvertatur, sedulò cognoscatur, religiosè colatur, ita ut à Socrate justitia, & innocentia cultus est, in rebus incertis prospectator, dubiis præmonitor, periculis adiutor, egenis opitulator, qui tibi queat tum somniis, tum signis, tum etiam fortasse coram, cum usus postulat, mala avertere, bona prospicere, humilia sublimare, nutantia fulcire, obscura clarare, sydera adversa corrigere. Igitur nil mirum, si Socrates vir apprime perfectus, & Apollinis quoque testimonio sapiens hunc suum Deum cognovit, & coluit, ac propterea ejus custos, prope dicam, par contubernio, & præmonenda præmovit, sicuti tamen interfectis sapientia officiis non consilio, sed præsagio indigebat, ut ubi dubitatione claudicaret, ibi divinatione confisteret.] Quis autem nesciat hæc, quæ tam exquisitè de Socratis Dæmonio prosequitur Apulejus, Angeli intelaris, & boni, non dæmonis peculiaria esse? quamvis nec ille quidem cordis arcana, quæ nullis exterioribus signis panduntur, attingat, ut contrarium docens manifestè hallucinatus Apulejus.

Eusebius Cæsariensis Socraticum custodem fuisse bonum Angelum, ei divina miseratione, & providentia, ut cæteris aliis etiam hominibus tributum innuere mihi videtur, cum Psalmographi nixus sententia (quia Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis, ex qua cuilibet hominum præsidere divinum curatorem habemus) scribit, idem opinatum esse Platonem, qui etsi nomine Dæmonis utatur, haud tamen bonos spiritus excludit, eum ex illius sententia planum sit, è Dæmonum genere quam plures bonus,

Dæmonium
fuit Socratis
genius.

Ex Appulejo
fuit Dæmon
æreus.

Lib. de Deo
Socratis.

Bonum An-
gelum fuisse
putat Euseb.
Cæs de Præp.
Evang. lib. 13.
cap. 7.
Psal. 91.

bonos, hominumque amatores posse numerari: [Angelum, ait Cæsariensis, unicuique ad custodiam divinitus datum à scriptura nos didicimus. Et Plato scribere non dubitat hoc modo. Quoniam, inquit, omnes animæ sortem vivendi, & modum elegere, ordine ad sortem suam progrediuntur motæ à Dæmone, quem singulæ sortitæ sunt, qui ad custodiendam hanc vitam, & ad perficienda, quæ elegerunt, una cum eis mittitur] & protinus de Socratis Dæmonio, quod è re nostra est, hæc addit: [Hoc ipsum crede Socratem etiam significasse, cum Dæmone sæpius gubernari se dixit.] At si ad idem, quod regius vates cecinit, Socratem respexisse, cum regi se à Dæmonio fassus est, putat Eusebius, custodem Angelum esse illum Socratis Dæmonem cogitur asserere, cum de bonis tantum Angelis illa Davidis accipienda sit sententia. Apertè id amplexus

Aug. Eugub. de perenni philosoph. lib. 8. cap. 20.

Lib. 25. perenn. philosoph.

est Eugubinus, quod voluisse Eusebium ex illius verbis argumentari: cum enim præmisisset, Dæmonis significationem apud philosophos inoluisse, ut secundi Dii dicerentur, qui à primo illo rerum omnium opifice creati essent, quos nos proprii vocabulo bonos Angelos appellamus, mox in hanc discedit opinionem: [Dæmonium autem Socratis, cujus meminit tot locis Plato, cum Socrates esset vir bonus, hortareturque ad virtutem omnes homines, & ab ipso Dæmonio semper ad bonum vocaretur, fortasse non malum esset sentire, fuisse Angelum ipsius, qui & Balaam Ariolo, & Mago apparuit, à scelereque advocavit.] Non invitum ad hanc

Marfil. Ficin.

trahi posse opinionem Marfil. Ficin. arbitror ex iis, quæ in argumento ad Apologiam pro Socrate de Dæmone prodidit: [At si minus, ait, tibi placet, & familiarem hominis ducem Dæmonem appellare, saltem, ut placet nostris, bonum Angelum appellato.] Suffragaturque tandem huic opinioni etiam, quod curator Socratis genius dicitur, qua appellatione æque felicem ac infelicem Angelum plerique Patres Hermam S. Pauli discipulum, in lib. qui Pastor inscribitur, auctorem secuti, significant. Hanc nihilominus opinionem cur non amplectar in recitanda, quæ nunc sequitur, sententia, dicam.

Socratis genius malus Dæmon fuit.

Mihi enim arridet eorum opinio, qui putant Socratis numen fuisse Dæmonium, hoc est, rebellem, & contumacem Angelum, qui è cælo pulsus una cum sociis ad baratrum damnatus est. Hanc ut libere sequar opinionem, me movet cum aliorum scriptorum, tum inprimis Patrum auctoritas. Quod spectat ad profanæ litteraturæ scriptores, qui hanc adamavere sententiam, licet non ignorem, vix in eorum scriptis posse offendi, malum fuisse Angelum Socratis speculatorem, tamen si, quæ fides catholica tradit, à nobis fuerint constituta, clarum evadet ex Ethnicorum etiam opinione, Socratis genium superbum spiritum fuisse. Fidei autem nostræ decretum est: Eos omnes Angelos, qui caliginosi hujus aëris sunt incolæ, ex eorum esse numero, qui ad æternos cruciatus justo Dei judicio destinati sunt, quique Dæmones appellantur. His ita constitutis, ex opinione Platonis, Xenophontis, Maximi Tyrii, Dionis

nis Chrysoſtomi, Diogenis Laërtii, & aliorum, ſi ad veritatem loqui velimus, conſtat, verum Dæmonem fuiſſe Socratis Genium, quippe illi in claſſem eorum Dæmonum Socratis cuſtodem congi- ciunt, qui circa aëreas regiones verſantur, ſicuti inter alios pluribus oſtendit Apulejus, qui arbitratur, indignum Diis ſuperis, ut ſe ter- renis immiſceant, utve ad hominum mentes vel ſomniis, vel ſi- gnis, vel alia quapiam re illuminandas deſcendant: [Neque enim pro majeſtate Deorum cœleſtium fuerit, ut eorum quiſpiam vel Anibali ſomnum peragat, vel Flaminio haſtam corrodat, vel Actio Navio cotificet, vel Sibyllæ fatiloquia verſificet.] Et poſt: [Non eſt operæ diis ſuperis ad hæc deſcendere. Mediorum iſta ſortitio eſt, qui in aëreis plagis terræ conterminis, nec minus confinibus cœlo perinde verſantur.] Talem verò fuiſſe Socratis cuſtodem, qualem probamus, multis, & diſertiſ verbis confirmat B. Auguſti- nus, qui Apuleji diligenter expendens opinionem ad hunc modum ſcribit: [Dicit enim apertiſſimè, & copioſiſſimè aſſerit, non illum Deum fuiſſe, ſed Dæmonem, diligenti diſputatione pertractans iſtam Platonis de Deorum ſubtilitate, & hominum humilitate, Dæmonum medietate ſententiam.] Ante Auguſtinum placuerat idem Clem. Alex., qui ſine tergiverſatione ulla Socratis numen Dæmonium appellat: [Et Socrati Dæmonium cauſa erat &c.] & rurſus: [Poſt hos maximè Socrates Athenienſis. Eſt enim mihi, inquit in Theage, quod ab ineunte ætate divina forte accidit ſi- gnum Dæmonis.] Confirmator hujus ſententiæ fuit Florens Septi- mius, qui divini ſpiritus omnino expertem Socratem dum aſſerit, illum contrario, hoc eſt, Dæmoniaco ſpiritu ductum fatetur: [Sa- ne Socrates facilius diverſo ſpiritu agebatur, ſiquidem ajunt Dæ- monium illi puero adhæſiſſe, peſſimum re vera Pædagogum, etſi poſt Deos, & cum Diis Dæmonia deputarentur penes poëtas, & philoſophos] & alibi apertiſſimis verbis, Dæmonem Socraticum Curatorem appellat: [Si igitur & Socratem puerum adhuc ſpiritus Dæmonicus invenit.] Ejusdem fuit ſententiæ Iſidorus Hiſpalenſis. Proinde Socrates ſcurra Atticus viderit nihil ſe ſcire conſeſſus, te- ſtimonio licet fallaciſſimi Dæmonis glorioſus.] Ad Patrum aucto- ritatem hæc non omnino infirma ratio accedit, quòd pauciſſimis, pientiſſimiſque noſtræ religionis cultoribus, quamvis hi omnium magiſtri, & duces virtutum forent, tantum divinæ munificentie privilegium conſeſſum ſit, ut ab Angelo tutelari ſigno aliquo ad- moneretur, cum in minimis fortaiſſis delinquere poſſent: levis igitur animi vitium erit, mea quidem opinione, id graviffimis ſcleribus inquinato homini tributum arbitrari, quod vix, & rariſſimè dunta- xat ſanctiſſimis noſtræ fidei principibus donare voluit divina maje- ſtas. Præterea ſi diligentius conſideretur ratio, qua Socratem cuſtos ille regebat, ea ipſa Dæmonem fuiſſe teſtantur; neque enim quid rationi, Deoque conſonum eſſet, ſed quid corpori foret adminicu- lo, quidve nocumento ſignabat: quis enim apud Platonem obſer- vavit unquam vel ad virtutum actiones, vel ad deteſtanda crimi-

Apuleji opi-
nio de Diis
cœleſtibus lib.
de Deo So-
cratis .

S. Auguſt.
de Civit. Dei
lib. 8. cap. 14.

Clem. Alex.
Strom. lib. 1.
Tertull. lib.
de Anima.

Lib. de Ani-
ma cap. 49.
Iſid. Hiſpal.
Chronico 4.
ætat. ſeculi.

Rationes cur
Socratis ge-
nius Dæmo-
nium conſe-
ſſus ſit.

na, vel ad justè, laudabiliterque vivendum stimulis actum à Genio Socratem, in quæ tamen ut quilibet incumbat, omni conatu rutularis Angelus contendit? Hinc iræ sæpius habenas laxasse Socratem, voluptatum illecebris captum sæpissimè, & in pluribus aliis errasse scimus: at ei talia agenti non obviam isse, non posuisse obicem. Dæmonium legimus, quæ felix tamen Angelus æquo animo, vel ferre, vel pati, vel aspicere non potest; nempe causam suam Dæmon agebat, qui sceleribus tantum, & culpis oblectatur.

Qua ratione Socratem alloqueretur Dæmon, quidve circa eum, & alios operaretur?

C A P. X V.

Reliquum est, ut attingamus modum, formulam, seu rationem, quibus Socratem admonens Dæmon utebatur. Illud ante omnia Platonis testimonio, quod in præsentiarum maximi est ponderis, statuo. A Dæmone Socratem ad agendum non incitari, sed ab inceptis, vel incipiendis, si ea infelicem exitum erant habitura, retrahi consuevisse. Hac de re manifestum est in Theage Socratis testimonium. [Adest mihi divina quadam forte Dæmonium quoddam à prima pueritia me secutum: hoc enim vox est, quæ cum sit semper ejus rei, quam facturus sum, dissuasionem demonstrat, provocat verò nunquam. Quòd si quis amicorum mecum quandoque aliquid communicat, extatque vox, hoc illa dissuadet, neque facere finit] statimque narrare prosequitur, mortem incurrisse quandam, eo quòd Dæmonis sui, ne à se discederet, jubentis, sprevisset imperium. Tradunt idem alii Scriptores non pauci, quorum omiſſis ego testimoniis rem expedio sola Apuleji auctoritate contentus, in cujus libro à nobis sæpius in testimonium adducto, hæc ipsa legi: [Enim verò Socrates utpote vir apprimè perfectus ex se se ad omnia congruentia sibi officia promptus nullo adhortatore unquam indigebat. At verò prohibitore nonnumquam, si quibus forte conatibus ejus periculum suberat, ut monitus præcaveret, ac omitteret cœpta in præsentiarum, quæ tutius vel postea capesceret, vel alia via adoriretur.] Ex quo patet, Gentianum Hervetum non omnino hujus Dæmonis alloquendi Socratem, modum observasse, cum inquit: [Idem Dæmonium Socrati nihil prohibebat, sed futuri exhibebat quandam similitudinem, quæ eum hortaretur ut aliquid faceret, etsi nihil diceret] patet inquam, proprium Dæmonii Socratici fuisse prohibere, dissuadere, atque commonere Socratem, ne pleraque prosequeretur, quæ aliqui perfecisset; hanc autem quis neget, præcipuam esse Dæmonis prohibitionem, quod haud vidit non modò Hervetus, sed etiam Cœlius Rodiginus, qui Dæmonis hujus mores perquirens à vero plurimum aberravit, docens à numine inflammatum fuisse ad contemplanda

cœ-

A Genio nūquam Socrates ad agendum incitabatur.
Plato.

Apulejus:

Hervetus in Commentariis lib. 1.
Strom. Clem. Alex.

Antiquarum Lect. lib. 2.
cap. 10.

cœlestia Socratem , cum nihil magis diabolicæ naturæ repugnet . [Erat verò hic Dæmon Socraticus tum igneus , quia ad contemplationem cœlestium rerum Socratem inflammabat , tum etiam Saturnius , quoniam abductum à sensibilibus cura intellectum plurimum vivere hortabatur ;] at nullius rei suasorem Socrati Dæmonem fuisse testantur Plato , Xenophon , & alii .

Si quæras qua arte Socratem ab incœptis operibus revocaret Dæmon , Socratem ipsum audi , qui id assuevisse Dæmonium vocis quodam oraculo ei divinitus oblata narrat ad hunc modum loquens : [Vox illa Dæmonis vaticinatrix mihi semper in superiori tempore frequenter offerre se consuevit , & in rebus quidem levissimis se opponens , si quid minus rectè facturum essem . Nunc autem ea mihi , quæ videtis acciderunt , quæ profectò putaret aliquis , atque existimaret extrema esse malorum , sed mihi neque domo exeunti mane Dei signum adversatum est , neque hoc suggestum , in quo causam dico , ascendentem , neque in aliqua sermonis parte , dum verba faciebam , quamvis aliàs frequenter , dum loquerer , in medio sermonis cursu consueverit inhibere , nunc autem in hac re nusquam vel agenti , vel loquenti est adversatum .] Non aliud edisserit in Theage Socrates , quàm quod ex allato testimonio clarum est ; quod si plura desideras , audi quid , vocem pro signo sui Dæmonis in rebus non agendis sibi adfuisse asserens , subdat : [Ac statim ipso dicere incipiente , quod se exercitaturus esset , adfuit vox , atque ego prohibui , sibi enarrans quemadmodum Dæmonii vox existerat ,] & post pauca quædam : [Tum mihi adfuit vox . Itaque ne surgas inquam , solitum mihi à Dæmone signum datum asserens . Quievit ille , deinde paulisper commoratus ardebat iterum eundi cupiditate , & dicens , eo jam Socrates . Et quia iterum vocem audivi , rursus illum cohibui .] Ex his vero Socratis testimoniis apud Platonem argumentatur Apulejus , non sola duntaxat voce , sed signo etiam oculis oblato admonitum à Dæmone Socratem , hocque ita fieri potuisse docet , ut solus Socrates signum illud videret , cum illius species , & imagines uni Socrati patere possent . [Quod equidem arbitror non modo auribus , verùm etiam oculis signum Dæmonis sui usurpasse . Nam frequentius non vocem , sed signum divinum sibi oblatum præseferbat . Id signum poterat ipsius species habuisse , quas solus Socrates cerneret .] At mihi in Platonis verba , & sententiam non semel intuenti videtur , solius vocis interventu istud effici consuevisse , cujus quidem meæ opinionis causam ex citatis locis elicio . Nam cum Socrates generatim dixisset , Dæmonis vocem signum esse , quò , ne quid ageret , prohiberetur , ubicumque postmodum signum numinis sibi oblatum asserit , perinde est , ac si vocem sibi adfuisse testaretur , cum signum illud vox Dæmonis esset . Hanc vero germanam esse Platonis sententiam , ea ipsa Platonis loquendi formula exprimit , quam ante retulimus , si pro veritate expendatur . Ait enim , in omnibus etiam nullius momenti , quæ ne Socrates operaretur , Dæmon jubeat , vocem audivisse , & tamen

Qua ratione ob opere revocaretur à Dæmone Socrates . Apud Platonis Apolog.

Voce operabatur Dæmon .

Apuleji opin.

Sola vox fuit.

In Apolog.

in extremo mortis periculo, ubi de capite agebatur, sibi non adfuisse signum, hoc est, non adfuisse vocem, asserit; clarius hoc idem etiam ex Theagis auctoritate habetur, ubi cum solita Dæmonis voce admoneretur, signum, ait, Dæmonis sibi esse datum, quod tamen signum prius vocem appellaverat. [Tum mihi adfuit vox. Itaque ne surgas inquam solitum mihi à Dæmone signum datum, afferens] atqui sola vox ei oblata erat; signum igitur illud à Dæmone datum sola vox fuit. Non est meæ mentis inficiari, quin fieri potuerit, quod Madaurensis philosophus factum arbitratur, cum æque unumquodque eorum Dæmoni fas fuisse credam, signum videlicet, ac vocem formare; sed Dæmonium sola vocis ope consuevisse, quantum ex Platonis auctoritate elici potest, contendo.

Modus edendi
vocem qui
fuerit.

Cæterum peculiarem, & proprium usum edendæ vocis certò assequi, difficillimum est. Si conjectare licet, non improbabilem reor à Plutarcho superius excogitatam rationem, quam eo libentius amplector; quòd videam, Dæmonis potestati nullo negotio id tributum, ut simulachra, imaginesque intellectuales vigilantis, ac sensibiles, & intellectuales dormientis hominis sic excitet, ut intelligenti facultati rem, futurosque casus indicet, ac si loquentis voces audirentur. Hinc quia sine strepitu, sine motu, sine molestia hæc moliebatur callidus hominum veterator Dæmon, ideo voce transmissa divinitus admoneri se ajebat Socrates. Potuit & extrinsecus adjecta Dæmonis vox Socratis sensum ita leniter, molliterque pulsare, ut eam, cæteris etiam astantibus, solus perciperet. Potuit Dæmon se in aures Socratis infundendo, eam motionem efficere, qua commodè declararetur, quid vaticinari vellet. Pluribus aliis rationibus, & viis idem agere potuit Dæmonium pro exquisita illius operandi virtute, quas neque investigare, neque explicare humana satis ratio valet, cum innumeræ, & propemodum infinitæ Dæmoni artes suppetant, quibus suæ proposita mentis aperiat, ut ut ei libuerit.

Antiquarum
Lect. lib. 2.
cap. 10.

Cælius Rodiginus, quò in hujus rei explanationem aliquid dixisse videretur, id asseruit, quod ut nobis, sic illi pariter arbitror ignotum. Air enim, hunc (Dæmonem) sensu percipiebat (Socrates) non corporis hujus, verum, ut Platonici persuasissimum habent, sensu ætherei intra hoc delitescantis; quid verò sit corpus æthereum in hoc delitescens non explicat, & fortasse non immeritò, ne frigidum commentum alio commento firmare cogeretur. Illud tamen quod subdit verum esse non abnuo, sed rem involvit verius, quam exsolvit, adhuc enim ab eo sciscitor, petoque mihi clarè explicari, qua ratione in illustrandis, divinoque spiritu afflandis prophetis ita præsentibus angeli eis se se exhibeant, ut videri, atque audiri possint, de quo silet Rodiginus. Tota enim illius hæc est sententia. [Qua item ratione ab Prophetis videri solitos, audiri que Angelos credit Avicenna.]

At numquid Dæmonium istud uni Socrati, an verò aliis etiam prodesse consuevit? Puto equidem in nonnullos eorum, qui Socrate

crate familiariter utebantur , ingentem fuisse hujus Dæmonis vim , quippe brevi mirum in modum virtute proficiebant : at in nonnullos alios immitis , implacabilis , & sævus fuit : cum aliis verò nec amicitiam , nec inimicitias exercebat . Hanc variam in Socratis amicos Dæmonii virtutem , quia disertis verbis Socrates explicat in Theage , hîc attingam . [Omnia tibi ideo dixi , quia potentia hæc hujus Dæmonii in familiaritates eorum , qui mecum versantur , omnia potest . Multis enim adversatur , nec licet his auxilium ferre , qui mecum invito Dæmone consuetudinem habent : quare impossibile est mihi cum iis vivere : multis autem hæere non prohibet , sed consuetudine nostra nihil omnino juvantur . Quibus autem faverit in ipsa familiaritate potestas Dæmonii , isti sunt , de quibus ipse sensisti : brevi enim proficiunt . Sed eorum partim hoc beneficium firmum habent , atque durabile , plerique verò quoad mecum sunt , mirificè pollent . At cum à me discesserint , rursus nihilo ab aliis differunt .] Hoc quandoque accidit Aristidi Lyfimachi filio , quem tradit omnes scientias , quibus antea præcelluerat , sic plane oblitum , ac si nullam omnino cognitionem unquam hauisset .

Plato in
Theage.

Nec illud premendum est silentio , quod subdit , rationem , & modum explanans , quam observarat Aristides in acquisitione , & deperditione eorum , quæ instruente Dæmonio nactus quandoque fuerat . Etenim Socrates Aristidem alloquens . [Utrum igitur , ait , inquam , è vestigio te reliquit ipsa vis ? an paulatim . Quando verò in te incessit utrum accidit tibi aliquid à me discendi , an aliter . Dicam , ô Socrates , rem quidem incredibilem , veram tamen . Nihil unquam à te , ut ipse scis , didici , proficiebam autem quotiescunque tecum essem , etsi in eadem solum domo essem , non tamen in eadem parte domus , magis tamen quoties eadem in parte . Et mihi quidem videbar multo magis , quando in eadem parte existens , aliquid te dicentem intuebar , quam cum alio intuerer . Sed longè magis proficiebam cum apud te sedens te tangebam .]

Si fortasse longius , quam optasset lector , hæc mea de Socrate digressa est oratio , venia mihi danda est , cum adeò præclara essent hujus philosophi gesta , quæ neque reticeri , neque in transcurso jure dici possent . Et hæc hæctenus de Socrate , qui , Apollodoro teste , septuagesimæ septimæ olympiadis anno quarto cicuta sublatus est , Ad annum mundi 3493. ante Christi nativitatem ann. 475. ut tradit Frisius in Bibliotheca philosophorum , Apollodori secutus sententiam ; quam tamen annorum supputationem nos minime germanam arbitramur , ut initio primi capitis ostensum est , quamvis contendat alii olympiadis nonagesimæ anno primo eum è vita excessisse ætatis suæ anno sexagesimo , cum vix forum Atticæ attingisset , post eorum Prophetarum ætatem , qui novissimi fuerent Prophetarum , Zachariam dico , Aggæum & Malachiam .

In Chronicis
apud Diog.
Laërtium .

D E

P L A T O N E .

*De Patria , genere , & tempore quo floruit ,
& cur dictus sit Plato .*

C A P . X V I .

Ab orbe con-
dito 3568.
Ante Christi
ortum 310.
Olymp. 88.

Platonis pa-
tria .

Platonis Ma-
ter .

Platonem
spectri filium
aliqui puta-
vere .

Origenes
lib. 1. contra
Celsum .

S. Hier. lib. 1.

E Virgine
natum Plato-
nem putant
aliqui .

Proverbium
Atheniensium
de Platone .

Postulat operis nostri series , ut absoluta ea quæstione , quæ fuit de vita , & moribus Socratis , accedamus ad illius contemplanda opera , qui Socratica disciplina ornatus non modò expressam præceptoris sui imaginem præ se tulit , sed etiam omnium judicio , illum nobilitate generis , eruditione , continentia , comitate , sapientia , cæterisque virtutum ornamentis anteivit . Fuit hic Plato Atheniensis in Ægera natus septimo die Targelionis apud Athenienses mensis , anno à Troja capta septingentesimo sexto , olympiade 88. ab urbe condita 336. seu , ut aliis placet , trecentesimo tertio , ante Vindicis nostri velum carneum 310. ab orbe condito 3568. De clara Platonis origine nullus est qui dubitet . Illud etiam omnino certum , Perictiona , sive Prona , seu ut aliis visum est , Potona matre ex antiquissima Neptuni propagine ducente originem natum esse Platonem . Anceps olim paternum genus , humanum ne , an divinum fuerit . Aristander enim , Origene teste , cui Platonum non pauci assentiuntur , putavit , Platonem esse spectri filium , quod Apollinis ementitum speciem cum Perictiona congressus sit , quamvis , ut refert idem Origenes , alii re ab Apolline progenitum Platonem voluerint . [Libuit enim non in pri- scis , & heroicis historiis , sed quæ heri , & nudius tertius , gesta continentur referre , tamquam rem possibilem , Platonem quoque natum ex matre Amphictyone vetita cum Aristone marito congre- di , priusquam partum ederet satum ex Apolline .] Plures alii è vir- gine matre natum Platonem senserunt , ut referunt B. Hieronymus adversus Julianum ; Speusippus quoque sororis Platonis filius , & Clearchus in laude Platonis , & Anaxilides in 2. lib. Philosophiæ . [Perictionem matrem Platonis phantasmate Apollinis oppressam- ferunt , & sapientiæ principem non aliter arbitrantur , nisi de par- tu Virginis editum .] Non recessisse videtur ab hac opinione Sui- das , quamvis virginem matrem peperisse apertè non asserat . His valde similia sunt , quæ in idem argumentum Laërtius , & Poly- crates scripsere , quæque apud Athenienses olim jactabantur pro- verbio . [Phæbus Æsculapium genuit , & Platonem , ut ille cor- poribus , hic animis mederetur .] Hanc de Platonis generatione opinionem pepererunt , excellens , miraue hujus philosophi eru- ditio , & doctrina : ita enim apud Athenienses præjudicata de il- lius

lius dignitate poterat opinio, ut sibi plane persuaderent, Platonem à sublimiori omni humana virtute principio traxisse originem. Quæ sine dubio commenta sunt, & nugæ; licet enim probatissimorum scriptorum monumenta nos doceant, experimentaque ipsa testentur, fieri posse, immò non semel factum fuisse, ut Dæmones comparata sibi ex aliquo semine humana vicem genitoris suppleant cum foeminis concumbentes, formentque humana corpora; haud tamen Apollo, seu Dæmon quilibet alius in prognerando Platone elaboravit, meræ enim sunt isthæc fabulæ, fictæ in ejus viri gratiam, qui multorum existimatione cæteros sapientia superavit, eaque de causa à diviniore semine creditus est traxisse originem, quasi istud superiorem humana natura virum deceat. Quare consueta generationis ratione Plato naturam humanam ab Aristone patre habuit, genere, & familia illustri viro. Natus Plato unum, seu, ut Suidas putat, duos, & octoginta annos, è vita excessit Olympiade 104., (quamvis in historia ejusdem decessisse Platonem, Olympiade 108. habeatur, quod sine controversia error est: nam cum 88. natum Olympiade, octuaginta duos annos vixisse Platonem, asserat Suidas; quo modo ad centesimam octavam Olympiadem pervenit ætas Platonis, cum centum ad minus anni ab Olympiade 88. ad 108. numerentur?) Pollebat autem vegete adeo senectute, ut inter legendum, & scribendum quiete, & tranquillè animam dederit, ut putat Cicero. Arbitrantur alii, Platonem, remotis jam è convivio dapibus, cui adfuerat amici nuptias cohonestans, astantibus magna gravitate viris subito vitam cum morte commutasse. Alii gravi morbo correptum, cui phthiriasim nomen fœcundum ob pediculorum corruptionem spiritum exhalasse ferunt. Illud Beati Joannis Chrysostomi auctoritate constat, miserum Platonem fuisse interitum. [Plato cerè quamquam magnam gloriam fuerit consecutus, sic tamen à nonnullis contempus fuit, ut etiam venderetur, & ut videtur nihil earum rerum, quas optarat, in finem perduxit, neque uni solummodo principi persuadere potuit, sed perditis auditoribus non parva cum miseria naturæ concessit.]

Quomodo
Dæmon ge-
nerare possit.

Platonis pa-
ter.

Platonis an-
ni.

Platonis
mors.

S. Jo. Chrys.
hom. 34. in
cap. Matth.
16.

Cur Platonis nomen, cum ante Aristocles vocaretur, nactus sit, docet Marfilius Ficinus, qui ait [erat enim, & speciosissimo, & robustissimo corporis habitu. Unde & à latis humeris, ampla fronte, & egregio totius corporis habitu, orationisque ubertate Plato est nuncupatus, cum antè nominatus esset Aristocles.] Ita Ficinus hoc, ut arbitror, à Suida mutuatus, cujus ista est hac de re sententia. [Aristocles primò est dictus, sed ob latitudinem pectoris Plato est cognominatus.] Alii ab amplitudine orationis Platonem dictum ajunt. Nobis, qui haud Platonis vitam litteris mandare, sed illius vitæ finem, qualis nam fuerit, scrutari volumus, hæc attigisse sat fuerit. Qui prodigia, quæ de illius feruntur incunabulis, aliaque plura, quæ nos volentes omittimus, legere voluerit, eos consulat, qui omni studio Platonis vitam suis scriptis il-

Cur dictus sit
Plato.
Marfilius Fi-
cinus in vita
Platonis.

Ex Suida.

lustrarunt, quales fuere non pauci. Et interim nos ea, quæ ad institutum attinent, persequemur.

Platonis cognitionem de rebus divinis, atque legis naturæ præceptis fermè æqualem fuisse Hebræorum cognitioni, immò in aliquibus ea videri majorem, excepta Moysis, Prophetarum, cæterorumque religionis Judaicæ ducum scientia, & fide.

C A P. XVII.

Propositam hujus capitis materiam haud ita exequemur, ut singula, quæ de Deo, rebusque ad Dei majestatem spectantibus, callebat Plato, singulis, quæ olim Hebræorum multitudo non ignorabat, conferre velimus, hoc enim operis esset immensum: sed præcipua quædam, & ea maximè à nobis attingenda sunt, quibus agnitis, Platonis exitus facillimè poterit comprehendi. Verum quia parum etiam in sacra veteris testamenti pagina exercitatis nota arbitror esse illa, quibus Hebræorum lex continetur, planè otiosum foret, summam illorum in præsens recensere, quocirca eò dumtaxat in primis nostra spectabit disceptatio, ut Platonis dogmata Hebræorum legi divinæ quam simillima probemus.

Unum Deum
colendum esse
agnovit
Plato.

In Parmenide
de cap. de
uno.

De Deo Platonis
Theologia.

Exordiar à Deo, quem unum esse perpetua oratione in Parmenide, atque in Timæo tam excellenter, & enucleatè probat, ut non solum Dei unitatem, verum etiam illius perfectiones, quas usitato nomine attributa Theologi appellant, explicet, doceat, atque humanis contemplanda mentibus objiciat. Platonis sententiam, quæ in Parmenide longiori disputatione continetur, recisis quibusdam brevitatis gratia, audiat lector à Bessarione his vocibus collectam: [Unam inquit ipsum (sic enim hîc substantialem Dei divinitatem appellat) non multa est, nec partem, nec totum, nec principium, nec finem, nec medium habet, infinitum, informeque est, nullo modo circumscribitur, nusquam permanet, nullo sive loci, sive alterationis motu movetur, nec ullo modo fit, nec sibi, alteri ve idem, aut diversum est, nec simile, aut dissimile, nec æquale, aut inæquale, nec antiquum, aut novum, nec in tempore ullo, sed omnino sine tempore, quamobrem nec generatum unquam est, nec generatur, nec erat unquam, nec modo factum est, nec fit, nec est, nec post fiet, nec generabitur, nec erit, nec substantiæ participes est. Ista enim verba, erat, fiebat, generatum est, præteritum tempus significant, erit autem, fiet, & generabitur, futurum; est verò, & generatur, & fit, præsens: quod autem nulli subjacet tempori, id nec erat, nec est, nec erit. Ex quo fit, ut nullum ei nomen inditum sit, nulla definitio detur, nulla scientia, sensus, aut opi-

opinio ejus habeatur. Itaque nec nominatur, nec dicitur, nec cognominatur, nec cognoscitur, nec ab aliquo ente sentitur.] Quid autem amplius à catholico doctore, quid à discretissimo theologicæ scientiæ antesignano expectari poterat? meditetur per se quilibet singulas allatæ Platonis sententiæ partes, & ea quæ S. Thomas Angelica subtilitate simul, & claritate de Deo uno disquirat, sentiet agnovisse Platonem, qui divinæ naturæ astruens divinitatem, eam omnis corporis, & materiæ, partis, & totius expertem asserit, infinitæ perfectionis, infinitæ immensitatis, nullis creaturarum obnoxiam mutationibus, omni ævo, & tempore superiorem, æternam, immortalem, nec aliqua propria appellatione signandam! Verum præter clara Platonis testimonia, concors est etiam Sanctorum Patrum sententia, Platonem ubi Divinæ naturæ fuisse agnitorem: hoc enim apertè docuit Antiquissimus scriptor Athanagoras, qui anno 155. post Virgineum partum vixit, in apologia enim pro Christianis ait de Platone loquens: [Deum unum illum ingentem, & æternum dum considerat. Quid si ergo non est impius Plato, qui unum opificem totius mundi cogitat.] Moxque tradit hunc Deum Jovem appellatum, non proprio quidem nomine, sed perspicuitatis causa. Hoc testatur Clem. Alexandrinus exhortatoria ad Gentes, ubi Platonem interpellans, ut explicet, qua via Deus investigandus sit à nobis, sic eum respondentem facit: [Universitatis hujus patrem, & effectorem invenire difficile est, & cum inveneris, fieri non potest, ut eum enuncies,] moxque tradit Platonem ab Hebræis intellexisse, Deum unum dari. Sensit idem Origenes, qui de Platone, & Trismegisto loquens: [Multi enim philosophorum, ait unum esse Deum, qui cuncta creaverit, scribunt, in hoc consentiunt legi.] Enucleatius istud de Platone meminit Justinus Martyr, qui Platonem in Ægypto veram de Deo uno sententiam didicisse arbitratus, hæc parænetica oratione ad Gentes memoriæ prodidit: [Hæc igitur in Ægypto cum Plato cognovisset, eaque, quæ de uno Deo dicta sunt, valdè probaret, Moſis quidem nomen, quòd unum, solumque Deum doceret, apud Athenienses exprimere metuens, Ariopagum tutum non existimabat; quod autem ab eo præclare dictum est, non quasi ab eo didicisset, sed tamquam suam sententiam exponeret in Timæo, quem librum magno cum labore studioque scripsit, in quo etiam de Deo, scripsit his fere verbis. Est igitur, mea sententia, primum constituendum quid sit, quod semper est, neque ullum habet ortum, & quod gignitur, nec unquam est. Hoc gentes, an non iis, qui intelligere possunt, videtur unum, & idem esse, cum solo articulo differat, Moſes enim, qui est, dixit:] Nec nobis silendus hîc est Lactantius, qui juxta Platonis sententiam hæc scripta reliquit: [Plato, qui omnium sapientissimus judicatur, monarchiam planè, aperteque defendit, nec æthera, aut rationem, aut naturam, sed ut est, Deum nominat.]

1. Parte:

Ex SS. Patribus probatur Platonem unum Deum cognovisse. Athanagor.

Orig. Hom. 14. in Gen. cap. 26.

Just. Martyr.

Lactantius lib. 1. Divinar. institut. cap. 5.

Plutarch. de Placitis philosoph.

ni adscribit de Deo sententiam: [Socrates, & Plato unum unigenitum suapte ipsum sponte natum singulare, & unum, germanum.] Adfuit huic sententiæ Cyrillus Alexandrinus, qui de Græcis, Græcorumque principe Platone loquens: [Quamvis omnibus manifestum, ait, & his, qui ex Græcis philosophantur, oportere unum esse Deum confiteri,] & postremo, ne singulas singulorum Patrum enarrans sententias, tædium lectori pariam, cum citatis Patribus faciunt etiam hi celeberrimi Patres Irenæus lib. 3. adversus hæreses cap. 45. Chrysostomus hom. 7. in epist. ad Corinthios 1. cap. 2. Augustinus lib. 8. de Civitate Dei cap. 5. & 6. & Euseb. Cæsar. 12. & pluribus aliis in locis, Eusebius Cæsariensis lib. 13. de præparat. Evang. singulis fermè capitibus, & cæteris omisiss, Cyprianus sermone de Idolorum vanitate: [In ævo, ait, & Plato pari ratione contentit (nempe cultum Deorum esse vanitatem) & unum Deum servans cæteros Angelos, vel Dæmones dicit.] Doctor Angelicus D. Dionysii Areopagitæ lib. illustraturus, non solum ex Platonis sententia unum esse Deum contendit, sed etiam qua ratione, quove discursu hoc agnoverit Plato, docet cum inquit: [Considerandum, difficultatem esse in libris Dionysii propter multa, sed maximè quia utitur modo loquendi, quo Platonici usi sunt, qui apud Juniores consuetus non est. Cum enim illi reducere vellent omnia composita, & materialia in simplicia, & immaterialia principia, posuerunt species separatas, undè hominem singularem sensibilem non esse ipsum hominem, sed participatione illius primi hominis separati singularem hunc esse dicebant, quod vñ in speciebus ponebant, ita etiam in maximè communibus unum principium, quod esset ipsa essentia bonitatis, unitatis, & esse, quod Deum esse dicimus, ponendum censebant, à quo omnia per derivationem bona dicerentur, unde illud primum nominabant ipsum bonum. Quæ Platoniorum opinio non consonat veritati, aut fidei quantum ad hoc, quod de speciebus separatis statuit, sed quantum ad id, quod de primo principio dicebant, verissima est, & fidei Christianæ consona.]

Ceterum non modò unici Dei naturam, illiusque excellentias, & perfectiones, quales in Deo sunt, sed etiam earum, quanta sit increatis rebus efficacia, & virtus vidit Plato, qui totius universitatis, ac bonorum omnium, quæ in ea continentur, effectorem, ac

A Deo uniconditorem unum esse Deum meminit in Dialogo, qui Sophista in-
versam rerū naturam cō-
ditam vidit
Plato in So-
phista.

scribitur, in quo hospitem, & Theætetum sic invicem loquentes facit, ut hanc omnino certam de rerum omnium effectore, & conditore Deo sententiam statuatur. Hos: [Animalia cuncta mortalia, plantas, quæcunque terra ex seminibus, radicibusque nascuntur, & quæcunque inanimata in terra consistunt, sive liquefieri possint, sive non possint, numquid alio quodam opifice fabricata, quàm Deo, facta esse, cum prius non fuissent, dicimus? an multorum doctrinam, sermonesque sectabimur? Theætetus. Quorum, Hos; dicentium ista natura ipsa gigni à causa quadam fortuita sine men-
te

te hæc agente. Theætetus. Ego fortè propter ætatem plerumque tum hoc, tum illud opinor. In præsentia verò ad te respiciens, putansque existimare te per Deum hæc omnia gigni, idem ipse quoque existimo. HoS. Rectè admodum Theætete;] ac statim omnia elementa, omnes animantes, cæterasque universitatis partes ab uno solo Deo conditas concludit, ut sacra ipsa divini Mosis loquitur historia. Platonis hanc fuisse mentem Sanctorum Patrum plures agnoverunt, Irenæus citato loco, ubi hæc Platonis verba re

Irenæus.

fert: [Et Deus quidem quemadmodum, ut vetus sermo est, initium, & finem, & medietates omnium, quæ sunt, habens rectè perfecit.] Cyrillus Alexandrinus, qui adversus Julianum latè probat, docuisse Platonem, Deum Patrem per Filium, quod Verbum appellat, è nihilo excitasse omnia, & lib. 2. contra eundem posteaquam dixerat Platonem unum Deum confiteri, subdit. [Qui omnium conditor, & secundum naturam ultra omnia.] Et Lactantius: [Deum nominat, ait, Plato, ab eoque mundum hunc perfectum, atque mirabilem esse fabricatum.] Non aliud visum Eusebio Cæsariensi lib. 11. de præparat. Evangelica cap. 10. Just. Martiri orat. parænetica ad Gentes, & Augustino lib. de Civitate Dei 8. cap. 9

Cyrill. Alex. lib. 8.

Lactantius lib. 1. cap. 5.

Euseb.

Just.

August.

8. cap. 9 [Quicumque igitur philosophi de Deo summo, & vero ista senserunt, quod & rerum creatarum sit effector, & lumen cognoscendarum, & bonum agendarum, quod ab illo nobis sit & principium naturæ, & veritas doctrinæ, & felicitas vitæ, qui hoc viderint, & docuerint, eos omnes cæteris anteponimus, eosque nobis propinquiores fatemur,] quales esse cum principe suo Platonicos tum antè, tum post pluribus disputat. Ista verò adeò certa sunt & apud Platonem indubitata, ut ubicunque de Deo, seu primo principio sermonem habet, regem, & omnium conditorem, universitatis factorem, & creatorem, bonitatis fontem, & similia, quæ rem nostram manifestè astruunt, appellet in Phædro, Phædone libris de Republica, cæterisque operibus.

Sed quid moror? an non Plato summam beatitudinis in unius Dei participatione posuit? quemadmodum notat Augustinus: [Si ergo Plato Dei unius imitorem, cognitorem, amatorem dixit esse sapientem, cujus participatione sit beatus, quid opus est] an non

August. lib. 8. de Civit. Dei cap. 5.

etiam Deum beatitudinis esse largitorem prædicat? [Non solum ergo ista, qua duæ theologiæ continent, fabulosa scilicet, & civilis Platonici philosophis cedant, qui verum Deum, & rerum auctorem, & veritatis illustratorem, & beatitudinis largitorem esse dixerunt.]

Deus beatitudinis largitor.

Quid plura? auctorem nullius mali esse Deum libro de Republica 2. ait: [Malorum autem alicui causam esse ipsum Deum, cum bonus sit, refellendum est omnino, neque permittendum hæc quemquam dicere in sua Civitate;] sed immutabilem fontem veritatis dictis, factisque veracem eum statuit: [Ipsum itaque revera mendacium non solum Diis, sed hominibus etiam odiosum &c. Non est igitur, cur Deus mentiatur] & paucis interpositis. [Quare & simplex omnino Deus, & verax dictis & factis, nec mutatur ipse,

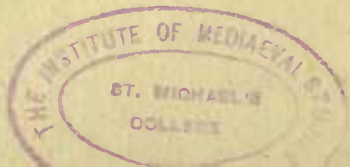
ne-

neque alios decipit, neque per visiones, neque per sermones, que signis immittendis, neque nobis dormientibus, neque vigilantibus.] Dei verò bonitatem, & iustitiam, quàm egregiè commendat Plato, ex Irenæo conjectare, immò discere possumus: ille enim Irenæus lib. adversus hæ- suorum temporum hæreticos scriptis pulsans, qui in Deum ipsum ref. 3. cap. 35. injuriosi erant, tradit Platonem hæreticis illis fuisse religione præstantiorem, quippe qui bonitatem, iustitiam, & judicium Deo tribuat, quod illi facere noluerunt. Quibus religiosior Plato ostenditur, qui eundem Deum, & justum, & bonum confessus est, habentem potestatem omnium, ipsum facientem judicium, sic dicens: [Et Deus quidem, quemadmodum vetus sermo est, initium, & finem, & medietates omnium, quæ sunt, habens rectè perfecit secundum naturam circumiens; hunc autem semper consequitur iustitia ultrix in eos, qui deficiunt à lege divina.] Dies me deficeret, si quæ juxta Hebræorum doctrinam de Deo Platoni nota fuere, etiam in transcurso attingere vellem. Quare his duntaxat, quæ ad primum legis Hebræorum dogma attinent, de Platonis scientia annotatis,

Progredior. Transeo ad secundum, cujus agnitorem, & observatorem Platonem fuisse ea declarant, quæ decimo, & undecimo legum piè, Nec dicas vana per ipsum, laudabiliterque sanxit. Legis verba sunt: [Nemo Diis invocatis mendacium dicat, aut decipiat, aut adulterare verbo, vel re quicquam audeat, nisi Deo velit odio esse;] at quis ignorat, hoc secundo legis mandato convenire? Enim verò tam magnus defensor divini honoris, ac propugnator acerrimus in decimo legum fuit Plato, ut è medio tollendos sua lege edixerit, ac impunè occiden-

Tollendi de medio sunt, dos eos omnes, qui divinum cultum aut negligunt, aut adulterant. qui divina negligunt. [Si quis autem non puerilem, sed nefariam impietatem commiserit, sive in suis privatim, sive in publico in Deorum cultu sacrificando deliquerit, morte, ut impurè sacrificans, condemnatur.] Solemnitates autem in Deorum inviolabili lege custodiendas esse mortalibus octavo libro copiosissimè prosequitur, suadetque in illis sacra poëmata piorum virorum probata iudicio canenda, aliaque ad excitandam animi pietatem peragenda. Adeat quæso lector octavum librum de legibus, & miram Platonis in sancienda lege de Deorum festis solertiam non poterit non laudare. Sicuti pariter ad cælum usque tollenda sunt ea, quæ circa Parentum pietatem mandat non uno in loco observari. Etenim lib. 11. Parentes negligere nec Deus, nec homo mentis compos alicui unquam consulit, sed honoratis parentibus gaudere Deum, & lætari scribit, simul admonens, ad iracundiam non esse irritandos à filiis parentes, ne forte irati ea filiis deprecentur, quæ extremo illis fiant exitio, cum nihil perniciosius esse soleat filiis imprecatione parentum. Quemadmodum ex adverso facilè à Diis, quæ ad salutem filiorum faciunt, soleant obtinere genitores. [Nemo verò ait, cum pater, aut mater ab eo contemnitur, tunc solum à Deo putet orationes eorum secundum naturam exaudiri, sed cum etiam honoratur: ac

ideò

ideò cum lætiores bona filiis à Diis petunt, exaudiri eos similiter existimare debemus.] Quocirca illos, qui non ea, qua decet, pietate parentes colunt, severe à magistratibus puniendos decernit, immò, mandat eos morte mulrandos, qui vim parentibus inferre attentarint. [Quicumque igitur parentibus, aut avis inferre manus ausus fuerit, nec superiorum indignationem Deorum, nec inferiorum supplicia veritus, se quasi sciat, quod nescit; dicta à priscis hominibus despiciens, prævaricatur, is ultimo, ut avertatur, expieturque remedio indiget.]

Ne verò cædes, homicidia, furta, injustitiæ, rapinæ, quæ reliquis sex Decalogi præceptis prohibentur, in suam rempublicam dominarentur, quas Plato leges non fixit? crebræ sunt, & legentibus passim obviæ in q. 10. 11 legum libro, quæ ad hoc spectant, leges, quas, ne molestus videar, cui placuerit in fonte considerandas relinquo; velut ea pariter, quæ de falso testimonio vitando, & puniendo tradit lib. 11. Solùm ad plenam, atque perfectam legis Decalogi observantiam justa de conjugibus, ac matrimoniis iusta à Platone desiderare quis posset, qui paci, ac tranquillitati Rei publicæ, ut ipse arbitrabatur, nimium studens, non certam, ac stabilem cuique viro mulierem, sed omnes omnibus communes esse voluit, ut evelleretur radix, & origo litium, & offensionum, quæ ibi vigent, ubi meum, & tuum dominantur; quamvis aliquando, impellente ad hoc veritate, adulteros impune occidendos dixerit, ut ex Bessarione latius patet. Verùm quia legis totius plenitudo duobus illis mandatis clauditur, quibus Deum diligere, & revereri, hominesque cæteros, ut nos ipsos amore prosequi docemur, rursus venari necesse est, gnarus nec ne horum decretorum fuerit Plato. Sed res nimis clara est in Dialogo, cui titulum donavit Minos. [Ubi primo, ait, cavendum est, ne quid in Deum aut verbo, aut opere aliquando peccemus, deinde ne quid adversus divinos homines,] cujus rei assignans rationem, mox inquit: [Deus quippe nimium indignatur, quoties quispiam illius similem improbat, atque probat dissimilem, Dei verò similis est vir bonus. Neque lapides, ac ligna, aves, atque serpentes sacra existimes, homines verò nequaquam. Immo sacratissimum omnium est vir bonus; profanissimum contra vir malus.] Superesset modò probare, ut in titulo capitis proposuimus, quædam ab hoc philosopho intellecta, quæ plurimi plebis Hebræorum ignoravere, quamvis illi fide, ut ajunt, implicita, quod explicitè, & apertè Plato docuisse videbatur, crederent, sed quia rursus opportunior se se nobis offeret hac de re agendi occasio, hoc ideò nos in eum locum conjiciemus, in quo de Trinitate agetur, cujus non omnino ignarum fuisse Platonem nonnulli Patres existimavere.

Mulieres omnibus communes voluit Plato.

In calumniatorem Platonis lib. 4 c. 1. Diliges Dominum Deum tuum ex toto &c. & proximum sicut te ipsum.

Platonis decreta non modò Hebræorum præceptis consentanea, verùm etiam doctrinæ Christianæ perquam similia fuisse.

C A P. XVIII.

EX superiori capite, satis, ni fallor, convincitur, ea, quæ ex Platone attulimus, cum disciplinæ etiam Christianæ mandatis congruere. Deinceps sanctorum Patrum, & aliorum testimonia adjicienda sunt, quibus clarè ostendatur, magnam cum sacris utriusque testamenti litteris Platoniciæ scientiæ fuisse similitudinem, quam non modò Beatus Irenæus citato loco altruit, Platonem, ejusque placita hæreticorum, qui Christo adhærere profitebantur, dogmatibus anteferebant, sed etiam illam approbavere Areopagita Dionysius, & Gregorius Nazianzenus, dum ille in libris de divinis nominibus; hic verò in orationibus non semel iisdem Platonis dictionibus, in theologicis, ac divinis rebus explanandis utuntur, ceu ante nos Bessarion Cardinalis annotavit. Verùm nullus sanctorum Patrum enucleatius, atque subtilius Platonis doctrinam, ejusque dogmata scripturæ sacræ consona examinasse visus est, quàm B. Augustinus, cujus hac de re testimonia, quò res illustrior fiat, non reticebo. Memorat enim adeò excellens hujus philosophi intelligentiæ fuisse acumen, ut maximarum theologicæ scholæ questionum apices non modò attigerit, sed etiam probè explicarit, ex incommutabilitate, & simplicitate divina infinitam colligens ejusdem omnipotentiam, qua sic cuncta creavit, ut ipse à nullo pendere, aut fieri potuerit. Vis ratiocinationem, qua Plato usus est, audire. [Quia non aliud, ait Augustinus, Platonis sententiam referens, illi est esse, aliud vivere, quasi esse possit non vivens, nec aliud illi est vivere, aliud intelligere, quasi possit vivere non intelligens: nec aliud est illi non intelligere, aliud beatum esse, quasi possit intelligere, & non beatus esse, sed quod est illi vivere, intelligere, beatum esse, hoc est illi esse. Propter hanc incommutabilitatem, & simplicitatem intellexerunt eum, & omnia ista fecisse, & ipsum à nullo fieri potuisse.] Quid? hoc eodem principio ductus Plato infinita vi, & potestate, qua scelera ulcisceretur, infinita scientia, qua res omnes comprehenderet, & infinita præsentia, qua rebus omnibus intima adesset, pollere eandem divinam mentem agnovit. Sed Platonem audi. [Atque hæc justitia est Deorum superum, quam nemo unquam vitare potest. Nec est quisquam vel humilitate sua ita humili defixus, vel excellentia ita in cælum erectus, ut eam diffugere potens sit. Vos, qui Deos humana curare minimè putatis, sic habetote. Nullum locum Diis immortalibus incognitum, nullum inexploratum esse, quod sive hîc

man-

SS. Dionys.
Areopag. &
Gregor. Naz.
uti Platoni-
cis dictioni-
bus.

Bessarion in
Calum. lib. 2.
cap. 3.

August. de
Civit. Dei
lib. 8. cap. 6.

Apud Bess.
lib. 2. cap. 8.

manferitis , five profundissimas terræ cavernas subieritis , five aliud quodvis diffugium , atque latibulum quæsieritis , haud quaquam latere poteritis divinum illum oculum æternum , atque pervigilem , neque poenas vobis justè debitas vitare .] Et rursum . [Hunc Deum semper justitia sequitur vindex eorum , qui divinæ legis prævaricatores fuerunt . Hunc , qui felix futurus est , devinctus consequitur humilis , & motus : qui verò superbia elatus , vel insolens , vel honore , vel forma corporis , vel juventute simul , atque amentia per contumeliam animo erectus non principem , non ducem sibi ullum desideret , quasi ipse alios regere possit , deseritur à Deo , & solus miser vagatur .] Ex quibus consequens fit juxta Platonis sententiam , ut idem D. O. M. rebus humanis provideat sine aliqua sui mutatione , sicuti in x. de legibus latè probat , cum sæpius immortalitatem animorum , quam , teste Clemente Alexandrino , à Pythagora , dari didicerat , mentibus humanis suassisset . Sed plurima catholicæ hujus veritatis argumenta Platonis , quæ ut sedulo legantur meo sanè judicio digna sunt , relinquentes , filere non possumus pulchrum hac de re Platonis elogium quod Bessarion Platonis Elo- contexuit Cardinalis . [Jam de anima , ait , quid Plato senserit , gium ex Bessarione lib. 2. cap. 7. explicabo . Vos , in quorum manus hæc fortè venient viri docti , atque præstantes , figmenta ne ille , & fabellas inscripserit (ut ob- jurgator noster oblatrare non desinit) an digna potius illustri , magnoque ingenio , itaut neque melius , neque sublimius , neque divinius ab homine duntaxat veræ fidei lumine non illustrato , dici poruerit , judicabitis] quæ subindè Platonis testimonia examinans latè probat , immortalitatem animorum ubique à Platone assertam . Præterea eodem libro , & in Phædone ceu sacer vates , peculiare , ac extremum uniuscujusque decedentis è seculo judicium , inferna loca , futuram omnium corporum resurrectionem , piis hominibus paradysum , tartarum malis , Dæmonum poenas , & supplicia , & quidquid veritas habet catholica de inferorum locis , justa Dei lege parata esse demonstrat . Huc etiam spectat , quod Aponius antiquitate gravis scriptor , floruit enim ab ortu Salvatoris anno 812. lib. 4. commentariorum in Cantica cæteris philosophis Platonicos præferens ait : [Quorum doctrina , licet quidem agrestis sit , tamen munditia sensus non longè abest ab Ecclesiæ fide .]

Sed ad B. Augustinum revertamur , qui de more Platonis scientiam , & documenta admiratus , eum ceu Christianæ humilitatis , & professionis doctorem agnoscere videtur , cum inquit . [Si enim Plato ipse viveret , & me interrogantem non aspernaretur , vel potius si quis ejus discipulus eo ipso tempore , quo vivebat , interrogaret , cum sibi ab illo persuaderetur , non corporeis oculis , sed pura mente veritatem videri , cui quæcunque anima inhæssisset , eam beatam fieri , atque perfectam , ad quam percipiendam nihil magis impedire , quam vitam libidinibus deditam , & falsas imagines rerum sensibilium , quæ nobis ab hoc sensibili mundo per corpus imptestæ varias opiniones , erroresque generant &c.] Quodd si ta-

De vera Religionis cap. 3.

Apud August.
epist. 56.

lia alumnos suos docebat Plato, quis inficiabitur, illa non tam Platoniorum, quam Christianorum dogmata redolere, immò quis non erit ejusdem cum Marco Tullio sententiæ, ut palam testetur, Platonem in sapientia non humana, sed planè divina, unde humana quodammodo accenderetur, in illa utique sapientia prorsus immutabili veritatem constituisse, & finem boni, & causas rerum, & ratiocinandi fiduciam, quæ omnia admissim Christianæ religionis sunt principia. At insuper duplex, & illustre est ejusdem Augustini testimonium, quo cum suis alumnos Platonem à Christiana religione non magno intervallo fuisse distinctum asserit. Alterum

August. epist.
eadem.

est ex epist. 56. in qua, ubi ex Cicerone probasset, Platonem in divina, & incommutabili sapientia ultimi hominis finem posuisse, mox addit. [Ex quo intelligitur ipsos quoque Platonice gentis philosophos, paucis mutatis, quæ Christiana improbat disciplina, invictissimo uni regi Christo pias cervices oportere subnitere, & intelligere Verbum Dei homine indutum, qui jussit & creditum est, quod ipsi vel proferre metuebant.] Alterum in 3. cap. de vera religione consignatum est, ubi non dubitat Augustinus, si Platoni nunc vitam vivere daretur, quin in militiam Christi libentissime transiret cognita magna Dei, & Salvatoris nostri auctoritate, & doctrina. [Itaque si hanc vitam illi viri Platonici nobiscum rursus agere potuissent, viderent profectò cujus auctoritate facilius consuleretur hominibus, & paucis mutatis verbis atque sententiis Christiani fierent, sicuti plerique recentiorum, nostrorumque temporum Platonici fecerunt.] Neque temere in hanc opinionem discessit Augustinus, quippe qui Manichæorum erroribus addictus olim, de hac eadem re fecerat periculum, etenim Platoniorum

August. lib.
de vera Religione.

Aug. in Platonis libris
eadem legit,
quæ D. Jo. Evangelista in
initio sui Evangelii posuit.

librorum lectione adjutus, ea veluti duce ad Christianæ veritatis agnitionem pervenit. Verùm quia divinarum Confessionum lib. 7. cap. 9 rem quo modo peracta sit, ingenua veritate testatur, operæ pretium est, ut discat ab eo lector facti seriem. [Procurasti, ait, mihi per quemdam hominem immanissimo typho turgidum, quosdam Platoniorum libros ex Græca lingua in latinum versos, & ibi legi, non quidem his verbis, sed hoc idem omnino multis, & multiplicibus suaderi rationibus. Quòd in Principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt; & sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso vita erat, quia hominis anima, quamvis testimonium perhibeat de lumine, non est tamen ipsa lumen, sed Verbum Dei Deus est lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit,] & post multa. [Item, ait, ibi legi. Quia Deus Verbum non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo natus.] Mira quidem, & creditum non ita prona, ut mihi, sic permultis aliis non temere videri possent, ni tanti Patris in promptu esset auctoritas certissima.

ma. Quid si ista, in quibus perscrutandis humani fastus ingenii irritus cadit, non ignota Platoniciis fuerunt, qui Platone præceptore utebantur, quid esse poterit in rebus divinis tam arcanum, quod Platoni apertum esse non potuerit? Quid autem utilitatis ex ea lectione nactus sit Augustinus, tradit ejusdem libri cap. 20. [Sed tum lectis Platoniorum libris illis, postea quam inde admonitus quærerem incorpoream veritatem, invisibilia tua per ea, quæ facta sunt, conspexi, & repulsus sensi, quid per tenebras animæ meæ contemplari non sinner.]

August. ex Platoniciis libris catholicam veritatem affectus est.

At quorsum hæc ais? Nempe ut Augustini exemplo, & testimonio, qui è Platoniciis libris Dei adjutrice gratia salutem suam auspicatus est, clarum sit. Platonis decreta fidei nostræ maximè consentanea esse decretis, quod probare nostrum erat.

Probè senserint nec ne aliqui, Platonem Trinitatis mysterium cognovisse.

C A P. X I X.

BEAT. MART. JUSTINUS hanc Platoni cognitionem concedere visus est, cum adducens illud Geneseos. [In principio fecit Deus cælum, & terram; terra autem non videbatur, & in composita erat, tenebræque erant super abyssum, & spiritus Domini super aquas ferebatur] (sic enim ille legit,) putansque Trinitatis personas ibidem declarari, scribit Platonem agnovisse à Verbo divino mundum fuisse productum. [Itaque Verbo Dei, & ex iis, quæ proposita sunt, & ante exposita à Mose mundum omnem effectum esse & Plato, & ii, qui hæc dicunt, & nos didicimus, & vos potestis credere] & paulo post docet, à Platone etiam Spiritum sanctum cognitum fuisse. Præterea oratione parænetica ad Gentes idem de Spiritu sancto astruens, ex Platonis Menone probat, Platonem Spiritum sanctum virtutis nomine appellasse. [Quod si quis etiam de munere, quod è cælo à Deo in sanctos homines delapsum est, quod Spiritum sanctum sacrosancti prophetæ nominant, aliquid accuratè velit cognoscere, ipsum à Platone in libro, quem Menonem inscripsit, alio nomine celebratum inveniet. Cum enim vereretur Dei donum, & munus Spiritum sanctum nominare, ne Græcorum hostis prophetarum disciplinam, doctrinamque sequens videretur, id quidem è cælo à Deo delabi fatetur, non tamen Spiritum sanctum, sed virtutem Dei appellandum censuit] & mox Platonis verba refert, quæ nos brevitati studentes omittimus. Eusebius Cæsariensis hoc idem multo clarius tenet, prolatisque in medium, & coacervatis Platonis auctoritatibus, quas in hanc sententiam interpretatur, Platonem Patris, & Filii, & Spiritus sancti non obscuram cognitionem habuisse censet. Præcipua duo testimonia, quibus rem istam declarari autumat Eusebius, non reticenda

Apolog. 2. ad Anton. Pium Imp.

Ex Just. Platonem Spiritum sanctum agnovit.

Euseb. Cæsariensis de Prepar. Evang. lib. 11. cap. 10.

cenſeo, quamvis ille plura alia adducat. Præcipuum illud eſt ex epiſtola ad tres amicos Hermiam, Eraſtum, & Coriſcum, ubi cauſiſſime hoc dogma ſacraſſimum commendaviſſe Platonem putat. [Hanc epiſtolam omnes tres una legetis, vel ad minus duo communiter toties, quoties poteritis. Oportet enim vos uti hac lege jurejurando confirmata diligentia eleganti, & ſtudio, ejuſque ſorore doctrina, ut per Deum principem omnium præſentium, & futurorum, & per Patrem, & Dominum principis, & cauſa juretis. Quæ ſi rectè philoſophamur, clarè quantum homini contingere poteſt, cognoscemus.] Super quibus Platonis verbis. [Non ne tibi, ait Euſebius, videtur Plato Hebræorum ſcriptis inſudaſſe? Unde namque ipſe, quem ab Hebræis diſcere poſſet Patrem, & Dominum Deum appellare, ac Deum principis, ac Domini Patrem nominare? Aut quis unquàm apud Græcos à Diviniſſimo verbo mundum dixit eſſe ordinatum;] & ſubinde plura alia Platonis loca cum ſacræ ſcripturæ locis confert, eaque Platonem ab Hebræis mutuatum docet. Sed quia nullam hic tertiæ Trinitatis perſonæ, hoc eſt ſancti Spiritus factam noverat mentionem, non ei aliud deſuit Platonis teſtimonium, quod de ſancto Spiritu interpretaretur, colligens id ex ænigmate, quo ad Dionyſium ſcribens uſus eſt Plato, dum ait: [Dicendum tibi ænigmaticè cenſeo, ut ſi epiſtola excidat, qui legunt, non intelligant. Sic enim res ſe habet. Omnia circa regem univerſi ſunt, illius gratia cuncta ſunt, illicauſa bonorum omnium eſt, ſecundum circa ſecunda, & tertium in tertiis. Hominiſ enim anima diſcere gliſcit, quænam iſta ſunt, trahitur enim ad ſui cognita.] Quæ verba expendens Euſebius. [Hæc, ait, qui Platonem exponunt, ad primum Deum, & ad ſecondam cauſam, atque tertiam, quam mundi animam eſſe dicunt; divina verò ſcriptura Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum unum omnium rerum principium eſſe confirmat.] Legendum ejuſdem Cæſarienſis cap. 7. lib. 13. de præpar. Evangelica, in quo pluribus hoc idem ſuadet, inanique, ut arbitror, ſe labore frangit, apertè defendens agnitum à Platone fuiſſe Trinitatis Sacramentum. Similis, ne dicam eadem fuit proſus Clementis Alexandrini mens, qui ex iſdem Platoniciæ doctrinæ auctoritatibus ſe Strom. lib. 5. nihil aliud præter Trinitatem agnoſcere docet, cum ait. [Taceo Platonem, iſ aperte in epiſtola ad Heraſtum, & Coriſcum videtur neſcio quo modo oſtendere Patrem, & Filium ex ſcripturis Hebraicis, cum eos ita hortatur. Jurantes ſtudio adhibito à muſis non alieno, & ſtudii ſorore diſciplina Deum ipſum rerum omnium cauſam, & principis, & cauſæ Patrem Dominum juretis, quem, ſi rectè philoſophati fueritis, intelligetis. Et quæ eſt in Timæo concio patrem vocat opificem, ſic dicens. Dei Deorum, quorum ego ſum Pater, & opifex operum. Quare quando etiam dicit circa omnium regem ſunt omnia, & illius cauſa omnia, illumque quoque omnium cauſam appellans; ſecundum autem circa ſecunda, tertium circa tertia, non aliter ego exaudio, quam ſanctam ſignifi-

ficari

Plato ad Dionyſ.

Euſeb. de Præparat. Evangel.

Clem. Alex. Strom. lib. 5.

ficari Trinitatem . Nam tertium quidem esse Spiritum sanctum , Filium autem secundum , per quem facta sunt omnia ex voluntate [Paris.] Cyrillus Alexandrinus se se in hoc eodem pulvere exercens iisdem adductis ex Platone testimoniis , non posse negari putat quin hujus magni Trinitatis mysterii particeps fuerit Plato , de quo etiam hoc ex Porphyrio adducit testimonium . [Dicit enim Porphyrius in 4. lib. histor. philosoph. quod de bono dixerit Plato sic . Ab hoc autem bono quandam ab omnibus inexcogitabilem mentem factam esse totam , & secundum se ipsam subsistentem , in qua sanè quæ verè sunt , & omnis substantia eorum , quæ sunt . Hæc certè , & primò pulchra . & ipsa pulchritudo à se pulchritudinis habens speciem . Processit enim ante secula ab auctore Deo] & quibusdam interpositis . [Sufficiat hoc , ait Cyrillus , ad consummatissimam demonstrationem , quod unigenitum Dei Verbum intellexerint & illi . Nunc verò cenſeo adjiciendum : quæ & de Spiritu sancto ab illis dicta sint . Dicit enim Porphyrius] cujus statim testimonium recitat , quo ad tres substantias progredi fatetur divinitatem . Et mox , subdit Cyrillus , [Ecce quam manifestè in his usque ad tres substantias Dei substantiam progredi affirmat . Unus enim est universorum Deus , dilaturatur autem , quantum de eo scitur , ad sanctam , & consubstantialem Trinitatem , in Patrem inquam , & Filium , & Spiritum sanctum , quem & animam mundi dicit Plato . Vivificat enim Spiritus , & procedit ex vivente Patre per Filium , & in ipso vivimus , movemur , & sumus .] Hæc Cyrillus , qui etsi non latuisse Platonem mysterium Trinitatis omnino arbitretur , scribit tamen in eo deceptum esse , quòd tres personas inter se planè natura discretas , ut Ariani blasphemabant , in divinitate collocarit , cum tres sint quidem personæ reali inter se discrimine sejunctæ , habentes nihilominus eandem penitus divinæ naturæ unitatem . [Vidit igitur , ait ille , non prorsus sanè , sed sicut Ariani , separat , & substituit , substantiasque subjectis ipsis infert , & tres opinatur esse Deos distincte sanctam , & consubstantialem Trinitatem . Veruntamen non omnino ignoravit veritatem ; opinor autem quod & sanè dixisset , & intellexisset fortassis etiam & pronunciaſſet quod rectè de Deo sensit in aliis rebus , nisi forrè Anyti , & Meliti timuisset occasionem , Socratisque aconitum .] Et ecce , quàm magnificè de Platonis doctrina sentiat Cyrillus , qui alibi eadem ferme repetens addit , Platonem nonnunquam Trinitatis nomen posuisse , & tres agnovisse in divina natura personas , ut ipse nihil aliud à Platone , quàm naturæ divinæ in tribus personis unitatem desideret . [In his certe nihil desideramus , si consubstantialitatis rationem tribus subsistentiis accommodare vellent , ut & una intelligatur Deitatis natura .]

Cyrill. Alex.
lib. 1. contra
Julianum .

Ex Cyrill. error
Platonis
in agnitione
Trinitatis .

Lib. 8. contra
Julianum .

Verum ne quid ad perfectissimam Platonis cognitionem de Trinitatis arcano addi possit , quod in Platone desiderat Cyrillus Alexandrinus , id non ignotum ei fuisse Claud. Mam. , qui ad annum Christi 440. vixit , ita recenset , ut illum Trinitatem in unitate

Claud. Mam.
tom. 4. Bibl.
& Patrum .

De statu ani-
mæ lib. 2. post
medium.

& unitatem in Trinitate, agnovisse, demonstrasseque aliis tradat : [Igitur Plato procedat in medium, à quo verè claret, quam magnū in semet bonum genus humanum negligat nostro præsertim seculo. Quo fit, ut mirari admodum digne nequeam: antè Puerperium Virginis, ante Incarnationem Dei, ante hominis resurrectionem, ante prædicatam summæ Trinitatis in gentibus unitatem ineffabilem, una tres in divinitate personas, laudabili usu, mirabili ingenio, non immitabili eloquio quæsit, invenit, prodidit, Patrem Deum, paternamque mentem arte, sive consilio nec non & utriusque horum amorem mutuū, unam summam, æquiternam, indivisam æternitatem non solum ita credi oportere docuit, sed ita esse convincit.] Quod Claudiani testimonium si verum est, jam quis majora post promulgatam Evangelii doctrinam de Trinitatis mysterio à quolibet fidelium expetere potest, quàm quæ naturali ingenii acumine novit, & perscrutatus est Plato?

Plato, etsi in Divinis Patrem, & Filium dari fassus sit, Trinitatis tamen mysterium ignoravit.

C A P. XX.

Plato 6. de
Repub.

EGo non negarim aliqua in hujus philosophi monumentis deprehendi, quæ si perpendantur, primam, & secundam personam Trinitatis, propriè significant; at reor tamen nullam propriam mysterii Trinitatis habuisse cognitionem, longeque aliter, quàm religio nostra habet, de Trinitate sensisse Platonem. Primam assertionis partem, quæ satis ex Justino, Cæsariensi, Clemente Alexandrino, & Cyrillo colligitur, illustrent, quæ libro sexto de Republica de Patre, quem primum bonum, & Deum appellat, & de Filio edisserit Plato ad hunc fermè modum scribens : [Sed ò Beati quidnam sit omnium bonum hoc loco missum faciamus, plus enim mihi esse videtur, quam ut hoc instituto assequi id possimus. At enim qui ipsius summi boni filius, eique simillimus esse videtur, nunc explicare perlibenter velim, si nobis etiam id gratum est, alioqui ipsum quoque missum faciam. Sed dic inquit, nam Patris rationem postea reddes,] & post: [Non ne sol cum minimè visus, hoc est sensus videndi sit, sed ipsius visus causa, tamen à sensu ipso videtur? Ita est inquit. Hunc igitur inquam dici à me existimes summi boni Filium, quem summum bonum generavit sibi proportionem convenientem, ut quod ipsum est in loco intelligibili ad mentem, & res, quæ intelliguntur. Idem hoc esset in loco visibili ad visum, & res, quæ videntur.] Tum addit : [Ergo quòd veritatem his rebus, quæ cognoscuntur, & cognoscendi vim ei, quod cognoscit præbet, id esse boni ipsius ideam, existima &c. Solem certe non modo facultatem iis, quæ videntur præbere dices, ut videantur, verum etiam ut generentur, augeantur,

tur, alantur, quamvis ipse generatio non sit, ita certe. Et iis igitur, quæ cognoscuntur, non modò ipsum cognosci, sed etiam substantiam à summo bono provenire, non quod summum bonum substantia sit, sed quod omnem substantiam maiestate, potentiaque exuperet.] Ex quibus habes lector, Platonem primum bonum Patrem appellare: vides summi boni Filium nudato capite ab eodem appellari, à quo cuncta profecta sunt, quod non hìc modo, verum etiam in libro Epinomide dicto asserit appellans Verbum mundi opificem. Nec dubitat Origenes à Platone cognitum Dei Filium; insurgens enim vehementer in Celsum, quod cum is pleraque à Platone in sua scripta transtulerit, callide tamen, & astute, quod de Filio Dei prodiderat Plato testimonium voluerit reticere: [At Celsus iste, ait, ut profitetur omniscius tam multa à Platone asserens, data opera, credo, dissimulat id, quod ille scripsit de Filio Dei in sua ad Hermium, & Coriscum epistola] cujus verba, & sententiam adducit, quam nos supra retulimus. Hæc autem, quæ meminit Plato, quàm consona sint catholicæ religioni quis ignorat? Hac igitur una de causa permotus ego censui, popularibus Hebræorum hominibus in hoc scientia præferendum Platonem, quippe qui mentis intelligentia id comprehendit, quod cum intelligere renuerent olim Judaici populi primores, Salvatorem nostrum affecere Crucis supplicio, propterea quòd se unigenitum Dei Filium jure meritissimo appellaret, quod tamen intellexisse Platonem docet Augustinus, dum à B. Simpliciano se audisse scribit, in Platonicis libris variis rationibus & Deum, & Dei Verbum esse, suaderi: [Ubi autem commemoravi legisse me quosdam libros Platoniorum &c. Gratulatus est mihi (Simplicianus) quòd non in aliorum philosophorum scripta incidissem plena fallaciarum, & deceptionum secundum elementa hujus mundi, in istis autem omnibus modis insinuari Deum, & ejus Verbum.] Adjiciendum nunc esset Porphyrii testimonium, quod ille de Platonis mente lib. 4. histor. phil. recenset, probans manifestissimè Deum per Filium cuncta creasse; at quia id ex dictis intelligi potest: lectorem ad superiora remitto, & ad Cyrillum Alexandrinum citatis locis, atque Bessarionem Cardinalem.

Et accedo ad secundam allatæ assertionis partem, quam firmanon solum ex Platone ipso erutæ argumentationes, sed etiam varia Sanctorum Patrum testimonia. Nam Plato cum divinitatem velut in suos gradus partiretur, censuit quidem unum esse principium, primum, omnis principii, finis, & interitus expers, non à se ipso, non ab alia virtute productum, sed planè omni ente, omni substantia, omni virtute excellentius: at fingit subinde primum ens; quod ei mentis, & primæ formæ nomen tribuit, putatque à primo illo principio, qua unum est, productum esse, à se ipso tamen, quod ridiculum est, ut est mens, & naturæ secundæ ordo, factum opinatur. Postremo pari errore tertium Deum commentatur, quem universi animam appellat à primo illo Deo, qua unus est, & à primo ente,

Lib. 6. contra Celsum.
Orig. Plat. Dei filium agnovisse putat.

August. lib. 8. Cont. cap. 2.

Platonis errores circa Deitatem.

ente, quatenus mens est, pendentem, verum, qua per se motum habet, vi propria productam; quis autem Platonis sententiam ad veritatem interpretans eam ad Trinitatem accommodare potest? aut quis hinc Trinitatis arcanum agnovisse Platonem potes argumentari? cum tres non solum numero, sed ordine, & dignitate distinctas divinitatum naturas somniet? Quocirca jure Sancti Patres docuerunt, in illam inaccessibleis lucis veritatem humani aciem ingenii neminem mortalium citra divinam revelationem conjicere potuisse, cum ea vim omnem intelligendi longissimè effugiat: [Et licet, ait Cyprianus, de Patre, & Filio aliqua senserint Platonici, spiritus tamen tumidus, & humani appetitor favoris sanctificationem intellectus divini mereri non potuit, & ubi ad profunditatem Sacramentorum ventum est, omnis eorum caligavit subtilitas, nec potuit infidelitas sanctitudini propinquare,] & pluribus interjectis, docens ab infidelibus, & Paganis remotam esse Trinitatis scientiam, ait: [Sed abscondita est à sapientibus, & prudentibus tantæ rei majestas, nec potuit humani fastus ingenii secretis interesse cœlestibus, & penetrare ad superessentialis naturæ altitudinem, & licet intelligere quod verè esset creatrix, & gubernatrix rerum divinitas, distinguere tamen nullo modo potuerunt, quæ esset Deitatis Trinitas, vel quæ Unitas, vel quæ personarum proprietas.] Quid? Gregorius Nazianzenus, qui ob eam, qua excelluit in divinis, arcanisque rebus doctè, & subtiliter explicandis, scientiam, merito theologi nomen invenit, non modo non putat à Platone agnitam Trinitatem, sed etiam illum arguit, quod Deum intellectu percipere difficile, eloqui autem impossibile dixerit. Audiat quæso lector Gregorium Platoni calliditatem ob eam sententiam, exprobrantem: [Ergo ad hunc rursus modum exordiamur. Deum intellectu percipere difficile est, eloqui autem impossibile, ut profanorum theologorum quidam (Plato) docuit; meo quidem judicio non incallidè, nempe ut ex eo quod intellectu difficilem opinionem hominibus afferat, se eum cogitatione percepisse: ex eo verò quod nullis verbis eum explicari posse ait, hoc agat, ne incertitia sua prodi, aut convinci queat;] tum sequitur Gregorius difficultatem divinæ cognitionis, quæ humanas vires præterit, explicare. At si unius Dei attingere potuisse naturam, qualis sit, negat Platonem Gregorius, potiori sine dubio ratione Trinitatis cognitionem omnino à Platone removel. Quemadmodum fecit Hilarius scribens, hoc nulli fas esse mortalium: [Non putet homo sua intelligentia generationis secretum posse consequi,] cui adhærens Ambrosius: [Impossibile est, inquit, generationis scire secretum. Mens deficit, vox file.] Consensit Augustinus: [Mentis nostræ acies invalidè in tam excellentissimam lucem figitur, nisi per justitiam Dei emendetur.] Tradunt idem una voce Irenæus lib. 2. adversus hæreses cap. 48. Basilus homilia In principio erat Verbum, Cyrillus lib. 1. thesauri cap. 5. Nazianzenus orat. de Divinitate, & oratione de Filio, Doctor Angelicus p. p. q. 32. a. 1. corp. & ad

Cyprianus
Sermone de
Sp. Sancto.

Gregor. Naz.
Orat. 34.

S. Hilarius
lib. 1. de Tr.
pag. 4. à prin-
cip. lib.

S. Ambrosius
lib. 5. de fide
ad Grat.

S. Augustinus
lib. 1. de Tr.

Irenæus.

Basilus.

Cyrillus.

Nazianz.

D. Thomas.

1. ubi sacrae scripturae loca, quae rem declarant, adducit. Sanctis Patribus adungere possumus Bessarionem Cardinalem, qui etsi omni arte, omnique studio contendat Platonis scientiam elevare; tamen cum loqui voluit de Trinitatis mysterio, agnitum fuerit necne à Platone, ista litteris consignavit: [Neque Platonem, neque Aristotelem laudandos esse putamus, quod praedicarint, aut coluerint veritatem, quia neuter eorum ita de Trinitate sensit, ut ad Christianorum accesserint veritatem &c. Nemo igitur sive Platonem, sive Aristotelem ideo laudandum censeat, quod Trinitatem divinam, aut coluerint, aut scripserint, uterque enim hujus verae opinionis excors fuit, & nostrae pietatis ignarus.] Et ad extremum Joannes Dadræus ex Evangeliiis adducta à Cæsariense testimonia expendens, quae congerit ad astruendam de Trinitate Platonis cognitionem, pro hac opinione pugnat: [Eusebius prolatis in medium scripturae verbis Filii divinitatem astruit, eumque à Platone cognitum asserit, testimonia obscurissima, & dubia adducens, de quibus non libet nisi hoc unum dicere, istas voces dictasse Platonem in lege naturae, neque ex ipsis posse colligi Platonis doctrinam de Filio Dei plane cognitam fuisse &c. Mysterium Trinitatis in novo testamento multo illustrius est, quam olim fuerit in testamento veteri, quo durante plerique tenui, & obscura ejus cognitione (sed quae in electis pro ratione temporis ad salutem sufficeret) praediti fuerunt. Tantum abest, ut illud philosophis Graeciae, & inter ceteros Platoni perspectum fuerit.]

Bessar. Card. in Calumniatorem Platonis lib. 2. c. 4.

In Commentariis in Cæs. lib. 11. de Præparat. Evang. c. 10.

Tradit Angelicus Doctor philosophorum neminem praeditum fuisse Trinitatis noticia; ac Platonem ipsum certe multa de rebus divinis agnovisse arbitratur ex Mosais libris, quos in Aegyptica peregrinatione legere potuerat, verum in hanc eminentissimae veritatis lucem figere potuisse mentis suae oculos negat apertissime. Tostatus pariter tribuit Platoni cognitionem quandam hujus mysterii obscurissimam tamen, & ab ea longissime distantem, quam Joannes Apostolus habuit. Quod omni ex parte tutum esse, ac verissimum non his solummodo scriptorum testimoniis, sed etiam apertissima theologica ratione constat. Naturalis quippe intelligentiae humanae ratio non nisi utitur creaturis ad comparandam de Deo notitiam, ut communi philosophorum, ac theologorum decreto patet: at creaturae omnes Deum unum loquuntur, quippe ab ejus infinita vi, & potestate, non ut ea in tribus personis reperitur, sed ut in divina essentia, quae una est producantur: ergo Deo duntaxat docente Trinitas in Unitate agnosci potest; quis autem Sanctorum Patrum divinitus patefactam hanc Platoni veritatem meminit?

2. Sent. d. 3. qu. 1. art. 4.

Com. in ep. D Hier. ad Paul. cap. 5.

Cur Gentiles ignorent Trinitatem.

Ex his patet responsum ad Cæsariensis opinionem. Justini vero Martyris testimonia, cum ea apud eundem incerta sint, & obscura, objecta. cumque non nisi violenter, ut nos fecimus, ad explicandam Trinitatem trahi possint, neminem merito sollicitare debent. Beatis vero Clementi, & Cyrillo, qui in contrariam opinionem propendere

Cyrill. Alex.
lib 8. contra
Julian.

dere visi sunt, cæteros omnes Patres, si placet, obijcere possumus, quamvis ne Cyrillus quidem ab eis discessisse visus sit, dum de Trinitate loquens, sic ait: [Scimus item superciliosissimos illos, & mundana sapiëntia inflatos subtiliter hæc inquisivisse, tametsi non omnino irreprehensibiliter, quandoquidem veritatis lux eis nondum affulserat. Dicit enim Christus, nullus scit quis sit Filius, nisi Pater, neque Patrem quis cognoscit, nisi Filius, & cui Filius revelabit. Et quo modo intelligerent tam arcana, & subtilia theoremata, Filio ejus non revelante?] Hoc eodem sensu Origenis testimonium accipiendum est. Clementis vero Alexandrini auctoritas, meo judicio, sic clara est, ut non nisi violenter pro nobis explanationem, admittat, sed numquid in singulas uniuscujusque opiniones nobis jurandum est? Hinc, quid ad Claudiani Mamerti testimonium respondendum sit, claret.

Cur in libris
Platoniorum
inveniri po-
tuerit idem
quod habet
c. i. Evang.
Joan.

Cæterum quod spectat ad B. Augustini testimonia, iis pervincitur, reperiri in Platoniciis libris, quod divino afflatu cecinit Joannes Evangelista. At cum quadringentis fermè annis ab Incarnatione Dominica ea lectitavit Augustinus, num suo Marte id Platonici invenerunt, an potius ab Apostolo Joanne, suppresso nomine auctoris, sunt mutuati? nimis profectò ex Sanctis Patribus Clemente, & Cyrillo Alexandrinis, Eusebio Cæsariensi, aliisque scriptoribus clarum est, insignes Platonis alumnos mirum illud Joannis Evangelii initium eisdem fermè verbis in sua monumenta transtulisse, immò certissimum etiam est, ab iisdem Apost. Jo. barbarum fuisse appellatum. At Augustinus ait, suaderi multiplici argumentorum classe Trinitatis mysterium in Platoniorum libris, quod si naturali intelligentia haud comprehendere, sic pariter neque rationibus posset suaderi. Verùm agnita transnaturali veritate, vel Deo revelante, vel ex sacris Scripturis, constat, haud difficile factu esse, quoquomodo probare divinas processiones, arcanamque Incarnationis naturam, & ipsum sanctissimæ Trinitatis mysterium, rationibus ex natura petitis, uti Doctor verè Angelicus non minus acutè instituit, quam diligenter, & accuratè perfecit aureum illud opus, Summamque theologicam adversus Gentes naturalibus maximè innixus firmamentis.

*Vitæ sanctimoniam, morum probitatem, & innocentiam
sic cum scientia temperasse Platonem, ut divina
prorsus videatur fuisse mutua illorum
conjunctio.*

C A P. XXI.

UT à nobiliori sumamus in hac re principium, placet à religione, & pietate, quæ superioris cujusdam ordinis, & dignitatis sunt, cum in Deum recte tendant, Platonis pro-

probitatem investigare, quam fuisse maximam vel ex eo constare potest, quod is à Deo capienda rerum omnium principia docuit, Platonis pietatissime sciens ab eo initia bonarum cogitationum, laudabiliter tas, & in operandi, dicendique munera proficisci; ita enim apud ipsum Ti-Deū religio: māus, cum argumenta eorum, de quibus disputandum erat, protulisset, enixè Deos precatur, ut sibi opem ferant, quo pro dignitate res enucleare possit: & in legibus suis: [Age, inquit, si unquam vocandus est Deus, nunc maximè auxilium ejus implorandum est; omni igitur studio Deorum opem quæramus, quorum res agitur, siquidem Deos esse demonstrare instituimus.] Immodie quotidie collata in se divinæ bonitatis beneficia recolens, Deo gratias agebat, quod homo natus esset, non brutum, quod Græcus, non barbarus, quod temporibus Socratis. Adeo autem divini honoris amans fuit Plato, ut è Civitatibus exterminandos, supremoque afficiendos supplicio eos edixerit, qui in Deos contumeliosi essent. Enim verò hujus philosophi pietatem, & innocentiam tanti fecit August., ut olim non veritus sit iis ipsis Gentium diis eum anteferre: [Ille verò (de Platone loquens ait) & Deorum injurias indignè tulit, & fucari, corrumpique figmentis animos civium noluit. Confer nunc Platonis humanitatem à Civibus decipiendis poetas urbe pellentem cum Deorum divinitate honori suo ludos scenicos expetente. Ille ne talia vel scriberentur, etsi non persuasit, disputando tamen suavitati levitati, lasciviæque Græcorum.] Cætera Platonice pietatis in Deum argumenta, quæ innumera videntur, passim pervia legentibus taceo, alias ejus virtutes strictim enarraturus.

In Timæo:

S. August.:
lib. 2. de Civit. Dei c. 14.

Nam insignis prudentiæ virum fuisse Platonem satis, superque leges illius, & populi, quibus leges tulit, testantur. A Syracusanis enim Civibus expulso jam tyranno & à Cretensibus rogatus, non invitè eis leges in duodecim digestas libros scripsit. Immodie apud Bessarionem legisse me non ignoro, Nicolaum quintum Pont. Max. miram Platonis prudentiam demiratum cuidam mandasse, ut illius leges Græcè exaratas latinitate donaret, & meritò, cum fermè ex ipsæ videantur, quibus nunc populi, & gentes lumine fidei illustratæ utuntur, nonnullis earum exceptis.

In Calumn.:
Plato lib. 4.
cap. 16.

Leges Plat.:
quanti fecerit Nicolau:
Quint. us.

At quoniam virtutes sine mutuo inter se nexu consistere non possunt, inprimis prudentiæ Platonis ea annexa erat justitia, quæ non modò moralem, sed Christiano etiam sale conditam virtutem imitabatur; quippe non solum alios injuria afficere, sed nec etiam lacescit ipse injuriis damna referre solebat, veluti ex Gorgia Platonis de virtute activa observavit Theodoretus hanc ex Platone catholicam sententiam afferens: [Nullo igitur pacto oportet injuria quemquam afficere, neque si tibi inferatur, eam vicissim referre, sicuti multos sentire credo, nullo siquidem pacto decet esse injurium. Quid verò Criton malo ne quemquam licet afficere, an non licet? Nullo modo licet, ò Socrates; malum verò in eum referre, à quo prior passus fueris, fas ne est, an nefas? Nullo modo fas

Platonis justitia.

Theodoret:
lib. 12.

est, malo enim quemquam afficias, an sis illi injuriosus nihil differt. Rectè inquis. Neque igitur injustitiam referre, neque malum inferre cuiquam licet: ne siquidem quodvis quisquam prior patiatur.] [Hanc igitur, subdit Theodoretus, de justitia, deque injustitia Socrates, & Plato doctrinam nobis tradiderunt, laudabilem illam prorsus, rationique consentaneam, nec ab humano ingenio abhorrentem.]

Platonis magnanimitas. Animi etiam Platonis magnanimitatem, & constantiam quis nesciat? Quoties enim Tyrannos, qui populares miserè afflictabant, à volentibus, & invitis tributa exigentes constanter redarguit, sicut certo omnibus esse potest argumento non una Platonis epistola; quoties pro patria invicta fortitudine militavit. Dedit etiam mirum hujus virtutis specimen Plato, cum ne Dionysio Siculo Tyranno, sub cujus tum degebat potestate, pepercit; agenti siquidem illi, [ò Plato, verba tua otiosorum senum sunt; audacter respondit, & tua tyrannidem sapiunt.] Quoties pro salute Socratis reclamante Atheniensium populo, ut eum à carceribus, & morte vindicaret, laboravit? Quoties his, qui cæterorum erant destituti auxilio, solus suppetias tulit? testis est ille Cabria dux fortissimus, quem, adversus Crobylum venena, & cicutam ei minitantem, ni à Patrocinio Cabriæ recessisset, capite periclitantem liberavit? Verùm ne hujusmodi singula videar confectari, Platonis fortitudini illustris temperantiæ virtus sic erat admixta, ut sobrietate, & victus parsimonia oppressus febris, qua spatio decem & octo mensium laboraverat, non solum vires refecerit, sed validiores, robustioresque etiam reddiderit. Etenim hujus virtutis accensus studio, Ficinus de vita Platon. Atticæ locum dicitur elegisse, quod etiam D. Hieronymus, & Basiliius comprobant, ut nimis bonus corporis habitus, ceu vitis nimia luxuries amputaretur.]

Castitas, & virginitas Platonis. In corporis autem sui colenda simul, & custodienda castitate, quis unquam Platone inter gentiles philosophos accuratior fuit? Suidas in histor. toto enim vitæ curriculo cælebs & castus, atque ut Suidas testatur, [nuptiarum, & omnis commixtionis corporeæ expers fuit.] B. Aug. lib. de vera Religione cap. 3. An locupletiores hujus rei testes desideras? audi B. Augustinum, qui nostræ religionis sanctitatem supra cæteras omnium philosophorum sectas jure merito extollens, id ipsum confirmat, aitque nunc multa millia puerorum, & virginum dari qui castissimam vitam vivant. [Quod, inquit, cum fecisset Plato, usque adèd perversam suorum temporum timuit opinionem, ut perhibeatur sacrificasse naturæ, ut tamquam peccatum illud aboleretur] ne videlicet contra vulgi opinionem sterilitatis crimen videretur amasse. Quod ideo Toft. in Gen. cap. 25. q. 85. ad 3. egisse Platonem docet Toftatus, non quasi peccasse se arbitraretur, sed tantum, ne communi hominum consuetudini solus repugnasse videretur. Quod ab Angelico doctore mutuatus est Abulensis: [Rarum enim, ait S. Thomas, erat apud antiquos, ut aliquis amore veritatis contemplandæ ab omni delectatione venerea abstineret.]

Quod

Quod solus Plato legitur fecisse , unde non sacrificavit , quasi hoc peccatum reputaret , sed perversæ opinioni civium cedens , ut ibidem Augustinus dicit .] Nec aliud voluit Laërtius , dum scripsit In vita Platonis. Seusippum carpens , illum Platonis castitatem , fortitudinem , & manifestè docuit Jo. Jacobus Frisius in sua Bibliotheca . Vis summam Platonis virtutes intueri , hæc meditare , si lubet , quæ acerrimus illius defensor contra Calumniatorem meminit , docens Bessarion lib. 4. cap. 1. Platonem ob omni voluptate mundum , intemperatumque fuisse : [Illius vitam , ait , fuisse continentissimam : omnibus copiosius de virtute disputasse : libros turpes à pueris minime legendos : eos ad continentiam excitare : cognoscere vitia oportere , non æmulari . Homines voluptatum victores esse felices , molles esse miseros . Non à maribus solum , verum etiam ab innuptis mulieribus abstinendum : qui contra fecerint , capite damnandi . Expectandam esse temperantiam , si quis optet felicitatem : omnes Platonis libros ad virtutem hortari , à vitiis retrahere .] Sed , ut paucis ea , quæ nobilissimi scriptores latè , copioseque litteris consignarunt , absolvam , omnibus numeris absolutum Platonem ausim affirmare , etenim in juvenili ætate longævi senis gravitatem præ se tulit , eamque comitem per reliquum vitæ tempus habuit ; nullus enim ridentem , quamvis subridentem nonnumquam , nullus injustè iratum , nullus imitem , & implacabilem Platonem aut vidit , aut expertus est . Divitias porro , & humanos honores , cum alias , tum maxime sprevisse se omnibus apertum fecit , cum paternas opes , quas amplissimas habebat , fratribus dono concedens , fugientes toto orbe scientias secutus est , sicuti apud Ficinum testatur Hieronymus : Frisius in Biblioth. [Plato Ægyptum , & Architam Tarentinum , eamque oram Italiæ , quæ quondam Magna-Græcia vocabatur , laboriosissimè peragravit , ut qui Athenis magister erat , & potens , cujusque doctrinam Academicæ gymnasia personabant , fieret peregrinus , atque discipulus , malens aliena verecunde discere , quam sua impudenter ingerere . Denique cum litteras quasi toto orbe fugientes prosequitur , captus à piratis , & vœnundatus etiam tyranno crudelissimo paruit captivus , victus , & servus , tamèn quia philosophus major emente se fuit :] Denique omnium Platonis laudum instar erit Aristotelis epigrama , quod , cum præceptorì aram sacraret , confecit . Etenim posteaquam dixerat Aristoteles , se aram dicasse ei viro , quem nefas est à malis laudari . Hæc addidit : Aristotelis epigrama in Platonis præceptoris sui laudem.

*Qui solus vita , doctrina , moribus , ore ,
Admonuit cunctos , & nomina dedit
Ut virtute queant felicem ducere vitam
Nulla ferent talem secula futura virum .*

Unum enim Platonem , teste Abulensi , inter multiplicem philosophorum turbam S. August. sequitur , doctum appellat Hieron. Tost. in com. in Epist. D. Hier. ad Paulinum cap. 5.

omnesque sancti doctores venerantur, quippe qui in rebus divinis pertractandis inter gentiles vel superiorem, vel æqualem nullum habuit, sic enim sub involucris, & tegumentis reconditas res quaerit, & explicat, ut aliquando alumnus Aristoteles eum non intel- ligat.

Argumentationes, & testimonia pro æterna Platonis salute pugnancia.

C A P. XXII.

CÆterum totius negotii summa est, ex his scrutari, quæ ha-
ctenus in quaestionem venerunt, quid virtute, & scientia
ducibus moriens adeptus sit Plato; horridum ne damnato-
rum carcerem, an lætam sedem beatorum, quam assecutum esse
Platonem in primis testantur innumeræ virtutes, quibus præditum
fuisse ostendimus, quibus etiam socia fides adjungebatur, quam ad
salutem obtinendam requiri statuit Apostolus. Non enim solum
Deum dari, sed etiam ut flagitiosorum hominum ultorem, sic pro-
borum esse remuneratorem agnovit, & credidit, tradens insuper
bonis felices regiones, & æterna gaudia, malis tenebrosos carce-
res, catenas, dolores, & supplicia in futuro seculo infligere
Deum.

Fides socia
bonis operi-
bus Platonis.

At Poëtarum fabulas secutus ea prodidit Plato. Quid? certissima
putasse illa Platonem, non solum sexcentis ex locis operum suo-
rum clarum est, sed etiam præter citatos superius Patres, idipsum
asserentes, confirmator adest Theodoretus, cujus lib. i. de fide ista
sunt: [Idcirco & Platonicus ille Socrates in Gorgia multa jam
elocutus de iis, qui apud inferos puniuntur, itemque de iis, quo-
rum pietas notissima habetur, ita postremo inquit. Hæc sunt illa
Callicles, quæ mihi auditu solo accepta credo quidem esse certissi-
ma.] En certa Platonis fides non ex factis, non ex operibus, non ex
scientia, sed ex auditu, ut illius proprietas est, acquisita? qua
suffultus, quod accedenti ad Deum necessarium, arbitratur Apostol.
eo se post mortem potiturum sperat Plato, non modò animorum
immortalitatem, verum etiam omni scientia, & felicitate donandos
homines astruens, ut perspicuè tradit Clemens Alexandrinus, dum
inquit: [Dicit itaque Plato in Epinomide. Non dico fieri posse,
ut omnes homines sint beati, & felices, præterquam pauci, donec
vixero hoc ego definio. Bona autem spes est, fore, ut postquam
hinc excessero, omnia consequar.] Hac fide communitus Plato
totus in ea cogitatione, mortali vita manente, fuit, ut justa vi-
vendi norma utens, non sævum Rhadamantis vultum, sed sere-
num, hilaremque experiretur, atque beatorum sortis particeps fie-
ret, quod ut cæteri omnes præstarent, non semel hortatus est:
[Mihi quidem, ô Callicles, his rationibus persuasum planè jam
est,

Theodoret.
lib. i. de fide.

Lib. 5. Strom.

In Gorgia.

est, idque unum maximè auspicor, ut quam sanctissimam animam judici Rhadamanto ostendam. Missas igitur eas faciens, quis multum appetunt dignitates, veritatisque incumbens curabo, ut quantum in me sit, quàm optimus homo vivam, quaque mihi moriendum sit, mori homo, quàm optimus. Hortatos autem & ceteros mortales velim, quàm maximè possum, teque ipsum in primis ad hoc tam pulchrum virtutis certamen, quod præ cunctis certaminibus, quæ adiri possunt in vita, optandum esse affirmo. Teque nunc ipsum increpo, & accuso, neque enim tibi ipsi ullas poteris asserere suppetias, cum tibi causa ibi fuerit, statuatur judicium, quod tibi modo commemorabam.] At ò bone Jesu, quid Christianum hominem, ut probè vivat, quid eos, qui eremum colunt, ut Sathane insidias devitent, quid eos, qui angelicam in terris vitam agunt, aliud inflammavit unquam ad virtutis studium, quam hæc una mentis contemplatio, quæ Platonis animum toties demulsit.

Christiana
veritas est
hæc Platonis
sententia.

Verum ne dicas, nuda hæc Platonis verba fuisse, cogita eum honores, & divitias, ut antea diximus, pro cœlesti regno adipiscendo pedibus trivisse, teste Beda Venerabili, qui illa Principis Apostolorum verba: [Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te,] explanans ait: [Solerter intuendum quòd non solum se omnia reliquisse, sed etiam dominum sequi gloriatur, quia stultum profecto est, juxta Platonem, & Diogenem, & quosdam alios philosophos, vitæ quidem hujus divitias calcare, & non hæc pro æterna vita adipiscenda, sed pro inani agere mortalium laude captanda, stultum præsentis labores ultro absque spe futuræ subire quietis, & pacis.] Quod si beandos eos certissima fide credimus, qui virtutibus addicti innocentem vitam omnis criminis, omnisque flagitii nesciam in terris ducunt, cur extra cætum beatorum eliminandus erit Plato, quem velut virtutis amatorem, ac nullius unquam vitii, & peccati sæce delinitum, & nos probavimus, & B. Augustinus asseruit, probans Platonem meliorem diis Gentium vel ex eo fuisse, quod is non modò nullius criminis reus fuerit, verum etiam, quòd nec ii ipsi poetæ, quibus familiare est, ut pro libitu suo cuilibet vitia affigant, in Platonem nihilominus id tentare ausi non sint? [Nos quidem, ait Augustinus, Platonem nec Deum, nec Semideum perhibemus, nec ulli sancto angelo summi Dei, nec de Civit. Dei veridico Prophetæ, nec Apostolo alicui, nec cuilibet Christiano martyri, nec unquam Christiano homini comparamus, cujus nostræ sententiæ ratio, Deo prosperante, suo loco explicabitur. Sed eum tamen, quandoquidem ipsi volunt fuisse Semideum, præferendum esse censemus si non Romulo, & Herculi (quamvis istum nec occidisse fratrem, nec aliquod perpetrasse flagitium quisquam historicorum, vel poetarum dixit, aut finxit) certe Priapo.] O singularem igitur Platonis innocentiam. O miram Ethnicæ philosophi in custodiendis virtutibus solertiam, qui, ut Theodoret. annotavit, (ac si illam Psaltis sententiam esset assecutus. Nox præcessit, dies autem appropinquavit; abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamus

Venerabilis
Beda.

August. lib. 2.
cap. 4.

Theodoret.
de Activa
virtute lib.
12.

mus arma lucis, sicut in die honeste ambulemus, & illud simile D. Pauli præceptum, non in commestationibus, & ebrietatibus } &c. corpus etiam suum sprevisse dicitur, quique nullo unquam tempore habuit illius rationem nisi propter animæ armoniam, nempe ut corporis ministerio ad sempiternam felicitatem ueretur. Præ-

Lib. 3. de Re-
publ.

terea quid tam frequens est in sacris litteris, quàm æternæ beatitudinis promissio facta à Deo Hebræis, si diis alienis non servissent. At noster Plato iisdem præceptis non invitatus paruit, apertè falsus, præter unum summum rerum omnium opificem fictitios esse cæteros Deos. Non est istud figmentum meo Marte excogitatum, sed ma-

Cyrillus lib.
2. contr. Jul.
post initium.

nifesta B. Cyrilli auctoritas: [Non enim Homero Plato accedit Deos, & Deas invehenti partim ob libidinem condemnatos, & hominum avaritia offensos, partim plorantes, & ægrè ferentes mortuos quosdam ex ipsorum genere, muliebriterque Neame dicentes, eo quod volentes à morte eripere aliquem non potuerunt, sed victi à parcis etiam fato cedere coacti fuerint, quod fortius scilicet & aliorum Deorum præside sit, quem summum appellant Jovem. Sed infinitæ potestatis, cui resistere nemo posset, Deum esse sciebat

Plato in Euthyphrone.

Plato.] Ad idem multo clariùs probandum insignis mihi Platonis locus occurrit in Euthyphrone, qui sic habet: [Nam hi homines credunt Jovem ipsum Deorum omnium optimum, atque iustissimum esse, quem tamen patrem suum ligasse fatentur, quod natos absque jure devoravisset. Illum præterea patrem castravisse ob talia quædam asserunt. Mihi verò succensent, quod parentem injustitiæ obnoxium persequor. Atque ita homines isti sibi ipsis tam de Diis, quàm de me contraria sentiunt.] Quibus verbis planissimè ostenditur, Jovi ipsi, quem regem cæterorum Deorum putabat gentilitas, illusisse Platonem, qui in Cratylo eos etiam severè reprehendit, qui Solem, Lunam, Stellæ, tellurem, & cælum Deos opinabantur, qua de re legendus est Cæsariensis; Cur ergo Platoni falsos

Euseb. Cæsar.
de Præparat.
Evang. lib. 13.
cap. 1.

Deos illudenti æterna merces denegabitur? an quia non Græcis, sed Hebræis dumtaxat facta promissio? Absit, non enim acceptator personarum est Deus, neque ut filius hominis, ut mentiat; etenim, Apostolo teste, Pax omni homini bonum facienti, Judæo primum, & Græco, utriusque enim eorum unus, & idem est Deus. Deinde, quotquot ad cœleste regnum, perdurante olim naturæ, & scriptæ legis statu, divino favore destinabantur, illud virtute venturi Salvatoris obtinebant; atqui hac implicita fide non omnino vacuus fuit Plato, ille enim, si fidem B. Augustino accommodamus, ea ipsa, paucis mutatis, quæ nos credimus, sentiebat, & ne irrideretur à gentibus, quem animo, menteque futurum præseferat, in vulgus proferre ausus non est. [Cum ergo, ait Augustinus,

S. August.
Epist. 56. ad
Dioscorum.

alia sentirent Platonici, neque tanta essent auctoritate apud populos, ut credenda persuaderent, elegerunt occultare sententiam,] & post multa: [Platonici verò, qui, falsorum philosophorum erroribus illo tempore circumlatrantibus, non habentes divinam personam, qua imperarent fidem, sententiam suam tegere quærendam, quam

quam pollicendam proferre maluerunt, cum jam Christi nomen terrenis regis admirantibus, perturbatisque crebresceret, emergere coeperunt ad proferendum, atque aperiendum, quod Plato sensisset. Tunc aliqui Dominum Jesum Christum ipsius veritatis, atque sapientiæ incommutabilis, quam conabantur attingere, cognoscentes gestare personam, in ejus militiam transferunt.] Sic Augustinus, qui nec obscure, nec involutè docet, Platonem futurum præsensisse veritatis, & incommutabilis sapientiæ auctorem, quem nos firmæ fide Christum esse confitemur, de quo vivæ vocis oraculo hæc, quæ apud solum Ficinum legi, Plato pronunciaſſe fertur; interrogatus enim quatenus præceptis suis parendum foret, respondit, quoad in terris appareret sacratior aliquis, qui fontem omnibus veritatis aperiat, quem denique sequantur omnes. Hunc autem fuisse salutis nostræ Vindicem quis dubitat? Postremo, quod caput est, animam exhalaturus Plato, ut fertur, Deum enixè precatus est, ut peccatis, erroribusque suis veniam daret: at misericordiam illis suam pollicetur Deus, qui peccatorum pondere oppressi ab illo opem, & auxilium implorant. *In quacumque hora ingemuerit peccator, amplius non recordabor iniquitatum ejus; salutem igitur nactum esse Platonem probabilissimum est.*

Ficinus de Platonis vita.

Poteſt etiam Platonis ſalus nonnullis testimoniis roborari; Nam Julianus Apoſtata, ceu ex monumentis Origenis, Nazianzeni, Cyrilli, & aliorum conſtat, ſine hæſitatione ulla Platonem beatum, quæ ſanctiſſimis populi Judaici viris potioſorem, melioſoremque fuiſſe exiſtimat. Conſenſere Juliano Zuinglius, cæteraque illius colluvies. Ex catholicis reperio pariter nonnullos id maxime exoptantes, quamvis obſirmata ſententia hoc defendere non audeant; huc enim tendunt, quæ in epiſtolam ad Romanos ediſſerit Catharinus. Paulo liberius pro Platonis gloria, & æterna ſalute decertat Marſilius Ficinus, qui ejus vitam conſcribens; caput inſtituit hunc in morem inſcriptum: *Reditus Platonis in Patriam cæleſtem*; immò in iis argumentis, quibus unumquodque Platonis illuſtrat opus, de Platone veluti beatorum concive loquitur. Miſſos facio Marcum Varronem & Apulejum Madaurenſem, qui non ſolùm heroibus ſuperioſorem, ſed Diis iſſis æqualem, ex quo divinus appellatus eſt, Platonem faciunt.

Quinam Platonem beatum putent.

Cap. I.

Cæteris omnibus audentior fuit Toſtatus; qui non ſolum ex ſua, ſed etiam ex B. Aug. ſententia in numerum beatorum Platonem reponit. Etenim probans potuiſſe ſalvari gentiles per ea tempora, quibus lex Moſaica à Deo præſcripta fuit Hebræis, Moſaica lege non obſervata, ita loquitur. [Quia lex Moyſis non obligabat eos. Et ſic Auguſtinus vult Platonem ſalvum eſſe, & multos alios de philoſophis, qui ad unguem vitia correxerunt, & non erat veriſimile de eis ullo modo, quod idola colerent, ſed colebant Deum verum] ceu feciſſe Platonem pluribus ſcribit. Sed multo clariuſ pro hac ſententia pugnavit idem quæſtionibus in Exodum editis, ubi Platonem, & Socratem beatis adjungens, docet eos unum qui-

Toſtatus 4. Reg. cap. 5. qu. 21.

Toſtatus Exodi cap. 30. qu. 14.

dem, at non eum tamen, quem, Judæi colebant, Deum agnovisse. [Si tamen aliquis gentilis esset cognoscens verum Deum, sicut de quibusdam gentilibus arbitramur, ut de Platone, & Socrate, qui mortuus est, ne coleret idola, quia voluit jurare per Jovem, & Apolinem, non tamquam per Deos, sed tamquam per lignum, & lapidem, ob quam rem Athenienses eum veneno occiderunt.] & mox ait. [Et sic dicendum est generaliter, quod nullus de illis hominibus, qui tempore legis Mosaicæ salvatus fuit in gentilitate cognovit Deum Hebræorum esse verum Deum, sed putabant eum esse sicut unum de aliis aliarum gentium. Nam cum illi boni essent, & verissimè desiderarent colere Deum verum, & colerent, si ipsi cognovissent Deum Hebræorum esse verum Deum, nullo modo credendum est, quòd non conversi fuissent ad illam legem, quam ipse dedisset, approbantes illam tamquam optimam. Et sic de Platone, & Socrate dicendum est, & de cæteris, qui licet cognoverint, quod unus Deus sit aliquis, & illum coluerint, ignoraverunt tamen, An Deus Hebræorum esset verus Deus, immò non crediderunt esse verum Deum.]

*In multis graviter peccasse Platonem; clarum hoc fieri
ex Platonis ipsius, sanctorumque Patrum
testimoniis.*

C A P. XXIII.

ALicui, opinor, mirum accidet, quo modo factum sit, ut Plato, qui scientia, & virtute cæteris omnibus Ethicis ita excelluit, ut omnem prorsus invidiam superaret; multiplicibus tamen, ac variis in rebus apertissimis peccarit. At ego verius non Platonis errores, sed virtutem, & scientiam demiror, quippe solo naturali lumine illustratus ea scrutari, & agere potuerit, quæ nos huc usque sumus prosecuti. Postea, quis in lubrica hac universitate unius & octoaginta annorum spatio degens in iisdem insistere vestigiis ita firmiter potest, ut nunquam labat, ni ei cœlestis gratia opituletur. At quæ fuerunt hujus philosophi scelera, qui errores? Inprimis, Plato oblitus eorum, quæ de D. O. M. unitate, & natura præclare senserat, multiplices Deos coluit, eosque etiam, quos olim veritate compulsus inanes agnoverat; immò cœlum Deum esse, divinoque honore colendum, ab eoque omnia bona, & prudentiam ipsam proficisci docuit; in Dialogo enim Epinomis, cum Deum quærere instituisset, hæc de Cœli divinitate decernit. [Quem vero enim putem, vobis dicam, etiamsi absurdus videbor, & rursus modo alio non absurdus. Nam ipsum bonorum omnium auctorem, cur non etiam maximi boni, prudentiæ dico, causam non arbitramur. Quem vero laudibus ò Megille, & Clinia efferre? Cœlum ferme, quod par est, sicuti

In Dialog.
Epinomis.

Dæmones alii simul omnes , cæterique Dii faciunt ; nos quosque hortantur colere , & præcipuè precari . Atque cæterorum omnium bonorum causam nobis cælum fuisse , omnes confitentur .] Eo usque pervenit Platonis inconstantia , ut non solum innumerabilem illam Deorum gentilium multipliciter , sed idola etiam , simulachra , statuasque pro numine habuerit . Equidem tanti viri prudentiam , & doctrinam veritus vix ista cogitare , ne dum constanter auderem asserere , ni Cæsariensis mihi id persuaderet auctoritas , qui solo veritatis studio ductus , non ut Platonis famæ detraheret , sic loquitur . [Nam si quis voluerit , amore , atque odio depositis , exquisita ratione veritatem inspicere , mirabilem illum philosophum simulachris , quæ manibus hominum facta in viri similitudinem fuerunt , Dei appellationem turpiter attribuere comperiet . Ita post sublimem illam theologiam , qua patrem & creatorem universi unum Deum esse conscripsit , è cælo in profundum idololatricæ delapsus populi Atheniensis opinionibus ferebatur . Nec veritus est Socratem in Pyræum ad solvenda Deæ vota descendentem laudare . Gallum etiam Æsculapio sacrificare probe jussu à Socrate fateri videtur , & Delpicum Dæmonem paternum Græciæ interpretem appellat , & divinis libenter laudibus prosequitur . Audi enim eum , quàm turpiter vulgarem de Diis opinionem confirmat , dicens : Aliorum autem Dæmonum generationem cognoscere , ac dicere majus quoddam opus est , quam nos ferre possumus . Sed credendum est eis , qui jam diu dixerunt , qui Deorum nepotes sunt , & ut ajunt , clarè progenitores suos noverunt . Non enim possibile est Deorum filiis non credere . Nam etsi nullam necessariam , aut verisimilem afferant demonstrationem , tamen quia sua se narrare fatentur , leges patrias sequentes credamus . Propter hæc , & cætera hujusmodi , is philosophus nobis , quoniam secum ipse dissidet , relinquendus est . Nam qui poëtas , poëtarumque fabulas in lib. de legibus contemnit , quique mentitum illum ait , qui primus fingere ausus fuit ea cælum fecisse , quæ ab Hesiodo scribuntur , cæteraque hujusmodi , quo modo nunc Deos , & Deorum nepotes Saturnum , Jovem , Junonem , & cæteros appellat .] Et in oratione Constantini cum probasset Euseb. olim sanam fermè de Dei natura scientiam hausisse Platonem , statim ostendit , eundem paulo post errore gravi deceptum non solum falsa tractasse de Deo , sed etiam effecisse , ut alii doctrinæ suæ studiosi , ac imperiti majorem in errorem laberentur idola colentes . [Verum in illis , quæ sequuntur , à veritate per errorem deflectit , dum Deorum inducebat multitudinem , & singulis singulas formas adjiciebat , quæ planè causa extitit , ut homines imperiti in majorem errorem delaberentur , qui quidem propterea quod Dei altissimi providentiam minime aspiciabant , imagines hominum , aliorumque animalium specie ab ipsis formatas coluerunt .] O miram Platonis non ab aliis , sed à se ipso spontè decepti levitatem , in quam intuens Firmianus , somniasse verius , quam agnovisse Deum opina-

Euseb. lib. 13.
de Præparat.
Evang. cap. 3.

Platonis crimina.

Lactantius
lib. 5. de iustitia
cap. 15.

Cyrillus lib.
2. contra Ju-
lianum .

Chryf.hom.7.
in epist. ad
Corinth. 1.
cap. 2.

August. de
Civit. Dei
lib. 8. cap. 12.

Lib.10. cap.3.

Bessar. Card.
in Calumnia-
torem Plato-
nis lib. 2. c. 4.

Arist. & Pla-
to plures di-
vinitates po-
suerunt.

tur Platonem, & Cyrillus Alexandrinus insanire, ac ineptire Platonem existimat in prosopopæja Dei, dum à se ipso toties desciscit, nunc unum, nunc plures Deos adorans. Moxque tradit hunc Deum Jovem appellatum à Platone, non proprio quidem nomine, sed perspicuitatis causa. Certe B. Joannes Chrysoft. vim consuetudinis esse maximam exemplis ex sacris, & profanis litteris ostendens, Platoni non accenset errorem, quòd is veros Deos putaret, quibus cultum, & honorem impendebant cæteri, sed ne consuetudini obviam ire videretur, docet illum falsis Diis ea exhibuisse omnia, quæ alii consueverant. [Et ut discas quanta sit vis consuetudinis, ea sæpè vincit jussa Dei, & quid dico jussa? Ipsa quidem certe Dei vincit beneficia. Judæi enim manna habentes quærebant alia, & fruentes libertate meminerant servitutis &c. adeò tyrannica res est consuetudo. Si vis etiam ex exteris ipsum discere. Dicitur Plato, etsi rectè sentiret, res Deorum esse errorem, ad celebrandos tamen eorum dies festos, & ad alia omnia se demisisse, ut qui non posset repugnare consuetudini, & re vera hoc à Magistro didicisset. Nam cum ipse venisset in suspicionem de ejusmodi novitate, tantum abest, ut efficeret, quod voluit, ut etiam vitam amiserit.] Liberior est B. Augustini de hac Platonis mutabilitate sententia, cum asserit, eum pluribus gentium Diis facienda sacra censuisse; quamvis de una sempiternaque Dei mente alias benè sensisset. [Sed hi omnes, & cæteri hujusmodi (de philosophis loquitur) & ipse Plato Diis plurimis esse facienda sacra putarunt.] Quorum miseriam rursus deplorans idem Augustinus. [Quæ cum ita sint, ait, si Platonici cognoscentes Deum, sicut Deum glorificarent, & gratias agerent, nec evanescerent in cogitationibus suis, nec populorum erroribus partim auctores fierent, partim resistere non auderent, profectò confiterentur & illis immortalibus, ac beatis, & nobis mortalibus, ac miseris, ut immortales, ac beati esse possemus, unum Deum Deorum colendum, qui est noster, & illorum.] Passim apud Augustinum lib. de Civitate Dei hoc crimine damnatum cum suis Platonem comperies: verum hæc pauca ex multis innuisse sat fuerit. Bessarion certè Cardinalis etsi ab Eusebii opinione non recedat, concedatque multarum divinitatum Platonem cultorem fuisse, eum nihilominus non adeò dementem arbitratur, ut statuis una cum plebe divinos honores daret, velut Eusebius docuit. [Fuerunt nimirum & ipse (Aristoteles) & Plato ut supra diximus, gentiles, & plures uterque divinitates superiores, atque inferiores opinatus est. Non tamen usque adeò in errorem vulgi lapsi sunt, ut fabulas quædam obscænas, & inanes statuas coluerint, sed Deum unum omnium rerum principium ingenitum omnino, & omni causa vacantem posuere: multas præterea alias substantias, easque æternas, sed à primo illo gradatim descendentes, ut aliæ superiores, aliæ inferiores habeantur.]

Quòd si roges, unde orta sit tanta Platonis inconstantia, aperiet cau-

causam & originem Justinus Martyr, docebitque id callidè fecisse Platonem, ne, dum stabilem, certamque de Deo uno sententiam ubique sequebatur, Socratis magistri cicutam bibere cogeretur apud Athenienses sanam de Deo uno sententiam repudiantes. [Plato etiam, qui Moſis, ut videtur, de uno, ſoloque Deo doctri-
nam, ac diſciplinam, quam in Ægypto cognoverat, approbaſſet, ſed ob ea, quæ Socrati acciderunt, vereretur, ne Anytum ali-
quem, aut Melitum in ſe pararet, qui ſe apud Athenienſes accu-
ſaret his verbis. Plato nefarium ſcelus commiſſit, novaſque res
molitur, qui Deos, quos Civitas eſſe ducit, non habet in Deorum
numero, cicutam reformidans, variam quandam, & compositam de
Diis orationem, ſermonemque tractat confirmans oratione, & Deos
eſſe iis, qui velint, & non eſſe iis, quibus contra videatur.]
Juſtini ſententiæ adhærens Beſſarion. [Ergo non mirum, ait, ſi
Ariſtoteles Socrate enecto in Macedoniam abiit &c. Non mirum,
ſi Plato ſe in Italiam, & Siciliam contulit evitans ſuorum homi-
num in philoſophos iniquitatem, ægreque ferens vulgi opinio-
nem. Ita illi melius de cultu divino ſenſerunt, quàm ſcripſerint,
atque aliter quàm probarint vulgò aſſentiri coacti ſunt.] Fruſtra
igitur non ſemel in ſuis operibus Plato pro veritate occumbendum
prudenti viro ſuaſit, fruſtra præceptoris ſui conſtantiam toties re-
petitis laudibus ad cælum uſque tulit. Dictum etiam verius, opi-
nor, non metu duntaxat, ſed etiam, libera voluntate multiplices
Deos coluiſſe Platonem erroribus Atticæ, immò totius univerſitatis
ſaventem, quemadmodum Patres innuere videntur. Ea eſt huius-
modi ſapientum, qui divino charitatis, & gratiæ auxilio vacant,
in cæcos errores proclivitas, ſola divinæ miſerationis ope ſananda.

Juſt. Martyr
Orat. Paræu.
ad Gentes.

Cur Plato de
Deo & falſa,
& vera tra-
diderit.

Beſſarion in
Calumn. Pla-
ton lib. 1.
cap. 4.

Abhorrent ſubinde plurimum à vero Platonis de animo hominis
dogmata, nam eſſi immortalem eum meritò ducat, tamen huic ve-
ritati tot mendacia, & commenta admiscet, ut omnino res admi-
ratione digna ſit: etenim inprimis ab æterno conditum animum,
fingit: tum multis in cœlo ſeculis degentem trudi incorpora, mox
extincto eo, in quo demorabatur, corpore in alia migrare corpora
non modò hominum, ſed etiam brutorum, ſæpe muſcam, non-
numquam canem, equum, cæteraque animalia fieri, & propter
emeritas pœnas ad corpora redire mortalia; quibus erroribus ut ſi-
dem ſubrexeret, reminſcentias commentus eſt, eas pueruli exemplo
ſuadens, quem aliqua agnoviſſe ſcribit, quæ per eam, in qua vi-
vebat, æratem, ſcire non poterat. Porro iſta Platonis ſomnia de-
plorans Tertullianus angitur, inde omnium hæreticorum de homi-
nis ſpiritu errores traxiſſe radicem. [Dolo bona fide Platonem
omnium hæreticorum commentarium factum. Illius eſt enim & in
Phædone, quod animæ hinc euntes ſint illic, & inde huc. Item
in Timæo, quod germina Dei delegati ſibi mortalium genitura ac-
cepto initio animæ immortalis mortale ei circum gelaverint corpus.
Tum quod mundus imago ſit alterius alicujus, quæ omniâ ut fidei
com-

De Animo
hominis Pla-
tonis errores.

Tertull lib.
de Anima
cap. 21.

commendet , & animam retro in superioribus cum Deo egisse in commercio idæarum , & inde huc transire , & hinc quæ retro norit de exemplaribus recensere , novum elaboravit argumentum discen-
 tias reminiscencias esse . Venientes enim huc inde animas oblivisci eorum , in quibus prius fuerint , dein hinc ex his visibilibus recor-
 dari edoctas . Cum igitur hujusmodi argumento illa insinuantur à Platone hæc hæretici mutantur .] Adversus istas Platonis fabu-
 las decertant communiter Patres Gregorius Nazianzenus . [Plato-
 nis idæas impete , animorumque nostrorum in alia , atque alia cor-
 pora migrationes , & circuitiones , & reminiscencias &c.] Orige-
 nes lib. 1. contra Celsum versiculo . [Platonem transmigrationem
 è corporibus in alia corpora credidisse .] Eusebius Cæsariensis de
 præparat. Evangelica lib. 13. cap. 10. [cujus titulus est : [Quod
 non recte Plato de anima senserit .] D. Joannes Chrysostomus
 hom. 5. in acta Apostolorum cap. 2. ubi Apostolici ordinis Princi-
 pi Platonem conferens , & utriusque expendens mores , illum à
 Spiritu sancto , hunc à Dæmone de Anima allatas sententias turpes
 esse edoctum scribit . [Semper enim per illos (gentiles philoso-
 phos) hoc egit Diabolus , ut ostenderet nostrum genus nihil à bru-
 tis differre , quando nonnulli in opinionem tam peregrinam , &
 absurdam venerunt , ut animalia rationis expertia dixerint rationa-
 lia .] At cur singulorum vota confector , cum omnium hæc sit
 similis in Platonem pugna ? Athanasi , Clementis , & Cyrilli Ale-
 xand. , Lactantii , Augustini , Theodoret , & aliorum . Possem
 hoc loco sacrorum Conciliorum decreta , veteris , & novi testamen-
 ti testimonia , quibus catholica veritas asseritur , proferre in me-
 dium ; Verum quia cum iis verba facimus , qui omninò catholicè
 sapiunt , supervacaneum opus foret , præcipue cum Joannes Bapti-
 sta Crispus de Ethnicis philosophis cautè legendis diligenti studio ,
 & opera errores istos de anima profligarit . Ad hæc , ut minora
 quædam non sana Platonis dogmata omittamus . Dæmonibus sua
 sacra esse voluit , quamvis magno discrimine de superis , ac inferis
 Angelis multa differuisset . Stellæ animatas , mundumque ipsum
 animal esse putavit , Angelis creandi officium à Deo demandari ,
 Idæas rerum omnium separatas dari dixit falsus sua opinione Plato .
 Adeat lector Eusebium de præparat. Evangelica lib. 13. c. 9. &
 deinceps , si errata Platonis audire & Theodoretum lib. 9. de legi-
 bus , si vult nosse , quam nefaria ea sint , quæ de cædibus habet ;
 quandoquidem Dominis liberam esse putat servorum occisionem ,
 quamvis hi infantes sint , & inveniet alias sanguinis leges tulisse ,
 quæ naturæ principiis contrariæ sunt . Quid verò recensere opus
 est turpissimas Platonis leges , quas de re uxoria , quam voluit esse
 communem , fixit , de adolescentulis , quas in gymnasiis nudari co-
 ram adolescentibus , & viris , choreas ducere , tripudiare , saltare-
 que voluit , viris , ac mulieribus equis certare , gladios , armaque
 bellica tractare concedens . [Nudandum igitur , ait , corpus erit
 mulieribus custodum , quandoquidem pro vestibus virtutem in-
 duent ;

Gregor. Naz.

Orat. 33.

Origenes:

Eusebius.

Chrysof.

Ceteri Plato-
nis errores.D. Rep. lib. 5.
Nefariæ Pla-
tonis leges
de re vene-
rea .

duent ; communicandumque in bello , & in alia omni Civitatis custodia ,] & mox [mulieres scilicet hos horum virorum omnes omnium esse communes , nullamque privatim habere cum aliquo , ac rursus communes libros , neque patrem filium suum nosse , neque filium suum cognoscere patrem .] Et licet aliarum etiam nationum exemplo ductus ista præceperit Plato , non ideo tamen non culpandæ illius plenæ turpitudinis leges . Scio , (quod eruditissimus Bessarion annotavit) Massagetæ communibus usos esse uxores . Bessarion lib. 4. cap. 2. Thracum virgines indistinctè cum hominibus concubuisse : Brachmanes Persarum sapientes uxores habuisse communes : Æthiopes nulla certi matrimonii lege teneri , sed & communibus pueris & uxoribus uti : Incolas apud plerasque nationes . Promiscua Venus olim apud plerasque nationes. vivere : Tragloditas una Principis excepta uxore communi mulierum usu delectari : Britannos , Julio Cæsare teste , uxores habere In suis Commentariis . duodenosque inter se communes , & præcipue fratres cum fratribus , & parentes cum liberis : immò apud Romanos invaluisse De hoc Plutarchus . se morem de communi uxorum usu temporibus Numæ Pompilii , & Lycurgi apud Lacædemonios . Cæterum ista quàm nefaria sint , communicate hominum societati , & propagationi exitialia , nemo est ita voluptuosus , qui non clarissime intelligat , ea est rei absurditas , adversus quam Lactantius Christianæ eloquentiæ vir insignis Lactantius latissimè , subtilissimeque disputat , utat , è cujus disputationis fonte pau- lib. 3. cap. 21. 22. cula quædam hauriens præsentem difficultatem certis sententiis irrigabo . [Matrimonia quoque , inquit Plato , communia esse debent . scilicet ut ad eandem mulierem multi viri tamquàm canes confluant , & is utique obtineat , qui viribus vicerit : aut si patientes sint , ut philosophi , expectent , ut vicibus tamquam lupanar obeant . O miram Platonis æquitatem ? Ubi est igitur virtus castitatis ? ubi fides conjugalis , quæ si tollas , omnis justitia sublata est :] & post , [quæ ista , ait , confusio generis humani est ? Quo modo servari charitas potest , ubi nihil certum est , quod ametur ? Quis autem vir mulierem , aut mulier virum diligat , nisi habitaverint semper una ? nisi devota mens , & servata invicem fides individuum fecerit charitatem ? quæ virtus in illa promiscua voluptate locum non habet ,] & mox probat tolli funditus amorem , quo filios parentes prosequantur , & honorem , quam deferre parentibus solent filii . Præterea sequenti capite eadem Platonis præcepta reprehendens , atque ostendens inde justitiam , quæ virtutum omnium mater est , frugalitatem , abstinenciam , verecundiam , pudorem , & modestiam auferri , ait . [Nam volucres penè omnes faciunt matrimonia & paria junguntur , & nidos suos tamquam genitales toros concordî mente defendunt , & sætus suos , quia sunt certi , amant , & si alienos adjeceris , abigunt . At homo sapiens contra morem hominum , contraque naturam stultiora sibi , quæ imitaretur , elegit .] Eodem spectant , quæ hom. 1. in cap. 1. Joannis tractat D. Chrysostomus , qui Platonis præcepta irridens Divinarum Instit. lib. 3. cap. 23. S. Jo. Chryf. ait .

ait . [In quibus longè magis , quam pueri sunt deridendi (Plato , & Pythagoras) cum mulieres , omnibus communes instituerint , & mores , & nuptiarum pudorem , omnemque denique vitam , tam ridiculis corruperint sanctionibus . In animæ autem doctrina haud quisquam turpius erravit . Quippe qui mures , culices , fructices hominum animas fieri , & Deum ipsum animam esse , & alia quædam hujusmodi turpissime assererent .]

De nonnullis aliis Platonis vitiis ; deque illius salute quid censendum sit .

C A P . X X I V .

DE nimia divitiarum cupiditate Platonem accusat Gregorius Nazianzenus , docetque ei gratiorem obolum fuisse , quam Dii ipsi forent . [An non autem hos suspicere , atque admirari par est , qui civitates etiam , quæ re ipsa construi , & coaugmentari nequeunt , sermone fingunt , quique splendorum tyrannides modò non adorant , & cum suo supercilio supra Deos obolum efferunt .] In quem Nazianzeni locum sic Elias Cretensis . [Quin illud etiam quod sequitur de Platone dicit , quem pecuniæ cupiditate ductum ad Dionysium navigasse ferunt , atque ad ejus pedes se se provolvisse , ut hinc lucri aliquid ferret , atque obolum pluris , quàm gentilium Deos fecisse .] Quin eadem ratione Gregorius gulæ vitium Platoni perquam familiare fuisse arbitratur , cui ut indulgeret , ad Dionysium Siciliæ tyrannum , cujus splendida , opiperaque convivia noverat , trajecto mari contendit , amissa libertate . [Et sicula Platonis liguratione , ob quam etiam ipse venditur ; ac ne ab ullo quidem discipulorum , immò nec ab homine Græco redimitur ,] & rursus in Jambicis carminibus .

*Plato victitabat , ut solet miser institutor
Ferens labores æquoris studio lucri
Oleum ferebat : scilicet at hoc dixeris
Non criminandum , dansque inopiæ quidpiam
Mensas Platonem , sed sequi Tyrannicas
Turpe & labores , & doctrinam indecens .*

Cretensis in scholiis . Adfuit eidem opinioni Cretensis . [Quin ille apud Græcos admirandus Plato ob gulam , & cupidiarum studium venditus est . Nam cum Dionysium Siculæ Tyrannum magnificis , & sumptuosis prandiis uti audivisset , ad eum perrexit . Ille autem eum edacitatis , & ingluviei nomine perosus Polidi cuidam navarcho Lacædæmonio , qui tum in Sicilia degebat , precio addidit .] Similis prorsus est B. Theodoretæ sententia de virtute activa lib. 12. Hoc **In Diogenis vita .** vitium apud Diogenem Laërtium Cinicus ille Diogenes ceu Platoni

ni familiare objecit, cum Platonem in lautā cānā oleas comedentem aspiciens, [Cur, inquit, sapiens, qui hujusmodi mensarum gratia in Siciliam navigasti, nunc appositis non frueris? tum ille: atqui me hercule, inquit, Diogenes, illic etiam oleas, & alia hujusmodi plerumque comedebam: cui Diogenes, cur necesse tibi fuit Syracusas navigasse? an eo tempore Attica oleas non ferebat?] Eodem tendit arguta illa Diogenis respondendi formula, quam protulit tunc, cum Plato lavantem oleas Diogenem conspexisset, eique secreto dixisset in aurem: Si Dionysio obsequeris, olera non lavares, protinus subjecit Diogenes, tu verò si olera lavares, Dionysio non obsequeris? non obscurè inferens à Platone obsequium præstitum Dionysio è sola lautiores cibos degustandi libidine ortum.

Favet etiam Tertullianus cujus in Apologetico hæc sunt. [Plato à Dionysio ventris gratia venditur.] Recensitis auctoribus adjiciendus est Lucianus, qui de parasitandi studio loquens, Platonem opiperos cibos frequentandi consuetudine corruptum scribit. [Quin etiam Plato vester generosissimus & ipse non aliam ob causam in Siciliam profectus est, ac sanè pauculos aliquot dies parasitatus, statim ab incæpta parasitatione propter artis imperitiam elapsus est. Rursus autem Athenas regressus cum variis semet studiis exercuisset, & ornasset; deinceps secunda vice in Siciliam navigando contendit, ubi iterum pauculos dies cænatus ob parasitandi imperitiam Dionysio excidit.] Verùm nil ponderis apud me habet Luciani auctoritas, quem tanta licentia bonos quosque insectandi sequitur, ut sibi dissimilis foret, ni carperet in Parasito Platonem, cujus præceptorem conficta historia canino dente momorderat. Plus apud me ponderat Gregorii Nazianzeni, Theodoreti, & aliorum censura; at cum ei cæteri, quotquot antea scriptores citavimus, vehementer reclament, eam de Platone opinionem vix possum imbibere, non solum quod ex superioribus constet, eum ultrò cessisse divitiis, honoribus, vitæque commodis virtutis solo amore; verùm etiam quòd Platonice frugalitatis, & parsimonie præter cæteros testem habeam locupletissimum Joannem Chrysostomum, cujus, dum Platonem cum Dionysio Tyranno confert, ista sunt: [Uter igitur insignior fuit, aut clarior? uter ubique canitur, ac per cunctorum ora celebrantur? Non ne Philosophus Tyranno amplius? Atqui ille quidem insulæ totius opibus potiebatur, atque deliciis, degebat ingentibus copiis, liëtorum agminibus stipatus, reliquo quoque cum apparatu regio diutius vixit. Hic autem Academiæ in hortis morabatur plantans, inferens, aquas irriguas ducens, oleasque comedens, ac vilissimam apponens mensam, omnique splendore regii illius apparatus immunis.] At si olearum esu cupediæ appellari possunt, Chrysostomi testimonio victus eluonem & gulæ addictum fateor Platonem, qui parsimonie amans in tertio de republica libro Syracusanas mensas variis refertas obsoniis damnat, cæteros ad idem studium inflammas Homeri exemplo, qui nec in ipsis heroum conviviis, quæ ille sæpius in suis libris apparat,

Tertullianus in Apolog.

Lucianus in Parasiti Dialogo.

Jo: Chrysostomus lib. 3. adversus vituperatores vitæ monasticæ.

rat, adfuisse varia condimenta meminit. [Neque unquam variorum condimentorum, ut arbitror, Homerus meminit &c. Syracusanas itaque à amice mensas, & Sicularum, ut videris, obsoniorum varietatem non laudas.]

De Platonis
salute quod
censendum.

Ex SS. Patri-
bus damna-
tio Platonis
non obscure
cognoscitur.
Orig. lib. 6.
contra Cel-
sum.
Rom. 1.

Nunc expectabit lector, quid ex his omnibus de salute, vel æterna damnatione Platonis velim argumentari. At equidem prima fronte Platonis actiones diligenter mecum expendens dubius hæreo, nec aliquid omni ex parte tutum, quod statuum, adhuc potui invenire, gravi enim conflictu hinc virtutes illius, inde vitia decertant, illæ cœlitibus ascribendum, ista ad gehennam detruendum tacita voce suadent: Illis divina gratia, quæ salutaris semen est, esse comes potuit, cujus virtute Platonis vitia diluta fuissent: in istis transnaturali destitutus ope Plato emori potuit. Horum vero quodnam huic philosopho acciderit, conjectare mihi obscurum & difficile. Si diligentius sanctorum Patrum hac de re vota velim perscrutari, ex illis sentio æternum colligi posse Platonis supplicium, cum de eo, ceu de perduto homine palam loquantur. Vis aperte cognoscere illorum testimonia, Origenem in primis audi, qui adducta D. Pauli sententia, quæ æterna philosophorum damnatio asseritur, eo quod cum Deum cognovissent, eum tamen non tamquam Deum adoraverunt veritatem in injustitia detinentes, ad litteram illud Apostoli decretum in Platonem contorquet. [Norunt igitur veritatem isti, qui dicunt primum bonum esse ineffabile, & post diuturnam consuetudinem repente velut è flamma ab eo in anima excandescere, quod deinde alatur à se ipso: sed qui talia scribunt (taliam autem scripsisse Platonem alibi annotavimus) descendunt in Piræum adoraturi, ut numen, Dianam, spectaturi festum Græcorum conventuum, absolutisque disputationibus egregiis de anima, ejusque post exactam rectè vitam felicitate, missa faciunt præclara illa, quæ Deus eis aperuit, humilia, pravaque sapiunt, votivum gallum persolventes Æsculapio, & invisibilia Dei, atque idæas contemplati, ex creatione hujus mundi, rebusque sensibilibus, à quibus ascendentes intelligibilem æternam ejus potentiam, ac divinitatem non obscure viderunt, nihilominus stulti facti sunt in suis ratiocinationibus, & cor eorum, quasi nihil intelligat, volutatur in tenebris, atque ignorantia veræ religionis, licetque videre valde sibi placentes sapientiæ, atque adeo theologiæ nomine adorare simulachrum hominis corruptibilis, velleque videri id facere in honorem numinis: quin & ad Ægyptiorum superstitionem nonnumquam se dejecere, & ad cultum volucrum, quadrupedum, & reptilium. Sed demus esse, qui mentem attollant altius, certe comperiuntur mutasse Dei veritatem in mendacium, & venerari, ac colere creaturam plusquam creatorem.] Vides lector; quò se cum magistro suo projecit prudens Plato, ille enim Socrati gallum sacrificari Æsculapio jubenti optemperat, cum Græcis festos falforum Deorum, & simulachra adorat, spretoque creatore creaturam colit: cur ergo Paulo adhærens Origenes Platonem stultum,

& insipientem jure non appellabit? quibus vocibus solent damnati homines in sacris litteris significari. Cur jure merito Theophylus Antiochenus vices Platonis dolens non exclamabit. [Quid Platoni profuit sua disciplina, & philosophia;] cum æterno igne torqueatur? Meditare rursus, quæ prodidit Joannes Chrysostomus, dum sex gravissima scelera, quæ tartareo supplicio puniuntur, Platoni objiciens hæc habet. [Dices quid hæc ad philosophos. Ad hos maximè omnium, quæ dicta sunt, pertinent. Etenim illi rerum harum inventores Ægyptios præceptores habent. Et Plato, qui cæteris tamen gravior esse videtur, hisce gloriatur; quin & hujus præceptor hæc ipsa admiratus ad ea obstupescit. Hic enim est, qui gallum jubet Æsculapio sacrificari.] Utrumque autem ex illorum numero esse docet, quos D. Paulus morti æternæ obnoxios fuisse scribit. Præterea adeundus est D. Hieronymus, qui literis ad Heliodorum datis de laude vitæ solitariæ ex infelice damnatorum grege, universum orbem judicanti Christo stultum Platonem adfuturum asserit ad hunc modum scribens. [Judicaturus Domino lugubre mundus immugiet, tribus ad tribum pectora ferient: potentissimi quoque reges nudo latere palpitabunt: exhibebitur cum prole sua verè tunc ignitus Jupiter, adducetur & cum suis stultus Plato discipulis.] Clarius eandem de reprobatione Platonis sententiam habet super Ecclesiasten cap. 10. in illis verbis, Labor stultorum affligit, & de regula Monarch. cap. 11. quod est, De vanitate scientiæ mundalis. Quot autem B. Augustini pro hac sententia fuere testimonia? desperatam enim Platonis salutem, & quæ antea in hoc ipso capite attulimus, suadent, & quæ de doctrina Christiana docet, idem attestantur, dum Platonem una cum alumnis suis injustum possessorem eorum, quæ fidei nostræ consona sunt, appellat: at si beatorum præmio simul cum justis fidei nostræ ducibus frueretur Plato, qua ratione injustus possessor appellaretur? Sed omnium auctoritatum illustrissima est illa ejusdem auctoritas, qua non solum asserit impium fuisse Platonem, sed etiam palinodiam cantat, quòd immeritas ei laudes quondam tribuisset. [Laus quoque ipsa qua Platonem, & Platonicos, seu Academicos tantum exuli, quantum ipsos impios homines non oportuit, non immeritò mihi displicuit, præsertim quorum contra errores magnos defendenda est Christiana doctrina.] Ad extremum insignis ille Platoniciæ disciplinæ propugnator, ac defensor egregius, qui Platonis sui multa elogia disertè contexuit, tamen de Salute Platonis judicaturus hæc scripta reliquit. [Nec Platonem igitur reprehendi fas est, quod ita senserit, cum Aristotelem probamus, nec Aristoteles arguendus est, cum extollimus Platonem, commune enim amborum crimen est plures divinitates concedere, & pari ratione alienus uterque est à religione Christiana,] & rursus alibi. [Quod si quis reprehendit (de Platone, & Aristotele loquitur) quod latrariam Deo tribuendam creaturis dederint contra quam sentirent, non minus requirit, quam nostri fecerint Martyres, cum]

Theoph. Antioch. ad Autol.

Jo. Chrysost. hom. 3. in ep. 1. ad Rom.

S. Hieron. ad Heliod.

August. lib. 2. cap. 39.

August. lib. 2. cap. 1.

Bessarion lib. 2. cap. 4.

Lib. 3. cap. 4.

nos ne Christianos quidem illos, ne dum Sanctos fuisse fateamur.] Quo quid clarius ad præsentem difficultatem claudendam desiderari potest? si enim non Sancti, non Christiani Plato, & Aristoteles fuere, dubio procul infelix eorum sedes apud inferos gehenna fuerit necesse est.

Ad ea, quæ
pro salute
Platonis faciunt,
respondet.

Lucianus?

Hinc neminem fore reor, qui facillimè non colligat responsum ad ea, quæ pro salute Platonis ante confecimus argumenta: hæc enim vel nolentibus persuadent, Platonem, (sicut cæteros etiam philosophos) de æterna ignis poena conqueri non posse, cum divina liberalitate, & providentia ei nil defuerit eorum, quæ ad obtinendam beatitatem necessaria erant, quam vitio suo amisisse Platonem jam satis constare puto; in quod festiye lusit Lucianus, qui verarum historiarum lib. 2. recensens philosophos in Elysiis campis degentes, omnes ibi vidisse se, uno Platone excepto, tradit: [Solutus Plato non aderat, sed conditam à se civitatem habitare dicebatur &c.] Illud tandem, quod ultimo loco adducebatur, quodque omnium judicio, pro salute Platonis fortissimum esse poterat argumentum, omnino flaccescit, cum fabula sit in vulgus ab ineruditis hominibus passim jactata; quis enim morientem Platonem pro commissis sceleribus veniam à Deo postulasse vel apud illum, vel apud alium quamvis exigui, & nominis, & famæ auctorem legit unquam? minutissima quæque vitæ Platonis gesta magnos, & disertos scriptores habuisse scimus: & insigne hoc, sine controversia, facinus Dei miserationem facillimè implorandi in extremo vitæ desinentis articulo omnes auctores ne somniasse quidem, si verum fuisset, arbitrabimur?

Platoni Sacra Mosis, & Prophetarum innotuisse volumina, ex quibus nobiliora suæ disciplinæ præcepta hausit.

C A P. XXV.

SI principia rei, quam hoc capite aggredimur, altius repetenda essent, possem hoc loco demonstrare, multiplicibus seculis Mosem, cæterosque Prophetas omnium, ac maximè Græcorum, qui scripserunt, fuisse antiquissimos: at quia Eusebius Cæsariensis huic quæstioni planissimè satisfecit, reor istud supervacaneum: supputatis enim in capite, quod inscribitur: *De Antiquitate Mosis, & Prophetarum*, temporibus, apertè probat Cæsariensis etiam testimonio Porphyrii catholicæ veritatis insensissimi milles quingentis annis ante Græcos philosophos Mosem floruisse. Veritas ista adeò clara semper fuit, ut Dæmon ipse Apollo dictus mendaciorum parens, eam inficiari non sit ausus, hujusmodi de Judæis edens oraculum.

*Dura via illa nimis, ætatis clausaque portis
Quæ vitam nobis aperit, donatque beatam
Nec verò verbis faciliè enarrarier ullis
Exponique queat, illo quo semita ducit
Quam primi ante omnes cæperunt tradere pulchras
Qui Nili epotant Lymphas, Phœnicibus inde
Proximæque Assyriis ea cura: sed incluta longe
Gens Hebræa illam novit, notamque recepit.*

Illud etiam omnium scriptorum calculis notum est, Platonem, perdiscendæ virtutis avidum peregrinationibus susceptis in Ægyptum, in Siciliam, & in eas se oras contulisse, ubi Mosis, & Prophetarum percelebris erat usus scripturarum. Clarum est Diogenis Laërtii de professione Platonis ad Ægyptios testimonium: [Atque In vita Plat. inde Italiam ad Pythagoreos Philolaum, & Euritum, quo ex loco tonis, in Ægyptum ad prophetas venit;] de cæteris etiam aliorum scriptorum similibus votis deinceps, prout se se iusta tulerit occasio, dicemus. Jactis igitur duobus hisce fundamentis, non possum non magnopere detestari perabsurdam, temerariam, Christianæque veritati planè contrariam Celsi opinionem, qui non modò non putat Platonem à sacris litteris iusta præcepta didicisse, sed etiam pro certo arbitratur, Platonem Christi Domini velut præceptorem, & doctorem fuisse, ex cujus libris, quæ nunc agnitæ sunt à mortalibus virtutes, emanarint. Testem Celsianæ hujus petulantiaæ Origenem excitabo, qui lib. 6. contra eundem sic habet: [Post hæc dictum illud divitis, facilius esse camelum intrare per foramen acus, quam divitem in regnum cœlorum, ait, Jesum omnino à Platone paucis mutatis desumpsisse, quandoquidem ipsius sit sententia: impossibile esse, ut eximiè bonus, idem egregiè dives sit. Quis non rideat Celsum vel mediocriter cordatus, sive is Christianus sit, sive unus reliquorum hominum, dum audit Jesum apud Judæos natum, & educatum Josephi fabri existimatum filium, qui nunquam ne Hebræas quidem, ne dum Græcas litteras didicerit, sicut de hoc veraces scripturæ testantur, legisse libros Platonicos, & delectatum ejus sententia de divitibus. Impossibile esse, ut eximiè bonus, idem egregiè dives sit, detorsisse non nihil, & novam ex ea fecisse, facilius esse camelum intrare per foramen acus, quàm divitem intrare in regnum Dei. Quod si Celsus candido animo, & veritatis studio versasset Evangelia, didicisset, cur nam hanc collationem cameli potissimum adhibuerit.] Ita Origenes, cujus in Celsum iusta censura sufficere potest in re notissima.

Cels. Heret.
Origen.

Nunc ad Patrum enodanda vota propius accedo, sciscitorque ab eis, unde nam potissimum Platonis decreta fluxerint. Tertullianus non tamen de Platone, quàm de omnibus absolute philosophis loquens fortuito, & casu nonnumquam, interdum, ipsa veritatem insufflante natura arbitratur ea cognovisse philosophos, quæ cum
sacris

Tertull. de
Anima cap. 2.

sacris litteris affinitatem habent: [Planè non negabimus aliquando philosophos juxta nostra sensisse, testimonium est veritatis etiam inventus ipse. Nonnumquam & in procella confusis vestigiis, & cœli, & freti portus offenditur prospero errore. Nonnumquam & in tenebris aditus quidam, & exitusprehenditur cœca felicitate, sed & natura pleraque suggeruntur quasi de publico sensu, quo animam Deus dotare dignatus est.] Eodem capite tamen non negat è sacris litteris philosophos veritatem percepisse, quod longo verborum apparatu docuerat Apologetici cap. 47. cujus verba nunc referre supersedeo, quòd alibi eadem in medium protulerim.

Clem. Alex. B. Clemens Alexandrinus, quæ ultimo loco Tertullianus docet, exhortatoria ad gentes, & stromatum libris passim repetit, quod & nos pro ratione instituti non semel annotavimus. At de Platone exhortatoria ad gentes agens peculiari studio, & diligentia eos recenset, quibus ceu præceptoribus in unaquaque scientia usus est Plato: [Novi tuos magistros, etsi eos celare velis. Geometriam discis ab Ægyptiis: Astronomiam à Babyloniis; rectas, & sanas incantationes accipis à Thracibus. Te etiam multa docuerunt Assirii. Leges autem quæcunque veræ sunt, & de Deo opiniones, suppeditata tibi sunt ab Hebræis, qui non variis erroribus, nec hominum opera aurea, ænea, & argentea, eburnea, lignea, & lapidea hominum, qui sunt mortui, adorant, simulachra, quæ inani consilio adorantur ab hominibus, sed sanctas ulnas tollunt ad cœlum &c. mane à cubili semper corpus aquis mundantes, & immortalem, qui semper regnat, colunt.] Hinc Clemens Platonem ex Hebræis appellat, propterea quod magnam suæ philosophiæ partem collegerit ex Hebræorum libris, dum in Ægypto fuit & rursum finem versus libri ejusdem: [Plato autem, inquit, philosophus à Mose in legibus ferendis adjutus &c.] Additque ex Numenio Pythagorico Platonem esse Moysen attice loquentem: [Numenius autem pythagoricus apertè scribit. Quid enim est Plato, nisi Moses, qui loquitur Attice.] Nempe verum est, quod in titulo capitis proposuimus, sana Platonis decreta ab Hebræorum scripturis profluxisse, veluti Clemens astruit: cujus sententiæ astipulator

1. Strom.

Lib. 6. contra
Cels.

Origenes putat, Platonis sententias, quæ apud Phædrum sunt, ex Hebræorum libris ductas esse: [Illud nolim inficiari, sententias istas, quæ in hædro leguntur, Platonem hausisse ab aliquibus Hebræis, aut, ut quidam scripserunt, etiam lectis prophetarum libris inseruisse disputationibus suis quædam de supercœlestibus, ut illud super cœlestia loca è nostris poëtis cecinit nemo, neque in posterum pro eorum dignitate decantaturus est.] Et libro 7. in idem argumentum probat Origenes è divina scriptura paratum locum agnovisse, in quo immortalis hominis spiritus extincto corpore degat, quam loci cognitionem ex Esaia mutuatum esse Platonem opinatur, cum ait: [Quin & ea, quæ de lapidibus pretiosis trahentibus originem à gemmis illius terræ Plato memorat, videntur mihi desumpta ex Esaia de Civitate Dei scribente sic. Ponam pro-

Orig.

pro-

propugnacula jaspidem, & lapides tuos chryſtallinos, & moenia tua lapides lectiſſimos, ac rurfum. Ponam fundamenta tua Saphirum. Tandem huic rei finem imponens non ſolum à Platone, & Græcis philoſophis ſacræ Scripturæ præcepta non profluxiſſe, ut Celfus mentiebatur, ſed à Moſe, & prophetis quidquid de felici beatorum regione ſcripſerat, mutuo accepiſſe Platonem ait: [Nos hoc agimus nunc, ut oſtendamus nec à Platone, nec ab aliis Græcis acceptum eſſe, quod de terra ſancta credimus: immò illos, ut poſteriores ætate non ſolum ab antiquiſſimo Moſe, ſed ab aliis prophetis mutuatos quidquid vel propter ænigmata parum intellectum, vel alioqui ex ſcripturis depravatum de hac terra tranſtulerunt in ſuas commentationes.] Sed omnium maximè ad detegenda Platonis furta elaboraverunt Juſt. Martyr, & Eusebius Cæſarienſis, uterque enim plurima Platonis loca Moſis, & prophetarum libris conferens diligentem Hebraicæ ſententiæ æmulum Platonem fuiſſe probat. Ille enim apolog. 2. ad Antoninum Pium Imperatorem: [Quamobrem, inquit, quod ait Plato in Timæo cauſa eſt id, quod probatum, & electum eſt. Deus autem extra cauſam, culpamque eſt poſitus, id à Moſe mutuatus dixit. Antiquior enim Moſes etiam omnibus hiſtoricis, qui apud Græcos floruerunt, fuit, omniaque quæ de animi immortalitate, vel de ſuppliciis poſt mortem, vel cognitione, contemplationeque cœleſtium, aut de ſimilibus decretis, & philoſophi, & poëtæ prodiderunt, & commemoraverunt, ab eo deſumpſerunt;] & poſt multa progreditur Juſtinus oſtendere Platonem è Moſaicis libris divinum Verbum, quod is agnoviſſe videtur, & figuram illam Crucis ex ære conſtatam, in quam intuentes Hebræi, qui in deſerto morſu viperarum venena in membris conceperant, ſalvi, & incolumes reddebantur, intellexiſſe, atque in ſuis monimentis ea expreſſiſſe, & oratione parænetica ad gentes pluribus contendit, Platonem meras Moſis dictiones uſurpaſſe, ob metum ſuppreſſo nomine Moſis, à quo pariter judicium, mortuorum reſurrectionem, Deum in ignea eſſentia conſtitutum, & ea omnia, quæ nos ſupra ex Platone attulimus, cognoviſſe tradit. Eusebius verò Cæſarienſis nihil aliud 11. libro de præparatione Evangelica præter hoc unum tradidiſſe videtur; cap. enim 22. ab Hebræorum ſcriptis idæas ſibi effinxiſſe Platonem; cap. 13. ab iſdem contrarias didiciſſe: cap. 14. animi immortalitatem agnoviſſe, productum eſſe mundum: idem, quod Moſes fecit, de luminaribus Sole, Luna, & Stellis: reſurrecturos mortuos tradidiſſe Platonem ſcientia Hebræorum inſtructum probat. Quid? an non in duodecimo etiam libro eidem ſimilis labor fuit? cap. enim 3. Platonem à Moſe & Salomone omnia mutuatum tradit, & deinceps narrando res peculiareſ attingit, quas ab iſdem didicerat Plato: Nempe judicium extremum, improborum pœnas, beatorum felicitatem, & præmia, & cætera catholicæ religionis dogmata, cujuſmodi ſunt. Quod Plato Moſem ſequatur de ſerpentis caliditate, & fraude. Quo modo quaſi joco & viro ſumptam mulierem

Juſt. Martyr:

Euseb. Cæſ.

rem scribat ; quā ratione primam hominis vitam , serpentis collo-
 cutionem cum Eva , historicam diluvii narrationem , & innumera
 alia , quæ longum esset recensere , idem Plato scripturæ sacræ ver-
 itatem litteris consignavit . Sed appositis Eusebii verbis placet ex-
 clamare : [Quid oportet singula singulis conferendo longiorem
 esse ? omnia , quæ apud Græcos , vel apud Barbaros , sive poëtas ,
 sive philosophos rectius dicta sunt , apertissimè à Judæorum scrip-
 tura derivata sunt .]

Suidas :

Jam verò quid Suidas tradat , videamus : [Plato , ait , in Ægypto
 versatus multis prophetarum , & sacerdotum dictis in sua scrip-
 ta relatis , & pictoris instar rudi delineatione coloribus illustrata
 magnus non habetur , quamvis maxima omnium propter sapientiam
 suscepta invidia .] Idem Suidas de Numenio Apamensi Syro Py-
 thagorico philosopho agens : [Hic est , ait , qui Platonis senten-
 tiam coarguerit tamquam ex Mosaicis scriptis de Deo , & ortu
 mundi surreptam , eaque de causa dicit . Quid est Plato , nisi Moses
 Atticè loquens ?] Sed his haud contentus Suidas ex Platonis opi-
 nione docens Deum esse bonorum auctorem , omnia gubernantem ,
 humiles , & modestos adjuvantem , superbos deferentem , & alia
 multa divinis litteris planè consentanea , ita loquitur : [Hæc è sa-
 cris litteris surrepisse videtur per Mosem à Deo ad Pharaonem di-
 cta .] Verum de hac ipsa veritate , & sententia copiosissimè dispu-
 tavit B. Augustinus , qui Sancti Ambrosii olim secutus opinionem ,
 docuit Platonem Hieremiæ Prophetæ fuisse auditorem , quamquàm ,
 re maturius considerata , fieri istud non potuisse postmodum fassus
 sit . [Unde nonnulli putarunt , Platonem , quando perrexit in
 Ægyptum , Hieremiam audisse Prophetam , vel scripturas prophe-
 ticas in eadem peregrinatione legisse , quorum quidem opinionem
 in quibusdam libris meis posui ,] & post multa subdit : [In illa
 peregrinatione sua Plato nec Hieremiam videre potuit tanto ante
 defunctum , nec easdem scripturas legere , quæ nondum fuerant
 in linguam græcam translata , quæ ille pollebat .] Quam meritò
 autem tradat Augustinus non fuisse contemporaneos Hieremiam ,
 & Platonem , plurimorum assensu , quorum vota cap. i. retulimus ,
 confirmari potest , etenim olympiade 88. in lucem editus est Plato ,
 & tamen Hieremiæ prophetici sermonis initium in primum trigesi-
 mæ sextæ olympiadis annum in Chronicis cum aliis refert Euse-
 bius . Hinc jure Augustinus ait : [Et in eo , quod dixi temporum
 de historia secundum Ambrosium solvisse quæstionem , tamquam
 cœtanci fuerint Plato , & Hieremias , me fefellit memoria .] Cœ-
 terum his non obstantibus triplici conjectura permotus Augustinus
 non lectione , sed interprete , sacras litteras agnovisse Platonem
 censet . Prima conjectura fuit . Quod Plato Timæum , quem de
 mundi constitutione conscripsit , perinde , ac Genesim Moses exor-
 sus sit . Secunda . Quod Plato adumbravit illud Geneseos . Et spiri-
 tus domini ferebatur super aquas . Tertia . Quod verba illa . Ego
 sum , qui sum . Plato fermè æmulatus sit . Augustini verba sunt :
 [Nisi

In historia .

August. lib. 8.
 de Civit. Dei
 cap. 11.

Lib. 2. retra-
 stat.

Tribus con-
 jecturis le-
 ctas à Plato-
 ne sacras lit-
 teras probat
 August.

[Nisi forte quia fuit acerrimi studii , sicut Ægyptios ita , & istas (Hebraicas litteras) per interpretem didicerit , non ut scribendo transferret &c. sed ut colloquendo quid continerent , quantum capere posset , addisceret. Hoc ut existimetur , illa suadere videntur iudicia , quod lib. Geneseos &c.] Nec sanè ab istis , quæ docuimus , aliquo modo aliena sunt , quæ habet D. Ambrosius lib. de Noe , & Arca expendens illud : *Ostium ex adverso facies* , & comparans arcæ ostium certæ corporis humani parti ait ; Hoc ipsum multo gratius expressisse scripturam sacram , quam fecerit in libro Platonis Socrates scimus ; Nam istud , in Moyse scriptis sive ipse Socrates , sive Plato , qui in Ægypto fuit , potuit vel legere , vel ab iis percipere , qui legerant .] Certe Anastasius Nicænus in quæstionibus inscrip. pleraque à prophetis mutuatum Platonem palam asserit. Idem scriptum reliquit Ambrosius enarratione in Psal. 118. , ubi laudans eam Platonis sententiam , qua dicere solebat , obesse improbis absolutionem , prodesse mortem , eo quòd in illa sit ; incentivum delinquendi , in morte autem finis , ita scribit : [Hoc sumptum esse de nostris , cui dubium , cum in proverbii Salomonis sit , qui parit baculo , odit filium suum ; castigat enim Deus , quem diligit &c. Discite unde Plato hæc sumpsit . Eruditionis gratia in Ægyptum profectus , ut Moysi gesta , legis oracula , & prophetarum dicta cognosceret , audivit consolationem populi , qui supra peccati modum videbatur fuisse punitas , & hunc locum quadam adopertum dote verborum in Dialogum transtulit , quem Plato in Menone scripsit de virtute .] Leo Castrius commentariis in Esaiam Prophetam doctè editis S. Ambrosii adhærens sententiæ , eandem plane sententiam assecutus est . B. Theodoretus eandem tractans de Platonis scientia ab Hebræorum hausta fontibus sententiam : [Plato , ait , igitur ita hæc narravit , ut qui maximè crederet esse apud inferos iudicii , ac suppliciorum loca . In Ægypto enim cum Hebræis conversatus proculdudio , quæ hic dicuntur , à Prophetis accepit . Indeque didicit esse ignis fluvium , quem Daniel Propheta vidisse se narrat . Didicit autem & quæ narrantur apud Esaiam . Vermis eorum non morietur , nec ipsorum ignis extinguetur .] Operæ pretium fuerit etiam Aristoboli antiquissimi scriptoris , quæ apud Eusebium leguntur , verba hic apponere , cuius , si vera est , opinio , jam illud , de quo sollicitus fuit Augustinus , solutum est dubium : [Aristobolus ait : legem nostram in multis Plato secutus est . Aperte namque in multis diligenter examinasse singula videtur . Mosai- ca enim volumina ante Alexandrum , & ante Persarum imperium traducta fuerant , unde plurima sicut & Pythagoras philosophus ille accepit . At cum indubitatum sit , Græciæ sapientes sub dominio Cyri Persarum Regis floruisse , ceu latissime probat Eusebius productis in medium pluribus Chronicis , jam sine metu erroris lectitasse Platonem propheticas scripturas in suis peregrinationibus asserendum est . Probatque Angelicus Doctor p. p. quæst. 66. art.

S. Ambros.
cap. 8.

S. Ambros.
proverb. 3. &
13. 16.

Lib. 12. de
Iudicio.

Lib. 9. de Pr.
parat Evang.
cap. 3.

2. ad 5. legisse Platonem Mosaicos libros. Quid? ergo nobis præstantior erit Aristoboli, quam B. Augustini auctoritas? qui Mosai-
ca volumina negat fuisse in Græcam linguam ante septuaginta In-
terpretes translata? Verum istud haud agimus nos, qui assentimur
quidem Augustino, Platonis temporibus Septuaginta virorum per-
politam, perfectam, atque exactissimam versionem non extitisse :
at ejusdem Mosis opera ante Persarum imperium, vel Ægyptiaca,
vel quavis alia, quæ per ea tempora, lingua, vigeret, donata Mo-
sis volumina, quod Aristobolum voluisse opinor, nec inficiatur Au-
gustinus, nec qui hoc asserunt, illi adversantur. Ut ut rem hanc
esse velint, qui nobis forte repugnant, illud, quod totius quæstio-
nis nervus est, inficiari non possunt, æmulatum Platonem Moy-
sis doctrinam, & leges, uti late probat Joseph lib. contra Apionem.
secundo mira cum eruditione, dum ait : [Præcipuè namque Plato
nostrum legislatorem imitatus &c.] Ad extremum, ut de Gentia-
no Hervero, Pamelio, Marsilio Ficino, aliisque scriptoribus, qui
hoc idem suis calculis confirmarunt, fileam, cum citaris consentit
Augustinus Eugubinus, qui licet lib. 1. de perenni philosophia ar-
bitretur ex Mercurio suam theologiam hausisse Platonem, dum ait :
[Plato quoque, cujus omnis theologia fluxit à Trismegisto, qui
tredecim annos in Ægypto versatus omnem introspectit sapientiam]
idemque reperat lib. 5. cap. 2. [Nunc ergo manifestè cernimus
Platonem secutum theologiam, & rationes sermonis Trismegisti,]
& rursus, [Plato igitur cujus fermè fluxit omnis ex fontibus Mer-
curii theologia;] tamen libro 1. Hebræorum scripturas æmulatum
Platonem non dissimulat his vocibus : [Neque est alium reperire
eorum mysteriorum fontem, quæ Platoniorum libris continen-
tur, quam vetustam Ægyptiorum, Hebræorumque theologiam.]
Hinc illud proverbium. Aut Plato philonifat, aut Philo plato-
nifat.]
Quæ hæcenus à nobis disputata fuere, non ita accipienda sunt,
quasi omnia, quæ Plato verè, sapienterque agnovit, in solas He-
bræorum scripturas putemus conjicienda, sed illorum maxima dun-
taxat, & nobiliora. Cæterum non negarim aliqua vera etiam divi-
na illustratione intellexisse Platonem, sicuti docuit Clemens Ale-
xandrinus exhortatoria ad Gentes : [Nec mihi à philosophia
unum hunc Platonem, sed multos etiam alios cura, ut in medium
adducas, qui unum verè Deum solum loquuntur Deum, sicuti per
ejus inspirationem veritatem apprehenderunt;] & iterum : [Atque
hæc quidem sufficiunt ad Dei cognitionem, quæ ab ipsis quidem
(philosophis) Deo inspirante scripta &c. à nobis autem selecta
sunt, ei qui vel parum potest perspicere veritatem.] Liberum
etiam Platoni fuit ab Hermete Trismegisto, aliisque antiquioribus
philosophis multa didicisse, ut plures sunt arbitrati. Potuit & ipsa
instruente natura, ut Tertullianus voluit, non pauca intueri. Tan-
dem valuit, teste Augustino, pleraque veraciter perscrutari, sive
ab

Joseph He-
braus.

August. Eu-
gub. cap. 27.

Lib. 7. cap. 5.

Usurpatum
de Platone
proverbium.

Clem. Alex.

De C. D. lib.
21. cap. 21.

ab eis , qui legerant , cognoverit , sive acerrimo ingenio invisibilia Dei per ea , quæ facta sunt , intellecta conspexerit , sive ab his , qui ista conspexerant , didicerit . Et hic ~~est~~ finis eorum , quæ de Platone è re nostra faciunt : hæc enim strictim , & jejune tacta ex innumeris , quæ in disputationem adduci possent , tetigisse nobis sat visum est ,

F I N I S !

habetis, qui legunt, cognoverit, five accertino ingenio investigabit.
 Hic erit, quae sita sunt, intellecta conspiciet, five ab his
 conspecta cognoverit, diligenter. Et hic est finis operis, quae de
 ratione et ratione facient: haec enim finis, et finis rationis.
 ex ratione, quae in disputatione adduci possunt, ratione no-

U N I V E R S I T A T I S

I N D E X

CAPITUM, ET DISPUTATIONUM,

Quæ in hoc volumine explicantur.

LIBER PRIMUS.

D E Operibus Paganorum. Cap. 1.	pag. 1.
Pagani nominis origo, & usus. Cap. 2.	2.
Quo in sensu Paganorum, & Gentilium nomen in hoc opere sit usurpandum. Cap. 3.	5.
In Paganis nullas virtutes, sed peccata tantum reperiri plures senserunt. Cap. 4.	6.
Varia huic opinioni adesse SS. Patrum testimonia. Cap. 5.	8.
Paganis denegandas non esse virtutis operationes. Cap. 6.	11.
Variis viis defenditur, nihil repugnare, quominus paganis re- etæ operationes concedantur. Hoc sensisse SS. Clementem Ale- xandrinum, Hieronymum. Cap. 7.	15.
Num Paganis sola liberi arbitrii potestate virtutum operationes exerceant. Cap. 8.	18.
Divinæ gratiæ auxilium ad virtutis opera necessarium Paga- nis præsto esse. Cap. 9.	21.
Quæ sit virtus liberi arbitrii Paganorum ad custodienda legis naturæ præcepta. Cap. 10.	24.
Novum Claudii Seysselli Paganos immeritò beantis inventum refellitur. Cap. 11.	26.
Ejusdem Seysselli de Paganorum animis è seculo migrantibus minus tutum decretum, quo eis felicitatem quandam natura- lem pollicetur. Cap. 12.	30.
Quid de Paganis asserendum, qui rationis usum adepti morta- litate explevere, nullius mortiferæ, sed originalis tantum culpæ rei. Cap. 13.	31.
Debiles esse ad totius legis custodiam Paganorum vires. Cap. 13. duplic.	36.
Viribus Liberi arbitrii licere Pagano ad breve tempus, non autem in perpetuum virtutis opera sectari. Cap. 14.	37.
Num à Pagano Deus amore amicitiae super omnia diligi possit. Cap.	

- Cap. 15.* 39.
In Paganis dari non posse actum dilectionis Dei super omnia rebellis appetitus ad mala proclivitas, ipsaque perfectissimi operis natura ostendere videntur. Cap. 16. 41.
Dei amorem super omnia haud impossibilem esse Paganis viribus defenditur. Cap. 17. 43.
Amorem Dei super omnia etiam Paganorum viribus possibilem, quamvis raro, nulla ratione dispositionem ad gratiam appellandum. Cap. 18. 45.
A Pagano Deum super omnia diligere posse actu efficaci dilectionis naturalis, quamvis omnia legis mandata non custodiat. Cap. 19. 48.
An Paganorum virtutes sint alicujus roboris, & efficaciae ad salutem obtinendam. Cap. 20. 51.
Nulli paganorum quibuslibet etiam virtutibus ornato aliquam vim naturalem inesse ad gratiam, & beatitatem obtinendam. Cap. 21. 54.
Cur infideles & peccatores ad bona moralia, quae nihil ad gratiam eis prosunt, cohortandi. Cap. 22. 56.
Paganis, Deique gratia carentibus ad felicitatem aeternam acquirendam nullius roboris esse attritionem, si à Dei gratia non proficiatur. Cap. 23. 58.
Suavissimae Dei providentiae, ac liberalitati maxime consentaneum esse, Deum omnibus Paganis, ac Gentilibus pro virili legis naturalis praecepta custodientibus largiri id luminis fidei, & gratiae, quo ad aeternam felicitatem perveniant. Cap. 24. 59.
Sacri eloquii testimoniis clarum esse, pie, laudabiliterque viventibus paratam esse Dei gratiam, qua etiam Paganus ad caelum vocetur. Cap. 25. 63.

LIBER SECUNDUS.

- Q**Uot esse possint praecipuae illuminationis divinae rationes? *Cap. 1.* 65.
Num ille, qui ad illuminandos, atque erudiendos homines quadruplici via apparere solet, immediatè, & secundum personam Deus sit, an Angelus. Cap. 2. 67.
Christum Dominum sub varia specie hominis, pueri, Crucis, Cervi,

I N D E X

- Cervi, & imaginis Crucifixi Paganis visibiliter apparuisse, eosque ab erroribus ad catholicam veritatem revocasse. Cap. 3. 69.*
- Ejusdem Salvatoris nostri sub sensili specie Crucifixi, leprosi pauperis, senis, ac consuetæ majestatis varia apparitio ad multorum procurandam salutem peracta. Cap. 4. 73.*
- Visibili Salvatoris apparitione facta in Eucharisticis Sacramento, mirabilibus, ac bestiis etiam ipsis Christi divinitatem in Sacramento adorantibus Paganorum salutem non semel à Domino administratam. Cap. 5. 76.*
- Angelos visibili apparitione hominum saluti, ac Paganorum illuminationi studere, variis veteris, & novi testamenti testimoniis ostenditur. Cap. 6. 77.*
- Quàm mira olim Angelorum fuerint in mortales officia ad salutem animorum opportuna. Cap. 7. 80.*
- Divinitus emissa voce illustratas esse gratiæ, & fidei splendore peccatorum, & Paganorum mentes. Cap. 8. 84.*
- Imaginaria Christi, ac Deiparæ Virginis apparitione nonnullos vel ad amplectendam Christi fidem, vel ad eam firmitus retinendam invitatos. Cap. 9. 86.*
- Ex imaginaria Angelorum, & aliorum Sanctorum apparitione varia manasse in mortales divinæ illuminationis auxilia. Cap. 10. 89.*
- De Extatica nonnullorum Paganorum illuminatione. Cap. 11. 92.*
- Interna illustratione hominis intelligentiam sæpe à Deo instrui, & ad veritatem percipiendam elevari. Cap. 12. 93.*
- Nova Dei rursus auxilia recensentur, quibus Paganorum, aliorumque hominum mentes illustrari possunt. Cap. 13. 95.*
- Divinam providentiam eo usque progressam, ut pro æterna aliquorum salute parvulos vix rationis usu pollentes ad baptismum ministros alhibuerit. Eadem factum esse, ut mortuo corpore, anima aut non cederet terris, aut si cessisset, rursus ad mortalem vitam redderetur, quo divina gratia cohoneſtata ad felicitatem beatorum properaret. Cap. 14. 99.*
- Cæleste numen corporibus, animisque mortuorum, vel etiam ipsis Dæmonibus, nunc æternæ Paganorum saluti consulere posse, sicut alias iisdem instrumentis, peccatoribus prospexit. Cap. 15. 101.*

I N D E X

Ad Gehennam damnatos homines divinæ providentiæ fuisse instrumenta ad illustrandas infidelium, & Paganorum mentes, ut hi veritatis semitam edocti ævo sempiterno fruerentur. Cap. 16. 105.

L I B E R T E R T I U S.

Plures Gentiles, & Paganos à primi hominis lapsu ad legem Moysi datam, & ab eadem lege ad Salvatoris adventum devotos æterna felicitate, quam re ipsa assecuti sunt, postquam Christus ad æterni Patris dexteram devicta morte resedit. Cap. 1. 107.

Plerisque Gentilibus, & Paganis Mosaicæ legis præcepta non custodientibus, certam salutis suæ spem affulsisse. Cap. 2. 110.

Qua fide, quibus Sacramentis Gentiles, & Pagani salutem consequerentur. An eorum filii ante rationis usum morientes in Lymbum puerorum, an in sinum Abrahamæ reciperentur. Cap. 3. 113.

A Gentilibus, & Paganis originem duxisse Melchisedech. Cap. 4. 118.

Ex qua stirpe Job satus sit. Cap. 5. 122.

Quam fuerint tres Job amici: & de gradu, ac dignitate illorum. Cap. 6. 125.

Quibus regionibus Job Amici imperitarint: quave ratione Jobi noverint calamitates, & miserias. Cap. 7. 126.

An tres Reges ex animo Job amici, vereque benevoli essent, an specie, & simulate tantum. Cap. 8. 129.

Job Amici cujus religionis essent cultores. Cap. 9. 133.

De sapientia, doctrina, & salute Amicorum Job. Cap. 10. 136.

Germana nominis Helii interpretatio. Is unde genus suum traxerit. An fuerit Balaam Ariolus. Et quæ esse possit æternæ illius felicitatis spes. Cap. 11. 140.

Obstetrices, quibus parientium Hebræarum cura à Pharaone demandata fuerat, duæ ne tantum, an plures: & utrum Ægyptiæ, an Hebrææ essent. Cap. 12. 145.

An mentitæ sint Obstetrices, & an mendacium eis criminiandum sit. Cap. 13. 148.

I N D E X

- De Æterna Obstetricum salute . Cap. 14.* 153.
- Balaam an solum ariolus, an etiam Dei vates fuerit . Cap. 15.* 157.
- Probus ne aliquando, & quo illius vitæ spatio, an jugiter improbus fuerit Balaam . Cap. 16.* 160.
- Quo nomine appellaretur, & quæ mulier esset Regina Saba . Cap. 17.* 165.
- Regina Saba cujus regni sceptrâ teneret: Cujus rei causa ad iter suscipiendum mota sit . An Salomon suscepit ex ea filium, hauseritque cognitionem ligni crucis, ex qua postmodum Christus pependit . Cap. 18.* 167.
- De Religione, quam coluit antequam Salomonem inviseret Regina Saba . Cap. 19.* 172.
- An ex sacris litteris evinci possit, Reginam Saba non idolorum cultui, sed unius supremi rerum omnium moderatoris religioni addictam fuisse . Cap. 20.* 175.
- An in cælis Regina Saba fruatur ævo sempiterno . Cap. 21.* 179.
- Hermes Ægyptius, seu Mercurius Trismegistus quinam fuerit: & cur ita dictus sit . Cap. 22.* 182.
- Hermes quo tempore floruerit . Cap. 23.* 185.
- Confutata Genetrardi opinio de tempore, quo floruerit Trismegistus . Cap. 24.* 187.
- Quod Trismegistus agnoverit supremi numinis naturam, & perfectiones: quodque eas mortalibus sapienter explicaverit . Cap. 25.* 190.
- Miram esse de arcano Trinitatis mysterio Hermetis sententiam . Cap. 26.* 194.
- Catholicorum scriptorum, ac sanctorum Patrum testimoniis ostenditur, Mercurium non ignorasse Trinitatem . Cap. 27.* 196.
- SS. Patrum inenarrabilem Filii Dei generationem asserentium testimonia, & Auctoris, de Trismegisti cognitionem, quam de Trinitate habuit, judicium . Cap. 28.* 198.
- Reparandam hominum salutem Filii Dei Incarnatione: Homini, & Dæmonis lapsum; extremum judicii diem futurum: Mortuorum resurrectionem: Probos felici vita beandos: Improbos æternis gehennæ incendiis plectendos esse docuit Hermes . Cap. 29.* 200.

I N D E X

- Quodd Trismegistus morum integritatem cum insigni de rebus
divinis scientia miscuerit . Cap. 30. 204.*
- An Hermes , quantum ex doctrina , & gestis illius conjici po-
test , Beatorum felicitatis particeps esse possit . Cap. 31.
206.*
- SS. Patrum testimonia de aeterno Hermetis supplicio . Cap. 32.
209.*
- Quo doctore usus sit Hermes in decretis , quæ Christianam pie-
tatem fermè redolent . Cap. 33. 212.*

L I B E R Q U A R T U S .

D E O R P H E O .

- O***rpheum Theologiæ Græcorum fuisse principem , multa
præclare tractasse de Deo , & Verbo Divino , mundum
divina potestate conditum docuisse . Cap. 1. 215.*
- Sacra falsorum Deorum ab Orpheo instituta : turpia , & inho-
nesta de iisdem cecinisse . Laborasse morbo pestilentissimo
magicæ vanitatis . Item Orpheum inter primos fuisse idolola-
triæ præceptores , quamvis aliqui eum divino spiritu affla-
tum velint . Cap. 2. 219.*

D E H O M E R O .

- Varia antiquorum scriptorum de Homeri seculo , & Patria
opiniones . Cap. 3. 225.*
- Quinam fuerint Homeri Parentes : cur Homeri nomen adeptus
sit , cum à primo Melesigenis appellaretur : An esset oculis
captus , cum in lucem editus est ; an magis processu temporis
cæcitatem incurrerit . Cap. 4. 227.*
- De unius Dei cognitione , qua polluit Homerus , deque illius
moribus , & interitu . Cap. 5. 229.*

D E N U M A P O M P I L I O .

- De moribus Numæ Pompilii secundi Romanorum regis . Cap.
6. 234.*
- Undenam inter Gentiles figendorum idolorum cupidissimos na-
tus ,*

I N D E X

- tus, & enutritus Numæ potuit veritatis hujusce radios in-
tueri, & sacrificiorum leges, & statuta, quæ ab Hebræorum
ritibus non longe aberant, condere. Cap. 7. 236.*
*Nonnullos beatorum felicitatis participem Numam putasse.
Cap. 8. 238.*
*De Hydromantia Numæ, deque æterna ejus damnatione.
Cap. 9. 239.*

DE SEPTEM GRÆCIÆ SAPIENTIBUS.

- Pie vivendi rationem, qua Thales, Solon, Chilon, Pittacus,
Bias, Cleobolus, & Periander usi sunt, catholicæ sapientiæ
præceptis persimilem fuisse. Cap. 10. 242.*
*Quid de septem Græciæ sapientum damnatione, vel salute æter-
na censendum sit. Cap. 11. 247.*
*Sanctorum Patrum in Græcorum sapientes testimonia. Cap. 12.
249.*
*Allatæ superius Sanctorum Patrum pro opposita opinione aucto-
ritates explicantur. Cap. 13. 251.*
*Septem Græcorum sapientes à Moyse, & Prophetis mutuatos
dogmata veritati consona, quæ velut propria sibi vendica-
bant. Cap. 14. 254.*

D E P Y T H A G O R A.

- De genere, Patria, seculo, & Ætate hujus Philosophi. Cap.
15. 257.*
*Pythagoram fuisse adeò illustrem apud Barbaros, ut ab omnibus
ceu aliquod numen coleretur. Cap. 16. 260.*
*Pythagoram modestia, scientia, justis decretis, temperantia,
aliisque virtutum operibus summi philosophi, ac divini homi-
nis laudem comparasse. Cap. 17. 261.*
De veris Pythagoræ prædictionibus. Cap. 18. 265.
*Verarum Pythagoræ prædictionum probabiles causæ, & ratio-
nes. Cap. 19. 266.*
*Dæmonas Pythagoricarum prædictionum fuisse auctores. Cap.
20. 271.*
De Mirabilibus, quæ olim edidit Pythagoras. Cap. 21. 273.
Verane, an ficta fuerint portenta, quæ olim operabatur Pytha-

I N D E X

- goras. Qua virtute instructus ea machinaretur; Et auctoris
hac de re iudicium. Cap. 22. 274.*
- Magicas artes calluisse Pythagoram Sanctorum Patrum testimo-
niis confirmatur. Cap. 23. 278.*
- Desperata Pythagoræ salus. Cap. 24. 280.*
- Pythagoram in varia corpora veram animorum transmigratio-
nem posuisse, quamvis aliqui id maximè nollent. Cap. 25.
283.*
- Ex Hebræorum fontibus emanasse quidquid honesti in Pythago-
rica disciplina fuit. Cap. 26. 286.*

LIBER QUINTUS.

D E H E R A C L I T O.

DE Heraclito, quem B. Justinus Martyr religione Chri-
stianum fuisse scripsit. Cap. 1. 290.

D E A N A X A G O R A.

*Anaxagoram primum Græciæ philosophum fuisse, qui materiæ
mentem accommodarit: deque illius decretis, & virtutum
præstantia. Cap. 2. 293.*

D E S O C R A T E.

*Socratem unius supremi Dei coluisse naturam, cognovisse Chri-
stum Dominum, ut tradit Justinus, immortalem hominis
animum putasse, eumque extincto corpore vel ad Tartarum,
vel ad cælestem patriam deferri. Cap. 3. 296.*

*Atheniensium præceptorem, censorem morum, magnæque justi-
tiæ virum Socratem fuisse. Id clarum fieri ex præclaris ejus
virtutibus, quibus suum animum perpetuo coluit. Cap. 4.
300.*

*Socraticæ constantiæ virtus, quam admirabilis fuerit. Cap. 5.
303.*

*Socratem Gentium irrississe Deos: pro tuenda veritate, proque
conformandis Atheniensium moribus epota cicuta periisse: id
manifestis sacræ, & profanæ literaturæ doctorum testimo-
niis*

I N D E X

- niis ostendi. Cap. 6.* 306.
- Rationes, quibus Socratis salus suaderi posse videtur. Cap. 7.*
310.
- Socratis salus Sanctorum Patrum, & aliorum scriptorum testi-
moniiis roborata. Cap. 8.* 313.
- Socratem Diis gentium obtulisse sacrificia, & posthabito veri
Dei cultu, pro quo vivens non semel pugnat, Alumno suo
Critoni mandasse, ut Æsculapio gallum nomine suo immo-
laret, in eoque crimine vitæ periodum terminasse. Cap. 9.*
316.
- Socratem Æsculapio gallum iubentem immolari quinam ab om-
ni vanitatis crimine vindicent; deque illorum opinione judi-
cium. Cap. 10.* 320.
- Objectis rationibus pro salute Socratis pugnantibus quo modo
occurrendum. Cap. 11.* 322.
- An excepto idololatriæ peccato aliis sceleribus obstringeretur
Socrates. Cap. 12.* 325.
- Socrati ab infantia tributum Curatorem. Hunc ab aliquibus
Dæmonium, Genium ab aliis, ab aliisque Deum appellari.
Cap. 13.* 332.
- De Socratici Dæmonis natura variæ scriptorum opiniones.
Cap. 14.* 334.
- Qua ratione Socratem alloqueretur Dæmon, quidve circa eum,
& alios operaretur? Cap. 15.* 340.

D E P L A T O N E.

- De Patria, genere, & tempore, quo floruit, & cur dictus sit
Plato. Cap. 16.* 344.
- Platonis cognitionem de rebus divinis, atque legis naturæ præ-
ceptis fermè æqualem fuisse Hebræorum cognitioni, immò
in aliquibus ea videri majorem, excepta Moyse, Prophetarum,
cæterorumque religionis Judaicæ ducum scientia, &
fide. Cap. 17.* 346.
- Platonis decreta non modò Hebræorum præceptis consentanea,
verum etiam doctrinæ Christianæ perquam similia fuisse.
Cap. 18.* 352.
- Probe senserint, nec ne aliqui, Platonem Trinitatis mysterium
cognovisse. Cap. 19.* 355.
- Plato,

I N D E X

- Plato, etsi in Divinis Patrem, & Filium dari fassus sit, Trinitatis tamen mysterium ignoravit. Cap. 20. 358.**
- Vitæ Sanctimoniam, morum probitatem, & innocentiam sic cum scientia temperasse Platonem, ut divina prorsus videatur fuisse mutua illorum conjunctio. Cap. 21. 362.**
- Argumentationes, & testimonia pro Æterna Platonis salutis pugnancia. Cap. 22. 366.**
- In multis graviter peccasse Platonem; clarum hoc fieri ex Platonis ipsius Sanctiorumque Patrum testimoniis. Cap. 23. 370.**
- De nonnullis aliis, deque illius salute quid censendum sit. Cap. 24. 376.**
- Platoni Sacra Mosis, & Prophetarum innotuisse volumina, ex quibus nobiliora suæ disciplinæ præcepta hausit. Cap. 25. 380.**

I N D E X

ALPHABETICUS

MEMORABILIMUM RERUM,

Quæ in hoc Opere tractantur.

A

- A** Bel gentilem appellat Chrysoſtomus. 6.
- Abercus videndo Chriſtum in ſomnis ſub forma adoleſcentis, ut Deorum deſtruat ſimulachra admonetur. 89.
- Abraham quomodo major, & nobilior Melchizedech. 119.
- Abulenſis ad ſervandam totam legem actualem nullam quidem habitum ſuperactualem, nec habitualem gratiam, bene tamen, actualem requirit. 25. circa hoc idem quid ſenſerint Scotus & alii. ib.
- Actio humana duo habet principia, ex quibus boni, & mali operis natura penſanda eſt. 16.
- Actus imaginationis in apparitione imaginaria quinam ſit. 87.
- Adam incarnationis myſterium cognovit, non tamen ſuum peccatum 154 poſt violatum Dei mandatum, fides de redemptione, ipſi neceſſaria fuit 115. poſteris tradidit fidem de Chriſto venturo ad redimendum hominum genus. ibid.
- Adam in peccatum lapſus jumentis ſimilis factus eſt. 201.
- Adoratio debeatur ne imaginibus, & qua ratione. 235.
- Adulterii, & fornicationis quis fuerit author. 161. & ſeq.
- Ageria nympha ex multorum opinionione conjux, & magiſtra fuit Numæ Pompilii. 237.
- Æſculapius nunquam pro divina providentia uſurpatur. 320.
- Æſculapius à quoniam ſit genitus, quo nomine appelletur ibid. incertum eſt fuiſſe initio temporis, quo fuit Mercurius. 321.
- Æthiopie, & Egypti regionibus Reginam Saba imperitaſſe tradit Joſeph. 167.
- Æthiopes quot nominibus regem ſuum nuncupent. 169.
- Æthiopica hiſtoria claudicat in fide pag. 171.
- Alphonſo primo Luſitanorum regi Chriſtus apparet, ipſumque hortatur, ut contra Saracenos pugnet. 73.
- Ambroſio concionanti Angelus adſtat ac ſi verba ipſi miniſtraret 81. ob hæc verba Remeus Arianus ad fidem convertitur. ibid.
- Amor amicitie Dei ſuper omnia quid ſit. 39.
- Amor Dei ſuper omnia juxta Scotum, Gabrielem, & alios Paganis non eſt impoſſibilis 43. & ſeq. cui fundamento nitantur. ibidem. Sancti Patres duplicem eſſe Dei amorem cur non meminerint. 46.
- Anaxagora ortus, cur mens cognominata.

- minatus sit 293. nomine mentis quid intellexerit. *ibid.*
Anaxagoræ responsio cur natus esset 94. ejus constantia. *ibidem*.
 mortis causa 295. ipsius error, & idololatria. *ibid.*
Angeli solent apparere, & loqui hominibus sub variis formis 77. hæc apparitio probatur ex veteri, & novo testamento. 79. Angeli cur non possint esse effectores phantasmatum 87. illorum ministeria Christo ipsi exhibita. 79.
Angeli efformatis sibi pulcherrimorum virorum ex aëre corporibus è Cælo in terram venerunt, ut mulieri, quæ addicta superstitionibus gentilium quæstum corpore faciebat ad suscipiendum baptismum opem illi ferrent. 79.
Angeli tutelares non paucos ex omnibus totius universitatis nationibus ad æternam salutem traduxerunt ex Dionysio Areopagita. 108.
Angelorum studium illuminandi ac consolandi mortales 82. aliquando sub communi hominum forma solent apparere. *ibid.* aliquando apparent sub forma elegantis pueri 83. illorum apparitio probatur ex scrip. 89.
Angeli, & alii Santi solent erudire mortales de divinis misteriis ac ipsis varia offerre auxilia 89. & seq. Paganorum etiam legis præcepta non servantium sunt tutelares 101. obicem ponunt male agentibus. 339.
Anima Balæami, cur secundum Rupertum non morte justorum, sed impiorum sit mortua. 163.
Anima hominis immortalis à Trismegisto asseritur. 201.
Animus aliquando Dæmon appellatus à quibusdam. 335.
Apparitiones novi testamenti certum est fieri consuevisse non solum ab Angelis, sed etiam à Christo, & Deipara Virgine aliisque Beatis. 68.
Apparitio quænam dicatur visibilis seu ocularis. 69.
Apparitio Christi in forma leprosi, & pauperis Ethbino, & Winuvaloco. 75.
Apparitio imaginaria undè dicitur 86. quidnam ad hanc fuit necessarium. *ibid.*
Apparitio cujusdam clerici alteri existit causa salutis. 105.
Apparitio imaginaria cur neque intellectualis, neque voluntaria dici possit. 86. Hujus quæ sit causa efficiens *ibidem*. res objecta circa quam ista detinetur, quænam sit. 87. quæ sit potentia interior *ibid.* à quonam agente in eadem phantasmata fiant. *ibidem*.
Appendix Septuaginta interpretum ad libros Job non habetur in libris hebraicis. 179.
Apollonii in Anaxagoram pronunciatum. 295.
Aqua erumpens è terræ visceribus lignum Crucis Christi tegentibus sanavit ægrotos. 171.
S. Apollonia se in flammam divino mentis illustratu adjuta concepit. 94.
Ariolus quisnam dicatur ex Divo Isidoro. 159.
Augmentum secundi libri. 65.
Aristides quomodo profecerit apud Socratem. 343. sueviarum obliuio contigit. *ibid.*
Artes noxiæ quænam ratione post diluvium in mundum sint inventæ. 108.
Argumentum à minori ad majus probans Heliu cætui Beatorum esse conjungendum. 143.
Argumentum tertii libri. 107.

I N D E X

Athlans quis fuerit. 186.
Attributa Dei varia, Trinitatisque arcanum à Trismegisto cognita fuisse videntur. 180.
Attritio naturæ viribus haberi potest. 58. *illis tamen solis habita ad promerendum divinæ gratiæ auxilium nihil valet.* *ibid.*
Divi Augustini de septem Græciæ Sapientibus judicium. 243. *in divinis personis Verbum ab Hermete fuisse agnitum vult.* 196. *quid secundum auctoris opinionem de divinæ celsitudinis cognitione Hermeti attribuendum.* 200.
S. Augustinus Mercurii Majoris Trismegistum nepotem esse tuc- tur. 183. *ex ipsius sententia Hermes in numero damnatorum collocandus est.* 210. *illius doctores Dæmones fuisse arbitratur.* 212.
Divi Aug. quid de Balaami probitate senserit. 163. *Balaamo tribuit ea, quæ veris, germanisque Prophetis concedenda sunt.* 158.
Ex S. Augustino quadruplices modi divinæ illuminationis habentur 66. *Deum fuisse visum sub varia specie testimoniis ejusdem variis probatur.* 70. *ipsius distinctio de trina locutione, qua Deus uti solet.* 84. *illius vocatio fuit per mentis illuminationem.* 94.
Augustinus mendacium Obstetricum pium esse dixit, & cur. 152.
Aurelianus deterretur voce, ne lapidibus obrueret sanctos Paulum, & Julianum. 86.
Auxilium divinæ gratiæ, quod ad bonas operationes necessarium est, à dono creationis distinguitur. 20. *idem auxilium Paganis præsto esse ostenditur.* *ibid.*
Auzumitæ Homeritas fugantes ideo convertuntur, quod initio prælii

votum Christianorum Deo voris- sent. 98.
Ad Aniani Monoculi preces mons transfertur. 90.
Axioma illud (Deum à Paganis non exigere impossibilia), quomodo respectu illorum salvetur. 58.

B

B *Abiloniæ rex cum optimatibus, & plebe dum montem trans- ferri vidit convertitur.* 90.
Balaam in quibusnam ab Helio dis- crepet. 142. *probitatis ipsius quam sint argumenta.* 161. *Dei præceptum de benedictione est transgressus, unde & falsus vates à Theodoro nuncupatur.* 159.
Balaam cui nam scientiæ peculiari- ter esset deditus. 157. *verus ne propheta sit appellandus.* 158. *ad fidem fuit vocatus, & cur.* 162. *in fine fidelis ex Sancto Ambro- sio, cum antea infidelis, esset.* *ib.* *illius suspiria, vera ne an ficta fuerint.* 163. *Deus cur ei sit lo- cutus, & an potuerit de hoc glo- riari.* 164. *jugiter improbus, & scelestus fuit.* 163.
Balaam ob quodnam vitium cor ha- buerit cæcatum. 164. *de sui pec- cati macula cur excusatione ca- reat.* *ibid.* *secundum Bedam cor- reptionis donum non meruit, & cur.* 165. *ab Hebræis fuit cruci- datus.* 142. *de illius salute pli- nè desperandum.* 165.
Baldar tyrannus amicus Job. 125.
Basilidi carnifici noctu Potam ena- apparet, coronamque capiti im- ponit. 124.
B. quis secundum Anaxagoram. 295.
Beda venerabilis Reginam S. b. m. barbaram gente quidem fuisse
Ecc asc-

I N D E X

- asserit, non tamen animo . 174.
 Reginam Austri in classe Beato-
 rum collocat . 180.
 Bias Quintus Græciæ sapiens . 245.
 ejus patria , & præcepta salu-
 bria . ibid. & seq.
 Billius idololatriæ magistrum vo-
 cat Orpheum . 220. quam ob cau-
 sam Gregorius Nazianzenus tur-
 pia illa Orpheæ citet carmina .
 221.
 Bogaris dux Bulgarorum visa pi-
 etura convertitur . 98.
 Deditus cultui Divæ Barbaræ in
 carcere spatium duodecim dierum
 vixit sine cibo nec mori permit-
 tetur, donec SS. Sacramenta Eu-
 charistiæ, & pœnitentiæ suscep-
 rit . 99.
 Borivorius rex divina tactus inspi-
 ratione ad fidem una cum dome-
 sticis convertitur . 95.
 Diva Brigitta per mentis illumi-
 nationem in ecstasi divina myste-
 ria percipiebat . 94.
 Brusni Plani insigne prodigium
 visum anno 1593. 102. & seq.
 Brugenſis Gaspar à Melo, & alii
 quasnam dicendi formulas ad Reg.
 Sabæ fidelitatem probandam adhi-
 beant . 179.
 Burgundiana gens adverso prælio
 commisso ad fidem convertitur .
 98.

C

Cajetanus cum nonnullis aliis
 sentire videtur virtutes Pa-
 ganorum esse dispositiones ad gra-
 tiam, licet ad eam obtinendam
 sint occasiones . 53. istorum non
 admodum tuta opinio . 55.
 Cajetani opinio de genere Job . 122.
 Jobum non respondisse Helio dog-
 matibus asserit, non tamen, quia
 veritati congruerent, sed ob aliam

rationem . 143. Cajetanus de me-
 rito obstetricum quid senserit .
 154.
 Cain scelerata soboles diluvio extin-
 cta . 108.
 Calimachus ad aspectum Angeli con-
 vertitur . 81.
 Canon Presbyter ad apparitionem
 Sancti Jo. Baptistæ carnis ten-
 tatione liberatur . 84.
 Cardinalis Baronius, quam assignet
 Regine Sabæ ad Salomonem iti-
 neris, causam . 168. refellitur
 opinio . ibid.
 Carina per ecstasim cum videt se
 in Cœlestem Beatorum sedem in-
 troductam baptizatur . 92.
 Cassiani opinio, qui salutem æter-
 nam nacti sunt ante legem Moi-
 sis, legis naturalis præceptum
 aliquem violaverint, refellit . 116.
 Cafariensis Hermetem Mose poste-
 riorem fuisse indicat . 187.
 Cafarii Martyris intercessione vir
 quidam lethalis culpæ reus ad
 vitam revocatur, ut sua confitea-
 tur crimina . 101.
 Charitatis ad acquirendam Beato-
 rum Sedem ex Sancto Paulo ne-
 cessitas . 204.
 Charitatis humanæ jura sunt, gau-
 dere cum gaudentibus, &c. 129.
 Chilo tertius græciæ sapiens, ejus
 & innocentia . 244.
 Christiani soli divites . 9.
 Christi mira comitas cum quodam
 catechumeno . 72.
 Christus Judæo graviter ægrotanti
 sub sensibili specie crucifixi ap-
 pareret, ipsumque ad fidem vocat .
 76. sub eadem forma apparet
 puellæ turpi amore flagranti, li-
 bidinisque incendium extinguit .
 73. ad impugnandos fidei nostræ
 hostes, & ad inflicta nostra vul-
 nera sæpe à Cœlo se dimittit . 74.
 non solum amicis, sed etiam Pa-
 ganis,

I N D E X

ganis, & infidelibus apparere solet. ibid.
 Christus agnitus à Socrate secundum Justinum Martyrem. 298.
 Chrysostomus quid de Socrate senserit. 324. ejusdem testimonium de salute Socratis. 324. DD.
 Chrysostomus, & Ambrosius quid de salute obstetricum senserint. 155.
 Ciceronis testimonium de Socrate. 300.
 Cyrillus Alexandrinus Trinitatem à Trismegisto fuisse agnitam censet. 196.
 Cyrillus Alexandrinus Hermetem variis laudibus dignum esse fateatur. 199.
 Claudius Scissellus Paganis, & Gentilibus non solum possibilem, sed facilem, ac familiarem omnium legis naturalis præceptorum observantiam esse opinatus est. 26.
 Claudii Guillaudi fundamentum & causa, ob quam Regina Saba ad Salomonem venit. 174.
 Clemens Alexandrinus totam Orphei sanam doctrinam à Mase fuisse acceptam asserit. 216. & 17. vanos Deos ab Homero fuisse contemptos asserit. 231.
 Cleobolus sextus Græciæ sapiens. 246. ejus decreta. ibid.
 Clodovæus invocato Christi nomine convertitur. 98.
 Concorso, & influxu Dei omnia conservantur, quæ alioquin ad nihilum redigerentur. 192. & 93.
 Cognitio veri Dei, divinaque naturæ secundum Sanctum Ambrosium quam difficilis. 198. & 99. cultui falsorum Deorum adjuncta nihil valet, aut juvat. 237.
 Conjecturæ probabiles, ex quibus Reginæ Sabæ fidelitas deducitur. 178.
 Conscientia à Socrate morituro purgatur. 311.

Constantinus Magnus ad apparitionem Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli convertitur. 91.
 Conversio multorum à pastoribus Christiani regis facta. 96. & 97.
 Culpa Helii non ab similibus culpa Job, si qua peccati labacula laboravit. 144.
 Cultores veræ fidei tempore Job multi viguere. 134.
 Custos Socratis Deus appellatus. 333.

D

D Damascenus dicere Melchisedech non fuisse hominem, hæresim censet. 120.
 Divus Damascenus Hermetem Sanctorum Beatitatem esse asssecutum fatetur. 207.
 Dani relapsi in idolorum cultum quonam modo fuerint conversi. 97.
 Deus qua ratione sit infinitum bonum. 192. ipsius immensitas ex Trismegisto. 191. quomodo sit intra, & extra omnia. ibid. ipsius perfectiones simpliciter simplices usitato nomine dicuntur. ib.
 Deos quantum extollat Apulejus. 339.
 Deos inanes qua ratione Socrates irriserit. 306.
 Deus cur ad Balaam venerit. 163.
 Obstetricibus ex mera misericordia, & non ob mendacii meritum ignovit. 150. Sanctorum Patrum sæpe ac justorum ministerio uti solet ad virtutis progressum. 95.
 vocibus Apostolorum gentes vocavit. ibid. Victoriis, & prosperis solet illuminare homines. 97.
 Deum à nullo mortalium fuisse visum probatur Scripturæ testimoniis, & ratione. 26. Scripturæ testimonia, quæ contrarium docent.
Ecc 2. cere

- cere videntur qua ratione expli-
centur. 68. Deus uti sæpe solet
ad fidem Catholicae religioni fa-
ciendam ipsis mutis animantibus.
76. aliquando etiam syderibus,
immo, & xps mortuis ad illu-
minandas mortalium mentes uti-
tur. 95.
- Deus secundum suam naturam fons
bonitatis. 192. aliquando spiri-
tus appellatur, & cur. 195. cun-
cti verbo non manibus fabricatus
est. 193. ad baptismum aliquan-
do pueris tanquam ministris uti
consuevit. 92. interdum ad pros-
picendum peccatoribus, ipsis cada-
veribus utitur. 102.
- Deus ex Trismegisto qua ratione
sit colendus. 205 & seq. ad ip-
sum diligendum quænam sint ne-
cessaria. ibid.
- Dæmones unde futura cognoscere
possunt. 237. Hermæi alicujus
veritatis cognoscendæ authores
fuerunt. 214. Dæmones cordis
secreta ignorant. 337.
- Dæmoniorum duo genera ex Tris-
megisto. 208. hujus æris Dæ-
mones sunt damnati. 339.
- Dæmon Socratis cur igneus, & Sa-
turnius à quibusdam dicatur.
341. idem Dæmon secundum Ap-
ulejum non voce solum, sed alio
etiam signo usus est. ibid. sola
tamen voce secundum Platonem
utebatur. ibid. in periculo mor-
tis illo caruit. ibid. Socratem
qua ratione docuerit. 342. quid
de hoc Cælius Rodiginus putave-
rit. ibid. Dæmonium Socratis ali-
quibus amicum, aliquibus inimi-
cum. 343.
- Dictum illud theologicum (facienti
quid in se est, Deus non dene-
gat gratiam) qua ratione intel-
ligendum. 60.
- Diis libat Socrates venenati poculi
partem. 318.
- Dilectio Dei super omnia Paganis
impossibilis secundum scholam
Sancti Thomæ 41. quænam o-
stendere videantur talem actum
dilectionis dari non posse. ibid.
non tamen omnino impossibilem
esse asserendum. 45.
- Dispositio ad gratiam ex actu amo-
ris Dei super omnia viribus na-
turæ elicitio, haberi non potest.
45.
- Disputationes de principe Judæo-
rum Abraham, & Lot ejus ne-
pote, aliisque illius seculi omit-
tuntur, & cur. 145.
- Dissolutio corporis quomodo fiat.
201.
- Divinationum variæ causæ, & ra-
tiones. 237.
- Divinatorum fœdus cum Dæmoni-
bus quoduplex. 268. & seq.
- Divisio Abulensis de divinis appari-
tionibus. 67.
- Dionysius Areopagita, & alii Pa-
tres antiquitus Angelos non
Deum hominibus apparuisse sen-
tiunt. 68.
- Divi Dionysii conversio. 97. alter
Dionysius ad aspectum Angelo-
rum convertitur. 81.
- Doctrina amicorum Job non plane
ab erroribus aliena. 136.
- Domicilium justorum secundum So-
cratis opinionem. 299.
- Dogmata Philosophorum Ethnico-
rum justa, & sana secundum
Clementem Alexandrinum, pro-
fecta ex Hebræorum litteris. 212.
- Dominicus Soto Paganis vult dona,
etiam supernaturalia dari. 21.
- Dux Palestinae ingrediens Christi
monumentum resurrectionem ado-
raturus ab ariete toties repelli-
tur, quoties negligit sua detesta-
ri peccata. 77.

E

- E**cclesia divinatricem Astrologiam execratur. 266.
 Edwinus rex ad apparitionem Angeli humana forma induti convertitur. 82.
 Effectus divini Spiritus ex Trismegisto. 196.
 Eliphas rex amicus Job. 125. à quibusnam traxerit originem. ibidem.
 Divus Epiphanius non bene confutat eos, qui dicunt Melchisedech fuisse filium Sem, & Noë. 120.
 Elias Abbas à libidinis aestu liberatur videns per ecstasim putrida mortuorum cadavera. 102.
 Eracla, & Astaroth, sive Asterisa parentes Melchisedech. 119.
 Erasmus quid de Socrate putarit. 315.
 Erythrea una ex Sibyllis antiquioribus fuit. 188. Grajis Illum petentibus Trojam perituram esse vaticinata est. ibid.
 Error Manichæorum dicentium voluntatem naturaliter esse malam. 44. error Pelagii constituentis in Cælis Paganos nulla mediatoris fide imbutos, & omni supernaturali auxilio destitutos. 51. error amicorum Job speculativus fuit. 138.
 Errores fuerint ne aliqui in Trismegisto, ex quibus suspicio desperatæ salutis haberi posset. 207.
 Ethymologia nominis, Belugiam quo rex Æthiopum vocabatur. 169.
 Evangelium de venturo Messia in ipso mundi exordio cæptum est prædicari. 11.
 Eucharistiæ mirabili effectû Hebræa mulier ad fidem divinam convertitur. 76.

Eugubinus ob inauditum Hermetis ingentium, & mirabilem illius scientiam ter maximum appellari vult. 184. refutat asserentes ob tria munera, Sacerdotis videlicet, Regis, ac Prophetæ ter maximum appellari. ibid. Mosem antecessisse omnes nationes tum Chaldæorum, tum Græcorum, & Phœnicum asserit. 186.

Eustachius, & Suidas putarunt idè non nominatos fuisse parentes Melchisedech in Scriptura, quia natus esset ex illicito concubitu. 119.

Eustachii mirabilis conversio. 70.

Excusatio obstetricum ob motum Pharaonis vel ridicula esset si obstetrices Hebrææ essent. 147.

Duo exempla ex Sacra Scriptura roborantia opinionem asserentium animas obstetricum inter felices numerari. 157.

Exemplum insigne, ex quo aliquando esse opera Paganis, & fidelibus communia dignoscetur. 177.

Explicatio illorum verborum Monas genuit Monadem, & in se reflexit amorem. 197.

F

Fabula Hebræorum. 169.

Fides & scientia bonis operibus destitutæ amore divino indignæ censentur. 178. fides implicita mediatoris Paganorum quænam, & qualis appellari posset. 114.

Fides venturi Salvatoris ad salutem fuit necessaria. 238. Sancti Joannis Chrysostomi auctoritas, quæ in contrarium videtur, quæ ratione intelligenda. ibid. fides parentum interior, cur non sufficerit ad emundandos parvulos. 117. A

I N D E X

A fide catholica alieni Pagani à SS. Patribus appellantur. 3.
Filii Paganorum excedentium ante usum rationis deferantur ne ad lymbum, an ad Abrami sinum. 116. quonam remedio parvuli illi sint salvati. 117. circa hoc opinio Alexandri Alensis. *ibid.*
Filius Dei antiquitus secundum celebrem SS. Patrum opinionem ad erudiendos, & illuminandos homines apparuit. 67.
Filius Reginae Sabæ, quo, & quanto tempore apud ipsam fuerit, & cur ad Salomonem fuerit missus. 170.
Finis quantumvis bonus innatam mendacii malitiam tollere non potest. 152.
Philastrius docet Hermetem post Deum non alium adorasse præter solum. 211.
A Fontibus Pagani dicti. 1.
Fores cælestes ut aperiantur, postulant Pagani, dum legis naturalis præcepta servant. 63.
Divi Francisci devota mulier ad vitam revocatur, ut crimina constiteatur. 100.
Fulgentius quomodo intelligat illum locum Divi Pauli, gentes quæ legem non habent, &c. 10.
Phua quid significet. 147.
Fundamentum sententiæ Scyffelli volentis facilem Paganis esse legis naturalis præceptorum observantiam. 26. illius opinio adversatur maxime Augustino, & aliis SS. Patribus. 27.
Fundamentum Durandi, & Gabrielis, quo probant alicujus roboris esse virtutes Paganorum ad salutem obtinendam, refellitur. 59.
Fundamentum est in Sacra Scriptura Regnam Saba non idolorum cultui, sed religioni supremi unius

moderatoris rerum omnium additam fuisse. 175. & s. q.
Fur quidam cadaver Virginis in erutæ in quodam specu spoliatus aggressus ab illo detinetur, donec monasticam vitam profiteatur. 99.

G

G *Asilda, sive Casilda, regis Almenon. Hyspalensis filia ob prodigium convertitur ad fidem.* 98.
Genebrardus filios Abrabæ unius supremi numinis cultores fuisse vult 173. Trismegistum rejicit è vetustis scriptorum cœtu, sed fallitur. 188.
Gen-sius dum in Christiani baptismatis contemptum mimicos ludos edit, convertitur. 92.
Genius Socratis an illius animus 335 à Socrate distinguitur ibid. ex sententia Plutarchi quid sit. ibid. secundum Apulejum fuit Dæmon aëreus 337. Quæ de hoc Dæmone Socrates asserit, conveniunt bonis Angelis. *ibid.*
Genius Socratis secundum Euseb. Angelus bonus ibid. Alii scriptores idem asserunt. 338. Genius Socratem ad agendum nunquam invitabat. 340. Ab agendo retrahit. *ibid.*
Gentiles, & Pagani ad breve tempus, non autem in perpetuum in bonis operibus se exercere possunt. 37. Si ex hac vita cum solo veniali migrarent, quod non est impossibile, ob illius pœnam purgatorium adirent; illa vero deleta ad lymbum properarent. 35.
Gentiles multi servantes præcepta naturalia fuerunt salvi. 108. Plures ante Dei adventum fuisse salvos tum ex Patribus tum ex sa-

I N D E X

- sacra scriptura probatur. *ibid.*
 Paganis, & Gentilibus legis Mo-
 saicæ præcepta non custodientibus
 quomodonam certa suæ salutis
 spes affulserit. 109. & 110. Gen-
 tiles legem Mosaicam agnoscetes
 ad illius observationem quomodo
 tenerentur. 112. Illorum quæ-
 nam fuerint opera ad Beatitudi-
 nem consequendam. 116.
 Gentiles, quos Deus ad se traxit
 qua fide essent inbuti. 113. Va-
 ria dogmata Gentiles tum Tri-
 nitatis, tum Unitatis Dei à Tri-
 smegisto prolata. 193. Gentes
 non semel ipsum theologiæ pa-
 trem acclamarunt. 194.
 Genus multitudinis resurgentis in-
 die iudicii. 195.
 Golinduch per extaticam illumina-
 tionem convertitur ad fidem &
 martyrium patitur. 91.
 Gregorius Magnus vult obstetrices
 esse addictas ob suum mendacium
 obscuris gehennæ carceribus. 153.
 Gregorius Neocesariensis episcopus
 Armenorum salutem operatur per
 prodigium. 97.
 Gulielmus dux comes, & Eremita
 aspectibus Angelorum jucundatur.
 83.
 In Guthlacum mira Angelorum stu-
 dia. *ibid.*

 H
 Hebræi docuerunt Pythagoram
 bonam disciplinam. 287. à
 Balaamo ad idololatriam fuerunt
 incitati. 165. de genere obstetri-
 cum quid censuerint. 147. illo-
 rum opinio de parentibus Melchi-
 sedech refutatur. 120. & seq.
 Hebraicè Aram, quid significet.
 157.
 Heduvigis divina secreta discebat
 per mentis illuminationem in-
 94.
 Helio quis nam fuerit. 140. No-
 minis huius significatio. *ibidem.*
 Suum genus Helio ex quibu-
 nam traxerit. *ibid.* non fuit ges-
 nitus ex Ram. 141. nec ex po-
 steris Abrahamæ descendit. *ibidem.*
 Opinio auctori probabilior de il-
 lius origine. *ibid.* disputationi-
 bus, quas cum regibus Job ha-
 buit, adfuit. 140. fuerit ne ami-
 cus Job triumque Regum, Eli-
 phazis nimirum, Sophar, & Bal-
 dad. *ibid.*
 Helio pietas ex quibusnam capitib.
 colligatur. 144. Ipsius decreta,
 quæ nam fuerint. 142. Argu-
 menta, quæ æternam illius salu-
 tem probare possunt quanam.
ibid. Helio, & Job (si quæ in
 ipsis fuit) quæ peccati labecula
 laboraverint. 144.
 Henricus lutheranæ hæresis sectator
 apparet sociis. 106.
 Herbani Rabbini, totiusque Iudæ-
 icæ gentis in Æthiopica Homer-
 itarum regione degentis ad Chri-
 stianam fidem conversio. 71.
 Henricus Kochigne consumptus non
 permittitur mori donec animi
 sordis confessione purget. 99.
 Hæreticus cernens mirabilem Eu-
 charistiæ effectum convertitur.
 76.
 Hermes à quibusdam Moses putatus.
 183. quare illud nomen sit ade-
 ptus. *ibid.* Trismegisti nomen,
 unde nam ortum duxerit secun-
 dum auctoris opinionem. 185.
 Hermes quo tempore vixerit. 187.
 fuerit ne ea scientia de vero Deo,
 quæ saluti necessaria est, prædi-
 tus. 190. quibusnam vocibus unam
 Dei naturam confessus sit. 191.
 Hermes dum nihil sine Dei concur-
 su conservari posse asserit, vult
 etiam Deum non solum rerum
 esse effectorem, verum etiam con-
 ser-

I N D E X

- servatorem*. 193. *Hermetem fuisse immensitatis Dei Præconem*. concluditur. 191. *Quare tutius, quid Deus non esset, quam quid esset, tradere se posse arbitratus est*. 192.
- Hermes non solum Patris naturam, & Filii generationem, verum etiam Spiritus Sancti processionem agnovit*. 195. *A sanctis Patribus redarguitur, dum asserunt filii generationem intelligi non posse*. 99. *Hermetis doctrina non absimilis doctrinæ Mosis, ut Cyrillus Alexandr. ait*. 207. *Jovem Plutonicum terræ, & maris dominum esse affirmat*. *ibid.* *idola, & statuas coluit*. *ibid.* *Parcarum fuit propugnator, Idolorum vaticinator, ibid.* *Plura, & quanam à sacris litteris mutuatus sit*. 213. *Ipsius mysteria à Marsilio Ficino illis Mosis assimilantur*. *ibid.* *Aliqua divino etiam afflatu agnoscere potuit*. 214.
- Hermæ S. Pauli discipuli de septem sapientum Græciæ salute testimonium*. 247.
- Hermes in cætu damnatorum numeratur, ut ex Sanctis Patribus colligitur*. 209. *Causa suæ damnationis quanam sit*. 211. *Cur aliquando Cyrillus Alexandrinus ipsum laudavit*. *ibid.*
- Heraclitus quando, & è quibus natus*. 290. *Ejus placita varia*. 291. *Ejus mores ibid.* *Quare ad montes recesserit*. *ibid.* *Iustini Martyris de illius salute opinio ob varia crimina rejicitur*. 292.
- Hæresis Lutheri, & aliorum Hæreticorum de operibus gratia habituali destitutis*. 8.
- Divus Hieronimus Balaam initio suæ vitæ fuisse bonum censet*. 160. *cui fundamento niti possit*. 161.
- Ejusdem verba, quæ Reginam Sabam fidelem innuunt*. 177. *De genere Job, aliorumque quam plurimorum quidnam sentiat*. 122.
- Beatus Hilarius vult Israëlitas in die judicii a Regina Saba esse judicandos, & cur*. 174. *Reginam Sabam, cum Salomonem adiuvit, ex ultimis terræ partib. decessisse asserit*. 172.
- Historia Regis Ægyptiorum in Genesi relata ad probationem bonarum virtutum*. 13.
- Hydromantiæ definitio quanam sit*. 240.
- Hyerosolimæ Civitatis quis posuerit fundamenta*. 121. *Melchisedech regia fuit Civitas*. *ibid.*
- Hymnus Trismegisti, quo bonorum omnium ad cultum Dei pertinentium se cupidum ostendit*. 207.
- Homerus poetarum princeps*. 225. *De ipsius ætate in varia abeunt authores*. 226. *quo tempore secundum authoris opinionem floruerit*. 228. *plures ne fuerint, an unus tantum*. *ibid.* *Homero linguam Græcam emendare licuit*. 226. *de illius patria mira est varietas scriptorum dissidentium*. 227. *Non minor de illius parentibus, cujus mater secundum Authoris judicium. Critheidet appellabatur*. *ibid.* *à principio suæ nativitatis nomen Melesigenis fuit impostum, & cur*. 228. *cur sit appellatus Homerus*. *ibid.* *Circa hoc duplex à Suida affertur ratio*. 229.
- Homerus fuerit ne à nativitate cæcus*. 229. *An fuerit unius veri Dei agnitor, illiusque infinitæ, & illimitate potentiæ*. *ibid.*
- Homerus aliqua ex Orpheo desumpsit*. 232. *crimina quæ nam ipsi attribuuntur*. *ibid.* *Ipsius actiones,*

I N D E X

- nes, quibus gentilium Deos contemnebat, sacrilegæ fuerunt, & cur. *ibid.* Ignarus fuit veritatis, & si aliquid veri fassus sit, id, ut Theophylus ait, afflatu solum Dæmonis evenit. *ibid.* ipsum civitatis cœlestis arbitrari civem, est ridiculum. 233.
- Homerus, ut nonnulli volunt, turpissimi erroris (transmigrationis videlicet animarum) author fuit. *ibid.* Illius insignis fuit bonitas, moresque præclari. 230. Non mediocris etiam ex Dionysio, & Chrysostomo illius fuit humilitas. *ib.* De ipsius salute sit ne omnino desperandum. 231. & seq.
- Hominis creatio à Deo fuit. 195. Divinæ essentiæ ex Trismegisto conformatur. 201. ex duplici natura est compactus. *ibid.* Ex suis principiis non potest justificari. 9.
- Hostes Christiani nominis pœnis, ac flagellis territi in Christum crediderunt. 97.
- Huberti conversio ex apparitione Christi inter cervi cornua. 70.
- Hus plures in sacra scriptura. 122.
- I
- I**acobus Frisius divinam in libris Trismegisti sapientiam elucere fassus est & cur. 193.
- Jamblicus qua ratione reus falsitatis esse possit. 189. dum asserit centum & decem millia librorum à papyro Trismegistum de rebus divinis, & naturalibus conscripsisse. 187. Idem adversus Possevinum contendentem non cohærere ea, quæ tractavit in Pyramandro, & Asclepio cum aliis voluminibus. 189.
- Iberi ab ancilla christiana captiva convertuntur. 97.
- Incensum Judæorum abominatio coram Deo. 8.
- Ignari, & fama obscuri Pagani. 6. & seq.
- Idolis servientes. 7.
- Idolorum inventio undè. 210.
- Illuminationes Paganorum variæ per ecstasim. 92. Mentis illuminationes, quæ fiunt in vigilia, aliæ sunt per ecstasim, aliæ sine ecstasi. 93. Illuminatione mentis in ecstasi Deus Paganos ad fidem traducere potuit. 94.
- Illuminationibus mentis extra ecstasim Deus illuminare consuevit Paganos, & Gentiles. *ibid.* in his quid offeratur. 95.
- Illustrationis mentis varii modi ex Clemente Alexandrino, & Gregorio Magno. 95. Ad munus illustrationis peragendum utitur interdum Deus vocibus in aère formatis. 84. Hominis interna illustratio per intelligentiam apud Deum est usitatissima. 93.
- Illuminatio intelligentiæ quomodo fiat. *ibid.* Homo in somnis illustrationis mentis particeps fieri potest. 94. Istarum frequentior usus est in vigilia. *ibid.* Illustratio intelligentiæ quomodo ab aliis differat. *ibid.* Divi Augustini explanatio de illustratione per intelligentiam facta. 93. & 94.
- Immortalitas animorum Socrati cognita. 298.
- Imagines sint nè adorandæ, & qua ratione. 235.
- Impetratio gratiæ Paganorum, qua ratione non exaudiatur. 60.
- Incarnatio Filii Dei à Trismegisto cognita. 201.
- Inexcusabiles coram Deo cur fuerint Pagani. 10.
- Infirmetas liberi arbitrii. 28.
- In inferno nullam esse redemptionem quomodo intelligendum. 35.
- Innocentes Deo chari, impius autem est insensus. 206.

I N D E X

Innocentiæ Socraticæ signa . 329.
Eam quam multi authores tuentur .
 330.
Joannes de Spelunca in somnis à
Sancto Joanne Baptista admone-
tur ne honorem Abbatis sibi de-
latum fugias . 90.
Interpretatio illius axiomatis , ta-
cienti quod in se est &c. 61.
Joannes Monachus in somnis mu-
lieri apparet , & ad profectum
solidæ , ac consummatæ virtutis
eam excitat . 96.
Job non est genitus de stirpe Na-
chor . 122. *De stirpe ipsius pro-*
babilior sententia . 123. *post ærum-*
nas quos annis vixerit . 123.
Job ann. post plagam duplicati . 124.
Job quo tempore vixerit . 122. *A*
Gentilibus traxit originem . *ibid.*
Rex fuit in terra Hus . *ibidem* .
Fuerit ne Cinanæus , an verò Idu-
mæus . *ibid.* *Ipsius amici quinam*
fuerint . 125. *Quo tempore flo-*
ruerint . *ibid.* *Regna illorum non*
longè patebant . 126.
Illorum amicitia similtas potius
fuit , quàm necessitudo secundum
aliquos . 129. *Authoris sententia*
in contrarium . 130. *Rationes*
veri amoris , genuinæque chari-
tatis illorum variæ afferuntur .
ibid. & 131. *quæ sunt in contra-*
rium solvuntur . 134.
Jobi amicos pios , & fideles fuisse
veritati magis conforme . *ibid.* *si*
quid est in contrarium solvitur .
ibid.
Illius amici cujusnam religionis es-
sent cultores . 133. *Jobi amico-*
rum , quæ sit doctrinæ authori-
tas . 137. *Spiritus Sancti afflatu*
agnoverint nè veritates aliquas .
 138.
Job amici in rigida significatione
possint nè Prophetæ appellari . 138.
Æternam ne salutem sint adepti .

Et an Beati sint censendi . *ibid.*
Charitatis participes , bonique
studii , & rectæ intentionis ap-
pellantur . 139.
Job vixit eo tempore , quo Jacob
ivit in Ægyptum . 141. *Hilius*
disputanti cur non responderit .
 143.
Joseph Reginam Sabam Nicaulam
appellat . 166. *cui fundamento*
naturatur . *ibid.* *Josephi præcla-*
rum testimonium de Christo . 171.
Beatus Irenæus Hermetem sedu-
ktionis , fraudis , ac doli magi-
strum appellat . 209.
Isidoro apparet ille , qui Christum
in maxilla percussit . 105.
Judæus convertitur ad fidem vi-
dens Christum in somno . 92.
Judæi videntes multa prodigia con-
vertuntur . 97.
Judicium quotuplex in sacra scrip-
tura . 179.
Julianus Numam velut è Cælo mis-
sum admiratur . 238.
Jurandi modus Socratis per quæ-
cunque . 309.
Justinus Martyr Mosem omnibus
historicis , qui apud Græcos flo-
ruerunt , antiquiorem esse tradit .
 186. *Orpheum idem asserit , di-*
vinarum participem esse vaticini-
ationum . 217. *libere ne secun-*
dum Justinum canat Orpheus
veram palinodiam , an vero co-
gente veritate . 220. *Dum neces-*
sariam Orphei palinodiam esse
statuit ; quæ ratione illa verba
sint intelligenda . *ibid.*

L

L *Atlantii opinio de Pythagoræ*
Phylosophia . 288.
Langus Reginam Sabam Sancto-
rum esse concivem docet . 181.
Langi rationi , qua in cætum Bea-
 109

I N D E X

torum Reginam Sabam collocat,
cur non credendum. *ibid.* & *seq.*
Latriæ cultus, aliaque hujusmodi
opera possint nè ita Paganis, &
Ethnicis convenire, ut fidelibus,
& religiosis. 177.
Largiri Deum id luminis fidei Pa-
ganis ac Gentilibus pro virilina-
turalis legis præcepta custodien-
tibus, quo ad æternam felicitat-
em pervenire queant, communis
Patrum opinio. 60.
Laudiceni cujusdam conversio facta
ob Christi visionem in somnis, 88.
Laurentio Episcopo Angliæ fugam
paranti Sanctus Petrus plagas
influxit, quæ dum Regi osten-
dit convertitur. 91.
Laudes in Sacra Scriptura aliquo-
rum felicitatis æternæ sunt ar-
gumenta. 156.
Leges Numæ Pompilii de idolis
tollendis in quo sensu laudandæ,
235.
Lex Mosaica solis Judæis fuit la-
ta. 111.
Liberalitas Dei magna in rebus
gratuitis. 59. Nemini de illo
conquerendum. 60.
Lignum Crucis Christi à Regina
Saba cognitum. 171.
Libri, qui Pastor inscribitur, au-
thor. 252.
Lilius Gyrardus, & Cyrillus Or-
phem æternis suppliciis torque-
ri fatentur. 223. & 224.
Lymbus Paganulis, ex hac vita
cum solo originali decedentibus
assignatur. 23. His naturalem
felicitatem pollicetur, Claudius
Seyffellus absque fundamento. 30.
Linconiensis quid voluit. *ibid.*
Lucianus gravis in Socratem. 330.
Ludovicus Vives refert Phænices
putasse Mercurium Trismegistum
Scribam fuisse Saturni Cæli fi-
lii. 183.

M

Malignitas Hebræorum contra
Verbum incarnatum: 198.
Mancipium Dæmonis fuit Home-
rus. 233.
Marcialis Ethnicus in somnis men-
tis illustratione donatus ad fidem
convertitur. 93.
Manomotapa Rex per quinque no-
ctes in somnis videt Beatissimam
Virginem, & convertitur. 89.
Marsilii Ficini testimonium insigne
de cognitione Trinitatis, qua
Trismegistus ornatus fuit. 197.
Quare Hermes ab ipso Trisme-
gistus appellatur. 184.
Divus Martinus dum puerum exci-
tat à mortuis Ethnicorum cater-
va ab idolorum cultu discedit.
97.
Divo Martino ædes profanas ido-
lorum evertenti adstant duo An-
geli contra rusticam multitudi-
nem impedire conantem. 81.
Divus Matthæus cur statim, ac
Christum vidit, eum sit secutus.
74.
Manelta Angelorum monitu à cul-
tu idolorum ad catholicam fidem
convertitur. 80.
Medici quinam sint appellandi. 159.
Melchisedech secundum aliquorum
opinionem male dicitur Spiritus
Sanctus. 118. secundum alios
Dei unigenitus Filius, Angelus
secundum alios. 119. Parentes
tamen habuit. *ibid.* mortuus est.
ibid.
Melchisedech quo tempore vixerit.
118. justitiæ dominus cur sit ap-
pellatus. 120. Quomodo Dei fi-
lio similis dici potuerit. *ibidem.*
fuit Cananæus. *ibid.* Ut esse
dux veritatis ab Angelo fuit il-
lustratus. 121.

I N D E X

Mendacium obstetricum an in crimine, & peccato ponendum sit. 149.
Meni in tormentis Christus appareret. 74.
Mercurius Trismegistus à Mose etiam meras dictiones accepit. 186.
Mercurio secundum Authoris opinionem quid de divina celestitudinis cognitione attribuendum. 199.
velut alter Caiphas pleraque de Trinitate locutus. 200.
Totam suam de Deo altissimam doctrinam suavi hymno terminat. 205.
Perniciosa tamen, & sacrilega docuit. 210.
De Mercurii salute omnino desperandum. 210. & 211.
Illius fundamentum. 211.
Mercurio secundum Authoris opinionem, fuerit ne una, & eadem via, qua veritates, ab ipso traditæ, & ad cultum Dei pertinentes agnoscebantur. 213.
Methymneus, & alii à Clemente Alexandrino deceptores vocantur, & cur. 217.
Miles cultui Beatissimæ Virginis Mariæ deditus, non permittitur mori, donec sua crimina confiteatur. 99.
Deus ingenti sua misericordia iustis actionibus etiam Gentilium retributionem largiri solet. 14.
Interdum eorum animos illuminare, ac ad bonum excitare solet. ibid.
Michaëli puero Sinensi Christus apparet. 75.
Mysterii Trinitatis cognitio precibus obtinenda. 194. & seq.
Mortales multi præsertim ex semine Seth, Sem, & Japhet præcepta legis naturalis servantes fuerunt salvi. 108.
Mortalibus Paganis immo omnibus raro dilectionem Dei super omnia con-

tingere virtute solius naturæ. 46.
Mortis Socratis causa. 307.
Socratis mortem Athenienses luxerunt, & auream statuam posuerunt. 311.
Mosis historia cognita Philosophis. 287.
Moses in Ægypto est natus, ut tradit Augustinus. 185. & seq.
Geneseos libros divino mentis illustratu adjutus conscripsit. 93.
A Moyse agnitam fuisse Dei essentiam sentiunt multi Scolastici, & alii. 68.
Moses quo tempore sit natus. 185.
Omnium Scriptorum antiquissimus: ibid. Cum populum de Ægypto eduxit octuagenarius erat. 187.
Mosaicæ legis præceptorum duo genera. 111.
Mulier quædam Sectæ Carpocratianæ Homeri imagines colebat. 231.
Hæretica fuit. 233.
Mulier ob mirabilem casum, qui illi, dum recusaret sacram Synaxim, accidit, ad fidem divinam convertitur. 76.

N

N *Abuchodonosoris Regis mentis illuminatio, dum quatuor viros in fornace deambulantes videt.* 94.
Nativitas Verbi non cadit sub humanam intelligentiam. 199.
Natura Sanctissimæ Trinitatis innarrabilis. 198.
Necessitas gratiæ Dei undè colligenda. 20.
Necessitas Paganorum sit ne aliqua, & cur. 55.
Necessitudo nè amicitia fuerit Regibus cum Jobo. 129.
Necromantiam coluit Numa. 240.
Nea-

I N D E X

Neaniæ ad apparitionem Christi sub forma crucis conversio. 71.
Neanias Alexandriam contendens à voce in aëre formata convertitur. 85. & seq.
Nicetas Thracibus orgia ab Orpheo fuisse tradita asserit. 220. secundum ipsius opinionem, quid sit Orpheum Lyra, res ratione carentes permulsiſſe. 222.
Nicolaus de Lyra Reginam Sabæ veri Dei cultricem fuisse vult. 173.
Nicoſtrati uxor videns ſeptem Angelos ſanctum Sebastianum candido pallio ornantes, convertitur ad fidem. 81.
Ninivite in die iudicii Iſrælitæ judicabunt, & cur. 174. *Judeos incredulos quo iudicio judicabunt.* 180.
Nomina, Hæze, Neghuz, Muſih, apud Æthiopes quid ſignificent. 169.
Nomen Domini auxilium, numen, gratiam, & virtutem ſignificat. 176.
Nomen Pharaonis olim Regum Ægyptiorum proprium fuit. 185.
Nonnus vult Orpheum ea, quæ ad ſe traxit, magia ſua pertraxiſſe. 222.
Numæ Pompilii religio in Deos. 234. *hominum congreſſum fugiebat, & in locis deſertis ſæpe morabatur, & cur.* ibid. *ſuis civibus ægeſtatem tollebat.* ibid. *Romanis prohibuit ne imaginem Dei ſimilem figuræ animalis, aut ſpeciei hominis eſſe fingerent.* 235.
Numæ Pompilius cur Pythagoræ diſcipulus dictus ſit. 236. *de medio providentiam ſuſtulit.* 239. *Augurum, veſtaliū virginum, author fuit.* ibid. *inter diverſa Numæ vanarum ſuperſtitionum*

genera quodnam inſignius. ibid. *illius libri ſacrilegiorum pleni.* 240. *juſto Dei iudicio ad gehennale incendium eſt deſtinatus.* 241.

O

O*ſervantia actualium omnium mandatorum, ex parte hominis ad amorem Dei ſuper omnia ſit neceſſaria nec ne.* 49.
Obſetrices Ægyptiæ undenam dictæ. 145. *fuerint ne ſolum Sephora, & Phua.* ibid. *non fuerunt plures ſecundum Cajetanum, cui nitatur fundamento.* 145. 149. *illius ſolutio, & conſutatio.* ibid. *Obſetrices fuerunt plures, licet in Sacra Scriptura tantum duæ numerentur.* 146. *non fuerunt Hebrææ, ſed Ægyptiæ.* 147. *mentitæ ſunt cum dixerunt, non ſunt Hebrææ, ſicut Ægyptiæ mulieres, &c. & mentiendo peccarunt.* 149. *ob mirabile illud pietatis, ac charitatis opus in pueros, quidnam meruerint.* 155. *ſecundum Authoris opinionem ſunt participes divinæ gloriæ.* ibid.
Officia Dæmonum in damnatos quænam ſint. 203.
Olympiadorus Urbem Theman, vocabulum à filio Eſau eſſe ſortitam vult. 126.
Opera morali bonitate prædita, ſicut Judæis non ſunt deneganda, ita nec Gentilibus; idem arbitrat̃ur Origenes. 12. *in quo ſenſu illius opinio ſit admittenda.* ibid.
Opiniones variæ graviffimorum Theologorum de illorum operibus. 19.
Opera bona quandonam ad Deum clamare dicantur. 63.
Paganis, & Gentilibus poſſint ne ali-

I N D E X

aliqua esse communia. 177.
Paganorum operibus Deum annuere probatur ex scriptura. 63.
Opinio affirmantium Reginam Saba ex Arabia Felici venisse, non rejicienda. 168.
Opiniones diversæ de imperio tum Eliphaz, tum Baldad, tum Sophar. 126.
Opinio asserentium Paganorum virtutes aliquo modo conferre ad gratiæ consecutionem, parum tuta. 55.
Oraculum à Caypha editum quod nam sit. 162.
Origenes non fuit author trium librorum in Job, etsi illi adscribantur. 127. *Balaamum turpi avaritiæ vitio pollutum, & Magum nuncupat.* 163. *Origenes dum cum Augustino asserit Balaamum non vidisse Angelum, ante asinam sistentem, prohibentemque ne ulterius graderetur, in quo sensu intelligendus.* *ibid.* *Reginam Saba Meroën appellat Origenes.* 165.
Orpheus quo tempore vixerit. 216. *ante tempora Homeri claruit.* *ibid.* *Mysteriorum divinorum apud Græcos primus fuit scrutator.* *ibid.* *Orpheus secundum Clementem Alexandrinum censuit, & proprium esse Dei omnia inveni, & immortalitatem habere.* 217. *initium sententiæ ipsius ad divini verbi generationem merito accommodari potest.* *ibid.* *omnia à Verbo Dei effecta agnovit.* *ibid.*
Orpheus gentilitiæ theologiæ princeps, ut ex Cyrillo habetur sacris litteris consona multa tradidit. 219. *Inventor fuit orgiorum.* *ib.* *Quare sero veritatem cecinisse dicitur.* 220. *Artium magicarum, idololatriæ, aliorumque malorum, ut Clemens Alexandrinus testatur,*

inventor fuit. 221. *Beatitudinis illius quænam possint esse fundamenta.* 223. *Pejora de diis receptis cecinit quam Homerus.* 224. *ictus tandem fulmine mortalitatem explevit.* 225. *Illius damnatio unde colligenda.* 224.
Opus bonum morale per se spectatum nihil ad gratiam prodest. 58.

P

P *Agani ex eo, quod liberum retinere arbitrium post peccatum, ideo boni operis effectores esse possunt.* 11. *sint ne solum actuum, qui morali aliqua bonitate sunt imbuti, effectores, an eorum etiam qui alicujus præmii sunt meritorii.* 15. *Illud Divi Pauli (sine fide Deo placere impossibile est) qua ratione intelligendum.* 16.
Pagani dum naturalis legis præcepta servant, Deum sui conditorem quærunt, petuntque gratiam. 63. *Pagani, ac Gentiles omnibus Mosaicæ legis præceptis obnoxii non erant.* 111.
Palmes non potest ferre fructum &c. 8.
Pantaleoni in formula Hermolai christiani senis apparet Christus. 74.
Papyri usus non valdè antiquus. 189.
Parcæ sint nè tres an plures. 208.
Pater prima Sanctissimæ Trinitatis persona, Deus à Trismegisto appellatur. 194.
Patientia Christiana alia, quam Socratis in perferendis injuriis. 323.
SS. Patres volunt Gentilitiæ Philosophiæ duces, ea quæ veritati sunt consona, è sacris litteris accepisse. 212. *Multi inter animas felices illas obstetricum collocant.*

- cant. 153. & 157.
De Patria Homeri in varia diva-
gantur auctores. 227. unde nam-
ista varietas sit orta. ibid.
Paulus Litteratus per somnium ob-
tinet cognitionem mysterii San-
ctissimæ Trinitatis. 87. Paulo
Apostolo apud Troadem sub for-
ma viri Macedonis Angelus ap-
paret. 90. Illius conversio facta
per mentis illuminationem in-
ecstasi. 91.
Peccatum qua ratione possit dici
justum. 149.
Pelagius ab omnibus Catholicis re-
jectus ex solis naturæ viribus
totam legem naturalem ab homi-
ne observari posse affirmavit.
24.
Periander septimus Græciæ sapiens
juxta communio rem sententiam.
247. Ejus dicta. ibid. Ejus cri-
mina. 249.
S. Petrus Reginam Austri sanctam,
& electam appellat. 180. ipsi
crudelitatem Neronis fugienti
Christus apparet. 73.
Philosophi, & sapientes clam mul-
ta ex scriptura acceperunt. 255.
Aliud privatim, aliud publicè
fecerunt. 316. sinè gratia fidei
Deum cognoverunt. 10.
Philosophia Græcorum sapientium
sacra scriptura posterior, & ex
illa decerpta. 255. philosophia
quomodo dicatur justificatio. 253.
Philosophi veteres fures à pluribus
appellati. 287.
A Pharaone omnes Hebræi duris
operibus afflicti. 146.
Pietas, & vitæ innocentia Trisme-
gisti unde colligenda. 204.
Pineda Balaamum in fine bonum,
initio autem improbum fuisse ar-
bitratur. 160. Reginam appellari
vult eodem nomine, quo ceteræ
Reginæ postmodum appellatæ
sunt. 166. Hæc opinio cur an-
ceps, & dubia. ibid.
Pittacus quartus Græciæ sapiens,
ubi & quibus parentibus ortus.
244. ejus leges. 245.
Pythagoras Numa ætate posterior.
236. Quo tempore in Italia re-
gnavit. ibid.
Pythagoras quando, & quibus na-
tus parentibus. 257. De ejus pa-
tria controversia. ibid. De ejus
ætate variæ opiniones. 258. Ejus
fama, & mores. 260. Illius vir-
tutes, & scientia. 261. Pytha-
goræ instituta. 262. Ipsius vita
certè admiranda. 264.
Pythagoras unde dictus. 265 Mira
prædixit. 266. De ipsius divina-
tionibus varia dicta. 267. & se-
quentibus. unde eas habuerit.
271. Ipsius mira facta. 272. &
sequentibus; Salutatur à flumi-
ne. 274. qua virtute ea perpe-
trarit. 275. Usus est opera Dæ-
monum juxta Authoris sententiã.
276. Patrum plura ad idem te-
stimonia. 278. & seq.
Pythagoras damnatus, & cur. 279.
Mortem sibi conscivit. 281. se
mortuum finxit. ibid. Sibi ædi-
culam subterraneam ædificavit.
282. Inferum negavit, eum ta-
men cognoscere potuit. 285. &
seq. ejus inconstantia. 286. alie-
na, ut sua proferebat. ibidem,
& seq.
Placidæ uxori Christus in somnis
apparet, & de martyrio commo-
net. 88.
Plato à principio dictus Aristocles.
345. cur Platonis nomen nactus.
ibid. eximia de rebus divinis co-
gnitio ejusdem. ibidem. cognovit
unum Deum esse colendum. 346.
ejus theologia. ibid.
Ex SS. Patribus probatur Plat.
unum Deum cognovisse. 347.

vidit à Deo res omnes creatas .
 348. posuit Deum esse beatitudinis
 largitorem . 349. Plato melior
 Hæreticis ex Ireneo . 350. Deum
 honorandum , tollendos è medio ,
 qui secus agunt , Sabbata sancti-
 ficanda , colendos parentes docuit .
 ibid. mulieres omnibus commu-
 nes . 351. Præceptum illud divin.
 Dominum Deum tuum ex toto
 corde &c. & proximum sicut
 teipsum , in suis libris habet . ibid.
 Præcepta illius christianæ pie-
 tati similia . ibid.
 Platonis dictionibus usi sunt SS.
 Dionysius Areop. & Greg. Na-
 zianz. ibid. Platonis elogium ex
 Bessarione . 352. S. August. in
 Plat. libris eadem legit , quæ ha-
 bet D. Jo. Evang. in primo cap.
 sui Evangelii . 353. ex ejusdem
 libris catholicam veritatem hau-
 sit . ibid. De Trinitate quid sen-
 serit , aut cognoverit Plato , dispu-
 tatur . 355. & seq. Quamvis Pa-
 trem , & Filium dari in divinis
 fassus sit , tamen Trinitatem
 ignoravit . 358. & deinceps mul-
 ti senserunt oppositum . 359. Pla-
 tonis errores circa divinitatem .
 ibid. Cur gentiles ignorarint
 Trinitatem . 361. cur in libris
 Platonis inventum sit , quod
 habet Jo. Evangelista in primo
 cap. Evangelii . 362. Plat. relig.,
 pietat. &c. quanti fecerit Nico-
 laus V. ib. Illius leges . 363. ejus-
 dem justitia , magnanimitas . 364.
 frugalitas , castitas , virginitas .
 ibid. Sacrificat naturæ servatam
 virginitatem . ibid. Divitias spre-
 vit . 356. in laudem Plat. Aristot-
 elis epigramma . ibid. pro salute
 Platonis argumenta varia . 366.
 & seq. plures beanti Platonem .
 368. Platonis errores , & crimi-
 na , & cultus idolorum . 370.

Cur de Deo vera , & falsa tra-
 diderit . 373. fuit commentarium
 omnium hæreticorum . 374. Ne-
 fariæ leges de promiscua venere .
 ibid. idem in usu fuisse apud va-
 rias gentes . 375. An Plato dedi-
 tus fuerit gulæ , & avaritiæ .
 376. Platonis salus vel damnatio
 auctori dubia , ex patribus clarè
 probatur . 378. & seq. Plato
 moriens an protulerit ea verba ,
 causa causarum miserere mei .
 380. Platonis sacras litteras fa-
 miliares fuisse ex Patribus , &
 aliis Scriptoribus probatur , à
 380. usque ad finem . Inde de-
 sumpsit sana dogmata . ibid. Sa-
 cræ litteræ ante Platonis æta-
 tem , & regnum Persarum fue-
 runt in aliam linguam conversæ
 ex Aristobolo . 384.
 Plutarchus cum Chrysostomo , &
 aliis , Homeri & probitatem ,
 & humanitatem mirabilem fuisse
 asserunt . 231. Plutarchi po-
 tior de genio Socratis opinio . 335.
 Quomodo explicanda esset . ibid.
 Eam tamen refutat . 336. De
 sternutatione Socratis quid pu-
 tet . 334.
 Podiensi Episcopo Christus simul
 cum Virgine apparet , nunciat-
 que fidelium contra Turcas futu-
 ram victoriam . 74.
 Polycetus Miles paganus à Jesu
 candida induitur veste , sordida
 abjecta . 72.
 Pompilius in aqua ludificationes
 Dæmonum videbat ex Augusti-
 no . 240. Eorum adminiculo ali-
 quando utebatur . ibidem. Ejus
 prudentia , & justitia mirabi-
 lis . 235.
 Populus Israel quot annis fuerit in
 Ægypto . 123.
 Populus Hebræus mysterii Trini-
 tatis ignarus . 198.
 Præ-

I N D E X

Premia bonorum, quibus in Cælis fruantur, fuerint ne ab Hermete expressa. 203.

Possevinus refert Orpheum cætorosque vates antiquos sua bona decreta à Mose hausisse. 218.

Prodigia visa ab amicis Job, ex quibus illius miseriam cognoverint. 128.

Prophetarum ministerio idolatras gentes Deus excitavit. 96.

Prophetia solius intellectus speculativi non practici. 159.

Divi Prosperi opinio de cognitione Adami circa conjunctionem Christi cum Ecclesia. 115. Quomodo possit hæc opinio sustineri. ibid.

Proverbium illud (Age quod agis) ex Numa Pompilio ortum. 234.

Providentiæ divinæ pars est justis etiam hominibus pœnas infligere. 136.

Psalmographus timorem Domini initium sapientiæ appellat. 174.

Puer Judæus vidit Jesum latitantem sub accidentibus panis miræ pulchritudine præcellentem. 76.

Puer vix rationis compos in articulo mortis alium puerum baptizat apud Judæos. 99.

Q

Qualis intentio operantis, talis operatio. 12.

Qualis visio Dei, talis & ordo intuituendi esse debet. 164.

Quæ ad Filii Dei unici generationem attinent, nec intelligi, nec animo concipi possunt secundum Eusebium Cæsariensem. 159.

Quænam in desperatæ salutis Trismegisti suspensionem inducant. 207.

Quare sermo Reginæ Sabæ potior habitus sermone Trismegisti, cum ordo contrarium exigere videtur. 182.

Quænam perpendenda sint ut Trismegisti finis qualis fuerit dignoscatur. 209.

Quare januas cordis prævenienti gratiæ Dei Balaam aperire noluerit. 163.

Quid sit Deum benefecisse Obstetricibus. 155.

Quid sit Deus, difficilius, quam quid non sit, explicari potest. 192.

Quinam nuncupentur Magi ab Origene. 163.

Quinam omnium Scriptorum fuerint vetustissimi, quos Græci Philosophi secuti sunt. 186.

Quinam asserant Homerum fuisse spectatorem belli Trojani. 225. Isti errant. 226.

Quinam Beatorum felicitatis participem Numam esse putarint. 238.

Qui Dæmoni famulantur ad gehennale incendium destinantur. 241.

Quintinus Numam doctum & instructum fuisse ab Ægeria Nympha asseruit. 237.

Quomodo, qui dicunt Obstetrices ob mendacium suum non peccasse, aliqua justa injusta esse asserant. 149. & seq.

Quot modis quis alterum judicare dicatur. 179.

Quot anni fluxerint à Nativitate Moysis ad ortum Trismegisti. 186.

Quot annis vixerit Moyses. 187.

Quot anni fluxerint à temporibus Moysis ad Trojanas calamitates. 231.

Quot, & quinam fuerint Graciæ sapientes. 242.

R

Raab pellex cur maternæ Christi seriem generationis metruerit. 152.

Ggg

Ra-

I N D E X

- Radix humana fragilitatis ad peccatum . 27.*
- Radix præcipua meriti quanam sit . 177.*
- Ratio efficax de sempiterni ævi fruitione Regina Saba . 179. 80.*
- Ram non fuit caput originis Hebraei . 141.*
- Ratio peccati venialis ex quibusnam capitibus proficiscatur . 33.*
- Rationibus firmissimis probatur Obstetricum mendacium peccatum fuisse licet leve . 145.*
- Rationes variæ Trismegisti vetustatem contra Genebrardum convinctes . 188.*
- Regina Saba ex quanam stirpe sit orta . 165. Quo nomine appellaretur . 166. Ad Salomonem cur venerit . 168. Ex Salomone conceperit ne filium . 169. Cum in patriam rediret in ipso itinere filium peperit . 170. Illius sceptrum jure hæreditario Æthiopum Reges possident . ibid. Salomoni ostenderit ne lignum Crucis , in qua Christus pependit . 172. Secundum aliquos cultrix fuit idolorum . 172.*
- Regina Saba secundum veritatem verum Deum coluit . 173. Istius veræ sententiæ argumenta . ibid. Ex semine Abraham ordinata est . ibid. Reginarum Sabam ad Salomonem venisse (in nomine Domini) quid sit . 175. Sensus illorum verborum (in nomine Domini) varius . 175.*
- Regina Saba ob susceptum iter ad Salomonem meruerit ne aliquid . 175. Judæos quomodo condemnabit . 178. Multorum dierum viam , & laborem lucrum esse existimavit . 181. Illius Beatitas variis Scriptorum testimoniis astringitur . 180. Secundum*
- Authoris opinionem quid ei felicitatis tribuendum . 181.*
- Regum Æthiopum interpretatio , & origo , ex quanam ducatur historia . 169.*
- Sanctus Remigius restituit loquelam Ariano insultanti catholicis , illumque ad fidem convertit . 98.*
- Renovatio post diem Judicii crine rerum omnium secundum Trismegistum . 202.*
- Resurrectio mortuorum à Trismegisto fuit cognita . 201. 202.*
- Revelatio arcanorum ab Angelis facta . 255.*
- Revelatione multiplici in somno hominum mentes illustrare consuevit Deus . 87.*
- Romana Civitas olim quatuor tribubus distincta . 1.*
- Romani cives & urbani olim Pagani dicebantur . 2.*
- Roscheldensi Abbati Christus appareret in somnis , & ipsum hortatur ad molestias perferendas . 89.*
- Rossellus Hermetem imaginariam revelationem à Deo habuisse censet . 212. Quod videtur arduum . ibidem .*
- Rupertus Abbas nonnullis rationibus commotus asseruit Obstetrices meruisse , ex eo , quod Pharaoni sint mentitæ . 150. Quid verè , & sincerè de illorum mendacio sentiendum sit . 151. ibid.*
- Rupertus Balaamum aptè Prophetam appellat . 159. Secreta Dei etiam explorasse scribit . 164.*
- Rutheni Boreales quomodonam fuerint ad Doum conversi . 97.*

S

S*Aba non fuit Regina Ægypti . 167.*

Sacramentum nullum fuit antecum-

I N D E X

- cumcisionem, illo excepto, quod in lege naturæ ob remedium peccati originalis erat. 116. 17. In lege naturæ fuit aliquod ad parvulos emundandos. 117.
- Sacri Codices in Platoniorum, aliorumque Philosophorum manus pervenerunt. 353.
- Salomon lignum Crucis Christi in profundissimis terræ visceribus occultavit, & cur. 171.
- Salus humana hominibus incognita. 6. Ipsi Angelis. 6. Quæ ratione à nobis dignosci possit. ibidem.
- Salutis æternæ quænam sint dispositiones. 203.
- Salus, vel damnatio Anaxagoræ incerta. 296.
- Sapientia Heli mirabilis, & excellens. 143.
- Sanctorum opinionibus quando liceat adversari. 324. 330.
- Sapientum Græciæ de damnatione, & salute Authoris iudicium. 248. Sanctorum Patrum testimonia limitantur ab Authore. ibid. De eadem Patrum multorum sententiæ. 284.
- Sampsonis mors profecta est ex divinæ mentis illustratione. 95.
- Scientia recondita Heli de rebus humanis, & divinis. 141.
- Scientia operibus ad salutem ordinatis destituta, prorsus inanis, & ingrata. 204. 205.
- Sephora, & Phua obstetricandi arte omnium maximè pollebant. 146. Hæc nomina quid significant. 147.
- Scoti opinio de Paganis cum solo Originali decedentibus. 35. Idem peccata venialia in gehenna relaxari asserit. ibid.
- Sensus germanus illius sententiæ omne, quod non est ex fide peccatum est. 17.
- Sententiæ, quæ ponuntur sine adjectione reprobationis, in bono accipiuntur. 143.
- Severi Presbyteri precibus quidam à tormentis gehennæ liberatur. 100.
- Scholiastes Thebanum Methymneum, & Orphæum Demones potius, quam viros esse appellandos asserit. 222.
- Scripturæ sacræ mos usitatus retinendi genus illustrium virorum. 119.
- Sybillina vaticinia venturi Salvatoris fuerunt per mentis illuminationem. 95.
- Simeon salus per mentis illuminationem in ecstasi divina secreta assequebatur. 94.
- Similitudo pulcra Cipriani, Solis nimirum, & diei ad Deum. 24.
- Simplicius impudenter Mosem mutatum esse, tum Theologiam, quam in suis sacris libris habet, tum cætera dogmata, asseruit. 187. Refellitur. ibid.
- Socrates quando, & quibus parentibus natus. 256. Ejus sententia de Dei unitate. ibid. Ipsius religio, & pietas. 300. Qualiter vixerit. 301. Ipsius virtutes, & dicta christiana. 302. Ejus parsimonia, & continentia. 304.
- Socratis egregia laus. 304. Ejus generositas in morte. 304. De ipsius morte Patrum convenientia cum profanis Scriptoribus. 306. Socratis egregia prope mortem responsio. ibid. Eo tempore quomodo conjugem suam sit allocutus. ibid. Cur Platoni præferatur. 308. Pro unius Dei majestate moritur. 311. Inimicis ignoscit. 312. Christianis asseritur. 313. Ipsius salus pluribus visa. 315. Pe-

I N D E X

- cuniae possessionem odio est persecutus. 230. De illius salute, quid sentiendum. 322.
- Socrates Deos etiam coluit. 316.
- Ipsius. iracundia. 325. Ipsius salus nulla. 316. Platonem ad Deorum cultum invitavit. 317.
- Socrates dementissimus dicitur à Lactantio, & cur. 319. Socrates cur laudatus. 321. Ipsius obitus vera causa. 322. Non obiit propter unius Dei assertionem. 323. Cur dicatur damnatus. 325. Mentitur se justè vixisse. 323. Constantia ipsius unde profecta. 324. Dæmon, qua ratione illum ab operando retraheret. 341. Voce utitur. ibidem. Quomodo. 342.
- Socratis natura, & vestitus. 326. Se amoris servum jactabat. ibid.
- Socratis infame vitium. 327. Pulchros ad Philosophiam hortabatur. 328. Hic ob quam causam. ibid. Socrates re vitiorum dux. ibid. Cur duas uxores duxerit. 330. De ipsius vita Authoris judicium. 329. Liber à fædo crimine putatur. 330. Socratis incontinentia. 331. Quomodo oblectaretur fornicia puerorum. 331. Ipsius bona consuetudo. ibid. Ipsius custos genius, moderator à pueritia. 332.
- Socratis genius secundum veritatem fuit malus dæmon. 338. Id asserunt Patres. 338. Idem probatur rationibus. 340.
- Socrates quandonam mortuus fuerit. 393.
- Solonis secundi. inter Græciæ Sapientes ortus, virtutes, & leges. 245. illius blasphemia. 250.
- Sopha rex amicus Job. 125.
- Solutio variarum objectionum, quibus probatur nullas in Paganis esse virtutes. 15.
- Spiliano Christus apparet sub forma pulchri juvenis. 73.
- Status eorum, qui gloria æterna fruuntur. 206.
- S. Stephani precib. puer defunctus sine Baptismo revocatur ad vitam, & baptizatur. 100.
- Sternutatio Socratis quam multa indicaret. 334.
- Stylitis Monachi conversio. 97.
- Suevi quomodonam fuerint conversi. ibid.
- Suidas Hermetem appellat Trismegistum & cur. 184. vero ne nitatur fundamento. ibid. ob Oracula Trinitatis Trismegistum dictum putat. 196. Orpheum ut virum doctum, & sapientem laudat. 223. Homerum sui poematis argumentum mutuatum esse refert. 232.
- Superstitiones irrisit Heraclitus. 291.
- Supplicia malorum, quibus in inferis torquentur, fuerint ne à Trismegisto expressa. 203.

T

- T**ertullianus Pompilii Magistros asserit fuisse Dæmones. 237.
- Testimoniis Patrum non adhærere licitum aliquando ex Augustini sententia. 18.
- Testimonia varia sacræ scripturæ, ex quibus Paganis Deum non denegare auxilium gratiæ probatur. 22. Hoc tamen ad rerum dumtaxat naturalium ordinem revocatur. 20.
- Testimonium sacri eloquii, ex quo Reginam Saba cultricem veri Dei fuisse dignoscitur. 177. 178.
- Thales, quam patriam, quem præceptorem, & quos parentes habuerit. 242. illius morum præ-

I N D E X

- septa. ib. Græcorum primus fuit, quod immortalitatem animæ docuit. ibid. Cælibem, & laudabilem duxit vitam, & cur. 243. Thales quandiu vixerit. ibidem. Ejus opinio de rerum principio. 250. Quid Deum esse censuerit. 253.*
Theodoretus, aliorumve Patrum testimonia ex quibus in Paganis agnoscendas esse operationes virtuosas dignoscitur. 13.
Theodoretus cum Balaamum falsum vatem nominat, quæ ratione intelligendus. 159. illius opinio de probitate Balaam quænam fuerit. 161. Balaamum in Deum cadere potuisse pœnitentiam existimasse asserit. 164.
Theologia Elipaz amici Job sublimis. 137.
Theophylactus sentire videtur Reginam Sabam non fuisse participem nec meriti, nec veræ religionis. 178.
Theophanes Nestorianæ hæresi aduersus videns Euthichetis, & aliorum cruciatus ad veram fidem convertitur. 106.
Theophylus ad apparitionem Angeli in forma pueri illi offerentis rosas, ac poma convertitur. 83.
S. Thomæ Aquinatis illuminationes fuerunt mentis illustrationes per ecstasim. 94. Isaia prophet cos sermones intercedentibus Apostolis intelligit. 96. ipsius opinio de abstergenda originaria labe in lege naturæ. 115. Jobi amicos infideles, & hæreticos appellat. 133. Mendacium etiam obstetricum non fuisse peccatum sentire vident. 151.
Timorgebennæ qua ratione domum Dei sit. 50.
Tituli regum Ætiopiæ. 170.
Titulo terrenæ potestatis in sacra Scriptura sæpius cœlestia dona significantur. 156.
Tyrannis noluit obedire Socrates. 303. Ejus animus post latam sententiam mortis. 304.
Transmigrationem animarum qualiter posuerit Pythagoras. 283. utrum primus invenerit eam. 285.
Tostati opinio de salute Socratis rejicienda. 325.
Trismegisti varia encomia. 182. quibusnam nominibus appellaretur. ibid. Canino capite fingebatur, & cur. ibid. ex quonam genere natus sit. 183. imperii sui, quo tempore sceptrum tulerit. 184. ipsius opera ex Jamblico. 189.
Trismegisti ingenium divinum. 190. De ruina Angelorum descripsit. ibid. De Trinitate quid scripserit. 191. Diversis nominibus secundam Trinitatis personam exprimit. ibid.
Trismegistus Trinitatem ignoravit, licet quæ de Deo tractavit facile de ea explicari possint. 199. ipsius testimonia, quibus generale indicat judicium. 202. alia, quibus reviviscentis carnis mysterium recenset. 202. Idola evertenda doluit. 208. Dæmonum fuit amicus. 214.

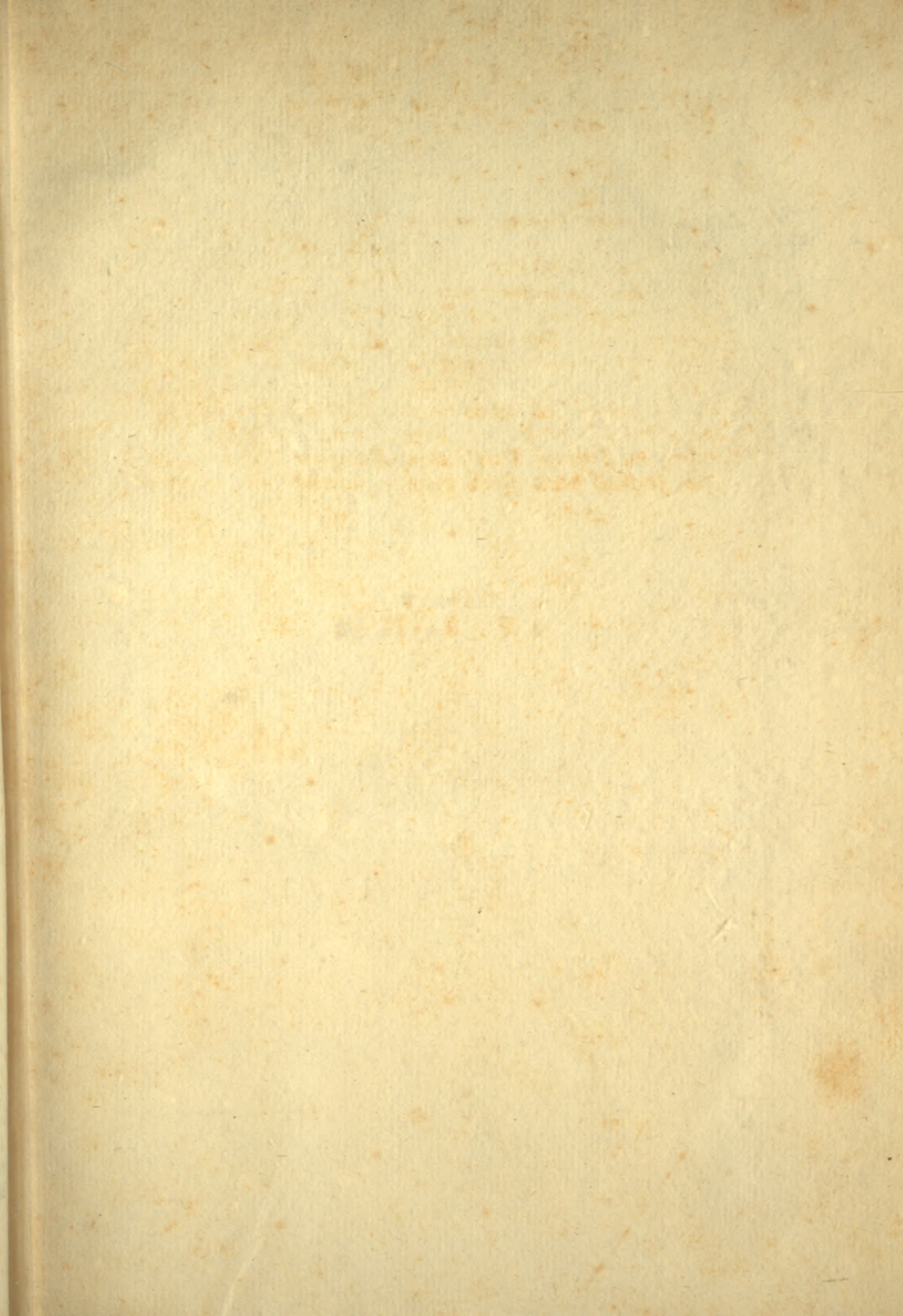
V

- Ugo Victorinus quid de obstetricum salute senserit. 153.*
Beata Virgo Neophito apparet in somnis. 89.
Vincentius Belloacensis multa ab Hermete tradita, illi sententiæ Apostoli (Cupio dissolvi, & esse cum Christo) haud dissimilia esse fatetur. 207.
Virtutes Paganorum fuerintne necesse-

I N D E X

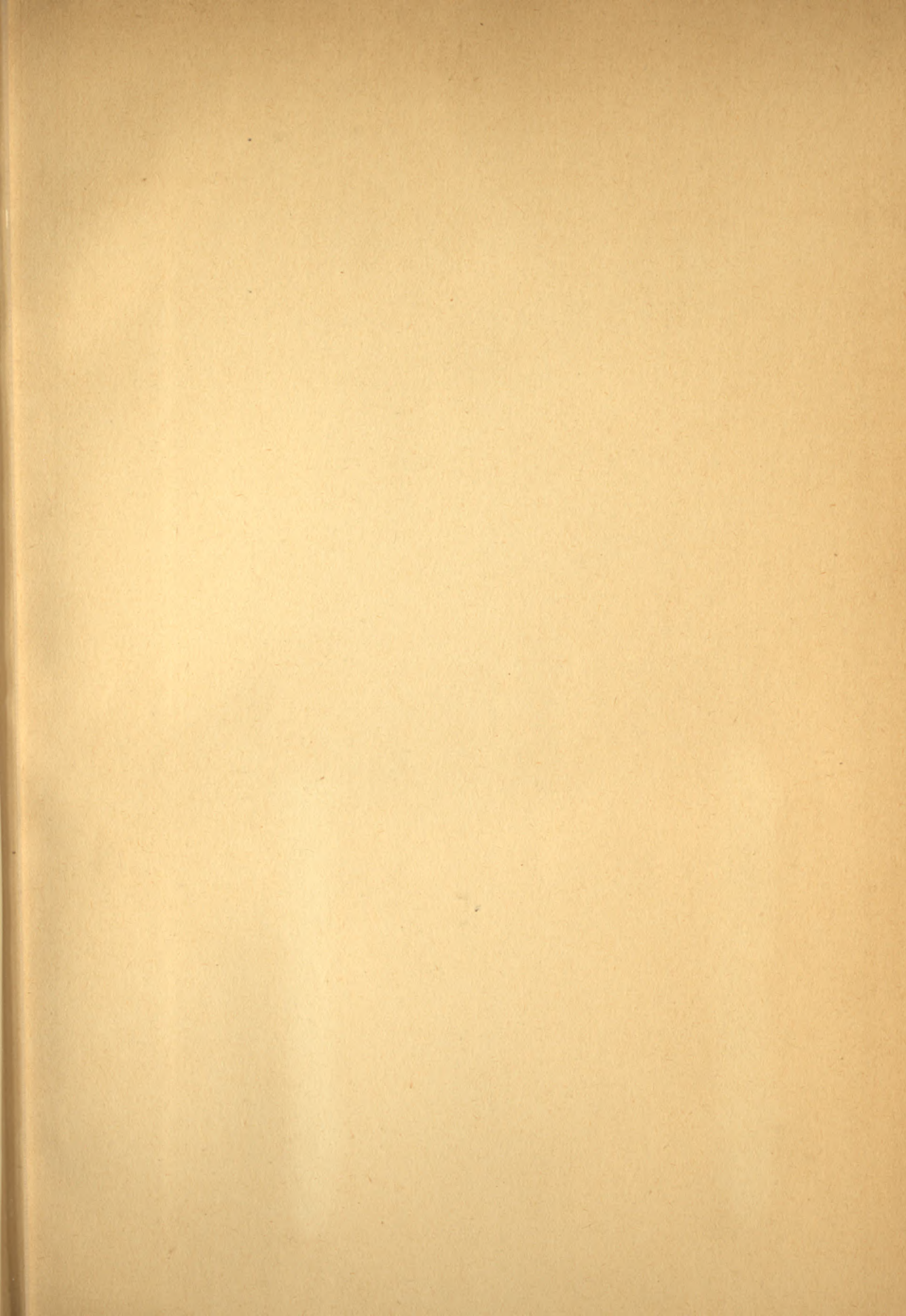
- cessariae, & cur.* 55. *Negligendæ non sunt, etsi ad gratiam non profint.* *ibid.*
- Visio cujusdam monachi mirabilis.* 74.
- Vitam eternam Socrates moriturus spectat.* 312.
- Vires à Deo adhiberi ad illuminandos homines multis scripturæ exemplis probatur.* 84. 85.
- Voluntas humana sine auxilio Dei totam legem naturalem observare nequit.* 36.
- Vox Dei homines ad vitam revocet.* 202.
- Vviderindus Saxonie Dux, dum sub sensibili panis specie videt Christum in forma elegantis pueri ad fidem convertitur.* 76.
- X
- X** *Enophontis pro Socrate laudes.* 316.
- Z
- Z** *Uinglius Socratem beat.* 315.
- Numam in Beatorum classem inserit. 238. illius insania, qua gratiam supernaturalem, ut saluti inutilem rejicit, redarguitur.* 239.
- Zuinglius Paganis, ac Gentilib. deterior fuit, & cur.* *ibid.*

F I N I S.

COLLIO, Francesco.
De Animabus paganorum.

BQ
7024
.049

